

Journal of Social Policy Conferences

Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi

ISSN: 1304-0103 | E-ISSN: 2548-0405

A Phenomenological Model of Child Poverty: A Research on the State-Subsidized Children in Istanbul

Fazilet Dalfidan

Changes in Poverty-fighting Tools: From "Traditional" to "New Tendencies"

Muhammet Enes Hayagil

İnsana Yakışır İş Açığı: Çalışan Yoksulluğu Açısından Bir Değerlendirme/Decent Work Deficit: An Evaluation in Terms of Working Poverty

Sefa Kaya

Sosyal Güvenliğin İşgücüne Katılma Oranına Etkisi/The Influence of Social Security on Labor Force Participation for Selected OECD Countries: A Comparative Study

Abdhalim Çelik

Dünü ve Bugünüyle Dünyada ve Türkiye'de Maden İşçilerine Yönelik İş Sağlığı ve Güvenliği Başlamında Yaşanan Gelişmeler Üzerine Bir Değerlendirme/An Evaluation on Yesterday and Today with the world and in Turkey Towards the Mine Workers' Occupational Health and Safety Developments in Context

Atanur Karaahmetoğlu

Göçün Suriyeli ve Yemenli Göçmenlerin Aile Yapıları Üzerine Etkileri/The Notion of Migration and its Effects on Syrian and Yemeni Immigrant Families

Eymen Ekmen, Orhan Koçak

Geçici Koruma Statüsündeki Suriyelilere Sunulan Refah Hizmetlerinin Türkiye'nin Refah Sistemindeki Dönüştürücü Perspektifi/The Reformer Perspective of Welfare Services for Syrian Being Given Temporary Protection Status on the Welfare System of Turkey

Nergis Dama

Kapitalizm - Mekân İlişkisi: Fordist 'Sanayi/İşçi' Kenti İle Post-Fordist 'Küresel/Hizmet' Kenti Karşılaştırması Üzerinden Bir Değerlendirme/Capitalism-Space Relationship: An Evaluation of the Comparison of the Fordist 'Industrial/Worker' City with the Post-Fordist 'Global/Service' City

Çiğdem Şahin

Kültür Endüstrisinden Dijital Kapitalizme/From Culture Industry to Digital Capitalism

Tuğba Aydın Öztürk

Sendikaların Sosyal Medya Kullanımına İşçilerin Bakışı: Bursa ve Kırklareli Örneği/The Perspectives of Workers on Social Media Use of Trade Unions: The Case of Bursa and Kırklareli

Hüseyin Sevgi, Aysen Tokol

Buyer's Repair and Replacement Rights at the Seller's Liability for Defects

Abdullah Erol

Yaşlanan Nüfusa Çözüm Önerisi Olarak Aktif Yaşlanma Yaklaşımı: Eleştiriler ve Olası Endeks için Türkiye Önerileri/The Active Aging Approach as a Solution to the Aging Population: Criticisms and Suggestions for a Possible Index for Turkey

Seyran Gürsoy Çuhadar

Giden Arama Yapan Müşteri Temsilcilerinin Sorunlarının Belirlenmesine Yönelik Nitel Bir Araştırma/A Qualitative Research Towards Identifying Problems of Customer Representatives Responsible for Outbound Calls

Ebru Kanyılmaz Polat

The Impact of NEET and Labor Market Indicators on Human Development: A Panel Data Analysis for EU-28 Countries

Ufuk Bingöl, Fatih Ayhan

Temel Dinamikleriyle Çin İşçi Hareketleri: 2008 Krizi Sonrası Dönemin Çok Yönlü Kuramsal Analizi/Chinese Labors' Movements with their Basic Dynamics: Multiple Theoretical Analysis of the Post-2008 Period

Ali İhsan Çelen

İSTANBUL
UNIVERSITY
PRESS

İSTANBUL
ÜNİVERSİTESİ
YAYINEVİ

ISSN: 1304-0103

E-ISSN: 2548-0405

JOURNAL OF
SOCIAL POLICY
CONFERENCES

SOSYAL SİYASET
KONFERANSLARI
DERGİSİ

Yıl/Year: 2020/2

Sayı/Issue: 79

Aralık/December

İSTANBUL

SOSYAL SİYASET KONFERANSLARI DERGİSİ
JOURNAL OF SOCIAL POLICY CONFERENCES
Yıl/Year: 2020/2 • Sayı/Issue: 79 • Aralık/December
ISSN: 1304-0103 • E-ISSN: 2548-0405

Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi uluslararası ve hakemli bir dergidir.
Yayımlanan makalelerin sorumluluğu yazarına/yazarlarına aittir.

Journal of Social Policy Conferences is the peer-reviewed, international journal of the Istanbul University Faculty of Economics. Authors bear responsibility for the content of their published articles.

Yayın Sahibi/Owner

İstanbul Üniversitesi / Istanbul University

Yayın Sahibi Temsilcisi/Owner's Representative

Halil İbrahim Sarıoğlu

Sorumlu Müdür/Responsible Director

Sayım Yorgun

Yönetim Yeri/Head Office

İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Ek Bina: 2 Kat:3 Beyazıt/Fatih-İstanbul

Yayın Türü/Publication Type

Yaygın Süreli / Periodical

Yayın Dili/Language

Türkçe ve İngilizce / Turkish and English

Yayın Periyodu/Publishing Period

Haziran ve Aralık aylarında yılda iki sayı / Two times a year in June and December

İ.Ü. Yayın No/Istanbul Uni. Pub. Number

5117

İÜ İktisat Fak. Yayın No/Faculty Pub. Number

619

Dergi Yazı Kurulu/Editorial Management

Baş Editör/Editor-in-Chief

Sayım Yorgun / İstanbul Üniversitesi, Türkiye

Yönetici Editörler/Managing Editors

Emir Kayacan, İstanbul Üniversitesi, Türkiye

Selcan Peksan, İstanbul Üniversitesi, Türkiye

Sera Yıldırım Dalyan, İstanbul Üniversitesi, Türkiye

İstatistik Alan Editörü/Statistics Section Editor

Hakan Bektaş, İstanbul Üniversitesi, Türkiye

Haluk Zülfikar, İstanbul Üniversitesi, Türkiye

Yayın Kurulu/Editorial Board

Abdurrahman Benli, Sakarya Üniversitesi, Türkiye

Abdülkadir Şenkal, Kocaeli Üniversitesi, Türkiye

Adnan Mahiroğulları, Cumhuriyet Üniversitesi, Türkiye

Ahmet Makal, Ankara Üniversitesi, Türkiye

Alexandra Kaasch, University of Bielefeld, Germany

Angelo Arciero, University of Rome, Italy

Aşkın Keser, Uludağ Üniversitesi, Türkiye

Ayhan Gençler, Trakya Üniversitesi, Türkiye

Aysen Tokol, Uludağ Üniversitesi, Türkiye

Halil İbrahim Sarıoğlu, İstanbul Üniversitesi, Türkiye

Magdolna Vallasek, Sapiientia Hungarian University of Transylvania, Romania

Marzia Rossi, University of Rome, Italy

Mehmet Demirbağ, Essex University, United Kingdom

Metin Kutal, İstanbul Gedik Üniversitesi, Türkiye

Mirella Giannini, Napoli Federico II University, Italy

Mustafa Aykaç, Marmara Üniversitesi, Türkiye

Mustafa Delican, İstanbul Üniversitesi, Türkiye

Mustafa Kemal Biçerli, Anadolu Üniversitesi, Türkiye

Pasquale Peluso, University of Rome, Italy

Sedat Murat, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Türkiye

Süleyman Özdemir, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi, Türkiye

Talat Canbolat, Milli Savunma Üniversitesi, Türkiye

Toker Dereli, Işık Üniversitesi, Türkiye

Tunç Demirbilek, Dokuz Eylül Üniversitesi, Türkiye

Valentina Franca, University of Ljubljana, Slovenia

İngilizce Dil Editörleri/English Language Editors

Alan James Newson, Istanbul University, School of Foreign Languages, Istanbul/Turkey
Elizabeth Mary Earl, Istanbul University, School of Foreign Languages, Istanbul/Turkey

Tarandığı Endeksler/Indexed by

ULAKBİM TR Dizin, ProQuest, ERIH PLUS, SOBİAD, RePEc IDEAS, RePEc Econ-
Papers

Dergi Hakkında/About the Journal

Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi Haziran ve Aralık aylarında, yılda iki
sayı olarak yayınlanan hakemli, açık erişimli ve bilimsel bir dergidir.

Journal of Social Policy Conferences is a scholarly, peer-reviewed,
open-access journal published two times a year in June and December.

Baskı/Printed by

İlbey Matbaa Kağıt Reklam Org. Müc. San. Tic. Ltd. Şti.
Adres: 2. Matbaacılar Sitesi 3NB 3 Topkapı / Zeytinburnu, İstanbul

Sertifika No: 17845
www.ilbeymatbaa.com.tr

Basım Tarihi/Publication Date

Aralık/December 2020

İletişim/Correspondence

Dergi Koordinatörü: Emir Kayacan
Dergi Sekreteri: Selcan Peksan

Telefon: (+90 212) 440 00 00 (11500 & 11754 & 11624)

Web: <http://dergipark.gov.tr/iusskd>

E-posta: sosyalsiyasetdergi@istanbul.edu.tr

İÇİNDEKİLER / TABLE OF CONTENTS

Araştırma Makaleleri / Research Articles

A Phenomenological Model of Child Poverty: A Research on the State-Subsidized Children in Istanbul

Fazilet Dalfidan..... 1

Changes in Poverty-fighting Tools: From “Traditional” to “New Tendencies”

Muhammet Enes Kayagil 27

İnsana Yakışır İş Açığı: Çalışan Yoksulluğu Açısından Bir Değerlendirme *Decent Work Deficit: An Evaluation in Terms of Working Poverty*

Sefa Kaya..... 55

Sosyal Güvenliğin İşgücüne Katılma Oranına Etkisi

The Influence of Social Security on Labor Force Participation for Selected OECD Countries: A Comparative Study

Abdulhalim Çelik 107

Dünü ve Bugünüyle Dünyada ve Türkiye’de Maden İşçilerine Yönelik İş Sağlığı ve Güvenliği Bağlamında Yaşanan Gelişmeler Üzerine Bir Değerlendirme

An Evaluation on Yesterday and Today with the world and in Turkey Towards the Mine Workers’ Occupational Health and Safety Developments in Context

Atanur Karaahmetoğlu 129

Göçün Suriyeli ve Yemenli Göçmenlerin Aile Yapıları Üzerine Etkileri

The Notion of Migration and its Effects on Syrian and Yemeni Immigrant Families

Eymen Ekmen, Orhan Koçak 167

Geçici Koruma Statüsündeki Suriyelilere Sunulan Refah Hizmetlerinin Türkiye’nin Refah Sistemindeki Dönüştürücü Perspektifi

The Reformer Perspective of Welfare Services for Syrian Being Given Temporary Protection Status on the Welfare System of Turkey

Nergis Dama 207

Kapitalizm - Mekân İlişkisi: Fordist ‘Sanayi/İşçi’ Kenti İle Post-Fordist ‘Küresel/ Hizmet’ Kenti Karşılaştırması Üzerinden Bir Değerlendirme

Capitalism-Space Relationship: An Evaluation of the Comparison of the Fordist ‘Industrial/Worker’ City with the Post-Fordist ‘Global/Service’ City

Çiğdem Şahin..... 237

Kültür Endüstrisinden Dijital Kapitalizme <i>From Culture Industry to Digital Capitalism</i> Tuğba Aydın Öztürk.....	277
Sendikaların Sosyal Medya Kullanımına İşçilerin Bakışı: Bursa ve Kırklareli Örneği <i>The Perspectives of Workers on Social Media Use of Trade Unions: The Case of Bursa and Kırklareli</i> Hüseyin Sevgi, Aysen Tokol.....	299
Buyer's Repair and Replacement Rights at the Seller's Liability for Defects Abdullah Erol.....	329
Yaşlanan Nüfusa Çözüm Önerisi Olarak Aktif Yaşlanma Yaklaşımı: Eleştiriler ve Olası Endeks için Türkiye Önerileri* <i>The Active Aging Approach as a Solution to the Aging Population: Criticisms and Suggestions for a Possible Index for Turkey</i> Seyran Gürsoy Çuhadar	361
Giden Arama Yapan Müşteri Temsilcilerinin Sorunlarının Belirlenmesine Yönelik Nitel Bir Araştırma <i>A Qualitative Research Towards Identifying Problems of Customer Representatives Responsible for Outbound Calls</i> Ebru Kanyılmaz Polat	399
The Impact of NEET and Labor Market Indicators on Human Development: A Panel Data Analysis for EU-28 Countries Ufuk Bingöl, Fatih Ayhan.....	441
Temel Dinamikleriyle Çin İşçi Hareketleri: 2008 Krizi Sonrası Dönemin Çok Yönlü Kuramsal Analizi <i>Chinese Labors' Movements with their Basic Dynamics: Multiple Theoretical Analysis of the Post-2008 Period</i> Ali İhsan Çelen	469

EDİTÖRDEN

Dergimizin kıymetli okuyucuları,

Tüm dünyada olduğu gibi ülkemizin de gündemine oturan Covid-19 salgını, eğitim sürecindeki tüm paydaşları etkilemiştir. Bu duruma rağmen, zor geçen bir senenin sonunda, 79. Sayımız sayesinde sizler ile buluşmanın mutluluğunu yaşıyoruz. Ayrıca, dergimizle ilgili yeni bir gelişmeyi de sizlere bildirmekten memnuniyet duyuyoruz. Dergimiz Haziran ayında yayımlanan 78. sayının ardından ERIH Plus indeksinde de taranmaya başlamıştır. İndekslere kabul edilme ve sürekliliği sağlama bakımından talep edilen kriterlere ulaşmada, editör süreçlerinde özen göstermeye çalıştığımız akademik hassasiyet yanında, sizlerin katkıları da oldukça önemlidir. Bu süreçte dergimize yazar ve hakem olarak katkı sağlayan tüm meslektaşlarıma teşekkür ediyorum.

Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi'nin tarandığı indeks sayısına paralel olarak, gelen makale sayısında da önemli bir artış yaşadık. Editoryal süreçler açısından her ne kadar yoğunluğumuz artsa dahi, alana katkı sağlamayı hedefleyen bu çalışmaları değerlendirerek sizlere sunabilmenin sonucunda sadece tatlı bir yorgunluk hissediyoruz. Bu bağlamda, 79. Sayımızda 15 yeni makaleyi sizlere sunuyoruz. İlkel üst sınır olarak kabul ettiğimiz bu makale sayısının ötesinde, diğer yazarlarımız tarafından iletilen ve süreçleri devam eden pek çok çalışma halen değerlendirme aşamasındadır. Onları da önümüzdeki sayılarda sizlerle paylaşmayı umuyoruz. Dergimizin 79. Sayısında yer alan çalışmalar; sosyal güvenlikten göçe, tüketici haklarından sendikalara ve yoksulluk konusundan iş sağlığı ve güvenliğine kadar farklı alanları kapsayacak nitelikte.

Yeni sayımızda yer alan “A Phenomenological Model of Child Poverty: A Research on the State-Subsidized Children in Istanbul” başlıklı makale, Fazilet Dalfidan tarafından yapılan bir araştırmanın sonuçlarını içermektedir. Yazara göre, günlük hayatta yaşanan yoksunluklara karşılık gelen çocuk yoksulluğunun statik boyutu hem araştırma hem de politikanın ilgi alanı olmakla birlikte, Türkiye’de çocukların tepkilerine karşılık gelen çocuk yoksulluğunun dinamik boyutunun incelenmesi çoğunlukla ihmal edilmektedir. Bu eksikliğe dayalı olarak Dalfidan’ın çalışması, çocukların günlük yaşamda yoksullukla başa çıkma stratejilerinin fenomenolojik olarak incelenmesi sonucunda elde edilen bulgularla ilişkili olarak yoksul çocuk tiplerine odaklanmaktadır. Yoksulluk kapsamındaki bir diğer çalışma olan ve Muhammed Enes Kayagil tarafından yayımlanan “Changes in Poverty-fighting Tools: From “Traditional” to “New Tendencies”” başlıklı makale ise, günümüzde yoksulluğun geldiği noktanın çeşitliliğini ve derinliğini vurgulayarak yoksullukla mücadelede geleneksel araçlardan yeni araçlara geçme eğilimini analiz etmeyi amaçlamaktadır. Yoksullukla ilgili bir diğer çalışmada ise “insana yakışır iş” bağlamında çalışan yoksulluğu incelenmiştir. Sefa Kaya tarafından “İnsana Yakışır İş Açığı: Çalışan Yoksulluğu Açısından Bir Değerlendirme” başlığıyla yayımlanan makalede, insana yakışır olmayan işler ile çalışanların yoksullaşması arasındaki ilişkiyi ifade edebilmek ve çalışan yoksulluğu ile mücadelede, insana yakışır iş yaklaşımının önemine dikkat çekebilmek hedeflenmiştir.

Bu sayımızdaki bir diğerk çalışma “Sosyal Güvenliğin İşgücüne Katılma Oranına Etkisi” üzerinedir. Abdülhalim Çelik tarafından yayımlanan bu makalede, sosyal güvenliğin işgücüne katılımı azaltıp azaltmadığı araştırılmaktadır. Bu bağlamda, OECD üyesi 12 ülke verileri seçilerek 2000-2018 yılları arasındaki dönem için bir değerlendirme yapılmaya çalışılmıştır. Araştırmanın neticesinde sosyal sigorta ödeneklerinden yararlanma ile işgücüne katılma arasında kuvvetli bir bağ olduğu ve sosyal güvenliğin işgücüne katılma oranı üzerinde olumsuz bir etkisinin olabileceği belirtilmiştir.

Atanur Karaahmetoğlu ise “Dünü ve Bugünüyle Dünyada ve Türkiye’de Maden İşçilerine Yönelik İş Sağlığı ve Güvenliği Bağlamında Yaşanan Gelişmeler Üzerine Bir Değerlendirme” isimli makalesinde, iş sağlığı ve güvenliği alanında maden işçilerine yönelik yaşanan gelişmeleri ve yaşanan bu gelişmelerin maden işçilerini hangi şekilde etkilediğini tarihsel bir perspektifle analiz etmeyi amaçlamıştır. Bu doğrultuda devletlerin iş sağlığı ve güvenliği açısından maden işçilerine yönelik izledikleri politikalar ve bu alanda attıkları adımlar değerlendirilmiştir.

Eymen Ekmen ve Orhan Koçak tarafından kaleme alınan “Göçün Suriyeli ve Yemenli Göçmenlerin Aile Yapıları Üzerine Etkileri” başlıklı makalede ise, çeşitli nedenler ile İstanbul’a göç etmiş ve Beylikdüzü ilçesinde ikamet eden Suriyeli ve Yemenli göçmenlerin aile yapısındaki değişim ve dönüşümleri incelemek ve değerlendirmek amacıyla yapılmıştır. Söz konusu göçmenlerin ekonomik, sosyo-kültürel, eğitim, sağlık ve barınmaya ilişkin değişimlerinin incelendiği bu çalışmada nitel bir yöntem tercih edilmiştir.

Yine göç kapsamında sayılabilecek bir diğerk araştırma ise “Geçici Koruma Statüsündeki Suriyelilere Sunulan Refah Hizmetlerinin Türkiye’nin Refah Sistemindeki Dönüştürücü Perspektifi” başlığı ile Nergis Dama tarafından gerçekleştirilmiştir. 2012-2019 döneminde temel refah hizmetlerinden olan barınma, eğitim ve sağlık alanında Suriyelilere yönelik izlenen politika ve uygulamalar, “refah hizmetlerinden faydalanma durumu” bakımından çeşitli kurum verileri kullanılarak incelenmiş ve bu uygulamaların Türkiye’nin refah sistemi tipolojisinde yeni bir perspektif oluşturup oluşturmadığı tartışılmıştır.

Çiğdem Şahin tarafından “Kapitalizm - Mekân İlişkisi: Fordist ‘Sanayi/İşçi’ Kenti İle Post-Fordist ‘Küresel/Hizmet’ Kenti Karşılaştırması Üzerinden Bir Değerlendirme” başlıklı çalışmanın amacı ise, kapitalizm ve mekan ilişkisini sorgulamak ve sonra kapitalizmin farklı dönemlerinde kentte gerçekleşen değişim ve dönüşüm süreçleri ile kapitalist üretim ilişkilerinin bağlantısını kurmak şeklinde açıklanmaktadır. Yazara göre, kapitalizmin içinde bulunduğu aşamaya bağlı olarak “kent” fiziki ve sosyo-ekonomik koşullar bakımından farklılaşmakta ve her yeni aşamada işlevsel ve yapısal olarak çeşitli form ve rollere sahip olmaktadır. “Kültür Endüstrisinden Dijital Kapitalizme” başlıklı çalışmada ise Tuğba Aydın Öztürk, içinde bulunduğumuz dijital çağda medya ve müzik endüstrisi arasındaki ilişkileri yorumlamayı hedeflemektedir. Araştırmada, yeni medyanın önemi üretici ve tüketici açısından incelenmektedir. İlgili çalışmada, “Dijital

teknolojiler medya ve müzik dünyasını nasıl etkilemiştir? Müzik endüstrisi ve sosyolojisi bağlamında geleneksel ve yeni medya arasındaki farklar nelerdir?” gibi sorulara yanıt aranmıştır. Ayrıca araştırmada, dijital kapitalizm ilkeleri göz önüne alınarak, küresel müzik endüstrisinde demokrasi ve fırsat eşitliğinin varlığı sorgulanmaktadır.

Hüseyin Sevgi ve Aysen Tokol tarafından “Sendikaların Sosyal Medya Kullanımına İşçilerin Bakışı: Bursa ve Kırklareli rneği” isimli araştırmada, sendikaların internet ve sosyal medya teknolojilerine yönelik yaklaşımı ve bu teknolojilerden nasıl etkileneceği tartışılmıştır. Söz konusu çalışmada, sendikalar ve sosyal medya arasındaki ilişki hem kavramsal olarak hem de güncel örneklerle incelenmiştir. Bu bağlamda, Bursa ve Kırklareli’nde sendikalı işçilerle gerçekteştirilen derinlemesine görüşmeler sonucunda, sendikaların sosyal medya kullanımına yönelik işçilerin görüşleri analiz edilmiştir.

Dergimizin bu sayısında sosyal politikanın geniş anlamda tanımı içerisinde yer alan “tüketicici hakları” konusundaki bir araştırmaya da yer verilmiştir. Abdullah Erol’a ait olan “Buyer’s Repair and Replacement Rights at the Seller’s Liability for Defects” başlıklı makalede, sosyal hayatın istikrarına sağladığı katkı bakımından “güvenin” önemi vurgulanmıştır. Bununla birlikte, güvenin zayıfladığı toplumlarda satış sözleşmelerinin hayati rol oynadığı belirtilmektedir. Bu çalışmada, uygulamada sıklıkla karşılaşılan ayıplı ve ayıplı maldan kaynaklanan sorumluluk bağlamında, alıcının onarım ve değiştirme talep etme hakları tartışılmıştır.

“Yaşlanan Nüfusa Çözüm nerisi Olarak Aktif Yaşlanma Yaklaşımı: Eleştiriler ve Olası Endeks için Türkiye nerileri” başlıklı makalede ise Seyran Gürsoy Çuhadar, Türkiye nüfusunun yaşlanma süreci içerisinde yer aldığını; bu nedenle, hayat kalitelerini iyileştirmek amacıyla sağlık, katılım ve güvenlik konusunda yaşlılara yönelik fırsatların yükseltilme süreci olarak tanımlanan aktif yaşlanma yaklaşımına önem verilmesi gerektiğini belirtmektedir. İlgili çalışma, aktif yaşlanma bağlamında Türkiye için öneriler oluşturmayı amaçlamaktadır.

“Giden Arama Yapan Müşteri Temsilcilerinin Sorunlarının Belirlenmesine Yönelik Nitel Bir Araştırma” başlıklı makale ile Ebru Kanyılmaz Polat, dış hizmet sağlayıcı olarak giden arama yapan bir banka çağrı merkezi ekibinin çalışma koşullarını nitel bir araştırma ile incelemiştir. Çalışma saatlerinin uzunluğu, dinlenme sürelerinin kısılığı, bunun yanında çalışanların yüksek hedef ve satış baskısı altında oldukları gibi bulgular araştırmanın sonuçlarından bir kısmını oluşurmaktadır.

Ufuk Bingöl ve Fatih Ayhan’a ait olan “An Empirical Assessment of the Nexus between Human Development and NEET and Labour Market Indicators Using Panel Data From EU-28” başlıklı makalede ise, 2000-2018 dönemindeki AB-28 lkelerinde ne eğitimde ne istihdamda (Not in Education, Employment, or Training - NEET) olan nüfusun insani gelişme üzerindeki etkisi panel veri analizi yöntemiyle incelenmiştir.

“Temel Dinamikleriyle Çin İşçi Hareketleri: 2008 Krizi Sonrası Dönemin Çok Yönlü Kuramsal Analizi” başlıklı makalesinde ise Ali İhsan Çelen, kriz sonrası dönemde

Çinde artan bir ivme kazanan işçi hareketlerinin belirlenen siyasi, ekonomik, teknolojik, sosyal ve STÖ dinamikleri çerçevesinde analiz etmeyi amaçlamıştır. Çin İşçi Bülteni (ÇİB) verileri dikkate alındığı araştırmanın sonuçlarına göre; korporatizm ilişkileri sisteminde Parti-Devlet sisteminin nüfuzunu devam ettirmesi, liberal politikalara ağırlık verilmesi, hem üretimde hem de kullanımda robotlaşmanın hızlanması, kırdan kente devam eden işçi göçü ve bu göçün bazı sektörlerde daha fazla yoğunlaşması daha çok bağımsız hareket eden STÖ'lerin işçi hareketlerine öncülük etmesi işçi hareketlerindeki sürecin temel dinamiklerini oluşturmaktadır. Ayrıca, hareketlerin temel nedeninin ücret alacakları olduğu; imalat ve inşaat sektörlerinde yoğun olarak gözlemlendiği araştırmanın diğer bulguları arasındadır.

Yukarıda ana hatlarıyla aktarmaya çalıştığımız kısa özetlerden de anlaşılacağı üzere makaleler zengin akademik bir içerik sunmaktadır. Elbette, burada bahsettiğimiz noktaların haricinde, makalelerde sizlerin faydalanacağını düşündüğümüz pek çok önemli içerik de yer almaktadır.

Salgının zorlaştırdığı koşullara rağmen dergimizin yayımlanmasına katkı sunan, yazarlarımıza, hakemlerimize, Yönetici Editörlerimize, Editör Kurulumuza ve dergimizin basım ve dağıtım süreçlerinde emeği geçen herkese çok teşekkür ediyorum.

Tüm dünya açısından daha iyi bir yıl olmasını temenni ettiğimiz 2021 yılının Haziran ayında yayımlamayı planladığımız 80. Sayımız ile tekrar sizlerle buluşmayı diliyorum.

Saygılarımla,

Prof. Dr. Sayım Yorgun
Editör

EDITORIAL

Our esteemed readers,

The Covid-19 outbreak, which is on the agenda of our country as it is all over the world, affected all elements in the education process. Despite this situation, at the end of a difficult year, we are happy to meet you thanks to our 79th issue. In addition, we are pleased to inform you of a new development regarding our magazine. Our journal started to be scanned in the ERIH Plus index after its 78th issue, published in June. In addition to the academic sensitivity that we try to pay attention to in the editorial processes, your contributions are also very important in reaching the required criteria in terms of being accepted into the indexes and ensuring continuity. I would like to thank all my colleagues who contributed to our journal as authors and peer reviewers in this process.

Parallel to the index number scanned by the Journal of Social Politics Conferences, we experienced a significant increase in the number of incoming articles. Even though our intensity increases in terms of editorial processes, we only feel sweet tiredness as a result of being able to evaluate and present these works that aim to contribute to the field. In this context, we present you with 15 new articles in our 79th issue. Beyond the number of articles that we accept as the upper limit of principle, many studies submitted by our other authors and whose processes continue are still in the evaluation phase. We hope to share them with you in the upcoming issues. Studies in the 79th issue of our journal cover different areas from social security to migration, from consumer rights to trade unions ,and from poverty to occupational health ,and safety.

The article titled “A Phenomenological Model of Child Poverty: A Research on the State-Subsidized Children in Istanbul” in our new issue contains the results of research conducted by Fazilet Dalfidan. According to the author, although the incoming child poverty in response to deprivation experienced in daily life static dimension of interest to both research and policy, analysis of dynamic dimensions of poverty, child corresponding to the child’s reaction in Turkey is mostly neglected. Based on this deficiency, Dalfidan’s study focuses on the types of poor children about the findings obtained as a result of the phenomenological examination of children’s strategies for coping with poverty in daily life. The article titled “Changes in Poverty-fighting Tools: From” Traditional “to” New Tendencies “, another study within the scope of poverty and published by Muhammed Enes Kayagil, emphasizes the diversity and depth of the point where poverty has reached today and aims to analyze emphasizes tendencies to switch from traditional tools to new tools in combating poverty. In another study on poverty, working poverty was examined in the context of “decent work”. In the article published by Sefa Kaya with the title of “Decent Job Deficit: An Assessment in Terms of Employee Poverty”, it is aimed to express the relationship between decent jobs and the impoverishment of employees and to draw attention to the importance of a decent work approach in combating employee poverty.

Another study in this issue is on “The Influence of Social Security on Labor Force Participation for Selected OECD Countries: A Comparative Study”. This article

published by Abdulhalim Çelik explores whether social security reduces labor force participation. In this context, an evaluation has been made for the period between 2000-2018 by selecting data from 12 OECD member countries. As a result of the research, it was stated that there is a strong link between benefiting from social security benefits and participation in the labor force and that social security may have a negative effect on the labor force participation rate.

Atanur Karaahmetoğlu, in his article titled “An Evaluation on Yesterday and Today with the world and in Turkey Towards the Mine Workers’ Occupational Health and Safety Developments in Context”, explains the developments in occupational health and safety measurements for miners and It aims to analyze how these developments are influenced within a historical perspective. In this direction, the policies followed by the states towards the mineworkers in terms of occupational health and safety and the steps taken in this area were evaluated in this article.

In the article titled “The Notion of Migration and its Effects on Syrian and Yemeni Immigrant Families” written by Eymen Ekmen and Orhan Koçak, they examine and evaluate the changes and transformations in the family structure of Syrian and Yemeni immigrants who migrated to Istanbul for various reasons and resided in Beylikdüzü district. A qualitative method was chosen in this study, which examines the economic, socio-cultural, education, health and housing changes of these immigrants.

Another study that can be considered within the scope of migration was carried out by Nergis Dama with the title “The Reformer Perspective of Welfare Services for Syrian Being Given Temporary Protection Status on the Welfare System of Turkey”. 2012-2019 period, which are the basic welfare services shelter, monitor policies and practices against the Syrians in education and health care, “utilization status of welfare services” terms have been examined using a variety of corporate data and has been argued that this practice of Turkey’s welfare system typology in creating a new perspective to create.

The aim of the research titled “Capitalism-Space Relationship: An Evaluation of the Comparison of the Fordist ‘Industrial / Worker’ City with the Post-Fordist ‘Global / Service’ City” by Çiğdem Şahin is to question the relationship between capitalism and environment and then to different periods of capitalism. It is explained as linking the change and transformation processes taking place in the city with the capitalist production relations. According to the author, depending on the stage in which capitalism is in, the “city” differs in terms of physical and socio-economic conditions and has various functional and structural forms and roles at each new stage.

In the work titled “From Culture Industry to Digital Capitalism”, Tuğba Aydın Öztürk aims to interpret the relations between media and music industry in the digital age we are in. The research examines the importance of new media in terms of producers and consumers. In the related study, “How have digital technologies affected the media and music world? What are the differences between traditional and new media in the context of the music industry and its sociology? ” Answers to such questions were sought. Also, in the research, taking into account the principles of digital capitalism, the existence of democracy and equal opportunity in the global music industry is questioned.

In the study titled “The Perspectives of Workers on Social Media Use of Trade Unions: The Case of Bursa and Kirklareli” by Hüseyin Sevgi and Aysen Tokol, unions’ approach to the internet and social media technologies and how they will be affected by these technologies are discussed. In this study, the relationship between unions and social media has been analyzed both conceptually and with current examples. In this context, as a result of in-depth interviews held with unionized workers in Bursa and Kirklareli, the opinions of workers on the use of social media by unions were analyzed.

In this issue of our journal, research on “consumer rights”, which is within the broad definition of social policy, is also included. In the article “Buyer’s Repair and Replacement Rights at the Seller’s Liability for Defects” by Abdullah Erol, the importance of “trust” is emphasized in terms of its contribution to the stability of social life. However, it is stated that sales contracts play a vital role in societies where trust is weakened. In this study, the buyer’s rights to demand repair and replacement are discussed in the context of liability arising from defective and defective goods, which are frequently encountered in practice.

In the article entitled; “Active Aging as a Solution Approach to the Aging Population: Criticisms and Suggestions for Possible Index for Turkey”, Seyran Gürsoy Çuhadar analyze the Turkey’s place in the aging process of the population; Therefore, it states that, to improve the quality of life, importance should be attached to the active aging approach, which is defined as the process of increasing the opportunities for elderly people in terms of health, participation and safety. This article also aims to create a proposal for Turkey in the context of active aging.

With the article titled “A Qualitative Research Towards Identifying Problems of Customer Representatives Responsible for Outbound Calls”, Ebru Kanyılmaz Polat investigated the working conditions of a bank call center team making outgoing calls as an external service provider with a qualitative research. Findings such as the length of working hours, short rest periods, as well as the high target and sales pressure of the employees constitute some of the results of the research.

In the article titled “An Empirical Assessment of the Nexus between Human Development and NEET and Labor Market Indicators Using Panel Data from EU-28” by Ufuk Bingöl and Fatih Ayhan, the effect of the population with Not in Education, Employment, or Training (NEET), on human development was examined by using the panel data analysis method.

In his article titled “Chinese Labors’ Movements with their Basic Dynamics: Multiple Theoretical Analysis of the Post-2008 Period”, Ali İhsan Çelen aimed to analyze within the framework, that the determined political, economic, technological, social and NGO dynamics of the labor movements that gained momentum in China in the post-crisis period. According to the results of the research in which data from the Chinese Workers Bulletin (CWB) is taken into consideration; The continuation of the influence of the Party-State system in the corporate relations system, the emphasis on liberal policies, the acceleration of robotization in both production and use, the continuing migration of workers from rural to urban and the more concentration of this migration in some sectors, the more independent NGOs lead the labor movement It constitutes

the basic dynamics of the process in labor movements. Moreover, the main reason for the movements is wage receivables; Among the other findings of the research, which has been observed intensively in manufacturing and construction sectors.

As can be seen from the short summaries we tried to outline above, the articles offer a rich academic content. Of course, apart from the points we have mentioned here, there are many important contents that we think you will benefit from in the articles.

I would like to thank our authors, peer-reviewers, Managing Editors, our Editorial Board and everyone who contributed to the publication and distribution processes of our journal, despite the conditions complicated by the epidemic.

I hope to meet you again with our 80th issue, which we plan to publish in June 2021, which we hope will be a better year for the whole world.

Best Regards,

Professor Sayım Yorgun

Editor-in-Chief

A Phenomenological Model of Child Poverty: A Research on the State-Subsidized Children in Istanbul*

Fazilet Dalfidan¹

Abstract

Although the static dimension of child poverty, which corresponds to deprivations experienced in daily life, is a field of interest in both research and policy, study of the dynamic dimension of child poverty, which corresponds to children's reactions, is mostly neglected in Turkey. Based on this deficiency, this study focuses on poor child types in relation to the findings obtained as a consequence of the phenomenological investigation of children's coping strategies with poverty in daily life. The findings rely on field research, which was conducted with children between the ages of 11 and 15 living in the poor regions of Istanbul and state-subsidized ones. The differences among poor children were divided into four different child types: Rescuer child, substituting child, foundation-integrated child, and protectionist child. This typology, which is the outcome of the phenomenological approach, was expressed as the phenomenological model of child poverty. This model has brought both the heterogeneous quality of child poverty and structural and cultural factors neglected in coping strategies into the forefront. Besides, the agency possibilities of poor children in certain contexts are revealed by means of this model.

Keywords

Child poverty, Coping strategies, Poor child types, Phenomenology, State-subsidized children

* This study was produced from the doctoral dissertation titled "Examination of the Children's Coping Strategies with Poverty in the Context of New Childhood Sociology: Istanbul Case", and a review of the findings and discussion of the field study.

1 **Corresponding author:** Fazilet Dalfidan (Res. Asst. Dr.), Çanakkale Onsekiz Mart University, Faculty of Science and Literature, Department of Sociology, Çanakkale, Turkey. E-mail: faziletaldalfidan@comu.edu.tr ORCID: 0000-0002-1129-6164

To cite this article: Dalfidan, F. (2020). A phenomenological model of child poverty: A research on the state-subsidized children in Istanbul. *Journal of Social Policy Conferences*, 79, 1-26. <https://doi.org/10.26650/jspc.2020.79.0001>

Introduction

Child poverty is one of the most significant social problems in Turkey according to the data of the OECD and the statistics of the Turkish Statistical Institute on Income and Living Conditions. According to the data of the Turkish Statistical Institute between the years of 2011 and 2016, child poverty rates were around 30%¹. According to the data of the OECD, average child poverty rates, which were around 13%² in OECD countries, were more than 20% in Turkey (Oecd, 2016; 2017). Considering this data, it is seen that child poverty in Turkey should be investigated as one of the problem fields in both sociology and social policy.

Social workers and economists have conducted studies in order to reveal the dimensions and qualities of child poverty and ways of dealing with it with references to statistics in the child poverty literature in Turkey (Dayıoğlu, 2007; Öztürk, 2008; Metin, 2015; Durgun, 2011; 2016; Avşar Kurnaz, 2007; 2009; Aka, 2017). When we look at the literature in the field of sociology, there are studies that focus on child labor, juvenile delinquency, and street children (Işık, 2007; Kılıç, 2009; Bal, 2007; Bilgin, 2009; Kahraman & Özden, 2017; İnal, 2010; Gün, 2017) and reveal how children experience poverty in the context of daily life and how this affects their relationships in daily life (Kahraman, 2015; Gürses, 2014; Doğan, 2011; Akıllı & Dirikoç, 2017). These studies, however, analyzed children's deprivation by focusing on the static side of the phenomenon and, therefore, neglected the dynamic side of it which is about how children cope with poverty in daily life. In poverty studies, coping strategies with poverty are generally understood through the experiences of poor adults in their daily lives (Şentürk, 2008; Yılmaz, 2007; Şahin, 2018; Güneş, 2010; Işık & Göktürk, 2010; Yusufuğlu & Kızmaz, 2015). Thus, the need for research in the field of child poverty in Turkey, which would be conducted within the framework of children's coping strategies with poverty, has become more necessary. Based on this, the research question of this study is how children cope with poverty in daily life. The research question has been examined through coping strategies and motives of strategies in an interactive context. Designing such a research question is to raise the question of "what do poor children think, through which motives do they think, and how do they cope with it in the face of deprivations in daily life?". Such a research

1 Poverty rate is based on 60% of the equivalized household median disposable income.

2 Poverty rate is based on 50% of the equivalized household median disposable income.

question has necessitated the investigation of the agency of poor children in a deprived or subordinated status. The approach in the studies of Goffman (1961), De Certau (1984) and Scott (1985), which feature the agency of the ‘ordinary person’ in social theory in the context of the agency of children, has provided a specific perspective for this study. Besides, the literature about the agency of children which consisted of works inspired by Giddens’ (1986; 1979) theory of structuration in the new sociology of childhood has been taken into consideration. Thus, this paper focuses on poor children who, to use the words of Bayat (2006: 35-36), “are active in their own way for survival despite the fact that they are weak”. On the other hand, such a research has necessitated the consideration of factors about age, structure and culture, which are thought to be the missing points in those studies adopting a child-centred approach according to Redmond (2008: 9). The study, therefore, has micro sociological qualifications in terms of its research question and method and involves an analysis of power relations at an interactionist level, and institutional and public resources.

The sub-questions in relation to the research question are:

- What are children’s coping strategies with poverty?
- What are the motives of children’s strategies?
- Based on children’s strategies and their meanings, what kind of agency have children shown in coping with poverty?
- What are the demographic, social and political factors determining children’s strategies?

The main purpose of the research is to comprehend how children cope with poverty through strategies and to find out the intentions in the background of strategies. Besides, the other purpose of the study is to comprehend what kind of agency children have shown through demographic, social and political factors determining children’s strategies. This research is important because it helps determine and comprehend structural and cultural resources through children’s coping strategies with poverty. In this respect, a specific perspective and tendency to social policy planning related to poor children will be suggested.

Methodology

This research was conducted in five poor areas of Istanbul. These areas are Sultanbeyli, Sultangazi, Arnavutköy, Esenyurt and Sancaktepe – the districts which have the lowest social status in Istanbul (Şeker, 2017; Erginli, 2018). Besides, based on up to date population data of the Turkish Statistical Institute (2011-2016), it was seen that the child population (under 18) rates were high in these districts. Considering the total population, these districts are found amongst the first 6 districts with the highest child population rates. The study group consisted of children between the ages of 11 and 15 who received state subsidy. Children who were receiving the Social and Economic Support for children and their family, provided by the Ministry of Family, Labor and Social Services, participated in the research. This was because the children who were receiving the Social and Economic Support were determined to represent the poor more according to the discussions with specialists from the Social Aid and Solidarity Foundation linked to the district governorship. Children between the ages of 11 and 15 were preferred because this range is generally accepted while doing age-based child definitions. This age bracket was also chosen due to the research technique since the possibility to get answers from children was considered as a criterion. This research represents the results of a qualitative research that adopts a phenomenological approach. Sociologists have used phenomenology to understand how the communal world works (Waksler, 2003: 61). The phenomenological study of children is about researching their living world and discovering their interaction styles in daily life (Mandell, 2003: 161). Thus, this paper aims to clarify and interpret the forms of intentionality, which allow children to be part of the world. First of all, the following questions can be asked to make this happen: “What is it like to be a child?” and “What does it mean to live like a child?”. Intentionality makes it possible to research the comprehensions and experiences in the subjects’ living world. The reason to understand the phenomenon while studying children phenomenologically is not to categorize and explain the children’s behaviour but to thematize and configure their meanings by using descriptive methods. This would reveal the meaning of being and living in this world as a child (Danaher & Briod, 2005: 218-219).

The first step of the phenomenological analysis of child poverty requires paying attention to children and seeing their potential as social actors.

Through this perspective, while overcoming the bias, which sees poor children as a silent social group as a result of their poverty and existence as children, children's knowledge and experiences are considered to understand this fact. This way, children's deprivation zone in daily life is portrayed from their own articulation of different situations. Secondly, intersubjectivity has a significance when it comes to finding the meaning that children attribute to their coping strategies with poverty in their daily life. This is related to the fact that children cope with poverty through their own interactions in their social sphere. Third of all, children carry out their coping strategies with poverty with a certain style of intentionality. Thus, both intentionality and intersubjectivity involve important clues on understanding the realities of children.

The phenomenological approach was used as the data-gathering technique for acquiring more detailed information since it focused on the articulation of the lives of individuals. Because open-ended questions, such as why, how, when and where, would provide more detailed answers from children than specific questions (Westcott & Littleton, 2005: 151), a semi-structured interview style was preferred in the research. In-depth interviews were held at the Social Service Center Department linked to the Ministry of Family, Labor and Social Services in five districts in June - August 2018. Before starting the field study, an in-depth interview form was reviewed by sociologists and psychologists working in the Social Service Center Department. In-depth interviews were held with a total of 48 children including 25 boys and 23 girls with the approval of themselves and their parents (by obtaining an informed consent form). Interviews lasted 45-50 minutes on average. Children's status as a poor child was always taken into consideration. It was particularly indicated to the children that they could end the interview right away if they did not want to continue.

Findings

The phenomenological investigation of children's coping strategies with poverty brought up the suitability and even necessity to develop a typology during the analysis process. The opportunity from the typologies to "objectively explain the subjective aspects of human behaviour" was a determining factor of this assessment. For this reason, the content to be used while developing a typology was focused, and the subjective meaning of the action and result

on the actor was consequently referred to (Schutz, 1970:279). What defines poor children while developing a typology about them are their strategies, motives of their strategies (intentionality), intersubjectivity and the sources. Considering this information, the evaluation led to a classification involving 4 poor children types – the poor child typologies: Rescuer child, substituting child, foundation-integrated child, protectionist child.

The typology of poor children is an embodiment of the non-standard form of children's way of experiencing poverty and its heterogeneous characteristic. Poor child typology that emerges by examining children's coping strategies with the poverty phenomenological approach is expressed as the phenomenological model of child poverty. Meanwhile, since the focus of the research is on coping strategies with poverty, this model states the phenomenological agency of poor children. The approach to regard children as having social agents is based on Giddens (1979; 1986)'s structuration theory (Moran-Ellis, 2013; Stoecklin & Fattore, 2018). The phenomenological agency of poor children is children's capacity to "do it differently" (Giddens, 1979:56); however, this agency involves intentions, rather than keeping intentions in the background and keeping the power relations forward like Giddens (1986:9), and power relations, rather than neglecting them while bringing intentions forth by using a phenomenological aspect like Schutz (Balçı, 2017:241). This is related to the fact that acting in order to make an intention come true is inevitably contextual and conditional. The field and extent of this agency are determined by the institutive conditions of childhood and intergenerational power relations (Moran-Ellis, 2013: 311). Thus, in the literature of children's agency (Moran-Ellis, 2013; Kuczynski, 2003; Stoecklin & Fattore, 2018), personal, relational and structural sources that were emphasized as a fact to allow this agency were included in this model. Eventually, this model was the interpretation of children's coping strategies with poverty in their daily life based on three facts: intentionality, intersubjectivity and resources. The main hypothesis of the phenomenological model of child poverty is: Children tend to reconstruct child poverty in their own experiences by reproducing both poverty and childhood via the strategies they create in their daily lives, which is based on intentionality, intersubjectivity and resources. In a similar way to the appearance of the differences in emphasis instead of the differences in the types (James & James, 2001a:30) of the poor child model developed by

James and et al. (2007), the poor child types in this model mainly consist of the differences in the emphasis of intentionality and agency.

As it is shown in Table 1, in the phenomenological model of child poverty, the four poor child types were placed on two axes, intentionality (oneself/ individuality and significant others/collectivity) and kind of agency (adoption and reproduction).

Table 1
Phenomenological Model of Child Poverty

		Adoption		
Oneself (Individuality)	Foundation-Integrated Child	Protectionist Child		Significant Others (Collectivity)
	Substituting Child	Rescuer Child		
		Reproduction		

The intentionality axis shows the differentiation of motives in children’s strategies. Intersubjectivity as one of the basic components of phenomenology is also operational on this axis. Considering the motives of children’s strategies, it is visible whether they pay attention to themselves or their family or significant others as poor others (Jakoby, 2015: 114) in the performance of the agency. Therefore, individualism is prioritized if oneself is the object of intentionality, and collectivity is prioritized if significant others are the objects of intentionality. The axis of agency types points to the traits of the agency. In the agency types, as an allowing or inhibiting feature of a structure in the matter of social actions, the existing resources are functional because resources and the interactive context is always related to social abilities (Stoecklin & Fattore, 2018:55; Moran-Ellis, 2013:312). According to this, it is understandable whether the developed strategies create the adaptable agency type, which is a coping strategy, by dealing with poverty in daily life or the creative agency type, which is a coping strategy, by reproducing. Hence, in the first example, a passive agency that accepts poverty and is limited by structural and cultural factors, and in the second one, a creative and reproducing agency that uses the resources more effectively to reinterpret poverty can be seen.

The Substituting Child

Substituting is the ability of poor people to transform what they have in their daily life and occurs under the need to create an alternative in case of deprivation. Şentürk (2008:144) mentions that the poor, who are able to substitute any part of their lives because of the imbalance of income and expenses, tend to pass their ability down to their children over time. Focusing on this argument, it is realized that substituting has a significant effect on children's strategies to cope with poverty. They functionally place "substituting" in many different parts of daily life through different strategies.

In order to cope with poverty, a substituting child tends to develop alternative strategies such as saving their pocket money; sharing and borrowing strategies except for money and the ability of recycling-fixing; developing hobbies; bringing lunch from home; walking instead of taking the bus; using second-hand items; reading; writing; going to parks; using their backpack instead of a pencil case; and using television, phone, library or internet cafes instead of computers. Saving their pocket money is seen to be a generalized pattern in children's daily lives. Children usually save their pocket money, which becomes more functional in their daily lives in order to meet their needs and wishes, joining social and cultural activities and many more. Nearly half of the children save their pocket money periodically and in a goal-driven way. Children who save their money when they would like to join a trip, to see a film or to meet one of their needs are seen to be rather rational and organized, which shows an awareness in their strategies. Regarding how these children acquired their pocket money, a variety of resources can determine children's strategies to save their money. These resources can be divided into two categories as inner resources, such as themselves and their families, and outer resources, such as relatives, neighbours, visitors, pocket money from their teachers and their savings from religious festivals. What allows children to save their pocket money is their inner resources, although outer resources can also vary on children's experiences.

Strategies of sharing and borrowing except money were experienced by more than half of the children. Since they are deprived of owning toys like bicycles, roller skates and dolls or using technologies like a phone, children mostly develop strategies to share and rarely to borrow. Children's behaviour of sharing with their peers is two-sided when it comes to their school needs,

while it is mostly one-sided when it comes to toys like bicycles, roller skates and dolls. This difference is thought to be related to the financial value of the item: While school needs are cheaper, toys are more expensive. Most of the children's experiences did not turn out to become a routine: More than half of them mentioned that they shared things with their peers from time to time. Functionalism was not observed during most of the children's experiences: One in four children expressed that they were sharing for various reasons.

The reasons for alternative strategies were mostly to meet their essential needs, although sometimes it could be the lack of internet, technological devices and toys, and not being able to have whatever they wanted. In alternative strategies except for recycling; age, gender, family structure, district, cultural and structural factors were not determining. While none of the boys were recycling, 4 out of 5 girls who were recycling were aged between 11 and 12. Besides, alternative strategies -except for recycling- were not developed by a group of children but one by one. Since these alternative strategies were experienced by 1/3 of the children, even though there is no generalized pattern in their daily lives it is still relatively more possible to perform. What makes performing more possible is being less dependent on financial and social resources, which is about transforming their belongings in daily life with creativity.

The Foundation-Integrated Child

Foundation-Integrated children utilize the services provided by governmental and non-governmental organizations such as the municipality, district governorship, neighbourhood unit and school. Nearly 2/3 of the children interacted with governmental and non-governmental organizations for joining free courses, using libraries and computers, doing their homework, attending social and cultural activities and to get clothing, food and financial supports from them. Both in terms of bringing these services to the children – the quality of the resources – and the quality of the services, some differences were observed. Because of this, the quality of the structural resources and the quality of the services were seen to be the two significant elements of this type. The quality of the resources can be divided into two - governmental and non-governmental organizations. The quality of the services is the field where children get these services from. The quality of the services can be

divided into two - direct and indirect services. The former are services related to education or social and cultural activities; and the latter are services such as clothing, food and financial support.

The quality of these types of services and direct services are relatively more important because they reach children without any mediators and support their education. These services mainly consist of joining free courses, attending social and cultural activities, doing homework, using libraries and computers with the help of various governmental and non-governmental organizations such as municipality, district governorship, neighbourhood unit and school. Of the children involved in this study, 9 children were getting aid from local governments, 16 from schools and 4 children from non-governmental organizations. Additionally, 2 girls were getting a public boarding school scholarship. Regarding the efforts of local governments, the constitution of The Knowledge Houses came to the forefront. Four of 8 children who attended the interviews from Sancaktepe were attending the Knowledge Houses. It was noticed that the services given to children by schools tend to reach the children more: 1/3 of children from the workgroup benefited from free courses and social and cultural activities provided by schools. The children indicated that sometimes their teachers covered their trip fees or that they arranged trips free of charge. It was observed that schools had an important role in terms of supporting children's educational life with free courses and giving them chances to attend social and cultural activities; however, non-governmental organizations remained in the background when it came to direct services.

The Rescuer Child

Rescuer children are the ones who save their pocket money, work and plan their future as a strategy to cope with poverty. The goal of their strategy is to cover their house expenses and improve the living conditions of themselves, their families and other poor people. These strategies were experienced by 1/3 of the children. The "we-relationship" in the context of intentionality and intersubjectivity stood out as a collective form of existence based on solidarity and sympathy. Children who witness the hardship of covering house expenses usually share their saved-up pocket money or their wages to voluntarily support their families financially. Parents rarely include their children's wages

or pocket money for house expenses by using parent's authority. Likewise, in the studies of Gürses (2014) and van der Hoek (2005: 34), it was observed that children shared pocket money or earnings with their parents. Though children who contributed to the family budget by working in a part-time or paid job were encountered, the number of them was low in this study. Only 4 children worked in a part-time or paid job to support the family budget. Children who supported their families financially and even handled it by themselves were relatively older than the rest. According to Daly & Leonard (2002:151) and Attree (2006:60), while older children directly support their family financially with their wages from work; relatively younger children and girls support their families indirectly by bearing different responsibilities. In this research, bearing their siblings' responsibilities and helping their mother with their work were the most important ones among them. Their interests towards covering house expenses and helping the family finances could sometimes cause the children to refuse consumption, detach themselves from the social and cultural activities at school, drop out of school or take a break from school. Therefore, the "we-relationship" emerged as "devotion to the other", as Coser refers to it. Accordingly, personal interests sacrificed in the family and contribution to the whole family –the "Us" – is evaluated as a contribution to collectivity (Coser, 1977: 308). As Ridge (2002) and Gedmond (2008:18) point out, most of these children live in a single-parent family. In this study, the children had single-parent families due to divorce (22 children), loss of their father (3 children) or their father being in jail (5 children).

Rescuing children also plan for the future with motivations like 'bringing money to the house', 'eluding poverty', 'helping the poor' and with ideals of having an education, having a profession and working in a good job. In other words, they draw a life route that includes their families and the significant others as the "poor others" in life to save themselves from poverty (Redmond, 2009; Gürses, 2014). Thus, as a precondition of vertical social mobility and a symbol for mobility in social hierarchy, education takes place in the children's stories. As Doğan (2011:78) argues, it is seen that some children bear the role of a "rescuer" not only towards themselves and their family but also towards "poor others". Poor others correspond to the social group that children are familiar with by the means of both children's different daily life experiences and mass media.

The Protectionist Child

Protectionist children develop rationalization and self-exclusion strategies. With these strategies, children develop a protectionist manner towards themselves and their families. The process of protection occurs on the basis of tension, conflict and avoiding danger for developing “defensive patterns” according to Sennett & Cobb (1977:212). Rationalization means developing reflexivity on poverty: When children see something on somebody else, which they do not possess, and when they cannot cover their needs and wishes, they make the financial one insignificant and the immaterial one significant and delay or postpone their needs and wishes. In this way, children indirectly internalize or adopt poverty instead of directly internalizing it.

While making the financial one insignificant, children sometimes make comparisons with “non-poor others”, especially with their friends and peers, and instrumentalize their family as “immaterial possessions” through a positive assessment of their parents. Accordingly, as Ridge (2002:98) points out, children who try to rationalize their deficiency in daily life – usually relatively older girls – try to cope with the situation in order to not upset and to protect their family, mostly their mothers. Doğan (2011: 69) argues that children do not share their problems in order not to upset their families in case of more severe poverty. The second type of rationalization is postponing needs and wishes, which is giving up on current pleasure and satisfaction. According to Sennett & Cobb (1977:168), consumption practices are future-oriented for the ones with lower socio-economic status. By using phrases such as: “It happens with time”, “I will keep waiting”, “I will buy it sometime later”, “When we have money”, children actually adopt poverty by placing their consumption practices in the future. Likewise, in the study of Doğan (2011: 71), it is observed that children postpone their consumption practices and accept current conditions. Sometimes tension and conflict can emerge between the children’s experiences and assessments toward this matter. Therefore, recklessness turns out to be a mask they use in order to protect themselves. Another mask is how they hide their poverty from their parents or friends. As Ridge (2002:103) asserts, when poor children cannot join social and cultural activities, they actively control their social relationships: Some of the children mentioned that they hid it from their friends by using excuses like: “I do not want to come” or “I do not like it there” when they could not attend these activities. Playing and home surroundings happen to be an

instrument for children to avoid their poverty. Children are trying to get their deficiency out of their mind or to avoid it by playing games, spending time with their friends and helping their mother with housework. Ridge (2002: 98) proposes that children who do not save their pocket money or work to try to rationalize their deficiency by trying to forget it stay silent and are reckless. Although their forms of rationalization are similar, the children who rationalize their deprivations in this research are also the ones who were saving their pocket money and working. Thus, it does not seem possible to attribute the rationalization strategy to children who do not work or save pocket money.

Self-exclusion is a strategy developed with reasons like not being able to join social and cultural activities, toy deprivation and dangerous and insecure neighbourhood conditions. Nearly one-third of the children were protecting themselves by self-exclusion. Considering the motives of a self-exclusion strategy, each seems to be determined by different factors. Gender is determinative in not being able to join social and cultural activities; age is determinative in toy deprivation; and district and gender are determinative in insecure neighbourhood conditions. In this study, the children who excluded themselves because of not being able to join social and cultural activities were mostly girls and older children. The self-exclusion strategy also causes children's peer relationships to weaken because some children – especially the girls – expressed that they did not have many friends or that they did not prefer hanging out with them. When it comes to the physical and social conditions of the neighbourhood, it was understood that particularly boys' socialization spheres and social geographies had been restricted because of gangs defined as “vagrants and drug selling or “dealing” in Esenyurt and Arnavutköy. Likewise, in the studies of Gürses (2014) and Kahraman (2015: 207, 236), it was revealed that children were not satisfied with their district and neighbourhood and wanted to leave where they lived because of such gangs that threatened their security. Children made sense of their self-exclusion strategy over this “bummer” image. Risks of neighbourhood conditions mostly stood out in boys' expressions in terms of their relation to streets in daily life.

Discussion

The research of children's coping strategies with poverty is about focusing on their ways of intervening in living conditions in the ‘simplicity’ of daily

life. These coping strategies are investigated as part of themes like getting by, harming (committing crimes, using drugs, aggressive behavior etc.), and ganging up in the related literature (van der Hoek, 2005; Attree, 2008; Redmond, 2008). Getting involved in harming actions like committing crimes, using drugs and forming gangs were not witnessed in the poor children during the field research. This is related to age and the family's role in society even though it is damaged. Especially in the context of the quality of solidarity in the rescuer child type, the family acts as a shelter while children cope with poverty. "Having each other", as Sennett & Cobb (1977: 29) names it, corresponds to children's making sense of the institution of family while coping with poverty. Dependence developed based on solidarity caused children to make sense of the family as a shelter from injuries stemming from poverty. Although half of the interviewees had single-parent families, "having a family even if it is broken" was proven as a reinforcing factor for them. On the other hand, children stated that harmful actions like forming gangs, committing crimes and doing drugs were performed by children older than 18 and young adults in their twenties, particularly in Esenyurt and Arnavutköy. Based on this, differing from Gedmond (2008: 8)'s argument, while becoming a gang has no role in the phenomenon of child poverty, it can be foreseen as part of youth poverty in Turkey. Hence, children's coping strategies have taken on a new form as part of two different themes as finding a solution and getting by during this research.

The rescuer and substituting children displayed creative agency by making a difference both in their lives and in their family lives at a certain level. The children reproduced the poverty they experienced by reinterpreting it in terms of themselves and their families in a childish way. The children attributed the contents of adult culture to their own world according to their needs and goals through "interpretive reproduction" as Corsaro (2005) argues. Children interpret the rules and knowledge of adults to create new opportunities for thoughts and actions. Siblings and peers play a significant role by influencing their situations and viewpoints in this process (Kuczynski, 2003; Morrow, 2003: 117; van Krieken & Bühler-Niederberger, 2009: 190).

In this context, creative agency and interpretive reproduction emerge in 'the world of childhood' in the substituting children, unlike the rescuer children, because substitution as a general skill of the poor is reinterpreted

in a way special to their world in children's experiences. Children's daily living spaces – street and school as a playground – in the emerging of these practices are determinative and individuate children's substitution experiences. Therefore, the source of the difference from the adult world is the spatial qualification of their daily living spaces. It was observed that the street as a playground plays a significant role in children's strategies to cope with poverty in their daily lives. It was the space of borrowing and sharing except money, while it, at the same time, functioned as a tool of the strategy of avoiding. According to Goffman (1961:309), playing in the streets shows up as a "pacification act" that allows children to run and stay away from the living conditions they have to live in and cope with. By this means, the street as a space of exclusion of children from social practices in daily life causes to concrete their deprivations because of poverty; at the same time, it allows them to cope with poverty as a means of unseeing and forgetting. Moreover, the street as a playground was the space of the social status indicator among them. During this research, instead of the social status indicators in Ridge (2002) and Daly & Leonard (2002)'s works like clothing, it was observed that the social status indicators amongst the children were bicycles, roller skates and dolls. Toys stand out as a means of being accepted and socializing in their group of peers. Hence, children's sharing and borrowing strategies except money as a significant component of joining a circle of friends were noticed.

Besides, the difference in the quality of resources individuated the children by distinguishing them from the adult world because it was understood that they did not prefer the borrowing of money strategy, unlike poor adults, and considered it insulting. Instead, it is possible that the borrowing strategy of poor adults (Yılmaz, 2007: 218) emerged as sharing and borrowing except money in the world of the children. Accordingly, as Corsaro (2005) states, these children transmit it to their own world (having unique ways and language) from the knowledge of the adult world. Moreover, while sharing items among children was more possible in terms of the experience of poverty in daily life, sharing of money was regarded as a harming situation and a sign of poverty. Cultural dimension also stood out in terms of the quality of resources. Daly & Leonard (2002: 152) and van der Hoek (2005: 31) state that special days like Christmas and birthdays are some of children's resources for saving pocket money. The same resource in this research differed with

cultural effects: pocket money from birthdays and Christmas was replaced by pocket money from religious festivals.

On the other hand, the substituting children bear the particular impacts of the child world and perspective in terms of sharing and borrowing strategies except money, and alternative strategies are positioned out of dominant consumption patterns. The children fulfil their needs and wishes in daily life differently by converting possessed resources rather than fulfilling them in a general and common way. Since the possessed resources are interpreted by reproducing, the substituting children have a creative character. However, it was seen that the children justified alternative strategies by associating with or imitating the fun and fashion sense of the dominant consumption culture. Status symbols, which are the expression of tangible assets, are seen by Goffman (1956: 24) as a signifying instrument identified with social classes. Dressing style as a status symbol stood out from one of the children's expressions, "as if it was fashion designing", in this research.

It was seen that solidarity differed regarding their quality in the context of the relationship between children and parents because such communions occurred on the basis of 'bonding' with family and 'profiting' among their peers in the children's narratives. A couple of children rarely mentioned the strength of the bond they had with their peers about their sharing and borrowing strategies. As a result, solidarity between children and peers is mostly focused on profits and has an instant-temporal qualification. It is focused on profits since the aim is the fulfilment of a need or wish at that time, and it is instant-temporal because these communions often discontinue and decay in the interaction cycle of daily life. As for the relationship between children and their parents, it was understood that it was usually developed based on mutualism. According to Kuczynski (2003:15) and Morrow (2003:125), the interaction between children and their parents emerges in the form of mutual dependence, and children's power in the context of agency is based on the resources that can be produced through the relationship of dependency between them. Thus, although we cannot talk about equality in terms of power relations, it would not be a mistake to say that the agency of children was recognized by their parents in this research. This is because of the fact that the children's contribution to the family budget was considered by their parents and especially the oldest children or the children with more responsibility as

substituting for the other parent in single-parent families because of the lack of the other parent in their family. Accordingly, both children and parents bear converted statuses in the family order. Besides, it is seen that children go towards their parents rather than siblings for solidarity within the family. Some children accuse their siblings of acting without thinking about their mothers in their consumption practices and desires. Therefore, the possibility of conflict within a family is mostly observed between siblings. Likewise, in the study by Doğan (2011: 71), it is encountered that there is such a conflict between siblings.

The status of children in the family is converted regarding their responsibility and causes them to be treated as “little adults” by their parents. The basic dynamic of the conversion is that children share the responsibility of their parents regarding household maintenance and the emergence of a mutual sphere for both sides. The mutual sphere reinforces the interdependence of both sides, which already existed in the nature of their relationship. This occurs in two ways: Firstly, children’s financial support to the family budget; and secondly, children’s consideration of their deprivation as reasonable. Besides, children who save money usually manage their pocket money by themselves based on the mutual consent relationship with their parents. When children would like to use their pocket money for fulfilling their own needs and wishes, they are rarely restrained by their parents. In this way, children relatively reduce their dependence on their parents by fulfilling their needs and wishes in daily life by themselves, if they are able to. Hence, forms of relationship emerge from reciprocal sensibility rather than discipline and control imposed by their parents (Kuczynski, 2003: 12). On the other hand, the relation of mutual dependence in child-parent interaction changes parental authority in the context of power relations: negotiating relations were experienced rather than authoritarian relations between both sides. According to this, the ‘fighting strong mother’ image was taken as a role model instead of being a subject of mother’s authority in single-parent families.

In this research, it was revealed that gender roles were reproduced through children’s coping strategies with poverty. It was seen that responsibilities such as taking care of siblings or helping the mother in work were usually undertaken by girls. Likewise, Gürses (2014) asserts that girls take more responsibilities in poor families and that, because of mother’s work, illness, or illiteracy, they

deal with different affairs in the public sphere such as housework and shopping and patient-child care. In his research, Kahraman (2015: 231) argues that there is a gender-based divergence in the responsibilities that children take in the housework. While girls' areas of responsibility are identified within the house, boys take responsibility for affairs in the public sphere such as going to the market/grocery. Besides, in this research, it was revealed that the recycling strategy identified with the private sphere was experienced by girls, whereas the self-exclusion strategy developed because of hazardous and insecure neighbourhood conditions was especially experienced by boys. In the research of Kahraman (2015: 235), hazardous and insecure neighbourhood conditions mostly stood out in girls' expressions.

It was seen that the determinative factor in terms of direct services was the district in which the foundation-integrated child type lives. Due to the difference between the local government policies of the districts, and children's access to these services, their social inclusion did not occur at the same level. While there was no difference between districts in direct services provided by schools, Sancaktepe and Knowledge Houses stand out from other districts in terms of direct services provided by the local government. Access to institutional or public services as structural resources ensure the agency of children as a significant factor in some children's coping strategies with poverty, while it reduces the agency's potential as well as the possibility of the social mobility of children who do not have access to them. For example, Kahraman (2015: 205) states that only 10% of children can access such services, which consequently affects their socialization in a negative way. In the study of Gürses (2014), it was stated that, although Beyoğlu and Esenler Municipalities organized social activities and trips for children, places and services for leisure activities in their neighbourhoods were very limited and that their social lives were therefore almost non-existent. As a result, with reference to Stoecklin & Fattore (2018: 59)'s argument that resources convert to competence in children's practices of daily life, it is possible to say that institutional or public resources ensure the agency of children: By extending their restricted experience in social and cultural activities, the children have a chance of social inclusion and are integrated into the social system. Consequently, direct services show up as a strengthening factor in social and public fields.

Time perception stands out both in the rescuer and protectionist child types. It can be said that the children developed an affirmative relationship with the future by planning education and career opportunities in the first one, and through rationalizing their postponing habits in the second one. This is the connection, which occurs in time, and evolves on the basis of 'being hopeful' for the future, which is an appearance of 'time management' according to Sennett & Cobb (1977: 125) and which is about seeking desires that cannot be satisfied in the present. In relation to this, in the foundation-integrated child type, it was seen that children, who benefit from institutional or public resources, have a high level of awareness regarding their education life and career planning. This reality is an indicator of the educational rhetoric concretized in children's experiences for getting rid of poverty. While this perspective is the outcome of the children's world of senses and thoughts from time to time, it is sometimes, as Daly & Leonard (2002:89) and Sennett & Cobb (1977) state, a reflection of the cultural codes of poverty as their parents' instrumentalization of their children's education for getting rid of poverty. They remarked that most of the families regarded education as a way out of poverty for their children.

The rationalization strategy is a display of power in agency as a "capability of explaining", to use the words of Giddens (1979: 83), within the context of children's capacity of explaining and interpreting. It is possible to define self-exclusion as avoidance in terms of a "capacity of acting otherwise" according to Giddens (1979: 56) and in terms of children's own preferences and "voluntary withdrawals to reduce anxiety" according to Sennett (2012: 183). By masking their deprivation through regardlessness and concealing both in rationalization and self-exclusion is a defence mechanism (keeping up appearances, covering up) for concealing the injury stemming from poverty, which is an appearance of the manipulation skill of the agent. This corresponds to Sennett & Cobb (1977: 200)'s argument of "self-division" which expresses the construction of a reality through action so that individuals' real egos feel free in front of others' demands when their freedom material is restricted. However, as Ridge (2007: 401-402) states, these children are actually caught in a trap between the restrictions and tensions of poverty and the demands of childhood. Hence, given both the context and outcome of the agency and other child types, even though Redmond (2008:9) and van der Hoek (2005) involve the rationalization strategy in solving strategic agency which they

name “positive reappraisal”, the protectionist children were evaluated as an adaptable kind of agency due to their having an accepting and expressing character rather than having a solution making character in this research.

Conclusion

This research contributes to the literature on children’s coping strategies with poverty by questioning the potentials of children – as a group of poverty’s social actors – to cope with life struggles on their own within certain and special contexts. In this context, in the phenomenological model of child poverty, common facts from the exclusive world of children as well as from the shared world of children and adults were taken into consideration. Moreover, power relations between adults and children were considered. This model also contained in-group differences: Poor child typology brings out the in-group differences instead of the monotype appearance of child poverty. According to this research, even if children are doubly disadvantaged because of being both poor and children, they - especially the substituting and rescuer children - display an agency that can be viewed as a ‘success’ in coping with poverty. Yet more, even if the protectionist child type takes part in an adaptable agency type, they have a character in which children’s manipulation skills are observed. However, it is important to consider the temporary and day-saving character of the themes of solving and managing in order to understand the agency of poor children properly.

It was revealed that gender generally emerged as a determinative factor, whereas structural factors, such as institutional and public services, migration and neighbourhood, led to differentiation at the district level. The usage of direct services towards children coming from governmental and non-governmental organizations as a structural factor for children, who did not take place in qualitative researches conducted for helping children cope with poverty, underlined the importance of the child-focused service perspective and the necessity of making these services more common. In this context, based on the positive impact of public services at the local level, such as the Knowledge Houses, on children in terms of coping with poverty, the proliferation of such services that would reach children directly was thought to be a significant opportunity in combating child poverty. Likewise, Akıllı and Dirikoç (2016: 219) and Gürses (2014) suggested that community centres,

youth centres, sport halls, and libraries established in the neighbourhood by governmental and non-governmental organizations, such as municipalities and the Section of Social Services, would provide an opportunity for children to socialize, and emphasized the fact that the proliferation of such services were significant. On the other hand, it was understood that the disadvantaged conditions of the neighbourhood and the problem of integration with the city because of migration were factors that further deepened child poverty. In this context, the significance of social policy practices, which consider structural problems accompanying poverty, emerges in combating child poverty at the local level. For example, since the disadvantaged conditions of the neighbourhood negatively affect the socialization and integration of children with the city, it is especially significant to establish given public and civil society services in such neighbourhoods. Likewise, Akıllı and Dirikoç (2016: 218) stated that new plans and projects could be made and enforced for combating child poverty within the frame of needs analysis for the poor regions of the city. A relationality generally emerged between children's restricted access to technology in terms of internet and computers, especially for boys' social practices in daily life, and the street as a significant social sphere and place. Considering the function of the street as a playground for children's coping strategies with poverty, in the context of urban planning, local governments should adopt a child-friendly approach and consider their points of view and benefits by organizing their living spaces, which would actually be a significant step in combating child poverty. Akıllı and Dirikoç (2016: 219) put forward that mechanisms developed for the participation of children in urban management provide an opportunity for the integration of children with the city.

The intensity of the broken family form in the study group and the fact that the mother was the only parent in these families and that the children expressed their "mothers" as "strong", "struggling" mothers point to the importance of strengthening the social position of women in the fight against child poverty. In this context, the relationship between mother's employment and childcare services should be considered since there is a two-dimensional relationship between parent employment and childcare in terms of affecting the dimensions and depth of children's poverty: Because the mother works, child care becomes a problem, whereas the mother cannot work due to the child care problem. Therefore, supporting working mothers through social

policy practices on child care (opening centres such as day care centres) can be taken into consideration in combating child poverty.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

References

- Aka. (2017). Mamak İlçesi Çocuk Yoksulluğu Haritalandırması Projesi, Ankara.
- Akıllı, H. ve Dirikoç, A. (2017). Türkiye’de Kent Yoksulluğu ve Çocuk: Nevşehir Örneği. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 26, 197–224.
- Attree, P. (2006). The social costs of child poverty: A systematic review of the qualitative evidence. *Children and Society*, 20(1), 54–66.
- Attree, P. (2008). *Childhood Disadvantage and Health Inequalities: A Systematic Review of The Qualitative Evidence*. Institute for Health Research, Lancaster: Lancaster University.
- Avşar-Kurnaz, Ş. (2007). Çocuk yoksulluğu. *Aile ve Toplum*, 3(12), 47–55.
- Avşar Kurnaz, Ş. (2009). Türkiye’de Çocuk Yoksulluğu, Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi, Ankara.
- Bal, H. (2007). Toplumsal Eşitsizlik Temelinde Çocuk Suçluluğu: Isparta-Van Karşılaştırması. *Sosyoloji Dergisi*, Ülgen Oskay’a Armağan Özel Sayısı, 293–311.
- Balcı, M. E. (2017). Çağdaş Sosyolojinin Neo-Klasik Kökleri: Parsons-Schutz Tartışması. (Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Bayat, A. (2006). Ortadoğu’da Maduniyet (Ö. Gökmen ve S. Deren, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bilgin, R. (2009). Diyarbakır’da Sokakta Çalışan Çocuklar Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(27), 232–244.
- Corsaro, W. A. (2005), *The Sociology of Childhood* (2. Edition). California: Pine Forge Press.
- Coser, L. A. (1977). *Master of Sociological Thought: Ideas in Historical and Social Context* (Second Edition), NY: Harcourt Brace Jovanovich.
- Daly, M., & Leonard, M. (2002). *Against all Odds: Family Life on a Low Income in Ireland*. Dublin: Combat Poverty Agency.
- Danaher, T., & Briod, M. (2005). *Phenomenological Approaches to Research with Children*. In Sheila Greene & Diane Hogan (Eds.), *Researching Children’s Experience: Approaches and Methods* (pp. 217-235). London: Sage Publications.
- Dayıoğlu, M. (2007). Türkiye’de çocuk yoksulluğu: Ölçüm yöntemleri ve yoksulluğun belirleyicileri. *Tisk Akademi*, 2, 82–105.
- De Certau, M. (1984). *The Practice of Everyday Life*, Berkeley: University of California Press.
- Doğan, V. (2011). *Yoksulluğun Unutulan Yüzü: Yoksul Çocukların Yoksulluk Algıları*. (Yüksek Lisans Tezi). Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla.
- Durgun, Ö. (2011). Türkiye’de yoksulluk ve çocuk yoksulluğu üzerine bir inceleme. *Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi*, 6(1), 143–154.
- Durgun, Ö. (2016, Ağustos). Türkiye’de Çocuk Yoksulluğu. *International Conference on Eurasian Economies* (pp. 368-374). Macaristan.

- Erginli, B. E. (2018). İstanbul İlçe ve Belediyelerinde Çocuğa ve Aileye Yönelik Hizmetler. İstanbul: Tesev Yayınları.
- Giddens, A. (1979). *Central Problems in Social Theory: Action, Structure and Contradiction in Social Analysis*, London: Palgrave Macmillian.
- Giddens, A. (1986). *The Constitution of Society: Outline of the Theory of Structuration*. Cambridge: Polity Press.
- Goffman, E. (1956). *The Presentation of Self in Everyday Life*, Edinburgh 8: University of Edinburgh Social Sciences Research Center Monograph No.2.
- Goffman, E. (1961). *Asylums: Essays on the Social Situation of Mental Patients and Other Inmates*. New York: Anchor Books.
- Gün, S. (2017). Çocuk: İşçi, yoksul, göçmen. İstanbul: NotaBene Yayınları.
- Güneş, F. (2010). Yoksullukla başa çıkma stratejileri, kaynakların yoksulluğu, kadın emeği. *Folklor Edebiyat*, 16(64), 33–64.
- Gürses, D. (2014). Yoksulluğu Yaşamak: Çocukların Gözünden Yoksulluk, Yoksunluk ve Sosyal Dışlanma, Proje Kodu: 1001, Proje No: 111K339, Tübitak, Ankara.
- Işık, E. (2007). Kent Yoksulluğu, Sokak Çocukları ve Suç. (Yüksek Lisans Tezi). Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya.
- Işık, E. ve Göktürk, I. (2010, Ekim). Kadınların Yoksulluk Yönetim Stratejileri. *Uluslararası Yoksullukla Mücadele Stratejileri Sempozyumu: Deneyimler ve Yeni Fikirler Volume 2* (pp. 311-316.). İstanbul.
- İnal, K. (2010). Türkiye’de çocuk emeği, Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Jakoby, N., R. (2015). The self and significant others: Toward a sociology of loss. *Illness, Crisis and Loss*, 23(2), 110–128.
- James, A., & James, A. L. (2001). Toward a theory of continuity and change. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 575, 25–37.
- James, A., Jenks, C., & Prout, A. (2007). *Theorizing Childhood* (7. Edition). Cambridge: Polity Press.
- Kahraman, F. (2015). “Türkiye’de İç Göç ve Çocuk Yoksulluğu: Gaziantep Örneği”. (Doktora Tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Kahraman, A. B. ve Özden, M. H. (2017). Çocuk yoksulluğu ve sokakta çalışan çocuk işçiler üzerine bir inceleme Ankara–Sincan örnekleme. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(17), 311–327.
- Kılıç, F. (2009). Çocuk İşçiliği Ve Ailenin Rolü (Kütahya Örneği). (Yüksek Lisans Tezi). Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya.
- Kuczynski, L. (2003). Beyond Bidirectionality: Bilateral Conceptual Frameworks for Understanding Dynamics in Parent-Child Relations. In (Eds.) L. Kuczynski, *Handbook of Dynamics in Parent-Child Relations* (pp. 3-24). Thousand Oaks: Sage Publications.
- Lister, R. (2004). *Poverty*. Cambridge: Polity Press.

- Mandell, N. (2003). Children's Negotiation of Meanings. In (Eds.) F. C. Waskler, *Studying the Social Worlds of Children: Sociological Readings* (pp. 161-178). London: The Palmer Press.
- Moran-Ellis, J. (2013). Children as social actors, agency and social competence: Sociological reflections for early childhood. *Neue Praxis*, 4, 303–318.
- Morrow, V. (2003). Perspectives on Children's Agency within Families: A View from the Sociology of Childhood. In (Eds) Leon Kuczynski, *Handbook of Dynamics in Parent-Child Relations* (pp. 109-130). Thousand Oaks: Sage Publications.
- Oecd, (2016). CO2.2: Child Poverty. OECD Family Database, (Çevrimiçi) <http://www.oecd.org/els/family/database.htm>.
- Oecd, (2017). CO2.2: Child Poverty. OECD Family Database, (Çevrimiçi) <http://www.oecd.org/els/family/database.htm>.
- Redmond, G. (2008). Children's Perspectives on Economic Adversity: A Review of the Literature, Innocenti Discussion Papers 2008-01, Florence: Unicef Innocenti Research Centre.
- Redmond, G. (2009). Children as actors: how does the child perspectives literature treat agency in the context of poverty? *Social Policy&Society*, 8(4), 541–550.
- Ridge, T. (2002). *Childhood Poverty and Social Exclusion-From a Child's Perspective*. UK: The Policy Press.
- Ridge, T. (2007). It's a family affair: Low-income children's perspectives on maternal work. *Journal of Social Policy*, 36(3), 399–416.
- Schutz, A. (1970). *On Phenomenology and Social Relations*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Scott, J. C. (1985). *Weapons of The Weak: Everyday Forms of Peasant Resistance*. New Haven: Yale University Press.
- Sennett, R. (2012). *Together: The Rituals, Pleasures and Politics of Co-operation*. New Haven: Yale University Press.
- Sennett, R., & Cobb J. (1977). *The Hidden Injuries of Class*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Stoecklin, D., & Fattore, T. (2018). Children's multidimensional agency: Insights into the structuration of choice. *Childhood*, 25(1), 47–62.
- Şahin, H. (2018). Yoksulluğun gündelik hayat üzerinden analiz edilmesinde anahtar bir kavram: Hayatta kalma stratejileri üzerine bir çalışma. *Yönetim ve Ekonomi*, 25(1), 133–153.
- Şeker, M. (2017). *Mahallem İstanbul, İstanbul: Karakış Basım*.
- Şentürk, M. (2008). *Yoksulların Yaşam Stratejileri: Küçük Mustafa Paşa ve Balat Örnekleri*. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

- Van Der Hoek, T. (2005). *Through Children's Eyes: An Initial Study of Children's Personal Experiences and Coping Strategies Growing Up Poor in an Affluent Netherlands*. Florence: Innocenti Research Centre.
- Van Krieken, R., & Buhler-Niederger, D. (2009). *Rethinking the Sociology of Childhood: Conflict, Competition and Cooperation in Children's Lives*. In (Eds.) A. Dennis & D. Kalekin-Fishman, *Contemporary Sociology: Conflict, Competition, Cooperation*. London: Sage.
- Waksler, F. C. (2003). *Studying Children: Phenomenological Insights*. In (Eds.) F. C. Waskler, *Studying the Social Worlds of Children: Sociological Readings* (pp. 60-70). London: The Palmer Press.
- Westcott, H. L., & Littleton, K. S. (2005). *Exploring Meaning in Interviews with Children*. In (Eds.) S. Greene & D. Hogan, *Researching Children's Experience: Approaches and Methods* (pp. 141-157). London: Sage Publications.
- Yılmaz, B. (2007). *Hayatta kalmak yaşamak değildir! Kent yoksulu göçmenlerin gündelik yaşam mücadelelerini habitus kavramıyla düşünmek*. *Mülkiye*, 31(255), 203–225.
- Yusufoğlu, Ö. ve Kızmaz, Z. (2015). *Parçalanmış yoksul ailelerin geçinme stratejileri: Elazığ örneği*. *Fırat Üniversitesi Harput Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 1–18.

Changes in Poverty-fighting Tools: From “Traditional” to “New Tendencies”

Muhammet Enes Kayagil¹

Abstract

The issue of poverty and the fight against poverty has been one of the most important agenda items in the world for many years. Although the phenomena of wealth and poverty have existed in every period of history, they have never been separated by such deep disparities as they are today. Increasing income injustice has widened the gap between the rich and the poor and it continues to open further. Also, the concept of poverty has expanded so much in terms of content that it is not enough to express it with one definition. Absolute poverty, relative poverty, and human poverty are some of the terms used to detail the range and context of impoverishment. Besides, poverty is now subject to analysis from sociological, psychological or other perspectives. Considering this state of poverty, it is necessary to review the means of alleviating poverty. It is observed that the effectiveness of traditional tools has diminished in the fight against poverty, such as the World Bank when it first emerged. Therefore, there is a need for new tools to keep up with global developments. In this context, NGOs and development cooperation activities carry out important actions. This study aims to analyze the tendency to move away from traditional tools to new tools in fighting poverty. In this context, both tools will be examined within the framework of examples and theoretical discussions.

Keywords

Poverty, fight against poverty, World Bank, development cooperation, NGOs

JEL Classification

I32, I38, O19, F59

1 Corresponding author: Muhammet Enes Kayagil (Res. Asst. PhD), Istanbul University, Faculty of Economics, Department of Labor Economics and Industrial Relations, Istanbul, Turkey. E-mail: muhammet.kayagil@istanbul.edu.tr
ORCID: 0000-0002-5906-3968

To cite this article: Kayagil, M. E. (2020). Changes in poverty-fighting tools: From “Traditional” to “New tendencies”. *Journal of Social Policy Conferences*, 79, 27-53. <https://doi.org/10.26650/jspc.2020.78.0158>

Introduction

Although poverty is a problem that people have faced since time immemorial, it has not been previously addressed from economic, sociological, political, humanitarian, and moral aspects as it is today. While it was a problem that people lived with and had to address in the past, today, poverty and its outcomes have gained a global dimension and become a problem common to the whole world. Undoubtedly, many economic and political factors affected this. Therefore, it is possible to say that local alleviation methods will be ineffective as a solution to poverty. The necessity of addressing poverty with the methods of alleviation that are planned from a multi-dimensional and global perspective has become clear in light of experience. It is possible to say that the poverty alleviation approach has developed a global character over the past 30 years. However, the practices that are shaped with the understanding of the neoliberal economy and traditional anti-poverty tools are criticized for their practical failures and the negations they cause, and they are preparing the ground for the emergence of new tools. It is very important to reveal what the new means of struggle are because it is not easy to achieve success in practical applications of studies that do not have a solid theoretical grounding. This study aims to review various practices, many of which are new and whose effectiveness in combating poverty is not yet exactly known. Therefore, this study aims to provide a theoretical contribution to the discussions on poverty alleviation.

In the study, after analyzing the concept of poverty as a global problem, tools of the struggle against poverty are discussed. In this context, traditional instruments of poverty alleviation such as the World Bank and the IMF are examined and official, private, and voluntary means of struggle that have come to the fore in recent years are discussed. Finally, some suggestions are put forward by evaluating all these tools and the process of change.

Poverty as a Global Problem

Although such problems as inequality, hunger and famine have been faced in every period of human history, it is accepted that the phenomenon of modern poverty emerged as an effect of the global economic order. The fact that this new order strengthens repressive regimes in poor countries and makes these countries indebted to global capital actors has led to an increase

in injustice. On the one hand, absolute poverty, which is the condition of not reaching the minimum income level, has deepened, while on the other hand, there is an unfair consumption and distribution system where deep poverty is experienced (Karakas, 2008, pp. 398–408).

About 10% of the world's population, or 736 million people, struggle with extreme poverty. Especially in the Sub-Saharan Africa region, this ratio is seen to be around 40% of the regional population (World Bank, 2020). In terms of income distribution, 64% of the world's population own only 2% of the total world wealth; It is seen that a small segment that constitutes 0.8% of the world population own 48% of the total wealth (Shorrocks et al., 2018, p.5).

Poverty, which is accepted to have deepened with the neoliberal period, has gained a global dimension today. However, in relation to the global nature of poverty, traditional classifications such as absolute–relative poverty were inadequate in expressing poverty and the need to produce new classifications such as human poverty arose, so much so that it is meaningless to evaluate poverty within the borders of a country and comparative analysis between countries or regions is required. With the increasing communication opportunities with globalization, and the increase in humanitarian movements and voluntary activities, increasing public awareness plays an important role. The unfair distribution of income and resources around the world indicates that poverty is a global problem, not just a national problem. For this reason, the fight against poverty may be insufficient at the national level and the need arises to address the issue at the global level.

There are various views on the impact of globalization on poverty. However, these views are not directly related to whether globalization reduces or increases poverty, but are related to the positive and negative effects on poverty of some changes brought about by globalization. Some groups opposed to globalization express themselves in globalization, but with a new understanding, expressing that the negative consequences of globalization are experienced by a large mass of a given population and that the number of people who experience positive results is limited. These negative consequences are expected to increase as long as the globalization process continues. This seems to be about trying to solve the negative consequences arising from globalization while staying within the scope of globalization (Mutioğlu & Gözgülü, 2009, p.18).

Furthermore, poverty also emerges as a human rights problem today. According to the rights-based approach, every poor or rich person should be able to exercise their basic rights regardless of race, color, gender, language, religion, political opinion or ethnic origin. However, the obstacles caused by poverty that are encountered in accessing basic services for unemployment, low income, poor housing conditions, malnutrition, health, and education make it difficult for the poor to actualize their basic human rights. For this reason, there is a need for a human-rights-based understanding in the fight against poverty (Atanır, 2016, pp.15–27).

Approaches in Fighting Poverty

There are many adopted approaches to combating poverty. These approaches can be addressed in three ways, such as revising and changing the current policies being implemented, rebuilding them with a radical change in the existing socioeconomic structure and making radical social reforms. According to another classification, the indirect approach expressing the reduction of poverty through growth; direct or direct approach that expresses programs and policies applied in basic subjects such as nutrition, health, education and the radical approach involving restructuring in the ownership of the means of production, the fight against poverty can be discussed in three main dimensions (Şenses, 2009, p.219).

It is also possible to classify anti-poverty approaches by associating them with the strategies and vision-related approaches required for globalization to be in favor of the poor. According to this, globalization refers to a new global institutional order that can be expressed with the concept of “grassroots globalization” or “globalization from below”. The “grassroots globalization” side of this order is formed by non-state organizations (such as NGOs). Organizations such as the World Bank, UN, WTO, NAFTA and GATT that work for the poor and produce strategies that can cure poverty constitute the “globalization from below” side (Mutioğlu & Gözgülü, 2009, p.19).

It is possible to classify anti-poverty policies under many other headings. Considering the global dimension of poverty, it is seen that policies to fight against poverty also differ. The poverty problem, which has deepened with the globalization process, is no longer a problem that can only be solved with national efforts, and has reached a point that should be evaluated with a multi-

faceted and multi-actor approach. Thus, individuals, states, private sector, NGOs and transnational organizations should act in cooperation in the fight against poverty (Aktel etc., 2007, p.18). In short, it becomes certain that the policies and programs that are implemented or need to be implemented should have a global character from now on. If look at the practice, it will be seen that many large organizations such as the World Bank or the UN are interested in this issue and are doing various studies.

The classification to be considered within the scope of our study will be "traditional tools" and "new tendencies". Many factors are determining in the classification created such as the period these tools emerged, method they used and their success. In this context, it is possible to talk about the perception of poverty and policies of the World Bank and IMF, also known as Bretton Woods Institutions, among traditional tools. In addition, it is more appropriate to consider UN and UNDP within traditional tools, which have undeniable programs in combating poverty, such as Human Development Reports, Millennium Development Goals and Sustainable Development Goals. As will be mentioned in following sections, the EU, OECD etc. Many institutions have the characteristics of traditional tools. Among the tools called "new tendencies" in fight against poverty, there are international voluntary humanitarian activities, the activities of wealthy individuals or institutions and official development aids of states. While there are activities carried out by these groups individually or in cooperation with each other, it is possible to talk about partnerships with traditional tools.

Traditional Tools in Fighting Poverty

Traditional poverty alleviation tools basically emerged within the framework of neoliberal doctrine. The neoliberal doctrine, which forms the basis of the globalization process, assumes that everything will function better by removing the barriers to the market mechanism. In this way global welfare will increase and global social problems will be solved effectively. However, this assumption has not come true until now, and it does not seem possible that it will occur in the foreseeable future. Although a vitality has been observed in the global economic arena with the policies implemented, there has been no significant improvement in solving global social problems. Global poverty remains a major problem all over the world. The globalization process cannot

lead to the spread of welfare at the global level, it can be associated with the fact that the developments arising with globalization are not controlled, directed or regulated by various means (Büyükbaş & Ören, 2005, p.105).

When the poverty alleviation policies applied in developing countries are examined, it is seen that there are two traditional approaches. The first of these is the indirect approach, which is the method of combating poverty based on economic growth. Neoliberal economic policies are accepted as data and it is assumed that economic growth to be achieved through structural adjustment programs will solve the problem of income distribution and poverty. World Bank and IMF policies can be evaluated within this scope. The second method is the direct approach and includes in kind or cash aids, minimum income transfers and microcredit programs. In particular, in kind aids and cash aids are popular and they can be offered by governments, NGOs and private sector organizations or through various collaborations. In addition, some social funds offered by the World Bank to combat crises and deepening poverty stemming from neoliberal policies can also be evaluated within the scope of poverty alleviation (Doğan, 2008, pp.126-132).

Neoliberal globalization process has caused structural changes in the definition and practices of social policy. One of the first goals of neoliberal policies emerges as decreasing social policy expenditures made with the understanding of the welfare state. Social spending has been criticized on the grounds that it excludes the private sector, causes distortions in the labor market, causes rigidity in compliance with market conditions, destroys the enthusiasm of the unemployed to seek a job, is rent-oriented and nepotist, and that they are created in line with personal interests (Yaşar & Yenimahalleli Yaşar, 2012, p.74).

In recent years, it is seen that poverty is accepted as an personal matter in neoliberal approaches. Accordingly, approaches to poverty and the poor can be categorized into three categories. The first category includes those who can take their place in the market economy if they want, and get rid of poverty with measures such as education policies and various loans. In the second category, there are people who can alleviate poverty with certain social policies such as food aid and basic infrastructure services. In the last category, there are those who are excluded from these groups and those who cannot overcome the poverty problem with impermanent measures. It is emphasized that the

solution of the problem depends on the revival of economic growth. (Aktel etc., 2007, p.14).

Table 1

Some Major Traditional Programs for Fighting Global Poverty

Name	Agency	Date	Contraction of social problems, political context
Human Development Index (HDI)	UNDP	1990-	Alternative to one-dimensional economic indicator (GDP); indicators include average life expectancy, years of schooling and gross national income per capita; inspired by Amartya Sen’s “capability” approach; in 2010, the Inequality-adjusted Human Development Index (HDI) was introduced, a distribution-sensitive index of human development
1\$-a-day poverty indicator	World Bank	1990-2008	Define poverty as the inability to attain a minimal standard of living; creates a global poverty line; comparability between countries through Purchasing Power Parities (PPP); calculated on basis of country studies
International Development Goals (IDGs)	OECD-DAC (Development Assistance Committee)	1996	Aimed to raise public support for foreign aid and poverty reduction in developing countries; goals drew on global summits in the 1990s; includes “reducing extreme poverty by half by 2015”; brought forth mainly by bilateral donors; precursor of Millennium Development Goals
Millennium Development Goals (MDGs)	United Nations	2000/2001	Defined eight goals for development; reiterated the International Development Goals with few changes; quantitative targets; with temporal horizon (2015), including halving 1\$-a-day poverty; goals informed by the concept of “human development”
Leaken Indicators	European Union	2001	Developed to monitor the success towards the Lisbon strategies’ social goals; coordinates European social policies under the “Open Method of Coordination”; includes indicators of poverty and social exclusion, low income, unemployment, education and health
1.25\$ ve 2\$-a-day poverty indicators	World Bank	2008-2015	Adjusted to poverty line of 1.25\$-a-day as a measure of extreme poverty (based on studies to poorest 15 countries); added a 2\$-a-day measure of general poverty (based on evidence on all developing countries)
Sustainable Development Goals (SDGs)	United Nations	2015	Successor of MDGs; set of 17 goals with 169 targets (many quantitative), with temporal horizon (2030), including the eradication the extreme poverty measured by 1.25\$-a-day indicator (target 1.1 of goal no 1.); target 1.3.: “Implement nationally appropriate social protection systems...for all, including floors...”
1.90\$ ve 3.10 \$-a-day poverty indicators	World Bank	2015-	Raised the poverty line of 1.90\$-a-day as a measure of extreme poverty (based on studies to poorest 15 countries); raised the measure of general poverty to 3.10\$ (based on evidence on all developing countries). Derived from revised Purchasing Power Parities (PPP).

Source: Berten & Leisering, 2017, p. 159.

International actors in the fight against global poverty are in the most important place within the scope of this study. Considering the global dimension of poverty, the most prominent traditional institutions are Bretton Woods Institutions, UN and UN Development Program (UNDP) (Table 1). It is possible to add OECD and EU to these institutions. The World Bank and the International Monetary Fund (IMF) are international organizations established as a result of the United Nations Monetary and Finance Conference held in the town of Bretton Woods in the USA in July 1944 in order to regulate the world economic and monetary system. Among these organizations, the World Bank has determined one of the main agenda items for developing countries since the 1990s as poverty reduction the main purpose of providing financial and other technical assistance has been accepted as poverty reduction. Considered as its twin sister, the IMF also has a significant impact on the global poverty problem through the macroeconomic structural adjustment programs it imposes on developing countries (Çeştepe & Genç, 2011, p156).

When the direct policies in combating poverty are examined it is seen that international organizations advocate reducing the role of the state in the economy in the light of neoliberal policies and that growth-based policies are brought to the fore due to budget constraints. According to organizations such as the World Bank and IMF, with the shrinkage of the state, it will be replaced by international organizations and non-governmental organizations; The activities of international aid organizations in reducing individual and social poverty will gain speed and importance (Zanbak, 2017, p.220).

In this context, especially the impact of foreign aid on poverty reduction is an important issue in recent years. It is seen that foreign aid arising from the Bretton Woods Institutions has been increasing since the 1990s. However, these aids are criticized on the grounds that they are a product of the the neoliberal approach. Again, it is accepted that many NGOs operating at the international level are in this direction. UNDP and the World Bank are among the organizations that are most concerned with the issue of poverty at the international level. OECD's Development Assistance Committee (DAC) compiles the data on foreign aid provided by industrialized countries (Şenses, 2009, pp.253-258). Since this subject will be discussed in detail in the section of the study dealing with new orientations, this section will be limited with the main institutions.

The World Bank and IMF programs have proceeded in coordination and similar strategies have been followed. Structural Adjustment Facility (SAF) and Enhanced Structural Adjustment Facility (ESAF) programs are designed for the poorest member states to help member states' governments overcome debt and resource problems. These programs, which have lower interest rates and long-term payment plans compared to other IMF programs, in a sense contributed to the International Development Association (IDA) of the World Bank. However, these practices, which were not very successful and were subject to serious criticism, were replaced by the Heavily Indebted Poor Country Initiative (HIPC) in 1996, which aimed to reduce the debt of poor countries. In this way, countries are enabled to spend less money on their debts and more on social spending. With the Poverty Reduction Strategy Papers (PRSP) initiative created as a result of positive criticism, the IMF has transitioned to its strongest and most direct initiatives at the point of poverty reduction. The purpose of the PRSP is to divert the resources that were previously gone to serve a country's debt and to use them primarily towards social services, especially poverty reduction programs, such as health and education. Finally, the PRGF (Poverty Reduction and Growth Facility) has now taken its place as a replacement for previous preferential loans under the ESAF (Blackmon, 2008, pp.186-190).

According to the 1990 Development Report, an important document of the World Bank, while growth was accepted as a means of reducing poverty and improving the quality of life in the 1950s and 1960s, the remaining expenditures were restricted in the 1980s. The effectiveness of many public policies, excluding policies for the poor, has become questionable. In this report, it is stated that a strategy that has two elements equally should be followed in the fight against poverty. The first of these elements is to encourage the productive use of labor that unique wealth of the poor. This points to market incentives, social and political institutions, infrastructure and technology-based policies. The second element is to provide basic social services to the poor. Primary health care, family planning, nutrition and basic education services are particularly important. According to the report, these two elements reinforce each other and one is not enough without the other (World Bank, 1990, pp.1-3).

Another important point mentioned in the 1990 report is that even if these two elements are adopted, they will not be sufficient for various reasons and a large part of the poor in the world will continue to experience poverty. These reasons are shown as seasonal fluctuations in income, death, famine and macroeconomic shocks. For this reason, it was emphasized that this two-factor strategy should be supported by an overarching program consisting of well-targeted transfer expenditures and safety nets. The necessity for an inclusive approach emphasized here has gained a concrete character with the Inclusive Development Framework developed in 1999. With this document, current social policy activities underway are summarized and a series of recommendations have been made. Accordingly, international financial institutions should play a role as a stakeholder in the development process and poor countries should be directly involved in poverty reduction (Metin, 2013, pp.219-221).

In a study examining 77 countries benefiting from IMF-supported programs, it was emphasized that the effects of the programs in reducing poverty were limited or negative and that these programs should be shifted to areas such as education and health (Memiş etc., 2010, p.336). In another study in which the structural adjustment programs implemented by the IMF and the World Bank between 1980-1998 were analyzed, it was seen that countries with less structural adjustment credits had less deterioration in the situation of the poor compared to countries with high levels. Accordingly, higher loans reduce the share of the poor in total growth and consumption opportunities are restricted. In short, although growth is considered to reduce poverty, there is no clear evidence for structural adjustment programs to ensure growth and reduce poverty (Easterly, 2001, pp.1-15). In another study examining 86 low-income and middle-income countries between 1982 and 2009, it was stated that the costs related to the adjustment process were mostly covered by the low-income classes and that the poverty increased due to the increase in income inequality. In the study, it is stated that these negative consequences appear in the short term; However, it is stated that there are signs that short-term negative effects may disappear in the long term in the post-2000 period (Oberdabernig, 2013, pp.113-124).

The traditional approach accept the increasing poverty at national and global level as a situation that overshadows the success of the neoliberal system and

can mobilize the masses against the system and argues that action should be taken to prevent this danger. The World Bank, which has an important place in the fight against global poverty, is also accused and criticized for acting in a utilitarian approach (Koray, 2010, p.12). Chossudovsky criticizes the imposition of a cheap labor economy based on minimization of labor costs in developing countries as a result of these programs implemented by Bretton Woods institutions, strict monitoring and enforcement of policies, and the submission of prescriptions destroying the national economy by the IMF as practices that deepen poverty. These institutions are able to force the countries to re-determine their macroeconomic policies in line with their own interests through the "loan conditions" added to the loan agreements of the borrower countries. Practices such as trade liberalization, plundering and privatization of state enterprises, tax reform, privatization of agricultural areas, deregulation of the banking system, and liberalization of capital movements emerge as a result of these programs (Chossudovsky, 1999, pp.39-77).

Other criticisms of neoliberal policies: opening the weak economies of impoverished countries to the destructive competition of large international companies, privatization of the country's resources and making private capital superior to public capital, mobilizing all their assets to pay their foreign debts, removal of food subsidies by the IMF, reducing resources for education and health, opening up local agriculture to large international agricultural monopolies in line with the desires of the World Trade Organization, removing subsidies to agriculture, allocating agricultural lands to commercial products needed by the west, in short, it focuses on the arguments such as opening up poor countries to capitalist exploitation by organizations that follow these neoliberal policies (Başkaya, 2004, p.12).

For these reasons, although the World Bank and IMF, which define their aim to fight poverty, have made changes in their policies, it is seen that the criticisms against these institutions are still increasing. Among the criticisms made, those who can be regarded as moderate-reformist-rehabilitative claim that they are not against the existence of these institutions, but that there are mistakes, deficiencies and negligence in the policies implemented. Those who hold the opposite view and make radical-total rejection criticism see these organizations as part of the imperialist exploitation mechanism and claim that wealth is obtained at the expense of the poverty of underdeveloped countries.

Accordingly, policies are formed in line with the interests of developed countries that dominate these institutions, and underdeveloped country resources are channeled to developed countries under the name of structural adjustment programs (Memiş etc., 2010, pp.330-332).

Another important organization among the traditional means of struggle is UNDP, which is the main institution of the United Nations in combating poverty and which started its activities in 1965 and is the UN's program aimed at global development. The organization, which operates in 170 countries today, supports these countries in preparing their development policies, in terms of development of leadership skills and institutional skills, and helps to eradicate poverty, reduce inequality and exclusion. For these purposes, UNDP publishes annual Human Development Reports and sets sustainable development goals and ensures their monitoring (UNDP, 2020, July 12). Human development reports have attracted great attention since 1990, when they began to be published, and they continue to attract attention. On the basis of this interest, as mentioned above, the human development concept should be handled with a pluralistic approach on the basis of capacity. Including different problems in the field of development in the reports and evaluating many types of deprivation together and associating them with development is another source of interest. In addition, it has made an important difference with the measurement methods added to literature about poverty, which is mostly composed of theoretical studies (Metin, 2014, p.6319).

According to UNDP, human development has two aspects. The first of these is the formation of human qualifications such as health, knowledge and skills; the other is the use of these qualifications in productive activities, in the cultural, social and political sphere. According to this approach, earning an income is very important for people, but their lives are not just that. The phenomenon of development means more than the expansion of income and wealth. For this reason, the Human Development Index developed to measure human development in the 1990 report took into account three types of deprivation. These are life expectancy, literacy and the necessary income level for a good standard of living (UNDP, 1990, p.10-13).

This understanding of poverty is characterized by a multidimensional approach pioneered by Amartya Sen. According to Sen, poverty is the lack of social options and the inability of an individual or group in the society to reach

basic opportunities. The Human Development Index developed by UNDP is also built on this understanding and used as a meaningful indicator of the level of development. The Human Development Index is a summary measure of the average success of human development and measures factors such as GNP, life expectancy at birth, literacy rate, years of education and purchasing power per capita. The main emphasis here is that the development of people should be measured not only by economic growth but also by taking the aforementioned criteria into account (Şenkal, 2018, p.70). These criteria finally include ten indicators based on three dimensions as the Multidimensional Poverty Index: health, education and living standards. These are nutrition and child mortality under the heading of health; schooling year and number of enrolled children under the heading of education; under the living standards heading are cooking fuel, toilet, water, electricity, housing and property (UNDP, 2010, p.96).

The Millennium Development Goals are based on the UN General Assembly Declaration of September 8, 2000 (updated in September 2005 by the UN 60th General Assembly). The declaration was signed by a total of 189 countries with the participation of 147 heads of state and government (Ahimbisibwe & Ram, 2018, p.170). The basis of the Millennium Development Goals is the World Summit for Social Development held in Geneva in June 2000, which is one of the important summits organized to solve poverty problem in the world. At this summit, it was aimed to reduce poverty by half until 2015. Here, the main expectations on how to reduce poverty are increasing foreign capital investments, activating business activities, establishing cooperation between developmental non-governmental organizations, private sector and local governments (Şenkal, 2018, pp.63-64).

The Sustainable Development Goals, adopted in 2015 after the Millennium Development Goals, replaced the Millennium Development Goals that initiated global mobilization in 2000 to eliminate degrading poverty (UNDP, 2020, June 7). The Sustainable Development Goals were adopted as the “17 Sustainable Development Goals” by 2030, covering issues related to ending poverty, combating inequality and injustice, economic growth, energy, sustainable consumption and production, industrialization and climate change (Özbakır, 2016, p.7). Among these targets, the target directly related to our subject is the first with the title “Ending all kinds of poverty, wherever it may be”. Within the scope of this target, several main targets including the

complete eradication of extreme poverty by 2030 and the indicators to be used in reaching this target have been determined. While the Millennium Development Goals aimed to reduce poverty by half; it is aimed to eliminate poverty completely in the Sustainable Development Goals and also, sub-targets have also been diversified.

New Tendencies at Fighting Poverty

Fight against global poverty. Since World War II, it has turned into a tool by states and international organizations and has a systematic structure. Until the 1980s, the fight against poverty remained within the framework of the welfare state understanding; until the 1990s, the struggle method carried out under the leadership of international organizations has been focused on economic development. With the realization that growth and development alone cannot be sufficient in combating poverty, the understanding of investing in human capital has gained importance. Today, international organizations accept that economic growth and development can only be sufficient in combating poverty with investments on human capital such as education and health (Zanbak, 2017, p.212).

Although economic growth is necessary for the reduction of poverty to be sustainable, it is not sufficient on its own. Even if the subject is examined with a narrow and income-based definition of poverty, it is seen that the deviations in the relationship between economic growth and poverty increase and inequalities are growing. For this reason, the necessity of applying social policies along with economic policies arises. Because social policies affect growth and distribution of resources as well as affect human development. As stated that as a result of the integration of social policies and economic policies, more productive and talented employees will emerge, for example, by focusing on health and education that will affect economic growth by high quality of goods and services. In addition, areas such as nutrition, social security, elimination of inequalities and social inclusion are among the areas where social policies have an impact on economic growth and development (Haan, 2007, pp.58-72).

In the context of trends in social policy, it is useful to reconsider development assistance in terms of certain points. First, the emphasis should be shifted from social policies to social development. Social development should be focused

on by improving the capacities of public institutions. Secondly, development agencies should also benefit from the integrated public policy making process and cost-benefit analysis should be done in the long term. Thirdly, the social policy framework should be broadened and NGOs and the private sector should also participate in the social policy presentation in addition to the role of the state in many areas. Fourth, social policy must meet the needs of the poor. Since the poor are not homogenous, social policies should be selected according to the characteristics of the needs group, timed correctly and flexible enough to respond quickly to challenges and emergencies. Fifth, social policies should include features such as easy access, accountability, providing feedback and participation, and a high level of quality and interest. Finally, the support of the people should be questioned within the framework of the aids provided in social policies and integrative policies that will provide wider public support should be targeted (Haan, 2007, pp.152-154).

In recent years, the globalization of social problems has led to the expansion of social policy to global dimension. In other words, as a result of the developments experienced, there has been a transformation from national level to global dimension in social policy and a new and different formation at supranational level is witnessed. While social policies were directed by nation states nearly 40 years ago, today some problems such as poverty that nation states have difficulty solving alone require action and struggle on a global scale. Therefore, the importance of global social policy is increasing. One of the important steps in the way of creating a global social policy is to focus international assistance on eradicating poverty and improving international cooperation by 2050. This process allows the private sector and non-governmental organizations to be recognized locally, nationally and globally (Şenkal, 2018, pp.31-130).

The dimensions of cooperation at the global level are also expanding. So much so that global cooperation manifests itself not only in terms of poverty or labor standards, but also in many other social areas. At the top of the global cooperation hierarchy are organizations such as the UN and its affiliates, development banks; policy-implementing bodies, including government, private sector, non-governmental organizations, media and national government agencies at the national level (Şenkal, 2018, p.205).

Indeed, much of development cooperation - including governments, non-

governmental organizations, or both - is planned ahead and has long-term goals such as improving access to healthcare and education, building infrastructure, or strengthening countries' capacity to run their own businesses. Different approaches are used to achieve these goals, including providing experts, equipment and training, grants and loans to developing countries. The range of actors is also diverse. Developed and developing countries and rich countries become donors. Many international organizations such as the World Bank, the United Nations, the Asian Development Bank or the OECD do not provide assistance, but work to improve development cooperation. In addition, many NGOs, religious organizations and private philanthropic initiatives also work in this field (Keeley, 2012, pp.11-12).

Studies have shown that in the last forty years, important socio-economic developments have taken place in the world, but this does not benefit everyone equally. According to most experts on this subject, the unfair distribution has increased due to the unequal economic and political structure at the international system. It is argued that the first world countries receive more than they give to the third world countries under the name of "aid and investment" and thus cause an increase in poverty (Şenkal, 2017, p.238). For this reason, it is seen that alternative practices have intensified in combating global poverty with the increasing public awareness in recent years. It can be said that especially international NGOs concentrate on this issue, and the private sector also carries out some studies.

When the structure of poverty is examined, it is seen that the subject is a wide area including social state, social policy and social security. For this reason, it is necessary to deal with the fight against poverty from a broad perspective. For this, it is necessary to involve local governments and non-governmental organizations in addition to the government. While public institutions generally act from social assistance and microcredit approach, local administrations and NGOs are seen to act on the basis of basic needs and social services (Açıkgöz & Yusufoglu, 2018, pp.151-153). Thus, these organizations can reach the areas of need more effectively than government institutions and produce solutions.

According to the view that has a rights-based approach in combating poverty, a method of struggle should be implemented so that the poor will not be deprived of their most basic human rights. Non-governmental organizations

emerge as an important actor in this struggle. Although the place of NGOs in the fight against poverty extends to the early 1800s, it has become more institutional and active, especially after the 2000s. With the aging population and shrinking employment areas, NGOs have gained more importance in recent years as a savior of the welfare states that are in crisis. Although it is accepted that the primary responsibility in the fight against poverty belongs to the state, it is accepted that civil society is also important in waging a rights-based struggle with the state (Atanır, 2016, pp.47-50).

In support of this view, it is also stated that the direct policies implemented in the fight against poverty today - such as public spending and poverty alleviation programs - are shaped in the light of neoliberal policies and are part of the proposals to reduce the role of the state in the economy. The gap arising from the downsizing of the state should be filled with international organizations and NGOs. In this case, participating in the activities of international aid organizations and turning to their aid is noticeably gaining momentum today. When the effectiveness of these activities is analyzed, the fact that the state, in addition to the NGOs, has an effective supervisory mechanism in matters such as wages and social security, shows that it can be more effective in reducing poverty. In other words, transparent policies that attach importance to participation in the fight against poverty and prioritize the benefit of society should be implemented (Zanbak, 2017, pp.220-225).

A new model applied by NGOs in combating global poverty is global civil society activities. Non-governmental organizations aiming to combat poverty are uniting under some higher organizations and aiming to be more effective. An example of these is Global Call to Action against Poverty (GCAP). GCAP is one of the world's largest civil society movements that has emerged with the goal of ending global poverty and inequality. Under the umbrella of GCAP, there are international NGOs, national NGOs, religious organizations, trade unions, various social movements and parliamentarians. The main purpose of GCAP is to support national governments and international institutions in realizing their commitments under the Millennium Development Goals and finally the Sustainable Development Goals (Gabay, 2013, p.2).

Corporate social responsibility activities of international companies can also be shown as another means of combating poverty that has been frequently encountered in recent years. In line with the sustainable development goals,

it is possible to talk about some of the activities of various companies in cooperation with states and NGOs. For example, in the field of technology and capacity building, Eskom, Volta River, Intel; Proctor and Gamble, Coca Cola, Novartis in healthcare; Husk Power Systems, GreenPoint Partners in environmental development; Cemex, The Bal Vikas Bank (Children's Development Bank) in finance; in addition, it is seen that international companies such as Hindustan Lever, Unilever, The Grameen Bank, Nike and Walmart are engaged in various activities in developing countries under the name of corporate social responsibility. As an example of private sector and public cooperation, UNICEF, World Health Organization, World Bank and various NGOs and GAVI organization, which has representatives from the vaccine industry of developed and developing countries and aims to provide vaccine-based health services in poor countries (Hulme, 2015, p.122).

Although the view that globalization increases poverty is widely accepted, globalization also plays an important role in the solution of global poverty. Intergovernmental and supranational movements that have gained momentum as a result of the globalization process play an active role in combating poverty. Leading intergovernmental organizations, particularly the World Bank, the United Nations, and the International Monetary Fund (IMF), as well as many other state, private and public foundations; academic institutes; philanthropic activities have spent time, money and effort to address global poverty for many years (Ballard, 2006, p.7). From this point of view, globalization is a cause of poverty as well as an important position for its solution.

There are disagreements between supranational organizations and most anti-globalization NGOs, which are the two main actors in combating global poverty. Groups that defend and oppose the imbalance of power between organizations such as the World Bank, IMF, the UN and the World Trade Organization accuse them expropriating labor and resources of poor countries for benefit of a few powerful and wealthy Western countries or companies. However, it is seen that organizations such as OXFAM, World Vision and World Wildlife Fund agree to cooperate with supranational organizations. It is said that these collaborations have an impact on the policies and actions of supranational organizations (Ballard, 2006, pp.91-93).

According to the neoliberal policies advocated by international organizations, the starting point of the struggle should be privatization. Accordingly, the

efforts of the poor and non-governmental organizations should be at the forefront in combating poverty, not the state. However, considering the differences between individuals, regions, countries and global areas, it is seen that poverty becomes more chronic. Civil society organizations cannot reach all of the poor and they are also very open to political influences. For this reason, the effective structure of the state as well as the civil society, having a controlling mechanism in matters such as wages, social security and working life will be more effective in reducing poverty (Zanbak, 2017, p.224).

The concept of “development cooperation”, which is one of the new tools in combating poverty, is used to express a multi-dimensional structure. Development cooperation, which basically refers to bilateral foreign aid provided by governments’ official development agencies, is a broad definition that includes special movements or multilateral aid. However, it can be seen that what is expressed in development cooperation in the literature is actually official development aid or foreign aid. Because, apart from the development aid provided by the governments, the amount of special aid and multilateral aid carried out in cooperation with higher organizations is quite limited (Kayagil, 2020, p.50). Therefore, this study will be based on official development assistance within the scope of development cooperation activities. Official development assistance is at the heart of the global partnership for development. ODA helps developing countries, including supporting their efforts to eradicate poverty and achieve development goals (United Nations, 2015, p.9).

Table 2
Development Cooperation Types, Modalities and Instruments

Type	Main modalities	Instruments (examples)
OFFICIAL		
Financial (and in-kind) transfers	Grants	General budget support Investment projects Core support to NGOs Contributions to Multilateral Institutions Multi-donors Funds (basket funds)
	Loans and equity (and quasi-equity) investment	Concessional loans Multi-donors Trust Funds <i>Aid for Trade (loans)</i> <i>Loans with lower concessionality than ODA</i> <i>Syndicated loans</i> <i>Equity investment</i> <i>Mezzanine finance</i> <i>Risk-mitigation instruments</i>
	International levies and some other innovative finance	Solidarity levy on airlines ticket Pilot advance market commitments for vaccines <i>Caribbean Catastrophe Risk Insurance Facility</i>
	Public-Private Partnership	GAVI Global Fund
	Public climate finance	Mitigation projects <i>Certified Emission Reduction Trading</i>
	In-kind transfer	Food aid Non-food commodities
Capacity support	Organizational and human resources	Decentralized cooperation University cooperation Institutions and capacity building programmes
	Technology coop'n	<i>Cooperation among research centers</i>
	Sharing policy experiences	Policy advice Capacity and institution building
Policy change	In-country	Scholarship programmes Refugees in donor countries Administrative costs Debt relief Promotion of development awareness
	Changing global rules	<i>Exceptions in TRIPS: transition period for LDCs concerning patent regarding pharmaceutical product</i> <i>Trade preferences (GSP): Reduction of trade duties</i> <i>Duty-free, quota-free for LDCs</i>
	Policy coherence	<i>Monitoring national improvements by the EC</i>
PRIVATE		
Financial (and in-kind) transfers	Private grants (NGOs and Foundations)	<i>Gates Foundation</i> <i>Oxfam etc.</i>
	Innovative finance	<i>Product RED</i>
	Public-Private Partnership	<i>GAVI</i> <i>Global Fund</i>
	Social impact investment	<i>Social Impact Bonds</i> <i>Global Innovation Fund</i>

Capacity support	Organizational and human resources	<i>Institutions and capacity building programmes, often at small scale</i>
	Technology coop'n	<i>Support for drug development and access</i>
Policy change	Social Corporate responsibility initiatives	<i>Better Factories (ILO) Tom's Shoes Starbucks</i>
	Fair Trade	<i>Fairtrade International</i>
		<i>European Fair Trade Association</i>

Note: Italic is official Development Cooperation transfer but usually non-ODA countable.

Source: Antonio & Glennie, 2015, p.5.

As can be seen in the table above, development cooperation activities can be classified into two main groups, official and private, and sub-groups such as aids, capacity support and policy support. The striking point here is that private activities have been increasing in recent years.

The resources transferred within the scope of development cooperation activities mainly consist of three types. The first of these is ODA. This type of aid is the privileged loans made directly or by multilateral organizations to the countries in need, aiming to improve the development and welfare of the recipient country and containing at least 25% grant element. The second type is other official movements. These are non-development or non-grant streams. The third type is private flows that involve foreign direct investment by companies (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2015, p.x).

The first thing that comes to mind is the rescue efforts and emergency relief activities following disasters such as the 2004 Asian Tsunami disaster or the 2010 Haiti Earthquake. However, they represent a small piece of the development cooperation puzzle. A large portion of foreign aid is offered for national development, although a significant amount of ODA constitutes humanitarian assistance to cope with disasters and emergencies. Establishing roads, infrastructure, education, medical facilities, promoting gender equality, making national governments more effective, developing the private sector are among the activities carried out in this context (Hulme, 2016, p.23).

According to the data presented by OECD, the distribution of ODAs by sectors is rather fragmented. Social infrastructure and services had the highest share in the sectors with USD 43 billion (34%) in 2017. In this sector, the highest share belongs to the government and civil society aid and education aid. The second largest sector received economic infrastructure and services with US \$ 21 billion (17%). This sector was followed by humanitarian aid

activities, multi-sector aids, production sector aids and regulations on debts. The proportion of unallocated / undistributed aid was 17% (OECD.Stats, 2020, July 29).

In 2017, approximately USD 163 billion in ODA was made to all developing countries. Considering the distribution of this aid, Africa and Asia have the highest share. Accordingly, while the African region receives approximately 32% of the total aid with USD 52.8 billion; Asian countries received approximately 30% of the total aid with USD 49 billion. The least developed countries group has the highest share in ODA with USD 48.8 billion (30%). These countries are followed by low middle income countries with 27% and upper middle income countries with 9% (OECD, 2018, pp.266-282).

According to 2007 data, there are about 100 large (large) official donors, including bilateral agencies, international and regional financial institutions, and different United Nations organizations and agencies. Considering all small institutions, the total number rises to almost 200. 95 percent of the bilateral ODA is 23 members of the OECD-DAC; the rest is provided by 14 other countries. More than 90 percent of multilateral aid is provided by 15 institutions and the rest is provided by 150 institutions. Official aid and ODA are predominantly given to governments, and more than 180 countries are currently receiving official aid or ODA (Ridell, 2007, p.52).

In recent years, knowledge and understanding of ODA provided by rich countries has started to change. The rise of China and, to a lesser extent, other BRIC countries, and the development of mega-wealthy organizations such as the Bill & Melinda Gates Foundation have been instrumental in this. In the past, poor countries had to accept IMF and World Bank policies and conditions before donors gave them ODA, and aid received from these “traditional donors” was adapted to rich country aid policies. Things have changed with the arrival of countries like China as donor and poor countries have gained the opportunity to receive their aid from “non-traditional donors” such as China as well as OECD countries. However, “foreign aid and state-sponsored investment activity” (FAGIA) has also begun to develop. However, it is difficult to determine to what extent this strain meets OECD / DAC definitions (Hulme, 2016, p.28).

Conclusion

The issue of poverty and fighting against poverty has occupied the world agenda more than before, especially in the last thirty years. Among the main reasons for this is the deepening of poverty as a result of the increasing injustice in the distribution of income and other resources with the process called globalization. With this deepening, poverty has turned into a multidimensional deprivation in social, cultural and human terms beyond being deprived of a certain income. While some groups profited from the new global system that was formed, the vast majority of the rest proved to be harmful by becoming poor or their poverty exponentially. Even though this mass of damage has decreased gradually in the last thirty years, today 10% of the world population is still in extreme poverty. However, this refers to the income dimension of poverty. It is possible to state that poverty is at higher levels in humanitarian terms.

Therefore, the fight against poverty is expected to occupy an important place in the world agenda. However, the issue reached an important level in the 1990s and today it maintains its position in the agenda with different tools. It is possible to say that the effectiveness of traditional means of struggle, which gained speed in the fight against poverty in the 1990s, has decreased. While poverty has been the main agenda item of the World Bank for many years, it is only one of the items on the agenda today. It is possible to understand this from development reports. UNDP and OECD-DAC can be cited as examples of the most effective traditional tools today. UNDP stands out with its millennium development goals, sustainable development goals and human development studies. OECD DAC is also effective with its goals and statistics regarding development cooperation activities.

Today, the main development in the fight against poverty is through actors such as NGOs, public-private partnerships, regional and national development agencies, which are mentioned as new tools. In addition to the activities of international organizations such as the World Bank or UNDP, which are traditionally defined in the fight against global poverty, it is possible to mention many official, private and voluntary activities. It can be seen that microfinance practices, social responsibility activities and non-governmental organizations, ODA which offered by many regional and international multilateral organizations, bilateral development agencies and major non-state actors, have

been effective in combating poverty. Development cooperation activities, the importance of which is emphasized within the scope of our study, mainly refer to the official development assistance provided by national governments to poor countries. Substantially, ODA consists of financial payments to low-income or middle-income countries, mainly for development purposes and with high concession. These activities, which are usually coordinated through the official development agencies of the developed countries, are newer than other poverty alleviation tools. Although the first examples are encountered in the period after the Second World War, it is possible to say that the activities in today's sense were seen after 1990. With the Sustainable Development Goals set in 2015, the importance attributed to development cooperation activities has increased and the activities have accelerated further. However, it is observed that the amount of aid falls well behind the global targets. In terms of quality, it is seen that the aids mainly focus on social infrastructure and services, economic investments and humanitarian aid. It can be stated that there are no radical solutions in terms of combating poverty.

It is possible for new tools to be more effective in combating poverty compared to traditional institutions. Many factors can be effective in this. First, new tools do not only look at poverty as a financial problem. Thanks to their flexible structure, they can be more effective because they have a higher chance of intervening in the problem at its source. The positive response and support to the activities in the public opinion is greater. There is little thought of serving the neoliberal system as in traditional tools. Particularly, the possibility of public participation in the activities of NGOs can be a means of psychological and moral satisfaction against poverty. Social responsibility activities can also be evaluated in this respect. Rich nations can take an active role in combating poverty and become a part of the solution, with the aid provided through development cooperation activities. Thus, those who cause global income injustice and poverty are able to compensate. In short, it is very important to develop and encourage these tools. Here, traditional tools have to play a role in developing and guiding new tools. Thus, it will be possible for all tools to be more effective in combating poverty.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

References

- Açıkgöz, R., & Yusufoglu, Ö. Ş. (2018). Yoksullukla Mücadele İçin Alternatif Bir Yaklaşım Önerisi: Çoklu Katılımcı Yaklaşım. *Yoksulluk, Farklı Boyutlarıyla*. Görev G. & Yenihan, B. (Eds). Bursa: Dora Yayınları, 151-183.
- Ahimbisibwe, I., & Ram, R. (2018). The contribution of millennium development goals towards improvement in major development indicators, 1990–2015. *Applied Economics*, 51(2), 170-180.
- Aktel, M., & Kerman, U. & Altan, Y. (2007). Küreselleşme Sürecinde Yoksulluğun Değişen Yüzü. *IV. Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi Bildiriler Kitabı*. 19-21 October 2007. Çanakkale. 11-20.
- Antonio, J., & Glennie, J. (2015). *What is Development Cooperation*. 2016 Development Cooperation Forum Policy Briefs. No:1, New York. United Nations Department of Economic and Social Affairs.
- Atatanır, H. (2016). *Türkiye’de Yoksulluk Sosyal Yardım ve Sivil Toplum Hak Temelli Yaklaşım Açısından Bir Değerlendirme*. Ankara: Dorlion Yayınları.
- Ballard, N. (2006). *Globalization and Poverty*. United States of America: Chelsea House Publishers.
- Başkaya, F. (2004). Kapitalizm ve Yoksulluk. *Toplum ve Hekim*, 19(1), 10-12.
- Berten, J., & Leisering, L. (2017). Social policy by numbers. How international organisations construct global policy proposals. *International Journal of Social Welfare*, 26(2), 151-167.
- Blackmon, P. (2008). Rethinking Poverty through the Eyes of the International Monetary Fund and the WorldBank. *International Studies Review*, 10(2), 179-202.
- Büyükbaş, H., & Ören, K. (2005). Küreselleşme, Birleşmiş Milletler ve Uluslararası Sosyal Düzen Arayışı. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. Issue:13. 102-121.
- Çeştepe, H., & Genç, Ö. (2011). Bretton Woods Kuruluşlarının Yoksullukla Mücadele Yaklaşımları ve Stratejileri. *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*. Vol:7. Issue:14. 51-73.
- Chossudovsky, M. (1999). *Yoksulluğun Küreselleşmesi*. İstanbul: Çiviyazıları.

- Doğan, E. (2008). Gelişmekte Olan Ülkelerde Yoksulluk Siyaseti: Türkiye Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Teşvik Fonu (SYDTF) Örneği. *Uluslararası Yoksulluk Sempozyumu Bildirileri 2. Cilt.* 1-3 Feb 2008. İstanbul: Deniz Feneri Yoksulluk Araştırmaları Merkezi, 123-146.
- Easterly, W. (2001). The Effect of IMF and World Bank Programmes on Poverty. *WIDER Discussion Paper*. No. 2001/102. October 2001. Helsinki: The United Nations University World Institute for Development Economics Research (UNU-WIDER), 1-18.
- Gabay, C. (2013). *Civil Society and Global Poverty: Hegemony, Inclusivity, Legitimacy*. New York: Routledge.
- Haan, A. (2007). *Reclaiming Social Policy: Globalization, Social Exclusion and New Poverty Reduction Strategies*. New York: Palgrave Macmillan.
- Hulme, D. (2015). *Global Poverty: Global governance and poor people in the post-2015 era*. New York: Routledge.
- Hulme, D. (2016). *Should Rich Nations Help the Poor?*. Cambridge: Polity Press.
- Karakaş, M. (2008). Küresel Yoksulluğun Öteki Yüzü: Yeni Yoksulluk. *Uluslararası Yoksulluk Sempozyumu Bildirileri, 1. Cilt.* 1-3 Feb 2008. İstanbul: Deniz Feneri Yoksulluk Araştırmaları Merkezi, 397-409.
- Kayagil, M. E. (2020). *Küresel Yoksullukla Mücadele Bağlamında Kalkınma İşbirliği Faaliyetleri*. (Unpublished PhD Thesis). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Keeley, B. (2012). *From Aid to Development: The Global Fight against Poverty*. Paris: OECD Publishing.
- Koray, M. (2010). Büyüyen Yoksulluk-Yoksunluk Sorunu Ve Sosyal Hakların Sınırları. *İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 42, 1-31.
- Memiş, H., & Kara, M. & Tayfur, L. (2010). Yoksulluk, yapısal uyum programları ve sahra altı Afrika ülkeleri. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(14), 325-346.
- Metin, B. (2013). ‘Neoliberal Yapısal Uyum Politikalarından’ ‘Kapsayıcı Kalkınma Çerçevesine’ Dünya Bankasının Yoksulluk Sorununa Yaklaşımı. *Çalışma ve Toplum*, 2013(2), 211-234.
- Metin, B. (2014). Yoksullukla Mücadeleye İnsan Hakları Açısından Bakmak: Amartya Sen’in Kapasite (Capability) Yaklaşımı Temelinde Bir Değerlendirme. *Journal of Yasar University*, 2014/9 (36), 6261- 6380.
- Mutioğlu, H., & Gözğü, F. (2009). Küreselleşme ve Toplumsal Dönüşüm. *Küreselleşme*. Özdemir, A. & Eser, M. (Eds). Bursa: Ezgi Kitabevi, 1-33.
- Oberdabernig, D. A. (2013). Revisiting the Effects of IMF Programs on Poverty and Inequality. *World Development*, 46, 113–142.
- OECD. (2018). *Development Co-operation Report 2018: Joining Forces to Leave No One Behind*. Paris: OECD Publishing.

- OECD.Stats. (2020, July 29). Aid (ODA) by sector and donor [DAC5]. Retrieved from <https://stats.oecd.org/Index.aspx?datasetcode=TABLE5#>.
- Özbakır, S. N. (2016). *Birleşmiş Milletler Binyıl Kalkınma Hedefleri ve 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri*. İzmir: İzmir Ticaret Odası.
- Riddell, R. C. (2007). *Does Foreign Aid Really Work?*. New York: Oxford University Press.
- Şenkal, A. (2017). Küresel Yoksulluk Sorunu. *Gelir Dağılımı ve Yoksulluk*. Özdemir, Ç. & İslamoğlu, E. (Eds). 2. Eds. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 227-245.
- Şenkal, A. (2018). *Küresel Sosyal Politika*. Kocaeli, Umuttepe Yayınları.
- Şenses, F. (2009). *Küreselleşmenin Öteki Yüzü Yoksulluk*. 5. Eds. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Shorrocks, A. etc. (2018). *Global Wealth Report 2018*. Zurich: Credit Suisse Research Institute.
- T.C. Kalkınma Bakanlığı. (2015). *Kalkınma İçin Uluslararası İşbirliği, Metotlar ve Yaklaşımlar: Özel İhtisas Komisyon Raporu*. Ankara: T.C. Kalkınma Bakanlığı.
- UNDP. (1990). *Human Development Report 1990*. New York: Oxford University Press.
- UNDP. (2010). *Human Development Report 2010*. New York: Palgrave Macmillan.
- UNDP. (2020, July 12). About Us. Retrieved from http://www.undp.org/content/undp/en/home/operations/about_us.html.
- UNDP. (2020, June 7). Hedeflerin Arka Planı. Retrieved from <http://www.tr.undp.org/content/turkey/tr/home/sustainable-development-goals/background.html>.
- United Nations. (2015). *Millennium Development Goal 8: Taking Stock of the Global Partnership for Development MDG Gap Task Force Report 2015*. NewYork: United Nations.
- World Bank. (1990). *World Development Report 1990*. Washington: Oxford University Press.
- World Bank. (2020, May 30). Poverty. Retrieved from <https://www.worldbank.org/en/topic/poverty>.
- Yaşar, Y., & Yenimahalleli Yaşar, G. (2012). Neoliberal Küreselleşme ve Sosyal Politikada Dönüşüm. *Mülkiye*, Vol: XXXVI. Issue:274, 63-92.
- Zanbak, M. (2017). Yoksullukla Mücadele Yöntemleri. *Gelir Dağılımı ve Yoksulluk*, Özdemir, Ç. & İslamoğlu, E. (Eds). 2. Eds. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 211-226.

İnsana Yakışır İş Açığı: Çalışan Yoksulluğu Açısından Bir Değerlendirme*

Decent Work Deficit: An Evaluation in Terms of Working Poverty

Sefa Kaya¹

Öz

Günümüzde hem gelişmiş ülkelerin hem de gelişmekte olan ülkelerin karşılaştığı en temel sorunlardan biri çalışan yoksulluğudur. Nitekim bireylerin istihdam edilmelerine rağmen, elde edilen ücret düzeyi yoksulluktan kurtulmak için yeterli olmamaktadır. Diğer taraftan güvencenin ve korumanın yetersiz olduğu ya da hiç olmadığı işler yaygın olarak bulunmaktadır. Bu kapsamda, çalışan yoksulluğu, işsizlik ve güvencesizlik gibi sorunların hissedilmesi ile birlikte insana yakışır iş kavramı gündeme gelmiştir. Bu çalışma, dünyada işe insana yakışır olma özelliği kazandıran niteliklerin bulunmadığı işleri ifade eden, insana yakışır iş açığı kavramını ve bu kavramın bir göstergesi olarak çalışan yoksulluğu sorununu konu edinmiştir. Çalışmada, insana yakışır olmayan işler ile çalışanların yoksullaşması arasındaki ilişkiyi ifade edebilmek ve çalışan yoksulluğu ile mücadelede, insana yakışır iş yaklaşımının önemli olduğuna konusuna dikkat çekebilmek amaçlanmıştır.

Çalışan yoksulluğu gelişmiş ülkelerde de bulunmakla birlikte, önemli ölçüde gelişmekte olan ülkelerde yaygınlaşmaktadır. Özellikle Sahra Altı Afrika ve Güney Asya bölgesinde aşırı ve/veya ılımlı/orta çalışan yoksulluğu önemli bir sorun olarak dikkat çekmektedir. Bu kapsamda çalışan yoksulluğu ile kısmi süreli ve geçici çalışma kapsamında çalışma arasında pozitif bir ilişkinin bulunduğu, ayrıca savunmasız istihdam kategorisinde çalışanların yoksullaşma risklerinin daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler

ILO, İnsana yakışır iş, İnsana yakışır iş açığı, Çalışan yoksulluğu

* Bu çalışma "Türkiye'de Çalışan Yoksulluğu: Politikalar ve Öneriler" adlı yüksek lisans tezinin "Dünyada ve Türkiye'de Çalışan Yoksulluğu, Nedenleri ve Görünümü" başlıklı bölümden türetilmiş ve geliştirilmiştir.

1 **Sorumlu Yazar:** Sefa Kaya (Doktora Öğrencisi), Marmara Üniversitesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, İstanbul, Türkiye. E-posta: sefa01kaya@gmail.com ORCID: 0000-0001-6556-223X

Atf: Kaya, S. (2020). İnsana yakışır iş açığı: Çalışan yoksulluğu açısından bir değerlendirme. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 79, 55-106. <https://doi.org/10.26650/jspc.2020.79.0046>

Abstract

Working poverty is one of the main problems facing both developed and developing countries today. As a matter of fact, while some individuals are employed, the level of wages obtained is not sufficient to avoid poverty. Moreover, there are widespread jobs where security and protection are insufficient or absent. In this context, decent work has come to the agenda with the effect on working poverty and other problems. This study focuses on the concept of decent work deficit, which refers to jobs in which there are no qualifications to assess them as decent work, and the problem of working poverty as an indicator of this concept. In the study, it was aimed to express the relationship between decent work deficits and the impoverishment of employees and to draw attention to the importance of the decent work approach in the fight against working poverty.

While working poverty is found in developed countries, it is becoming even more widespread in developing countries as well. Excessive and/or medium/moderate working poverty in Sub-Saharan Africa and South Asia region in particular is attracting attention as an important issue. In this context, it is determined that there is a positive relationship between working poverty and working within the scope of part-time and temporary employment contracts and as well as the fact that the risks of impoverishment of those working in the vulnerable employment category are higher.

Keywords

ILO, Decent work, Decent work deficit, Working poverty

Extended Summary

This study focuses on the concept of decent work deficit, which refers to jobs in which there are no qualifications to assess them as decent work, and the problem of working poverty as an indicator of this concept. In this study, the concept of decent work and the components of this concept are analyzed and it is pointed out how important it is today. In addition, the focus is on the decent work deficit concept, which is also the subject of controversy in the literature. In the study, it was aimed to express the relationship between decent work deficits and the impoverishment of employees and to draw attention to the importance of the decent work approach in the fight against working poverty. In this study, the descriptive analysis method was used as a qualitative analysis technique. The study focuses on the current situation of working poverty in the world, the effect of types of employment and employment contracts on the impoverishment of employees, and the risk of impoverishment of those working in the vulnerable employment category.

The changes and transformations that the neoliberal globalization movement brings with it are some of the inevitable realities of this process. When opinions about globalization are taken into consideration, it is understood that on one hand, the globalization process offers various possibilities, and on the other hand, it paves the way for some problems. Along with globalization, the occurrence of many factors especially in developing countries, such as the increase in the informal economy, the increase in unregistered employment with low wages, unprotected and poor working conditions, the increase in unemployment levels, the loss of power of unionisation and the lack of organization among employees, restrictions in public social protection expenditures, global crises, decent job decline etc. and the interaction of these factors also led to serious problems for the employees. Working poverty is at the top of this list of problems. Employment creation is not sufficient for preventing the working poverty problem. Therefore, the quality of employment created is as essential as the quantity aspect of these. Especially in the 1990s, the consequences of globalization causing unemployment and poverty started to be effective, and it was observed that objections against these outcomes began to be expressed loudly. These objections formed the basis of the decent work policy of the International Labor Organization (ILO). The concept of “decent work” expressed at the 87th International Labor Conference organized

by the ILO in 1999 was adopted as a universal goal. Today, the need for decent work opportunities and global demand is increasing daily. In addition, the ILO has announced that there has been a decrease in working poverty rates, but this rate of deceleration has slowed down, while decent work deficit continues to spread.

The developments in defining decent work introduced to the world public in 1999 reflect the importance the ILO attaches to this issue and the efforts to improve decent work. Decent work is briefly defined as “a productive employment that befits human dignity within the framework of freedom, equality, security and respectability” and includes six dimensions. These dimensions are “employment opportunities, freedom of labour, productive employment, fair and equal treatment in employment, safe work environment and respect in employment”. Furthermore, there are four components, namely “employment, social security, fundamental rights related to work and social dialogue”, which form the basis of decent work. In addition, while each of these components is essential, there is also interaction between them. In other words, an improvement in one or more of these components causes a movement in other components too (this includes the possibility of a reverse movement). At this point, attempts have been made to draw attention to the cases which express the opposite of the decent work approach and this is basically conceptualized as “decent work deficit” by the ILO, and which occurs when one or more of the four components are missing or inadequate.

In addition to the fact that there are many indicators of decent work deficit, statistics on the problem of working poverty in the world have been stated. In this context, although poverty is generally accepted as equivalent to unemployment, it is inferred that having a job today is not sufficient to avoid poverty. In this context, when countries are analyzed as income groups and regionally, it is observed that the number of people working in poverty is increasing especially in developing countries, although the working poverty tends to decrease proportionately throughout the world. Also, a significant part of world employment is through hiring informally, in insecure, low-wage, unprotected and poor working conditions. In addition, new types of employment have emerged in the name of flexibility, which emerged in the neoliberal globalization process. At this point, it is observed that the impoverishment rates of the employees working within the scope of part-time and temporary

employment contracts have increased in the European Union countries. This situation draws attention at a time when it is accepted that creating employment in the fight against poverty is essential beyond all question. In other words, individuals' working with a part-time and temporary employment contract under current conditions is not sufficient to ensure that they avoid poverty. In addition, the ILO announced that those who work as self-employed and unpaid family workers, which it describes as "vulnerable employment", have a higher risk of impoverishment. In this scope, it is pointed out that the number of self-employed and unpaid family workers in the global employment figures is decreasing proportionally, while the number of self-employed people is increasing.

In conclusion, while working poverty is also found in developed countries, it is becoming more widespread in developing countries as well. Excessive and/or medium/moderate working poverty in Sub-Saharan Africa and South Asia region in particular is drawing attention as an important issue. In addition, it has been determined that there is a positive relationship between working poverty and working within the scope of part-time and temporary employment contracts and as well as the fact that the risks of impoverishment of those working in the vulnerable employment category are higher.

İnsana Yakışır İş Açığı: Çalışan Yoksulluğu Açısından Bir Değerlendirme

Yoksulluk tarihsel süreç içerisinde, toplumlarda farklı şekillerde ortaya çıkabilen, dolayısıyla mekan ve zamandan (farklı yer ve dönem) etkilenen, nicelik ve nitelik bakımından farklılaşmayı da beraberinde getiren toplumsal bir sorun olarak var olmuştur ve günümüzde de önemini korumaktadır. Ortaçağ Avrupa'sında sadakayla geçimini sağlayan yoksul bir kesimin varlığı önemli ölçüde toplumsal rahatsızlık oluşturmamış ve bu kesimlerin, belirli bir toplumsal işlevi olduğu kabul görmüştür. Bu dönemde dilencilik ve sadaka, toplumsal yapının temel parçası haline gelmiştir. Erken modern çağda ise yoksulların varlık nedeni, yoksullara sadaka verilmesi yoluyla zenginlerin ruhsal selametini sağlamak olmuş ve yoksulluk, çalışma ile tanımlanır bir hale gelmiştir. Bu dönemde çalışabilir durumdaki yoksulların barınmaları ve çalışmaları amacıyla “çalışma evleri”-”(workhouse)” ortaya çıkmıştır. Yoksulluk, toplumsal yapı içerisinde suç olarak kabul edilir hale gelmiştir. Çalışma, yoksullara atfedilen ahlaki bozukluğun tedavisinde önerilen bir nitelik kazanmıştır (Buğra, 2016, s.25). Bu kapsamda yoksullara yapılacak olan yardımlara ilişkin kimi tartışmalar olmuş ve bu yardımlar ağır koşullara bağlanmıştır. Bu anlayışa düşkün ve çalışamayacak durumda olanlar için yardım yapılması gerektiği düşüncesi hakim olmuştur. Dolayısıyla çalışacak durumda olan yoksul işsizler ya kendilerine dayatılan koşullarda çalışmak ya da açlıktan ölme durumu ile karşı karşıya bırakılmıştır (Çelik, 2014, s.39-40). II. Dünya Savaşı sonrasında ise özellikle batı ekonomilerinde büyüme, refah artışı ve tam istihdam anlayışı çerçevesinde şekillenen refah devletine “çalışmanın yoksulluğu gidereceği” düşüncesi hâkim olmuştur. Bu çerçevede çalışanların ve ailelerinin yaşam koşulları ve refah seviyelerinin artırılması amacıyla kamusal kaynakların kullanıldığı görülmüştür. Bu dönemde sosyal devlet anlayışının etki alanı genişlemiş ve yoksulluk yardımlarından yararlanan kesimler de çeşitlenmiştir. Ancak neoliberal politikaların uygulanması sonucunda, Keynesyen dönemdeki refah devleti uygulamalarına belirli kısıtlamalar getirilmiştir (Özdemir, 2015, s.100).

Eşitsizlikler ve yoksulluk kapitalizm içerisinde her zaman var olmuş ve kapitalizmin ilerlemesi ile uyum içinde günümüze kadar gelmiştir. Ancak kapitalizm içerisinde, bu eşitsizlik ve yoksulluğun göreceli olarak farklılık gösterdiği dönemler de olmuştur. Kapitalizmin neoliberal döneminde üretimin yapısı, işgücü piyasaları ve refah devleti anlayışında değişim ve dönüşümler

yaŖanmıŖtır. Bu kapsamda iŖsizliđin yapısal bir hal alması, kayıtdıŖı ekonominin yukselmesi ve kayıtdıŖı istihdamın artması, istihdamın sektörel yapısının deđiŖmesi, özellikle ücret seviyesinin dŖk ve alıŖma Ŗartlarının görece daha kötü olduğu hizmetler sektörüne kayması, üretim yapısında meydana gelen deđiŖmelere dayalı olarak esnekleŖme çabalarının ve esnek alıŖma türlerinin ortaya çıkması söz konusu olmuŖtur. Aynı zamanda devletin, sosyal niteliğinin deđiŖmesine bağlı olarak sosyal koruma harcamalarına yönelik kaynakların kısılması veya baŖka alanlara aktarılması gündeme gelmiŖtir. Diğer taraftan, ekonomik krizler sonrasında uygulanan istikrar ve yapısal uyum programları ücretli alıŖanlar için olumsuz sonuçlar yaratmıŖtır. Son olarak esnekleŖme adı altında ortaya çıkan yeni alıŖma türleri, istihdamın niteliğinde deđiŖikliklere neden olarak insana yakıŖır iŖlerde azalma ile sonulanmıŖtır. Nitekim tüm bunların sonucunda dŖk ücretli, güvencesiz ve kötü alıŖma koŖullarının hakim olduğu iŖlerde alıŖma, bu kapsamda elde edilen gelir düzeyi bireyler ve hanehalkının yoksulluktan kurtulmasını sađlamamıŖtır. Dolayısıyla, neoliberal kreselleŖme sürecinde ortaya çıkan bu geliŖmeler alıŖan yoksulluğunu gündeme getirmiŖ, alıŖma ile yoksulluk arasındaki tarihsel bağı tekrar ortaya ıkarırmıŖtır. Bu açıdan alıŖan yoksulluğu sorunu, sadece istihdam yaratılmasının yeterli olmadığını, istihdamın niceliksel boyutu kadar niteliksel olarak da önemli olduğunu açıkça göstermektedir. Bu nedenle de yoksulluk ile istihdamın niteliği arasındaki iliŖkinin ele alınması gerekmektedir.

Bu alıŖma ise, insana yakıŖır olma özelliği kazandıran niteliklerin bulunmadığı iŖleri ifade eden, insana yakıŖır iŖ açığını ve bunun bir göstergesi olarak alıŖan yoksulluğu sorununu insana yakıŖır iŖ bağlamında konu edinmektedir. alıŖmada, insana yakıŖır olmayan iŖler ile alıŖanların yoksullaŖması arasındaki iliŖkiyi ifade edebilmek ve alıŖan yoksulluğu ile mücadelede, insana yakıŖır iŖ yaklaŖımının önemli olduğuna dikkat çekebilmek amalanmıŖtır. Bu alıŖma, insana yakıŖır iŖlerde yaŖanan azalma ile alıŖanların yoksullaŖması sürecini ve bu iki olgu arasındaki iliŖkiyi konu edinmesi ve alıŖma ile yoksulluk arasındaki bağın koparılabilmesi amacıyla insana yakıŖır iŖ kavramına değinmesi açısından önem taŖımaktadır.

alıŖmanın birinci bölümünde, 19. yüzyıldan itibaren kapitalizmin farklı evrelerinde alıŖanların yoksullaŖmasının nasıl değerlendirildiği ele alınmıŖ, bu kapsamda farklı dönemlerdeki görünümlerine yer verilmiŖtir. Akabinde, insana yakıŖır iŖ, bu iŖe iliŖkin boyut ve bileŖenler Uluslararası alıŖma rgt

(ILO) tarafından kullanılan kavramlar çerçevesinde tanımlanmış, işe, insana yakışır olma özelliği kazandıran nitelikler tartışılmıştır. Daha sonra insana yakışır iş açığı ve bunun farklı görünüşlerine yönelik dünya üzerinden bazı örneklere yer verilmiştir. Son bölümde ise insana yakışır iş açığının somut göstergelerinden biri olan çalışan yoksulluğu sorununun tartışılabilmesi amacıyla, öncelikle çalışan yoksulluğu kavramı ele alınmıştır. Bu kapsamda kavrama ilişkin belirli kısıtlamalara ve kavramın tanımlanmasında belirleyici olan kriterlere yer verilmiştir. Akabinde ise, çalışan yoksulluğuna ilişkin kimi veriler ele alınmış ve sonuç bölümünde konunun genel bir değerlendirmesi yapılmıştır.

Çalışma ve Yoksulluk İlişkisi: Tarihsel Arka Plan

Yoksulluk 19. yüzyıl koşullarında, işçi sınıfının yaygın bir durumu olarak algılanmış ve analiz edilmiştir. Bu dönemde çalışan yoksulluğunu, A. Smith ekonomik büyüme ve sosyal adaletsizlik ile açıklarken, J.S. Mill servet ve bölüşüm konusunda; insanın bilgisini ve becerilerini servet olarak kabul ederek, eğitim yetersizliği ile açıklamıştır. T.R. Malthus'un "*dünya nüfusu her zaman aşırı boyuttadır; o nedenle yoksulluk, sefalet, güçlük ve ahlaksızlık egemendir...*" (Engels, 1997, s.398) ifadesi dikkate alındığında, yoksulluk konusunda demografi üzerine odaklandığı görülmektedir. Marx ise üretim sürecinde oluşturulan hasılanın, bölüşüm sürecinin devamlı işçi sınıfının aleyhine olduğunu ifade etmekle birlikte, çalışan yoksulluğunu kapitalist sistemin işleyişinin kaçılmaz bir parçası olarak değerlendirmektedir (Gündüz, 2006, s.35; Erdoğan ve Kutlu, 2014, s.65).

Marx'ın, çalışan yoksulluğuna yönelik yaklaşımının birinci ögesini, çalışan yoksulluğunun, *sınıf eşitsizlikleri* bağlamında ele alınması oluşturmaktadır¹. Marx'ın çalışan yoksulluğuna yaklaşımının ikinci ögesini ise, *sınıf içi gelir eşitsizlikleri* oluşturmaktadır. Buna göre ücret farklılıkları, farklı ekonomik faaliyet için gereken farklı eğitim ve yeteneklere sahip emek gücü türlerinin üretimi ve yeniden üretimi açısından kapitalist sistem² için gerekmektedir. Marx'ın çalışan yoksulluğuna yönelik yaklaşımının üçüncü ögesini ise, kapitalist

1 Marx'a göre, "işçi sınıfının en çalışkan tabakalarının çektiği açlık sancısı ile, zenginlerin kapitalist birikimine dayanan, kaba ya da ince aşırı tüketimleri arasındaki yakın ilişki, ancak ekonomik yasalar bilinince kendini ortaya koyar." (bkz. Marx, 1975, s.694).

2 Engels'in ifadesiyle; "...Ama belli başlı işleri, özellikle sanayide, daha nitelikli işçiye gereksinim duyar; bu nedenle onların ortalama ücret düzeyi geri kalanlarınkinden daha yüksektir..." (bkz. Engels, 1997, s.12).

sermaye birikimi sürecinde yaratılan *yedek işgücü ordusu* dinamikleri oluşturmaktadır (Erdoğan ve Kutlu, 2017, s.68). Marx kapitalist üretimin, yedek işgücü ordusuna ihtiyacı olduğunu söylemektedir. Marx'a göre; yedek işgücü ordusu, bir taraftan kapitalist temele dayanan sermaye gelişiminin zorunlu bir ürünü, diğer taraftan da kapitalist birikimin kaldırıcı olmakta ve hatta üretim biçimi için bir varlık koşulu haline gelmektedir. Ayrıca bu yedek işgücü ordusu, sermayenin kendisini genişletmesi konusunda, her an el altında bulunan, gerektiğinde istihdama çekilen, gerektiğinde ise istihdam dışı bırakılan³ bir yedek işgücü kitlesini oluşturmaktadır (Marx, 1975, s.669-672; Erdoğan ve Kutlu, 2017, s.69). Bununla birlikte düzensiz ve güvencesiz koşullarda, düşük ücretli işlere mahkûm edilmiş, nitelik ve eğitim düzeyleri düşük işçilerden oluşan yedek sanayi ordusu, kendisi yoksul olduğu gibi, görel olarak daha iyi koşullarda çalışan işçilerin de yoksullaşmasının ve güvencesizleşmesinin kaynağını oluşturmaktadır (Erdoğan ve Kutlu, 2017, s.69).

20. yüzyılda özellikle de İkinci Dünya Savaşı sonrasında, çalışan yoksulluğu sendikal haklar, asgari ücretler ve sosyal koruma politikaları kapsamındaki politika düzenlemeleri ile azaltılmıştır. Kitlesele üretime dayalı olan Fordist üretim tekniğinin belirleyici olduğu bu süreçte, gelirin, verimlilik artışları ile devamlı olarak yükseldiği ve sosyal demokrasinin yükselmesine dayalı olarak sosyal gruplar arasında daha adil dağıldığı gözlemlenmiştir (Metin ve Özyayın, 2016, s.63). Bu dönemde yakalanan hızlı büyüme ivmesi ile tam istihdam seviyesine yaklaşılması ve ücretlerin yüksek olması, çalışma ile yoksulluk arasında kavramsal bir ayrılığa zemin hazırlamıştır. Dolayısıyla yoksullukla ilgili bireysel ve kültürel özelliklerin gündeme geldiği ve çalışan yoksulluğuna sınıfsal bakışın da ikinci plana itildiği görülmüştür (Erdoğan ve Kutlu, 2014, s.66).

20. yüzyılın sonundan itibaren ise genel olarak yoksulluğun özel olarak ise çalışan yoksulluğunun, gelişmiş ülkeler de dâhil olmak üzere dünya genelinde güçlü bir şekilde tekrar ortaya çıkması, uluslararası kuruluşların ve ulusal hükümetlerin gündemine, çalışan yoksulluğu ile mücadele stratejilerinin girmesine neden olmuştur. Çalışan yoksulluğunun 1990'lardan sonra tekrar gündeme gelmesi ve yoksulluğun çalışma ile yok edilebileceği anlayışının

3 Bu durum Engels'in ifadesine ise şu şekilde yansımıştır: "kısa süreli yüksek gönenç dönemleri dışında, İngiliz sanayisi her zaman en canlı pazarın gereksindiği mal yığınlarını üretebilmek için işsiz bir yedek işçiler ordusuna sahiptir." Buna ek olarak, yukarıda da bahsedildiği üzere Engels de yedek işgücü ordusunun, "...pazarın büyüklüğüne ya da küçüklüğüne göre, geniş ya da küçük bir ordu..." olduğunu ifade etmektedir (bkz. Engels, 1997, s.140).

yerini, çalışanların yoksulluğunu azaltmaya yönelik politikalara bıraktığı ve bu durumun ise neoliberal politikaların uygulanması ile ilişkili olduğu gözlemlenmiştir (Erdoğan ve Kutlu, 2017, s.71). Bir diğer deyişle çalışan yoksulluğu dinamikleri, 1950’li ve 1960’lı yıllarda elde edilen, istikrarlı yapının artık gerilerde kaldığı bir süreçte ortaya çıkan politik, ekonomik ve sosyal gelişmelerle ilişkilidir. Ayrıca bu dönemde ekonomik, politik, sosyal ve teknolojik yapılarda köklü bir biçimde değişim yaşanmıştır (Metin ve Özaydın, 2016, s.122).

1970’li yılların sonlarına doğru, dünya ekonomisinin gelişme hızının önemli ölçüde yavaşlamış olduğu bilinmektedir. Bu durum Fordist üretim sisteminin krize girmesi ile açıklanmaktadır (Daldal, 2010, s.139). Krizi aşmanın yolu olarak ise mal ve hizmet ticaretinin ve sermaye hareketlerinin sınırlandırılmasına yönelik engellerin kaldırılması ve kamusal ekonomik alanın küçültülmesi politikaları gündeme gelmiştir. Dolayısıyla Post-Fordist ya da esnek üretim sistemine uygun neoliberal politikalar bu ortamda doğmuştur (Erdoğan, 2006, s.39-40).

Bu süreçte yeni bir uluslararası iş bölümü ortaya çıkmış; bu durum, kapitalist emek sürecindeki yeniden yapılanmaya paralel olarak, sanayi üretiminin emek yoğun bölümünün merkez ülkelere, emeğin görece ucuz ve örgütsüz olduğu, çevre ülkelere kayması şeklinde gerçekleşmiştir (Erdoğan, 2006, s.132-133). Söz konusu yeniden yapılanma, üretim tekniklerinde ve üretim örgütlenmelerinde esnekliğin ortaya çıkmasına ve bu tekniklerin esnek çalışma türleri ile bütünleşmesine neden olmuştur. Böylelikle geniş bir işçi kitlesi daha küçük üretim birimlerinde, fason üretimde, taşeron işletmelerde, evde, kendi hesabına çalışma adı altında düşük ücretli ve düzensiz çalışma koşulları altında istihdam edilebilmiştir (Erdoğan, 2006, s.44-45; Erdoğan ve Kutlu, 2017, s.71-72).

Neoliberal küreselleşmenin gelişmekte olan ülkelere yansımaları ise borç yükü altında ezilmeleri ve borç krizine girmeleri sonucunda, yapısal uyum ve istikrar programları ile karşı karşıya kalmaları şeklinde olmuştur. “Gazino kapitalizmi⁴” denen bu süreçte ise borçlular fakirleşmekte ve borç verenler hızla zenginleşmektedir (Daldal, 2010, s.106). Zengin ve yoksul ülkeler arasındaki uçurum arttığı zaman da küresel eşitsizlikler artmaktadır. Ancak

4 Reel faiz oranlarının uzun bir süre, GSMH büyüme oranlarının üzerinde gerçekleşmesi sonucunda gelir dağılımının bozulduğu, borçluların fakirleştiği, borç verenlerin hızla zenginleştiği süreci ifade etmektedir (bkz. Daldal, 2010, s.106).

ülke içinde zengin ile yoksul kesimler arasındaki uçurum arttığı zaman da küresel eşitsizlikler artmaktadır (Daldal, 2010, s.156). Diğer bir deyişle bu süreç, ülkeler arasında ve ulusal olarak eşitsizlikleri arttırmıştır. Neoliberal politikaların uygulanması yoksulluk, işsizlik ve sosyal dışlanma gibi sorunları da beraberinde getirmiştir. Dolayısıyla bu politikalar, tüm dünya toplumlarında sorunların derinleşmesi, sosyal hak kayıpları ve çalışma yaşamının düzensizleşmesi ile sonuçlanmıştır. Bu da geniş işçi kitlelerini yoksullaştırmıştır. Artık çalışmanın, yoksulluğuın çaresi olduğu düşünçesi önemini kaybetmekte, bununla birlikte insana yakışır nitelikte olmayan, güvencesiz, düzensiz işler, çalışanların yoksullaşmasına neden olmaktadır (Erdoğdu, 2004). Bu noktada istihdamın niteliği ile yoksulluk arasındaki ilişki ortaya çıkmakta ve istihdamın niceliksel boyutu kadar niteliksel olarak da önemli olduğu anlaşılmaktadır.

İnsana Yakışır İş Kavramı

İnsana yakışır iş kavramı ile ilgili ilk tartışmaların; yaşam kalitesinin sadece ekonomik büyüme, işsizlik, enflasyon gibi ekonomik göstergeler üzerinden tanımlanmasını eleştiren, Bauner'in öncülerinden olduğu, 1960'lardan sonra ortaya çıkan *Sosyal Göstergeler* hareketine ve bu hareket içinde tanımlanan yaşam kalitesi kavramına dayandığı gözlemlenmektedir (Burchell vd., 2014, s.461; Yücel ve İzdeş, 2017, s.6). Bununla birlikte insana yakışır iş kavramı, 1990'lı yıllarda küreselleşme ve liberalizasyon süreci ile bağlantılı olarak ortaya çıkan ekonomik ve sosyal değişim ve dönüşümler sonucunda uluslararası kuruluşlar, ulusal kurumlar ve örgütlerin gündemine gelmiştir. Bu kapsamda küreselleşme ve piyasaların serbestleştirilmesinin istihdam koşulları üzerinde de görünür etkileri olmuştur (Burchell vd., 2014, s.462).

1980 sonrasında ihracata dayalı büyüme modeli ve işgücü piyasasının deregülasyonu gibi yapısal dönüşümlerin gerçekleştirilmeye başlandığı süreçte, Keynesyen politikaların terk edildiği ve neoliberal politikaların uygulandığı görölmüştür. Neoliberal politikalar, büyüme ve kalkınma amacıyla piyasa rekabetini gündeme getirmiştir. Bu modelin temelinde ise büyüme ve kalkınmanın rekabet gücüne dayandığı, dolayısıyla rekabeti ve rekabet potansiyelini arttırmak için her şeyin yapılması ve piyasa kurallarının hayatın her alanına nüfuz etmesi gerektiği düşünçesi bulunmaktadır. Bu kapsamda işgücü piyasalarının esnekleştirilmesi gündeme gelmiştir. Bu ise risklerin ve güvencesizliklerin çalışanlara ve onların ailesine aktarılması anlamına gelmektedir. Bu esnekliğin

bir sonucu olarak güvencesizlik ve gelir eşitsizliği de giderek artmıştır (Standing, 2011, s.1,6; Gönerigök ve Oğur, 2018, s.140-141).

Munck'a göre küreselleşme, sermaye birikimin hızla yayılımına ve kapitalist olmayan alanların kapitalist sisteme eklenmesine bağlı olarak yeni küresel bir işçi sınıfı yaratmıştır. İstihdamdaki küresel artışa bağlı olarak istihdamda güvencesizlik de önemli ölçüde artış göstermiştir. Bu süreçte emeğin esnekleştirilmesi ve yeniden yapılandırılması gerçekleştirilmiştir (Munck, 2013, s.747). Dolayısıyla bu dönem emek açısından esnekleşme, güvencesizlik, sosyal güvenliğe ilişkin haklardan mahrum olma ve sendikal haklardan yoksun olma anlamına gelmiştir. Bu süreçte işçiler küresel ölçekte güvencesiz, korumasız ve insana yakışmayan çalışma koşullarına maruz kalmakta, işçi örgütleri de esnek istihdam türlerinin ortaya çıkması ve pazarlık gücünün işverenlerin lehine değişmesi sonucunda güçlerini kaybetmeye başlamıştır (Öcal, 2005, s.572). Dolayısıyla dünyada bir tarafta çoğunlukla gelişmiş ülkelerde bulunan, ücretler ve çalışma koşulları konusunda yasal düzenlemeler ile korunan bir azınlık bulunmaktadır. Buna karşılık diğer tarafta ise neredeyse tüm ülkelerde kadınlar çalışma hayatında ayrımcılığa uğramakta, bazı ülkelerde zorla çalıştırılma, kölelik ve çocuk işçiliğinin en kötü şekilleri ile karşılaşmaktadır (Günaydın, 2015, s.124).

Tüm bu olanlarla birlikte, 1990'lardan itibaren küreselleşmenin işsizlik ve yoksulluk yaratan sonuçları hissedildikçe, bu sonuçlara karşı itirazlar da yükselmeye başlamıştır. Bu itirazlar, uluslararası düzeyde faaliyet gösteren ILO'nun insana yakışır iş programının oluşumuna kaynaklık etmiştir (Erdoğan ve Kutlu, 2014, s.81). Buna göre ILO tarafından geliştirilen insana yakışır iş programı, adil ve sürdürülebilir çalışma fırsatlarını ön plana getiren ekonomik ve sosyal gelişmeye yönelik bir yaklaşımı önermektedir. Bu kapsamda insana yakışır iş, temelde birbirine bağımlı olan ve karşılıklı etkileşim halinde olan dört temel bileşen çerçevesinde kavramsallaştırılmaktadır. Bunlar; üretken istihdam ve gelir fırsatlarına erişim, çalışmaya ilişkin temel haklar, kapsamlı sosyal koruma sistemleri ve sosyal diyalogdur (Bell ve Newitt, 2010, s.3).

Literatürde, insana yakışır iş yaklaşımını anlayabilmek amacıyla oluşturulan kriter ve göstergelere ilişkin çeşitli yaklaşımlar bulunmaktadır. Anker vd. tarafından yapılan çalışmalarda; özgürlük, eşitlik, güvenlik ve insanlık onuru açısından insana yakışır ve üretken işlerin elde edilmesi amacıyla, kadınlar ve erkekler için eşit fırsatların sağlanması düşüncesiyle insana yakışır işi karakterize

eden göstergelere, kriterlere ve parametrelere yer verilmiŖtir. Bescond vd. tarafından geliŖtirilen yaklaŖımın ayırt edici bir özelliği ise gösterge seçimi yöntemine iliŖkindir. Buna göre insana yakıŖır iŖ, sosyal açıdan savunmasız olarak nitelendirilen kesimler açısından değerlendirilmektedir. Fields tarafından ele alınan insana yakıŖır iŖte, istihdam, kalkınma bağlamında tartıŖılmıŖtır (Kolot ve Herasymenko, 2016, s.22-23). Bonnet vd. ise insana yakıŖır iŖ yaklaŖımının temelini alıŖanların güvenliği ve korunması konularını yerleŖtirmiŖlerdir. Bu kapsamda iŖgc piyasasında güvence, istihdam güvencesi, meslek güvencesi, iŖ güvencesi, yetenek güvencesi, gelir güvencesi ve temsil güvencesi (Standing, 2002, s.442) gibi türler belirlemiŖlerdir. Ancak kabul edilebilir bir gelir olmaksızın, insanların sosyal olarak sorumlu olması ve rasyonel seçim yapabilmesi konusundan gerçek bir özgürlükten yoksun olacaklarını ifade etmiŖlerdir. Bununla birlikte kolektif ve bireysel ses ya da temsil olmaksızın, savunmasız olanların savunmasız kalmaya devam edecekleri vurgusu yapılmıŖtır. Bu açıdan da gelir güvencesi ve temsil güvencesine öncelik verilmesi gerektiğini ifade etmiŖlerdir (Bonnet vd., 2003, s.213-214).

İnsana yakıŖır iŖ kavramı, 1999 yılında ILO tarafından düzenlenen 87. Uluslararası alıŖma Konferansı'nda "Decent Work" (İnsana YakıŖır İŖ) isimli bir rapor ile dünya kamuoyuna tanıtılmıŖtır (Ghai, 2003, s. 113). Literatürde İngilizcesi "decent work" olan kavramın; Türkçeye "uygun iŖ", "düzgün iŖ", "saygın iŖ", "insan onuruna yakıŖır iŖ", "insana yaraŖır iŖ" gibi farklı Ŗekillerde tercüme edildiği ve kullanıldığı görülmektedir (Kapar, 2004, s.185; IŖıđıok, 2009, s.309). ILO baŖlangıta insana yakıŖır iŖi, "*alıŖma yaŖamında bireylerin temel haklarının korunduğu, yeterli gelir ve sosyal koruma sağlayan üretken bir iŖ*" olarak aıklamıŖtır. Bununla birlikte insana yakıŖır iŖi, ilk kez ILO'nun 87. Uluslararası alıŖma Konferansı'nda gündeme getiren Somania ise tanımında; "*Bugün ILO'nun öncelikli hedefi, tüm insanlara özgürlük, eŖitlik, güvenlik ve insan onuruna yakıŖır biçimde düzgün ve verimli alıŖma koŖulları için fırsatlar yaratmaktır*" ifadesine yer vermektedir (ILO, 1999, s.3).

2008 yılında kabul edilen ILO Adil Bir KreselleŖme İçin Sosyal Adalet Bildirgesi ile insana yakıŖır iŖin anlamının daha kapsamlı olarak geliŖtirildiđi görülmektedir. Bildiride insana yakıŖır iŖ, "*Sürdürülebilir kamusal ve ekonomik bağlamda istihdamı geliŖtirmek, sosyal koruma, sosyal güvenlik ve emeğin korunması önlemlerini sürdürülebilir ve ulusal koŖullara uyarlanabilir Ŗekilde geliŖtirmek ve zenginleŖtirmek, sosyal diyalogu ve üçlü yapıları geliŖtirmek,*

temel çalışma haklarına ve ilkelerine saygı duymak, bunları geliştirmek ve uygulamak” şeklinde açıklanmıştır (Şen, 2009, s.411-412). Ayrıca ILO’nun insana yakışır işi, küreselleşme ile ortaya çıkan çeşitli sorunlara etkili bir yanıt olarak kabul etmesinden bahsedilmesine ek olarak; artan karşılıklı bağımlılığın, karmaşanın ve üretimin uluslararasılaştırılmasının hüküm sürdüğü dünyada, ILO hedeflerini gerçekleştirmede “*özgürlük, insan onuru, sosyal adalet, güvenlik ve ayrımcılığın önlenmesi*” gibi temel değerlerin sürdürülebilir bir ekonomik ve sosyal kalkınma ve verimliliğin sağlanmasında esas unsur olduğu ifade edilmektedir. Diğer taraftan hem ulusal hem de uluslararası ölçekte işçi ve işveren örgütlerinin temsilcilerini ve hükümetleri kapsayan üçlü yapıların ve sosyal diyalog mekanizmalarının toplumun bütünlüğünün sağlanması ve sorunların çözülebilmesi için etkili olduğu, ayrıca uluslararası çalışma standartlarının uygulanmasında ve hukukun üstünlüğünün sağlanması açısından da uygun olduğu belirtilmektedir. Buna ek olarak, istihdam ilişkisinin çalışanların yasal korunmadan yararlanmasında önem taşıdığı kabul edilmektedir. Bu kapsamda güçlü bir sosyal ekonomi ve uygun nitelikleri taşıyan bir kamu sektörü ile üretken, kârlı ve sürdürülebilir işletmelerin yeni istihdam olanaklarının yaratılmasında ve ekonomik gelişmenin sürdürülebilir hale getirilmesi için zorunlu olduğuna vurgu yapılmaktadır (ILO, 2015a). Görüldüğü üzere insana yakışır iş kavramı, çok boyutludur ve çalışmanın merkezinde insan gelişiminin olması gerektiğine önem vermesi ile dikkat çekmektedir.

Günümüzde ise; ILO’ya göre, “*İnsana yakışır iş; insanların çalışma yaşamındaki özlemlerini yansıtmaktadır. Kastedilen, üretken ve adil bir ücret getiren, işyerinde güvenliği olan, ailelere sosyal koruma sağlayan, kişisel gelişim ve toplumla bütünleşme açısından daha iyi fırsatlar sunan, insanların kaygılarını serbestçe dile getirme özgürlüğüne sahip oldukları, örgütlenerek yaşamlarını etkileyen kararların alınmasına katılabildikleri, tüm kadınlar ve erkeklerin eşit fırsatlardan yararlanıp eşit muamele gördükleri işlerdir*” (ILO, 2015b). İnsana yakışır iş kavramı en genel ifadeyle, kişilerin çalışma ve istihdam haklarına, iş sağlığı ve güvenliği koşullarına, sosyal güvenlik olanaklarına ve temsil ve katılım mekanizmaları aracılığıyla işyerinde yönetime katılım, toplu sözleşme ve örgütlenme açısından kendilerini ifade etme haklarına atıfta bulunan genel bir kavramsal çerçeveyi nitelerek için kullanılmaktadır (Işığışık, 2009, s.309). Dolayısıyla tüm bu tanımlar, ILO’nun bu konuya verdiği önemi yansıtmakla birlikte, insana yakışır iş kavramının sürekli geliştirilmesine

yönelik olarak gösterilen çabaların kavranabilmesi açısından da önem taşımaktadır (Işığıok, 2018, s.305). Bununla birlikte aktarılan tanımlarda da görüldüğu üzere; kişilerin varlıklarını sürdürülebilmesi amacıyla yaşam standartlarının insanca olmasına olanak sağlayabilecek bir çalışma imkânına atıf yapılmaktadır.

Görüldüğu üzere insana yakışır iş gelişen bir strateji, standart değil, amaçtır; bireyler ve aileler için kişisel bir amaç; ölkeler açısından ise gelişme ve kalkınma hedefinin amacıdır. Dolayısıyla insana yakışır işi, gelecekteki bir hedef veya ekonomik büyümenin bir sonucu olarak görmektense, doğrudan büyüme sürecine dâhil etmek gerekmektedir. Diğer bir deyişle insana yakışır iş sosyal adaleti sağlamanın bir yolu olmakla kalmamakta, aynı zamanda sosyal ve ekonomik büyümeye katkıda bulunan önemli bir unsur olmaktadır (Bell ve Newitt, 2010, s.3). İnsana yakışır iş anlayışı, kesin ve tamamlanmış bir düşünce olarak değil, niteliği itibarıyla başlangıç aşaması olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle daha çok tartışılması ve geliştirilmesi gerekmektedir. Diğer taraftan insana yakışır iş, ulusal kalkınma hedefleri ve yoksulluğu azaltma stratejilerinin bir parçası olarak kabul edilmeye başlamıştır (şen, 2009, s.412). İnsana yakışır iş yaklaşımının, yoksulluğun azaltılmasında en büyük katkısından biri, istihdam fırsatlarını niceliksel olduğu kadar nitelik bakımından da ele almasıdır. Bu anlamda yoksullar için haklar, temsil ve koruma çerçevesinde oluşturulacak olan istihdam fırsatları dikkate alınmaktadır. Bu ise kurumlar, yasalar ve uygulamalar için yapılan reformlara, kapsamlı sosyal güvenlik sistemi ve sosyal transferlere uyumlu bir istihdam merkezli kalkınma stratejileri geliştirmek anlamına gelmektedir. Dolayısıyla toplumsal eşitliğin ve çalışma standartlarının ekonomik kalkınmanın yanında doğal olarak gelişeceğini varsaymak yerine, başlangıç aşamasından kalkınma sürecine dâhil edilmesi gerektiğine vurgu yapılmaktadır (Bell ve Newitt, 2010, s.15).

Bu kapsamda ILO tarafından ölkelere destek sağlanabilmek amacıyla ilgili tarafların da katılımıyla “İnsana Yakışır İş Ülke Programları” oluşturulmaktadır. ILO böylelikle, insana yakışır işin ulusal kalkınma stratejilerinin temel bileşeni olmasını sağlamak amacıyla üye devletlere yardım etmektedir. Bununla birlikte programlar ile insanların yaşamında ulusal ve yerel düzeyde olumlu değişiklikler olmasını sağlamak amacıyla yapılan çabalara destek verilmektedir. Bu programların öncelikleri ve hedefleri ulusal kalkınma çerçevesinde belirlenmekte ve böylelikle belirli insana yakışır iş açıkları giderilmeye çalışılmaktadır.

Dolayısıyla bu programlar ülkeden ülkeye farklılık göstermekte ve bu da ülkelerin kendi ihtiyaçlarını, kaynaklarını ve önceliklerini yansıtmaktadır. 2016-2017 döneminde, ILO İnsana Yakışır İş Ülke Programı ile 131 ülkede önemli başarılar elde edilmesine katkı sağlamıştır. Bu ülkelerde hükümet, işveren ve işçi örgütlerinin katılımıyla insana yakışır işle ilgili belirli stratejiler geliştirilmiştir (ILO, 2019).

Buraya kadar olan çerçevede açıklanan insana yakışır işin sağlanmasının bir yer, bölge, ülke veya toplumun sahip olduğu ekonomik, sosyal ve kültürel özellikleri ile yakından ilişkili olduğu kabul edilmektedir. Ancak birçok ülke tarafından onaylanmış, önemi kabul görmüş uluslararası deklarasyonlar, sözleşmeler ve tavsiye kararları bulunmaktadır. Bunlar ile insana yakışır iş için gerekli olan temel alt yapı oluşturularak temel ilke ve standartlarla ilgili bir alt çerçeve çizilmiştir. Bu kapsamda; İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi (1948), Avrupa Sosyal Şartı (1965), Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi (1966), Toplumsal Gelişme Dünya Zirvesi (1995), ILO Temel Hak ve İlkeler Deklarasyonu (1998), Adil Küreselleşme İçin Sosyal Adalet Bildirgesi (2008) ve benzeri sözleşme ve deklarasyonlar bulunmaktadır.

İnsana Yakışır İşin Boyutları

ILO tarafından kısaca “*özgürlük, eşitlik, güvenlik ve saygınlık çerçevesinde insan onuruna yakışır ve üretken bir iş*” olarak açıklanan insana yakışır işin; temelde altı boyutu vardır. Bunlar; “*iş fırsatları, çalışma özgürlüğü, üretken iş, işte adil ve eşit davranış görme, işte güvenlik ve işte saygınlık*” şeklinde sıralanmaktadır (Işığışık, 2018, s.305). Bu kapsamda insana yakışır iş yaklaşımı ile yalnızca işin boyutları değil, ayrıca farklı boyutlar arasındaki karşılıklı ilişkiler de bütünsel bir yapı şeklinde ele alınmaktadır (Kapar, 2004, s.188).

Temelde altı boyuttan ilkinin oluşturan “*iş fırsatları*”; iş arayışı olan kadın ve gençler de dâhil olmak üzere tüm bireylerin ulaşabilecekleri üretken ve kabul edilebilir iş olanaklarının sunulması anlamına gelmektedir (Bell ve Newitt, 2010, s.4). Bu çerçevede “savunmasız istihdam” olarak nitelendirilen kendi hesabına çalışan ve ücretsiz aile işçisi statüsünde olanlar, ücret karşılığı kayıtlı ya da kayıtdışı sektörde istihdama katılanlar (Işığışık, 2009, s.311) ve düzenli ücreti olmayan dezavantajlı gruplar olmak üzere, ekonomik faaliyetin tüm biçimleri kapsama dâhil edilmektedir (Tüzünkan, 2015, s.243). Dolayısıyla iş fırsatlarına ulaşabilmek için ekonomik faaliyetin tarafları arasında herhangi

bir sınırlama bulunmamaktır. Bu niteliğiyle insana yakıŖır iŖ, iŖgücü piyasalarında eŖitsizlik, ayrımcılık ve dıŖlanma gibi sorunlar ile karŖılaŖılan günümüz koŖullarında büyük önem taŖımaktadır.

İkincisi ise “alıŖma özgürlüğü” dr. alıŖma özgürlüğü ile istihdamın, bireylerin kendi zgr iradeleri sonucunda gerekleŖmiŖ olmasına vurgu yapılmaktadır. Bu bağlamda istihdamın bireylerin zgr iradeleri sonucunda gerekleŖmesi zorla ve zorunlu alıŖma ve kölelik uygulamaları içermemesini; istihdam biçiminin ve iŖyerinin seçiminde, alıŖanın kendi iradesinin belirleyici olmasını; ocuk iŖiliđinin yasaklanmasını içermektedir (Mager vd., 2018, s.7). Bununla birlikte alıŖma özgürlüğü, alıŖanların örgütlenme özgürlüğünü kapsama almakta ve bu yönde ortaya çıkabilecek olan ayrımcı tutumlara karŖı da koruma öngörmektedir.

nc boyut “retken iŖ”tir. retken iŖ alıŖanlar açısından, hem kendileri hem de kendisine bağımlı olan kiŖilerin ihtiyaçlarını temin etmek için yetebilecek, herkes tarafından kabul edilebilecek bir iŖ anlamına gelmektedir. Diğer taraftan ekonomiler açısından üretken iŖ, neoliberal kreselleŖme sürecinde sürdürülebilir bir kalkınmayı ifade etmekte ve sermaye ile ülkeler için de ayrıca rekabet edilebilirliği sağlayan anahtar faaliyeti oluŖturmaktadır (IŖıđıok, 2009, s.311). Bu bağlamda insana yakıŖır iŖi, ekonomi ve sermaye için ağır bir maliyet olarak görmekten ziyade, adaletin olduğu bir topluma; güçlü ve sağlam bir ekonomiye ulaŖmak için temel alınması gereken bir amaç olarak kabul etmek gerekmektedir.

Dördüncü boyut; alıŖanların istihdamda “adil ve eŖit davranıŖ görmesi” dir. İnsana yakıŖır iŖin bu boyutu; iŖe baŖvuru ve istihdam edilme sürecinde sunulan alıŖma koŖullarında, ayrımcılığın her türünü yasaklamayı ve mevcut bulunan ayrımcılıkların da ortadan kaldırılmasını, alıŖanların sert muamele görmemesini ve tüm alıŖanlara hizmetlere eriŖim konusunda eŖitliđin sağlanmasını içermektedir (Mager vd., 2018, s.7). Dolayısıyla alıŖmanın deđerersizleŖmesine yol açan, alıŖmanın yoğunluğu ile süresi arasındaki iliŖki dikkate alındığında, alıŖanın sosyal ve aile gereksinimlerini karŖılaması önünde engel oluŖturmaması, ayrıca aŖırı stres ve yoğun alıŖmaya dayanan koŖulları içermemesi gerekmektedir (Kapar, 2004, s.189).

BeŖinci boyut “iŖte güvenlik”tir. İnsana yakıŖır iŖ, iŖ kazaları ve meslek hastalıklarının önlenmesi, alıŖma ortamının insana uyumlu hale getirilmesine

yönelik önlemlerin alınması, ihtiyaçların karşılanması için yetecek gelir ile diğer başka finansal korumaların sunulması anlamına gelmektedir (Işığışık, 2009, s.312).

Altıncı ve son boyut ise “*işte saygınlık*”tır. Bu boyutta ise çalışanların işte saygın bir şekilde karşılanması, ilgililere gerektiğinde seslerini duyurabilmesi, çalışma yaşamında kendilerini ilgilendiren konularda karar alma süreçlerine katılabilmesi için gerekli imkânların sağlanmış olmasına vurgu yapılmaktadır. Bu anlamda çalışanların, kendilerini temsil etme ve koruma amacıyla kurulmuş bir örgütten destek almalarına ve bu sayede toplu bir şekilde ekonomik ve sosyal çıkarlarını geliştirmek amacıyla gerekli imkânlarla sahip olmalarına ve çalışanların yakınma, şikâyetle bulunma gibi haklarının düzenlenmesi ve korunması açısından hareket etmelerine olanak sağlanması gerekmektedir (Kapar, 2004, s.189-190).

Dolayısıyla insana yakışır iş yaklaşımının temel amacı; küresel düzeyde cinsiyet ayrımı olmaksızın tüm bireyler için yukarıda bahsedildiği üzere temelde altı boyutu oluşturan özgürlük, eşitlik ve adalet, güvenlik ve saygınlık niteliklerine sahip insana yakışır, üretken istihdam imkânlarının oluşturulmasıdır. Fakat buradaki bakış açısı, “*sadece istihdam yaratılması değil*”, ayrıca istihdam şartlarının da “*kabul edilebilir*” nitelikte olmasını yansıtmaktadır. Dolayısıyla herhangi bir yer veya bölgede yeni istihdam imkânlarının oluşturulması ve bunların miktarı kadar, oluşturulmuş olan bu yeni iş imkânlarının da niteliksel olarak elverişli ve uygun olması gerekmektedir (Kapar, 2004, s.187).

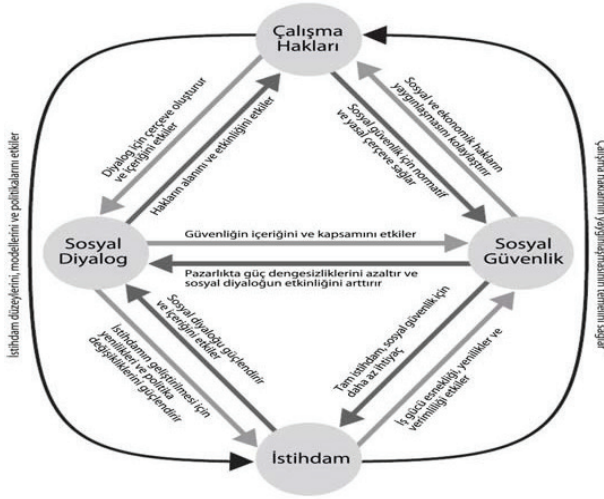
İnsana yakışır iş dünyamızda insanları ilgilendiren bir ihtiyaç durumuna gelmektedir. ILO da bu yönde evrensel boyutlu çalışmalar yapmaktadır. Bu durumun arka planındaki gerçek ise insana yakışır iş düşüncesinin, sosyal ve ekonomik kalkınmanın sürdürülebilir bir hale getirilmesiyle ciddi bir sorun oluşturan yoksulluğun ortadan kaldırılması, özgürlük, eşitlik ve adalet çerçevesinde sosyal barışa, sosyal katılıma ve sosyal bütünleşmeye olanak sağlanması gibi çok boyutlu amaçlarının bulunmasıdır (Işığışık, 2009, s.315-316).

İnsana Yakışır İşin Bileşenleri

Tüm bu amaçlarının gerçekleştirilebilmesi için insana yakışır işin farklı bileşenleri içerdiği görülmektedir. Bu çerçevede insana yakışır işin dört temel unsuru bulunmaktadır. Tartışılması gereken bu bileşenler sırasıyla şöyledir

(Ghai, 2003, s.113): “İstihdam, sosyal güvenlik, alıŖma yaŖamına iliŖkin temel haklar ve sosyal diyalog”. İnsana yakıŖır iŖ, hem geliŖmiŖ ülkelerdeki hem de geliŖmekte olan ülkelerdeki iŖiler açısından evrensel olarak uygulanabilir bir kavram olarak kabul edilmektedir (Bell ve Newitt, 2010, s.15).Nihayet bu dört temel bileŖen de insana yakıŖır iŖin çok boyutlu amaçlarını ve bunlara ulaŖmak için gerekli olan nitelikleri yansıtılmaktadır.

İnsana yakıŖır iŖ yaklaŖımının “bileŖenleri” ya da “göstergeleri” olarak nitelendirildiği görülen bu temel unsurlar; “insana yakıŖır iŖin araçları” Ŗeklinde de adlandırılmaktadır. Bu unsurların birlikte varlığı ve karŖılıklı etkileŖimi, insana yakıŖır iŖi fonksiyonel hale getirmekte; bu temel bileŖenlerden biri veya birkaçının olmaması durumunda, iŖin, bu iŖlevi ortadan kalmakta ve iŖ insana yakıŖır olma niteliğini kaybetmektedir (IŖıđıok, 2009, s.316). Ayrıca, bu bileŖenlerde gerekleŖtirilen bir iyileŖme, diğer bileŖenlerde de bir geliŖmeye sebep olabilmektedir. Bu kapsamda insana yakıŖır iŖin bileŖenleri arasındaki iliŖki Ŗekil 1’de gösterilmektedir. Buna göre, insana yakıŖır iŖin dört bileŖeni arasında güçlü bir etkileŖim bulunmaktadır. Bu unsurlardan biri olan alıŖmaya iliŖkin haklar, iŖi tüm boyutlarıyla etkilemektedir. Örneğin, asgari ücret ve iŖ sağlığı ve güvenliği hakları bir yandan istihdam hacmini ve biçimini, diğer yandan da sosyal diyalogun yapısı ve özünü etkilemektedir (Ghai, 2006, s.22; Ŗen, 2009, s.413). Benzer Ŗekilde rgtlenme özgürlüğü ve toplu pazarlık hakkı da hem sosyal korumanın Ŗekli ve derecisini hem de sosyal diyalogun yapısını ve doğasını etkilemektedir. Sosyal diyalog ise bir yandan sosyal güvenlik, asgari ücret, alıŖma koŖulları gibi alıŖma hakları konusunda pazarlık edebilmek için bir araç iken, diğer yandan da bu hakların uygulanmasını ve baŖarısını gözlemlemek ve etkilemek için olanak sağlamaktadır. Toplu pazarlığın ise istihdamın yapısı, düzeyi ve koŖulları üzerinde oldukça önemli bir etkisi olmakla birlikte, sosyal güvenliğin biçimi ve içeriği konusunda müzakere etmek için önemli bir süreç olma niteliği de bulunmaktadır. Ayrıca iŖi, iŖveren, hükümet ve sivil toplum kuruluŖlarının da katıldığı sosyal diyalogun en geniŖ ve l Ŗekli, makro ekonomik ve diğer sosyal ve ekonomik politikalar üzerindeki etkileri yoluyla insana yakıŖır iŖin tüm boyutlarını etkileyebilir (Ghai, 2006, s.22).

Şekil 1. İnsana Yakışır İşin Unsurları Arasındaki Etkileşim

Kaynak: Ghai, 2006, s.23.

Diğer taraftan istihdamın düzeyleri ve statüleri sosyal güvenliğini etkilemektedir. Bu bağlamda ücretli istihdamın yüksek düzeyleri, sosyal güvenliğin belirli türleri için ihtiyacı ortadan kaldırmaktadır. Dolayısıyla sosyal güvenliğin içeriği, finansmanı ve dağılımı işgücünün farklı statülerdeki dağılım oranından etkilenmektedir. İşgücünün farklı statüler arasındaki dağılımı da işverenlerin ve işçilerin örgütlenmesini ve pazarlık biçimini etkilemektedir. İstihdam düzeyleri ve sağlanan gelir de toplu pazarlığın içeriğini ve benzer şekilde çalışma hakları ile ilgili konularda onların pazarlık gücünü etkilemektedir (Ghai, 2006, s.22-23).

Sosyal koruma ile insana yakışır işin diğer bileşenleri arasında da ilişki olduğu açıkça görülmektedir. Sosyal güvenliğin kapsamı ve sağladığı yararlar; bir taraftan işgücü arzı, yatırım seviyeleri, verimlilik ve işçilerin değişim ve yeniliklere tepkisi üzerindeki etkileri yoluyla istihdamı, diğer taraftan ise başarılı bir sosyal diyalogda işçilerin pazarlık gücünü ve diğer çalışma haklarını güvenceye alma yeteneklerini etkilemektedir (Ghai, 2006, s.23; Şahin, 2018, s.61; Şen, 2009, s.413).

Sonuç itibarıyla insana yakışır işin amaçlarına ulaşabilmesi için, bu dört temel bileşenden yararlanılması ve bu bileşenler arasında sistematik bir denge kurulması ile politikaların oluşturulması ve izlenmesi, dünya üzerinde ortaya

çıkan insana yakışır iş taleplerine cevap niteliğinde olacaktır (Şen, 2009, s.412). Bu kapsamda yaratılan işlerin düzenli, yüksek ücretli, güvenceli ve bireyin vasıflarıyla örtüşen işler olması sağlanabilir (Öcal ve Kaya, 2019, s.591).

İstihdam

İnsana yakışır işin önemli bir bileşenini “*istihdam*” oluşturmaktır. Günümüz dünyasında üretken istihdam, hem önemli bir sorun hem de anahtar bir faktör olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle istihdam geçmişte olduğu üzere günümüzde de üretimin yapılmasına bağlı olarak çıktıların yaratılmasında ve bu çıktıların adaletli bir şekilde paylaşılmasında zorunlu ve öncelikli bir araç olarak görülmektedir (Kapar, 2004, s.187). Ayrıca istihdam yaratılmasının ekonomik büyüme, özel sektör gelişimi ve ticaret de dâhil olmak üzere bir dizi politika alanıyla bağlantılı olduğu ifade edilmektedir (Bell ve Newitt, 2010, s.17). Bu kapsamda yoksullara yardım etmeyi amaçlayan büyüme ve “istihdam zengini” büyüme desteklenmekle birlikte, aynı zamanda dünyada verimlilik ve rekabeti arttıran politikalara yer verilmektedir (Bell ve Gibbons, 2007, s.7). İstihdam bu niteliğiyle de, ILO’nun öncelikli çalışma konularından birini oluşturmaktadır. Ancak işgücü piyasasında yaratılan istihdamın miktar olarak arttırılması ise insana yakışır iş hedeflerine ulaşıldığı anlamına gelmemektedir. Dolayısıyla yeni yaratılan işlerin sayısal çokluğu ve işsizlik oranında yaşanan azalma, işgücü piyasasında yaratılan standart dışı (esnek, a-tipik, geçici vs.) işlerin artışından kaynaklanabilir ki, bu durumda bu işlerin bir önemi kalmamaktadır (Kapar, 2004, s.190).

Ayrıca ekonomik büyüme ile istihdam yaratılması arasında da kaçınılmaz bir ilişki olmadığı ifade edilmiştir. Örneğin 1991-2003⁵ döneminde Gayri Safi Yurt İçi Hasıla’da (GSYİH) yaşanan her yüzde bir puan büyüme için, küresel istihdam % 0,3 ile % 0,38 arasında artmıştır. Üç dönem içinde 1995-1999 yılları ise hem istihdamın hem de küresel ekonomik büyümenin oransal (% 3,6) olarak en fazla büyüdüğü dönemdir. Ancak bu dönemde dahi GSYİH’de yaşanan her yüzde bir artış için, istihdam sadece % 0,38 oranında büyümüştür. Benzer şekilde 1999-2003 döneminde (GSYİH büyüme oranı % 3,5) GSYİH’de yaşanan her yüzde bir artış için istihdam % 0,30 oranında artmıştır (Kapsos, 2005, s.8). Dolayısıyla artık yoksulluğun azaltılmasına yönelik olarak istihdam açısından zengin olan ve yoksullar için ekonomik fırsatları en üst düzeye çıkaran

5 Bu dönem 1991-1995, 1995-1999 ve 1999-2003 şeklinde ayrıca sınıflandırılmıştır.

ekonomik büyümeye ihtiyaç olduğuna vurgu yapılmaktadır (Bell ve Newitt, 2010, s.18).

Diğer taraftan istihdamın genel olarak yoksulluk, çalışan yoksulluğu, ayrımcılık ve sosyal dışlanma sorunlarına karşı verilen mücadelede önemli bir strateji olarak kabul edilmesi nedeniyle, insana yakışır işin istihdam boyutunda; sadece ücretlilerin değil, aynı zamanda bağımsız statüde olanların da dâhil olduğu ekonomik faaliyetin tüm biçimlerinde, iş arayan tüm insanlara, insanca yaşam sürmeye imkân sağlayan istihdam olanaklarının yaratılması esas alınmaktadır (Şahin, 2018, s.63).

Sosyal Güvenlik

Sürdürülebilir ve geniş tabanlı büyümenin yanı sıra, yoksulluğun azaltılması amacıyla, ekonomik büyümeden sağlanan yararların, savunmasız ve marjinal olarak nitelendirilen gruplarla paylaşılması da önemli bir etkidir. Bu noktada sosyal güvenlik gündeme gelmekte ve en geniş anlamda risk, yoksulluk ve savunmasızlığı ele alan politikalar olarak tanımlanmaktadır (Bell ve Newitt, 2010, s.18). Bu niteliğiyle “sosyal güvenlik/sosyal koruma” insana yakışır işin ikinci bileşenidir. Sosyal güvenlik ile ilgili birçok tanım yapılmakla birlikte, genel olarak sosyal güvenlik; “Ülkede yaşayanların ekonomik ve sosyal ihtiyaçlarını karşılamayı, devletin gözetiminde güven altına almayı amaç edinmiş; sosyal hizmetler, sosyal yardımlar ve sosyal sigortalardan oluşan sistem” şeklinde tanımlanmaktadır (Önsal, 2001, s.234). Diğer bir tanıma göre; “sosyal güvenlik bir ülke halkının bugünü ve yarınını güven altına almayı amaçlayan ve birbiri arasında sıkı bir birlik ve uyum kurulmuş olan bir önlemler ve kurumlar bütünüdür” (Talas, 1976, s.4). Tanımlardan da anlaşıldığı üzere sosyal güvenliğin iki temel amacı; ekonomik açıdan güçsüz bireyleri korumak ve toplumda gelirin yeniden dağılımını sağlamaktır. Bu bağlamda sosyal güvenlik, bir ülkede gelir dağılımında adaleti sağlamaya yönelik sosyal adalet ve sosyal devlet ilkesinin uygulanmasına olanak sağlayan önemli bir araç olarak kabul edilmektedir (Işığışık, 2018, s.306). Dolayısıyla sosyal güvenlik, ayırım gözetmeksizin toplumu oluşturan tüm bireylere, oluşabilecek olan çeşitli sosyal riskler karşısında güvence sağlayarak onları gelecek endişesinden korumayı, muhtaç ve yoksul kimselere yardım ederek, bu kimselere insana yakışır iş olanakları içinde ideal yaşam düzeyi sağlamayı hedeflemektedir (Şahin, 2018, s.75).

Sosyal güvenliğe ayrıca önem veren ILO da bu alanda temel ilkeler sunmakla birlikte, ayrıca üye devletlerin sağlam ve başarılı sistemler oluşturmaları için de yol göstermektedir. ILO'nun sosyal güveliğe önem vermesinin arkasında; uluslararası rekabetin yoğunluğunun artmakta olduğu günümüzde, sosyal güvenlik olmaksızın insana yakışır işlerin yaratılamayacağı ve mevcut olanların ise korunamayacağı düşüncesi bulunmaktadır (Işığışok, 2009, s.318). Sosyal güvenlik ile insanların koruma altına alınması ve geleceğe güvenle bakmaları sağlanırken, işgücü ve istihdam politikaları ile de insana yakışır işlerin sayısı arttırılmaya çalışılmaktadır. Bu çerçevede ILO'ya göre; bu iki alanda oluşturulacak olan politika kümesinin birbirini tamamlayıcı niteliklere sahip olması gerekmektedir (Şahin, 2018, s.76).

Sosyal koruma kapsamındaki müdahaleler, sosyal yardım ve sosyal sigorta gibi geleneksel sosyal güvenlik biçimlerini içermekle birlikte, kayıtdışı çalışanlar için gelir sigortası veya havale gibi yasal olmayan veya özel önlemleri de içerebilir. Sosyal nakit transferlerinin de yoksulluğu azaltmadaki etkisi önemli ölçüde kabul görmektedir (Bell ve Gibbons, 2007, s.7). Son olarak gelişmekte olan ülkeler açısından sosyal koruma programlarının maliyetlerinin karşılanabilirliği konusunda tartışmalar olmaktadır. Ancak diğer taraftan güçlü sosyal koruma sistemlerinin eğitim ve sağlığa erişimi desteklemesi, insanların gelir elde etmesine yardımcı olabilecek varlıklarını koruyabilmelerini sağlaması, risk almayı ve girişimciliği desteklemesi, işgücü piyasasına katılımı teşvik etmesi, ekonomik geçişin sosyal olarak ortaya çıkan olumsuz sonuçlarını hafifletmesi ve sosyal uyumu geliştirmesi ile bağlantılı olarak ekonomik büyüme üzerinde olumlu bir etkisi olduğu da ifade edilmiştir (Bell ve Newitt, 2010, s.20).

Çalışma Yaşamına İlişkin Temel Haklar

İnsana yakışır işin üçüncü bileşeni ise; “*çalışma yaşamına ilişkin temel haklar*”dır. Bu haklar çalışma hak ve özgürlüğünün kapsamını, kurallarını ve değerlerini belirleyen bir bütün olarak kabul edilmekte ve bu haklar teşvik edilmeksizin yoksulluğun da azaltılamayacağına ilişkin yaygın bir kabul bulunmaktadır (Bell ve Newitt, 2010, s.21). Dolayısıyla günümüzde, bu haklar ekonomik ve sosyal dengeli kalkınmanın aracı olarak görülmektedir. Diğer taraftan bu haklar, ILO için önemli sorumluluk alanlarından birini oluşturmakta ve kuruluş, bu alanda çeşitli çalışmalara öncü olmaktadır. ILO'ya göre çalışan

herkes çalışma hayatında birtakım haklara sahiptir. Bu hakların başında; köleliğin ve zorunlu emeğin yasaklanması, sömürücü çocuk işçiliğinin yasaklanması, ayrımcılığın ortadan kaldırılması, örgütlenme ve toplu pazarlık hakkı gelmekte (Palaz ve Poyraz, 2017, s.223) ve bu haklar, 1919 yılından itibaren ILO tarafından kamuoyuna duyurulmuş olan toplumsal hak ve özgürlükleri oluşturmaktadır. Dolayısıyla bu haklar, insana yakışır işin tüm bileşenleri için etik ve hukuki bir çerçeve de sunmakta (Şahin, 2018, s.68) ve bu kapsamda temel çalışma standartlarına ve devletler tarafından onaylanan diğer ILO sözleşmelerine uygunluğu teşvik eden tedbirler bulunmaktadır (Bell ve Newitt, 2010, s.21).

ILO sözleşmelerine ve tavsiye kararlarına konu olan bu temel haklar, sadece ILO tarafından kabul edilen en önemli sözleşme ve tavsiye kararları değil, ayrıca ILO'ya üye olan devletler tarafından da en çok onaylanan sözleşmelerin de konusu olma özelliği taşımaktadır (Işığışık, 2018, s.307). Bu kapsamda 29 No'lu Zorla Çalıştırma Sözleşmesi (1930), 87 No'lu Örgütlenme Özgürlüğü ve Örgütlenme Hakkının Korunması Sözleşmesi (1948), 98 No'lu Örgütlenme ve Toplu Sözleşme Hakkı Sözleşmesi (1949), 105 No'lu Zorla Çalışmanın Kaldırılması Sözleşmesi (1957), 111 No'lu İstihdam ve Meslek Alanında Ayrımcılık Sözleşmesi (1958), 138 No'lu Asgari Yaş Sözleşmesi (1973), 182 No'lu Çocuk İşçiliğinin En Kötü Biçimlerinin Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi (1999) gibi sözleşmeler ve diğer tavsiye kararları bulunmaktadır.

Sosyal Diyalog

İnsana yakışır işin son bileşenini; “*sosyal diyalog*” oluşturmaktadır. Bu bileşenlerin etkileşim halinde olduğu daha önce ifade edildiği üzere, bu etkileşimi yansıtan bir niteliğe sahip olan sosyal diyalog çalışma hayatında çalışma huzur ve barışının sağlanmasına hizmet etmekle birlikte toplumsal bir uzlaşmanın da oluşturulmasına katkı sağlayan önemli bir süreç olarak kabul edilmektedir (Günaydın, 2015, s.129). Sosyal diyalog, “*Hükümet ve sosyal tarafların (üçlü) veya yalnızca sosyal tarafların (ikili) temsilcileri arasında ekonomik ve toplumsal politikayla ilgili ortak çıkarları kapsayan görüşme, danışma, bilgi paylaşımı*” şeklinde tanımlanmaktadır (Önsal, 2011, s.231; Palaz ve Poyraz, 2017, s.225). Diğer bir deyişle sosyal diyalog, sosyal tarafların (işçi, işveren, hükümet) gönüllülük ilkesi çerçevesinde oluşturdukları, bu kapsamda sosyal ve ekonomik politikalara daha geniş bir girdi sağlama, bu politikaları

anlama ve kabul etme çerçevesinde sosyal katılım sağlanmanın yanı sıra demokratik bir tartışma ve karar alma sürecini ifade etmektedir (Bell ve Newitt, 2010, s.22).

Sosyal diyalog ulusal ve sektörel düzeyde politika geliştirilmesi açışından önem taşımaktadır. Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü'ne göre (OECD), işveren ve işçi örgütlerinin katılımı, işgücü piyasasının işleyişini iyileştirmek amacıyla kurum ve politikaların oluşturulmasında etkili olmaktadır. Aynı zamanda sosyal diyalog, çeşitli grupların karar alma süreçlerine katılımını geliştirmekte ve yoksul yanlısı büyümenin sağlanabilmesi için düzenleme ve politikaların etkili bir şekilde oluşturulmasına katkıda bulunmaktadır. Dolayısıyla sosyal diyalog mekanizmalarında iyileştirilme yapılması, savunmasız ve marjinalleşmiş kişilerin seslerinin duyulması anlamına gelmektedir (Bell ve Newitt, 2010, s.22-23).

Bu kapsamda başarılı bir sosyal diyalog anlayışının oluşturulabilmesi, ilkin, sosyal tarafların yaşadıkları sorunların ortak olduğu ve bu sorunların da ancak birlikte çalışma yoluyla bertaraf edilebileceği bilincine sahip olmaları ile sağlanabilir. Dolayısıyla bunun için belirli koşulların var olması gerekmektedir. Bunlar içerisinde; demokratik bir ortam ve sosyal katılımın olması ile tartışma ve karar alma süreçlerinin gerçekteşmesine imkân sunacak yeterli düzeyde hukuk düzenlemelerinin var olması kuşkusuz en dikkat çeken koşullardır. Bununla birlikte sosyal tarafların güçlü temsil yapıları ve ortak bir çıkar çerçevesinde yapıcı bir çalışma için ön yargılarından sıyrılmış olmaları da önem taşımaktadır (Günaydın, 2015, s.129). Bu noktadan hareket ile yetersizlikler olduğu görülmektedir. Sosyal diyalog konusunda başarılı ülke örnekleri olmasına rağmen, hem mikro hem de makro düzeyde sosyal diyalog mekanizmalarındaki yetersizlikler dikkat çekmektedir. Dolayısıyla bu durum da dünya genelinde çalışanların çoğunun, kendilerini temsil ve geliştirme olanaklarından tam anlamıyla yararlanamaması ile sonuçlanmaktadır (Işığıçok, 2009, s.327).

İnsana Yakısr İş Açığı

ILO tarafından kavramlaştırılan “*insana yakısr iş açığı*” ile buraya kadar açıklanan insana yakısr iş düşüncesinin aksine, insana yakışmayan işlere vurgu yapılmaktadır. Dünya genelinde insana yakısr iş açığının olması, politikacılar tarafından alınan siyasi, ekonomik ve sosyal kararlardaki başarısızlıkları

yansıtmaktadır (Kolot ve Herasymenko, 2016, s.21). Kavram olarak “uygun iş açığı” veya “uygun iş eksikliği” olarak da kullanıldığı görülen insana yakışır iş açığı; üretken istihdam olanaklarının eksikliğini, sosyal güvenlik kapsamının yetersiz olmasını, çalışma hak ve özgürlüklerinin tanınmaması veya yetersiz olmasını ve sağlıklı bir sosyal diyalog önündeki engelleri ifade etmekle birlikte, ekonomik gelişmenin sosyal gelişme ile sonuçlanmasının önündeki temel engellerden biri olarak kabul edilmektedir (Kapar, 2007, s.4). Bu bağlamda bir yer veya bölgede istihdam seviyesinin artması ve işsizlik oranının azalması; yorucu ve uzun çalışmaya gerektiren, elde edilen gelirin geçim sağlanamayacak seviyede olduğu, iş sağlığı ve güvenliği tehlikeleri bulunan, çalışmaya ilişkin hak ve özgürlüklerin uygulanmadığı, işgücü piyasasında oluşan güvencesizlikler karşısında insanların korumasız kaldıkları nitelikteki işlerde ortaya çıkan artış ile sağlanıyorsa, bu durum söz konusu yer veya bölgede insana yakışır iş açığı olduğu anlamına gelmektedir (Kapar, 2004, s.190-191).

Neoliberal politikaların, ekonomik ve sosyal yansımaları en geniş ifadeyle işsizlik, güvencesizlik, sosyal uyumun azalması, sosyal dışlanma ve yoksulluk şeklinde tehdit edici ve istenmeyen gerçeklerden oluşmaktadır. Bu nedenlerle genelde dünyada, özelde çalışma yaşamında bir kutuplaşma ve katmanlaşma olmaktadır. Bu noktada 2008 küresel finans krizinin, insana yakışır iş açığının onarılması bakımından çalışmanın geliştirilmesi konusunda yeni sorunlar yarattığı belirtilmektedir. Bu konuda ise işverenler tarafından yapılan ihlallerin olduğu gözlemlenmiştir. Bu kapsamda; işçilerin haksız olarak işten çıkarılması, tazminat ödenerek işten çıkarılması yerine istifaya zorlanması, işçilere ücret ödenmemesi, geç ödenmesi veya işten çıkarılma sırasında eksik ödenmesi, fazla mesai yaptırılması veya ücret ödemedi çalıştırılması gibi durumlar örnek verilebilir. Ayrıca bu kapsama, işverenlerin iş sözleşmelerini tek taraflı olarak değiştirmesi de eklenebilir. Bununla birlikte standart dışı çalışma türlerinin çoğunlukla işverenlerin ihtiyaçlarını karşılama amacına yönelik olarak yaygınlaştırılması gibi durumlarla da karşılaşmıştır. Böylelikle de insana yakışır iş açığının görünüm biçimleri çeşitlenmiş, kapsamı ve derinliği yoğunlaşmaya başlamıştır. Dolayısıyla açık ve gizli işsizlik oranlarında kalıcı bir artış, uygun sosyal koruma olmaksızın standart dışı istihdam biçimlerinin ve iş sözleşmelerinin yaygınlaşması, kabul edilebilir bir gelir düzeyi sağlamayan istihdamın payında bir artış, kötü çalışma koşullarının mevcudiyeti ve işçilerin savunmasızlığının artması gibi unsurlar insana yakışır iş açığının yaygınlaşmasına zemin hazırlamıştır (Kolot ve Herasymenko, 2016, s.23-26).

Ekonomik gelişmenin sosyal gelişme ile sonuçlanmasında önemli bir etken olan, bu iki gelişme arasındaki bağı kopardığı ifade edilen insana yakışır iş açığı, ekonomik gelişme sonucunda ortaya çıkan yükler ve yararların insanlar, sınıflar ve toplumlar arasında sosyal olarak adil olmayan bir şekilde dağılmasına neden olmaktadır. Günümüzde en temel haklardan yoksun bir biçimde çalışmakta olan milyonlarca insan bulunmaktadır. Bu çerçevede küreselleşme sürecinde, yeterli ve sürdürülebilir insana yakışır işlerde istihdam fırsatları yaratılmadığı görülmektedir. İnsana yakışır iş alanlarının sınırlı olması ise üretim sonucunda yaratılan zenginliklerden çalışanların adil pay almasını engellemektedir (Kapar, 2007, s.4). Diğer taraftan insana yakışır iş açığı, işgücü piyasası koşulları ile insanların geleceğe ilişkin umut ve beklentileri arasındaki uyumsuzluğun da bir göstergesidir (Kapar, 2004, s.192).

Neoliberal küreselleşme süreci insana yakışır iş ve bu işlerin bileşenleri üzerinde, dolayısıyla insana yakışır iş açığı bakımından belirleyici olmuştur. Bu kapsamda sosyal ve ekonomik politikaların serbestleştirilmesi ile ekonomik gelişimin, sosyal gelişimden önce tutulduğu ve nüfusun büyük çoğunluğunu oluşturan kesimlerin geliştirilmesinin geri plana itildiği görülmüştür. Diğer taraftan işveren ve işçi örgütleri ve hükümetler arasındaki ilişkinin kurulmasında ve geliştirilmesinde etkili olan sosyal diyalog mekanizmalarının rolünün azaltıldığı, dolayısıyla işverenlerin, işçiler karşısından güçlerinin daha da arttırıldığı ve işverenler tarafından çalışma hak ve özgürlüklerinin sağlanması ihmal edildiği bir çevre oluşturulmuştur. Bu anlamda mevcut ihtiyaçların karşılanması konusunda yetersiz olan kesimlerin geliştirilmesini sağlama konusunda devletin rolünün azaltılması söz konusu olmuştur. Ayrıca bu konuda istihdamda ve işgücü piyasasından yaşanan değişimlerin merkezi bir öneminin olduğu vurgulanmıştır. Bu anlamda işgücü piyasalarında esneklik gündeme gelerek hem ulusal hem de uluslararası ölçekte savunmasız istihdam, korunmasız istihdam, standart dışı istihdam gibi türler artan bir şekilde yaygınlaşmıştır (Kolot ve Herasymenko, 2016, s.26-27; Kolot ve Herasymenko, 2017, s.8-9).

Günümüzde de, dünya üzerinde insana yakışır iş açığı bulunmakta ve bu durum işsizlik ve eksik istihdam, düşük nitelikli ve verimsiz işler, güvencesiz ve kötü çalışma koşulları, haklardan mahrum kalma, yetersiz ve sürekli olmayan gelir ve cinsiyet eşişsizliğinden ileri gelmektedir. Dolayısıyla küresel ekonomik gelişme sürmekte iken, bu gelişme yoksulluğu azaltabilecek yeni ve insana yakışır nitelikte olan işlerin yaratılması ile sonuçlanmamaktadır (etinkaya ve Yıldırım, 2012,

s.159). Bu durumda bir taraftan ekonomik büyümenin sağlanması, ancak diğer taraftan büyümenin insana yakışır nitelikteki işlerin arttırılamaması ile sonuçlanması ise büyümenin, istihdam yanlı olmadığını göstermektedir. İnsana yakışır iş açığının da bu anlamda ele alınması gerekmektedir.

İnsana yakışır iş kavramı ele alınırken, boyutlarına ve bileşenlerine değinilmiş, bunların karşılıklı etkileşim içinde olduğu tartışılmıştır. Dolayısıyla bunlar arasında yaşanan olumlu bir değişimin diğerlerini de etkileyebileceği (bu durumun tam tersi de olabilir) ifade edilmiştir. Bu çerçevede insana yakışır iş açığı ele alındığında, insanların çalışma yaşamında karşılaştığı kötü koşulların, aslında insana yakışır iş kavramı tarafından ortadan kaldırılabilirliği ortaya çıkmaktadır. İnsana yakışır iş açığı ise iş ve çalışma dünyasında işsizlik, işgücü piyasasında cinsiyet eşitsizlikleri, kayıtdışı istihdam, iş kazası ve meslek hastalıkları, aşırı çalışma süreleri, ücret farklılıkları, zorla çalıştırma ve evlendirmeyi kapsayan modern kölelik, kazanç bakımından küresel eşitsizlikler, çocuk işçiliği, sosyal güvenlik ağlarına eşirim yoksunluğu ve sosyal diyalog mekanizmalarındaki yetersizlikler vb. şekilde somut olarak gözlemlenmektedir.

2019 yılında ILO tarafından yayımlanan bir rapora göre; dünyada 190 milyon insan işsizlik ile karşı karşıya olup, bunların 64,8 milyonu gençlerden oluşmaktadır. Küresel işsizlik, son yıllarda %5-6 düzeyinde sabitlenmiştir. Dolayısıyla dünyada 190 milyon kişinin herhangi bir işe erişimi dahi söz konusu değildir. En yüksek işsizlik oranlarına sahip bölgeler olan Batı Asya, Kuzey Afrika, Latin Amerika ve Karayipler'deki işsizlik oranları, en düşük işsizlik oranlarına sahip olan Orta Asya ve Güney Asya bölgelerinin işsizlik oranlarının yaklaşık olarak 2,5 kat üzerindedir. Ayrıca, küresel işsizlik oranlarında cinsiyet açısından önemli bir fark olmamasına rağmen, işgücü piyasasında ortaya çıkan cinsiyet eşitsizlikleri dikkat çekmektedir (ILO, 2019a). Bu durumun ise insana yakışır işin doğasına aykırı nitelikte olduğu söylenebilir.

İnsana yakışır işin diğer bir faktörü istihdamın niteliğine ilişkindir. Bu açıdan istihdam ele alındığında, dünya nüfusu içerisinde 2 milyar kişi kayıtdışı olarak istihdam edilmektedir. Kayıtdışılık ise güvencesizlik, kazancın yeterliliği, iş sağlığı ve güvenliği ve genel olarak çalışma koşulları açısından olumsuzluklar içermektedir. Araştırmalar da kayıtdışı istihdamda olanların yoksulluk riskinin daha yüksek olduğunu göstermektedir (Günaydın, 2015, s.128). Dolayısıyla kayıtdışı istihdamın insana yakışır işe ilişkin nitelikleri barındırmaktan uzak olduğu söylenebilir.

İnsana yakışır işin başka bir sorunlu alanı iş kazası ve meslek hastalıklarının yaygın olmasıdır. ILO 2019 yılında küresel istihdamın (yaklaşık 3.3 milyar kişi) %40'ından daha azının iş kazası meslek hastalıklarından korunduğunu duyurmuştur. Buna göre her yıl 2,8 milyon kişi, işle bağlantılı olarak ortaya çıkan kaza ve hastalık nedeniyle hayatını kaybetmektedir (ILO, 2019b, s.20). Bununla birlikte her yıl 374 milyon kişi de ölüm ile sonuçlanmayan nitelikte iş kazası geçirmekte, ancak bu iş kazaları sonucunda çalışanların minimum 4 gün işle bağlantısı kesilmektedir (ILO).

Diğer taraftan normal çalışma süreleri dışında yapılan çalışmayla fazla mesai ücreti ve ek ödemeler şeklinde gelir elde edilmesi çalışanların refahını arttırabilir. Ancak çalışma süresinin uzamasının çalışanlar için refah seviyesini yükseltebilecek gelir artışı sağlamadığı bir gerçektir. Çalışma süreleri bu bakımdan değerlendirildiğinde, küresel istihdamın %36,1'i haftalık olarak 48 saatten fazla olarak aşırı sürelerde çalışmaktadır (ILO, 2019b, s.20). Aşırı çalışma süreleri ise çalışanların yoksulluktan kurtulması için yeterli bir ücret sağlayamamakta, aile ve çalışma dengesini bozmaktadır. Tüm bunlarla birlikte aşırı çalışma süreleri zihinsel ve bedensel sağlığı olumsuz etkileyebilmekte ve verimliliği de düşürmektedir (Günaydın, 2015, s.135).

Dünya istihdamının neredeyse yarısı da ücret veya maaş karşılığında istihdam edilenlerden oluşmaktadır. Bu açıdan değerlendirildiğinde ücret refahı arttırmanın tek yolu olmamakla birlikte, ücretli çalışanların tek geçim kaynağını oluşturması nedeniyle önem taşımaktadır. Dolayısıyla işlere ücret açısından bakıldığında; 2016 yılında %2,4 olan ücret artışı, 2017 yılında %1,8 olarak gerçekleşmiştir. Bu anlamda çalışan refahının arttırılmasında etkili bir faktör olan ücretin artış oranının da yetersiz olduğu ve bu artışta da bir gerilemenin olduğu ifade edilebilir. Cinsiyet özelinde ücretler incelendiğinde ise kadınların erkeklerden %20 oranında daha az ücret elde ettiği görülmektedir (ILO, 2019b, s.20-21). Bu durum da işgücü piyasasında ücret açısından da cinsiyet eşitsizliği olduğunu göstermektedir.

Ayrıca insana yakışır işin varlığı, kişinin özgür iradesi ile çalışması anlamına gelmektedir. Nitekim köleliğin yasaklanmasına ilişkin düzenlemeler de yapılmıştır. Ancak 2016 yılında dünyada 40 milyon insanın da modern köle olarak bulunduğu dikkat çekmektedir. Bunların yaklaşık olarak 25 milyonu zorla çalıştırılmaya maruz kalırken, yaklaşık olarak 15 milyonu da zorla evlendirilmiştir. Bu ise 2016 yılında dünyada her 1000 kişiden 5,4'ünün;

yetişkinler açısından 1000 yetişkinin 5,9'unun; çocuklar özelinde ise her 1000 çocuğun 4,4'ünün modern köleliğin kurbanı olduğu anlamına gelmektedir. Cinsiyet dikkate alındığında ise 40 milyon insanın %71'inin kadınlar ve kız çocuklarından oluştuğu görülmektedir. Ayrıca modern köleliğin kurbanlarının %25'ini de sadece çocuklar oluşturmaktadır (ILO, 2017a, s.5,9-11). Diğer taraftan çalışma hayatında karşılaşılan en önemli sorunlardan biri de çocuk işçiliğidir. ILO çocuk işçiliği konusunda standartlar belirleyerek daha önce izah edildiği üzere düzenlemeler yapmıştır. Bu kapsamdaki sözleşme ve tavsiye kararları olmasına rağmen, ILO Çocuk Emeğinin Küresel Tahminleri: Sonuçları ve Eğilimler, 2012-2016 adlı raporunda; dünyada 152 milyon çocuk işçi bulunduğunu ve 73 milyonunun tehlikeli işlerde çalıştırıldıklarını ifade etmiştir. Bu çocuk işçilerin yaş profili incelendiğinde; %48'inin 5-11 yaş, %28'inin 12-14 yaş ve %24'ünün 15-17 yaş aralığında olduğu görülmektedir. Cinsiyet açısından incelendiğinde, toplamın %58'ini (88 milyon) erkek çocukları oluştururken, %42'sini (64 milyon) kız çocukları oluşturmaktadır. Ayrıca çocuk işçilerin sektörel olarak dağılımı incelendiğinde; %70,9'u tarım, %11,9'u sanayi ve %17,2'si hizmetler sektöründe çalıştırılmaktadır (ILO, 2017b, s.5,11-14).

İnsana yakışır iş açığının bir yansıması olarak küresel ölçekte eşitsizliklerin artmaya devam ettiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Bu durumu ise 1980'den 2016'ya kadar, bu dönemde dünya nüfusunun en zengin %1'inin, küresel gelir artışının %27'sini, en yoksul % 50'sinin ise küresel gelir artışının %12'sini elde etmesi açıkça göstermektedir. Ayrıca en zengin %1'in küresel gelirdeki payı 1980'de %16 iken, 2000'de %22'ye artmış, 2016'da da %22 düzeyinde gerçekleşmiştir. Ancak en yoksul %50'nin payı ise 1980'de %8 iken, 2016'da %9 düzeyindedir (Alverado vd., 2018, s.6-9). Gelişmiş ülkelerde eşitsizlikler azalmış olsa dahi, buna karşılık gelişmekte olan ülkelerde eşitsizlikler artmaya devam etmektedir (ILO, 2019b, s.21).

Küresel büyüme içerisinde emek gelirlerinin yeri incelendiğinde; 2004 yılında küresel emek geliri payı %53,7'den 2017'de %51,4'e gerilerken, küresel gelirin sermaye sahipleri tarafından paylaşılan kısmı 2004'te % 46,3'ten 2017'de %48,6'ya yükselmiştir (ILO, 2019c). Küresel gelirin çoğunluğu hala emek geliri olarak gerçekleşmesine rağmen, ILO sermaye payının son yıllarda artmaya devam ettiğini vurgulamıştır. Toplam emek geliri ise çalışanlar arasında düzensiz olarak dağılmaktadır. Bu kapsamda ILO çalışmasında, emek gelirlerinin dağılımında 10 sınıflandırma kullanmıştır. En yüksek geliri elde

eden %10'luk emek sınıfı toplam gelirin %48,9'unu alırken, en düşük geliri elde eden %50'lik kısım sadece %6,4'ünü almaktadır. Ayrıca gelir dağılımı açısından, en yoksul %10'luk kısımda bulunanların, yıllık geliri kişi başına \$266 iken, en yüksek %10'luk kısımda ise yıllık kişi başına gelir \$89,703 olarak gerçekleşmiştir (ILO, 2019d).

İnsana yakışır işin bir diğer bileşeni olan sosyal güvenliğe erişim konusunda da sorun bulunmaktadır. Nitekim ILO tarafından hazırlanan bir raporda, dünyanın birçok yerindeki sosyal güvenlik ağlarında yaşanan önemli gelişmelere rağmen, dünya nüfusunun önemli bir kısmının sosyal güvenlikten faydalanmadığı ifade edilmiştir. Buna göre, küresel nüfusun sadece %45'i en az bir sosyal koruma yardımıyla etkili bir şekilde faydalanmaktadır. Bu durum ise dünya nüfusunun %55'inin, neredeyse 4 milyar insanın, korumasız olduğu anlamına gelmektedir. Ayrıca ILO'ya göre, dünya nüfusunun sadece %29'u çocuk ve aile yardımlarından yaşlılık aylığına kadar bütün fayda türlerini içeren kapsamlı sosyal güvenlik sistemlerinden yararlanmaktadır. Ancak dünya nüfusunun büyük çoğunluğunu oluşturan yaklaşık 5.2 milyar (%71) insan ise ya çok az korunmakta ya da hiç bir korumaya sahip değildir. Sosyal koruma eksikliği de insanları sosyal dışlanma, eşitsizlik ve yoksulluk gibi sorunlar karşısında savunmasız bırakmaktadır. Bu durum ise genel olarak ekonomik ve sosyal gelişme için ciddi bir sorun teşkil etmektedir (ILO, 2017c, s.xxix-xxx-xxxi). Son olarak insana yakışır iş açığının yaygınlaşması sonucunda ortaya çıkan somut göstergelerinden biri olarak; çalışmasına rağmen yoksulluk içinde yaşayanların bulunması da dikkat çekmektedir.

İnsana Yakışır İş Açığı Göstergesi Olarak Çalışan Yoksulluğu

Geleneksel anlamda çalışma hayatı dışında olan, engeli olan, yaşlı ve kimsesiz olarak nitelendirilen insanlar yoksul olarak görülmüştür⁶ (Keskin, 2011, s.67; Özdemir, 2015, s.97; Buğra, 2016, s.73). Liberal olarak yoksulluğa yaklaşan bu bakışa, piyasanın serbest olması gerektiği düşüncesinin hâkim olduğu görülmektedir. Buna göre piyasanın serbest olarak kabul edildiği toplumlarda, işsizliğin geçici ve arızî olacağı nedeniyle, çalışma yaşamında yoksulluğun varlığı kabul edilmemiştir. Bununla birlikte, geçmişte özellikle mavi yakalı işçilerin elde ettikleri ücretler, haklar, çalışma koşulları ve formel sosyal güvenlik sistemlerinin etkisi ile yoksulluğun gündeme gelmediği

6 Edmund Burke'nin (1795), "çalışan yoksul" kavramı ile ilgili "hiçbir şey çalışan yoksulla ilgili politik nakaratın dilinden daha aşağılık ve melun olamaz" şeklinde ifadesi bulunmaktadır (bkz. Buğra, 2016, s.56).

görülmüştür (Keskin, 2011, s.67). Ancak küreselleşme ile bağlantılı bir şekilde gelişerek kökleşen neoliberal politikalar, küresel ölçekte siyasal, ekonomik ve sosyal değişimler ile sonuçlanmıştır. Bu kapsamda ülkelerin dışa açık serbest piyasa ekonomisine dönüştürülmesi, dış ticaret ve finans piyasalarının serbestleştirilmesi söz konusu olmuştur. Tüm bu süreçte neoliberal ekonomi politikaları ile ilişkili bir şekilde işgücü piyasaları da dönüşmeye başlamıştır. Dolayısıyla neoliberal politikaların hâkimiyeti, uluslararası rekabet ortamının oluşturulması ile sonuçlanmıştır. Emek ve sermayenin serbestleştirilmesi varsayımının aksine, sermaye uluslararası hareket özgürlüğü elde etmiştir. Bunun sonucunda sermaye birikiminin malileştirilmesinin ve finansallaşmanın önü açılırken, diğer taraftan özellikle vasıfsız işçilerin tamamen ulusal sınırlara hapsedildiği gözlemlenmiştir. Bu durumda emek de rekabet faktörü haline getirilmiştir (Yatkin, 2007, s.58; Daldal, 2010, s.163). Sonuç olarak Keynesyen dönemde elde edilen haklar ve refah artışlarının, neoliberal politikaların uygulama alanı bulması ile kaybedilmeye başlandığı görülmüştür. Bu durumun doğal sonucu olarak, çalışan yoksulluğu tekrar ortaya çıkmış ve bir dönem çalışma ve yoksulluk arasında koparılan ilişki tekrar gündeme gelmiştir.

Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD), yoksulluk kavramı olarak öncelikle tembellek ve engelli olmanın sonucu olarak görülmüştür. Bu kapsamda yoksulluk, çalışma hayatında aktif olmayan insanlar ile ilişkilendirilmiştir. Dolayısıyla ABD'de, çalışmanın yoksulluktan kurtulmak için bir yol olabileceği düşüncesi hâkim olmuş ve çalışma, yoksulluğun açıklanmasında tek faktör olarak kabul edilmiştir. Ancak aktif olmasına rağmen yoksul olan kişiler, bu yaklaşım kapsamında açıklanamamaktadır (Seçer, 2007, s.137-138). Bu çerçevede çalışan yoksulluğu kavramı, 1970'li yıllarda ABD'de kullanılmaya başlanmış ve çalışanların sorunlarını tanımlamak için kullanılmıştır. Bu kavram günümüzde, tipik olmayan ve eğreti istihdamın yaygınlaşmasına bağlı olarak, Avrupa ülkeleri de dâhil olmak üzere tüm dünyada yaygın bir biçimde kullanılmaktadır (Kahraman, 2015, s.53). Bu noktada çalışan yoksulluğu kavramının ele alınması gerekmektedir. Ancak çalışan yoksul ve çalışan yoksulluğu kavramına ilişkin birtakım sınırlılıklar bulunmaktadır.

“Çalışan yoksul” kavramı, “çalışma” ve “yoksul” kavramlarından oluşan melez bir kavramdır. Bu nedenle “çalışma” ve “yoksulluk” bağlamında anlamlı bir “çalışan yoksul” tanımının oluşturulabilmesi gerekmektedir. Ancak genellikle, yoksulluk yıllık verilere dayanarak ve hanehalkı boyutunda ele

alınırken, çalışmanın bireysel olarak gerçekleştirilmesi ve anlık bir eylem olması bu durumu sınırlandırmaktadır (Gündoğan, 2007, s.5-6).

Çalışan yoksulluğu kavramında, esas alınacak yoksulluğun hangi tür olması gerektiği konusunda da farklılıklar bulunmaktadır. Gelişmekte olan ülkeler için Dünya Bankası'nın mutluk yoksulluk kriteri temel alınarak çalışan yoksulluğu tanımlanmakta iken, Avrupa Birliği (AB) ülkeleri için görece yoksulluk kriterleri temel alınmaktadır⁷. Bununla birlikte birçok ülke, kendi tanımladıkları kriterleri temel olarak kabul etmekte ve çalışan yoksulluğu konusunda, bazı özellikler belirlemektedir (Erdoğan ve Kutlu, 2017, s.73).

Çalışan yoksulluğu kavramına ilişkin karşılaşılan zorluklardan biri de sorunu ele alınırken, hanehalkının mı yoksa bireyin mi referans alınması gerektiğidir. Buna göre çalışan ve yoksul olan birey referans alındığında, bu kişilerin sahip olduğu gelirlerin onları ve ailelerini neden yoksulluk sınırı üzerinde tutmaya yeterli olmadığı konusuna odaklanılmaktadır. Bu kapsamda düşük ücretler, istihdamın niteliği ve tam zamanlı iş bulamama gibi işgücü piyasası sorunları tartışma konusu olmaktadır. Hanehalkı referans olarak alındığında ise sadece çalışanların değil, hanehalkındaki bütün bireylerin genel ekonomik refah seviyesi dikkate alınmaktadır (Gündoğan, 2007, s.7-8). Çalışan yoksulluğu kavramında, bireyin de referans alındığı görülmekle birlikte, genellikle bireyin içinde bulunduğu hanehalkının toplam geliri referans olarak alınmaktadır. Literatürde de kavramın karmaşık yapısından kaynaklanan, yapılmış olan birçok farklı tanım bulunmaktadır. Dünya genelinde araştırmalar yapan, Avrupa Yaşam ve Çalışma Koşullarını İyileştirme Vakfı (EUROFOUND) ve ILO gibi kuruluşlar da çalışan yoksulluğu olgusunda, tanımlarını hanehalkı üzerinden yapmaktadırlar (Özdemir, 2015 s.101). ILO'ya göre, "*yoksul bir ailede yaşayan bütün çalışanlar*", çalışan yoksul olarak kabul edilmektedir. Farklı tanımlarda ise kapsam daraltılarak sadece çalışanlar ile sınırlı tutulurken; bazı diğer çalışmalarda ise, en az bir kişinin çalıştığı, yoksul ailelerde yaşayan "*bütün aile üyeleri*" kapsama alınarak genişletilmektedir (Gündoğan, 2007, s.8).

7 Yoksulluk, normal olarak kabul edilen yaşam standartlarının belli bir oranın altında kalma durumunu ifade etmektedir. Bu noktada esas alınan oranlar şu şekildedir: EUROSTAT, ortalama olarak kabul edilen yaşam standardının % 60'ını, Fransa Ulusal İstatistik Ofisi (INSEE) ise %50'sini sınır olarak kabul etmektedir. Kanada'da ise "düşük gelir sınırı" yoksulluk sınırı olarak kabul edilmektedir. Türkiye'de de yoksulluk sınırı olarak gelire dayalı görece yoksulluk sınırı, eşdeğer hanehalkı gelirinin % 40'ı, %50'si, %60'ı ve %70'i olarak sınıflandırıldığı görülmektedir (bkz. TÜİK, 2018).

Çalışan yoksul ile ilişkili tanımları incelemek gerekirse; BLS çalışan yoksulu, *“Yıl içerisinde, en az 27 hafta işgücünde(çalışarak ya da iş arayarak) geçiren, fakat geliri yoksulluk sınırı altına düşen kişilerdir”* şeklinde tanımlamaktadır (BLS, 2018, s.1). ILO’ya göre, *“çalışan fakat kendilerini ve hanehalkını yoksulluk eşiğinin üzerine çıkarmak için yeterli miktarda gelir kazanamayan kişiler”* çalışan yoksullardır (Legislative Council on The Hong Kong Administrative Region, 2006, s.9). INSEE ise çalışan yoksulları, *“yılın en az 6 ayını işgücünde çalışarak ya da iş arayarak geçiren fakat yaşadığı hanehalkının yaşam standartları yoksulluk seviyesi altında olan bireyler”* şeklinde tanımlamaktadır (Pena-Casas ve Latta, 2004, s.6). EUROSTAT için, *“yılın yarısından fazla süresini çalışmalarına rağmen bireylerin ulusal hanehalkı medyan gelir seviyesi olan % 60’ın altında gelire sahip olması”* durumu çalışan yoksulluğunu ifade etmektedir (EUROFOUND, 2018). NCW ise çalışan yoksulu: *“Gelirlerinin yarıdan fazlasını ücret, maaş ya da kendi hesabına çalışma yoluyla elde edenler ve Kanada Düşük Gelir İstatistikleri (LICO) tarafından belirlenen gelir eşiğinin altında kalan kişilerdir”* şeklinde açıklamaktadır (Gündoğan, 2007, s.11).

Tüm tanımlardan da görüldüğü üzere, günümüz dünyasında istihdama katılma ve bunun sonucunda elde edilen gelir düzeyi insanların yoksullaşmasını engelleyememektedir. Dünyada oldukça geniş bir kitleyi oluşturan çalışanlar, çalışmaları karşılığında elde ettikleri gelir ile kendilerinin ve bakmakla yükümlü oldukları kişilerin temel ihtiyaçlarını karşılayamamakta ve bu kesim çalışan yoksul olarak adlandırılmaktadır. Genel bir ifadeyle bir işte çalıştığı halde, elde ettiği gelir seviyesi belirlenen yoksulluk sınırının altında olan ve dolayısıyla hayatını idame ettirmek için gerekli olan, asgari ekonomik ve sosyal faydaya ulaşamayan kişiler çalışan yoksullar olarak tanımlanmaktadır (Kahraman, 2015, s.53). Çalışan yoksulluğu kavram olarak, bir işte çalışıp da elde edilen gelir düzeyi ile asgari ekonomik ve sosyal faydalara ulaşamayan, toplumun diğer kesimlerine göre görece yoksulluk içinde kalan, birey ve haneler için kullanılan bir kavramdır (Öcal ve Kaya, 2019, s.581). Dolayısıyla günümüzde mevcut istihdam koşulları ile çalışanların yoksullaşmasının engellenememesi, çalışma ile yoksulluk arasındaki ilişkiyi gündeme getirmekte ve insana yakışır iş yaklaşımının önemi de ortaya çıkmaktadır.

İstihdam, yoksulluğun önlenmesi ve azaltılması amacıyla yapılan çabaların merkezinde bulunmaktadır. Günümüz dünyasında yoksulluğun azaltılması

öncelikli bir amaç olarak belirlenmiŖtir. Uluslararası kuruluşlar ve devletler, yoksulluğu azalmaya yönelik olarak stratejiler oluŖturmaktadırlar. Bu kapsamda tüm bireylerin özđür iradeleri ile seçtiği üretken bir istihdamın, yoksulluğu azaltılması amacına hizmet edeceğini kabul eden görüşler bulunmaktadır (Kapar, 2004, s.195). Bu amaca ulaŖabilmeye yönelik olarak yapılan eylemlerde karŖılaŖılan temel güçlük ise insana yakıŖır, güvenlik ve eŖitlik çerçevesinde tüm bireyler için üretken işlerin yaratılamamasıdır. Nitekim ILO'ya göre küresel işsizlik mevcut düzeyinde (2000'de % 5,8 iken, 2019'da %5,4 oran ile 190 milyon kiŖi işsiz) seyretmeye devam etmekte ve insana yakıŖır iş açığı yaygınlığını korumaktadır. Bu kapsamda 165 milyon insan da yeterli ücret seviyesindeki bir işe sahip değildir. Ayrıca 120 milyon kiŖi de ya iş aramaktan vazgeçmiŖ (ümidini kırılmıŖ işsiz) ya da işgücü piyasasına eriŖimi bulunmamaktadır. Benzer şekilde 2000-2007 arasında istihdam yıllık olarak ortalama % 0,9 artarken, 2008'den 2019'a kadar, istihdam yıllık olarak ortalama % 0,1 oranında artmıŖtır (ILO, 2018a, ILO, 2020, s.91). Dolayısıyla küresel ekonomi, hem işgücü piyasasında olanlar için hem de yeni katılacak olanlar için istihdam olanakları yaratmada yetersiz kalmaktadır.

Diğer taraftan istihdam oluŖturulması ve yoksulluk ile mücadele amacıyla ekonomik büyüme üzerine odaklanılmaktadır. Bu yaklaşımın temel önerisi, ekonomik büyüme oranı yüksek ve işsizlik oranı düşükse alıŖan yoksul oranının da düşük olacağı düşüncesine dayanmaktadır. Ekonomik büyüme ile birlikte yatırımlar arttıka, işgücüne olan talebin de artacağı ve alıŖanların ücretlerinin yükseleceği, dolayısıyla bireyin veya hanehalkının, yoksulluk riskinin azalacağı varsayılmaktadır (Erdoğdu ve Kutlu, 2017, s.77). Ancak ekonomik büyüme niceliksel olarak daha fazla ve daha nitelikli işlerin oluŖturulması ile sonuçlanmamaktadır. Nitekim geliŖmekte olan ülkelerdeki yoksul insanların çoğunun işleri bulunmaktadır (Bell ve Newitt, 2010, s.3). Benzer şekilde düşük veya orta gelirli ülkelerde bir işte alıŖmasına rağmen, aşırı veya ılımlı/orta alıŖan yoksul olan önemli bir kesim bulunmaktadır. Ancak bu işler, çoğunlukla koŖulların güvensiz ve gelirin yetersiz olduğu kayıtdıŖı ekonomide ortaya çıkmaktadır. Bu ise milyonlarca insanın düşük ücret düzeyinde ve korumadan yoksun olarak alıŖtırıldıđı anlamına gelmektedir. Diğer bir deyiŖle neoliberal ekonomik büyüme politikalarının işgücü piyasasına iliŖkin sonuçları ve dolayısıyla alıŖan yoksulluğu üzerindeki etkileri incelendiğinde, öncelikle yaratılan işlerin, alıŖma ile yoksulluk arasındaki bağı koparabilecek insana yakıŖır nitelikte olmadığı söylenebilir.

Bu noktada insana yakışır iş, bileşenleri ve insana yakışır iş açığı ile çalışan yoksulluğu arasındaki ilişkiyi vurgulamak gerekmektedir. Daha önce izah edildiği üzere insana yakışır işin boyutları ve bileşenleri arasında karşılıklı bir etkileşim bulunmaktadır. Çalışan yoksulluğunun da bu kapsamda değerlendirilmesi yanlış olmayacaktır. Nitekim sendikal haklardan, sosyal koruma ve güvenceden yoksun bir şekilde, ücretin düzensiz ve düşük olduğu, esnekliğin, güvencesizliğin ve kötü çalışma koşullarının hâkim olduğu, insana yakışır nitelikte olmayan işlerde çalışma, çalışanların yoksullaşmasına sebep olmaktadır. Bu kapsamda çalışan yoksulluğu ele alındığında, dünyadaki mevcut durumun incelenmesi yararlı olabilir. Dünyadaki mevcut duruma bakılmakla birlikte, iş sözleşmesi türlerinin çalışanların yoksullaşması üzerine ne derece etkili olduğu konusu da önem taşımaktadır. Son olarak çalışan yoksulluğu açısından, ILO tarafından savunmasız istihdam olarak nitelendirilen grupların da mevcut koşullarını tartışmak gerekmektedir.

Dünyada Çalışan Yoksulluğu Görünümü

Daha önce neoliberal politikaların, gelişmekte olan ülkelere yansımalarının eşitsizlikleri ve yoksulluğu arttırmak şeklinde olduğu ifade edilmiştir. Bu anlamda eşitsizlik ve yoksulluk, kapitalizm içerisinde her zaman var olmuştur. Ancak yoksulluk, her zaman küresel bir tehdit olurken, neoliberal politikaların uygulanması sonucunda yeni bir sömürge düzeninin hakimiyeti ile yoksulluğun da yeni boyutları ortaya çıkmıştır. Neoliberal politikaların sonuçlarına bakıldığında ise kaynakların büyük çoğunluğunun sermaye sahiplerine aktarıldığı ve yoksullaşmanın da arttığı görülmüştür (Karakaş, 2010, s.2-6). Tablo 1 bu çerçevede incelendiğinde dünyada, küresel istihdamın yaklaşık %10'u (265 milyon kişi) günlük \$1.90 ya da daha az gelire (aşırı çalışan yoksul) yaşamaktadır. Dünyada \$1.90 ile \$3.20 arasında bir gelir ile yaşayanlarda (ılımlı/orta çalışan yoksul) bu oran %16'dır (430 milyon kişi). Gelir durumu bakımından aşırı çalışan yoksulluğunun, oransal olarak en yüksek olduğu düşük gelirli ülkelerde, toplam istihdamın yaklaşık %39'unu (115 milyon 800 bin kişi) oluşturduğu görülmektedir. İlimli/orta çalışan yoksulluğu ise en yüksek olduğu düşük orta gelirli ülkelerde, toplam istihdamın yaklaşık %26'sını (293 milyon kişi) oluşturmaktadır. Çalışan yoksullar bölgesel olarak incelendiğinde, aşırı çalışan yoksulluğunun en yüksek olduğu bölge, bu kesimin yaklaşık %39'unu (146 milyon kişi) oluşturduğu Sahra Altı Afrika'dır. Diğer taraftan ılımlı/orta çalışan yoksulluğu açısından ise en yüksek bölge, bu kesimin %32'sini (217 milyon kişi) oluşturan Güney Asya'dır.

Tablo 1

Aşırı ve İlimli/Orta Çalışan Yoksulluğu Oranı ve Miktarı (Bölge, Gelir Dağılımı, Seçilmiş Yıllar, Milyon Kişi, %)

		2000	2002	2004	2006	2008	2010	2012	2014	2016	2018
Düşük Gelirli Ülkeler	1	59,4	57,1	54,1	50,9	48,5	45,5	42,3	41,1	40,5	39,2
	2	106,6	108,3	108,8	108,3	108,6	106,7	104,7	107,6	112,5	115,8
	3	22,3	23,3	24,5	25,7	26,6	27,4	28,4	28,2	27,8	27,5
	4	40	44	49	57	59	64	70	73	77	81
Düşük Orta Gelirli Ülkeler	1	34,7	32,1	29,2	27,2	24,6	21,4	16,6	14,9	13,4	12,1
	2	289	279	265	256	240	214	170	158	147	138
	3	34,3	34,4	34,4	34,3	33,9	32,4	31,0	29,5	27,5	25,7
	4	286	298	313	324	331	325	318	314	302	293
Yüksek Orta Gelirli Ülkeler	1	27,0	22,5	16,9	12,3	10,9	8,8	5,3	1,5	0,9	0,9
	2	294	249	192	143	130	105	65	18	11	10
	3	21,7	20,0	18,2	15,5	12,9	11,1	9,0	6,3	5,0	4,4
	4	236	221	206	180	153	132	109	78	62	54
Sahra Altı Afrika	1	55,3	53,5	50,7	48,5	46,9	45,1	42,3	40,8	39,7	38,5
	2	126	128	129	131	135	136	135	137	142	146
	3	21,3	22,5	23,8	24,3	24,6	25,0	25,5	25,3	24,9	24,7
	4	48	54	60	65	70	75	81	85	89	94
Doğu Asya	1	36,0	30,3	22,9	16,9	15,3	12,4	7,5	1,9	1,1	0,9
	2	277	235	180	135	123	100	61	15	9	8
	3	26,7	25,2	23,4	20,3	17,1	14,7	12,0	8,3	6,3	5,5
	4	205	195	184	162	138	119	98	69	52	45
Güney Doğu Asya ve Pasifik	1	27,9	22,2	18,6	18,0	14,6	10,0	7,8	6,2	5,0	4,0
	2	67,3	55	47	47	40	28	23	19	15	13
	3	31,4	29,9	28,6	27,7	26,5	21,9	20,8	19,3	16,3	13,9
	4	75	74	73	72	73	63	62	60	21	44
Güney Asya	1	37,0	35,4	32,5	29,4	26,8	23,8	17,1	15,3	13,5	11,8
	2	190	191	186	174	162	146	106	98	90	82
	3	36,4	36,6	37,0	37,5	37,8	37,9	36,3	34,7	33,0	32,1
	4	187	198	211	222	118	232	225	224	220	217
Dünya	1	32,9	29,4	25,2	21,9	20,1	17,5	15,6	11,1	10,4	9,8
	2	690	637	566	509	479	427	340	284	271	264
	3	26,8	26,1	25,3	24,1	22,8	21,4	20,0	18,2	16,8	16,0
	4	562	564	569	559	544	522	498	466	441	429

Kaynak: ILO, Employment by Economic Class-Modelled Estimates, 2018, [https://www.ilo.org/ilostat/faces/oracle/webcenter/portalapp/pagehierarchy/Page3.jspx?](https://www.ilo.org/ilostat/faces/oracle/webcenter/portalapp/pagehierarchy/Page3.jspx?_af=1), [1:Aşırı çalışan yoksul oranı (%)(Günlük \$1.90 ya da altında gelir ile yaşayanlar); 2:Aşırı çalışan yoksulluğu (milyon); 3:Orta çalışan yoksul oranı (%)(Günlük \$1.90<\$3,20 arasında gelir ile yaşayanlar); 4:Orta çalışan yoksulluğu (milyon)].

Tablo 1'in sadece oransal olarak ele alınması yeterli olmayabilir. Buna göre kişi bazında incelendiğinde, gelir durumuna göre sırasıyla, en çok düşük orta gelirli (138 milyon kişi) ve düşük gelirli (116 milyon kişi) ülkelerde aşırı çalışan yoksul olduğu görülmektedir. Bölgesel olarak ise Sahra Altı Afrika'da (146 milyon kişi), aşırı çalışan yoksulluğu ciddi bir sorun oluşturmaktadır. İlimli/orta çalışan yoksulluğu gelir

durumuna göre incelendiğinde ise en çok, düşük orta gelirli ülkelerde (293 milyon kişi) çalışan yoksullar bulunmaktadır. Bölgesel açıdan ise Güney Asya (217 milyon kişi) ilk sırada iken, ardından Sahra Altı Afrika (94 milyon) gelmektedir. Tablo 1'deki verilere göre oransal olarak dünyada çalışan yoksulluğu azalsa dahi, özellikle gelişmekte olan düşük gelirli ülkelerde yaşayan çalışan yoksul sayısı artmaktadır. Benzer şekilde çalışan yoksulluğu, bölgesel olarak da Sahra Altı Afrika ve Güney Asya'da ciddi bir sorun olarak bulunmaktadır. Munck'a göre dünya ekonomisine entegrasyon ekonomik büyümeye sebep olabilir, ancak eşitsizliklerin arttığı yönünde kanıtlar da bulunmaktadır (Munck, 2005, s.28). Dolayısıyla kapitalist sistem eşitsiz bir yapıya sahiptir ve sistemin sürekliliği için bu eşitsiz büyümenin birtakım grupları dışarıda bırakması ve yoksullaştırması şarttır (Tartanoğlu, 2010, s.10). Söz konusu veriler, kapitalist sistemdeki eşitsizliğin bir yansıması olarak açıklanabilir.

Ayrıca Tablo 1'e göre; toplamda 700 milyon kişi çalışmasına rağmen aşırı ya da ılımlı/orta çalışan yoksulluğu içinde yaşamaktadır. Bu durum istihdam yaratılmasının yoksulluktan kurtulmaya, insanca yaşam sürdürmeye yetmediği anlamına gelmektedir.

Diğer taraftan, ILO tarafından 2019 yılında paylaşılan bir çalışmada, dünya genelinde istihdam edilen 3.3 milyar insanın büyük çoğunluğunun, ihtiyaçlarını karşılamaktan, ekonomik güvenlik ve fırsat eşitliğinden yoksun oldukları ifade edilmektedir. İstihdamda olmanın her zaman, düzgün bir yaşam için garanti sağlamadığı ve birçok işçinin kayıtdışı ekonomiye yöneldiği, dolayısıyla düşük ücretli, ya çok az ya da sosyal güvenliğe erişimin ve çalışma haklarının hiç olmadığı işlerde çalıştıkları görülmektedir (ILO, 2019e, s.1-2). Daha önce izah edildiği üzere, ILO dünyada 2 milyar insanın kayıtdışı olarak istihdam edildiğini duyurmuştur. Bu çerçevede kayıtdışılığın bulunduğu durumda, düşük ücretler, sosyal güvenlikten yoksun olma, sendikal örgütlenmenin olmaması, geçici ve güvencesiz işler ve kötü çalışma koşulları çalışanların yoksullaşmasına neden olmaktadır. Dolayısıyla küresel ekonomik büyüme sürerken, büyümeden elde edilen faydalar sermaye sahiplerine aktarılmakta, ancak geniş bir kitleyi oluşturan kesim ise yoksulluk içinde veya yüksek yoksullaşma riski ile çalışmaktadır.

İstihdamdaki statü, bireyin çalışma koşullarını büyük ölçüde belirlemektedir. Bu nedenle istihdamdaki statü ile istihdamın niteliği arasında bir ilişki bulunmaktadır. Ücretli olarak istihdam edilenler, genellikle daha fazla iş güvencesi ve daha iyi çalışma koşulları ile ilişkilendirilmekle birlikte, kendi hesabına çalışanlar ve ücretsiz aile işçisi statüsünde bulunanlar savunmasız

istihdam olarak sınıflandırılmaktadır. Bu sınıflandırma genel anlamda doğru olarak kabul edilmekle birlikte, ücretli çalışanların bazılarının insana yakışır işin temel bileşenlerinden yoksun olduğunu unutmamak gerekmektedir. Bununla birlikte istihdamdaki durumun incelenmesi çalışma koşullarının ve istihdamın niteliğinin nasıl değiştiği konusunda bilgi verici olabilir (ILOSTAT, 2018).

İnsana yakışır iş açığı ele alınırken, istihdamın standart şekli olarak tanımlanan sürekli ve tam süreli istihdam edilme dışında kalan istihdam türleri üzerinde durulduğu görülmektedir (ILOSTAT, 2018). İstihdamdaki durum açısından, esnekleşme adı altında yeni çalışma türleri ve iş sözleşmelerinin ortaya çıktığı bilinmektedir. ILO'ya göre küresel ölçekte çalışanların yaklaşık %60'ı herhangi bir iş sözleşmesine sahip değildir. Ayrıca küresel istihdamın yaklaşık olarak yarısını oluşturan ücret veya maaşlı çalışanların %45'i tam zamanlı ve sürekli nitelikte istihdam edilmekte, ancak bu oranda da bir azalış olmaktadır (ILO, 2019f). Dolayısıyla diğer tarafta esnekleşme kapsamında kısmi süreli veya geçici olarak istihdam edilme gündeme gelmektedir. Düzenli ve güvenli bir istihdamın söz konusu olmadığı durumda ise, ücretler ve çalışma koşulları da düzensiz ve görece daha kötü olmaktadır. Tablo 2 bu çerçevede değerlendirildiğinde, AB'de tam zamanlı çalışanlar arasındaki yoksulluk oranı 2010'da %7,1 ve 2018'de %7,6 iken, 2010 yılında yarı zamanlı çalışanlarda bu oran %12,5 ve 2018'de %15,6'dır. Diğer taraftan yarı zamanlı çalışanlar arasında, yoksulluk oranının yüksek olduğu yerler %61,1'i ile Romanya, %35,6'sı ile Bulgaristan, %31,5'i ile Portekiz ve %29,4'ü ile Litvanya'dır. Yine AB'de 2010 yılında, geçici iş sözleşmesi ile çalışanlar arasında bu oran 2010'da %13,3 ve 2018'de %16,2'dir. 2018 yılında geçici iş sözleşmesi ile çalışanlar arasında ise yoksulluk oranının yüksek olduğu yerler %33 ile Lüksemburg, %31,1 ile Macaristan, %30,9 ile Letonya ve 22,8 ile İtalya'dır⁸.

Dolayısıyla neoliberal politikaların uygulanması sonucunda, esnekleşmeyle ortaya çıkan, kısmi süreli çalışma ve geçici çalışmanın, mevcut koşullar altında AB üyesi çoğu ülkede çalışan yoksulluğunu arttırdığı anlaşılmaktadır. Sonuç itibarıyla bu süreçte bir taraftan işsizliğe bağlı yoksulluk gözlemlenirken diğer taraftan ise kuralsızlaştırmaya bağlı olarak da çalışanların yoksullaşması hızlanmıştır (Öcal ve Kaya, 2019, s.579). Bu durumda ise insana yakışır iş olanaklarının önemi daha çok anlaşılmaktadır. Ancak kısmi süreli çalışmanın, insana yakışır niteliklere sahip olacak şekilde düzenlenmesi durumunda sonuçları da farklı olabilir.

8 Tabloda olmayan oranlar için; EUROSTAT, EU-Statistics on Income and Living Conditions (EU-SILC) Instrument, <https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>, (29.5.2020) .

Tablo 2

Seçilmiş Ülkelerde Çalışma Süresi ve İş Sözleşmesi Türüne Göre Çalışan Yoksulluğu, 2009-2017 (%)

Ülke/Yıl	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	
AB28	Tam		7.1	7.4	7.4	7.2	7.7	7.7	7.8	7.7	7.6
	Kısmi*		12.5	13	13.8	14.7	15.7	15.3	15.8	15.6	15.6
	Sürekli		5.2	5.5	5.5	5.5	5.8	5.7	5.8	5.8	6.0
	Geçici		13.3	13.8	14.2	14.9	15.7	15.6	16.2	16.2	16.2
Almanya	Tam	5.1	5.4	6.1	5.7	6.3	7.5	7.1	6.5	6.6	6.3
	Kısmi	10.0	11.2	10.5	11.3	13.4	14.9	14.5	15.2	14.0	14.3
	Sürekli	5.4	5.7	6.2	5.8	6.6	8.0	7.5	7.0	7.0	7.1
	Geçici	14.2	16.2	15.3	16.1	17.0	17.5	18.1	20.5	18.3	17.8
Belçika	Tam	3.8	3.9	3.1	3.4	3.5	3.9	3.7	3.7	4.3	4.7
	Kısmi	6.5	5.8	6.4	6.4	5.9	6.2	6.4	6.4	6.5	5.8
	Sürekli	2.6	2.4	2.5	2.7	2.7	2.5	2.6	2.5	3.0	3.1
	Geçici	8.8	12.2	10.1	11.1	10.0	14.9	10.4	14.1	13.3	12.6
Fransa	Tam	5.3	5.2	5.9	6.6	5.9	6.3	6.0	6.5	5.8	5.9
	Kısmi	11.2	11.2	13.7	13.0	13.1	13.3	13.2	13.5	13.2	11.9
	Sürekli	4.3	4.3	4.7	5.2	5.0	4.8	4.7	5.3	4.7	4.5
	Geçici	12.5	11.7	13.8	13.6	14.9	14.8	13.2	12.7	11.5	13.0
İngiltere	Tam	4.9	5.3	5.5	6.6	6.2	5.7	5.6	6.0	6.0	7.3
	Kısmi	11.9	11.4	12.3	14.3	13.6	16.1	13.0	14.1	15.5	17.2
	Sürekli	5.2	5.4	5.8	6.4	5.9	6.0	5.1	6.0	7.1	8.0
	Geçici		6.5	11.0	9.2	8.0	12.5	7.3	12.0	12.9	12.1
İspanya	Tam	9.6	9.2	9.3	8.7	8.9	10.2	10.3	10.7	10.7	10.9
	Kısmi	21.1	19.3	19.0	21.1	18.7	22.9	27.1	24.2	26.9	22.5
	Sürekli	6.0	5.5	5.4	5.4	5.4	5.9	5.9	6.2	7.3	7.3
	Geçici	17.8	15.2	15.9	17.6	17.5	22.9	23.3	20.9	23.1	21.3
İtalya	Tam	9.0	8.6	9.5	9.3	9.3	9.6	9.8	10.0	11.1	10.9
	Kısmi	14.5	14.5	18.6	18.0	19.2	17.4	18.5	19.9	18.6	19.5
	Sürekli	7.2	6.7	7.6	7.7	7.2	7.1	7.8	7.5	7.8	8.6
	Geçici	16.2	19.4	19.0	19.8	20.4	17.9	19.1	20.5	22.5	22.8
Portekiz	Tam	8.5	8.1	8.6	8.5	8.8	9.1	9.6	9.5	9.1	8.5
	Kısmi	33.0	32.7	28.3	23.4	28.0	31.1	29.5	30.2	31.5	29.2
	Sürekli	5.9	5.1	4.8	5.4	5.5	5.6	6.5	6.6	6.1	6.3
	Geçici	12.1	7.4	10.4	9.1	11.7	12.9	13.3	13.5	11.4	11.7
Türkiye	Tam	17.1	16.7	14.8	14.3	14.2	13.8	13.2	13.2	12.5	
	Kısmi	33.9	28.6	23.8	23.5	20.9	19.8	17.8	15.3	16.2	
	Sürekli	7.6	6.9	7.2	7.7	8.6	9.0	8.8	9.4	8.4	
	Geçici	26.3	25.2	26.3	27.4	26.9	26.3	25.5	27.6	22.6	
Yunanistan	Tam	12.5	11.7	10.4	13.4	10.7	11.9	11.6	12.2	11.2	9.5
	Kısmi	26.9	29.4	21.4	27.3	27.0	27.9	28.2	30.3	27.5	24.6
	Sürekli	5.7	5.1	4.3	4.7	5.8	5.1	4.7	4.9	4.8	4.0
	Geçici	15.1	13.4	8.9	15.3	13.8	14.8	15.8	15.2	14.8	11.0

Kaynak: EUROSTAT, EU-Statistics on Income and Living Conditions (EU-SILC) Instrument, https://ec.europa.eu/eurostat/en/web/products-datasets/-/ILC_IW05 (29.5.2020).

*Haftalık 30 saatin altındaki çalışmaları

ILO tarafından ele alınan, insana yakışır iş için sayılan kriterlere sahip olmadıkları bilinen ve “savunmasız istihdam” olarak nitelendirilen kendi hesabına çalışanlar ve ücretsiz aile işçileri üzerinden, insana yakışır iş açığına yönelik olarak bir fikir elde edilebilir. Dünyada 2020 yılında 358 milyon kişi, bunların önemli bir miktarı kadın olmak üzere ücretsiz aile işçisi statüsünde ve kayıtdışı olarak istihdam etmektedirler. Dolayısıyla bu statüdekiler gelir güvenliği ve sosyal korumaya erişimden yoksundurlar. Buna ek olarak, toplam istihdamın yaklaşık olarak %34’ünü oluşturan 1.123 milyar kişi kendi hesabına çalışan statüsündedir ve bunların önemli bir miktarı sosyal güvenlik sistemleri tarafından sağlanan korumaya veya kayıtlı sektör işlerine yönelik erişim eksikliği ile karşı karşıyadırlar. Çünkü bu işlerin yaklaşık %85’i kayıtdışı sektörde gerçekleşmektedir. Dolayısıyla bu nitelikteki istihdam kayıtdışı olma eğilimindedir. Ayrıca gelir güvenliği olmayan ve düşük ücret ile çalışmaya ilişkin haklar ve sosyal korumaya yönelik sınırlı erişimin bulunduğu bir durum söz konusudur (ILO, 2020, s.18-20).

Küresel istihdamın yaklaşık olarak %45’ini oluşturan “savunmasız istihdam” kategorisinde bulunanlar için de insana yakışır iş olanaklarının sağlanması gerekmektedir. Bunun nedeni ise mevcut istihdam nitelikleri itibarıyla kendi hesabına çalışan ve ücretsiz aile işçisi statüsünde bulunanların yoksullaşma riskinin görece daha yüksek olmasıdır. Tablo 3’te, 2000-2020 döneminde, dünyada kendi hesabına çalışan ve ücretsiz aile işçilerine yönelik istihdam oranlarında azalma olduğu görülmekte birlikte, bu süreçte dikkat edilmesi gereken kişi bazında kendi hesabına çalışan sayısında artış olmasıdır. Bu noktada doğrudan istihdam oranlarına bakmak yanıltıcı olabilir. Ancak, 2000 yılı itibarıyla düşmeye başlayan kendi hesabına çalışanların istihdam oranları dikkate alınsa dahi, bu oran 2000’de %35,1 (yaklaşık 321 milyon kişi) iken, 2020 yılında %33,8 (yaklaşık 1.123 milyon kişi) olarak gerçekleşmiştir. Diğer bir deyişle 2000 yılına oranla, oran düşme eğilimi olsa dahi dünya istihdamı içerisindeki payı yüksek olarak gerçekleşmektedir. Ücretsiz aile işçileri açısından ise, istihdam edilen kişi ve oranlarda düşüş yaşandığı ortadadır. Ancak 2020 yılında, dünya istihdamının %10,8’i (yaklaşık 358 milyon kişi) ücretsiz aile işçisi statüsünde görünmekte ve küresel istihdamında önemli bir kısmını oluşturmaktadır. Savunmasız istihdam içerisinde bulunanlar ise kayıtdışı olarak istihdama katılma eğiliminde olmakta ve sosyal diyalog mekanizmalarından yararlanamamaktadır. Bu nedenle de küresel istihdamın önemli bir kısmını oluşturmakla birlikte, insana yakışır işin niteliklerine sahip olmaması nedeniyle savunmasız olarak istihdam edilenlerin azalması olumlu bir gelişme olarak

değerlendirilebilir. Ancak diğer taraftan savunmasız istihdamın, küresel istihdam içerisindeki payının azalması, ücret veya maaş karşılığında istihdam edilenlerin payının arttığı anlamına gelmektedir. 2019 yılında küresel düzeyde işçilerin yaklaşık olarak yarısını oluşturan, ücret veya maaş karşılığında çalıştırılan kişilerin sosyal koruma, işçi hakları ve gelir güvenliğine erişim olasılığının arttığı belirtilmektedir. Ancak, bu olgu dünyanın birçok yerinde karşılık bulamamaktadır. Bunun nedeni ise ücret ve maaşlı olarak istihdam edilenlerin %40'ının kayıtdışı istihdam ilişkilerinde olmasıdır (ILO, 2020, s.18-20). Dolayısıyla ücret ve maaşlı olarak istihdamda olma da, doğrudan insana yakışır niteliklerine sahip bir işte çalışmak anlamına gelmemektedir.

Tablo 3

Dünyada Kendi Hesabına Çalışanlar ve Ücretsiz Aile İşçileri, (Seçilmiş Yıllar, %, Milyon Kişi)

Milyon	Dünya					
	Kendi hesabına çalışanlar		Ücretsiz aile işçileri		A+B	C+D
	%* A	Kişi C	% B	Kişi D		
2000	35,1	321	16,4	431	51,5	753
2002	34,9	940	16	430	50,9	1.370
2004	34,7	965	15,6	435	50,3	1.400
2006	34,4	989	14,8	425	49,2	1.415
2008	34,3	1.015	14	413	48,3	1.428
2010	34,3	1.036	13,3	400	47,6	1.437
2012	33,9	1.040	12,7	389	46,6	1.430
2014	33,9	1.069	12	379	45,9	1.448
2016	34	1.097	11,4	366	45,4	1.464
2018	34,1	1.127	10,9	360	45	1.488
2019	33,7	1.109	10,9	360	44,6	1.469
2020	33,8	1.123	10,8	358	44,6	1.481

Kaynak: ILOSTAT, Status in Employment, ILO Modelled Estimates, Nov. 2018, https://www.ilo.org/shinyapps/bulkexplorer20/?lang=en&segment=indicator&id=EMP_2EMP_SEX_STE_NB_A; 2019 ve 2020 verileri için ILO, 2020, s.35.

*Oranlar, toplam istihdam içerisindeki payı göstermektedir.

Genel Değerlendirme ve Sonuç

Yoksulluk uzun yıllar boyunca bireysel özellikler üzerinden açıklanmıştır. Bu kapsamda yoksulluğun nedeni bireylerin çalışma yaşamına katılmamayı tercih etmeleri, diğer bir deyişle iradi işsizlik olarak görülmüştür. Dolayısıyla kişilerin bir işte çalışması karşılığında gelir elde etmeleri halinde yoksulluktan

kurtulabilecekleri dűŖncesi kabul edilmiŖtir. Ancak gűnűműzde yoksulluk, geleneksel anlamıyla sadece istihdam dıŖında kalanların deđil, istihdama katıların da karŖılaŖtıđı bir sorun olarak gűrűlmektedir. Gűnűműzde istihdam edilmeleri ve bunun karŖılıđında bir gelir elde etmelerine rađmen yoksulluk içinde yaŖayan, alıŖan yoksullar olarak nitelendirilen önemli bir kitlenin varlıđı, yoksulluđuun sadece gelir eksikliđinden kaynaklanan bir sorun olarak deđerlendirilmemesi gerektiđini ortaya ıkarmıŖtır. Bu anlamda alıŖan yoksulluđu sorunu, alıŖma ile yoksulluk arasındaki iliŖkiyi tekrar gűndeme getirmektedir. Bu iki olgu arasındaki iliŖki sonucunda da yoksulluđuun sadece istihdamla ozűleebilecek bir sorun olmadıđı ortaya çıkmaktadır. Bu ereve de alıŖan yoksulluđu karmaŖık, çok eŖitli ve karŖılıklı etkileŖim içinde olan faktűrlerin sebep olduđu bir sorun olarak deđerlendirilebilir.

EŖsitsizlikler ve yoksulluk kapitalizm içerisinde her zaman var olmuŖ ve kapitalizmin ilerlemesi ile uyum içinde gűnűműze kadar gelmiŖtir. Ancak kapitalizm içerisinde, bu eŖsitsizlik ve yoksulluđuun gűreceli olarak farklılık gűsterdiđi dönemler olmuŖtur. Keynesyen refah devleti uygulamalarının bulunduđu űlkelerde yakalanan hızlı bűyűme ivmesi ile tam istihdam seviyesine yaklaŖılması ve yűksek űcret seviyeleri, alıŖma ile yoksulluk arasında kavramsal bir ayrılıđa zemin hazırlamıŖtır. Bűylelikle gelir, sosyal demokrasinin yűkselmesine bađlı olarak sosyal gruplar arasında gűreceli olarak daha adil bir Ŗekilde dađılmıŖ ve yoksulluk, genellikle bireysel ve kűltűrel özellikler ile iliŖkilendirilmiŖtir. Ancak neoliberal politikalar ile sosyal refah uygulamalarından uzaklaŖılması ve alıŖma koŖullarının da iŖi aleyhine geliŖmesi sonucunda, insana yakıŖır iŖ açıđının yaygınlaŖmasına bađlı olarak alıŖmasına rađmen yoksulluk içinde yaŖayan kesimler daha fazla gűrűnűr olmuŖtur.

Bu noktada insana yakıŖır iŖ, bileŖenleri ve insana yakıŖır iŖ açığı ile alıŖan yoksulluğu arasındaki iliŖkiyi vurgulamak gerekmektedir. İnsana yakıŖır iŖin boyutları ve bileŖenleri arasında karŖılıklı bir etkileŖim bulunmaktadır. Dolayısıyla, insana yakıŖır iŖin temel bileŖeninden herhangi biri veya birkaçının olmaması ya da eksik olması durumunda “insana yakıŖır iŖ açığı” ortaya çıkmaktadır. alıŖan yoksulluğuunun da bu kapsamda değerlendirilmesi yanlıŖ olmayacaktır. Nitekim sendikal haklardan, sosyal koruma ve gűvenceden yoksun bir Ŗekilde, űcretin dűzensiz ve dűŖűk olduğu, esnekliğin, gűvencesizliđin, geçici alıŖmanın ve kűtű alıŖma koŖullarının hűkim olduğu, insana yakıŖır nitelikte olmayan iŖlerde alıŖma, alıŖanların yoksullaŖmasına sebep olmaktadır.

Kapitalizmin neoliberal döneminde üretimin yapısı, işgücü piyasaları ve sosyal devlet anlayışında değişim ve dönüşümler yaşanmıştır. Bu kapsamda kayıtdışı ekonominin yükselmesi ve kayıtdışı istihdamın artması, istihdamın sektörel yapısının değişmesi, özellikle ücret seviyesi ve çalışma şartlarının görece daha düşük olduğu hizmetler sektörüne kayması, üretimin yapısında meydana gelen değişmelere dayalı olarak esnekleşme çabalarının ve esnek çalışma türlerinin ortaya çıkması söz konusu olmuştur. Aynı zamanda devletin, sosyal niteliğinin değişmesine bağlı olarak sosyal koruma harcamalarına yönelik kaynakların kısılması veya başka alanlara aktarılması gündeme gelmiştir. Bununla birlikte sendikalar güç kaybetmeye başlamış ve sendikal faaliyetler sınırlı kalmıştır. Son olarak esnekleşme adı altında ortaya çıkan esneklik ve yeni çalışma türleri, istihdamın niteliğinde değişikliklere neden olarak insana yakışır işlerde azalma ile sonuçlanmıştır. Nitekim tüm bunların sonucunda, kaynakların büyük çoğunluğu sermaye kesimine aktarılırken, güvencesiz ve kötü çalışma koşulları altında bireyler ve hanehalkı, çalışmasına rağmen yoksulluktan kurtulamamıştır. Dolayısıyla, neoliberal küreselleşme sürecinde ortaya çıkan bu gelişmeler çalışan yoksulluğunu gündeme getirmiş, çalışma ile yoksulluk arasındaki tarihsel bağı tekrar ortaya çıkarmıştır. Diğer bir deyişle insana yakışır iş açığının olması ve yaygınlaşması, çalışanların yoksullaşmasına zemin hazırlamaktadır.

Çalışan yoksulluğu sorunu da sadece istihdam yaratılmasının yeterli olmadığı, istihdamın niceliksel boyutu kadar niteliksel olarak da önemli olduğunu açıkça göstermektedir. Nitekim çalışma yaşamının esnekleşmesinin, ücretlerin esnekleşmesini ve çalışma koşullarının da güvencesizleşmesini beraberinde getirmesi sonucunda çalışan yoksulların sayısının da artmış ve bu kesimlerin içinde buldukları koşulların daha da kötüleşmiş olduğu ifade edilebilir.

İnsana yakışır iş açığının artması ile çalışan yoksulluğunun tekrar görünür hale gelmesi ise uluslararası kuruluşların ve ulusal hükümetlerin gündemine çalışan yoksulluğu ile mücadele stratejilerini getirmiştir. Bu kapsamda istihdam oluşturulması ve yoksulluk ile mücadele amacıyla ekonomik büyüme üzerine odaklanılmaktadır. Ancak çalışan yoksulluğunu azaltmaya yönelik bir ekonomik büyüme politikasının olduğunu söylemek olanaklı görünmemektedir. Nitekim dünyada, yaklaşık olarak 700 milyon kişi yoksulluk içinde çalışmakta, diğer taraftan 190 milyon kişinin de herhangi bir işe erişimi bulunmamaktadır. Özellikle gelişmekte olan ülkeler içinde düşük gelirli ülkelerde yaşayan çalışan

yoksul sayısı ve Sahra Altı Afrika ve Güney Asya bölgesinde yaşayan aşırı veya ılımlı/orta çalışan yoksul sayısı artmaktadır. Dolayısıyla dünyada küresel ekonomik büyüme sürerken, geniş bir kitle ise yoksulluk içinde veya yüksek yoksullaşma riski ile çalışmaya devam etmektedir. Söz konusu gelişmeler ayrıca kapitalist sistemdeki eşitsizliğin bir yansıması olarak değerlendirilebilir. Bu kapsamda ekonomik büyümenin istihdam yaratacağı varsayımı söylemde mevcudiyetini korumakta, ancak olgusal olarak bir karşılık bulamamaktadır. Bu ifade ise teknolojik veya yapısal değişikliklere bağlı olarak ortaya çıkan istihdamsız büyüme olgusu ve mevcut işlerin nitelik düzeyi ile açıklanabilir.

Küresel istihdamın (yaklaşık 3.3 milyar kişi), büyük çoğunluğu (yaklaşık 2 milyar kişi) ise kayıtdışı olarak istihdam edilmektedir. Kayıtdışılık da düşük ücretler, sosyal güvenlik korumalarından yoksun olma, sendikal örgütlenmenin olmaması, geçici ve güvencesiz işler ve kötü çalışma koşulları anlamına gelmektedir. Dolayısıyla kayıtdışı istihdamın, insana yakışır işe ilişkin nitelikleri barındırmaktan uzak olduğu söylenebilir. Bu koşullar altında çalışanların da yoksullaşma riskinin daha yüksek olduğu ifade edilebilir.

Ücretli olarak istihdam edilenler, genellikle daha fazla iş güvencesi ve daha iyi çalışma koşulları ile ilişkilendirilmekle birlikte, kendi hesabına çalışanlar ve ücretsiz aile işçisi statüsünde bulunanlar savunmasız istihdam olarak sınıflandırılmaktadır. 2019 yılında küresel istihdamın (3.3 milyar kişi) yaklaşık olarak yarısını oluşturan bir kesim ücret veya maaş karşılığında istihdam edilmektedir. Ücret veya maaş karşılığında çalışanların daha iyi çalışma koşullarına sahip olma olasılığı yüksek olmakla birlikte, bu kesimdekilerin %40'ı da kayıtdışı olarak istihdam edilmektedir. Dolayısıyla tek başına ücret veya maaşlı olarak istihdam edilmek de, söz konusu işin insana yakışır nitelikte olduğu anlamına gelmemektedir.

Neoliberal küreselleşme sürecinde de üretimin yapısında ve işgücü piyasasında esnekleşme gündeme gelmiştir. Böylelikle üretimin yapısına da uygun yeni çalışma türleri ve iş sözleşmeleri ortaya çıkmıştır. Esnek çalışma türleri kapsamında kısmi süreli çalışma ve geçici çalışmanın, istihdamın niteliği açısından yoksulluk ile olan ilişkisi bağlamında çalışanlar üzerinde olumsuz bir etkisi olduğu ifade edilebilir. Nitekim dünyada esnek çalışmanın yaygınlaştırıldığı bilinmektedir. Ancak mevcut koşulları ile kısmi süreli çalışma ve geçici çalışmanın, AB içerisinde çoğu ülkede çalışan yoksulluğunu arttırdığı ortaya çıkmıştır. Diğer taraftan geçici olarak çalışanların yoksullaşma riskinin

görece olarak daha yüksek olduğu söylenebilir. Ancak kısmi süreli çalışmanın, insana yakışır niteliklere sahip olacak şekilde düzenlenmesi durumunda sonuçları da farklı olabilir.

İnsana yakışır iş için sayılan kriterlere sahip olmadıkları bilinen ve “savunmasız istihdam” olarak nitelendirilen kendi hesabına çalışan ve ücretsiz aile işçisi statüsünde bulunanların ise yoksullaşma riski daha yüksektir. Bunun nedeni ise kayıtdışıdır. Ücretsiz aile işçisi statüsündekilerin (2020’de yaklaşık 358 milyon kişi) neredeyse tamamı kayıtdışı olarak istihdam edilmektedir. Diğer taraftan kendi hesabına çalışanların (2020’de yaklaşık 1.123 milyon kişi) %85’i kayıtdışı olarak istihdama katılmaktadır. Dolayısıyla savunmasız olarak istihdam edilenler ise gelir güvenliğine, sosyal korumaya ve kayıtlı sektör işlerine erişim eksikliği yaşamakta ve sosyal diyalog mekanizmalarından yararlanamamaktadırlar.

Tüm bunlar küresel ekonomik büyüme sürerken, büyümeden elde edilen faydaların sermaye sahiplerine aktarılmakta olduğunu, geniş bir işçi kitlesinin ise yoksulluk içinde veya yüksek yoksullaşma riski ile çalışmaya devam etmekte olduğunu ortaya çıkarmaktadır. Dolayısıyla bu süreçte bir taraftan işsizliğe bağlı yoksulluk gözlemlenirken diğer taraftan ise kuralsızlaştırmaya bağlı olarak da çalışanların yoksullaşması hızlanmıştır. Yoksulluğun istihdam edilmeyenler üzerinden ele alınması, bu kapsamda yoksullukla mücadele amacıyla politikaların oluşturulmasında sadece istihdam yaratılmasına önem verilmesi çalışan yoksulların sayısının artmasına sebep olabilir. Nitekim günümüzde 700 milyon kişinin çalışmasına rağmen aşırı veya ılımlı/orta çalışan yoksulluğu içinde yaşaması bu durumu açıkça göstermektedir. Dolayısıyla çalışan yoksulluğu sorununun çözümü için istihdam yaratmanın tek başına yeterli olmadığı, hatta oluşturulan insana yakışır nitelikte olmayan işlerin çalışanların yoksullaşmasını hızlandırdığı ifade edilebilir. Bu anlamda günümüzün ciddi bir sorunu olan çalışan yoksulluğu olgusunun bulunması, istihdamın niteliğinin sorgulanmasını gündeme getirmektedir. Bunun sonucu olarak da ücretler ve çalışma yaşamındaki sosyal hakların iyileştirilmesine yönelik talepleri gündeme getirmektedir. Bu kapsamda insanlar, kendileri ve aileleri için yeterli gelir olanakları sunabilecek, ortaya çıkabilecek herhangi bir risk karşısında sosyal güvenlik sağlayabilecek, çalışma hak ve özgürlüklerine yönelik hukuki alt yapı ve etik sınırlar oluşturan çalışmaya ilişkin temel hakları içerebilecek ve kendileri ile ilgili konularda karar alma süreçlerine katılımlarını sağlayabilecek sosyal

diyalog mekanizmalarının bulunacağı üretken bir işe ihtiyaç duymaktadır. Bu nedenle de çalışan yoksullar için mevcut yoksulluk ve istihdam politikalarından farklı politikaların oluşturulması ve uygulanması gerekmektedir. Bu kapsamda da “insana yakışır işler” gündeme gelmektedir.

ILO'nun çalışmalarında yer alan ve uluslararası literatürde de önem verilen “insana yakışır iş” ve “İnsana Yakışır İş Ülke Programı”, insanlara sunulan ya da gelecekte sunulacak olan işlerde çalışma koşullarının iyileştirilmesini önermektedir. Çalışan yoksulluğunu önlemeye yönelik olarak sadece istihdam yaratılmasının yeterli olmadığı görülmektedir. Aynı zamanda, işgücü piyasasında önemli ölçüde bulunan düşük ücretli, geçici ve güvencesiz istihdamın azaltılması, çalışan yoksulluğu sorunu açısından mutlak yararlı olacaktır. Ulusal düzeyde uygulanan başarılı sosyal diyalog mekanizmaları da tarafların kendileri ile ilgili karar alma sürecine katılımı konusunda destekleyici niteliktedir. Bu çerçevede insana yakışır iş yaklaşımı çalışmaya ilişkin hak ve özgürlüklerin geliştirilmesi, daha eşitlikçi bir büyüme ve kalkınma sağlanması, ekonomik büyüme sonucunda yaratılan faydaların daha adaetli bir şekilde dağıtılması ve yoksulluk ile mücadele konusunda en büyük katkıyı sağlayacaktır. Bu noktada istihdam, sosyal güvenlik, çalışmaya ilişkin temel haklar ve sosyal diyalog bileşenleri önem kazanmaktadır. Bu bileşenlerin arasında herhangi bir ayırım yapmaksızın, her birinden etkili bir şekilde faydalanılması gerekmektedir. Böylelikle insana yakışır iş yaklaşımı amacına ulaşabilecek, ekonomik ve sosyal gelişmenin birlikte gerçekleştirilebileceği bir dünya oluşturulabilecektir. Son olarak uluslararası düzeyde gerçekleştirilen ortak çalışmaların belirleyici olacağı dikkate alındığında, bu konuda atılacak olan kararlı adımlar, küresel işgücü piyasasının düzenlenmesiyle birlikte işgücü piyasası koşulları ve insanların geleceğe ilişkin umut ve beklentileri arasındaki dengeyi kurabilecek nitelikte olacaktır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Teşekkür: Her zaman desteğini esirgemeyen, çalışmanın hazırlanması sürecinde görüşleri ile katkı sağlayan Hocam Doç. Dr. Aslan Tolga Öcal'a saygılarımı sunuyorum.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

Acknowledgement: I pay my respects to Assoc. Prof. Dr. Aslan Tolga Öcal who Always supporting and contributing with their opinions during the preparation of the study.

Kaynakça/References

- Alvaredo, F., Chancel, L., Piketty, T. Saez, E. ve Zucman, G. (2018) World Inequality Report 2018, World Inequality Lab, <https://wir2018.wid.world/part-2.html> (23.05.2020).
- Bell, S. ve Gibbons, S. (2007). “Decent Work”, Potential Implications for DFID and for the Labour Standards and Poverty Reduction Forum, London, UK.
- Bell, S. ve Newitt, K. (2010). “Decent Work and Poverty Eradication: Literature Review and Two-Country Study”, A Study for the Decent Work and Labour Standarts Forum, Ergon Associates Limited.
- BLS. (2018). A Profile of The Working Poor, 2016. <https://www.bls.gov/opub/reports/workingpoor/2016/pdf/home.pdf>.
- Bonnet, F., Figueiredo, José B. ve Standing, G. (2003). “A Family of Decent Work Indexes”, ILO, In Focus Programme on Socia-Economic Security, Vol.142, No.2, 213-238.
- Buğra, B. (2016). *Kapitalizm, Yoksulluk ve Türkiye’de Sosyal Politika*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Burchell, B., Sehnbruch, K., Piasna, A. ve Agloni, N. (2014). “The Quality of Employment and Decent Work: Definitions, Methodologies, and Ongoing Debates”, *Cambridge Journal of Economics*, 38.
- Çelik, A. (2014). *Avrupa Birliği Sosyal Politikası ve Türkiye*, İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Çetinkaya, E. ve Yıldırım, S. (2012). ‘İnsana Yakışır İş’ Bağlamında Türkiye İşgücü Piyasasında Kadınların Durumu. *Bilgi*, (24), 145-175.
- Daldal, Ş. (2010). *Kuralsız Kapitalizm Batağında Emek*, 1.Baskı, İstanbul: Alan Yayıncılık.
- Engels, F. (1997). *İngiltere’de Emekçi Sınıfının Durumu*, Yurdakul Fincancı(çev.), 1.Baskı, Ankara: Sol Yayınları.
- Erdoğan, S. (2004) “Sosyal Politikada ‘Avrupalı’ Bir Kavram: Sosyal Dışlanma”, *Çalışma Ortamı Dergisi*, S: 75, 28 Kasım 2006, <https://sosyalpolitika.fisek.org.tr/sosyal-politikada-%E2%80%9Cavrupalı%E2%80%9D-bir-kavram-sosyal-dislanma/>,(28.5.2020).
- Erdoğan, S. (2006). *Küreselleşme Sürecinde Uluslararası Sendikacılık*, Ankara: İmge Kitabevi.
- Erdoğan, S. ve Kutlu, D. (2014). Dünyada ve Türkiye’de Çalışan Yoksulluğu: İşgücü Piyasası ve Sosyal Koruma Politikaları Bağlamında Bir Değerlendirme. *Çalışma ve Toplum*, 2014/2, 63-114.
- Erdoğan, S. ve Kutlu, D. (2017). “Çalışan Yoksulluğu: Türkiye İçin Sosyal Politikalar Bağlamında Bir Değerlendirme”, *Zor Zamanlarda Emek*. Ahmet Makal ve Aziz Çelik(drl.). Ankara: İmge Kitabevi, 65-112.
- EUROFOUND (2018). Working Poor, 24 Haziran 2018, <https://www.eurofound.europa.eu/topic/working-poor>.
- EUROSTAT. EU-Istatistics on Income and Living Conditions (EU-SILC) Instrument, <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do#>, (20.01. 2019).

- EUROSTAT. EU-Statistics on Income and Living Conditions (EU-SILC) Instrument, https://ec.europa.eu/eurostat/en/web/products-datasets/-/ILC_IW05, (29.5.2020).
- Ghai, D. (2003). Decent Work: Concept and Indicators. *International Labour Review*: Vol: 142, No:2, 113-145.
- Ghai, D. (2006). Decent Work: Objectives and Strategies, *International Institute for Labour Studies*, ILO, Geneva.
- Gökten, Y. Sariöz. (2018). “Proleteriyadan Prekarya: Yeni Bir Küresel Sınıf (!)”, *Eğitim Bilim Toplum Dergisi*, C:16, S:62, 28-45.
- Gönerigök, M. ve Oğur, K. (2018). “Prekarya Sosyolojisi: Ücretli Öğretmenler Örneği”, *Dil ve Bilim - Muş Alparslan Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi*, C:1, S:2, 138-156.
- Günaydın, D. (2015). İnsana Yakışır İş: Türkiye Açısından Bir Değerlendirme. *The Journal of Academic Social Science Studies*, S.37, 123-148.
- Gündoğan, N. (2007). *Yoksulluğun Değişen Yüzü Çalışan Yoksullar*, Eskişehir:Anadolu Üni. Yayınlar; NO.1727.
- Gündüz, A. Yılmaz. (2006). “Türkiye’de Yoksullukla Mücadele Üzerine Bir İnceleme”, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, C:5, S:15, 34-55.
- ILO, (1999). “Decent Work”, Report of The Director General on the 87th Session International Labour Conferance, Geneva.
- ILO. (2015a). Adil Bir Küreselleşme İçin Sosyal Adalet Bildirgesi, 7 Ekim 2015, https://www.ilo.org/ankara/about-us/WCMS_412373/lang--tr/index.htm, (16.10.2019).
- ILO. (2015b). İnsana Yakışır İş, <https://www.ilo.org/ankara/areas-of-work/dw/lang--tr/index.htm>, (16.10.2019).
- ILO. (2017a). Global Estimates of Modern Slavery: Forced Labour and Forced Marriage, Geneva, https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/@dgreports/@dcomm/documents/publication/wcms_575479.pdf, (3.11.2019).
- ILO. (2017b). Global Estimates of Child Labour: Results and Trends, 2012-2016, Geneva, https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/@dgreports/@dcomm/documents/publication/wcms_575499.pdf,(26.10.2019).
- ILO. (2017c). World Social Protection Report 2019-19, Universal Social Protection to Achive the Sustaniable Development Goals, Geveva, https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/---publ/documents/publication/wcms_604882.pdf, (26.10.2019).
- ILO. (2018). Employment by Economic Class-Modelled Estimates, 2018, <https://www.ilo.org/ilostat/faces/oracle/webcenter/portalapp/pagehierarchy/Page3.jspx?>, (26.10.2019).
- ILO. (2018a) Dünyada İstihdam ve Sosyal Görünüm: Eğilimler 2018, https://www.ilo.org/ankara/news/WCMS_615726/lang--tr/index.htm,(23.10.2019).
- ILO. (2019). Responding to Globalization: The Decent Work Agenda, https://www.ilo.org/ankara/news/WCMS_660158/lang--en/index.htm, (26.5.2020).

- ILO. (2019a) Sustainable Development Labour Statistics for the Sustainable Development Goals (SDGs), <https://ilostat.ilo.org/2019/10/23/decent-work-and-the-sdgs-11-charts-that-tell-the-story/>, (26.10.2019).
- ILO. (2019b) Daha Aydınlık Bir Gelecek İçin Çalışmak, Çalışma Yaşamının Geleceği Küresel Komisyonu, https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/---ro-geneva/---ilo-ankara/documents/publication/wcms_695386.pdf,(22.10.2019).
- ILO. (2019c). The Global Labour Income Share and Distribution - Key Findings, ILO Department of Statistics, <https://www.ilo.org/ilostat-files/Documents/LIS%20Key%20Findings.pdf>, (23.5.2020).
- ILO. (2019d). Statistics on Labour Income and Inequality, <https://ilostat.ilo.org/topics/labour-income/>, (26.10.2019).
- ILO. (2019e). World Employment Social Outlook-Trends 2019, Geneva.
- ILO. (2019f). Decent Work and Economic Growth. <https://www.ilo.org/global/topics/sdg-2030/goal-8/lang--en/index.htm>, (26.5.2020).
- ILO. (2020). World Employment Social Outlook-Trends 2020, Geneva
- ILO. (t.y.). Safety and Health at Work, <https://www.ilo.org/global/topics/safety-and-health-at-work/lang--en/index.htm>, (28.5.2020).
- ILO. Temel ILO Sözleşmeleri, ilo.org/ankara/about-us/WCMS_372880/lang--tr/index.htm, (21.10.2019).
- ILOSTAT. (2018). “Paid Employment vs Vulnerable Employment”, *Spotlight on Work Statistics*, 3 June 2018.
- ILOSTAT. (2018). Status in Employment, ILO Modelled Estimates, Nov. 2018, <https://www.ilo.org/ilostat/faces/oracle/webcenter/portalapp/pagehierarchy>, (26.10.2019).
- Işığışık, Ö. (2009). Küreselleşme Sürecinde İnsana Yakışır İş. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 0(56), <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/9073>, 307-331.
- Işığışık, Ö. (2018). Çalışma Yaşamının Kalitesinin Arttırılmasında ‘İnsana Yakışır İş’. *Journal of Engineering Sciences and Desing*, 6(ÖS Ergonomi 2017), 302-311.
- Kahraman, F. (2015). Yoksulluğun Çalışma İle İmtihanı: Çalışan Yoksullar Üzerine Bir Araştırma”, *İdealkent*, C:6, S:16, 50-70.
- Kapar, R. (2004). Uygun İş Bağlamında Çalışan Yoksullar. *İstanbul Üniversitesi Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, S:48, <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/9111>, 185-204.
- Kapar, R. (2007). Uygun İş Açığı: İnsana Yaraşmayan İşler. *Mesleki Sağlık ve Düvenlik Dergisi*, C:8, S:29, Ocak-Şubat-Mart 2007, 2-10.
- Kapsos, S. (2005). “The Employment Intensity of Growth: Trend and Macroeconomic Determinants”, ILO, Employment Trends Unit, Employment Strategy Paper, 2005/12.
- Karakaş, M. (2010). “Küresel Yoksulluğun Öteki Yüzü: Yeni Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma”, *Sosyal Bilimler Dergisi*, C:XII, S:2, 1-16.

- Kesgin, B. (2011). “Çalışma Yaşamında Değişen Yoksulluk: Çalışan Yoksullar”, *İş Ahlakı Dergisi*, C:4, S:7, 65-75.
- Kolot, A. ve Herasymenko, O. (2016). “The Deficit of Decent Work as a Global Problem of Social and Labor Segment”, *International Economic Policy*, No. 2 (25), 20-39.
- Kolot, A. ve Herasymenko, O. (2017). “A Deficit of Decent Work As A Current Trend in the Development of Social and Labor Sphere In Ukraine”, *Knowledge and Performance Management*, 1(1), 5-18.
- Legislative Council on The Hong Kong Administrative Region. (2006). Report on Working Poverty, 2006, <https://www.legco.gov.hk/yr05-06/english/hc/papers/hc0210cb2-1002-e.pdf>.
- Mager, F., Smith, B. ve Guijt, I. (2018), “How Decent is Decent Work? - Using SenseMaker to Understand Workers’ Experiences”, Oxfam Research Report, Oxfam International.
- Marx, K. (1975). *Kapital Birinci Cilt-Kapitalist Üretim Eleştirel Tahlili*, Alaattin Bilgi(çev.), Ankara: Sol Yayınları, 1975.
- Metin, B. ve Özaydın, M. M. (2016). *Çalışma ve Refah*, 2.Baskı, Ankara: Gazi Kitabevi.
- Munck, R. (2005). *Globalization and Social Exclusion: A Transformationalist Perspective*, Bloomfield: Kumarian Press.
- Munck, R. (2013). The Precariat: A View From the South. *Third World Quarterly*, C:34, S:5, 747-762.
- Öcal, A. Tolga ve Kaya, S. (2019). *Türkiye’de Çalışan Yoksulluğunu Önlemeye Yönelik Politikalar*: Endüstri 4.0’dan Toplum 5.0’a Çalışmanın Geleceği: STK’lar ve Sendikalar, 10. *Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi Tam Metin Bildiriler Kitabı* içinde (577-594), Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi.
- Öcal, T. (2005). “Sendikal Kimlik”, *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, C:0, S:50, 563-573.
- Önsal, N. (2011). Endüstri İlişkileri Sözlüğü, Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu.
- Özdemir, A. (2015). “Çalışan Yoksulluğuna İlişkin Kavramsal Bir Değerlendirme: Dünya’da ve Türkiye’de Çalışan Yoksulluğunun Boyutları ve Mücadele Politikaları”, *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, C:30, S:2, 96-126.
- Palaz, S. ve Poyraz, O. (2017). Düzgün İş (İnsan Onuruna Yakışır İş) Kavramına Yeniden Bir Bakış: Türkiye ve OECD Ülkelerinin Karşılaştırması. *Route Educational and Social Science Journal*, 4(8), 218-234.
- Pena-Casas, P. ve Latta, M. (2004). “Working Poor In The European Union”, *European Foundation for The Improvement of Living and Conditions*, <http://edz.bib.uni-mannheim.de/daten/edz-ma/esl/04/ef0467en.pdf>.
- Seçer, B. (2007). “Amerika Birleşik Devletlerinde Çalışan Yoksullara Yönelik Sosyal Refah Politikaları”, *Kamu-İş*, C:9, S:1, 2007, 137-164.
- Standing, G. (2002). From People’s Security Surveys to a Decent Work Index, *International Labour Review*, Vol. 141, No.4, ILO, Geneva, 441-454.

- Standing, G. (2011). *The Precariat - The New Dangerous Class*, Bloomsbury Academic, Newyork, USA.
- Şahin, M. (2018). *Sosyal Politika Bağlamında Düzgün İş ve Türkiye'deki Performansına İlişkin Bir Alan Araştırması "Çorum İli İmalat Sanayi Örneği"*, Ankara: Türk Metal Sendikası Araştırma ve Eğitim Merkezi Yayınları - 18.
- Şen, S. (2009). İnsanca İş ve İş Denetimi Boyutuyla Ölçülebilirliği, <http://www.sosyalhaklar.net/2009/bildiri/sen.pdf>, 410-422.
- Talas, C. (1976). Türkiye'de Sosyal Güvenlik ve Karşılaşılan Sorunlar, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, C:32, S:1, 1-27.
- Tartanoğlu, Ş. (2010). Sosyal Dışlanma: Küreselleşme Perspektifinden Bir Kavramsallaştırma Çabası. *Sosyoloji Konferansları*, C:0, S:42, 1-13.
- Tüzüncü, D. (2015). Düzgün İş'in Hedefleri Açısından Türk Turizm Sektörünün Genel Özellikler. *SÜ İİBF Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, Yıl:15, S:29, 241-251.
- Yatkın, A. (2007). "Küresel Yoksulluğun Çözümünde Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü ve Önemi", IV. *Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları ve Küresel Yoksulluk Bildiriler Kitabı*, Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, 19-21 Ekim 2007, s.53-64.
- Yücel, Y. ve İzdeş, Ö. (2017). "Gelişmekte Olan Ülkelerde 'İnsana Yakışır İş'i Ölçmek: Türkiye için Öneriler". *Ekonomik Yaklaşım Derneği*, 28(104), 1-37.

Sosyal Güvenliğin İşgücüne Katılma Oranına Etkisi

The Influence of Social Security on Labor Force Participation for Selected OECD Countries: A Comparative Study

Abdulhalim Çelik¹

Öz

Ekonomik büyümenin olumsuz etkilerini telafi edici bir işlev gören sosyal güvenlik, işgücüne katılımı azalttığı yönünde eleştirilmektedir. Ekonomik ve sosyal koşulların refah çağına göre ağırlaştığı bir dönemde sosyal güvenlikte yeniden yapılanma ve köklü değişikliklerin gerekli olduğu karşı görüşlüler dahil herkes tarafından savunulmaktadır. Gelişmiş ülkelerde erken emekliliğin kolaylaştırıldığı dönemlerde orta yaşlı ve yaşlı nüfusun işgücüne katılma oranları düşmüştür. Bu nedenle gelişmiş ülkelerde son yirmi yıldır emeklilik programlarında köklü değişiklikler ve düzenlemeler yapılmaktadır. Sosyal sigorta programlarında emeklilik yaşının yükseltilmesi, sosyal sigorta ödeneklerinden yararlanma koşullarının ağırlaştırılması, asgari korumanın yaygınlaştırılması gibi düzenlemeler ön plandadır. Bu çalışmanın amacı sosyal güvenliğin işgücüne katılımı azaltıp azaltmadığı yönünde bir sonuca varmaktır. Bunun için OECD üyesi 12 ülke verileri seçilerek 2000-2018 yılları arasındaki dönem için bir değerlendirme yapılmaya çalışılmıştır. Çalışma sonucunda sosyal sigorta ödeneklerinden yararlanma ile işgücüne katılma arasında kuvvetli bir bağ bulunduğu ve sosyal güvenliğin işgücüne katılma oranı üzerinde olumsuz bir etkisinin olabileceği kanaatine ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler

Sosyal güvenlik, İşgücüne katılım oranı, Emeklilik, OECD, Türkiye

Abstract

Social security, which functions as a compensator for the negative effects of economic growth, is criticized for decreasing labor force participation. It is argued by everyone, including oppositionists, that restructuring and radical changes in social security are necessary in a period when economic and social conditions are worsening compared to the age of welfare. In developed countries, where early retirement is facilitated, the labor force participation rate of middle-aged and elderly people has decreased. For this reason, radical changes and regulations have been made in pension programs in developed countries for the last two

1 Sorumlu Yazar: Abdulhalim Çelik (Dr.), E-posta: abdulhalimcelik@hotmail.com ORCID: 0000-0002-4905-6481

Atf: Çelik, A. (2020). Sosyal Güvenliğin İşgücüne Katılma Oranına Etkisi.. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 79, 107-128. <https://doi.org/10.26650/jspc.2020.79.0050>

decades. In social insurance programs, regulations such as increasing the retirement age, making the conditions for benefiting from social security benefits more difficult and extending the minimum protection are at the forefront. The purpose of this study is to come to a conclusion as to whether social security reduces labor force participation. For this, the data of 12 OECD member countries were selected and an evaluation was made for the period between 2000-2018. As a result of the study, it was concluded that there is a strong link between benefiting from social security benefits and labor force participation and that social security may have a negative effect on the rate of participation in the labor force.

Keywords

Social security, Labor Force Participation Rate, Pension, OECD, Turkey

Extended Summary

The understanding that social security is a state duty in the 20th century has been established. The state has acted generously providing social security benefits with the opportunities provided by economic growth. Following the extraordinary economic growth after the Second World War, a golden age of social security has been experienced. Financial difficulties have been added to demographic developments affecting social security with the stagnation in economic growth since the 1970s. After that, the state has sought out ways for a sustainable social security understanding and an era of restructuring in social security has begun.

In a world where uncertainty has emerged in pension systems with globalization, many states have made various regulations and reforms to solve the financial problems of the pension system and to ensure the sustainability of the system. Reform studies in social security have been carried out globally for the last fifty years and are still underway. In social security benefits, noticeable regulations, such as increasing the retirement age, making the conditions more difficult and extending the minimum protection are made. There is a limit to what the state can now do. Therefore, these reforms seem necessary.

Social security reforms have been at the top of the policy agenda of most OECD economies, with the constant aging of societies and the changing nature of work putting pressure on both the financial sustainability and pension income adequacy of pension systems. Faced with similar problems, modern welfare states have opted for various reforms. For this, governments primarily aimed to increase the funds by accumulating financial assets and reduce the financial burden of social security. In addition, they envisioned expanding the tax base by stimulating the labor supply and increasing economic output. This situation has ruled out the early retirement plans of the older population who want to enjoy all the benefits of the pension system before the normal retirement age.

People leave their workforce at an early age when their social security benefits begin to become permanent at a later age (above 50). In the years when the retirement age is low, they stop looking for a job and retire early. In many studies on the effects of reforms in social security programs on the labor force participation rate, striking results have been obtained on the negative effects

of unemployment insurance, unemployment benefits, early retirement and social assistance on the social security labor force participation rate. In the years when these benefits were provided, the labor force participation rate started to decrease, and when they were decreased, the labor force participation rate increased. It is possible to see improvements in the rate of participation of the elderly in the workforce. It is a fact that in most countries it is difficult to manage the aging population. Some countries have begun to limit early retirement, raise the retirement age, support women's participation in the labor force, and have been selective in migration.

One of the reasons that negatively affects social security coverage and adequacy is the fall in formal employment and the increase in unemployment rates. As the proportion of the elderly population increases, the proportion of active workers decreases. Informal work poses a major problem in accumulating funds for retirement in some countries. It is observed that the informality seen in the young population and generally among women decreases especially with the increase in education level.

For the future of social security, benefiting from the solutions of history and taking lessons from today can be a solution to new searches. A major concern for both industrialized and developing countries is the phenomenon of early retirement. Early retirement keeps people away from active life, both by reducing the savings of social security systems and by causing the workforce to withdraw from work areas at an early stage. Therefore, keeping people in the labor market with a reasonable retirement age and making regulations that encourage working should be the policies to be followed.

In this study, the development of the labor force participation rate of the elderly population reaching retirement age was evaluated using the data of selected OECD countries between 2000 and 2018. While labor force participation rates remained low before pension reforms, it was observed that these rates increased after reforms in recent years. In short, the idea that early retirement reduces labor force participation rates seems to be justified.

Sosyal Güvenliğin İşgücüne Katılma Oranına Etkisi

Sosyal güvenlik, bir insan hakkı ve devlet ödevi olarak tanımlanmaktadır. Sosyal güvenlik insanların kendi iradeleri dışında tehlikeye uğramaları durumunda koruma garantisi veren bir sistem, örgütlenme, ihtiyaç, dayanışma ve devletin hizmet aracı olarak değerlendirilebilir. ILO'ya göre sosyal güvenlik, kamu programları aracılığıyla çalışanları ve ailelerini, hastalık, analık, çalışma gücü kaybı, işsizlik, maluliyet, yaşlılık ve ölüm nedenleri ile kazancın önemli ölçüde azalması veya kesilmesi ile ortaya çıkan ekonomik ve sosyal tehlikelere karşı bireylerin korunma altına alınmasını, sağlık korumasını ve çocuklarla birlikte aile yaşamının desteklenmesini kapsamaktadır. Sosyal koruma sistemleri, prim ödemeli programlar (sosyal sigorta) ve primsiz vergi finansmanlı yardımları içermektedir. (ILO, 2017, s.1)

Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), sosyal güvenlik standartlarını, özellikle de Sosyal Güvenlik (Asgari Standartlar) Sözleşmesi, 1952 (No. 102), Gelir Güvenliği Tavsiyesi, 1944 (No. 67) ve Tıbbi Bakım Tavsiyesi, 1944 (No. 69) dikkate alındığında, ve bu standartların geçerliliğini sürdürdüğünü ve sosyal güvenlik sistemleri için önemli referanslar olmaya devam ettiğini belirterek 2012 tarih ve 202 sayılı Sosyal Koruma Tabanları Tavsiye Kararı ile sosyal güvenlik kavramını ve kapsamını genişletmiştir. ILO üye ülkelere; sosyal güvenliğin yoksulluğu, eşitsizliği, sosyal dışlanmayı ve sosyal güvensizliği önlemek ve azaltmak, fırsat eşitliği ile cinsiyet ve ırk eşitliğini teşvik etmek ve kayıt dışından kayıtlı istihdama geçişi desteklemek için önemli bir araç olduğunu kabul ederek yaygınlaştırılmasını ve geliştirilmesini önermiştir (ILO, 2020).

Günümüzde sosyal güvenlik ihtiyacı hızla artmaktadır. Ekonomik büyümenin yavaşlaması, nüfusun yaşlanması, yoksulluğun artması, vasıfsız işgücüne olan ihtiyacın azalması, dezavantajlı grupların artması, işsizliğin yükselmesi gibi problemler sosyal korumaya olan ihtiyacı artırmıştır. Nitekim, ILO'nun 202 sayılı Sosyal Korumanın Tabanı Tavsiye Kararı'nda sosyal sigorta ve sosyal yardım programlarında yapılacak düzenlemelerle sosyal güvenliğin kapsamının herkesi içine alacak şekilde yaygınlaştırılması gerektiği ifade edilmiştir. Başta gelişmiş ülkeler olmak üzere dünyanın başka bölgeleri bu yönde köklü değişiklikler yapmaktadır. Devletin sorumluluğu yanında bireysel sorumluluğa da yer verilmesi benimsenen politikalar arasındadır.

Gelişmiş ülkelerde nüfusun çoğunluğu sosyal koruma kapsamına alınmıştır. Gelişmekte olan ülkelerde ve yoksul ülkelerde ise nüfusun yarısından fazlası kapsam dışındadır. Bugün hala küresel nüfusun yalnızca yüzde 29'u kapsamlı sosyal güvenlik sistemlerine erişim hakkına sahipken, yüzde 71'i kısmen kapsama alınmış veya hiç kapsam içine alınmamıştır. (ILO, 2017, s.1). Küresel işgücünün yaklaşık yarısı kayıt dışı istihdamda ve bu insanların büyük çoğunluğu insana yakışır işlerde sosyal korumaya erişim eksikliği de dahil olmak üzere ciddi sıkıntılarla karşılaşmaktadır. Kayıt dışı ekonomideki çalışanlar, yasal kapsamdan dışlanma, zayıf uyum, sınırlı katkı kapasiteleri, düşük ve değişken kazançlar ve karmaşık idari prosedürler dahil olmak üzere çeşitli faktörler nedeniyle tipik olarak katkı mekanizmaları (sosyal sigorta ve diğer katkı programları) yoluyla kapsamdan yoksundur. Aynı zamanda, kayıt dışı ekonomideki çalışanlar, açıkça yoksul bireyleri veya sınırlı kazanç kapasitesine sahip haneleri hedefleyen programların dışında tutulmaktadır (ILO, 2017, s.173-174).

20.yüzyılın ikinci yarısında bütün dünyada işgücü piyasasının karakteristiklerinden birisi işgücüne katılımdaki bir düşüşün gerçekleşmesidir. Bu gelişme, ABD ve Avrupa'da da gözlenmiştir. (Cerde, 2005, s.235). İktisatçıların bir bölümü bu düşüşü sosyal sigorta programlarının cömert ödemelerine bağlamaktadır. Bunlara göre sosyal güvenlik çalışmayı caydırmakta ve bir ülkenin üretim kapasitesi ve ekonomik büyümesi üzerinde olumsuz etki yapmaktadır (Schulz, 1992, s.95). Sosyal sigorta programları, şu anda 65 yaş ve üstü olanların % 90'ından fazlasına yardım sağlamaktadır ve yaşlılar arasında en büyük gelir kaynağıdır. Programların kapsamı ve cömertliği, sosyal güvenlik ile işgücü arzındaki düşüş arasında bir bağlantı olabileceğini düşündürmektedir. (Krueger ve Pischke, 1992, s.413)

Bu çalışmada seçilen 12 OECD üyesi ülkenin verileri ile 2000-2018 arasındaki yıllar için bir değerlendirme yapılarak gelişmelerin bu tezi ne kadar doğruladığı ortaya konmaya çalışılacaktır. Bunun için bu ülkelerde son yıllarda emekliliği zorlaştırmak için yapılan düzenlemelerden bahsettikten sonra 2000-2018 yılları arasındaki verilerle, düzenlemeler öncesi ve sonrası emeklilikle ilgili yaşlı nüfusun işgücüne katılımı konusunda bir değerlendirme yapılacaktır.

IOECD Ülkelerinde Sosyal Güvenlikte Köklü Değişiklikler ve Düzenlemeler

OECD ekonomilerinin birçoğu son elli yıl boyunca sosyal güvenlik sistemlerini genel olarak işgücü piyasasına katılımı caydıracak ve özellikle erken emekliliği teşvik edecek şekilde genişletmiştir (OECD Pension at Glance 2017, s.16). Birçok ülkede çalışanlar işgücünü genç yaşlarda bırakmaktadır. Gruber'e göre sosyal güvenlik programlarında teşvik edici düzenlemelerin, işgücüne katılma oranlarını etkilemekte payı vardır (Gruber ve Wise, 1998, s.158). Genç işçilerin girişlerinin azalması ve yaşlıların yaşam beklentilerinin artması, işgücü piyasalarındaki yaş yapısını değiştirecektir. Yaşlı çalışanların oranı artıp genç işçilerin oranı azaldığında ayrıca bağımlılık oranı da dramatik olarak artacaktır (Auer ve Fortuny, 2000, s.41).

Küreselleşme beraberinde emeklilik sistemlerinde belirsizlik ortamı hazırladığından dünyada pek çok devlet, emeklilik sisteminin finansal sorunlarını çözmek ve sistemin sürdürülebilirliğini sağlamak için çeşitli düzenlemeler ve köklü değişiklikler yapmıştır (UN, 2007, s.119). Sosyal koruma sistemleri küreselleşme ve sosyal dönüşüm çağında tüm dünyada yeniden inşa edilmektedir. Bu perspektifte insana yakışır işi teşvik etmek için değişikliklere herhangi bir strateji, iş ve eğitim için mevcut sosyal destek sistemlerinin karakterini göz önünde bulundurarak başlanmalıdır (UN, 2007, s.112). Sosyal güvenlik sigorta sistemlerinin ayakta kalabilmesi için sürekli, istikrarlı ve kayıtlı bir istihdam gereklidir

Sosyal güvenlik sistemlerindeki köklü değişiklikler OECD ekonomilerinin çoğunun politika gündeminin başında yer almaktadır. Yaşlanan nüfus ve buna bağlı olarak bağımlılık oranlarındaki artış bu ekonomilerin sosyal güvenlik sistemlerinin finansmanını tehdit etmektedir (OECD, Pension at Glance 2017, s.16). Bir başka ifade ile bütün problem, primli rejimlerde (sosyal sigortalarda) prim gelirlerinin giderleri karşılamamasından kaynaklanan finansman açıkları ve finansal sürdürülebilirlik (sosyal sigorta kurumlarının mali yükümlülüklerini yerine getirebilme yetenekleri) olarak sayılabilir.

Nüfusun yaş profili sosyal güvenlik sistemlerinde reformlar yapılmasını zorlaştırmaktadır (ISSA, Demographic, s.38). Çalışma çağındaki nüfusun azalmasının ekonomik ve sosyal etkileri dolayısıyla ve emeklilerin artışı sebebiyle yüksek istihdam düzeyi gerekmektedir. Bazı ülkeler erken emekliliği

sınırlandırmaya başlamış ve emeklilik yaşını yükseltmişlerdir. Kadınlarının işgücüne katılımını destekleyip göçte seçici davranmışlardır. Başka ülkeler yüksek işsizliği azaltmaya çalışırken işgücü piyasasının yapısından dolayı yaşanan nüfusu yönetmekte zorlanmaktadırlar (Sigg ve Behrendt, s.11).

OECD ülkelerindeki emeklilik reformları, 2008 yılı ekonomik ve mali krizinden sonraki büyük reform dalgasından bu yana yavaşlamıştır. Eylül 2017 ile Eylül 2019 arasında yasalaştırılan bazı tedbirler, emeklilik sisteminin finansal sürdürülebilirliğini artırmayı amaçlayan önceki reformların bile gerisinde kalmıştır (OECD, Pensions at Glance 2019, s.25). OECD, reformların sürdürülmesi gerektiği yönünde ülkeleri uyarmıştır.

Tablo 1
Bazı OECD Üyesi Ülkelerde Sosyal Güvenlik Reformları

Ülkeler	Reformlar
Çalışma teşviklerinin artırılması	Belçika
Yaşlılık sosyal korumasının ilk katmanı olan birinci kademe emekli maaşlarının seviyesini artırmak veya kapsamını genişletmek	Fransa, İtalya
Düşük kazançlılar için katkıları azaltırken faydaları artırmak	Almanya
Emeklilik ödeneklerinin demografik değişikliklere göre ayarlanmasının askıya alınması	İspanya
Zorunlu emekli maaşlarının kapsamının genişletilmesi (Şili) veya otomatik kaydı geliştirmek	Polonya
Emekliler için vergi kurallarının değiştirilmesi	İsveç

Kaynak: (OECD, Pension at Glance 2019, 2019, s.17)

OECD ülkelerinin yarısından fazlasında normal emeklilik yaşından önce tamamen emekli olma esnekliği büyük ölçüde kısıtlanmıştır. Macaristan, İrlanda, İsrail, Lüksemburg, Hollanda, Yeni Zelanda, Polonya, İngiltere ve Türkiye'nin zorunlu emeklilik sistemlerinde erken emeklilik hiç yoktur. Diğer on beş ülkede (Avustralya, Şili, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Finlandiya, İtalya, Japonya, Kore, Meksika, Norveç, Portekiz, Slovak Cumhuriyeti, İspanya, İsveç ve Amerika Birleşik Devletleri) çalışanların birkaç yıl erken emekliye ayrılmasına izin verilmektedir. Aktüeryal ilkeler doğrultusunda emeklilik getirileri azaltılmaktadır. Bazı ülkelerde emeklilik sisteminin bütün imkanlarından normalden önce faydalanmak mümkündür. Bu durum Avusturya, Almanya ve Letonya'da emeklilik maaşlarının düşüşlerinin nedenidir; Belçika'da ise bunun aksine etkisi azdır. Bireysel katkılarla finanse edilen veya finansal olmayan hesaplarda emeklilik ödenekleri yaşla birlikte otomatik olarak ayarlanmaktadır. Bu nedenle kişinin emeklilik yaşını seçme esnekliği emeklilik sisteminin bir özelliğidir. Bununla birlikte, uygulamada bu seçim, emekli

maaşlarını geri çekmeye başlamanın mümkün olduğu erken yaşa bağlı olarak az ya da çok kısıtlanabilir. (OECD, Pensions at Glance 2017, s. 68).

Sosyal güvenlik sistemleri bütün nüfusa hitap ettiği için yapılacak değişiklikler herkesin ilgisini çekmektedir. Sosyal güvenlik, ekonomik ve sosyal gelişmeler ve küreselleşme süreci ile birlikte dinamik bir karakter kazanmıştır. Artık sosyal güvenlik hükümlerinde sık sık değişiklikler yapılabilmektedir. Bazen kitlelerin tepkilerini çekse de reformların sürmesi; yaşlanma, bağımlılık oranlarının düşmesi, işgücüne katılım oranlarındaki düşme gibi olumsuz eğilimlerin olumluya çevrilmesi için gereklidir.

Sosyal Güvenliğin İşgücüne Katılma Oranına Etkileri

Bütün dünyada olduğu gibi OECD ülkelerinde de yaşlı nüfus giderek artmaktadır. Yaşlı nüfusun işgücüne katılımı daha önceki dönemlerde olduğu gibi seçilen 2000-2018 döneminde de düşme eğilimi göstermiştir. Araştırmalarda emeklilikle ilgili yapılan düzenlemelerin bu oranların düşmesinde etkili olduğu savunulmaktadır. Son yıllardaki verilerde işgücüne katılma oranlarındaki artışlar, bu tezi doğrular niteliktedir.

Demografik değişim, sosyal koruma sistemine baskı yaparak işgücü piyasasını etkilemektedir. Aktif ve pasif nüfus arasındaki dengesizlikler, sadece sosyal korumanın finansmanını ve organizasyonunu etkilemekle kalmaz, aynı zamanda işgücü piyasasının kendi işleyişini de etkiler. Aktif nüfusu etkileyen sadece nüfusun yaş ve cinsiyet yapısı değil, aynı zamanda ailelerin ve hane halklarının demografisidir. Aile kurma ve boşanma eğilimi, çocuk sahibi olma, çocuk bakımı koşulları, gençler ve yaşlılar için yaşam düzenlemeleri istihdam üzerinde etkili olabilecek faktörlerdir. Öte yandan, işgücü piyasasının sunduğu fırsatlar bireylerin ve hane halklarının yaşam döngüsü kararlarını etkilemektedir (European Commission, 1998, s.7).

“ Gruber ve Wise (1999) çalışması; bireylerin, sosyal güvenlik sisteminin imkân tanıdığı en erken yaşta emekli olma eğiliminde olduğuna işaret etmekte ve emeklilik asgari yaş haddindeki değişimlerin ileri yaş gruplarında işgücü arzını doğrudan etkilediğini ortaya koymaktadır. Bu durumun açığa çıkmasında rol oynayan bir etmenin, kamu sektörünün ağırlıkta olduğu mevcut sosyal güvenlik sistemlerinin bireyleri aşırı tasarrufa itmesi olabileceği düşünülmektedir. Sistem tarafından doğal koşullarda yapacakları tasarruf eşiğinin üzerinde

tasarruf yapmaya itilen bireyler, emeklilik imkânına ulaştıkları andan itibaren bu tasarruflara erişmeyi seçerek geri kalan yaşam sürelerinde işgücü arzını kılmakta ve tüketimlerini bu tasarruflar vasıtasıyla karşılamayı tercih etmektedir). Bu durum, ileri yaşlardaki bireylerde emeklilik kararı ile işgücü piyasasından çıkma kararının zamansal olarak örtüşmesine yol açmakta ve neticede asgari emeklilik yaş sınırlarında işgücü piyasasından çıkışların sığradığı gözlemlenmektedir. Asgari emeklilik yaş hadlerinde emeklilik oranında gözlemlenen sıçrama eğilimi, işgücüne katılımdaki düşüşte sosyal güvenlik düzenlemelerinin en önemli etmenlerden birisi olduğuna işaret etmektedir” (Deniz ve Alcan, s.4-5).

Tablo 2

65 Yaş ve Üstü Nüfusun Oranı (%)

ÜLKE	2000	2005	2010	2015	2018
Belçika	16,8	17,22	17,18	18,21	18,84
Şili	7,66	8,44	9,37	10,61	11,55
Fransa	15,87	16,34	16,67	18,63	19,84
Almanya	16,45	18,94	20,63	21,05	21,47
İtalya	18,27	19,69	20,46	21,89	22,68
Kore	7,22	8,97	10,83	12,82	14,29
OECD - Toplam	13,08	13,82	14,72	16,31	17,2
Polonya	12,24	13,21	13,45	15,52	17,23
İspanya	16,64	16,55	16,95	18,59	19,29
İsveç	17,26	17,27	18,28	19,7	19,86
Türkiye	6,74	6,72	7,12	8,11	8,65
İngiltere	15,81	15,91	16,35	17,83	18,31
ABD	12,43	12,4	13,09	14,86	16,03

Kaynak:OECD, Data 2020

OECD ülkelerinde yaşlı nüfus oranları son yıllarda kayda değer oranda artış göstermiştir. En yaşlı nüfus oranına sahip ülkeler sırasıyla İtalya ve Almanya’dır. Kore’de 2000 yılında 65 yaş ve üstü nüfus oranı % 7,22 iken bu oran 2018’de % 14,29’a yani yaklaşık iki katına çıkmıştır. Kore’nin tüm OECD ülkelerinin en genç nüfuslarından birine sahip olmasına rağmen bu yüzyılın ortalarında Japonya, İtalya ve Yunanistan’ın hemen arkasında en yaşlı nüfusa sahip olması beklenmektedir. 2050’de nüfusun üçte birinden fazlasının 65 yaş ve üstünde olması ve tüm çalışanlardan yaklaşık yarısının 50 yaş ve üstü olacağı tahmin edilmektedir (OECD, Ageing). Türkiye yaşlı nüfusu en düşük ülkedir. Ancak yaşlı nüfus oranının Türkiye’de 2023’te % 10,2, 2040’da % 16,3, 2060’ta % 22,6 ve 2080’de % 25,6 olacağı öngörülmektedir (TUIK, 2018).

Bugün ve 2030 yılı arasında, çoğu AB ülkesinin 50 yaş üzerindeki işçi sayısının toplam işgücü oranının % 55'ine yükselmesi beklenmektedir (Euronews, 2020). Nüfusun yaşlanması, doğurganlığın azalması ve hayatta kalma durumundaki iyileşmeden kaynaklanan yaşlıların oranındaki artış bütün dünyada gerçekleşmektedir. 2017'de en az 90.000 nüfusa sahip 201 ülke veya bölgenin her birinde, 2017 ile 2050 yılları arasında 60 yaş ve üstü kişilerin oranında bir artış olacağı tahmin edilmektedir (UN, 2017, s.1).

Tablo 3

15-64 Yaş Nüfus Grubunun İşgücüne Katılma Oranı (%)

Ülkeler	2000	2005	2010	2015	2018
Belçika	65,12	66,75	67,66	67,58	68,59
Şili	61,02	61,52	64,78	66,76	67,58
Fransa	68,65	69,4	69,98	71,26	71,94
Almanya	71,14	73,84	76,64	77,63	78,65
İtalya	60,29	62,37	62,01	64,04	65,64
Korea	64,48	66,35	65,89	68,44	69,34
OECD Toplam	69,93	70,14	70,59	71,4	72,46
Polonya	65,76	64,6	65,32	68,1	70,13
İspanya	66,7	71,08	74,55	75,45	74,9
İsveç	78,97	80,25	79,05	81,73	82,73
Türkiye	52,41	49,84	52,68	56,09	58,53
İngiltere	76,44	76,31	75,99	77,63	78,32
ABD	77,2	75,41	73,91	72,61	73,63

Kaynak: OECD, Data, 2020

(İşgücüne Katılma Oranı: İşgücüne katılım oranları, işgücünün toplam çalışma çağındaki nüfusa bölünmesiyle hesaplanır. Çalışma çağındaki nüfus, 15-64 yaş arası insanları ifade etmektedir. Bu gösterge, yaş grubuna göre bölünmüştür ve her yaş grubunun yüzdesi alınarak ölçülmektedir (OECD)).

Tablo 3'te seçilen OECD ülkelerinde 2000-2018 arası dönemde 15-64 yaş grubundaki işgücüne katılma oranlarının, ABD hariç, arttığı görülmektedir. Bu ülkede işgücüne katılma oranı yaklaşık yirmi yıldır düşmektedir. Michael Dotsey, Shigeru Fujita ve Leena Rudanko'ya göre işgücüne katılım oranının düşmesi daha fazla insanın cari ücret oranında çalışamayacağı veya çalışmayı istemeyeceği anlamına gelmektedir (Baker, 2018). Nüfus patlaması yaşanan bu zamandaki neslin yaşlanması gibi demografik eğilimler düşüşün büyük bir bölümünü açıklamaktadır. Gerilemenin geri kalanı, teknolojik yenilikler ve ticaret gibi belirli alt grupların katılım oranlarını etkileyen faktörlere ve sosyal

sigortaların maluliyet sigortası gibi sosyal programlardaki değişikliklerine bağlanabilir (Arce ve ark., s.2018).

Türkiye’de işgücü arzının düşük olma sebepleri arasında kadınların işgücüne katılımının düşük seviyelerde kalması, eğitim süresinin uzaması, erken emeklilik gibi faktörler sayılabilir (Öğütogulları-Kılıç,s.90-91). “2008’de çıkan kriz sonrası dönemde toplam işgücü arzındaki artış dikkat çekmektedir. İşgücü arzında yaşanan artışın daha çok kadınların işgücüne katılımındaki artıştan kaynaklandığı gözlenmektedir. 2008-2009 döneminde ilave işgücü olarak işgücü piyasasına girmeye başlayan kadınların, kriz sonrasında da işgücü piyasasında kalmaya devam ettiği ve kadınların işgücüne katılma oranının arttığı gözlenmektedir. İşgücü arzının artış sebepleri arasında sosyal güvenlik reformları nedeniyle işgücü piyasasında kalış süresinin uzamasının da etkili olduğunu söylemek mümkündür” (Kalkınma Bakanlığı, 2017, s.30).

Tablo 4

55-64 Yaş Nüfus Grubunun İşgücüne Katılma Oranı (%)

Ülkeler	2000	2005	2010	2015	2018
Belçika	27,11	33,28	39,15	46,64	52,61
Şili	51,26	54,13	60,64	66,53	68,52
Fransa	31,77	40,42	42,27	52,6	56
Almanya	42,92	52,12	62,5	69,43	73,59
İtalya	28,95	32,55	37,87	51,07	56,95
Korea	59,59	60,21	62,67	67,89	68,83
OECD - Toplam	49,99	54,23	57,41	61,22	63,92
Polonya	31,35	32,79	36,7	46,88	50,34
İspanya	40,89	45,98	50,75	57,64	60,49
İsveç	69,3	72,83	74,9	78,85	81,75
Türkiye	37,2	29,9	31,39	34,16	37,82
İngiltere	53,04	58,5	59,53	64,16	67,29
ABD	59,25	62,92	64,92	63,93	64,95

Kaynak: OECD, Data, 2020

Tablo 4’te 2000-2018 döneminde Belçika, Fransa, Almanya, İtalya, Polonya ve İsveç’te işgücüne katılma oranlarında büyük artışlar görülmektedir. Nüfus dağılımının değişmesi, emeklilik düzenlemeleri gibi faktörlerin bu artışta etkili olduğu söylenebilir. Türkiye, işgücüne katılımı en düşük seviyede olmakla birlikte bu yaş grubunda da düşük seviyede kalmıştır. Türkiye’de 2000 yılında İKO oranı % 49,9 ve 2005’te %46,4’ tür. 2002-2007 döneminde ekonomik büyümede yaşanan artış işgücüne katılma oranına yansımamıştır, hatta 15-64 yaş grubunda bir düşüş

yaşanmıştır. Kırdan kente göç ve kadınların işgücüne katılımındaki düşüş bunun sebepleri arasında sayılabilir (Ercan, 2011, s.7).

Tablo 5

65 Yaş ve Üstü Nüfusun İşgücüne Katılma Oranı (%)

Ülkeler	2000	2005	2010	2015	2018
Belçika	1,48	2,02	2,05	2,58	2,76
Şili	17,32	18,09	20,22	23,8	24,49
Fransa	1,32	1,18	1,56	2,68	3,08
Almanya	2,66	3,4	4,05	6,1	7,46
İtalya	3,31	3,15	3,17	3,84	4,79
Korea	29,57	29,97	29,67	31,12	32,24
OECD - Toplam	9,08	11,6	12,75	14,36	15,48
Polonya		5,96	4,79	4,74	5,45
İspanya	1,64	2,02	2,03	1,86	2,3
İsveç	10,32	10,08	13,52	16,83	17,38
Türkiye	20,84	13,36	11,97	11,92	12,48
İngiltere	5,27	6,26	8,3	10,49	10,65
ABD	12,88	15,04	17,35	18,93	19,56

Kaynak: OECD, Data, 2020

Tablo verilerine göre sosyal sigorta ödeneklerinin başladığı yaş ile işgücünden ayrılma arasında güçlü bir bağ vardır. Emeklilik durumunda yaşlı nüfus işgücünden kopmaktadır ve işgücünün verimli potansiyelini azaltmaktadır (Gruber ve Wise, 1999, s.35). Tablo 5’te, 65 yaş ve üstü nüfusun işgücüne katılma oranları verilmiştir. Bütün ülkelerde önemli artışlar gözükmesine rağmen Türkiye’de 2000 yılında % 20,84 olan işgücüne katılma oranı 2018 yılında 12,48’e düşmüştür. 2000 yılında 15-64 yaş grubunda işgücüne katılma oranı % 52,41 iken 2018 yılında % 58,53’e yükselmiştir. Bir başka ifade ile 18 yıllık süreçte çalışma çağındaki nüfusun işgücüne katılma oranında artış görülürken 65 yaş ve üstü nüfusta azalma görülmektedir. Bunun sebepleri arasında doğuştan beklenen yaşam süresinin uzaması, yaşlı nüfusun artması ve yaşlı nüfusun iş bulma güçlükleri, kadınların işgücüne katılımının düşük olmasını saymak mümkündür.

Tablo 6

Türkiye’de 65 Yaş ve Üstü Nüfusun İşgücüne Katılma Oranlarının Cinsiyete Göre Dağılımı

Cinsiyet	2000	2005	2010	2015	2018
Toplam	20.8	13.4	12.0	11.9	12.5
Erkek	32.5	22.1	19.9	19.9	20.9
Kadın	11.3	6.6	5.9	5.8	5.8

Kaynak: OECD.Stat, 2020

Dünyada, özellikle sanayileşmiş ülkelerde, yaşlı erkekler için işgücüne katılım oranları düşmektedir. Ayrıca, 1970'lerin başından beri birçok OECD ülkesinde, 50 ila 64 yaş arasındaki erkekler için işgücüne katılım oranlarında çarpıcı düşüşler oldu. Bu “erken emekliliğin” maliyeti, yalnızca ödenen emekli maaşlarının maliyetleri ile değil, aynı zamanda işgücünde daha az işçi kaldığında ortaya çıkan azalan ekonomik çıktıyla da ölçülmektedir. Emekli maaşlarının işgücü arzını dengelemek için temel bir araç olarak kullanılması, insanları bir ülkenin yeterli, eşitlikçi ve artan gelir hedeflerini (yani yükselen yaşam standartları) karşılamaya yetecek seviyelerde ekonomik çıktıyı sürdürmek için çalıştırmaya yönelik daha temel bir ihtiyaçla çelişmektedir (Schulz, 1992, s.95-96).

Sosyal güvenlik sistemlerinde yapılan reformlardan sonra işgücüne katılım oranlarının artması beklenmektedir. Ancak yaşlı nüfus oranındaki artışın, COVID-19 gibi beklenmedik gelişmeler ve yüksek işsizlikteki eğilimin devam etmesi yapılan köklü değişikliklerin beklenen sonuçları olumsuz etkilemesi ve yapılacak reformların hızını yavaşlatması mümkündür. Bu olumsuz gelişmeler bize ailenin birinci derecede koruyucu doğal bir yapı olduğunu hatırlatmaktadır. Yapılacak reformlarda mutlaka bunun dikkate alınması gerekmektedir.

Aşağıdaki Sosyal Güvenliğin Kapsamına dair tablo incelendiğinde; Belçika, Fransa ve İsveç gibi ülkelerde nüfusun % 100'ünün sosyal güvenlik kapsamına alındığı görülmektedir. Bu ülkeler sanayileşmiş ülkelerdir ve düzenli istihdama sahip kayıtlı işgücüne sahip ülkelerdir. Türkiye'de kayıt dışı oranı yüksek olduğu için sosyal sigortaların nüfus kapsamı yetersiz kalmaktadır.

Tablo 7

Sosyal Güvenliğin Nüfus Kapsamı (%)

ÜLKELER	Nüfus kapsamı (En az bir sigorta kolu)	Sigortalar dahil sosyal koruma sistemleri kapsamındaki kişiler					
		Çocuklar	Doğum yapan kadınlar	Ciddi sakatlığı olanlar	İşsizler	Yaşlılar	Dezavantajlı gruplar
Belçika	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Şili	69.2	93.1	44.0	100.0	45.6	78.6	18.8
Fransa	100.0	100.0	100.0	100.0	94.7	100.0	100.0
Almanya	99.5	100.0	100.0	73.6	100.0	100.0	96.0
İtalya			100.0	100.0	37.8	100.0	
Kore	65.7			5.8	40.0	77.6	
Polonya	84.9	100.0	100.0	100.0	15.5	100.0	52.0
İspanya	80.9	100.0	100.0	83.5	45.3	100.0	45.0
İsveç	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Türkiye				5.0	1.4	20.0	
İngiltere	93.5	100.0	100.0	100.0	60.0	100.0	76.6
ABD	76.1			100.0	27.9	100.0	31.0

Kaynak: ILO, World Social Protection Report, 2017, s. 240-246

Belçika ve İsveç'te bütün sosyal sigorta kollarında nüfusun % 100'ü sosyal güvenlik kapsamındadır. Türkiye ve Şili'de işgücünün üçte biri kayıt dışı istihdamdadır. (Türkiye'de % 35.2, Şili'de 29.2). Kayıt dışı dışı istihdamda kadınların oranı daha yüksektir. (ILO ve OECD, 2019). Türkiye ve Kore'de ise ciddi sakatlığı olanlar, işsizler ve yaşlılar sosyal güvenlik kapsamına alınmıştır. Türkiye'nin diğer OECD ülkeleri ile kıyaslandığında işsizlik ödeneğinin % 1.4 lük oranla tabloda yer alan OECD ülkelerinin tümünden daha düşük oranda olduğu görülmektedir.

Tablo 8

65 Yaş ve Üstü Nüfusun Bağımlılık Oranı

Ülkeler	2000	2005	2010	2015	2018
Belçika	25.7	26.4	26.4	28.0	29.3
Şili	11.8	12.6	13.7	15.4	16.8
Fransa	24.7	25.3	26.1	30.1	32.3
Almanya	24.3	28.3	31.2	32.4	33.1
İtalya	27.1	29.7	31.2	34.1	35.6
Polonya	17.6	18.6	18.9	22.7	26.0
İspanya	24.3	24.1	25.0	28.1	29.4
İsveç	26.9	26.5	27.9	31.1	32.2
ABD	18.7	18.4	19.4	22.1	24.1
İngiltere	24.4	24.3	25.1	27.9	28.8
Türkiye	9.6	10.3	10.9	11.8	12.7
OECD Üyeleri	19.2	20.3	21.6	24.2	25.8
Kore	10.0	12.3	14.6	17.5	19.9

Kaynak: The World Bank Group, 2020

(Bağımlılık oranı: Aktif olmayan yaştaki nüfusun çalışma çağındaki nüfusa oranıdır. Burada yaşlı nüfusun çalışma çağındaki nüfusa oranıdır)

Yukarıda verilen, OECD'nin yaşlı nüfus bağımlılık oranına ilişkin Tablo 8 incelendiğinde bu çalışmaya dahil edilen bütün ülkelerde bu oranın sürekli bir artış eğiliminde olduğu görülmektedir. Türkiye'de ise yaşlı nüfusun bağımlılık oranı 2000 yılında % 9.6 iken 2018 yılında % 12.7'ye yükselmiştir. Doğurganlık hızının düşmesinin ve doğuştan hayat beklentisinin uzamasının bunda etkili olduğunu söylemek mümkündür. Bu durum bütün ülkelerde olduğu gibi Türkiye'de de sosyal güvenlik sisteminde köklü değişikliklerin gerekli olduğunu, hükümetin bu yönlü çalışmalarının isabetli olduğunu ve devam etmesi gerektiğini ifade etmektedir.

Emeklilik yaşı da işgücüne katılma oranını etkilemektedir. Emeklilik yaşı yükseldikçe işgücüne katılma oranı artmaktadır. Erken emeklilik durumunda ise işgücüne katılma oranı düşmektedir. Aşağıda OECD üyesi ülkelerin 2002 ve 2016 yıllarına ait erken ve normal emeklilik yaşları verilmiştir.

Tablo 9

En Erken ve Normal (tam kariyere göre) Emeklilik Yaşları 2002 ve 2016'da Erkekler

ÜLKE	2002		2016	
	Erken	Normal	Erken	Normal
Belçika	62.0	65.0	60.0	65.0
Şili		65.0	0	65.0
Fransa	0	61.6	0	60.0
Almanya	63.0	65.0	63.0	65.0
İtalya	62.8	66.6	60.0	65.0
Kore	57.0	61.0	55.0	60.0
Polonya	0	66.0	0	65.0
İspanya	0	0	61.0	65.0
İsveç	61.0	65.0	60.0	65.0
Türkiye	00	55.0	0	60.0
İngiltere	0	65.0	0	65.0
ABD	62.0	66.0	62.0	65.0
OECD	61.9	64.3	61.0	63.6

Kaynak:Pension at Glance 2017, s.50)

Yukarıdaki emeklilik yaşlarına ilişkin tabloda 20 yaş işgücü piyasasına giriş anlamına gelmekte olup normal emeklilik yaşı, tüm emeklilik bileşenleri için kesinti yapılmaksızın kabul edilebilen en erken yaş ifade etmektedir.

En erken yaş için OECD ortalamasında, erken emeklilik seçeneği bulunmayan ülkeler için normal yaş kullanılmaktadır. OECD ülkelerinin yarısından fazlasında normal emeklilik yaşından önce tamamen emekli olma esnekliğinin büyük ölçüde kısıtlandığı da bilinen bir gerçektir.

Erkekler için dokuz aydan daha az olan fiili emeklilik yaşı ile normal emeklilik yaşı arasındaki fark kadınlar için neredeyse ortadan kalkmıştır. Ancak fiili emeklilik yaşı OECD ortalaması, Şili, Kore ve Meksika gibi işgücü piyasası çıkış yaşları çok yüksek olan birkaç ülke tarafından büyük ölçüde etkilenmektedir. Şili ve Meksika'da kayıt dışı istihdam seviyelerinin yüksekliği emek piyasasında insanları yaşlılıkta çalışmaya zorlayabilecek düşük emeklilik hakları vermektedir. Emeklilik sisteminin nispeten yeni uygulamaya konması nedeniyle Kore'de pek çok yaşlı çalışan kazançla ilgili yeterli emeklilik ödeneği almaya uygun şartlara sahip değildir (OECD, Pensions at Glance 2017, s. 50).

Bu çalışma kapsamında 2000-2018 yılları arasındaki dönemlerdeki istihdam oranlarının verildiği aşağıdaki tablo incelendiğinde bütün OECD ülkelerinde istihdam oranlarının arttığı görülmektedir.

Tablo 10

55-64 Yaş Grubu Nüfusun İstihdam Oranı (%)

Ülkeler	2000	2005	2010	2015	2018
Belçika	26,3	31,8	37,4	44	50,4
Şili		51	57,9	64,4	65,9
Fransa		38,5	39,7	48,7	52,3
Almanya		45,5	57,8	66,2	71,4
İtalya	27,7	31,4	36,5	48,3	53,7
Kore	57,8	58,3	60,6	66	66,8
OECD Top			54	58,2	61,4
Polonya	28,4	27,2	34	44,3	49
İspanya	37	43,1	43,5	46,9	52,1
İsveç		69,5	70,5	74,5	78
Türkiye			29,6	31,8	35,3
İngiltere	50,7	56,8	57,1	62,2	65,3
ABD	57,8	60,8	60,3	61,5	63,1

Kaynak: OECD, Data 2020

Sosyal güvenlik sistemlerinde köklü değişiklikler ile işgücüne katılma oranları artmış ve işgücü piyasasında kalış süresi uzamıştır. Tablo 4'te 55-64 yaş grubunun işgücüne katılma oranında % 50'ye varan artışlar bulunmaktadır. Tablo 10'daki verilerde istihdam oranlarında artışlar görülmektedir. Bu değişikliklerin devam etmesi durumunda bu verilerin aynı doğrultuda seyretmesi beklenmektedir. Ancak hızlı yaşlanma, doğuştan hayat beklentisinin artması, nüfus artış hızının giderek daha düşmesinin bağımlılık oranlarını yukarı çekebileceğini söyleyebiliriz.

Tablo 11

55-64 Yaş Grubu Nüfusun İşsizlik Oranı (%)

Ülkeler	2000	2005	2010	2015	2018
Belçika	3,0	4,5	4,6	5,6	4,4
Şili	..	3,9	4,3	3,1	4,2
Fransa	..	4,6	5,8	7,4	6,8
Almanya	..	12,8	7,6	4,7	2,9
İtalya	4,5	3,5	3,6	5,5	5,7
Kore	3,0	2,5	2,9	2,8	2,9
Polonya	9,4	10,8	7,2	5,5	2,8
İspanya	9,5	6,3	14,2	18,6	13,8
İsveç	..	4,4	5,8	5,3	4,4
Türkiye	5,0	6,7	6,8
İngiltere	4,2	2,7	4,8	3,5	3,3
ABD	2,5	3,3	7,1	3,8	2,9
OECD					
Toplam	6,1	4,9	4,0

Kaynak: OECD, Data, 2020

Tablo 11 incelendiğinde ülkelerin 55-64 yaş grubundaki işsizlik oranları, insanların emeklilik yaşlarının yükseltilmesi gibi sosyal güvenlik reformlarından dolayı iş aradıklarını ve işsiz kaldıklarını göstermektedir. Bütün bunlar da sosyal güvenlik sisteminde köklü değişikliklerin işgücüne katılma oranlarını arttırdığı yönündeki tezimizi haklı çıkarmaktadır.

Sonuç

Sosyal güvenlik günümüzde çeşitli ve kapsamlı sorunlarla karşı karşıyadır. Mevcut sosyal güvenlik sisteminden kaynaklanan sorunlar olabileceği gibi küreselleşme, sosyal dönüşüm, nüfusun yapısı ve yaşlanma sorunu, işgücünün yapısındaki gelişmeler ve işsizliğin yükselmesi gibi etkenler de sosyal güvenliğin sorunlarını artırmaktadır. Sanayileşmiş ülkelerde yaşanan gelişmeler refah devletinin geleceğini tehdit etmektedir.

Seçilen OECD ülkeleri arasında işgücü piyasası ve sosyal güvenlik sistemleri bakımından ulusal farklılıklar olmasına rağmen işgücüne katılma, istihdam, işsizlik ve sosyal güvenlik sistemlerinde köklü değişiklikler bakımından benzer eğilimler mevcuttur. Ancak Türkiye'ye burada ayrı parantez açmak gerekmektedir. Türkiye'nin diğer ülkelere nazaran yüksek bir nüfus artış hızına sahip olması, daha genç ve daha düşük bir oranda yaşlı nüfusa sahip olması, 37 OECD ülkesi arasında 2018 yılı itibariyle % 58.5 gibi 15-64 yaş grubu işgücüne katılma oranına sahip olması, yine OECD ülkeleri arasında % 34.2 gibi bir oranla kadınların işgücüne katılma oranı ile son sırada yer alması Nisan 2020 itibariyle kayıt dışı çalışanlarının % 28.7 ye ulaşması diğer ülkelere göre farklılık arz etmektedir.

Türkiye'de sosyal güvenliğe yapılan siyasi müdahaleler ve yaşanan krizler sistemin bugün yaşanan finansman sorunlarının kaynakları olarak sayılabilir. Türkiye'de 1999 ve 2008 yıllarında yapılan köklü değişiklikler bu sorunlara çare olamamıştır. Kayıt dışı çalışmanın yüksek olması sosyal sigortaların finansmanını ve nüfusun kapsamını olumsuz etkilemektedir. Devletin sosyal sigorta finansmanına katılması istihdam üzerindeki prim yükünü azaltacak ve kayıt dışı çalışmayı azaltacaktır.

Sosyal güvenlik sistemlerinde artan beklentilere karşılık, onurlu ve huzurlu bir hayat sürdürebilmek için sosyal güvenlikte yeni bir vizyona ihtiyaç olduğunu iddia etmek mümkündür. Gelişmiş ülkelerdeki değişiklikler gelecek için

insanlığın arayışına umut vermekten uzak görünmektedir. Sosyal dinamikleri dahil etmeyen ve sorumluluğun ağırlığını devlete yükleyen çözümler sürdürülebilir hedefler olarak görünmemektedir. Sosyal güvenlik sisteminin inşası; birey, toplum ve devletin sorumlulukları paylaşması ile mümkün olabilir.

OECD ülkelerinde sosyal güvenlikten yararlanmaya başlanılan dönemlerde işgücüne katılma oranlarında düşüş yaşandığını, ancak son yıllarda yapılan köklü değişiklikler ile yaşlı nüfusun işgücüne katılmasında önemli artışlar yaşandığını ve gelecekte bunun artmasının beklenebileceğini, doğuştan hayat beklentisinin arttığını, yaşlı nüfusun oran olarak arttığını, bağımlılık oranlarının yükseldiğini, yaşlı nüfusun istatistiklerini baz alan istihdam politikalarının benimsenmesi gerektiğini ve mevcut istatistiklerin işaret ettiği gibi olumlu gitmeye başlayan seyrin devam edebilmesi için sosyal güvenlik sisteminde köklü değişikliklerin taviz verilmeden devam etmesi gerektiğini, yaşlı nüfus grubuna ve bu değişikliklerden olumsuz etkilenmesi beklenen gruplara sosyal yardımların köklü değişikliklere eşlik ederek artması gerektiği sonuçlarına ulaşıyoruz.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynakça/References

- Alcan, D., Can, R.(2018) Sosyal Güvenlik Sistemindeki Dönüşümün İşgücü Arzı Üzerinde Uzun Dönemli Etkileri, Kalkınma Bakanlığı Ekonomi Çalışma Tebliği Serisi No: 2017/1, Erişim adresi: http://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/11/Sosyal_Guvenlik_Sistemindeki_Donusumun_Isgucu_Arzi_Uzerinde_Uzun_Donemli_Etkileri.pdf
- Arce, F. P., Prados, M. J., Kohli, T. (2018). The Decline in the U.S. Labor Force Participation Rate, September 2018, s.1-72 Erişim adresi: <https://mrdrc.isr.umich.edu/publications/papers/pdf/wp385.pdf>
- Auer, P., Fortuny, M. (2000). Ageing of the Labour Force in OECD Countries: Economic and Social Consequences, ILO, Employment Paper,2000/2, Erişim adresi: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_emp/documents/publication/wcms_142281.pdf
- Baker, E. S. (2018). Down and Down We Go: The Falling U.S. Labor Force Participation Rate, October, 2018, Erişim adresi: <https://www.bls.gov/opub/mlr/2018/beyond-bls/down-and-down-we-go-the-falling-us-labor-force-participation-rate.htm>
- Cerda, R. A. Does Social Security Affect Retirement and Labour Supply ? Evidence From Chile, The Developing Economies, XLIII-2, (June 2005), s.235-64, Erişim adresi : https://www.ide.go.jp/library/English/Publish/Periodicals/De/pdf/05_02_02.pdf
- Ercan, H. (2011). Türkiye’de Mesleki Görünüm, ILO, Ankara, Erişim adresi: https://www.undp.org/content/dam/turkey/docs/projectdocuments/PovRed/MDG_F_1928/UNDP-TR-YEM_Mesleki%20Gorunum_Basim_TR.pdf
- European Comission. (1998). Demographic Report 1997.
- Euronews. (11/03/2020).Erişim adresi: <https://www.euronews.com/2020/02/12/a-low-birth-rate-and-a-rapidly-ageing-population-europe-s-demographic-crisis-explained>
- Euronews. (8/3/2019).
- Gruber, J., & Wise, D. (1998). “Social Security and Declining Labor-Force Participation: Here and Abroad” The American Economic Review, Vol. 88, No. 2, Papers and Proceedings of the Hundred and Tenth Annual Meeting of the American Economic Association (May, 1998), s. 158-163, Erişim adresi: <https://search.proquest.com/central/docview/233038083/fulltextPDF/EA6A791BCFA34C5BPQ/2?accountid=16382>
- Gruber, J., MIT, Wise, D. (1999). Social Security, Retirement Incentives, and Retirement Behavior:An International Perspective, EBRI Issue Brief Number 209, May 1999.
- Gruber, J., & Wise, D. (1999). Introduction and Summary, Social Security and Retirement Around the World, Ed.Jonathan Gruber and David A> Wise, Chicago university Press, s.1-35
- ILO. (2017). World Social Protection Report 2017-2019, Erişim adresi: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/---publ/documents/publication/wcms_604882.pdf

- Kalkınma Bakanlığı. (2017). Türkiye İşgücü Piyasasındaki Yapısal Dönüşüm, Erişim adresi:<http://onbirinciplan.gov.tr/wp-content/uploads/2018/02/T%C3%BCrkiye-%C4%B0%C5%9Fg%C3%BCc%C3%BC-Piyasas%C4%B1ndaki-Yap%C4%B1sal-D%C3%B6n%C5%9F%C3%BCm-Arka-Plan-%C3%87al%C4%B1%C5%9Fmas%C4%B1.pdf>
- Krueger, A. B., Pischke, J. S. (1992). The Effect of Social Security on Labor Supply: A Cohort Analysis of the Notch Generation *Journal of Labor Economics*, 10(4), 412-437
- OECD. (2017). Pensions at Glance, 2017, OECD and G20 Indicators, Erişim adresi: https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/pension_glance-2017-en=1588402882&id=id&accname=guest&checksum=4B2079F682788C28A663D503371BFC39
- OECD. Ageing and Employment Policies in Korea. Erişim adresi: <http://www.oecd.org/employment/emp/33906935.pdf>
- OECD.(2019) Pensions at Glance 2019, OECD and G20 Indicators, Erişim adresi: <https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/b6d3dcfc-enpdf?expires=1597005644&id=id&accname=guest&checksum=DF969950F98FFB826BB923630E12AED9>
- Öğütöğulları, E. ve Kılıç, C. (2016). İşgücü Piyasasında Yeni Bir Problem Alanı: 40 Yaş ve Üstü İşsizler, *Çalışma İlişkileri Dergisi*, 7(1), 85-97, Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/308079>
- Schulz, J. H. Economic Support in Old Age: The Role of Social Insurance in Developing Countries, *International Social Security Review*, Vol.45 4/92, s.75-101.
- SGK. (2018). 2018 İstatistik Yıllığı.
- Sigg, R., & Christina, B. (2002). “Social Security in the Global Village : Mapping the Issues”, *Social Security in the Global Village*, Editors: Sigg, Roland-Christina Behrendt, *International Social Security Series*, Volume 8, Taylor-Francis Group, New Jersey, s.1-13
- Supan, A. B. Incentive Effects Of Social Security On Labour Force Participation: Evidence In Germany and Across Europe, Working Paper.6780
- The World Bank. Databases, 2020
- TUİK. Haber Bülteni, Nisan 2020, Erişim adresi: <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=33788>, 10.07.2020
- TUİK. Haber Bülteni (2018) <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=30567>, 21 Şubat 2018
- UN. (2007). *The Employment Imperative*, New York, Erişim adresi: https://www.un.org/esa/socdev/rwss/docs/2007/rwss07_fullreport.pdf
- UN. (2017). *World Population Ageing 2017* Erişim adresi: https://www.un.org/en/development/desa/population/publications/pdf/ageing/WPA2017_Highlights.pdf

Dünü ve Bugünüyle Dünyada ve Türkiye’de Maden İşçilerine Yönelik İş Sağlığı ve Güvenliği Bağlamında Yaşanan Gelişmeler Üzerine Bir Değerlendirme

An Evaluation on Yesterday and Today with the world and in Turkey Towards the Mine Workers’ Occupational Health and Safety Developments in Context

Atanur Karaahmetoğlu¹

Öz

Bu araştırmanın amacı, iş sağlığı ve güvenliği alanında maden işçilerine yönelik ne gibi gelişmelerin yaşandığı ve bu yaşanan gelişmelerin maden işçilerini ne şekilde etkilediğini analiz etmektir. Bu doğrultuda devletlerin iş sağlığı ve güvenliği açısından maden işçilerine yönelik izledikleri politikalar ve bu alanda attıkları adımlar ele alınmıştır. Zira, tarihin her döneminde maden işçileri beden gücüne dayanarak çalışmış ve birçok tehlikeye maruz kalmıştır. Ancak, bu duruma her devletin gösterdiği reaksiyon farklı olmuştur. Kimi devletler maden işçilerine karşı zor kullanma yoluna giderken, kimi devletler de maden işçilerini koruyucu politikalar izlemiştir. Bu koruyucu politikalar neticesinde de maden işçilerine yönelik iş sağlığı ve güvenliği alanında kanuni düzenlemeler yapılmıştır. Ancak, yapılan bu kanuni düzenlemeler her zaman için bir çözüm getirmemiştir. Kanuni düzenlemeler yapılmasına karşın, çoğu zaman kanun hükümlerinin uygulanmaması ya da eksik uygulanması nedeniyle madenlerde görülen olumsuz tablo değişmemiştir. Ulusal mevzuatımızda da maden işçilerine yönelik koruyucu nitelikte birçok hukuki düzenleme yapılmış olmasına karşın, çoğu zaman bu kanuni düzenlemeler hayata geçirilememiştir.

Anahtar Kelimeler

Maden işçisi, İş sağlığı ve güvenliği, Koruyucu politikalar, Hukuki düzenleme, İş sağlığı ve güvenliği sistemi

1 Sorumlu Yazar: Atanur Karaahmetoğlu (Arş. Gör.), Kırklareli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, Kırklareli, Türkiye. Eposta: atanurkartal@hotmail.com ORCID: 0000-0001-8306-3178

Atf: Karaahmetoglu, A. (2020). Dünü ve bugünüyle dünyada ve Türkiye’de maden işçilerine yönelik iş sağlığı ve güvenliği bağlamında yaşanan gelişmeler üzerine bir değerlendirme. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 79, 129-165. <https://doi.org/10.26650/jspc.2020.79.0125>

Abstract

The purpose of this study was to analyze what developments have occurred towards miners in the field of occupational health and safety and how these developments have affected miners. In this direction, the policies of the states towards mine workers in terms of occupational health and safety and the steps they have taken in this area are discussed. Because, in every period of history, mine workers worked on the basis of their body power and they were exposed to many dangers. However, the reaction of each state to this situation was different. Some states have used mine workers hard, while some states have followed mine workers' protective policies. As a result of these protective policies, legal arrangements have been made in the field of occupational health and safety for mine workers. However, these legal regulations have not always brought a solution. Despite legislative arrangements, the negative picture observed in the mines has not changed, mostly due to the lack of enforcement or incomplete enforcement of the provisions of the law. Although there are many protective legal arrangements for mine workers in our national legislation, these legal regulations have not been put into practice most of the time.

Keywords

Miner, Occupational health and safety, Protective policies, Legal regulation, Occupational health and safety system

Extended Summary

The origin of mining activities is quite old. Even in ancient times, many civilizations engaged in mining activities. For this reason, many civilizations have benefited from the blessings of the mines.

In this direction, many states have been enriched by mines. For this, increasing the production in the mines has become inevitable. However, this situation also caused some negative results. For example, mining workers started to work under more difficult conditions. In addition, risks threatening occupational health and safety have increased in mines. In other words, mines have turned into areas of great risk.

For these reasons, how healthy and safe mines are has become controversial over time. Many scientists have come up with different ideas in terms of occupational health and safety. For example, from the 16th century onwards, scientists discussed how healthy and safe mines were. They investigated the factors that impaired the health of mining workers. They proposed solutions in this direction. They found that there was a relationship between the faults of the mine workers and the work done. However, the most important developments regarding mining workers in Europe have been experienced along with industrialization. With industrialization, the working conditions of the miners deteriorated. In addition, many occupational accidents occurred in the mines and occupational diseases also increased significantly. With these developments, many legal regulations were made in the field of occupational health and safety for mining workers. However, the negative factors experienced in the mines were not completely prevented.

Similarly, there were many important developments for mining workers in the USA with industrialization. For example, the relationship between disease and the work done was investigated. In addition, it examined whether the occupational health and safety methods applied in the mines were sufficient. After these developments, legal regulations were made in the USA in the field of occupational health and safety for mine workers. However, in the USA, the disadvantages experienced in the mines were not completely prevented.

The first important developments for mining workers in our country started with the industrialization process. However, although the industrialization process in our country started later as compared to Europe, many legal

arrangements were made for mining workers. The poor working conditions in the mines were also very effective in making these legal regulations since the working conditions of mining workers had deteriorated considerably from the second half of the 19th century. Also, there were no favorable conditions for occupational health and safety in the mines. For these reasons, many consecutive legislative arrangements were made for mine workers. However, the desired results have not been achieved.

In the 20th century, many legal arrangements were made for mining workers in our country. The basis for these legal regulations was the idea of creating occupational health and safety in mines. For this reason, there were provisions made for mining workers in the legal regulations of labor law. However, the basic law concerning mine workers in our country was the Occupational Health and Safety Law No. 6331, which came into force in 2012. Occupational health and safety came into force as a law and directly addressed occupational health and safety. Although many laws concerning mine workers have come into force in our country, there have been many problems in the mines especially since the 2010s. Many mining accidents occurred during this period and many workers died. Therefore, if the legal regulations in the field of occupational health and safety are not applied, it does not make sense.

As a result, there have been many developments in the field of occupational health and safety for mine workers, both in the world and in our country. However, accidents continue to occur in mines. For this reason, both employers and workers must act in accordance with legal regulations and act in accordance with occupational health and safety. Consequently, in this study, an evaluation was made to determine whether the necessary steps were taken to ensure occupational health and safety in the mines by researching the developments in the world and in our country towards mining workers. For this reason, important developments in the field of occupational health and safety for mining workers, both in the world and in our country, were examined.

Dünü ve Bugünüyle Dünyada ve Türkiye’de Maden İşçilerine Yönelik İş Sağlığı ve Güvenliği Bağlamında Yaşanan Gelişmeler Üzerine Bir Değerlendirme

İş sağlığı ve güvenliği, iş sağlığı ve güvenliğine yönelik gerekli önlemlerin alınması anlamına gelmekle birlikte, alınan bu önlemlerin uygulanması anlamına da gerekmektedir (Özveri, 2015, ss. 77-78). Zira, iş sağlığı ve güvenliği bir taraftan çalışan sağlığını koruyan, diğer taraftan da iş sağlığı ve güvenliğine dönük bir dizi önlem alan çok yönlü uygulamalar bütünüdür (Sümer, 2017, ss. 5-7; Öztürk, 2015, ss. 16-19). Bu nedenle, iş sağlığı ve güvenliği kavramı “iş sağlığı” ve “iş güvenliği” kavramlarının bir araya gelmesi ile oluşan çok boyutlu ve değişken bir kavramdır (ÇSGB, 2017, ss. 17-18; Selek, 2018, ss. 25-28). Buna göre, iş sağlığı; sağlıklı bir iş ortamının tesis edilebilmesi için birtakım sağlık kurallarının oluşturulması ve bu kurallara riayet edilmesi anlamına gelmektedir (Tozkoparan ve Taşoğlu, 2011, ss. 183). Aksi halde, 21 Haziran 1981 tarihli İş Sağlığı ve Güvenliği ve Çalışma Ortamına İlişkin 155 sayılı ILO Sözleşmesinin 3. maddesinde de düzenlendiği üzere, iş ile bağlantılı hastalık ve sakatlıkların yanı sıra, fiziksel ve zihinsel açıdan insan sağlığını etkileyen unsurlar da sağlıksız bir çalışma ortamının oluşmasına neden olmaktadır (ILO, 2020, 2 Şubat). Zira, 7 Haziran 1985 tarihli Sağlık Hizmetlerine İlişkin 161 sayılı ILO Sözleşmesinin 1. maddesine göre, zihinsel ve fiziksel açıdan sağlık koşullarına, işin niteliğine uygun ve önleyici nitelikte sağlık hizmetlerinin verilmesi gerektiği ve sağlıklı ve güvenli bir çalışma ortamının oluşturulması ve bu sistemin de sürdürülebilir olması gerektiği düzenlenmiştir (ILO, 2020, 7 Şubat). Buna göre iş sağlığı ve güvenliği kurallarına uyulması halinde sağlıklı ve huzurlu bir çalışma ortamı da tesis edilmiş olacaktır (Akpınar ve Çakmakkaya, 2014, s. 275).

Bu doğrultuda iş sağlığı, iş ortamına giren işçilerin beden ve ruhen tam bir iyilik hali içinde olmasıdır (Akı, 2014, s. 3). Zira, bu durumda işçi çevreye de uyum sağlamış olmaktadır (Yılmaz, 2009, s. 7). Ancak şu husus belirtilmelidir ki, iş sağlığı sadece işçilerin sağlığını ilgilendiren bir kavram değildir. İş sağlığı, işçilerin yanında işten etkilenebilecek üçüncü kişilerin de sağlığını korumayı amaç edinmiştir (Şen, 2015, s. 120). İş güvenliği ise, işçilerle birlikte işyerinin güvenliğinin sağlanması için oluşturulan kurallar bütünüdür (Tozkoparan ve Taşoğlu, 2011, s. 183). Bu nedenle iş güvenliği, işyerinde kullanılan araç, gereç ve makinelerin güvenli bir şekilde kullanılmasını ve çalışanların muhtemel

risklere karşı korunmasını amaçlayan bir sistemdir (Jonathan ve Mbogo, 2016, ss. 2-3). Ayrıca iş güvenliği, bir yandan işin güvenli bir şekilde yapılmasını hedeflerken, diğer yandan güvenli ortamın sürdürülebilir olmasını da amaçlamaktadır (Şen, 2015, s. 120). Bu bağlamda iş sağlığı ve güvenliği, çalışanların sağlık içinde ve güvenli bir ortamda çalışabilmesi için tıbbi ve teknik açıdan önlemler alınmasını teşvik eden bir sistemdir (Sümer, 2017, ss. 5-7; Öztürk, 2015, ss. 16-19). Bunun yanında iş sağlığı ve güvenliği, teknolojik gelişmelere bağlı olarak kullanılan araç, gereç ve malzemelerin zararlı etkilerini de azaltmayı amaçlayan bir sistemdir (Jonathan ve Mbogo, 2016, s. 2). Bu nedenle, iş ortamında bulunan kimyasallar, zehirli gazlar, sıcaklık, basınç, işçinin çalışırken kullandığı aletler, materyaller, bunların kullanılması sırasında ortaya çıkan gaz, toz, gürültü, işçilerin kullandıkları makinelerden kaynaklı riskler iş sağlığı ve güvenliğinin ilgi alanına girmektedir (Yamakoğlu, 2016, ss. 25-27). Bu nedenle, iş sağlığı ve güvenliği, işyeri içinde iş sağlığı ve güvenliğine yönelik tedbirlerin alınmasını zorunlu kılmakla birlikte, işyeri dışında da iş sağlığı ve güvenliğine yönelik tedbirlerin alınmasını zorunlu kılmaktadır (Kol, 2016, s. 4). Buna göre, gerek işyeri içinde gerek işyeri dışında iş sağlığı ve güvenliği açısından elverişli çalışma koşullarının oluşturulması büyük önem taşımaktadır (Yılmaz, 2009, s. 8).

Bu açıklamalardan hareketle iş sağlığı ve güvenliği kavramı, dar anlamda iş sağlığı ve güvenliği veyahut geniş anlamda iş sağlığı ve güvenliği şeklinde tanımlanabilecektir. Dar anlamda iş sağlığı ve güvenliği, çalışanın beden ve ruhen sağlığının zarar görmemesi adına muhtemel iş ve işyeri kaynaklı risklerin önlenmesi olarak ifade edilebilir (Şen, 2015, s. 124). Bu şekilde ileride görülmesi muhtemel vahim sonuçların engellenmesi mümkün hale gelmektedir. Zira, iş kazası ve meslek hastalıklarının önlenmesi açısından iş sağlığı ve güvenliğine uygun hareket edilmesi büyük önem taşımaktadır (Sümer, 2017, ss. 6-7). Bu bağlamda iş sağlığı ve güvenliğinin sağlanabilmesi açısından belli yükümlülüklerin yerine getirilmesi gerekmektedir. Bunun içindir ki, işverenlerin çalışanların risklere karşı korunması için gerekli tüm önlemleri alması gerekmektedir. Ancak, zaman içinde iş sağlığı ve güvenliği kavramının kapsamı genişlemiş ve işyeri içinden kaynaklanan risklerin yanında, işyeri dışından kaynaklanan risklere karşı da önlem alınması ve işçilerin korunması şeklinde iş sağlığı ve güvenliği kavramı ele alınmıştır. Ayrıca, sadece işçiler değil, işyerinin faaliyetlerinden etkilenebilecek sosyal çevrenin de korunması gerektiği anlayışı benimsenmiştir (Çiçek ve Öçal, 2016, s. 109). Bu nedenle, iş sağlığı

ve güvenliğini sağlamak açısından sadece işveren sorumlu tutulmamış, devlete de sorumluluk yüklenmiştir (Balkır, 2012, s. 59). Buna göre, devletin iş sağlığı ve güvenliğine dönük koruyucu adımlar atması ve kanuni düzenlemeler yapması gerekmektedir (Süzek, 2017, s. 891).

Bu doğrultuda iş sağlığı ve güvenliği, muhtemel risk ve tehlikelerin azaltılmasını amaçlayan kurallar bütünüdür. Bunun içindir ki, iş sağlığı ve güvenliği, yapılan işten etkilenebilecek üçüncü kişilerin, müşterilerin ve sosyal çevrenin de daha sağlıklı ve güvenli bir ortamda yaşamasını hedefleyen bir anlayıştır (Şen, 2015, s. 83). Bu nedenle, iş sağlığı ve güvenliği sistemi üretimin bütün safhalarının sağlıklı ve güvenli bir şekilde gerçekleştirilmesi amacına hizmet etmektedir (Akpınar, 2018, s. 5). Bunun için, bireylerin sağlığı ve güvenliği esas alınmaktadır (Akpınar, 2018, s. 261). Bu nedenle, iş sağlığı ve güvenliği kavramının temelinde, bireylerin sağlıklı bir yaşam sürdürebilmesi için uygun şartların oluşturulması düşüncesi yatmaktadır (Filizöz ve Kocabacak, 2016, ss. 21-22; Sümer, 2017, ss. 3-5). Zira, iş sağlığı ve güvenliğindeki eksiklikler yaralanmalara hatta ölümlere yol açarak vahim sonuçların ortaya çıkmasına neden olmaktadır (Eddington, 2006, s. 2). Dolayısıyla, gerekli önlemlerin alınmaması halinde çalışanların sağlıklı bir yaşam sürmesi mümkün bulunmamaktadır (Kılıkış, 2012, s. 25). Bir başka ifadeyle, çalışanların risklere karşı korunması çalışan sağlığı için bir gerekliliktir (Jonathan and Mbogo, 2016, s. 1).

İş sağlığı ve güvenliğinin sağlanması açısından, çeşitli tehlikelere karşı çalışanların korunması için gerekli tedbirlerin alınması esastır (Özveri 2015, ss. 77-78). Bu nedenle, işverenlerin iş sağlığı ve güvenliği açısından koruyucu nitelikte tedbirleri alması gerekmektedir. Buna göre, bir işverenin işyerinde çalışan işçi, o işverenin işçisi olsun ya da olmasın işverenin iş sağlığı ve güvenliğini sağlama yükümlülüğü bulunmaktadır (Balkır, 2012, s. 59). Zira, iş sağlığı ve güvenliği, çalışan sağlığı, işyeri güvenliği, iş verimliliği açısından son derece önemlidir. Bu nedenle, madenler ile ilgili yapılan kanuni düzenlemelerde iş sağlığı ve güvenliğine yönelik de düzenlemeler getirilmiştir. Zira, maden işçilerinin selameti ve üretimin verimliliği açısından iş sağlığı ve güvenliği büyük öneme sahiptir (Turhan, 2016, s. 31). Örneğin, ABD’de 1977 yılında yürürlüğe giren Federal Maden Güvenliği ve Sağlığı Kanunu’nda daha sonraki yıllarda iş sağlığı ve güvenliği açısından birçok önemli düzenleme getirilmiş ve madenlerde iş sağlığı ve güvenliği standartlarının yükseltilmesi amaçlanmıştır (Sökmen, 2016, ss. 3-4).

Dünyada Maden İşçilerini İlgilendiren İş Sağlığı ve Güvenliği Alanında Yaşanan Gelişmeler

Tarihin ilk dönemlerinden itibaren madencilik faaliyetlerinin yapıldığı bilinmektedir (Öztoprak, 2015, s. 27). Zira, antik çağlarda dahi birçok medeniyet madencilik faaliyetleri ile uğraşmış ve madenciliğin nimetlerinden faydalanmıştır. Bu nedenle madencilik faaliyetleri, tarihi süreç içinde dünya genelinde giderek yaygınlaşmış ve maden üretiminde de farklı politikalar izlenmiştir (Topaloğlu, 2011, s. 1). Ayrıca, izlenen bu politikaların bir sonucu olarak bazı devletler madenlerde üretimi arttırabilmek adına maden işçilerine zor kullanma yoluna giderken, bazı devletler de üretimi arttırabilmek adına maden işçilerinin çalışma şartlarını iyileştirme ve iş sağlığı ve güvenliğini geliştirme politikaları izleme yoluna gitmiştir (Özveri, 2015, s. 26). Şu bir gerçektir ki, madencilik alanında yaşanan gelişmeler ve izlenen politikalar da iş sağlığı ve güvenliği açısından maden işçilerini oldukça etkilemiştir (TMMOB, 2011, s. 3).

İş sağlığı ve güvenliği alanında yaşanan gelişmelerin temel dinamikleri ilk olarak antik çağlarda ortaya çıkmıştır (Topaloğlu, 2011, ss. 1-2). Lakin, sistemli ve belli kurallara dayanan bir iş sağlığı ve güvenliği anlayışı ancak 19. yüzyılda ortaya çıkmıştır.

İş sağlığı ve güvenliği ilk olarak Antik Mısır, Babil Krallığı ve Antik Yunan gibi medeniyetlerde tartışılmış ve bu alanda çeşitli adımlar atılmıştır (Baycık, 2006, s. 37). Örneğin, Antik Mısır'da iş sağlığı ve güvenliği alanında ilk önemli gelişmeler yaşanmış ve işçilerin daha sağlıklı ve güvenli bir ortamda çalıştırılmasının önemi anlaşılmıştır. Özellikle, bu dönemde yaşayan bir hekim olan İmhotep iş sağlığı ve güvenliği açısından önemli tespitlerde bulunmuş işçilerde görülen bel rahatsızlıklarının yapılan işle ilgili olabileceği savını ileri sürmüştür. Babil Krallığı döneminde de iş sağlığı ve güvenliği açısından önemli gelişmeler yaşanmış ve bu dönemde Hammurabi Kanunları olarak bilinen kanunlarda iş sağlığı ve güvenliği konusu da ele alınmıştır. Yaşanan bu gelişmeler şüphesiz maden işçilerine yönelik ileride yapılacak araştırmalara ve düzenlemelere de ışık tutmuştur (Şen, 2015, s. 121).

Antik Yunan döneminde de iş sağlığı ve güvenliği alanında önemi gelişmeler yaşanmış ve işçilerin sağlığını etkileyebilecek faktörler açısından birtakım araştırmalar yapılmıştır. Zira, bir tarihçi ve filozof olan Herodot, tarafından

yapılan çalışmaların iş sağlığı ve güvenliği alanında ilk yazılı kaynak olduğu düşünölmektedir. Bu nedenle, Heredot’un iş sağlığı ve güvenliği alanında ilk önemli araştırmaları yaptığını kabul etmek yanlış olmayacaktır. Ayrıca, Heredot işçilerin nasıl daha sağlıklı olabileceği konusu üzerine düşünmüş, bunun için işçilerin daha iyi beslenmesi gerektiğini ifade etmiştir. Bu nedenle, Heredot işçilerin enerji arttıran besinler alması gerektiğini, zira düzgün beslenmenin işçilerin verimini de arttıracakını savunmuştur (Çiçek ve Öçal, 2016, s. 111). Bunun yanında Antik Yunan döneminde yaşamış ünlü bir tıp bilgini olan Hipokrat madenlerde çalışan işçilerin sağlığına zarar veren etkenleri araştırmış ve işçilerin çalışırken kurşun zehirlenmesine yakalandığı tespitinde bulunmuştur (Çetindağ, 2010, s. 1). Bu nedenle, Hipokrat işçi sağlığına zarar veren etkenleri araştırırken, işçilerin yaptıkları işler nedeniyle sağlıklarının bozulabileceği tespitinde bulunmuştur. Ancak, Antik Yunan döneminde iş sağlığı ve güvenliği alanında yaşanan gelişmeler Hipokratın yaptığı araştırmalar ile sınırlı kalmamıştır (Aktuna, 2017, s. 12). Zira Nicander, Hipokrat tarafından yapılan çalışmalarını geliştirerek işçilerin zararlı etkenlerden korunabilmesi için alınması gereken tedbirler üzerinde de durmuştur. Plini ise işçilerin tozlardan korunabilmesi için başlarına torba geçirebileceklerini ifade etmiştir (Çiçek ve Öçal, 2016, s. 112).

Roma döneminde de iş sağlığı ve güvenliği açısından madenlerde önemli gelişmeler yaşanmıştır. Zira, Roma Devleti madencilik faaliyetlerini sürdürebilmek ve maden üretimini arttırabilmek amacıyla kölelerin beden gücünden oldukça fazla yararlanmıştı. Ayrıca, Roma döneminde madenlerde çalıştırılan kölelere çoğu zaman herhangi bir ücret de ödenmemiştir. Bu nedenle, kölelerin madenlerde ücretsiz çalıştırılmasına yönelik çeşitli kanuni düzenlemeler de yapılmıştır (Turhan, 2016, s. 17). Bunun yanında, Roma döneminde maden üretimini arttırabilmek adına madenlerde çalışan köle sayısını arttırmaya yönelik politikalar da izlenmiş ve köleler maden mühendislerinin gözetimi altında çalıştırılmıştır. Özellikle, Equites şirketleri tarafından işletilen madenlerde 40,000 kadar kölenin çalıştırılması dikkat çeken bir gelişmedir (Sertaş, 2010, s. 72). Ancak, tarihte ilk defa Roma Devleti’nde maden işçilerine yönelik iş sağlığı ve güvenliği alanında hukuki düzenlemelerin yapıldığı kabul edilmektedir. Ayrıca, Roma döneminde bir hekim olan Dioscorides Pedanius, “İlaç Bilgisi Üzerine” (Peri Hyles Iatrikes) adını taşıyan eserinde ilaçları kategorize etmiştir. Aynı şekilde bu dönemde yaşamış Juvenal ise; işçilerin ayaklarında görölen varisler ile demircilerin karşılaştıkları göz hastalıklarına

yönelik olarak birtakım tespitler ortaya koymuştur. Bunun yanında Pliny, kurşun ve kükürdün işçiler açısından olumsuz etkilerini inceleyerek, ilk kişisel koruyucu donanım olan deri maskelerini tasarlamıştır (Çetindağ, 2010, s. 1). Dolayısıyla, Roma döneminde de iş sağlığı ve güvenliği alanında oldukça önemli gelişmeler yaşanmıştır. Ayrıca yaşanan tüm bu gelişmeler ileride Avrupa’da iş sağlığı ve güvenliği alanında yaşanacak gelişmelere ve madenlerde uygulanacak iş sağlığı ve güvenliği politikalarına da zemin hazırlamıştır (Baycık, 2006, ss. 37-38). Zira, Avrupa’da Rönesans ve Reform döneminde modern anlamda iş sağlığı ve güvenliğinin temeli olarak kabul edilebilecek gelişmeler yaşanmıştır. Paracelsus, ilk iş hekimliği kitabı olarak kabul edilen “De Morbis Metallici” adlı eserinde madenlerde çalışan işçilerin madenlerde çalışmaları nedeniyle cıva ve kurşun zehirlenmelerine yakalandıklarından bahsetmiştir. Agricola, “De Re Metallica” eserinde, jeoloji ve madencilik alanında önemli bilgiler vererek maden ocaklarında oluşan tozun kalkması için havalandırmaların yapılması gerektiğinden bahsetmiştir. Bunun yanında yazar iş ve sağlık arasındaki bağlantıyı da ortaya koymuş ve bazı tavsiyelerde bulunmuştur (Çiçek ve Öçal, 2016, s. 113). İlaveten, iş sağlığı ve güvenliğinin kurucusu olarak bilinen İtalyan hekim Bernardino *Ramazzini* “De Morbis Artificum Diatriba (İşçi Hastalıkları Üzerine Konuşmalar)” adını taşıyan eserinde meslek hastalıkları ile yapılan işler arasındaki ilişkiyi ortaya koymuştur. Bunun yanında yazar işyeri hekimlerinin sahip olmaları gereken nitelikleri de ele almıştır. Ancak, o dönemde iş sağlığı ve güvenliği için harcama yapılması, bunu zorunlu kılan hukuki bir düzenlemenin bulunmaması nedeniyle gereksiz görülmüş ve Ramazzini’nin düşünceleri tam anlamıyla hayata geçirilememiştir (Baycık, 2006, s. 38). Zira, bu dönemde iş sağlığı ve güvenliği açısından madenlerde birçok sorun yaşanmıştır. Örneğin, bu dönemde İngiltere’de maden işçileri uzun saatler madenlerde çalıştırılmış ve madenlerde sağlıksız bir ortam bulunmaktadır. Ayrıca, bu dönemde madenlerde zorunlu çalıştırma sistemi de uygulanmıştır (Özveri, 2015, s. 26-29).

18. yüzyılın ikinci yarısında başını İngiltere’nin çektiği Batı Avrupa ülkelerinde başlayan sanayileşme süreci, Batı Avrupa’da ekonomik ve teknik açıdan önemli gelişmelerin yaşanmasına zemin hazırlamıştır (Çelik vd., 2017, s. 3). Ayrıca, bu dönemde ekonomik nedenlerle madenlerde üretimi arttırmaya yönelik çeşitli politikalar izlenmiştir. 19. yüzyılda ise, kömür stratejik bir konuma oturmuştur. Başta demir-çelik endüstrisi olmak üzere birçok sektörde kömür kullanılmış ve kömürün ısıtıcı özelliğinden faydalanılmıştır. Kömürden

güç alan buhar makinelerinin de gelişmesi ile birlikte kömüre olan bağımlılık artmıştır (Bozoğlan, 2010, ss. 3-4). Bu nedenle, sanayileşme süreci ile birlikte maden işçilerinin çalışma şartları da ağırlaşmış ve madenlerde iş sağlığı ve güvenliği sorgulanır hale gelmiştir. Bu durumun ortaya çıkmasında sanayileşme ile birlikte ortaya çıkan kapitalist anlayış da etkili olmuştur (Turan, 1981, s. 51).

Bu şartlar altında, sanayileşme ile birlikte sağlıksız ve kötü çalışma koşulları ortaya çıkmıştır. Bu nedenle, sanayileşme ile birlikte iş kazası ve meslek hastalıklarının görülme sıklığı da artmıştır (Kurt, 2013, s. 13). Bunun yanında, iş sağlığı ve güvenliğini tehdit eden riskler çeşitlilik göstermiş ve işçiler bu risklere daha fazla maruz kalmaya başlamıştır. Örneğin, işçiler çalışırken kullandıkları araç, gereçlerden ve çalışma ortamından kaynaklanan gaz, toza veya gürültüye ya da çalışırken kullanılan makinelerden kaynaklanan risklere daha fazla maruz kalmaya başlamıştır (Yamakoğlu, 2016, ss. 25-27). Maden ocaklarında da bu sorunlar çok belirgin şekilde yaşanmıştır. Zira, maden ocaklarında birçok iş kazası yaşanmış ve çok sayıda işçi de hayatını kaybetmiştir (Baycık, 2006, ss. 38-39). Şüphesiz bu olumsuz tablonun ortaya çıkmasında iş sağlığı ve güvenliğine yönelik gereken yatırımların yapılmaması, denetimlerin yetersiz kalması, işverenlerin iş sağlığı ve güvenliğine gereken önemi vermemesi ve işverenlerin iş sağlığı ve güvenliği konusundaki bilgi eksikliği de etkili olmuştur (Karadeniz, 2012, s. 29). Bu sebeplerle sanayileşme döneminde ilk tıbbi hizmetler madencilik sektöründe özellikle de kömür madenlerinde başlamıştır. Ayrıca, bu dönemde madenlerde iş kazalarını engellemeye ve iş kazası olması halinde de işçilerin beden bütünlüğünü korumaya yönelik tedbirler de alınmaya başlamıştır. Bu şekilde sanayileşme döneminde madenlerde iş sağlığı ve güvenliği açısından oldukça önemli gelişmeler yaşanmıştır.

Sanayileşme döneminde işçiler genel olarak zor şartlar altında çalışmıştır. Örneğin, bu dönemde uzun çalışma saatleri önemli bir sorundur. Zira, iş sağlığı ve güvenliği alanında yapılan ilk yasal düzenlemelerde de bu durum göz ardı edilmemiştir (Balkır, 2012, ss. 58-59). Ancak, maden ocaklarında görülen başkaca sorunlar da bulunmaktadır. Bu nedenle, İngiliz Parlamenter Anthony Ashley Cooper, maden ocaklarında çalıştırılan kadın ve çocuk işçilere yönelik koruyucu düzenlemelerin getirilmesi gerektiğini yüksek sesle savunmuştur. Bunun yanında bir hekim olan Thomas Percival’de çocuk işçilerin çalışma saatleri ve çalışma koşullarının iyileştirilmesi gerektiği yönünde raporlar

hazırlamıştır (Çiçek ve Öçal, 2016, s. 115). Bu gelişmelerin üzerine İngiltere’de 1842 yılında hazırlanan Kraliyet İnceleme Kurulu Raporunda, altı-on yaş arasındaki çocukların insan sağlığı açısından çeşitli zararları olan maden ocakları galerilerinde çalıştırıldığı, kadın ve genç işçilerin tehlikeli bir şekilde kömür yüklü vagonlarında çalıştırıldığı ve çalışan işçiler açısından solunum sistemine büyük zararı olan maden tozları ve maden kazalarına karşı önlem alınmadan çalıştırıldığı raporlanmıştır. Çalışma koşullarının ağırlığı, sağlıksızlığı, yetersiz beslenme, kötü barınma ve çok çalışma sonucunda özellikle çocuk ve genç işçiler “İngiliz hastalığı” olarak da bilinen raşitizm hastalığına yakalanmıştır (Baycık, 2006, s. 39).

İş sağlığı ve güvenliği önlemlerine gereken önceliğin verilmediği bu dönemde hastalıkların yanında iş kazalarının sayısı da oldukça artmıştır (Kurt, 2013, s. 13). Zira, bu dönemde yapılan araştırmalara göre maden kazalarında, her 476 maden işçisinden 1 tanesinin öldüğü şeklindedir (Baycık, 2006: 40).

Avrupa’da İngiltere dışında diğer Avrupa ülkelerinde de iş sağlığı ve güvenliği alanında kanuni düzenlemeler yapılmıştır. Örneğin, İsviçre’de 1840, Fransa’da 1842 (Villerme Raporu), Almanya’da 1849 yılında iş sağlığı ve güvenliği ile ilgili kanuni düzenlemeler yapılmıştır (Çiçek ve Öçal, 2016, s. 116).

Sanayileşme ile birlikte Amerika Kıtası’nda da maden işçilerinin çalışma şartları tartışılır hale gelmiştir. Zira, 19. yüzyılda ABD’de kömüre olan bağımlılık artmış ve kömür madenlerinden oldukça fazla istifade edilmiştir (Güven, 2015: 6). Ancak, bu durum maden işçileri açısından birtakım olumsuzlukları da beraberinde getirmiştir. Bu nedenle, maden işçilerinin sağlıklarının bozulması üzerine 1850’li yılların ortalarından itibaren bu alanda birçok araştırma yapılmış ve yapılan araştırmalar sonucunda kömür tozlarının insan sağlığını bozucu etkilerini gösteren birçok veri elde edilmiştir (Özveri, 2015, s. 25). Bu şekilde, Amerika Kıtası’nda da maden işçileri açısından iş sağlığı ve güvenliği alanında birçok önemli gelişme yaşanmış ve bu alanda kanuni düzenlemeler de yapılmıştır (Sökmen, 2016, ss. 3-4).

Örneğin, 1872 yılında ABD’de Maden Arama Kanunu yürürlüğe girmiş ve madencilik alanında daha ileri teknikler uygulanmıştır (Topaloğlu, 2011, s. 2). İzlenen bu politikalarla birlikte, madenlerde üretimin sağlıklı ve güvenli bir ortamda yapılması için önemli adımlar atılmıştır (Uluslararası Çalışma Örgütü, 2016, ss. 62-63). Bu gelişmelere rağmen madenlerde iş sağlığı ve güvenliğinin

gerektiği şekilde sağlanıp sağlanmadığı yönünde tartışmalar olmuştur. Zira, 1907 yılında Monongah Kömür Madeninde ABD’nin en büyük maden kazası yaşanmıştır ve bu kaza kayıtlara “facia” olarak geçmiştir. Yaşanan bu kazada 362 madenci hayatını kaybetmiştir. Bu kaza ile birlikte, maden ocaklarında havalandırma, çıkış tünelleri, kömür tozlarının olumsuz etkileri, maden ocağında patlama riskini ortaya çıkaran etkenler araştırılmıştır (britannica.com, 2020, 1 Ağustos). İlerleyen dönemde ABD’de maden işçilerinin yakalandığı meslek hastalıkları açısından da bazı araştırmalar yapılmıştır. Örneğın, 1919 yılında Harvard Üniversitesi’nde çalışan Alice Hamilton, bakır madenlerinin silikoz, cıva madenlerinin ise cıva zehirlenmelerine yol açabileceği tespitinde bulunmuştur (Çiçek ve Öçal, 2016, s. 116).

ABD’de yaşanan bu gelişmeler üzerine 1977 yılında Federal Maden Güvenliği ve Sağlığı Kanunu ye sonrasında 2006 yılında Maden İyileştirme ve Yeni Acil Müdahale Yasası yürürlüğe girmiştir. 2006 yılında yürürlüğe giren Yasa ile iki yönlü kablosuz haberleşme sisteminin kurulması, yer altında bulunan çalışanların takip edilebilmesi amaçlanmış ve elektronik takip sistemi oluşturulmuştur (Sökmen, 2016, ss. 3-4).

ABD, madenlerde iş sağlığı ve güvenliğinin sağlanmasında oldukça önemli mesafe kat edilmiştir. Madenlerde iş sağlığı ve güvenliğinin sağlanmasında maden işçilerine eğitim verilmesi temel teşkil etmiştir. Zira, iş sağlığı ve güvenliğinin sağlanması için eğitim öncelikli olmalıdır ve işçi ile işverenin de dayanışma içinde olması gerekmektedir. Ancak, bu sistemin oturması zaman almıştır (Tiryaki, 2018, 19 Nisan).

Dünya genelinde önemli yer altı zenginliklerine sahip ülkelerden biri de Güney Afrika Cumhuriyeti olmuştur. Bu yer altı zenginlikleri Güney Afrika Cumhuriyeti ekonomisi için de önemli bir yere sahiptir (Temizok, 2018, s. 242). Bu nedenle, 20. yüzyılda Güney Afrika Cumhuriyeti’nde de madenlerde üretimin sağlıklı ve güvenli bir şekilde yapılabilmesi için birtakım kanuni düzenlemeler yapılmıştır (Sökmen, 2016, s. 7). Bu kanuni düzenlemelerin yapılmasında madenlerde yaşanan kazalar ve ölümler oldukça etkili olmuştur. Örneğın, 1960 yılında Güney Afrika’da Coalbrook kömür madeninde feci bir kaza yaşanmış ve yaşanan kazada 435 emekçi göçük altında kalmıştır. Bu elim hadise üzerine kömür madenlerinin sağlamlştırılması ve güvenliğın sağlanması amacıyla çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Ayrıca, göçük altında kalanlara hızlı ve etki ulaşabilmek için kurtarma ekipmanları oluşturulmuştur (Merwe, 2006, s. 858-859).

Çin de dünya kömür madenciliğinde önemli konuma sahip olan ülkeler arasında yer almıştır. Bu nedenle, Çin’de her dönem kömür üretimi giderek artmıştır (Güven, 2015, s. 3). Ancak, bu durum madenlerde iş sağlığı ve güvenliği açısından birtakım olumsuzlukların yaşanmasına neden olmuştur. Çeşitli kanuni düzenlemeler yapılmış olsa da madenlerde kazalar yaşanmaktadır. Örneğin, 2016 yılında Çin’de bir kömür maden ocağında grizu patlaması yaşanmış ve yaşanan kaza sonucu 12 madenci hayatını kaybetmiştir (mining, 2020, 27 Temmuz). Ayrıca, Çin’de 1949 yılından itibaren 26 büyük maden kazası yaşanmıştır. Bu nedenle, Çin’de madenlerde güvenlik denetimi, organizasyon oluşturulması, devlet işletme ve çalışanlar arasındaki işbirliğinin sağlanması, güvenlik kurallarının ve kanuni düzenlemelerin tamamlanması, güvenlik yatırımlarının güvenlik eğitiminin iyileştirilmesi, güvenlik tekniğinin geliştirilmesi, acil kurtarma ve ekipmanların oluşturulması açısından çeşitli adımlar atılmıştır (çalışmaortamı, 2020, 9 Ağustos). Bu gelişmeler üzerine Çin’de 2005-2018 yılları arasında iş kazası sonucu kömür madenlerinde ölen işçi oranlarında %95’lik bir azalma yaşanmıştır. Çin’de madenlerde iş kazası sonucu yaşanan bu ölümlerin azalmasında 2000’li yılların başında iş sağlığı ve güvenliği mevzuatında yapılan düzenlemeler, kurumsal bir kimlik kazanan bir denetim sisteminin kurulması, kaçak madenciliğe darbe vurulması ve küçük maden ocaklarının birleştirilmesi oldukça etkili olmuştur (Sökmen, 2019, ss, 29-30).

Avustralya’da da kömür madenciliği yapılırken iş sağlığı ve güvenliği esas alınmış ve bu yönde kanuni düzenlemeler yapılmıştır (Blank ve Aziz, 2009, ss. 9-10). Ayrıca Avustralya’da madenlere teknoloji de girmiştir. Bu nedenle, madenlerde iş sağlığı ve güvenliği açısından önemli mesafeler kat edilmiştir. Ancak, buna rağmen maden ocaklarında yaşanan ölümler tamamen engellenmiş değildir. Örneğin, 2013 yılında Avustralya madenlerinde iş kazası ve meslek hastalıklarından kaynaklı 8 madenci yaşamını yitirmiştir (Reece, 2018, 3 Aralık).

Şili de önemli maden rezervlerine sahip ülkelerden biridir. Ancak, Şili’de daha çok bakır madenciliği yapılmaktadır. Şili tarihinde de madencilik açısından acı tecrübeler yaşanmıştır. Zira, 1945 yılında El Teniente Bakır Madeni’nde yaşanan kazada 355 madenci yaşamını yitirmiştir (whc.unesco, 2020, 30 Temmuz). Bu nedenle, Şili’de de madenlerde iş sağlığı ve güvenliği alanında önemli gelişmeler yaşanmıştır. İş sağlığı ve güvenliğine dönük kanuni

düzenlemeler yapılmıştır. Bu doğrultuda, madenlerde kaza riskini önlemek amacıyla çeşitli adımlar atılmıştır. Özellikle, madenlerde göçük olmaması için çeşitli tedbirler alınmıştır. Zira, Şili madenlerinde göçük riski oldukça fazladır. Bu kapsamda göçük riskine karşı madenlerin güçlendirilmesine gidilmiş ve madenlerde yaşam odası oluşturulmuştur (Güneş, 2018, 11 Nisan).

Bu açıklamalardan hareketle, ülkeler genel olarak maden işçilerine yönelik yaptıkları kanuni düzenlemelerde, iş sağlığı ve güvenliği konusunda düzenleme yapma ihtiyacı duymuştur (Turhan, 2016, s. 31). Ayrıca, ülkeler madenlerde iş sağlığı ve güvenliğini sağlamak için çeşitli yöntemler uygulamıştır. İzlenen bu yöntemler gelişmiş ülkelerde maden kazalarının azalması açısından büyük katkı sağlamışsa da, denetim mekanizması gelişmemiş ya da denetim mekanizması yetersiz kalan ülkelerde madenlerde iş sağlığı ve güvenliğinin tesis edilmesi açısından bu şekilde olumlu bir tablo ortaya çıkmamaktadır (çalışmaortamı, 2020, 9 Ağustos).

Türkiye’de Maden İşçilerini İlgilendiren İş Sağlığı ve Güvenliği Alanında Yaşanan Gelişmeler

Osmanlı Devleti Döneminde Yaşanan Gelişmeler

Osmanlı Devleti’nde madenlerin çıkartılması ve işletilmesi açısından ekseriyetle dini kaideler uygulanmıştır. Bu nedenle, şer’i hükümler doğrultusunda madenler işletilip çalıştırılmıştır (Kaştan, 2016, ss. 8-10). Bu madenlerin işletilmesi ve çalıştırılması açısından çok sayıda işçiye ihtiyaç duyulmuştur. Bu ihtiyaç zorunlu çalıştırma sistemi kullanılarak karşılanmıştır. Osmanlı Devleti’nde madenlerde ve orduda genellikle zorunlu çalışma sistemi uygulanmıştır. Osmanlı Devleti’nde çalışma hayatında genel olarak, kendi isteğiyle çalışan yerli işçiler, yabancı işçiler, askerler, esirler, köleler ve zorunlu çalışanlar bulunmaktadır. Bu sistem içinde en çok zorunlu çalıştırılanlar madenlerde istihdam edilmiştir (Güven, 2015, ss. 23-24). Bunun yanında, Osmanlı Devleti’nde dini esaslara dayanarak kurulmuş zaviye teşkilatı, ahilik teşkilatı, ve lonca teşkilatı gibi kuruluşlar da maden işçilerine birçok yönden fayda sağlamıştır (Akyiğit, 2016, ss. 41-42). Örneğin lonca teşkilatı, hastalık, malullük, yaşlılık, kaza, ölüm gibi konularda oluşan mağduriyetlerin giderilmesinde önemli bir rol oynamıştır. Özellikle, loncalar içinde bulunan teavün sandıkları kaza geçiren iş göremez hale gelen veya hasta olan üyelerine

bu yardımları yapmıştır (Süzek, 2017, s. 10). Ancak, Osmanlı Devleti'nde maden işçilerini ilgilendiren asıl önemli gelişmeler Tanzimat Dönemi ile birlikte yaşanmıştır. Ayrıca, bu dönemde iş sağlığı güvenliği ve sosyal güvenlik alanında oldukça önemli gelişmeler yaşanmıştır (Şenocak, 2009, s. 425).

Bu dönemde maden işçilerini koruma gayesi ile birçok kanuni düzenleme yapılmıştır. Yapılan bu kanuni düzenlemeler aynı zamanda, iş sağlığı ve güvenliği alanında yapılan ilk hukuki düzenlemelerdir (Keskin, 2011, ss. 127-128). Zira, çok sayıda işçinin çalıştırıldığı maden ocakları elverişli çalışma koşullarından yoksundur. Dolayısıyla, Tanzimat Döneminde sanayileşmenin getirdiği olumsuz şartlar maden ocaklarında belirgin şekilde hissedilmiştir (Mollamahmutoğlu vd., 2014, ss. 42-43).

Tanzimat Döneminde Osmanlı Devleti'nde sanayileşme hamleleri başlamıştır. Şüphesiz bu sanayileşme hamleleri maden ocaklarındaki üretimin artmasına ve işçilerin çalışma koşullarının bozulmasına neden olmuştur (Çiçek ve Öçal, 2016, s. 123). Bu nedenle, madenlerde iş sağlığı ve güvenliğinin oluşturulması için mevzuat çalışmaları hızlanmıştır. Ayrıca, Tanzimat Döneminde Osmanlı Devleti, madencilik açısından da Avrupa ülkelerinin gerisinde kaldığını fark etmiş ve bu yönde de çalışmalar yapmıştır (Güven, 2015, s. 6). Bu nedenle, Tanzimat Döneminde madencilik sektöründe diğer sektörlerle göre daha fazla gelişme yaşanmıştır. Zira, Osmanlı ordusunda yapılan yenilikler madenlere olan bağımlılığı oldukça arttırmıştır (Gürbüz, 2014, ss. 7-8). Bu durum özellikle kömür madenlerinde çok sayıda işçinin istihdam edilmesine neden olmuştur. Örneğin, 1846 tarihli bir kayıta Ereğli Kömür madenlerinde, kömür ocaklarında 1500, kömürün nakliyesinde de 300 kadar işçinin çalıştırıldığı belirtilmektedir (Kaştan, 2016, s. 6).

19. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin donanmada ve fabrikalarda buhar gücünü kullanmak istemesi ve uzun süren savaşlar madenlerde üretimin artmasına ve çok sayıda işçinin çalıştırılmasına neden olmuştur (Koç, 2016, s. 63). Ayrıca, maden ocaklarında iş sağlığı ve güvenliğine gereken önem verilmemiştir. Bunun yanında, madenlerde üretimi arttırabilmek için işçiler çoğu zaman baskı altına alınmıştır. Buna ek olarak madenlerde bazı usulsüzlükler ve ihmaller de yaşanmıştır (Günay, 2017, s. 63).

Bu gelişmeler üzerine yapılan kanuni düzenlemelerle maden işçilerine yönelik koruyucu bir politika izlenmiştir. Bu şekilde maden işçilerinin

sanayileşmenin getirdiği olumsuzluklara karşı koymaları amaçlamıştır (Demir, 2007, s. 7). Bu kapsamda çeşitli nizamnameler yürürlüğe girmiştir. Bu kapsamda ilk olarak, Fransız Medeni Kanunu’ndan esinlenerek hazırlanan 1862 tarihli Maadin Nizamnamesi yürürlüğe girmiştir (Topaloğlu, 2003, s. 3). Ancak, bu düzenleme ile birlikte Osmanlı Devleti’nin madenlerinde Avrupalı Devletler söz sahibi olmuştur. Zira, bu düzenleme ile yabancılara Osmanlı Devleti’nde maden işletmesi açma hakkı tanınmıştır (Turhan, 2016, s. 51). Ayrıca, yabancıların açtığı maden işletmelerinde çalışan işçiler oldukça kötü şartlar altında çalıştırılmıştır. Lakin, Nizamnamede işçiler açısından lehe olan birtakım düzenlemeler bulunmaktadır (Öztoprak, 2016, s. 39). Örneğin, Nizamnamede işçilerin kendi rızalarıyla madenlerde çalıştırılabileceği hükme bağlanmıştır. Bu şekilde, zorla çalıştırma ve angarya yasaklanmıştır. Buradan hareketle Nizamnamenin işçilere bir sosyal koruma getirdiğini söylemek mümkün bulunmaktadır (Akyiğit, 2016, s. 42).

1867 yılında ise, Dilaver Paşa Nizamnamesi yürürlüğe girmiştir. Bu Nizamnamenin hazırlanmasında Osmanlı Devleti’nde o dönemde uygulanan kömür politikalarının etkisi olmuştur (Şenocak, 2009, ss. 425-426). Bu nedenle, daha çok kömür çıkartabilmek için işçilerin sosyal ve ekonomik yönden desteklenmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda 8 Mayıs 1867 tarihinde Dilaver Paşa Nizamnamesi (Ereğli Maadin-i Hümayun Teamülnamesi) yürürlüğe girmiştir. Dilaver Paşa Ereğli Kömür Havzası’nda edindiği bilgiler ve kazandığı tecrübeler sonucu bu nizamnameyi hazırlamıştır (Kaştan, 2016, s. 12).

Yaklaşık 100 maddesi bulunan Dilaver Paşa Nizamnamesi padişahın onayından geçmemiş olmasına karşın, Ereğli Kömür Havzası’nda uygulanmak istenmiştir. Ayrıca, Dilaver Paşa Nizamnamesi Osmanlı Devleti’nde çalışma hayatı açısından da oldukça önemli düzenlemeler getirmiştir (Koç, 2016, ss. 68-69). Madenlerde çalışan işçilerin hakları ele alınmıştır. Zira, Nizamnamede maden işçilerini koruyucu nitelikte birtakım düzenlemeler bulunmaktadır (Korkmaz ve Alp, 2016, s. 28). Bu yönüyle Dilaver Paşa Nizamnamesi özel işçi gruplarına yönelik bir düzenlemedir. Bu nedenle, Dilaver Paşa Nizamnamesinde iş sağlığı ve güvenliği açısından işçileri koruyucu hükümler getirilmiştir (Dmeircioğlu ve Centel, 2016, s. 25). Buna göre, işçilerin geceleri korunması için maden ocaklarında işçi koğuşlarının yapılacağı, günlük fiili çalışma süresinin 10 saat olacağı düzenlenmiştir. İlaveten işçilere dinlenme sürelerinin verilmesi gerektiği de düzenlenmiştir (Çiçek ve Öçal, 2016, s. 124).

İşçilere hafta tatili verilmemekle birlikte, Müslümanlar dini bayramlarda, Hıristiyanlar ise paskalya bayramında izin kullanabilmektedir. Ayrıca, madenlerde doktor bulunması gerektiği, hastalığı tedavi edilebilecek olan hastaların hemen orada tedavi edilmesi, ağır hasta olanların ise köyüne gönderilmesi gerektiği düzenlenmiştir (Koç, 2016, s. 69). Nizamnamede hastalıktan söz edilmekle birlikte, iş kazasından çok fazla söz edilmemiştir. İş kazası olması halinde ne gibi tedbirlerin uygulanacağından bahsedilmemiştir. Ancak, Nizamnamede maden işçilerinin çalışma şartları ayrıntılı şekilde düzenlenmiştir (Gürbüz, 2014, s. 6). Bunun yanında, maden işçilerini etkileyebilecek başkaca konular da düzenlenmiştir. Örneğin, kömür ocaklarının oluşumu, yönetimi, işletilme şekli gibi konular düzenlenmiştir. Nizamname ile bölgede çalışabilecek erkekler kayıt altına alınmıştır (Özveri, 2015, s. 26). Nizamnamede ücretli iş mükellefiyeti ile ilgili düzenlemeler de bulunmaktadır. Ancak, Dilaver Paşa Nizamnamesinde bir denetim mekanizması oluşturulmamıştır (Ünlütürk ve Ulutaş, 2015, s. 331). Bu nedenle, Dilaver Paşa Nizamnamesi işlevsiz hale gelmiştir. Dolayısıyla, maden işçileri için hazırlanan bu Nizamname hayata geçirilememiş ve uygulanamamıştır (Çelik vd., 2017, s. 7).

Bu doğrultuda, 1810 Fransız Medeni Kanunu esas alınarak, doksan maddeden oluşan 1869 tarihli Maadin Nizamnamesi yürürlüğe girmiştir. 1869 tarihli Maadin Nizamnamesi ile Dilaver Paşa Nizamnamesinin eksik kalan yönleri tamamlanmak istenmiştir (Günay, 2017, s. 64). Ayrıca, 1869 tarihli Maadin Nizamnamesi, Dilaver Paşa Nizamnamesinden farklı olarak tüm ülke çapında uygulanmak amacıyla yürürlüğe konulmuştur. 1869 tarihli Maadin Nizamnamesi madenlerde mecburu çalışma uygulamasını kaldırmıştır (Demir, 2007, ss. 7-8). Mecburu çalışmanın kaldırılması için valilere ve mühendislere de sorumluluk yüklenmiştir. Zira, 61. maddede ocaklarda zorunlu çalışma uygulaması yasaklanmıştır (Kaştan, 2016, s. 12). Dolayısıyla, madenlerde angarya çalışma sistemi tümüyle terk edilmiştir. Bunun yerine ücretli çalışma sistemi benimsenmiştir (Korkmaz ve Alp, 2016, s. 28).

1869 tarihli Maadin Nizamnamesinde iş kazasına uğrayan işçiye, işçinin ailesine işverenin tazminat ödemesi gerektiği düzenlenmiştir. Ayrıca, iş kazasının olmasında kusurlu işverenin para cezası ödemesi gerektiği belirtilmiştir (Çiçek ve Öçal, 2016, s. 125). Bu nedenle, 1869 tarihli Nizamname işvereni madende iş kazalarının yaşanmaması için gerekli tedbirleri almakla yükümlü

tutmuştur. Bu şekilde Nizamname iş kazası olması halinde işverenin hukuki sorumluluğuna gidileceğini düzenlemiştir (Özveri, 2015, s. 28). Bunun yanında, Nizamname iş kazalarının önlenmesi açısından madenlerdeki mühendislere de sorumluluk yüklemiştir. Buna göre, mühendislere madenlerde gereken önlemleri alma yükümlülüğü yüklenmiştir. Ayrıca, Nizamname mühendislere iş kazalarının önlenmesi için gerekli malzemeleri idareden isteme yetkisi de vermiştir. İlaveten Nizamnamede madende kaza yaşanması halinde kazaların idareye bildirilmesi, madenlerde doktor ve eczane bulundurulması gibi konular da düzenlenmiştir. Bu bağlamda 1869 tarihli Maadin Nizamnamesinde iş kazası olması halinde alınması gereken önlemler ile kaza olması halinde hangi miktarda tazminat ödeneceği düzenlenmiştir. Buna göre, kazaya uğrayan işçinin ailesine de mahkemece belirlenen tazminatın ödenmesi gerekmektedir. Ayrıca, kazanın olmasında ihmali olanların ve sorumluların para cezası ödemesi gerektiği de düzenlenmiştir (Günay, 2017, s. 65). Dolayısıyla, iş kazasının önlenmesi için gerekli önlemlerin alınması ve iş kazası olması halinde de gecikilmeden iş kazasının yetkili makamlara bildirilmesi gerektiği Nizamname ile düzenlenmiştir. Bu şekilde 1869 tarihli Maadin Nizamnamesi iş sağlığı ve güvenliği açısından oldukça önemli düzenlemeler getirmiştir (Güzel vd., 2016, s. 24). 66. maddede madenlerde doktor ve ilaç bulundurmak zorunlu tutulmuştur. Bu şekilde her madende bir eczanenin bulunması amaçlanmıştır (Kaştan, 2016, s. 13). Dolayısıyla, Nizamnamede madenlerde iş sağlığı ve güvenliği açısından oldukça önemli düzenlemeler getirilmiştir. Ancak, 1869 tarihli Maadin Nizamnamesi zamanla madenlerde iş sağlığı ve güvenliği alanında oluşan ihtiyaçları karşılama noktasında yetersiz kalmıştır (Çelik vd., 2017, s. 8). Bu nedenle, madenlere yönelik iş sağlığı ve güvenliğine dönük kanuni düzenlemeler devam edilmiştir. Bu şekilde maden işçilerinin daha sağlıklı ve güvenli bir ortamda çalıştırılması amaçlanmıştır (Özveri, 2015, ss. 29-30). Bunun üzerine 1887 tarihinde doksan iki maddeden oluşan madenlerle ilgili bir Nizamname yürürlüğe girmiştir. Nizamnamede maden kazalarının önlenmesi için çeşitli yaptırımlar öngörülmüştür. Buna göre, kötü idare veya teknik yetersizlik nedeniyle madende kaza olması halinde para cezası kesileceği düzenlenmiştir. Bu dönemde 1906 yılında bir Nizamname daha yürürlüğe girmiştir (Karakoç, 2014, s. 18). 1906 tarihli Nizamname, Cumhuriyet döneminde de bir süre yürürlükte kalmıştır. Gerek 1887 tarihli Nizamnamede, gerek 1906 tarihli Nizamnamede işçilerin kendi rızalarıyla çalıştırılması gerektiği esasa bağlanmıştır (Gürbüz, 2014, s. 7).

Osmanlı Devleti’nde, işçi sağlığı ve iş güvenliği alanında yapılan ilk kanuni düzenlemelerde maden işçileri hedef alınmıştır. Bu şekilde maden işçilerinin çalışma şartları iyileştirilmek istenmiştir. Ancak, yapılan kanuni düzenlemeler uzun ömürlü olmamakla birlikte, yapılan bu kanuni düzenlemeler uygulamaya da tam anlamıyla yansımamıştır (Özveri, 2015, ss. 17-24). Zira, bu mevzuat çalışmalarında iş sağlığı ve güvenliği açısından maden işçilerini ilgilendiren konular ele alınmakla birlikte, bu mevzuat çalışmalarında sistematik bir yol izlenememiştir. Ayrıca, çalışma koşullarında görülen olumsuzluklar da devam etmiştir. Bu nedenle, 1908 yılında II. Meşrutiyet’in ilan edilmesi ile birlikte işçilerin çalışma şartları sorgulanır hale gelmiştir (Çelik vd., 2017, s. 9). Özellikle maden ocaklarının iş sağlığı ve güvenliği açısından yetersiz olması, maden işçilerinin ağır şartlar altında çalışması işçilerin harekete geçmesini tetiklemiştir. Örneğin, 1908 yılında Ereğli kömür madenlerinde büyük çapta bir grev hareketi olmuş ve çok sayıda işçi bu greve katılmıştır (Kaştan, 2016, s. 17). Bu nedenle, Meşrutiyet dönemi, maden ocaklarının iş sağlığı ve güvenliği açısından yetersiz kaldığı, ağır çalışma koşullarının uygulandığı bir dönem olmuştur. İlerleyen dönemde de bu tablo değişmemiştir (Korkmaz ve Alp, 2016, s. 28). Zira, I. Dünya savaşı döneminde Osmanlı Devleti’nin kömür ihtiyacının artması üzerine yeni maden ocakları açılmış ve maden ocaklarındaki kömür üretimi de arttırılmıştır. Bu nedenle, maden ocaklarında iş sağlığı ve güvenliği açısından birçok olumsuzluk yaşanmıştır. Zira, bu dönemde birçok grev hareketi ortaya çıkmıştır. Örneğin, 1909-1914 yılları arasında çeşitli bölgelerde birçok madenci greve gitmiştir (Koç, 2016, ss. 71-72).

Milli Mücadele Dönemi

Milli Mücadele döneminde de (1921-1923) maden işçilerine yönelik kanuni düzenlemeler yapılmıştır. Bu şekilde Büyük Millet Meclisi uygulama alanı Zonguldak Ereğli Kömür bölgesi ile sınırlı olan 114 sayılı ve 151 sayılı Kanunları kabul etmiştir (Demircioğlu ve Centel, 2016, s. 26).

28 Nisan 1921 tarihinde Büyük Millet Meclisi 114 sayılı Kanunu yürürlüğe koymuştur. Diğer adı “Kömür Tozlarına İlişkin Kanun” olan 114 sayılı Kanun ile, kömür tozlarının satışından elde edilen paraların işçilerin ihtiyaçlarına harcanması amaçlanmıştır. Buna göre, kömür tozlarından elde edilen paraların Ziraat Bankası’nda amele heyeti adına açılan bir hesaba yatırılması kararlaştırılmıştır (Akyiğit, 2016, s. 42).

Bu dönemde maden işçilerinin iş sağlığı ve güvenliği açısından durumunu değerlendirmek üzere, Ereğli Kömür Havzası’nda birtakım incelemeler yapılmıştır (Topaloğlu, 2011, ss. 3-5). Örneğin, bu dönemde Celal Bayar işçilerin çalışma koşullarının elverişsiz olduğunu, kanunların burada uygulanmadığını, maden işçilerinin angarya çalışmaya zorlandığını, işçilerin yeterince beslenemediğini, kıyafetlerinin de düzenli şekilde temin edilmediğini raporlamıştır. Bu gelişmelerin üzerine diğer adı “Ereğli Havzai Fahmiyesi Maden Amelelerinin Hukukuna Müteallik Kanun” olan 151 sayılı Kanun’un hazırlıkları başlamıştır. 10 Eylül 1921 tarihli 151 sayılı Kanun, iş sağlığı ve güvenliği açısından önemli düzenlemeler getirmiştir (Korkmaz ve Alp, 2016, s. 28). Ancak, 151 sayılı Kanun sadece belli işçi grupları için koruyucu nitelikte düzenlemeler getirmiştir. Zira, 151 sayılı Kanun sadece Ereğli Kömür Havzası’nda çalışan işçileri ele almıştır. Bu kapsamda, 151 sayılı Kanunda madenlerde asgari çalışma yaşı, çalışma süreleri, iş sağlığı ve güvenliğine yönelik alınması gereken önlemler, iş kazası halinde sorumluların tazminat yükümlülüğü ve cezalandırılması gibi konular düzenlenmiştir (Süzek, 2017, s. 10). Buna göre, maden işçilerinin günlük çalışma süresi 8 saat olarak belirlenmiştir. Ancak, tarafların anlaşarak günlük çalışma süresini 8 saattin üzerine çıkartmalarına da imkan tanınmıştır (Özveri, 2015, s. 32). Ayrıca, işveren fazla çalışma ücretini yüzde yüz zamlı ödemek şartıyla işçilere fazla çalışma yaptırtabilmektedir. İlaveten çalışma hayatımızda asgari ücret uygulaması ilk defa bu kanunla düzenlenmiştir. Madenlerde çalışma yaşı ise 18 olarak belirlenmiş, madenlerde zorla çalıştırma sistemi de yasaklanmıştır. Buna ek olarak, işverenin kusuru nedeniyle iş kazası geçiren işçinin ölmesi halinde, işverenin işçinin ailesine tazminat ödemesi gerekmektedir. İşverenin hastalanan ya da kazaya uğrayan işçileri de tedavi ettirme yükümlülüğü bulunmaktadır (Koç, 2010, s. 72). Bu nedenle, işverenin madenin olduğu yerde hastane, eczane ve hekim bulundurması gerekmektedir. Ayrıca, maden ocağında sağlık ve güvenlik koşullarını sağlamayan maden işletmelerinin de ruhsatları iptal edilmekte ve imtiyazları da kaldırılmaktadır (Çiçek ve Öçal, 2016, s. 125). Dolayısıyla, 151 sayılı Kanun maden işçilerini koruyucu birçok düzenleme getirmiştir. Ayrıca, 151 sayılı Kanun getirdiği bu düzenlemelerle ülkemizde sosyal sigorta ile ilgili hükümler içeren ilk hukuki düzenleme niteliği de taşımaktadır (Güzel vd., 2016, s. 25; Şenocak, 2009, s. 425).

Ulusal tarihimizde Milli Mücadele döneminde maden işçilerine yönelik iş sağlığı ve güvenliği alanında önemli gelişmeler yaşanmıştır. Bu dönemde

Cumhuriyet ilan edilmemiş olmasına ve Ulusal Kurtuluş Savaşının zor şartlarına karşın maden işçilerini ilgilendiren düzenlemeler yapılmıştır (Çelik vd., 2017, s. 26). Bütün işçileri kapsayan düzenlemelerin yapılması düşünülmüşse de, her iş alanı ve iş bölgesi için ayrı ayrı düzenlemelerin yapılmasının özellikle geri kalmış iş alanları için daha faydalı olacağı düşüncesi benimsenmiştir. Bu nedenle, uygulama alanı kömür maden ocakları ile sınırlı olan kanuni düzenlemeler yapılmıştır (Demir, 2007, s. 8). Ancak, yapılan bu kanuni düzenlemeler maden ocaklarında görülen olumsuzlukların ortadan kalkması için yeterli olmamıştır. Bu dönemde de maden ocaklarında birtakım sıkıntılar yaşanmıştır. Örneğin, bu dönemde de maden ocaklarında zorunlu çalışma sistemi uygulaması görülmüştür (Makal, 2005, s. 72).

Cumhuriyet Dönemi

Cumhuriyet'in ilanıyla birlikte, sanayileşme hamleleri hız kazanmış ve bu alanda çeşitli adımlar atılmıştır. Bu amaç doğrultusunda İzmir İktisat Kongresi'nin toplanması yönünde bir karar alınmıştır (Demircioğlu ve Centel, 2016, s. 27)). Bu şartlar altında 17 Şubat 1923 - 04 Mart 1923 tarihleri arasında İzmir İktisat Kongresi toplanmış, Kongre'de Zonguldak Kömür Havzası'nda çalışan maden işçilerinin yaşadığı olumsuzluklar da göz ardı edilmemiştir. Zira, Kongre boyunca Zonguldak Kömür Havzası'nda yaşanan sorunlar ele alınmış ve madenlerin de millileştirilmesi yönünde bir karar alınmıştır (Öztoprak, 2015, s. 39). Bu dönemde iş hayatını ilgilendiren hukuki düzenlemelere de devam edilmiştir. Yapılan bu düzenlemeler doğrudan maden işçilerine yönelik olmayıp, genel nitelikte düzenlemeler olmakla birlikte, madenlerde çalışan işçileri de ilgilendirmektedir. Örneğin, 1924 yılında 394 sayılı Hafta Tatili Hakkında Kanun, 1925 yılında 2739 sayılı Ulusal Bayram ve Genel Tatiller Hakkında Kanun ve 1926 yılında 818 sayılı Borçlar Kanunu yürürlüğe girmiştir. Bu dönemde ulusal bir iş kanununun yürürlükte olmaması nedeniyle bir genel kanun olan 818 sayılı BK'nin getirmiş olduğu düzenlemeler iş hayatı açısından da büyük önem taşımaktadır. Bu kanunda işçi işveren arasındaki ilişki hizmet akdi kapsamında düzenlenmiş olup, BK'de iş sağlığı ve güvenliği konusu da düzenlenmiştir. BK'nin 332. maddesinde iş sağlığı ve güvenliği konusu düzenlenmiş olup, işverenin işçinin maruz kalabileceği tehlikelere karşı gerekli tedbirleri alması gerektiği, aksi halde işverenin işçinin uğradığı zararları tazminle yükümlü olduğu düzenlenmiştir.

818 sayılı BK’nin 332. maddesinde iş sözleşmesi ve iş ilişkisinin niteliği gereği hakkaniyet çerçevesinde işverenin kendisinden beklenen önlemleri alması gerektiği düzenlenmiştir. Ancak, 818 sayılı BK’nin genel bir kanun olması nedeniyle BK’de iş sağlığı ve güvenliği ile ilgili ayrıntılı düzenlemeler bulunmamaktaydı. Ayrıca, bu dönemde BK dışında iş hayatını ilgilendiren 394 sayılı Hafta Tatili Hakkında Kanun ve 2739 sayılı Ulusal Bayram ve Genel Tatiller Hakkında Kanun gibi düzenlemeler yapılmış olmasına karşın, bu düzenlemelerin maden işçilerine yönelik olumlu bir etkisi olmamıştır. Zira, bu dönemde maden ocaklarında birçok eksiklik görülmektedir ve yasalara uygun hareket edilmemektedir. Bunun yanında, maden işçilerine yönelik yasalardaki hükümlere de riayet edilmemektedir. Maden ocaklarında 18 yaşından küçüklerin çalıştırılması yasak olmasına karşın, bu durum bir gelenek halini almış 18 yaşından küçüklerin babalarıyla madenlerde çalıştırılması uygulamasına devam etmiştir (Özveri, 2015: 31-36).

Bu dönemde yaşanan önemli bir gelişme de 1930 yılında 1593 sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanunu’nun yürürlüğe girmesi olmuştur. Umumi Hıfzıssıhha Kanunu ile birlikte, iş hayatında kadın ve çocukların korunması, 50’den fazla işçi çalıştıran işyerlerinin hekim bulundurması, belli büyüklükteki işyerlerinde revir ya da hastanenin yapılması gibi yükümlülükler düzenlenmiştir. Umumi Hıfzıssıhha Kanunu’nun 173. maddesinden 180. maddesine kadar olan hükümlerde iş sağlığı ve güvenliği ile ilgili düzenlemeler de bulunmaktadır. Bu nedenle, Umumi Hıfzıssıhha Kanunu’nda maden işçilerini ilgilendiren düzenlemeler de bulunmaktadır. Umumi Hıfzıssıhha Kanunu madde 173/f-1 hükmünde on iki yaşının altındaki çocukların maden işyerlerinde işçi ve çırak olarak çalıştırılmasının yasak olduğu düzenlenmiştir. Ayrıca, Umumi Hıfzıssıhha Kanunu’nda 12 yaşından küçük çocukların fabrika ve imalathanelerde çalıştırılmayacağını, 12-16 yaş arasındaki çocukların gece döneminde saat 20’den sonra çalıştırılmasının yasak olduğunu da düzenlemiştir. 18 yaşından küçük çocukların kahve, gazino gibi yerlerde çalıştırılması yasaklanmıştır. Bu şekilde Umumi Hıfzıssıhha Kanunu çocukları koruma amacıyla hareket etmiştir (Mollamahmutoğlu vd., 2014, s. 46). Bunun yanında, Umumi Hıfzıssıhha Kanunu’nda maden işçilerini ilgilendiren başkaca düzenlemeler de bulunmaktadır. Buna göre, Umumi Hıfzıssıhha Kanunu, madenlerde günlük çalışma süresini 8 saat olarak belirlemiştir. Ayrıca, Umumi Hıfzıssıhha Kanunu maden işçisi olsun ya da olmasın tüm sektörlerde işçilerin gece döneminde gece çalışma süresini 8 saat olarak belirlemiştir. Bu şekilde gece hizmetleri ile

yer altı işlerinde çalışan işçilerin günlük çalışma süresi 8 saat olarak düzenlenmiştir. Buna ek olarak, hamile kadınların doğumdan önce 3 aylık dönemde ağır işlerde çalıştırılması yasaklanmış, doğum yapan kadınlara da doğumdan sonraki 6 aylık dönemde yarımşar saatlik emzirme izni verilmesi gerektiği hükme bağlanmıştır.

Bu dönemde bir iş kanunun bulunmaması nedeniyle, 1924, 1925, 1927, 1929, 1932 yıllarında yasa tasarıları hazırlanmış, ancak bu tasarılar da hayata geçirilememiş ve kadük kalmıştır. Tasarılar dönemi olarak da adlandırılan bu dönemde maden işçilerinin çalışma şartları ve madenlerde uygulanan iş sağlığı ve güvenliği yöntemleri de sıklıkla tartışılmıştır. Bu nedenle, 1932 Yasa Tasarısı hazırlanırken Ereğli Havza-i Fahmiye Amele Birliği'nin görüşleri dahi alınmıştır (Özveri, 2015, ss. 36-40). Ancak, bu dönemde sanayi alanında önemli gelişmeler yaşanmıştır. Devletin öncülüğünde ulusal sanayinin kurulması amaçlanmıştır. Bu amaçla 1934 yılında beş yıllık kalkınma planı hazırlanmış ve beş yıllık kalkınma planı doğrultusunda da bir iş kanununun hazırlanması için çalışmalar başlamıştır. Bunun üzerine, 08.06.1936 tarihinde kabul edilen 3008 sayılı İş Kanunu 16.06.1937 tarihinde yürürlüğe girmiştir (Çelik vd., 2017, ss. 10-11).

3008 sayılı Yasa özelliği itibarıyla Türkiye'de iş hayatını düzenleyen ilk iş kanunu olarak yürürlüğe girmiş ve kanunun uygulanabilmesi adına çok sayıda tüzük yürürlüğe girmiştir. 3008 sayılı İş Kanunu ile, çalışma yaşamında sürekli artan işçi ve müstahdem sayısına bağlı olarak işçi ve işveren arasındaki ilişkinin düzenlenmesi amaçlanmıştır. Ancak, 3008 sayılı İş Kanunu bir işverene bağımlı çalışan işçileri bedenen ya da bedenen ve fikren çalışan işçi şeklinde bir ayrım tabii tutmuştur. Bu kapsamda fikren çalışması bedenen çalışmasına göre üstün olan işçiler 818 BK'ye tabii tutulmuştur.

3008 sayılı İş Kanunu'nda doğrudan maden işçilerini ilgilendiren düzenlemeler de bulunmaktadır. Örneğin 3008 sayılı İş Kanunu'nun 9. maddesinde, maden işçilerinin çalışma şartları ile ilgili düzenlemeler getirilmiştir (Günay, 2017, s. 68). Bunun yanında, 3008 sayılı İş Kanunu'nda iş sağlığı ve güvenliği konusunda da oldukça önemli düzenlemeler bulunmaktadır. Zira, iş kazası ve meslek hastalıkları 3008 sayılı İş Kanunu'nda sosyal koruma gerektiren riskler kapsamında düzenlenmiştir. Bu şekilde ilk defa bir yasada sistematik bir şekilde iş sağlığı ve güvenliği konusu ele alınmıştır. Lakin bu hükümler çok fazla hayata geçirilememiş ve uygulamaya yansımamıştır (Özveri, 2015, s. 48).

3008 sayılı İş Kanunu’nun yürürlüğe girmesi ile birlikte, ülkemizde ilk defa iş sağlığı ve güvenliği konusunda ayrıntılı düzenlemeler getirilmiştir. Ancak yapılan bu düzenlemeler, iş sağlığı ve güvenliği alanında ortaya çıkan sorunların çözümlenmesi noktasında tam anlamıyla ihtiyaçları karşılayamamıştır (işkanunu.com, 2020, 5 Ağustos).

1940’lı yıllarda genel olarak ülke genelinde maden ocaklarında kömür üretimi artmıştır. Bu durum maden ocaklarında birtakım olumsuzlukların yaşanmasına da neden olmuştur (Öztoprak, 2015, s. 40). Bu şartların etkisiyle 23.06.1942 tarihinde 4268 sayılı Madenlerin Aranması ve İşletilmesine Dair Kanun kabul edilmiştir. Madenlerin Aranması ve İşletilmesine Dair Kanun maden işçileri açısından da oldukça önemli düzenlemeler getirmiştir. Zira, Kanun’un 11. maddesinde madenin içinde veya dışında çalıştırılan işçilerin madende iş kazası yaşanması sonucu yaralanması halinde tazminata hak kazanacağı, kazaya uğrayan işçinin ölümü halinde de işçinin mirasçılara tazminat ödeneceği düzenlenmiştir. Ayrıca, bu kişilerin tazminata hak kazanması açısından hata ve kusur oranına bakılmayacağı belirtilmiştir. Bunun yanında kazaya uğrayan sigortalının yaralanması halinde ödenecek tazminat miktarı ile kazaya uğrayan sigortalının ölümü ya da malul kalması halinde ödenecek tazminatın miktarı da gösterilmiştir. Ancak, maddede düzenlenen tazminat miktarları asgari tutar olarak düzenlenmiş, madende iş kazası olması halinde bu tutarlardan daha fazla bir tutarın da talep edilmesi mümkün bulunmaktadır.

Bu dönemde çalışma hayatına ilişkin de birtakım kanuni düzenlemeler yapılmıştır (Özveri, 2015: 51). Bu kapsamda 27.1.1939 tarih ve 2/12245 sayılı Fazla Saatlerle Çalışma Nizamnamesi, 6.11.1940 tarih ve 2/14637 sayılı Günde Ancak Sekiz Saat veya Daha Az Çalışması İcap Eden İşler Hakkında Nizamname, 5.2.1941 tarih ve 2/15156 sayılı İşçilerin Sağlığını Koruma ve İş Emniyeti Nizamnamesi, 11.10.1943 tarih ve 2/20738 sayılı İş Müddetleri Nizamnamesi, 22.7.1948 tarih ve 3/7896 sayılı Ağır ve Tehlikeli İşler Tüzüğü yürürlüğe girmiştir. İkinci Dünya savaşı sonrası dönemde de iş hayatını ilgilendiren önemli gelişmeler yaşanmıştır (Süzek, 2017, s. 11).

1945 yılında Çalışma Bakanlığı kurulup, 1946 yılında Çalışma Bakanlığı’nın Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun kabul edilmiştir. Ayrıca, 1945 yılında 4772 sayılı İş Kazaları ile Meslek Hastalıkları ve Analık Sigortaları Kanunu da kabul edilmiştir. 4772 sayılı Kanunda işin niteliği ve işyeri koşullarına bağlı ortaya çıkan mesleki risk olarak kabul edilen iş kazası kavramı ele alınmıştır.

Ayrıca, meslek hastalığı kavramı da ilk kez ele alınmış ve hukuken düzenlenmiştir. Ancak, bedensel rahatsızlıklar meslek hastalığı olarak kabul edilmiş, ruhsal rahatsızlıklar meslek hastalığı olarak kabul edilmemiştir. Daha sonra, 12.8.1952 tarih ve 3/15556 sayılı Parlayıcı Tehlikeli ve Zararlı Maddelerle Çalışılan İşyerlerinde Alınacak Tedbirler Hakkında Tüzük, 28.5.1953 tarih ve 4/922 sayılı Maden İşletmelerinde Alınacak Emniyet Tedbirleri Hakkında Tüzük başta olmak üzere çeşitli düzenlemeler yapılmıştır. Ancak, bu düzenlemeler tam anlamıyla uygulamaya geçirilememiştir (Özveri, 2015, ss. 56-58). Bu dönemde doğrudan maden işçilerini ilgilendiren birtakım gelişmeler de yaşanmıştır. Örneğin, 03.03.1954 tarihinde kabul edilen 6309 sayılı Maden Kanunu 11.03.1954 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Maden Kanunu'nun yürürlüğe girmesi ile birlikte 1906 tarihli Maadin Nizamnamesi ve Madenlerin Aranması ve İşletilmesi Hakkında Kanun yürürlükten kalkmıştır (Topaloğlu, 2011, s. 4). Ancak, 6309 sayılı Maden Kanunu bu düzenlemeleri yürürlükten kaldırmakla birlikte, işçi sağlığı, işçinin güvenliği, arazi ve işletme emniyeti gibi konuları da ele almıştır. Bu şekilde madencilik faaliyetlerinin sağlıklı ve güvenli bir ortamda yapılması amaçlanmıştır (Öztoprak, 2015, ss. 40-41).

Maden işçilerini ilgilendiren birçok önemli gelişme 1960'lı yıllarda yaşanmıştır (Akyiğit, 2016, s. 43; Süzek, 2017, s. 12). Zira, bu dönemde 1961 Anayasası yürürlüğe girmiştir. 1961 Anayasa'nda birçok maddede işçilere çeşitli haklar tanınmıştır. Buna göre, 1961 Anayasası'nda 42. maddede çalışma hakkı, 43. maddede çalışma şartları, 44. maddede dinlenme hakkı, 45. maddede ücretle adaletin sağlanması, 46. maddede sendika kurma hakkı, 47. maddede toplu sözleşme ve grev hakkı, 48. maddede sosyal güvenliğin esasları düzenlenmiştir.

1961 Anayasası, Türkiye işçi sınıfının tarihsel gelişiminde oldukça önemli bir yere sahip olmuştur. Tüm işçi kesimlerinde olduğu gibi maden işçileri de bu dönemde kötü çalışma koşullarına ve çalışma şartlarının ağırlığına bir tepki koymuştur. İşçilerde daha iyi çalışma koşulları için bir mücadele bilinci de ortaya çıkmaya başlamıştır. Bunun için bu dönemde birçok grev hareketi yaşanmıştır (Turgay, 2017, s. 255). Bu nedenle, 1961 Anayasası'nın iş sağlığı ve güvenliği açısından maden işçilerine olumlu etkilerinin olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

1961 Anayasası'nın en temel özelliklerinden biri de, sosyal güvenliğin bir insan hakkı olarak kabul edilmesidir. Bu nedenle, Devlete de bir sorumluluk

yüklenmiştir (Şenocak, 2009, s. 427). Bu nedenle, sosyal güvenlik alanında önemli gelişmeler olmuştur. Bu amaçla sigorta kollarına yönelik düzenlemeler yapılmış, dağınık halde olan sosyal sigorta uygulamalarında bir sistem kurabilmek amacıyla 1964 yılında 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu yürürlüğe girmiştir.

1970’li yıllarda da önemli hukuki düzenlemeler yapılmıştır. Örneğin, 1971 yılında 1475 sayılı İş Kanunu, 1973 yılında İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Tüzüğü yürürlüğe girmiştir. Bu düzenlemeler, iş sağlığı ve güvenliği ile ilgili bugün uygulanan mevzuat hükümlerinin oluşmasında da önemli bir yere sahiptir. Zira, bu düzenlemeler bugünkü iş sağlığı ve güvenliği mevzuatımızın şekillenmesine büyük katkı sağlamıştır (Özveri, 2015, ss. 56-58). İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Tüzüğünde işyerlerinde alınması gereken iş sağlığı ve güvenliğinin nasıl sağlanacağı, alınması gereken önlemler ile ilgili düzenlemeler bulunmakla birlikte, 1475 sayılı İş Kanunu’nun 73. ile 82. maddeleri arasında da iş sağlığı ve güvenliği ile ilgili düzenlemeler bulunmaktadır. Örneğin, 1475 sayılı İş Kanunu’nun 73. maddesinde işverenin işçi sağlığı ve iş güvenliği için her türlü önlemi olarak, araç ve gereçleri tedarik etmesi ve uygun koşulları sağlaması gerektiği hükme bağlanmıştır. Ayrıca, 1475 sayılı İş Kanunu’nun 79. ve 80. maddelerde ağır ve tehlikeli işlerde çalışacak işçilerin ve 13-18 yaş aralığında çocukların işe alınırken ve işe alınmaları halinde çalışırken bu çocukların yaptıkları işlere elverişli olduklarını gösteren hekim raporu almaları gerektiği düzenlenmiştir. Bu şekilde iş sağlığı ve güvenliği açısından çocuklara yönelik de koruyucu bir anlayış benimsenmiştir (Yamakoğlu, 2016, s. 39).

İlerleyen dönemde doğrudan maden işçilerini ilgilendiren birtakım gelişmeler de yaşanmıştır. Örneğin, 1985 yılında 3213 sayılı Maden Kanunu yürürlüğe girmiştir. 3213 sayılı Maden Kanunu madencilik açısından birçok konuyu ele almıştır. 3213 sayılı Maden Kanunu maden işçilerini olumlu etkilemiştir. Zira, Maden Kanunu madenlerde aranma faaliyetlerinin ve madencilik sürecinin denetlenmesi ve maden işçilerinin kontrollü şekilde çalıştırılması amacına hizmet etmiştir (Turhan, 2016, s. 28-29).

Bu doğrultuda, 3213 sayılı Maden Kanunu genel olarak, proje, ruhsat, işletme hakkı, rödovans sözleşmeleri, harçlar ve rezerv araştırması vb. konuların yanında, iş sağlığı ve güvenliğine yönelik düzenlemeler de getirmiştir. Bu şekilde madenlerde sağlıklı ve güvenli bir ortamın oluşturulması amaçlanmıştır (Uluslararası Çalışma Örgütü, 2016, s. 69). İş sağlığı ve güvenliği alanında

yapılan bu düzenlemelerle özellikle yoğun taş, kömür ve cevher tozu bulunan yer altı maden ocaklarında çalışma şartlarının iyileştirilmesi, iş kazaların ile birlikte, pnömokonyoz ve silikozis gibi hastalıkların önlenmesi ve işçiler için uygun çalışma koşullarının oluşturulması amaçlanmıştır (Türkiye Maden İşçileri Sendikası, 2010, s. 6).

Bu amaç doğrultusunda, madenlerde iş sağlığı ve güvenliğinin sağlanması açısından maden mühendislerinin madenlerde daimi teknik nezaretçi sıfatıyla çalıştırılması zorunluluğu getirilmiştir.

2000’li yıllara gelindiğinde, 2003 yılında 4857 sayılı İş Kanunu yürürlüğe girmiştir. 4857 sayılı İş Kanunu ile birlikte, iş sağlığı ve güvenliği ile ilgili çok sayıda yönetmelik kabul edilmiştir. Bu yönetmeliklerin içinde maden işçilerini ilgilendiren yönetmelikler de bulunmaktadır. Örneğin, Yeraltı ve Yerüstü Maden İşletmelerinde Sağlık ve Güvenlik Şartları Yönetmeliği, Patlayıcı Ortamların Tehlikelerinden Çalışanların Korunması Hakkında Yönetmelik, Kişisel Koruyucu Donanımların İşyerlerinde Kullanılması Hakkında Yönetmelik, İş Ekipmanlarının Kullanılmasında Sağlık ve Güvenlik Şartları Yönetmeliği, İş Sağlığı ve Güvenliği Kurulları Hakkında Yönetmelik, Çalışanları İş Sağlığı ve Güvenliği Eğitimlerinin Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik, Çocuk ve Genç İşçilerin Çalıştırılma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik gibi birçok yönetmelik yürürlüğe girmiştir. Ayrıca, bu dönemde 4709 sayılı Kanun ve 5170 sayılı Kanun yürürlüğe girmiş ve 1982 Anayasa’sının çalışma yaşamını ilgilendiren bazı hükümlerinde değişiklikler hayata geçirilmiştir. Buna göre, 49. maddede çalışma hakkı ve ödevi, 50. maddede çalışma şartları ve dinlenme hakkı, 51. maddede sendika kurma hakkı, 53. maddede toplu iş sözleşmesi hakkı, 54. maddede grev hakkı ve lokavt, 55. maddede ücretle adalet sağlanması, 60. 61. ve 62. maddelerde ise, sosyal güvenlik hukukuna ilişkin hükümler getirilmiştir. Bu şekilde iş hayatında işçileri koruyucu bir politika izlenmiştir (Çelik vd., 2017, s. 15).

2012 yılında, iş sağlığı ve güvenliği konularını düzenleyecek bir kanun yapılması gündeme gelmiştir. Bu zamana kadar iş sağlığı ve güvenliği ile ilgili çıkartılmış tüzük ve yönetmelikler uygulanmış ve bu konuya ilişkin bir kanuni düzenleme yapılmamıştır. Bu şartların etkisiyle 20.06.2012 tarihinde 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği kanunu yürürlüğe girmiştir.

İSGK’nin genel olarak iş sağlığı ve güvenliği açısından maden işçilerine yönelik olumlu etkileri olmuştur. Zira İSGK, yeni bir iş sağlığı ve güvenliği anlayışını benimsemiştir. Bu anlayışa göre, işverenin maden ocağında çalışma ortamında ortaya çıkabilecek tehlike ve riskleri önceden öngörebilmesi, bu tehlike ve riskleri engellemesi, çalışma ortamını bu şekilde dizayn etmesi ve iş sağlığı ve güvenliği açısından gerekli alt yapıyı kurarak yetkili personel ve elemanı çalıştırması gerekmektedir (Akpınar, 2015, ss. 198-200).

Bu doğrultuda, ülkemizde maden işçilerine yönelik iş sağlığı ve güvenliği alanında birçok hukuki düzenleme yapılmıştır. Ancak şu bir gerçektir ki, madenlerde iş sağlığı ve güvenliğinin tesis edilebilmesi için hukuki düzenlemelerin yapılması gerekli olmakla birlikte, bu hukuki düzenlemeler uygulamaya yansıdığı taktirde anlam kazanmaktadır. Zira, son on yıllık dönemde ülkemizde iş sağlığı ve güvenliği mevzuatında önemli gelişmeler yaşanmıştır. 2012 yılında İSGK kabul edilmekle birlikte, 176 sayılı ILO Sözleşmesi ve madenlerde iş sağlığı ve güvenliğine ilişkin yönetmelikler yürürlüğe girmiştir. Ancak, son on yıllık dönemde madenlerde de birçok kaza yaşanmış, çok sayıda işçi hayatını kaybetmiştir. Örneğin, 2010 yılında Zonguldak Karadon’da, grizu patlaması ile 30 işçi yaşanan kaza nedeniyle ölmüştür (Türkiye Barolar Birliği İnsan Hakları Merkezi, 2014, s. 17). Ayrıca, 2014 yılında Soma maden kazası yaşanmış ve 301 madenci hayatını kaybetmiştir (Topaloğlu, 2014, s. 64). Bunun yanında, 2014 yılında Ermenek’te de bir maden kazası yaşanmış ve 18 işçi hayatını kaybetmiştir (Düzgün, 2014, s. 2). Ancak, bu dönemde başkaca maden kazaları da yaşanmıştır (Ertürk, 2014, ss. 265-266). Dolayısıyla, iş sağlığı ve güvenliği mevzuatında yapılan düzenlemeler ve yaşanan gelişmeler madenlerde iş kazalarının önlenmesi için yeterli olmamaktadır. Bu kanun hükümleri uygulanmadığı sürece bir anlam ifade etmemektedir.

Sonuç ve Değerlendirme

İş sağlığı ve güvenliği, çalışanların sağlıklı bir şekilde ve güvenli bir ortamda çalışabilmesi anlamına gelmektedir. Bu nedenle, çalışanların sağlıklı ve güvenli bir ortamda çalışabilmesi için uygun bir ortamın oluşturulması gerekmektedir.

Bazı işler niteliği itibarıyla diğer işlerle mukayese edildiğinde daha riskli ve tehlikelidir. Madencilik işleri de diğer işlere göre oldukça tehlikeli ve risklidir. Madencilğin bu denli riskli ve tehlikeli olması en çok maden işçilerini olumsuz

etkilemektedir. Bu nedenle, tarihi süreç içinde Antik medeniyetlerde dahi maden işçilerinin ne kadar sağlıklı ve ne kadar güvenli bir ortamda çalıştığı tartışmalara konu olmuştur. Bu duruma birçok düşünür de kafa yormuş ve çeşitli önerilerde bulunmuştur. İş sağlığı ve güvenliği alanında yapılan kanuni düzenlemelerde de maden işçileri göz ardı edilmemiştir.

Tarihi süreç içinde birçok devlet maden işçilerine yönelik çeşitli politikalar izlemiş ve kanuni düzenlemeler yapmıştır. Ancak, maden işçilerini ilgilendiren asıl önemli gelişmeler Sanayi Devrimi ile başlamıştır. Bu dönemde madenlerde üretimin artmasına bağlı olarak, madenlerde çalışma koşulları da ağırlaşmış ve işçiler daha yoğun çalıştırılmıştır. Sanayileşme ile birlikte Avrupa’da birçok ülkede maden işçilerine yönelik iş sağlığı ve güvenliği alanında kanuni düzenlemeler yapılmakla birlikte, Amerika Kıtası’nda da bu alanda birçok önemli gelişme yaşanmış ve madenlerde iş sağlığı ve güvenliği alanında kanuni düzenlemeler yapılmıştır. Ancak bu kanuni düzenlemeler yapılmakla birlikte, madenlerde yaşanan hastalıkların ve ölümlerin önüne geçilememiştir.

Ülkemizde de geç başlayan sanayileşme süreci ile birlikte, madenlerde iş sağlığı ve güvenliği açısından çeşitli araştırmalar yapılmış ve birçok kanuni düzenleme yürürlüğe girmiştir. Ancak, yapılan kanuni düzenlemeler çoğu zaman hayata geçirilememiş ya da uygulanmamıştır. Örneğin, çalışma yaşı, çalışma süresi, iş sağlığı ve güvenliği tedbirleri alanında getirilen yasal sınırlamaların birçoğuna genellikle riayet edilmemiştir. Bu nedenle, yapılan kanuni düzenlemeler anlamını yitirmiştir. Ancak, 2012 yılında iş sağlığı ve güvenliği anlayışında bir değişim yaşanmıştır.

2012 yılında İSGK’nin yürürlüğe girmesi üzerine, iş sağlığı ve güvenliği açısından önleyici ve koruyucu bir sistemin kurulması amaçlanmıştır. Bunun için iş kazası ya da meslek hastalığı yaşanmadan en baştan tedbir alınması gerektiği kabul edilmiştir. Bunun için risk değerlendirmesi yöntemi uygulaması hedeflenmiştir. Buna göre, işyerinin yapısına ve işyerinde yapılan işe göre risklerin belirlenmesi, periyodik olarak risklerin incelenmesi ve bu yönde tedbir alınması gerekmektedir. Maden işyerleri açısından da risk değerlendirmesinin yapılması oldukça önemlidir. Zira, madencilik faaliyetlerinin yapıldığı yerler işin niteliği gereği oldukça tehlikeli yerlerdir. Ancak, bu düşünce tarzı ile hazırlanan İSGK yürürlüğe girdikten sonraki süreçte ülkemizde ölümlü iş kazası rakamlarında arzu edilen düşüş yaşanmamıştır. Zira, 2012 yılında ölümlü iş kazalarının en çok yaşandığı ülkeler; Avusturya %39, Kanada

%31,2, Hindistan %31, Türkiye %24,6 şeklinde sıralanmıştır. Türkiye dünyada ölümlle sonuçlanan iş kazalarının en çok görüldüğü ülkeler içinde dördüncü olmuştur.

2012 yılında İSGK’nin yürürlüğe girmiş olmasına karşın, iş kazası yaşanan sektörler içinde, en çok iş kazası 8828 iş kazası ile kömür ve linyit maden ocaklarında meydana gelmiştir. 2013 yılında da bu tablo değişmemiş maden ocaklarında görülen iş kazası sayısı artmıştır. 2013 yılında kömür ve linyit çıkartılan maden ocaklarında 11289 iş kazası yaşanmıştır. 2014 yılında kömür ve linyit çıkartılan maden ocaklarında 10026 iş kazası yaşanmıştır. Ancak, 2014 yılında kömür ve linyit çıkartılan maden ocaklarında yaşanan iş kazası sayısı 2013’e göre az olmakla birlikte, 2014 yılında madenlerde yaşanan iş kazalarında ölen işçi sayısı 2013’e göre daha fazla olmuştur. Zira, 2014 yılında Soma maden faciasının yaşanması üzerine 301 madenci hayatını kaybetmiş ve ilk beş aylık periyotta dahi madenlerde yaşanan iş kazası sonucu 700’ün üzerinde işçi yaşamını kaybetmiştir.

2015 yılında kömür ve linyit çıkartılan maden ocaklarında 7429 iş kazası yaşanmıştır. 2016 yılında ise bu sayı tekrar yükselişe geçmiş ve 8274 iş kazası yaşanmıştır. Ayrıca, 2016 yılında Türkiye genelinde iş kazalarında yaşanan ölüm sayısı da 2015 yılına göre artmıştır. 2015 yılında 1252 kişi iş kazası sonucu yaşamını yitirmişken, 2016 yılında 1405 kişi yaşamını yitirmiştir. Ayrıca, 2017 yılında iş kazası nedeniyle ölenlerin sayısı da 2016’ya göre artmıştır. 2017 yılında iş kazası nedeniyle ölen kişi sayısı 1633 olmuştur. 2018 yılında ise iş kazası sonucu 1923 işçi hayatını kaybetmiştir.

İSGK’nin yürürlüğe girdiği 2012 yılından 2013 yılına madenlerde yaşanan iş kazalarının sayısı artmıştır. 2012’de İSGK’nin yürürlüğe girmesi ile madenlerde yaşanan iş kazası sayısının 2013 yılında azalması gerekirken, 2013 yılında artmıştır. Bunun nedeni, 2012 yılında İSGK’nin getirmiş olduğu düzenlemeler uygulamaya yansımamıştır. Maden ocaklarında koruyucu ve önleyici tedbirler alınmamıştır. İSGK’nin öngördüğü şekilde iş kazası yaşanmadan en baştan gerekli tedbirler alınmamıştır. Maden ocaklarında periyodik olarak risk değerlendirmesi de yapılmamıştır. Dolayısıyla İSGK’nin getirdiği kurallara riayet edilmemiştir.

2014 yılında çok sayıda madenci yaşamını yitirmiştir. Bunun nedeni 2014 yılında Soma maden faciası başta olmak üzere birçok madencinin hayatını

kaybetmesi olmuştur. Ülkemizde bu dönemde maden ocaklarında çok sayıda işçinin hayatını kaybetmesinin altında yatan temel neden denetim zaafı ve uygulanan madencilik politikaları olmuştur. Zira, bu dönemde maden ocaklarında gerekli denetimler yapılmamıştır. Bir başka ifadeyle, denetim zaafı ortaya çıkmıştır. Denetim eksikliği ihmal zincirini de beraberinde getirmiştir. İşverenler ve işverenin görevlendirdiği nezaretçiler ile yetkili personel ve elemanlar gereken dikkat ve özeni göstermemiş, ihmalkar bir tutum sergilemiştir. Bu durumun ortaya çıkmasında uygulanan madencilik politikaları etkili olmuştur. Uygulanan madencilik politikalarında iş sağlığı ve güvenliği değil, ekonomik kazanç ön planda tutulmuştur. Ayrıca, maden sahalarında görülen rödovans uygulamaları da maden kazalarında çok sayıda madencinin ölümüne neden olmuştur. Zira, rödovans uygulamaları ile çoğu zaman iş sağlığı ve güvenliği anlayışı birbiri ile örtüşmemektedir. Rödovanslı sahada işverenler de iş sağlığı ve güvenliğine gereken önemi vermemektedir. Ancak, işyerinde uygulanacak olan iş sağlığı ve güvenliği politikalarının, işverenin faaliyet gösterdiği işyeri veya işletmenin ekonomik, teknik ve mali özelliklerine göre farklılık göstermesi gerekmektedir.

2015 yılında maden ocaklarında yaşanan iş kazası sayısı 2014 yılına göre daha az olmuştur. Bunun temel nedeni, İSGK kuralları maden ocaklarında daha fazla uygulama alanı bulmuştur. Bu dönemde İSGK ile getirilen düzenlemeler tüm iş kollarında etkisini göstermiştir. Madencilik ve taş ocakları işkolunda da İSGK'nın getirmiş olduğu birçok yeni düzenleme uygulama alanı bulmuştur. Kanun ile madenlerde iş sağlığı ve güvenliği önlemlerinin uygulanmasını sağlamak amacıyla yapılan denetimler arttırılmıştır. Ancak, 2015'den 2016'ya madenlerde yaşanan iş kazası sayısı artmıştır. Bu durum 2017 ve 2018 yıllarında da devam etmiştir. Bunun temel nedeni denetim eksikliği olmakla birlikte, bir diğer neden de, maden ocaklarında iş sağlığı ve güvenliğine dönük gerekli tedbirlerin alınmamasıdır.

Bu doğrultuda tarihi süreç içinde maden işçilerine yönelik iş sağlığı ve güvenliği alanında birçok gelişme yaşanmıştır. Bu durum kanuni düzenlemelere de sirayet etmiştir. Ancak, uygulamada çoğu zaman eksiklikler görülmektedir. Maden işçilerine yönelik iş sağlığı ve güvenliği alanında yapılan kanuni düzenlemelerin anlam kazanabilmesi ve işçilerin daha sağlıklı ve güvenli bir ortamda çalışabilmesi için uygulamada yasal düzenlemelere riayet edilmesi, yasal sınırlamalara uyulması ve madenlerin düzenli şekilde denetlenmesi

gerekmektedir. Aksi halde madenlerde yaşanan ölümlerin önüne geçmek mümkün olmayacaktır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynakça/References

- Akı, E. (2014). 6331 sayılı iş sağlığı ve güvenliği kanunu ve çalışma yaşamına etkileri. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 15, 3–24.
- Akpınar T.(2015). *İş Sağlığı ve İş Güvenliği İşçi İşveren Rehberi*. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.
- Akpınar, T. (2018), *İş Sağlığı ve Güvenliği Hukuku*. Ankara: Ekin Kitapevi.
- Akpınar, T. ve Çakmakkaya, B. Y. (2014), İş Sağlığı ve Güvenliği Açısından İşverenin Risk Değerlendirme Yükümlülüğü. *Çalışma ve Toplum*, 40, 273–304.
- Aktuna, A. (2017). Tarım sektöründe çalışanların iş sağlığı ve güvenliği çerçevesinde bilgi, tutum ve algı düzeyleri: Tekirdağ Süleymanpaşa örneği. Namık Kemal Üniversitesi, Çalışma İktisadi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Tekirdağ.
- Akyiğit, E. (2016). *İş Hukuku*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Arslan-Ertürk, A. (2014), 6552 Sayılı kanununun 5510 sayılı sosyal sigortalar ve genel sağlık sigortaları kanununa getirdiği bazı önemli değişikliklerin değerlendirilmesi. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 20, 247–272.
- Balkır, Z. G. (2012). İş sağlığı ve güvenliği hakkının korunması: işverenin iş sağlığı ve güvenliği organizasyonu. *Sosyal Güvenlik Dergisi*, 2, 56–91.
- Blank, D. J., Aziz N. I. (2009). Developments In Coal Mine Methane Drainage and Utilisation In Australia, *In Proceedings Of The Ninth International Mine Ventilation Congress*, Mining Engineering, India: Ingian School Of Mines University Dhanbad.
- Bozoğlan, M. (2010). *Ülkemizde Kömür Madenciliğinde İş Sağlığı ve Güvenliği Mevzuatının Gelişimi 1867-2010*, Ankara: Korza Yayıncılık.
- Baycık, G. (2006), *İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukuku Açısından Maden İşçileri*. Ankara: Yetkin Yayınları.
- Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Eğitim ve Araştırma Merkezi, (2017). Türkiye’de İş Sağlığı ve Güvenliği Algısı Araştırma Raporu, Ankara: ÇSGB.
- Çelik, N., Caniklioğlu N. ve Canbolat T. (2017). *İş Hukuku Dersleri*, İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Çetindağ, Ş. (2010). İş Sağlığı ve Güvenliğinin Tarihsel Gelişimi Mevzuattaki Güncel Durum”, <http://dosya.toprakisveren.org.tr/makale/2010-86-serifcetindag.pdf> (08.01.2020).
- Çiçek, Ö. ve Öçal, M. (2016). Dünyada ve Türkiye’de iş sağlığı ve iş güvenliğinin tarihsel gelişimi. *HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 5, 106–129.
- Demir, F. (2006/2007), Atatürk Dönemi Çalışma Hayatımız. *TÜHİS İş Hukuku ve İktisat Dergisi*, 20, 1–20.
- Demircioğlu M. ve Tankut C. (2016), *İş Hukuku*, İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Düzgün, H. Ş. (2014). 28 Ekim 2014 tarihinde Ermenek’te Bir Yer Altı Kömür Ocağında Meydana Gelen Facia İle İlgili Değerlendirmeler. 1-10, https://bilimakademisi.org/wp-content/uploads/2014/11/ermenek_10.11.2014.pdf (17.02.2020).

- Eddington, I. (2006) An historical explanation of the development of occupational health and safety and the important position it now occupies in society. In: AEC 2006: Queensland Safety Forum, 21-23 Jun 2006, Brisbane, Australia.
- Filizöz, B. ve Kocabacak A. (2016), *Türkiye’de İş Sağlığı ve Güvenliği Uygulamaları*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Günay, Ö. (2017). *Maden Hukuku Tanımlar-İlkeler-Kavramlar*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Güneş, T. (2018). *Kişisel Görüşme*, DİSK-İstanbul.
- Gürbüz, T. (2014). 6356 Sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu’nun Avrupa Birliği ve Uluslararası Çalışma Örgütü Normları Bakımından Değerlendirilmesi, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Avrupa Birliği Koordinasyon Başkanlığı. Avrupa Birliği Uzmanlık Tezi, Ankara.
- Güven, T. (2015). *Zonguldak Kozlu’da Kömür Madenciliği: İşletmecilik ve Çalışma Hayatı (1848-1921)*, Zonguldak: Bülent Ecevit Üniversitesi Yayınları No: 5.
- Güzel, A., Okur, A. R. ve Caniklioğlu N.(2016). *Sosyal Güvenlik Hukuku*. İstanbul: Beta Yayıncılık.
- <https://calismaortami.fisek.org.tr/icerik/maden-kazalari/> (09.08.2020).
- <https://www.britannica.com/event/Monongah-mining-disaster-of-1907> (01.08.2020).
- <http://iskanunu.com/genel/633-is-sagligi-ve-guvenligi-icin-cagdas-duzenlemeler-geldi/> (05.08.2020).
- <https://www.ailevecalisma.gov.tr/>(12.01.2020).
- https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_ILO_CODE:C155.(15.01.2020).
- https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_ILO_CODE:C161.(19.01.2020).
- <http://www.mining-technology.com/features/feature-world-worst-coal-mining-disasters-china> .(27.07.2020).
- <https://whc.unesco.org/uploads/nominations/1214.pdf> .(30.07.2020).
- Jonathan, G., K., & Mbogo, R. W. (2016), Maintaining health and safety at workplace: employee and employer’s role in ensuring a safe working environment. *Journal of Education and Practice* www.iiste.org ISSN 2222-1735 (Paper) ISSN 2222-288X (Online).7, 1-7.
- Karadeniz, O. (2012). Dünyada ve Türkiye’de iş kazaları ve meslek hastalıkları ve sosyal koruma yetersizliği. *Çalışma ve Toplum*, 34, 15–73.
- Karakoç, K. (2014). Osmanlı’dan Günümüze Maden Mevzuatı ve Bor Madenciliği Özelleştirme ve Bor Politikaları Üzerine Düşünceler”, Eskişehir: II. Uluslararası Bor Sempoiumu, 23-25 Eylül 2004.
- Kaştan, Y. (2016). Osmanlı İmparatorluğunda kömür ocaklarının işletilmesi (1832-1918). *Osmanlı Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*, 2, 1–26.

- Keskin, Ö. (2011). Osmanlı Devleti'nde maden hukukunun tekâmülü (1861-1906). *OTAM*, 29, 125–148.
- Kılıkış, İ. (2012). İşverenin iş sağlığı ve güvenliği eğitimi verme yükümlülüğü üzerine bir inceleme. *Çalışma İlişkileri Dergisi*, 3, 23–47.
- Koç, Y. (2010). *Türkiye İşçi Sınıfı Tarihi Osmanlı'dan 2010'a*. Ankara: Epos Yayınları.
- Koç, Y. (2016). *Türkiye İşçi Sınıfı Tarihi Osmanlı'dan 2016'ya*, Ankara: Epos Yayınları.
- Kol, İ. (2016). İşkele İş Sağlığı ve Güvenliğinde Operasyonel Disiplin, Gedik Üniversitesi, İş Sağlığı ve Güvenliği Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Korkmaz, F. ve Alp, N. S. (2016). *Bireysel İş Hukuku*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Kurt, R. (2013). *Herkes İçin İş Sağlığı ve Güvenliği Rehberi*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Makal A. (2005). Zonguldak ve Türkiye Toplumsal Tarihinin Acı Bir Deneyimi Olarak “İş Mükellefiyeti. 05 Bienali Bildiriler Kitabı, Zonguldak.
- Merwe, J. N., & Coalbrook, B. (2006). What Did We Really Learn. *The Journal of The Southern African Institute of Mining and Metallurgy*.
- Mollamahmutoğlu H., Astarlı M., Baysal U, (2014), *İş Hukuku*, Ankara: Turhan Kitapevi.
- Öztoprak, S. (2015). *Maden Ocaklarının Özel Hukuk Kişileri Tarafından İşletilmesi*, Ankara: Yetkin Yayınevi.
- Öztürk G. S. (2015). *İş Sağlığı ve Güvenliği Yükümlülüklerinin Yerine Getirilmemesinin Hukuki, İdari ve Cezai Sonuçları*. İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Özveri, M. (2015). *İşçi Sağlığı İş Güvenliği ve İş Cinayetleri*. İstanbul: Birleşik Metal İş Yayınları.
- Reece, D. (2018). “Risk Değerlendirme ve Acil Durum Hazırlığı”, III. Uluslararası Madenlerde İş Sağlığı ve Güvenliği Konferansı ve Sergisi, Türkiye Madenciler Derneği (TMD), İstanbul.
- Selek, H. S. (2018). *İş Sağlığı ve Güvenliği (İSG) Temel Konular*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Sarıtaş, D. Ö. (2010), Cumhuriyet Dönemi Roma Vergi Sistemi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Özel Hukuk Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Eskişehir.
- Sökmen, M. E. (2016), Yer altı Madenlerinde Personel Takip ve Haberleşme Sistemlerinin İncelenmesi, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı İş Sağlığı ve Güvenliği Genel Müdürlüğü, İş Sağlığı ve Güvenliği Uzmanlık Tezi, Ankara, 2016.
- Sökmen, M. E. (2019), *Madencilik Sektöründe İş Güvenliği Uzmanlığı Eğitimlerinin Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi ve Değerlendirilmesi*, Hacettepe Üniversitesi Maden Mühendisliği Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Sümer, H. H. (2017). *İş Sağlığı ve Güvenliği Hukuk*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Süzek, S. (2017). *İş Hukuku*. İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Şen, M. (2015). İş sağlığı ve güvenliği kavramı, tarihsel gelişimi ve dayanakları. *MÜHFD*, 4, 117–142.

- Şenocak, H. (2009). Sosyal güvenlik sistemini oluşturan bileşenlerin tarihi süreç ışığında değerlendirilmesi. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 56, 399–468.
- Temizok, N. (2018). “Dünya’da ve Türkiye’de Kömür” TMMOB Oda Raporu, *Türkiye’nin Enerji Görünümü 2018*, Ankara: TMMOB Türkiye Makine Mühendisleri Odası.
- Tiftik, M. ve Adıgüzel, A. (2016). İş sağlığı ve güvenliği kanunu’na göre genel hizmet sözleşmelerinde işverenin işçiyi koruma borcu. *Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi*, 1(1), 319–366.
- Tiryaki, N. (19.04.2018), *Kişisel Görüşme*, Genel Maden İşçileri Sendikası-Zonguldak Merkez.
- Topaloğlu, M. (2011). *Maden Hukuku*. Ankara: Karhan Kitapevi.
- Topaloğlu, M. (2014). “Maden Kazaları Karşısından Maden Ruhsat Sahibinin ve Rödovansının Hukuki Durumu”, Sektörden Haberler Bülteni, Türkiye Madenciler Derneği, S.52.
- Tozkoparan, G. ve Taşoğlu, J. (2011). İş sağlığı ve güvenliği uygulamaları ile ilgili işgörenlerin tutumlarını belirlemeye yönelik bir araştırma. *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, XXX, 181–209.
- Turhan, M. (2016). “Türkiye’de Maden Hukukunun Tarihi Gelişimi ve Bazı Ülkelerle Mukayesesi”, *Maden Hukuku Bildirimler Kitabı*, der. Ali Şafak Ballı. Ankara: Astana Yayınları.
- Turgay, F. (2017). “1960-1963 Dönemi İşçi Eylemlerine Aşağıdan Bakmak”, *İnsan İnsan*, 13, 253–263.
- Tuyan, M. (1981). “Madencilüğimizin Tarihsel Gelişimi”, Türkiye Madencilik Bilimsel ve Teknik 7. Kongresi, Ankara.
- Türkiye Barolar Birliği İnsan Hakları Merkezi. (2014). *Soma Maden Faciası Raporu*, Ankara: Türkiye Barolar Birliği.
- Türkiye Maden İşçileri Sendikası, *Madencilik Sektöründeki Sorunların Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırma Komisyonuna Sunulan Türkiye Maden İşçileri Sendikası’nın Görüşleri*, Mart 2010.
- Türkiye Maden Mühendisleri Odası. (2011). Madencilik Sektörü ve Politikaları Raporu, Ankara: TMMOB.
- Uluslararası Çalışma Örgütü. (2016). Türkiye Kömür Madenciliği Sektöründe Sözleşmesel Düzenlemeler: Gerçekleşme Biçimleri, Boyutları, Nedenleri, Yasal Nedenleri ve İSG Üzerindeki Etkisi, Ankara: ILO Türkiye Ofisi.
- Ünlütürk-Ulutaş, Ç. ve Ulutaş, T. B. (2015). Angarya ve zorla çalıştırma: uluslararası düzenlemeler ve yüksek mahkeme kararları ışığında bir değerlendirme. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8, 327–339.
- Yamakoğlu, E. (2016). *İşverenin İşyeri Hekimi İş Güvenliği Uzmanı Çalıştırma Yükümlülüğü*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yılmaz, F. (2009) Avrupa Birliği ve Türkiye’de İş Sağlığı ve Güvenliği: Türkiye’de İş Sağlığı ve Güvenliği Kurallarının Etkinlik Düzeyinin Ölçülmesi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Göçün Suriyeli ve Yemenli Göçmenlerin Aile Yapıları Üzerine Etkileri*

The Notion of Migration and its Effects on Syrian and Yemeni Immigrant Families

Eymen Ekmen¹ , Orhan Koçak²

Öz

Bu araştırma, Suriye ve Yemen’de yaşanan iç karışıklıklar, savaş, siyasi baskı vb. nedenlerle İstanbul’a göç etmiş ve İstanbul/Beylikdüzü ilçesinde ikamet eden Suriyeli ve Yemenli göçmenlerin aile yapısındaki değişim ve dönüşümleri; ekonomik, sosyo-kültürel, eğitim, sağlık ve barınmaya ilişkin incelemek ve değerlendirmek amacıyla yapılmıştır. Nitel araştırma yöntemlerinin kullanıldığı bu çalışmada, belirtilen nedenlerle İstanbul’a göç etmiş ve İstanbul/Beylikdüzü ilçesinde ikamet eden Suriyeli ve Yemenli 14 göçmen kadınla derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Ayrıca sahada bulunulan süre içerisinde çalışma yürütülen toplumsal grupla kısmi zaman geçirilmiştir. Yapılan görüşmeler sonucunda elde edilen analiz sonuçları, belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde; demografik veriler, sosyo-ekonomik düzey, sosyo-kültürel yapı, eğitim, sağlık, Türkiye’ye geliş ve yerleşme süreci başlıkları altında toplanmıştır. Araştırma sonucunda; göçün katılımcıların hayatında ekonomik, sosyo-kültürel, eğitim, sağlık ve barınmaya ilişkin etkiler yarattığı görülmüştür. Bu etkiler, katılımcıların aile yapısında; aile içi dengelerinde, aile içi ilişkilerinde ve ailenin çevre ilişkilerinde, aile tipinde, aile içi sorumluluklarda ve aile içi rol dağılımlarında değişim ve dönüşümlerin yaşanmasına sebep olmuştur.

Anahtar Kelimeler

Göç, Göçmen, Aile yapısı, Uluslararası göç, Göçün etkileri

Abstract

This research has been conducted to examine and evaluate the changes and transformations in the family structure of Syrian and Yemeni immigrants who live in the Istanbul/Beylikdüzü district and who have migrated to Istanbul due to war, political pressure and civil war in Syria and Yemen. The changes and transformations

* Bu makale Eymen Ekmen’in yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

1 **Sorumlu Yazar:** Eymen Ekmen (Arş. Gör.), İstanbul Arel Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Yüksekokulu, Sosyal Hizmet Bölümü, İstanbul, Türkiye. E-posta: eyemekmen@hotmail.com ORCID: 0000-0002-8623-2798

2 Orhan Koçak (Prof. Dr.), İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, İstanbul, Türkiye. E-posta: orhan.kocak@istanbul.edu.tr ORCID: 0000-0001-6741-1793

Atf: Ekmen, E. ve Kocak, O. (2020). Göçün Suriyeli ve Yemenli Göçmenlerin Aile Yapıları Üzerine Etkileri. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 79, 167-205. <https://doi.org/10.26650/jspc.2020.79.0002>

in the family structure of migrants have been examined and evaluated in terms of economic and socio-cultural, educational, health and housing aspects. In this study, in which qualitative research methods have been used, in-depth interviews have been conducted with 14 Syrian and Yemeni immigrant women who migrated to Istanbul for the stated reasons and now live in the Istanbul/Beylikdüzü district. In addition, some time has been spent with the social group in which the study was conducted. Findings obtained as a result of the interviews, within the framework of certain concepts and themes were gathered under the following headings: demographic data, socio-economic level, socio-cultural structure, education, health, arrival in Turkey and settlement. As a result of the research, migration has had economic, socio-cultural, educational, health and housing impacts on participants' lives. These impacts have caused changes and transformations of family balances, family relations and family's environment relations, family type, family responsibilities and family role distributions in the family structure of the participants.

Keywords

Migration, Immigrant, Family structure, International migration, Effects of migration

Extended Summary

Migration is a phenomenon that has been going on since the beginning of human history. It can be defined as the fact that individuals or communities leave their places for some reason and go to other places temporarily or permanently. This process, which is defined as a displacement movement, contains many factors that affect the structure of society. There might be many reasons behind migration such as economic insufficiencies, political pressures, natural disasters, wars, or civil wars.

Migration is simply described as a displacement movement but it is not just a displacement movement. Migration is a process that has many social, cultural, economic, etc. effects. Therefore, migration should be evaluated considering the whole process.

One of the most important causes of migration is economic reasons. When individuals and families feel economically inadequate, they seek a life where they can live in better conditions and when they get these conditions, they migrate from their regions to other regions where they can live in better conditions. Although economic reasons are one of the most significant causes of migration, it is not the only reason. There are many reasons such as social, cultural, political etc.

Due to war, civil war, regime change, political pressures, people may have to migrate from their regions. Mandatory migrations under these conditions are important because individuals, families and communities migrate to live in their religion freely, speak their language freely, and avoid torture and death. In an environment where life and property security is at risk as a result of events due to political reasons, economic activities may slow down and may come to a standstill. In such cases, people quit their work and production and they try to migrate to safe areas en masse. Therefore, migration due to compulsory reasons negatively affects the economy of both the country and the people but the effects of migration are not limited to these. Migration does not only affect immigrants or that country, but also the final country and transit country.

Turkey which is both a transit and final country is located on the migration routes due to its geographical location. It is a bridge between Asia and Europe, which is why it is affected a lot by migration waves. Turkey has received immigration from many different countries and continues to receive it. In recent

years there has been a huge increase in migration to Turkey. The problems in the Middle East is one of the major causes of increasing migration to Turkey. The Arab Spring which started in 2010 can be shown as a good example of this situation.

The anti-power demonstrations that started in Tunisia on 17 December 2010 and spread rapidly in the Arab Geography affected Arab countries such as Egypt, Libya, Syria, Yemen, Algeria and Jordan in 2011, and as a result, civil rebellion against the regime has begun in these countries as well. This process is called “The Arab Spring”. Since the beginning of the Arab Spring, migration from countries that have experienced this process to neighboring countries and other parts of the world has begun. One of the most affected countries by this migration wave is Turkey.

As it is known, migration affects immigrants and their families, and the country that they migrated to. Immigrants who have to migrate may experience economic problems, cultural adjustment problems, language problems, or psychological problems due to the difficult process of migration. In addition, as a result of the effects of migration, immigrants and their families may break off from life sources, habits and some values that are identified with their own lives. In this process they might be exposed to some effects that change their family structures. A change in any member of the family may affect the whole family and as a result, transformations may occur in the family structure.

This research has been conducted with 14 Syrian and Yemeni immigrant women by using qualitative research methods (depth interview and partial participation observation) to examine and evaluate the changes and transformations in the family structure of Syrian and Yemeni immigrants who live in the Istanbul/Beylikdüzü district and who have migrated to Istanbul due to war, political pressure and civil war.

As a result of the research, migration has had economic, socio-cultural, educational, health and housing impacts on participants’ lives. These impacts have caused changes and transformations of family balances, family relations and family’s environment relations, family type, family responsibilities and family role distributions in the family structure of the participants.

Göç Kavramı, Göçün Etkileri ve Aile

Göç kavramı, insanlık tarihi kadar eskidir. İnsanoğlu tarih boyunca, yaşamlarını sürdürdükleri mekanları savaş, doğal afet, iç karışıklık, işsizlik, ekonomik kriz, töre vb. nedenlerden ötürü isteyerek ya da zorla, kalıcı ya da geçici bir süreliğine terk ederek şartların daha iyi olduğu yerlere gitmişlerdir. Göç, tek boyutlu bir olgu değildir. Göçle yaşanan bu yer değişimi, sadece mekansal bir değişim olmayıp aynı zamanda kültürel bir değişimdir. Bu değişim kültürel olduğu kadar ekonomik, sosyolojik, psikolojik ve hukuki bir değişimdir. Göçle birlikte yaşanan bu değişim, hem göç eden kişileri hem de göç edilen tarafı etkilemektedir (Dağaşan ve Aydın, 2017, s. 737).

Asya ve Avrupa'yı birbirine bağlayan bir ülke olan Türkiye, transit bir ülke konumundadır ve göç yolları üzerindedir. Türkiye, konumu nedeniyle, diğer ülkelerde yaşanan olumsuzluklar sonrasında gerçekleşen göç dalgalarından fazlaca etkilenmektedir. Bu nedenle, birçok farklı ülkeden göç almıştır ve almaya devam etmektedir.

Türkiye'ye gerçekleşen göç hareketleri kısaca incelendiğinde, Cumhuriyetin ilanından günümüze kadar geçen sürede birçok göç hareketinden söz etmek mümkündür. İlk olarak 1922-1938 yılları arasında karşılıklı olarak gerçekleşen Türk – Yunan mübadelesinden söz edilebilir. Diğer önemli göç hareketlerine bakıldığında ise 1924, 1936 ve 1953 yıllarında Balkanlardan Türkiye'ye gerçekleştirilen göç dalgalarından söz etmek mümkündür. Bir diğer göç dalgası ise 1989 yılına kadar devam eden Bulgaristan'dan Türkiye'ye doğru gerçekleştirilen göç dalgasıdır. Bu göç dalgalarının dışında 1979 İran Devrimi, 1988 Irak-Halepçe Katliamı, 1991 Irak- Körfez Savaşı, 1995 Srebrenitsa Katliamı, 1999 Kosova'da meydana gelen olaylar, 1982 Sovyetlerin Afganistan'ı işgali, 2003'te başlayan ABD-Irak Savaşı ve Arap Baharının etkisiyle başlayan, 2011'den bu yana devam eden Suriye'deki iç karışıklıklar sonrası Suriye'den Türkiye'ye gerçekleştirilen göçlerden söz edilebilir (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2015).

17 Aralık 2010 tarihinde Tunus'ta başlayarak Arap Coğrafyasında hızla yayılan iktidar karşıtı gösterileri, 2011 yılında Mısır, Libya, Suriye, Yemen, Cezayir ve Ürdün gibi Arap ülkelerini de etkilemiştir ve bunun sonucunda rejime karşı halk ayaklanmaları yaşanmıştır. Yaşanan bu süreç “Arap Baharı” olarak adlandırılmaktadır. Arap Baharının yaşanmasının arkasında yönetsel

sıkıntılar, halk ve iktidar arasındaki güven problemleri, siyasal nedenler, tarihsel nedenler, sosyal nedenler, gelir dağılımındaki adaletsizlik ve yaşanan ekonomik sıkıntılar gibi birçok neden yatmaktadır (Memiş, 2015, s. 101-102). Arap Baharının başlangıcından beri, bu süreci yaşayan ülkelerden komşu ülkelere ve tüm dünyaya göçler yaşanmaya başlamıştır. Bu göç dalgasından en çok etkilenen ülkelerin başında Türkiye ve Lübnan gelmektedir (Memiş, 2015, s. 102-103). Yukarıda da belirtildiği gibi göç, hem göç eden birey ve aileleri hem göç veren ülkeyi hem de göç edilen ülkeyi etkilemektedir.

Göç Veren Ülkedeki Etkileri

Göç, derinlemesine düşünülmediğinde tek taraflı bir hareket olarak algılandığında sadece göç edilen ülke üzerinde etkileri yoktur. Ekonomik, sosyal, kültürel, politik, dini vb. dönüşleri düşünüldüğünde çok yönlü bir hareket olduğu açıktır. Göç, daha önce de değinildiği gibi az gelişmiş ülkelerden gelişmiş ülkelere doğru yapılan bir harekettir ve göç veren ülke üzerinde de olumlu ve olumsuz etkileri bulunmaktadır (Yılmaz, 2014, s. 1692).

Göç; Kuzey Afrika, Ortadoğu, Latin Amerika ve Doğu Avrupa'daki ülkelerin bazılarında, işsizlik sorununu azaltan ve dışarıdan ülkeye ekonomik girdi sağlayan bir gelir kaynağı olarak görülmektedir (Weiner ve Rainer, 1997, s. 2). Yurtdışında yaşayan göçmenler, kendi ülkeleriyle bağlarını koparmadıkları sürece, ülkelerine para göndermekte ve yatırımlar yapmaktadırlar. Bu yatırımlar göç veren ülkenin kalkınmasında (sağlık alanından alt yapı hizmetlerine kadar her alanda) etkili olmaktadır. Göçmenler, göç ettikleri topraklarda oranın kültüründen, yaşam koşullarından, eğitim sisteminden, çalıştıkları işlerden ve çevreden etkilenerek yeni şeyler öğrenirler ve öğrendiklerini kendi ülkelerine aktarırlar. Tutum ve davranışların, düşünce biçimlerinin değişimi ve aktarımıyla beraber kültürel değişimler meydana gelir. Bu değişimler ve öğrenilen beceriler ülkenin, siyasi ve ekonomik yapıda dönüşümler yaşamasına katkı sağlarken, sağlık alanında ve eğitim sisteminde de gelişmelere yol açar (Chimhowu, Piese ve Pinder, 2005, s. 95-96).

Göçün malesef ki göç veren ülke tarafından her zaman olumlu sonuçları yoktur. Yurtdışından gönderilen paranın yeterli olması, diğer aile bireylerinin çalışmamasına ve bağımlı hale gelmesine yol açabilmektedir. Bu bağımlı aile bireyleri, çalışmaya ihtiyaç duymadıkları için üretime katkı sağlamazlarken sadece tüketici bireyler haline gelirler. Yurtdışından gelir elde eden aileler ve

yurtdışından geliri olmayan aileler arasında eşitsizlikler oluşur. Ayrıca göçmenler her zaman olumlu kültürel edinimler elde etmezler ve olumsuz edinimleri de kendi ülkelerine aktarırlar (Chimhowu ve ark., 2005, s. 95-96).

Göçün, göç veren ülkeye olumsuz yanlarından bir diğeri ise; giden göçmenlerin arasında kendi ülkesinde kalifiye eleman olarak çalışan ustalar, mesleğinde kendini geliştirmiş çalışanlar, iyi yetişmiş mühendisler vb. kişilerin bulunmasıdır. Yani göç eden kişilerin niteliği de bir o kadar önemlidir. Beyin göçü de aynı şekilde, göç veren ülke açısından nitelikli ve eğitilmiş insan kaybıdır ve bu nedenle beyin göçünün de göç veren ülke açısından olumsuz etkileri bulunmaktadır.

Göç Alan Ülkedeki Etkileri

Bazı ekonomik, sosyal, siyasi ve kültürel etkiler nedeniyle gerçekleşen göç hareketi, göç veren ülkeyi etkilediği gibi göç alan ülkeyi ve o ülkenin vatandaşlarını da etkilemektedir (Sayın, Usanmaz ve Aslangiri, 2016, s. 2). Bu etki, gelen göçün ne tür bir göç hareketi olduğuyla da yakından ilişkilidir. Savaş, iç karışıklık gibi nedenlerle ülkelerini terk etmek zorunda kalarak gelen kitlesel göç dalgaları ile işçi göçü, beyin göçü vb. şekilde gelen göçün etkisi aynı değildir. Ülkelerin göç politikaları da göçün türüne göre farklılıklar gösterebilmektedir.

Türkiye coğrafi konumu nedeniyle, bölgede son yıllarda yaşanan olumsuz siyasi gelişmelerden, iç karışıklıklardan ve savaşlardan büyük ölçüde etkilenmiş ve geniş çaplı kitlesel göç hareketlerine maruz kalmıştır. Türkiye buna rağmen, insani bir göç politikası izlemiş ve savaş mağduru milyonlarca göçmeni kabul ederek göçmenlere geniş çaplı haklar sağlamıştır. Onlara yönelik hizmetler için yüklü miktarda harcamalar yapmıştır. Ne yazık ki her ülke göçmenlere karşı insani bir göç politikası izlememektedir. Gelişmiş ülkelerin ve Avrupa'nın göç politikalarına baktığımızda, kitlesel göçlere karşı sert bir tutum içerisinde oldukları, ulusal çıkarlarını ön planda tuttıkları görülmektedir (Günay, Atılğan ve Serin, 2017, s. 56).

Ülke her ne şekilde göç almış olursa olsun, göçmenler yaşamlarını devam ettirmek için işgücüne katılmaya başlarlar. Zaman içerisinde kendi işyerlerini, fabrikalarını açarak bu ülkelerin ekonomisine katkıda bulunmaya ve bu ülkelerde üretim ve tüketim yapmaya başlarlar. Yaşadıkları yerlerde çevre ile

kaynaşmaya başlayarak kültürel edinimlerini aktarmaya ve buldukları toplumun kültürünü öğrenmeye başlarlar. Karşılıklı alışveriş ile bu döngü devam eder ve kültürlenme yaşanır. Bu kültürlenme sürecinde olumlu edinimler aktarıldığı gibi olumsuz edinimler de aktarılır.

Göç alan ülkelerin göçmen halk ile yerel halk arasındaki entegrasyonu doğru ve en kısa şekilde tamamlaması önemlidir. Aksi takdirde yerel halk ve göçmen halk arasında sorunlar yaşanabilmektedir. Entegrasyon sorunu yaşanırsa göçmen halk birbirine sıkı sıkıya bağlanırken yerel halka karşı taraf alabilir ve aynı şekilde bu taraf alma yerel halk tarafından da gerçekleştirilebilir. Ayrıca doğru ve insani göç politikaları uygulanmazsa veya denetlemeler iyi şekilde yapılmazsa, göçmen nüfus sigortasız ve ucuz işgücü olarak kullanılabilir.

Göç alan ülkeler, bu durumdan hem olumlu hem de olumsuz etkilenirler. Bu ülkeler; bu hususta ayırdıkları kaynakları ve yapılan harcamaları doğru göç politikaları izleyerek uygularlarsa, olumsuzlukları azaltarak bu durumu hem ülke hem de göçmen ve yerel halk adına olumluya çevirebilirler.

Göçün Transit Ülkedeki Etkileri

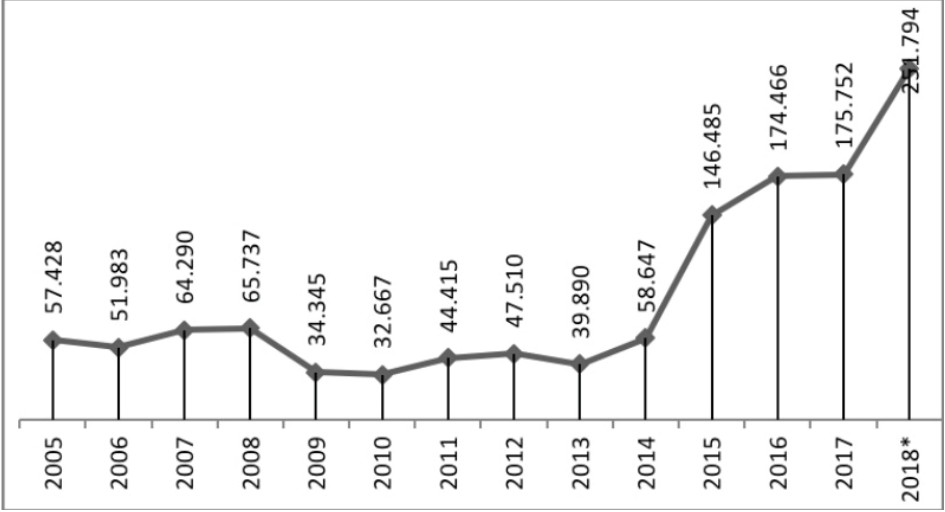
Son yıllarda yaşanan savaş ve iç karışıklıklar sonrasında dünya genelinde düzensiz göç ve göçmen sayısı artmıştır ve bu durum transit ülke konumundaki Türkiye'yi oldukça etkilemiştir. 1970-2017 yılları arasındaki göçmen sayılarının değişimi aşağıdaki tabloda verilmiştir (Tablo 2-1)

Tablo 2-1
Yıllara Göre Göçmen Sayılarının Değişimi (1970-2017)

Yıllar	Göçmen Sayısı	Göçmenlerin Dünya Nüfusuna Oranı (%)
1970	84,460,125	2.3%
1975	90,368,010	2.2%
1980	101,983,149	2.3%
1985	113,206,691	2.3%
1990	152,563,212	2.9%
1995	160,801,752	2.8%
2000	172,703,309	2.8%
2005	191,269,100	2.9%
2010	221,714,243	3.2%
2015	243,700,236	3.3%
2017	258,000,000	3.4%

(UN World Migration Report, 2018: 18)

Türkiye bu nedenle göç politikalarını düzenlemek ve göçü daha iyi yönetebilmek amacıyla 2014 yılında Göç İdaresi Genel Müdürlüğünü kurmuştur. 15.07.2018 tarihinde de “Düzensiz Göçle Mücadele Dairesi” kurulmuştur (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2019). Aşağıda 2005-2018 yılları arasında Türkiye’de yakalanan düzensiz göçmen sayısı verilmiştir (Grafik 2-1).

Grafik 2-1. Yıllara Göre Türkiye’de Yakalanan Düzensiz Göçmen Sayısı
(Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2019)

Transit göç, göçmenlerin buldukları ülkeyi nihai ülkeye varmak amacıyla geçici olarak kullandıkları düzensiz bir göç türüdür (UNECE, 2012). Transit ülke ise; göçmenlerin transit göç yolları üzerinde bulunan ve legal veya illegal olarak bir süre ülkede ikamet eden geçici nüfusu (bu nüfus yerleşik nüfusa dönüşebilir) barındıran ülkedir (De Tapia, 2004, s. 112).

Türkiye, Asya ve Avrupa arasında köprü görevi gören coğrafi konumu nedeniyle, Avrupa’ya ulaşmak isteyen göçmenler için transit ülke konumundadır (Deniz, 2015, s. 212). Bu konumu nedeniyle, Ortadoğu ve Asya’daki birçok ülkeden göç almaktadır. Aynı zamanda Avrupa’da mülteci olabilmek için sığınma talebinde bulunmuş kişilerin de kabul edilmek veya geri gönderilmek üzere bekletildiği ülke konumundadır. Sığınma talebi olumsuz olan bazı göçmenler, kendi ülkelerine geri dönmek istemedikleri için Türkiye’de kalarak yaşamlarını sürdürmeye çalışmaktadırlar.

Türkiye’nin transit göç ile ilgili politikaları, daha çok AB ile olan siyasi ilişkiler doğrultusunda şekillenmektedir (Yılmaz, 2014, s. 1698).

Göçün aileler üzerindeki etkilerine değinilmeden önce göçmenlerin yaşadıkları sorunlara değinmek faydalı olabilir.

Göçmenlerin Yaşadıkları Sorunlar

Zorunlu ya da isteyerek fark etmeksizin bir başka ülkeden gelen göçmenler, arkaalarında bir hayat bırakarak; yaşadıkları kültürden, dilden, eğitim sisteminden, çevreden koparak farklı bir sistemin olduğu topraklara gelmektedirler. Alışılmış düzen ve yaşadıkları sistemin dışına çıkan göçmenler yeni yaşam yerlerinde, uyum süreci esnasında entegrasyon sorunu, eğitim ve öğretimle ilgili sorunlar, sosyal dışlanma, ekonomik sorunlar, sağlık sistemine ilişkin sorunlar vb. yaşayabilmektedirler.

Göç etme sebebi, göç eden kişilerin kimliği, yaşanan göçün türü, nihai varılan ülke/bölge, göç edilen yerin kültürü ve orada yaşananlar değıştikçe uyum sorunları da farklılık gösterebilmektedir.

Sosyal Dışlanma

Sosyal dışlanma; sosyal, kültürel ve ekonomik bir şekilde ortaya çıkan çok boyutlu bir olgudur (Jehoel Gijssbers ve Vrooman, 2007). Sosyal dışlanmayı; toplum içindeki farklı bir grubun topluma entegre olması için gereken hakların bir kısmına ya da tamamına birtakım engeller nedeniyle ulaşamaması veya ulaşımının engellenmesi ve o grubun toplumun dışında bırakılması olarak tanımlayabiliriz.

Sosyal dışlanma sorunu, küreselleşmenin etkisiyle sosyal, ekonomik ve kültürel alanda oluşan eşitsizlikler ve toplumsal barışa zarar veren dönüşümler sonucunda ortaya çıkmıştır (Sapançalı, 2005, s. 101).

Göçmenler de bazı haklara ulaşımının sistematik olarak engellenmesi nedeniyle sosyal dışlanmaya maruz kalabilmektedirler. Entegrasyon sorunu, kültür farklılığı, aynı dili konuşmama gibi nedenler de sosyal dışlanmayı artırabilmektedir. Sosyal dışlanma ve haklara erişim, spesifik olarak yaşanan ülkenin göç politikalarına ve dinamiklerine bağlı olarak değışiklik gösterebilmektedir (Dedeoğlu, 2011, s. 29-31).

Ekonomik Sorunlar

Savaş, iç karışıklık, siyasi baskı, vb. nedenlerle yaşadıkları ülkeleri, zorunlu ve acil bir şekilde terk eden/ etmek zorunda kalan göçmenler, bu süreçte maddi

ve manevi (statü, para, çevre, mevki, ün vb.) birçok kayıp yaşayabilmektedirler. Göç sürecinde göçmenler; birikimlerinin taşınamaması, banka hesaplarından para çekememe, sahip oldukları ev ve iş yerlerinin kullanılamaz hale gelmesi, iş ve statü kaybı gibi birçok sorun ve kayıp yaşayabilmektedirler. Göçmenler tüm bu sorunlara ve kayıplara rağmen, güvensiz bir yaşamdan kaçmak ve hayatlarını kurtarmak amacıyla göç etmektedirler. Göç ettikleri ülkelerde iş bulmada sıkıntılar yaşayabilmekte, iş bulsalar bile düşük ücretlerle, sigortasız çalıştırılabilmektedirler (Üstübcü, 2011, s. 2-12). Bu nedenle göç edenler için en önemli ekonomik sorunlardan biri istihdam sorunudur (Koç, Görücü ve Akbıyık, 2015, s. 64). İşe girişlerinde sigorta yapılmayan göçmenler, herhangi bir sosyal güvenceye sahip olmadıkları için işten kolaylıkla çıkartılabilmektedirler.

Eğitim ve Öğretime İlişkin Sorunlar

Göçmenlerin yaşadığı sorunlardan biri de eğitim ve öğretim konusudur. Eğitim, göç edenler için, göç edilen yere ve şartlara entegre olma sürecinde önemli bir fırsattır. Göçle gelmiş çocukların eğitim-öğretimden eşit şekilde faydalanabilmesi için alınması gereken önlemler artırılmış olsa da halen önündeki engeller nedeniyle eğitim-öğretimden faydalanamayan göçmenler bulunmaktadır (Eren, 2019, s. 214).

Dil ve eğitim sistemindeki farklılıklar nedeniyle göçmenler, bu konuda göç ettikleri ülkelerde sıkıntılar yaşayabilmektedirler. Dili ve eğitim sistemini öğrenirken yaşanan yıl kaybı (uyum sürecinin iyi yürütülememesi), ekonomik şartların elverişli olmaması nedeniyle çalışmak zorunda kalınması, mezun olunan son okulun diğer ülkede denk sayılmaması, üniversite diplomasının denklik sorunu, göç öncesinde devam edilen eğitim ve öğretimin yarım kalması veya göç edilen yerde eğitime başlanması fakat devam edilememesi gibi birçok sorun yaşanabilmektedir. Eğitime erişim kadar, eğitime devam için gerekli şartların sağlanması da önemlidir.

UNCHR'ye göre Türkiye'deki Suriyeli göçmen çocukların %25'i eğitimi yarıda bırakmıştır (UNCHR, 2014).

Sağlık Sorunları

Göçün, zorlu ve yıpratıcı bir süreç olduğu ve bu nedenle ruh sağlığı ve genel sağlık üzerinde olumsuz etkileri olduğu bilinmektedir (Sır, Bayram ve Özkan, 1998, s. 87). Savaş, iç karışıklık vb. nedenlerle gelen göç dalgalarında uygun

olmayan yaşam şartlarından geçildiği ve göç edilen ülkede her zaman uygun yaşam şartlarına sahip olunamayacağı düşünüldüğünde göçmenlerin sağlık sorunları göz ardı edilemez.

Göçmenlerin herhangi bir sağlık probleminde, o ülkenin vatandaşı gibi sağlık sisteminden faydalanabilmeleri için, birtakım gerekliliklere (ülkeden ülkeye değişmekte; kimlik kartı, sigorta kaydı vb.) ihtiyaçları vardır. Göçmenler yasal olarak tüm bu haklara sahip olsalar dahi, ekonomik düzeylerinin iyi olmaması, yaşadıkları ülkenin dilini (yeterince iyi) bilmemeleri gibi nedenlerden ötürü sağlık hizmetlerine ulaşmada sorunlar yaşayabilmektedirler (Aksu ve Sevil, 2010, s. 136).

Kadının Aile İçi Konumu ve Göçün Aile Üzerindeki Etkileri

Göç; sosyal uyumu, sosyal bağları, aile içi rolleri, aile tipini, aile üyelerini, kültürel değişimi, eğitimi, ekonomiyi, barınmayı vb. birçok kavramı içerisinde bulunduran bir olgudur. Göçün tüm bu kavramlar üzerinde doğrudan ya da dolaylı bir etkisi vardır (M. Baş, Molu, Tuna ve İ. Baş, 2017, s. 1681-1685).

Göç etmek durumunda kalan bireyler, gerek göç sürecinde, gerek göç öncesi karar aşamasında, gerek göç sonrası yaşanan zorlu süreçte (iş bulamama, eğitim hayatında aksaklık yaşama, gidilen ülkenin dilini ve sistemini bilmeme vb. nedenlerle) ekonomik sorunlar, kültürel uyum, dil problemi gibi sorunların yanısıra psikolojik sıkıntılar da yaşayabilmektedirler.

Sosyo-kültürel değişimlere yol açan göç ile birlikte bireyler ve aileler kendi yaşamları ile özdeşleşen yaşam kaynaklarından, alışkanlıklardan ve bazı değerlerden koparak aile yapılarını değiştiren etkilere maruz kalabilmektedirler (Cesur Kılıçaslan, 2006, s. 3). Göçün aile üzerindeki etkilerini daha iyi anlayabilmek için kısaca aile kavramına ve göç eden ailelerde kadının konumuna değinmek faydalı olacaktır.

İnsanlar, doğumdan ölüme kadar olan sürede birçok evreden geçerler. Çocukluk, gençlik, yetişkinlik, yaşlılık vb. evrelere ayırdığımız bu dönemler, insanın yaşam döngüsü olarak adlandırılır. Aileler de tıpkı insanların yaşam evreleri gibi, evrelerden geçerler. Ailelerin yaşadığı bu evreler, aile yaşam döngüsünü oluşturur (Aile ve Tüketici Hizmetleri, 2011, s. 8-9). Ailenin ilk evresi ise, aile kavramının oluşmasıyla başlar.

Bir toplumda temel yapıyı oluşturan, görev ve rolleri birbirinden farklı ekonomi, din, eğitim, siyasal vb. belli başlı kurumlar bulunmaktadır. Aile kavramı da toplumun temel yapı taşını oluşturan; biyolojik, psikolojik, ekonomik, hukuki ve sosyal sorumlulukları olan ve kültürel mirasın nesilden nesile aktarıldığı bir kurumdur.

Bu kurum, diğer kurumlara temel teşkil eden önemli bir konumdur. Çünkü tüm kurumlar, aile sistemi içinde gelişme gösterirler ve bağımsız hale gelirler (Merter, 1990, s. 1).

Göç ve aile kavramı birlikte düşünüldüğünde, göç sürecinin aile üzerinde doğrudan ve dolaylı etkilerinin bulunduğu bilinmektedir. İki kavram beraber ele alındığında göçmen kadının aile içindeki rol ve sorumluluklarına da kısaca değinmek faydalı olacaktır. Ekonomiden sosyo-kültürel hayata, insanların her yönüne etkisi bulunan göçün; aile üyelerinin herhangi biri üzerindeki etkisi; bir birlik, grup veya topluluk olarak tanımlanan ailenin diğer bireylerini, aile içi iletişimi, aile içi rol dağılımlarını, ailenin karar alma sürecini, ailenin çevre ile olan ilişkilerini yani tüm aileyi etkileyebilmektedir. Aile içi konumu nedeniyle aile içi denge, ilişkiler ve ailenin çevre ile olan ilişkilerinde önemli bir noktada bulunan kadının rolü büyüktür. Göç ile beraber kadının rolünde yaşanan değişim, kadına halihazırda olan yükleri dışında yeni yük ve sorumluluklar da getirmiştir. Bu değişim aile içi denge ve ilişkilerde kadının rolünün ve konumunun daha da önemli hale gelmesini sağlamıştır (Yıldırım, 2007, s. 968-969). Ayrıca sosyal bir değişim aracı olan göç, zamanla kadının ve diğer aile bireylerinin düşünce yapılarında da değişimlere yol açmaktadır. Bu değişimler aile içi dinamikleri etkilemektedir. Ayrıca göçün etkisiyle aile üyelerinde yaşanan herhangi bir artış ya da azalış veya göç sonrasında toplumlar arası yaşanan etkileşimler göçmenlerin aile tipi üzerinde (geniş aileden çekirdek aileye, ataerkil aileden eşitlikçi aileye, çekirdek aileden parçalanmış aileye geçişler gibi) değişimlere neden olabilmektedir. Kısaca göç; ailenin ekonomisi, eğitimi, barınması, sağlığı, sosyal ve kültürel hayatı üzerinde etkiler bırakmaktadır ve bu etkiler zamanla göç eden ailelerin yapılarında; aile içi ilişkiler, çevre ile ilişkiler, ekonomik gelir, aile içi karar alma ve sorumluluklar, aile içi rol dağılımları, sosyal hayat, giyim-kuşam, yeme-içme alışkanlıkları vb. konularda değişim ve dönüşümler yaratabilmektedir (Dumon, 1989, s. 254-256).

Çalışma kapsamında, Suriye ve Yemen’de yaşanan iç karışıklıklar, savaş, siyasi baskı vb. nedenlerle İstanbul’a göç etmiş ve İstanbul/Beylikdüzünde

ikamet eden Yemenli ve Suriyeli 14 kadınla derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Ayrıca sahada bulunulan süre içerisinde çalışma yürütülen toplumsal grupla kısmi zaman geçirilmiştir. Bu araştırma; yukarıda belirtilen nedenlerle İstanbul'a göç etmiş ve İstanbul/Beylikdüzü ilçesinde ikamet eden Suriyeli ve Yemenli göçmenlerin aile yapılarındaki değişim ve dönüşümleri; ekonomik, sosyo-kültürel, eğitim, sağlık ve barınmaya ilişkin incelemeyi ve değerlendirmeyi amaçlamaktadır.

Yöntem

Suriye ve Yemen'de yaşanan iç karışıklıklar, savaş, siyasi baskı vb. nedenlerle İstanbul'a göç etmiş ve İstanbul/Beylikdüzü ilçesinde ikamet eden Suriyeli ve Yemenli göçmenlerin aile yapısındaki değişim ve dönüşümleri; ekonomik, sosyo-kültürel, eğitim, sağlık ve barınmaya ilişkin inceleyen ve değerlendiren bu çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Araştırma alanı olarak İstanbul ili Beylikdüzü ilçesi seçilmesinin nedeni; araştırmacının yaşadığı ve tanıdığı bir bölge olması ve benzer bir çalışmanın daha önce bu bölgede yapılmamış olmasıdır.

Çalışma Grubu

Araştırma İstanbul ili Beylikdüzü ilçesinde ikamet eden ve iç karışıklıklar, savaş, siyasi baskı vb. nedenlerle İstanbul'a göç etmiş olan Suriyeli ve Yemenli kadın göçmenleri kapsamaktadır. Kadınların evde bulunma olasılığının yüksek olması, müsaitlik durumları, ulaşılabilirlik durumları ve aile içindeki konumları göz önünde bulundurularak, aile yapılarındaki değişim ve dönüşümleri en iyi şekilde gözlemleyebilecekleri düşünüldüğünden görüşme yapılacak kişiler, kadınlardan seçilmiştir. Aile içerisinde birden çok kadın var ise, aile hakkında en detaylı bilgi verebileceği düşünülen kadın seçilmiştir. Bu kişinin, aile hakkında en detaylı bilgi verebileceği kanısına ise aileden fikir alınması ve saha çalışmaları esnasında yapılan kısmi katılımlı gözlemler aracılığıyla verilmiştir. Araştırma kapsamında görüşme yapılacak kadınlara amaçsal örneklem ve kartopu örneklem yöntemi ile ulaşılmıştır.

Amaçsal örneklem; yapılan araştırmaya uygun özelliklerdeki kişilere ulaşılarak detaylı bilgi edinilmesi amacıyla belirlenen örneklemidir (Erkuş, 2017, s. 138). Kartopu örneklem ise; araştırmaya dahil olması için belirlenen katılımcıların önerisi ve aracılığıyla diğer katılımcılara ulaştırılmasıdır. Böylece

katılımcı sayısı artarak süreç devam etmektedir (Şahin, 2014). İlk aşamada amaçsal örneklem yöntemi ile bir Yemenli (katılımcı 5) ve bir Suriyeli (katılımcı 3) kadın katılımcı belirlenmiştir. Sonrasında kartopu örneklem yöntemi ile belirlenen katılımcıların aracılığıyla diğer katılımcılara ulaşılmıştır.

Birçok nitel çalışma incelendikten sonra yeterli bir sayı olduğu düşünülen 15 kişiyle görüşülmesi planlanmıştır. Görüşmelerin akışı ve süre kontrolü amacıyla 2 pilot görüşme yapılmıştır. Verilerin analizinde kullanılmak üzere 11 ana görüşme yapıldıktan sonra, görüşmelerin doyum noktasına ulaşması nedeniyle görüşmeler kesilmiştir fakat sonrasında araştırmada çeşitliliği artırmak adına 3 kişiyle daha görüşme yapılarak 14'ü ana 2'si pilot görüşme olmak üzere toplamda 16 kişiye ulaşılmıştır. Ancak analizler ana saha sırasında görüşülen 14 kişi ile sınırlandırılmıştır.

Veri Toplama Araçları

Veriler, araştırmacı tarafından hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formundaki sorulardan faydalanılarak (görüşmenin akışı esnasında soru eklenebilir veya çıkarılabilir) araştırmacı tarafından yüz yüze yapılmış derinlemesine görüşmeler (her görüşme ortalama 60-70 dk.) aracılığıyla, sahada bulunan 15.05.2019/31.08.2019 tarihleri arasında toplanmıştır. Araştırmacının çok iyi düzeyde Arapça bilmesi nedeniyle görüşmeler katılımcıların ana dili olan Arapça dilinde gerçekleştirilmiştir. Bir çevirmen desteğine ihtiyaç duyulmamıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme formu araştırmanın ilgili olduğu alt temalar (ekonomi ve iş hayatı, sosyo-kültürel yapı, eğitim, sağlık, barınma) düşünülerek hazırlanmıştır. Katılımcıların onayı alındıktan sonra, görüşmeler esnasında ses kaydı alınmıştır. Ana görüşmelerden önce görüşmelerin akışı, yarı yapılandırılmış görüşme formunun işlevselliği ve görüşmelerin ortalama süresi hakkında bilgi sahibi olma amacıyla 2 pilot görüşme yapılmıştır.

Derinlemesine görüşme; nitel araştırmalarda sık kullanılan, araştırılan konuyu tüm boyutlarıyla ele almayı sağlayan, daha çok açık uçlu soruların sorulup detaylı cevapların alınabildiği bir görüşme tekniğidir (Tekin, 2006, s. 101). Bu yöntem, katılımcılara direkt kendini ifade edebilme fırsatı verirken, araştırmacıya da katılımcıların hal ve hareketlerini, mimiklerini gözlemleyerek onların içinde buldukları duygu durumları hakkında fikir sahibi olabilme imkanı sunar (McCracken, 1988, s. 9). Bu nedenle derinlemesine görüşme, nitel yöntemin en güçlü tekniklerinden biridir (Tekin, 2006, s. 101).

Çalışmada, derinlemesine görüşme tekniğinin yanısıra yardımcı bir teknik olarak kısmi katılımlı gözlem tekniği de kullanılmıştır. Katılımlı gözlem; çalışma yürütülen topluluğun günlük yaşamına katılım ile gerçekleşir. Bu teknikte araştırmacı, araştırmasına konu olan bireylerle ve toplulukla o toplumun bir üyesi gibi zaman geçirerek; bu kişilerin birbirleriyle olan ilişkilerini, kültürel edimlerini, değer sistemlerini, rol, tutum ve davranışlarını gözleme imkanı bulur (Şen, 2006, s. 5-6).

Bu çalışmada araştırmacı, çalışma yürütülen toplumsal grupla, sahada bulunan süre içerisinde, tam zamanlı değil değişken süre aralıklarında grubu daha iyi tanıyabilmek ve grup hakkında daha fazla fikir sahibi olabilmek adına kısmi katılımlı gözlemlerde bulunmuştur. Bu süreç kayıt altına alınmamıştır.

Verilerin Analizi

Yapılmış olan derinlemesine görüşmeler esnasında alınan ses kayıtlarıyla toplanan veriler, ses kayıtlarının dinlenmesi ile yazıya geçirilmiştir. Yazıya geçirilen veriler önceden belirlenen belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde; demografik veriler, sosyo-ekonomik düzey, sosyo-kültürel yapı, eğitim, sağlık, Türkiye’ye geliş ve yerleşme süreci başlıkları altında kategorize edilerek analiz edilmiştir. Verilerin analizi esnasında herhangi bir analiz programından yararlanılmamıştır. Bu süreçte, yapılan görüşmelerin yazıya dökülmesi ile oluşturulan verilerden birebir kesitler alınarak betimsel analizden, verilerde yer alan kavram ve temalar arasında ilişkiler kurularak ve bu ilişkiler arasında karşılaştırmalar yapılarak sistematik analizden faydalanılmıştır (Kümbetoğlu, 2017, s. 154). Betimsel ve sistematik analiz sonucunda çözümlenen veriler, araştırmacı tarafından yorumlanmıştır.

Analiz Sonuçları

Göçmenlerin aile yapısındaki değişim ve dönüşümler üzerine İstanbul/Beylikdüzü ilçesinde yürütülen saha araştırmasından elde edilen veriler, 6 ana tema altında toplanmıştır. Öncelikle katılımcılara ilişkin demografik veriler sunulmuştur. Daha sonra sosyo-ekonomik düzey, sosyo-kültürel yapı, eğitim, sağlık, Türkiye’ye geliş ve yerleşme temaları altında analiz sonuçlarına yer verilmiştir.

Demografik Veriler

Bu başlık altında, araştırmanın katılımcılarına ilişkin demografik verilere 3 tablo halinde yer verilmiştir. İlk tablo katılımcıların yaşlarını, doğum yerlerini ve eğitim düzeylerini göstermektedir (Tablo 3-1).

Katılımcıların tamamının kadın olması nedeniyle, tabloda cinsiyet verisine ayrıca yer verilmemiştir. Katılımcıların gizliliklerinin korunması adına, katılımcılar yapılan görüşme sırasına göre numaralandırılmış ve “katılımcı” olarak adlandırılmışlardır. Katılımcılardan yapılan alıntılamalarda; parantez içerisinde katılımcının kaçınıcı katılımcı olduğu, yaşı ve nereli olduğu bilgisine yer verilmiştir.

Tablo 1
Katılımcıların Yaşları, Doğum Yerleri ve Eğitim Düzeyleri

Katılımcılar	Yaş	Doğum Yeri	Eğitim Düzeyi
Katılımcı 1	39	Şam/Suriye	Önlisans
Katılımcı 2	35	Halep/Suriye	Lisans
Katılımcı 3	31	Şam/Suriye	Ortaokul
Katılımcı 4	38	Şam/Suriye	Lise
Katılımcı 5	31	Sana'a/Yemen	Lisans
Katılımcı 6	43	Şam/Suriye	Lisans
Katılımcı 7	33	Şam/Suriye	Ortaokul
Katılımcı 8	38	Şam/Suriye	Lisans
Katılımcı 9	30	Sana'a/Yemen	Yüksek Lisans
Katılımcı 10	31	Sana'a/Yemen	Lisans
Katılımcı 11	31	Sana'a/Yemen	Lisans
Katılımcı 12	34	Sana'a/Yemen	Lisans
Katılımcı 13	42	Taiz/Yemen	Ortaokul
Katılımcı 14	39	Taiz/Yemen	Lise

Katılımcıların yaş aralığının geniş bir yelpazeye dağılmadığı (ağırlıklı olarak 30-40 yaş aralığında dağılım gösterdiği ve ortalama yaşın 36 olduğu) görülmektedir. Katılımcıların eğitim düzeyleri kişi bazlı bakıldığında farklılık gösterse de, doğum yerlerine göre (ülke bazlı iki grup olarak; Suriye ve Yemen) ikiye ayrılan katılımcıların eğitim düzeylerinin birbirine paralellik gösterdiği söylenebilir.

Tablo 2

Katılımcıların Medeni Durumu, Çocuk Sayıları ve Ailelerindeki Kişi Sayısı

Katılımcılar	Medeni Durum	Çocuk Sayısı	Ailedeki Kişi Sayısı
Katılımcı 1	Evli	2	4
Katılımcı 2	Evli	5	7
Katılımcı 3	Evli	3	6
Katılımcı 4	Evli	3	5
Katılımcı 5	Bekar	-	4
Katılımcı 6	Evli	3	6
Katılımcı 7	Evli	3	5
Katılımcı 8	Evli	4	6
Katılımcı 9	Evli	-	2
Katılımcı 10	Evli	1	3
Katılımcı 11	Evli	1	3
Katılımcı 12	Evli	2	4
Katılımcı 13	Evli	2	5
Katılımcı 14	Evli	3	5

Katılımcıların büyük çoğunluğunun (12 katılımcı) evli ve en az bir çocuk sahibi olduğu görülmektedir. Ailedeki kişi sayısı ortalama 4-5 kişidir.

Tablo 3

Katılımcıların Türkiye'ye Gelmeden Önce Yaşadıkları Yer, Beylikdüzüne Gelmeden Önce Türkiye'de Yaşadıkları Yer, Türkiye'ye Geliş Tarihleri ve Beylikdüzüne Geliş Tarihleri

Katılımcılar	Türkiye Öncesi Yaşanılan Yer	Beylikdüzü Öncesi Türkiye'de Yaşanılan Yer	Geliş Tarihi (Türkiye)	Geliş Tarihi (Beylikdüzü)
Katılımcı 1	Şam/Suriye	Başakşehir/İstanbul	Ağustos 2014	Eylül 2014
Katılımcı 2	Halep/Suriye	-	Temmuz 2016	Temmuz 2016
Katılımcı 3	Şam/Suriye	Esenyurt/İstanbul	Kasım 2013	Aralık 2014
Katılımcı 4	Şam/Suriye	-	Ağustos 2014	Ağustos 2014
Katılımcı 5	Sana'a/Yemen-Cidde/Suudi Arabistan	-	Ağustos 2016	Ağustos 2016
Katılımcı 6	Şam/Suriye- Beyrut/Lübnan	-	Temmuz 2015	Temmuz 2015
Katılımcı 7	Şam/Suriye	-	Eylül 2014	Eylül 2014
Katılımcı 8	Şam/Suriye	-	Mayıs 2014	Mayıs 2014
Katılımcı 9	Sana'a/Yemen- Riyad/Suudi Arabistan	-	Ekim 2016	Ekim 2016
Katılımcı 10	Sana'a/Yemen	-	Haziran 2016	Haziran 2016
Katılımcı 11	Sana'a/Yemen	-	Haziran 2016	Haziran 2016
Katılımcı 12	Sana'a/Yemen	-	Ağustos 2016	Ağustos 2016
Katılımcı 13	Taiz/Yemen	-	Eylül 2016	Eylül 2016
Katılımcı 14	Taiz/Yemen	Esenyurt/İstanbul	Temmuz 2016	Ekim 2016

Katılımcıların Türkiye öncesinde yaşadıkları yerler geçmişten günümüze doğru sıralanarak verilmiştir. Katılımcıların büyük çoğunluğu (11 katılımcı) Türkiye’de ilk olarak İstanbul/Beylikdüzünde yaşamaya başladıklarını ifade etmişlerdir. Suriye kökenli katılımcıların yoğunluklu olarak 2014, Yemen kökenli katılımcıların ise 2016 yılında Türkiye’ye geldikleri ve katılımcıların genelinin Türkiye’de ortalama 4-5 yıldır buldukları görülmektedir.

Sosyo-Ekonomik Düzeyde Düşme

Katılımcılardan göç öncesi ve sonrası ekonomik durumlarını karşılaştırarak değerlendirmeleri istenmiştir. Katılımcıların çoğunluğu (9 katılımcı), ekonomik olarak göç öncesi hayatlarının buraya kıyasla daha iyi olduğunu belirtmişlerdir. Katılımcılardan biri duruma ilişkin şu sözleri söylemiştir:

Orada hayat daha yavaştı. Şartlarımız daha iyiydi. Ekonomik olarak daha rahattık. Yani her şeyimiz vardı. Evimiz, arabamız, rahat bir yaşantımız vardı. Gelirimiz bize yetiyordu. Gelirimiz ile tatile de gidebiliyorduk, gezebiliyorduk da. Burada hayat çok daha hızlı, hiç vakit yok ve yorucu. Burada eşim çok fazla çalışıyor fakat çok kazanamıyor. Geçinmeye çalışıyoruz ve eskisi kadar rahat değil hayat ekonomik olarak. Eşimin kazandığı parayı diğer maaş zamanına kadar yetindirmeye çalışıyoruz. Orada kazandığımız parayı hesap yaparak harcamazdık. İstediklerimizi alırdık ve kalanını biriktirirdik. Burada en önemli ihtiyaçlarımızı alırken bile sıraya koyuyoruz (Katılımcı 7, Suriye, 33).

Katılımcıların geriye kalanları ise (5 katılımcı) kendi ülkelerindeki ekonomik durumlarını savaş öncesi ve savaş dönemi şeklinde ele almıştır. Savaş öncesi durumlarını buraya göre daha iyi diye tanımlarken savaş döneminde şimdiye göre daha zor günler yaşadıklarını söylemişlerdir. Aşağıda bu durumdan bahseden bir katılımcının ifadelerine yer verilmiştir:

Orada hayat buraya göre daha ucuzdu ve biz oraya göre iyi kazanıyorduk. Orada kendi evimiz, arabamız ve bir dil okulumuz vardı. 2015 sonlarında ekonomik durumlar kötüye gitmeye başladı. 2016’da iç savaş başlayınca hayat tehlikeli olmaya başladı ve gıdaya bile ulaşmak zor oldu. Dil okulumuz yıkıldı. Zaten son zamanlarda öğrenci gelmiyordu. Birikmiş olan paramızın hepsini kurtaramadık bankadan. Her şey pahalınca orada çok para harcamak zorunda kaldık. Ekonomik olarak yaşam

zorlaştı fakat iç savaş öncesinde iyi kazanıyorduk elhamdülillah. Burası ise bizim için pahalı. Çünkü burada işim yok. Türklere bile iş yok. Eşim çok düşük ücretle kötü bir iş bulabildi. Eski birikimimiz var fakat ne kadar yeter bilmiyorum. Sürekli oradan harcamak istemiyoruz. Bir iş kurmalıyız ya da yeterli bir maaşlı iş... Kısacası hayat burada savaş sonrası Yemen'den daha iyi çünkü savaş yok fakat eski hayatımıza göre çok zor (Katılımcı 11, Yemen, 31).

Ayrıca göçün yaşam kalitesinde değişiklikler yarattığı düşünülerek katılımcılara göçün yaşam kalitelerini, ekonomik yönden (gıda tüketimi, sosyal hayata katılım vb. açılardan) nasıl etkilediği sorulmuş ve katılımcılardan bu durumu göç öncesi yaşantılarıyla kıyas yapmaları istenmiştir. Katılımcıların tamamı göçün, yaşam kalitelerini ekonomik olarak aşağıya çektiğine dair ifadeler kullanmışlardır. Görüşme yapılan katılımcılardan biri, göçün yaşam kalitelerine etkisini şu sözlerle dile getirmiştir:

Eee savaş öncesi her şey güzeldi. Savaş öncesi gezmeye, tatile gidebiliyorduk. Yani sosyaldik. Biz ailecek severiz gezmeyi, eğlenmeyi. Savaş sonrası hiçbir şey yapamadık. Kaçtık buraya geldik. Burada ancak balkona çıkıyoruz hava almaya (gülerek). Orada arabamız vardı istediğimiz yere gidiyorduk. İy başka ne desem ki, heh yemekleri sormuştun. Mesela yemek olarak aynı şeyleri yiyoruz. Ekmek biraz farklı. Aynı yemekleri yapıyoruz. Suriyeli marketler var ya yukarıda görmüşsündür, e aynı şeyleri satıyorlar zaten. Fark yok yani ama orada daha güzel yemekler yapabiliyorduk. Burada her şeye et katamıyoruz. Pazara çıkıyoruz her şey pahalı, kasaba gidebilene ne mutlu. E çocuklar okulda acıkıyor, buradan bir şey koysak çantalarına “anne diğer arkadaşlarım kantinden alıyor” diyorlar. Kantin hem pahalı hem sağlıksız. Onlara harçlık veriyoruz. Tost, simit, çips falan alıyorlar. Böyle basit bir harçlık bile etkiliyor (Katılımcı 3, Suriye, 31).

Aşağıda cümlelerine yer verilen katılımcı ise göç öncesinde Suriye’de, kendilerinin çevreye destek olduklarını fakat göç sonrası ilk zamanlarda çevreden sosyo-ekonomik destek aldıklarını ifade etmiştir:

Fabrikamız, evimiz ve arabamız vardı. Burada hiçbir şey bize ait değil. Orada ekonomik durumumuz buraya göre çok daha iyiydi.

Orada biz destek olurduk çevreye ama buraya ilk geldiğimiz günlerde bazı kişi ve kurumlardan gıda desteği ve elbise desteği aldık. (Gözleri dalarak) Alışık olmadığımız bir durum (Katılımcı 6, Suriye, 43).

Sosyo-ekonomik düzeydeki düşüşlerin yanı sıra dikkat çeken bir diğer nokta ise sınıf ve statü kayıplarıdır. Katılımcılara spesifik olarak sınıf ve statüye ilişkin bir soru sorulmamıştır. Fakat elde edilen analiz sonuçları neticesinde sınıf ve statü kayıpları yaşandığı anlaşılmaktadır. Alınan yanıtlarda katılımcıların hiç biri, göç öncesi yaşamlarında ekonomik bir sıkıntıdan söz etmemiştir. Yemenli katılımcıların hepsi göç öncesi ekonomik durumlarını iyi olarak belirtmişlerdir ve çoğunluğu (7 Yemenli katılımcıdan 4'ü), göç öncesinde oldukça zengin olduklarını ve üst düzey bir aileden geldiklerini (ailelerinden bahsederlerken; köklü, zengin, eğitilmiş, güçlü gibi ifadeler kullanarak) vurgulamışlardır. Aşağıda verilen katılımcıların cümleleri anlatılmak istenen durumu özetler niteliktedir:

Yemen'de hayatın çok güzel olduğunu söylemem fakat ekonomik olarak çok daha iyiydi elbette. Doğruyu söylemek gerekirse zengin ve köklü bir aileden gelmekteyiz. Ben Mimarım. Babam büyük bir iş adamı. Eski hükümet yanlısı. Artık yaşlandı babam. Hükümet devrilince, iç savaş olunca işler kötüye gitti. Bankadaki paramıza, bazı hesaplarımıza el konuldu. Ona rağmen iyiydi ekonomik olarak. Suudi Arabistan'a gitmek zorunda kaldık. Sonra savaş daha da büyüyünce ve yeni hükümetin baskıları artınca ve eşimle bazı problemler yaşayınca ben, kardeşlerim ve ailenin bir kısmı Türkiye'ye /İstanbul'a taşındık. Orada villamız, iyi işlerimiz vardı. Güzel bir arabam vardı. Eşim, Suudi Arabistan'da kaldı. Bana para yolluyor. Burada hayat tabii ki daha zor ve pahalı bizim için. Artık eski gücümüz yok. Sadece parayla ilgili değil. İşim yok mesela burada. Ufak tefek işler yapmaya başladım ama aynı değil (Katılımcı 9, Yemen, 30).

Yemen'de bir villa, iki araba ve güzel işlerimiz vardı. İyi maaşlarımız vardı. Oranın zengin ve eğitilmiş ailelerinden biriydik. Ben eczacıyım, kardeşim mühendis, annem öğretmen, babam ise iş adamıydı (Katılımcı 5, Yemen, 31).

Sosyo-Kültürel Yapıda Değişim ve Dönüşüm

Katılımcıların göç öncesi ve göç sonrası sosyo-kültürel yapılarındaki değişimleri görebilmek adına katılımcılara; sosyal hayat, aile tipi, aile içi karar alma, aile içi sorumluluk ve rol dağılımları, çevreyle ilişkiler, dil ve iletişim, giyim-kuşam tarzları, yeme-içme alışkanlıkları ve evliliğe ilişkin sorular sorulmuştur. Aşağıda, sorulan sorulara ilişkin elde edilen verilere değinilmiştir.

Sosyal hayatın; çevre, dil, kültür, yaşanan yer ve ekonomik şartlara bağlı olarak değişkenlik gösterdiği ifade edilmiştir. Katılımcı 1, sosyal hayatla ilgili şunları söylemiştir:

Türkiye’de arkadaş yok, çevre yok, dil yok. Yaşam biçimi çok farklı, kültür farklı. Bir, bir buçuk yıl sonra çaya çağırdı komşular. Galiba ilk başlarda bizden korkuyorlardı. Yaşam hızlı İstanbul’da ve zor zamanlarda kimse yok yanımızda. Orada akrabalar, yakın arkadaşlar, tanıdıklar var ve kendi memleketin. Birlikte dışarı çıktığım arkadaşlarım vardı orada, ailemlerle birlikte dışarda ve evde bolca zaman geçirebiliyordum. Ben resim çizmeyi seviyorum, sanatla uğraşmayı seviyorum. Bunlar için bolca vaktim vardı. Burada daha öncelikli düşünmem gereken şeyler oluyor. Önce ekonomik sorunların çözülmüş olması gerekiyor sosyal hayat için (Katılımcı 1, Suriye, 39).

Göçün aile tipi üzerinde etkisi olacağı düşünülerek araştırmanın katılımcılarına göç öncesi ve sonrası aile tipleri ve ailede kimlerle yaşadıkları sorulmuştur. Katılımcıların yarısı aile tiplerinde değişme olmadığını ve hala aynı aile üyeleriyle beraber yaşadıklarını belirtirken diğer yarısı ise göç sonrasında aile üyelerinde eksilme (vefat, ayrılma) veya artma (aileye yeni katılan üye; kayınbaba, kardeş vb.) olduğunu belirtmiştir. Bu durum bazı ailelerde, aile tiplerinin değişmesine (çekirdek aileden parçalanmış aileye, geniş aileden çekirdek aileye geçişler gibi) neden olmuştur.

Burada kendi ailemlerle birlikte yaşıyorum ama orada annem, babam, tüm büyüklerle birlikte, hep beraber yaşadık. Aile apartmanımız vardı. Onlar gelmek istemediler ve orada kaldılar. Biz küçük ailemlerle (kendi çekirdek ailesi) buraya geldik (Katılımcı 7, Suriye, 33).

Önceden ben ve eşim birlikte yaşadık. Eşim ile bazı sorunlar yaşadık. Boşanmadık fakat o Suudi Arabistan’da kaldı. Biraz böyle olsun

istedik. O, çok anlayışlı biri. Beni çok seviyor ama böyle olması gerekti. Eşimden ayrı yaşıyorum, kız kardeşlerimle birlikte bir evdeyiz (Katılımcı 9, Yemen, 30).

Katılımcıların çevre ile ilişkileri sorulduğunda, büyük çoğunluğu (10 katılımcı) komşularıyla ve şu anki ev sahipleriyle bir sorun yaşamadıklarını belirtmişlerdir. Göç öncesi çevre ilişkilerini, göç sonrası ile kıyas yaparak değerlendiren katılımcıların çoğu (8 katılımcı) çevre ile iletişimde bir bariyer olarak dil probleminden söz etmişlerdir. Kendi ülkelerinde komşulardan çok, akrabalar ve eski tanıdıklar/aile yakınları ile ilişkilerinin iyi olduğundan ve bu kişileri destek olarak gördüklerinden bahsetmişlerdir. Burada ise akrabaların pek olmadığına, komşuları destek olarak gördüklerine değinmişlerdir. Aşağıda katılımcı 7'nin konuya ilişkin cümlelerine yer verilmiştir:

Orada komşularla aramız yoktu. Yalnızca akrabalara giderdik. Burada komşulara daha çok gidiyoruz. Akraba çok yok zaten. Bizim gibi başka ülkelerden gelen komşularımız da var, Suriye'den gelen komşularımız da... Türk komşularımız da var. Çoğunluk Türk. Keşke Türkçe bilseydik. Anlıyorum biraz biraz ama iletişim kurabilmem için yeterli değil. Bir şeye ihtiyacımız olduğunda komşulardan istiyorum. Öncelikle beni anlayan komşulardan istiyorum eğer onlarda yok ise diğer komşulara soruyorum. Burada komşularımız var çevremizde. Orada kendi kendimize yetebiliyorduk ya da bir şey lazım olduğunda akrabalardan temin edebiliyorduk. Burada onlar yok, komşular var (Katılımcı 7, Suriye, 33).

Suriyeli ve Yemenli ailelerin yeme-içme kültürlerinde yaşanan değişimler sorulduğunda 4 katılımcı herhangi bir değişim olmadığını belirtirken geriye kalan 10 katılımcı; porsiyonlarda küçülme, eskiye oranla daha fazla sebze tüketme, kullanılan malzeme kalitesinde değişim, restoranda yemek yeme alışkanlıklarında azalma, çocukların fast-food yemeye alışmaları gibi değişimler yaşandığından söz etmişlerdir.

Aynı şeyleri yapıyoruz aslında evde ama dışarıda yerken ve buradaki insanları görünce biz de biraz etkilendik. Belki biraz daha yeşillik ağırlıklı beslenmemizin arttığını söyleyebilirim. Ek olarak yemek çeşitleri ve porsiyonları azalttık (Katılımcı 9, Suriye, 30).

Çocukların biraz değişti. Okulda simit yemeyi çok seviyorlar. Patates çipsi, hamburger, tost sevmeye başladılar. Evde çok fazla yaptığım şeyler değil. Sağlıklı bulmuyorum ama çocuklar çok istedikleri zaman yapıyorum. Burada sebzeler ucuz ve güzel. Et fazlasıyla pahalı. Tavuk daha ucuz. Orada tavuk yerine daha çok et tükettirdik. Belki biraz o değişmiştir. Artık daha fazla tavuk tüketiyoruz. Sebze yemeği de yapıyorum. Sebze yemeklerinde hep et olurdu. Yemekler aynı fakat malzemeler ve tad biraz değişti. Tamamen aynı yapsam bile tadı aynı değil yemeklerin (Katılımcı 12, Yemen, 34).

Katılımcıların giyim-kuşamlarında yaşanan değişimlere bakıldığında ise, katılımcıların çoğunluğu (9 katılımcı) göç sonrasında giyim-kuşamlarında değişim yaşandığını ifade etmiştir. Yemenli katılımcıların tamamı, göç sonrasında ya kendi ya da çevrelerinin giyim kuşam tarzlarının değiştiğini ifade etmiştir. Yine Yemenli katılımcıların büyük çoğunluğu (7 Yemenli katılımcıdan 5'i) kendi ülkelerindeki ve Türkiye'deki giyim kuşam tarzlarını kıyaslarken "tek tip, çevre baskısı, abaya, renkli" kelimelerini kullanmışlardır:

Bu konuda çok değiştiğime inanıyorum. Orada, şeriat düzeni vardı. Abaya (ferace/siyah uzun elbise) giymek zorundaydık. Burada renkli de giyinebiliyoruz. Tek tip elbise giyinmekten çok daha iyi. Örtünmek istersek, hangi renk ya da nasıl örtüneceğimize karışan yok. Çevre baskısı yok. Başörtümü çıkartmak istediğimde de çıkartabiliyorum. Orada şeriat olmazsa bile bunu toplum baskısı yüzünden yapamazsınız. Gerçi burada da başörtümü bazen çıkardığımda bunu ailemden bilen yoktu. Bilseler onlar da beni yargırlar ama burada yaşam farklı ve İstanbul çok büyük. Dilediğim gibi giyinmek, istediğim gibi yaşamak istiyorum. Yetişkin bir birey olarak kendi kararlarımı verip kendi doğrularımı yapmak benim hakkım. Eğer abaya (ferace/siyah uzun elbise) giymek istiyorsam bunda özgür olabildiğim gibi açık giyinmek ya da renkli giyinmek de benim kararım. Bir dönem isteğim ile daha açık giyindim ve başörtümü çıkarttım. Sonra fikirlerim değişti ama kendi verdiğim kararlar nedeniyle asla pişman hissetmedim. Burada daha özgür hissetmek güzel bu konuda (Katılımcı 9, Yemen, 30).

Katılımcılara sosyo-kültürel yapıya ilişkin; Türkiye'ye geldikleri günden bu yana ne gibi iletişim sorunları yaşadıkları ve bu sorunlara ne tür çözümler ürettikleri sorulmuştur. Katılımcıların tamamı iletişim sorunu yaşadıklarını ve

bu sorunu çevre desteği (çocuklarının, aileden birinin, arkadaşlarının veya komşularının desteği) ile çözdüklerini belirtmişlerdir. Ayrıca gerektiğinde işaretlerle anlaşmalarına değinmişlerdir:

İki arkadaşım var. En çok Nour bana tercüme konusunda yardımcı oluyor. Evlatlarım yüzde yüz Türkçe biliyorlar. Eşim yüzde 70, ben de biraz öğreniyorum ama tek iken zor oluyor. İşaret ile anlaşıyoruz. Onlar da işaret ile anlatıyorlar. Suphanallah öyle böyle anlaşıyoruz. Gerektiğinde ise o iki arkadaşımı çağırıyorum ve onlar tercüme ediyorlar ya da çocuklarım yanımda oluyor (Katılımcı 2, Suriye, 35).

Katılımcıların sosyo-kültürel yapısına ilişkin incelenen son konu ise, aile içi karar alma, aile içi sorumluluklar ve rol dağılımlarıdır. Göç sürecinin ve göç sonrası başlayan yeni hayatın, aile içi karar almaya olan etkisini görebilmek için katılımcılara; göç öncesi yaşantılarını göç sonrası yaşantılarıyla karşılaştırdıklarında, aile içi karar alma konusunda ne gibi değişiklikler olduğu sorulmuştur.

Katılımcıların çoğunluğu (8 katılımcı) göç öncesinde kendi ülkelerinde aile içi karar alma nasıl ise, göç sonrasında da aynı şekilde devam ettiğini belirtmişlerdir. Aile içi karar almada göç sonrası bir değişiklik olmadığını ifade eden katılımcıların çoğunluğu (8 katılımcının 6'sı), göç öncesinde de sonrasında da ortak olarak karar aldıklarına değinmişlerdir:

Hayır. Hep birbirimizle konuşarak ortak bir karar almaya çalışırdık. Şimdi de aynı şekilde karar alıyoruz (Katılımcı 4, Suriye, 38).

Karar alırken birlikte karar almaya çalışırdık. Eşim bana sorardı ama ben daha çok ona bırakırdım. Karar alırken fikrimi hep sorar. Ben de ona güvenirim. Şimdi karar almamız gerektiğinde biraz daha çok düşünüyoruz. Farklı bir ülkedeyiz ama yine eskisi gibi ortak karar veriyoruz (Katılımcı 8, Suriye, 38).

Göçün aile üzerindeki etkileri düşünülerek katılımcılara göç öncesi yaşantılarını, göç sonrası yaşantıları ile karşılaştırarak aile içi sorumluluk ve rol dağılımlarında ne gibi değişiklikler olduğu sorulmuştur. Katılımcıların tamamı göç sonrasında sorumlulukların arttığını ifade ederken, büyük çoğunluğu (10 katılımcı) eşlerinin burada yoğun çalıştığını ve bu nedenle ev ve çocuklarla ilgili sorumluluklarının arttığını belirtmiştir. Eşlerinin yoğun çalışması sebebiyle

ev ve çocuklarla ilgili sorumluluklarının arttığını belirten katılımcılardan birinin ifadelerine aşağıda yer verilmiştir:

Eşim, oraya göre çok daha yoğun çalışıyor. Ev ile ilgilenen pek vakti yok. İşten gelince çok yorgun hissediyor. O nedenle ben de ev ile ilgili sorumlulukları üstleniyorum. Çocukla ilgili ve üstlenebileceğim her sorumluluğu üstlenmeye çalışıyorum. Hayat burada çok hızlı ve çok zor. Sorumluluklarım arttı. Orada işler daha kolay ve hızlıydı. Sorumlulukların çoğu eşimde olmasına rağmen bu kadar yorulmuyordu. Burada tek başımızayız ve bilmediğimiz bir sistemin içerisindeyiz. Yapacak çok iş var ve her iş çok detaylı. İstanbul çok büyük, dil problemimiz var. Sistem farklı. Orada kadın olarak ev alışverişi yapmam ayıp görülürken burada daha çok kadınların alışverişi yaptığını görüyorum. Kadınlar pazardalar, kadınlar fatura yatıyorlar, kadınlar daha çok sokaktalar. Burada bir işim olmamasına rağmen daha yorgun hissediyorum (Katılımcı 10, Yemen, 31).

Eğitim Hayatı

Göçün, katılımcıların ve aile bireylerinin eğitim hayatlarına olan etkisini görebilmek adına katılımcılara, kendilerinin ve aile bireylerinin eğitim hayatlarına ilişkin sorular sorulmuştur. Katılımcılardan herhangi biri, Türkiye’de aile bireylerinde zorunlu eğitim-öğretim dönemini tamamlayamayan ya da eğitim-öğretim hayatına başlayamayan herhangi bir aile üyesinden bahsetmemiştir fakat 3 katılımcı, ekonomik sebepler ve/veya dil problemi nedeniyle üniversite eğitimine başlayamayan veya devam edemeyen çocuklarının olduğunu ifade etmiştir. Aşağıda bu katılımcılardan birinin sözlerine yer verilmiştir:

Oğlum üniversiteye gidiyordu fakat buraya gelince bırakmak zorunda kaldı ve burada devam edemedi. Çalışıyordu fakat işten çıkartıldı. İş arıyor, yani maalesef (gözleri dolarak) o çalışmadığı zaman zor oluyor (...) Yemen’de sadece eşim çalışıyordu ve patrondu. Burada işten çıkarılmadan önce oğlum da babası gibi eve kazanç sağlıyordu, yine sağlayacak inşallah (...) Bankada biraz kurtarabildiğimiz paramız var fakat geleceğimizi bilmiyoruz. O paradan harcama yapmak istemiyoruz. Kızım liseyi bitirdikten sonra üniversiteyi kazandı ama ağabeyinin işten çıkarıldığı döneme denk

geldi. Kayıt yaptırdı ama başlamadı. Diğer dönem başlayacak inşallah (Katılımcı 14, Yemen, 39).

Sunulan Sağlık Hizmetinin Karşılaştırılması

Katılımcılarından; Türkiye’de sunulan sağlık hizmetini, kendi ülkelerinde sunulan sağlık hizmeti ile karşılaştırarak değerlendirmeleri ve bu konuda Türkiye’de yaşadıkları sorunları anlatmaları istenmiştir.

Katılımcıların tamamı ifadelerinde, Türkiye’de sağlık hizmetinin kendi ülkelerine göre daha iyi olduğunu belirtmiştir. Katılımcıların büyük çoğunluğu (11 katılımcı), sağlık hizmetlerine ilişkin sorun yaşamadıklarını söylemiştir. Suriyeli katılımcıların tamamı, kendi ülkelerinde özel hastane ve muayeneleri tercih ettiklerinden ve devlet hastanelerinin kötü olduğundan söz etmiştir. Yemenli katılımcılardan da, Yemen’deki devlet hastanelerinin kötü olduğunu ve özel hastaneleri tercih ettiklerini ifade edenler olmuştur. Yemenli katılımcıların tamamı ifadelerinde, sağlık hizmetinin ekonomik yönüne vurgu yapmıştır. Yemenli katılımcılar arasında, sağlık hizmetinin Suriyeliler için ücretsiz olduğunu ve bu hizmetin kendileri için ücretli olduğunu belirten ve bu durumu eleştirenler olmuştur. Aşağıda Suriyeli bir katılımcının Türkiye’de sunulan sağlık hizmeti ile ilgili yorumlarına yer verilmiştir:

Burada doktorların daha iyi olduğunu biliyorum. Savaş öncesi annemin bir sağlık sorunu için buraya gelmiştik. Suriye’de devlet hastaneleri çok kötü. Özel hastaneler daha iyi fakat paralıdır. Suriye’de özel muayenelere giderdik. Burada devlet hastaneleri ücretsiz. Bu çok güzel bir şey ve doktorlar iyi. Burası daha kaliteli. Özel hastaneler lüks oteller gibi. Çok pahalı ama parası olanlar için iyi. Paranız yoksa da devlet hastanelerindeki doktorlar da ilgili. Suriye’de devlet hastanesine giderseniz hastalıktan ölebilirsiniz (Katılımcı 8, Suriye, 38).

Suriyeli göçmenlerle aynı sebepten ötürü burada olduklarını belirterek sağlık hizmetlerini değerlendiren Yemenli bir katılımcı konuya ilişkin şunları ifade etmiştir:

Buradaki hastaneler çok daha konforlu ve güzel. Özel hastaneler otel gibi ama bizim için çok pahalı. Yemen’de sağlık hizmeti için az bir ücret ödüyorduk. Burada biz yabancı olduğumuz için hastaneye gidersek çok para ödemek zorunda kalıyoruz. Paranız varsa çok iyi

hizmet alabiliyorsunuz özel hastanede. Devlet hastaneleri o kadar iyi değil çünkü çok sıra bekleniyor ama bildiğim kadarıyla Suriyeli ve Türkler için ücretsiz. Türkler için ücretsiz olmasını anlıyorum fakat Suriyeliler neden buradaysa biz de aynı sebepten buradayız. Biz çok fazla para öderken onların bedava muayene olmaları hak değil. Bizim için de ücretsiz olmasını istedim. Burası zengin bir ülke, şartlar daha iyi ama bizim için çok pahalı (Katılımcı 13, Yemen, 42).

Türkiye’ye Geliş ve Yerleşme Süreci

Katılımcıların tamamı Türkiye’de yaşayan tanıdıklarının ve/veya akrabalarının aracılığı ile İstanbul’a geldiklerini ifade etmişlerdir. Katılımcılar geliş ve yerleşme süreçlerinden söz ederlerken; emlakçı, internet, akraba ve tanıdık desteklerine değinmişlerdir. Katılımcılara yaşanan yeri seçme sebepleri sorulduğunda verilen cevaplarda sıklıkla “işyerine yakınlık, uygun kira, akraba ve tanıdıklara yakın olma” gibi ifadelerin kullanıldığı görülmüştür. Katılımcıların tamamı göç öncesinde kendi evlerinin olduğuna değinirken katılımcılardan sadece biri (katılımcı 5) göç sonrasında oturdukları evin kendilerine ait olduğunu belirtmiştir. Bu süreci ilk defa yaşamadığını, göç ettikleri başka bir ülkeden tekrar göç ederek İstanbul’a geldiklerini belirten katılımcılar da (katılımcı 5, katılımcı 6, katılımcı 9) olmuştur. Aşağıda, Türkiye’ye geliş ve yerleşme sürecini anlatan bir katılımcının cümlelerine yer verilmiştir:

İstanbul’a gelmeden önce çok düşündük. Kaçmamız gerektiğine emindik fakat neresi olabilir diye çok düşündük. Kültürümüze daha yakın ve dilimizin aynı olduğu ülkeleri deneyecektik fakat böyle bir karar verdiğiniz zaman ve bu kararı vermek zorundaysanız her şeyi detayına kadar düşünmek zorundasınız ama buna zamanınız yok. Sadece canınızı kurtarmak için kaçmak zorunda olduğunuz zamanlar oluyor. Kurtarabileceğiniz en değerli şeyleri alıp gelmek zorunda kalıyorsunuz. Umarım Allah bir daha yaşatmaz. Türkiye’nin göç edenlere karşı politikalarını izliyorduk ve burada tanıdıklarımız vardı. Bazı Arap ülkeleri dil ve kültür olarak daha yakın olsa bile orada rahat hissedemeyeceğimizi ve dışlanacağımızı düşündük. Burası daha modern bir ülke. İkamet almak çok zor değil. Kültür biraz farklı olsa da çok farklı değil. İnternet üzerinden çok bilgiye ulaşılabilir. Evi de gelmeden önce tanıdıkların desteğiyle bulduk.

Önce eşim geldi, evi kiraladı. Daha sonra ben ve Ali (oğlu) geldik (Katılımcı 11, Yemen, 31).

Tartışma ve Sonuç

Araştırmanın amacı doğrultusunda katılımcılara; demografik, ekonomik, sosyo-kültürel yapı, eğitim, sağlık, Türkiye'ye geliş ve yerleşmeye ilişkin sorular sorulmuştur ve alınan cevaplardan elde edilen veriler analiz edilerek; demografik veriler, sosyo-ekonomik düzey, sosyo-kültürel yapı, eğitim, sağlık, Türkiye'ye geliş ve yerleşme başlıkları altında analiz sonuçları bölümünde verilmiştir. Demografik veriler dışındaki beş başlık ana temaları oluşturmaktadır. Göçün, sunulan beş ana tema üzerinden göçmenlerin hayatlarını etkilediği görülmüştür.

Göçün, göçmenlerin hayatlarını sosyo-ekonomik yönden olumsuz etkilediği ilk ana temadan elde edilen önemli bir bulgudur.

Zorunlu durumlar nedeniyle yaşadıkları yerleri terk eden göçmenler, ülkelerinde elde ettikleri imkan ve kaynakları; evlerini, iş yerlerini, çalıştıkları işleri, statülerini kaybederek gelmektedirler (Ekren, 2013).

Nitekim katılımcıların tümü, göç sonrasında ekonomik kayıplar yaşadıklarını belirtmişlerdir. Yemenli katılımcılar arasında kendi ülkesinde zengin, köklü, güçlü ailelere sahip olduklarını ifade edenler olmuştur fakat göçün sadece ekonomik değil birçok etkisinin olduğu görülmüştür. Sınıf ve statü kaybı da bunlardan biridir. Colic-Peisker (2003)'in de ifade ettiği gibi; göç, işsizlik, statü kaybı vb. birçok zorluğu beraberinde getirmektedir ve zorunlu göç esnasında, göçmenlerin eski kimliklerine yerleşmiş olan meslekleri, statüleri, işleri kaybolur.

Araştırmanın ikinci ana teması sosyo-kültürel yapıya ilişkin konuları içermektedir ve bu ana temadan elde edilen en önemli bulgu; göçün katılımcıların sosyo-kültürel yapılarında değişim ve dönüşümler yarattığıdır.

Bireylerin, ailelerin ve toplulukların bir bölgeden başka bir bölgeye geçişi sonucu ortaya çıkan ve sosyal bir değişim sürecini içinde barındıran göç, çeşitli faktörleri de beraberinde getirmektedir. Bu faktörlerden biri, kültürel ve sosyal uyum sürecidir. Bu süreçte birtakım değişim ve dönüşümler yaşanmaktadır (Tuzcu ve Bademli, 2014, s. 56). Katılımcıların sosyal hayatlarında, çevre ile

ilişkilerinde, yeme-içme kültürlerinde, giyim-kuşam tarzlarında, aile tiplerinde, aile içi karar alma süreçlerinde, aile içi sorumluluk ve rol dağılımlarında değişim ve dönüşümler yaşandığı görülmüştür. Göçün etkisiyle sosyo-kültürel yapıda yaşanan değişimler, katılımcıların hem dış çevre ile olan ilişkilerini hem de aile içi denge ve dinamiklerini değiştirmiştir.

Araştırmanın üçüncü ana teması eğitimidir. Günümüzde Türkiye’de, 1.74 milyon göçmen çocuk bulunmaktadır. Okul çağındaki çocukların 645 bini okula kayıtlı iken 400 bini okul çağında olmasına rağmen eğitim alamamaktadır (UNICEF, 2019). Türkiye’de göçmen çocukların yaşadıkları en büyük sorunlardan biri, eğitime erişememe sorunudur. Göçmen çocukların önlerinde birçok engel bulunmaktadır. Dil problemi, bu engellerden biridir. Bu sorun göçmen öğrenciler ile öğretmenler arasında iletişim problemlerine neden olmaktadır. Bir diğer önemli engel ise okul masrafları, ulaşım masrafları gibi ekonomik sorunlardır. Bu sorunların dışında kız çocuklarının erken yaşta evlendirilmesi, göç etkisiyle yaşanan travmalar, sosyal dışlanma vb. sorunlar da göçmen çocukların eğitim hayatlarında engel teşkil edebilmektedir ve bu gibi engeller göçmen çocukların okul hayatına başlayamamalarına veya okul hayatını yarıda bırakmalarına neden olabilmektedir (Karaağaç ve Güvenç, 2019, s. 532-537).

Bu çalışmadan elde edilen analiz sonuçları; literatürün aksine katılımcıların çocuklarının herhangi birinde göç nedeniyle; zorunlu eğitim hayatına başlayamama, zorunlu eğitim hayatını yarıda bırakma ya da devam edememe gibi bir sorun yaşanmadığını göstermiştir. Literatürle örtüşmeyen bu bulgunun araştırmada kullanılan kartopu örneklem tekniğinin en büyük dezavantajı olan kümeleme yanlılığından kaynaklandığı düşünülmektedir. Ancak ekonomik sebepler ve dil problemi nedeniyle üniversite eğitimine başlayamayan ya da devam edemeyen gençlerin olduğu da çalışmadan elde edilen bir diğer bulgudur.

Araştırmanın dördüncü ana teması sunulan sağlık hizmetleri konusunu ele almaktadır. Kocadal, Tekin, Gökşin ve Erbaş’ın (2019) göçmenlere uygulanan sağlık politikaları çalışmasında Türkiye’de geçici koruma altındakilere sağlanan sağlık hizmetlerinin geniş olduğu ve risk grubu olarak değerlendirilen çocuk, engelli, hamile vb. kişilere sunulan sağlık hizmetinin kendi vatandaşına sunulandan farklı olmadığı görülmektedir. Katılımcıların tamamı Türkiye’de sunulan sağlık hizmetlerinin kendi ülkelerine göre daha iyi olduğunu ifade etmiştir. Ancak Suriyeli katılımcılar sağlık hizmetlerinin ücretsiz olmasından

memnuniyetlerini dile getirirken Yemenli katılımcılar sağlık hizmetlerinin ekonomik yönüne vurgu yaparak ücretlerin pahalılığında söz etmişlerdir. Devlet hastanelerinde, Suriyeli göçmenlere sağlık hizmetlerinin ücretsiz sunulmasının sebebi Suriyeli göçmenlerin “geçici korunma statüsüne” sahip olmalarıdır. Yemenli göçmenler ise “yabancı” statüsündedirler.

Geçici koruma, kitlesel akın göçleri karşısında acil çözümler bulmak amacıyla geliştirilen bir koruma biçimidir. Devletlerin geri göndermeme yükümlülükleri çerçevesinde, kitleler halinde ülke sınırlarına gelen bireylere statü belirleme işlemleri ile vakit kaybetmeden, uygulanan pratik ve tamamlayıcı bir çözüm yoludur (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2019).

Yabancı; ülke vatandaşı olmayan kişidir. Bu kişiler ülkemizde geçerli bir sebeple vize ya da vize muafiyetinin tanıdığı süreden daha fazla kalmak isterlerse ikamet başvurusu yapmak zorundadırlar (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2019).

Suriyeli katılımcıların ve Yemenli katılımcıların göç sebepleri aynı olsa da, Suriyeli katılımcılar kitlesel göç ile geldikleri için “geçici koruma statüsüne” alınmışlardır. Yemenli göçmenler ise turist vizesi alarak geldikleri için “yabancı” statüsündedirler.

Araştırmanın son ana teması, Türkiye’ye geliş ve yerleşmeye ilişkin analiz sonuçlarını içermektedir. Katılımcıların tamamının bağlantılı göç ile geldikleri, araştırmanın son ana temasından elde edilen önemli bir bulgudur.

Bağlantılı göç, daha önceden o ülkeye göç etmiş kişinin ailesinden, akrabalarından veya çevresinden birinin veya birkaçının, kişinin/ailenin yaşadığı ülkeye göç etmesi ile gerçekleşir ve bu süreçte gelişmiş iletişim, ulaşım ve haberleşme ağları etkili olmaktadır. Bağlantılı göç sürecinde bireyin ya da ailenin bağımsız olarak verdiği bir göç kararından söz edemeyiz. Bağlantılı göç sürecinde bireyin ya da ailenin kararları üzerinde çevre ilişkileri ve sosyal ağlar etkili olmaktadır (P. İlkaracan ve İ. İlkaracan, 1998, s. 307). Aynı şekilde göçmenlerin yaşanılan yer seçiminde sosyal ağların ve çevre ilişkilerinin, ekonomik sebeplerle birlikte, aile kararlarında ve seçimlerinde önemli bir etkiye sahip olduğu anlaşılmıştır.

Göç, insanlık tarihinin başlangıcından beri varolan toplumu ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasi olarak etkileyen bir yer değiştirme hareketidir. Göç

ile dil, din, gelenek, görenek, kültür gibi pek çok açıdan birbirinden farklı hayatlara sahip insanlar aynı çatı altında yaşamak zorunda kalmaktadır ve bu süreç değişimi beraberinde getirmektedir (Baş ve ark., 2017, s. 1681).

Suriye ve Yemen’de yaşanan iç karışıklıklar, savaş, siyasi baskı vb. nedenlerle İstanbul’a göç etmiş ve İstanbul/Beylikdüzü ilçesinde ikamet eden Suriyeli ve Yemenli göçmenlerin aile yapıları üzerindeki etkileri konu alan bu araştırmanın sonucunda; göçün, katılımcıların hayatında ekonomik, sosyo-kültürel, eğitim, sağlık ve barınma sürecine ilişkin etkiler yarattığı görülmüştür. Bu etkiler katılımcıların aile yapısında; aile içi dengelerinde, aile içi ilişkilerinde ve ailenin çevre ilişkilerinde, aile tipinde, aile içi sorumluluklarda ve aile içi rol dağılımlarında değişim ve dönüşümlerin yaşanmasına sebep olmuştur.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The authors have no conflict of interest to declare.

Grant Support: The authors declared that this study has received no financial support.

Kaynakça/References

- Aile Yapısı (2011). Erişim 15.11.2019, Aile ve Tüketici Hizmetleri: http://megep.meb.gov.tr/mte_program_modul/moduller_pdf/Aile%20Yap%C4%B1s%C4%B1.pdf
- Aksu, H. ve Sevil, Ü. (2010). Göç ve kadın sağlığı. *Maltepe Üniversitesi Hemşirelik Bilim ve Sanatı Dergisi*, 2(3), 133-138.
- Baş, M., Molu, B., Tuna, H. ve Baş, İ. (2017). Göç eden ailelerin sosyo-kültürel ve ekonomik değişiminin kadın ve çocuk yaşamına etkisi. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırma Dergisi*, 6(3), 1680-1693.
- Cesur Kılıçaslan, S. (2006). *İnegöl Bölgesi'nde Yaşayan Bulgaristan Göçmeni ve Yerli Ailelerin Aile Yapısı*. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Aile ve Tüketici Anabilim Dalı, Ankara.
- Chimhowu, A., Piesse, J., ve Pinder, C. (2005). The socioeconomic impact of remittances on poverty reduction. *Remittances: Development impact and future prospects*, 83-102.
- Colic Peisker, V. (2003, 2-5 October). *Identity Loss and Reconstruction in Forced Migration: The case of Bosnian Refugees in Australia*. Erişim 09.12.2019, Murdoch University: <http://researchrepository.murdoch.edu.au/id/eprint/20757>
- Dağışan, E. ve Aydın, S. (2017). Geçmişten günümüze göç II. *Göçün sosyal hayata yansımaları: 93 Harbi Dönemi'nde Oltu'dan Tokat'a bir göç hikayesi* (ss.737-745). Samsun: Canik Belediyesi Kültür Yayınları.
- De Tapia, S. (2004). Introduction to the Debate: Identification of Issues and Current and Future Trends of Irregular Migration in Transit Countries, Proceedings of the Regional Conference on Migration: Migrants in the Transit Countries: Sharing Responsibilities in Management and Protection, İstanbul.
- Dedeoğlu, S. (2011). Türkiye'de göçmenlerin sosyal dışlanması: İstanbul hazır-giyim sanayinde çalışan Azerbaycanlı göçmen kadınlar örneği. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 66(1), 28-48.
- Deniz, O. (2015). Ortadoğu ve Asya kökenli göçmenlerin göç güzergahında Türkiye opsiyonu. *Van Yüzcüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 209-231.
- Dumon, W. A. (1989). Family and Migration. *International Migration*, 27(2), 251-270.
- Ekren, N. (2013, 19 Aralık). *Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Boyutlarıyla Suriyeli Mülteciler Paneli*. Erişim 09.12.2019, İstanbul Ticaret Üniversitesi: <https://ww4.ticaret.edu.tr/komsuulkeler/wp-content/uploads/sites/65/2015/05/Suriyeli-M%c3%bcmlteciler-Paneli.pdf>
- Eren, Z. (2019). Yönetici ve öğretmen görüşlerine göre göçmen çocukların eğitim sorunları ve çözüm önerileri. *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19(1), 213-234.
- Erkuş, A. (2017). *Bilimsel Araştırma Süreci*. İstanbul: Seçkin.
- Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (2015, 2 Şubat). *Kitlesel Akınlar*. Ankara: İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. Erişim 07.09 2019, <https://www.goc.gov.tr/kitlesel-akinlar>

- Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (2019). *Geçici Koruma Hakkında*. Ankara: İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. Erişim 15.12.2019, <https://www.goc.gov.tr/genel-bilgi45>
- Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (2019). *Türkiye'nin Düzensiz Göçle Mücadelesi*. Ankara: İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. Erişim 15.10.2019, <https://www.goc.gov.tr/turkiyenin-duzensiz-gocle-mucadelesi>
- Günay, E., Atılğan, D. ve Serin, E. (2017). Dünya'da ve Türkiye'de göç yönetimi. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7(2), 37-60.
- İlkkaracan, P. ve İlkkaracan, İ. (1998). 1990'lar Türkiye'sinde kadın ve göç. O. Baydar (Ed.), *Bilanço 98: 75 yılda köylerden şehirlere* (ss.305-322). Numune Matbaası: Tarih Vakfı Yayınları.
- Jehoel Gijssbers G. ve Vrooman C. (1997). Explaining social exclusion: A theoretical model tested in the Netherlands. Erişim 15.11.2019, The Netherlands Institute for Social Research: https://www.researchgate.net/publication/236981206_Explaining_Social_Exclusion_A_Theoretical_Model_Testedin_The_Netherlands
- Karaağaç, F. C. ve Güvenç, H. (2019). Resmi ilkokullara devam eden Suriyeli mülteci öğrencilerin eğitim sorunları. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 11(18), 532-568.
- Kocadal, F. ve Tekin, N. ve Gökşin, S. ve Erbaş, U. (2019). *Göçmenlere uygulanan sağlık politikaları*. Erişim, 23.09.2020, Konak Sağlık ve Sosyal Bilimler Dergisi: <https://konakdergisi.hayatvakfi.org.tr/2019/04/24/gocmenlere-uygulanan-saglik-politikalari/>
- Koç, M. ve Görücü, İ. ve Akbıyık, N. (2015). Suriyeli sığınmacılar ve istihdam problemleri. *Birey ve Toplum*, 5(9), 63-93.
- Kümbetoğlu, B. (2017). Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma. (5.b.). İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- McCracken Grant, D. *The Long Interview*, Sage Publications, London, 1988.
- Memiş, H. (2015). İç savaş nedeniyle Kilis'te yaşayan Suriyelilerin oluşturduğu sosyo-ekonomik algılar üzerine bir araştırma. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(52), 100-114.
- Merter, F. (1990). *1950-1988 Yılları Arasında Köy Ailesinde Meydana Gelen Değişmeler: Malatya Örneği*. Ankara: Aile Araştırma Kurumu Yayınları.
- Sapancalı, F. (2005). Avrupa Birliğinde sosyal dışlanma sorunu ve mücadele yöntemleri. *Çalışma ve Toplum Dergisi*, 3(6), 51-106.
- Sayın, Y. ve Usanmaz, A. ve Aslangiri, F. (2016). Uluslararası göç olgusu ve yol açtığı etkiler: Suriye göçü örneği. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 18(31), 1-13.
- Sır, A. ve Bayram, Y. ve Özkan, M. (1998). Zoraki iç göçün ruh sağlığına etkileri üzerine bir ön çalışma. *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 1(2), 83-88.

- Şahin, B. (2014). Bilimsel araştırma yöntemleri (4. Baskı). A. Tanrıöğen (Yay. Haz). Metodoloji (ss. 111-130). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Şen, T. (2006, Mayıs). *Katılarak gözlem tekniği*. Erişim, 20.10.2019, T.C. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Yönetimi, Teftişi, Ekonomisi ve Planlaması Anabilim Dalı: <http://docplayer.biz.tr/4689277-T-c-ankara-universitesi-egitim-bilimleri-enstitusu-egitim-yonetimi-teftisi-ekonomisi-ve-planlamasi-anabilim-dali-katilarak-gozlem-teknigi-tuba-sen.html>
- Tekin, H. (2006). Nitel araştırma yönteminin bir veri toplama tekniği olarak derinlemesine görüşme. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 3(13), 101-116.
- Tuzcu, A. ve Bademli, K. (2014). Göçün psikososyal boyutu. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 6(1), 56-66.
- UNECE (2012). *Measuring Hard-to-Count Migrant Populations: Importance, Definitions and Categories*. Erişim 15.10.2019, https://www.unece.org/fileadmin/DAM/stats/documents/ece/ces/ge.10/2012/WP_9_UNECE.pdf
- UNHCR (2014). *Turkey Syrian refugee daily strep Retrieved September 18, 2018*. Erişim 16.10.2019, <https://data2.unhcr.org/en/documents/details/39249>
- UNICEF (2019). *Türkiye'deki Suriyeli Çocuklar*. Erişim 12.12.2019, <https://www.unicef.org/yazi/acil-durum-turkiyedeki-suriyeli-cocuklar>
- Üstübcü, A. (2011). *Türkiye'ye yönelik kadın göçü: seks işçileri ve ev içi hizmetlilerin kişisel güvenlik sorunlarını ilişkilendirmek*, Erişim 13.10.2019, Academia: <https://ku.academia.edu/AysenUstubici/Papers>
- Weiner M. ve Rainer, M. (1997). Migrants, refugees and foreign policy: Prevention and intervention strategies. *Third World Quarterly*, 18(1), 25-51.
- Yıldırım, K. (2007). *Göçün aile üzerindeki etkisi*. Erişim 14.10.2019, <http://www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/YILDIRIM-Kaz%C4%B1m%20G%C3%96%C3%87%C3%9CNA%C4%B0LE-%C3%9CZER%C4%B0NDEK%C4%B0-ETK%C4%B0S%C4%B0.pdf>
- Yılmaz, A. (2014). Uluslararası göç: çeşitleri, nedenleri ve etkileri. *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 9(2), 1685-1704.

EK 1.

YARI YAPILANDIRILMIŞ GÖRÜŞME FORMU

DEMOGRAFİK SORULAR

1. Yaşınız:
2. Eğitim Düzeyiniz:
3. Medeni Durumunuz:
4. Türkiye'ye geliş tarihiniz:
5. Beylikdüzü'ne geliş tarihiniz:
6. Türkiye'ye gelmeden önce yaşadığınız yer:
7. Beylikdüzü'ne gelmeden önce Türkiye'de yaşadığınız yer:
8. Ailenizdeki kişi sayısı:
9. Çocuk sayınız:

GÖÇMENLERİN AİLE YAPISINDAKİ DEĞİŞİM VE DÖNÜŞÜMLERE İLİŞKİN SORULAR

A. Ekonomi ve İş Hayatına İlişkin Sorular

1. Göç sonrası yaşantınızdaki ekonomik durumunuzu göç öncesi yaşantınızdaki ekonomik durumunuz ile karşılaştırarak değerlendiriniz.

- 1.1. Şu anda aile bireylerinden kimler çalışmaktadır, göç öncesinde kimler çalışmaktaydı?
- 1.2. Göç öncesi ve sonrasında çalışılan işlerde herhangi bir değişiklik oldu mu, olduysa ne gibi değişiklikler oldu?
- 1.3. Göç öncesinde yatırım yapıyor muydunuz, yapıyordusanız ne gibi yatırımlar yapıyordunuz?
- 1.4. Göç sonrasında yatırım yapıyor musunuz, yapıyorsanız ne gibi yatırımlar yapıyorsunuz?

- 1.5. Göçün yaşam kalitenizi, ekonomik yönden (gıda tüketimi, sosyal hayata katılım vb. açılardan) nasıl etkilediğini göç öncesi yaşantınızla kıyaslayarak değerlendiriniz.

B. Sosyo-Kültürel Yapıya İlişkin Sorular

2. Göç sonrası sosyal hayatınızı; yakın çevre ile ilişkiler, yeme-içme, gezme-görme, eğlence vb. açılardan göç öncesi yaşantınız ile karşılaştırarak değerlendiriniz.

- 2.1. Yaşadığınız aile tipini (kimlerle birlikte yaşadığınızı) göç öncesi ve göç sonrasıyla karşılaştırarak anlatınız.
- 2.2. Çevrenizle olan ilişkilerinizi; dayanışma, komşuluk ilişkileri vb. açılardan göç öncesi yaşadığınız yer ile karşılaştırarak değerlendiriniz.
- 2.3. Göç öncesi yaşantınızdaki yeme-içme kültürünüzü, göç sonrası yaşantınızdaki yeme-içme kültürünüzle karşılaştırınca herhangi bir değişiklik oldu mu? Olduysa ne gibi değişimler olduğunu anlatınız.
- 2.4. Göç öncesi yaşantınızdaki giyim-kuşam tarzınızı, göç sonrası yaşantınızdaki giyim-kuşam tarzınızla (kendiniz, aile bireyleriniz ve yakın çevreniz açısından) karşılaştırınca değişimler olduğunu düşünüyor musunuz? Olduysa ne gibi değişimler olduğunu anlatınız.
- 2.5. Giyim-kuşam konusunda Türkiye’de herhangi bir sorun yaşadınız mı? Yaşadıysanız ne gibi sorunlar yaşadığınızı anlatınız.
- 2.6. Türkiye’ye geldiğiniz günden bu yana iletişim sorunları yaşadınız mı, yaşadıysanız genel olarak ne gibi iletişim sorunları yaşadınız? Bu sorunlara ne tür çözümler ürettiniz?
- 2.7. Göç öncesi yaşantınız ile karşılaştırma yaptığımızda, evlilik ile ilgili uygulama ve düşüncelerinizde değişiklikler oldu mu, olduysa ne gibi değişiklikler oldu?
- 2.8. Göç öncesi yaşantınız ve göç sonrası yaşantınızı karşılaştırdığımızda; aile içi karar alma konusunda herhangi bir değişiklik oldu mu, olduysa ne gibi değişiklikler oldu?

- 2.9. Göç öncesi yaşantınız ve göç sonrası yaşantınızı karşılaştırdığınızda; aile içi sorumluluk ve rol dağılımında herhangi bir değişiklik oldu mu, olduysa ne gibi değişiklikler oldu?

C. Eğitim Hayatına İlişkin Sorular

3. Ülkenizdeki eğitim sistemini düşünerek buradaki eğitim sistemini (varsa burada yaşadığınız sorun ve zorlukları da anlatarak) değerlendiriniz.

- 3.1. Göç sonrasında ailenizde eğitim-öğretim hayatına kimler devam etmektedir?
- 3.2. Ailede eğitim-öğretim hayatına ara veren veya eğitim-öğretim hayatını bırakan/bırakmak zorunda kalan bireyler oldu mu? Olduysa sebepleri ile birlikte açıklayınız.
- 3.3. Ailenin şu anda çalışan bireyi/bireyleri (varsa), eğitimini aldığı alanda mı çalışmaktadır?

D. Sağlık İlişkin Sorular

4. Türkiye’de size sunulan sağlık hizmetini önceden yaşadığınız yerde aldığınız sağlık hizmeti ile karşılaştırarak değerlendiriniz.

- 4.1. Sağlık hizmetleri ile ilgili herhangi bir sorun yaşadınız mı, yaşadıysanız ne gibi sorunlar yaşadınız ve bu sorunlara ne gibi çözümler ürettiniz?

E. Barınmaya İlişkin Sorular

5. Türkiye’ye geldiğinizde barınma süreciyle ilgili nasıl bir yol izlediğinizi (yaşadığınız zorluk ve sorunları göz önünde bulundurarak) anlatınız.

- 5.1. Türkiye’ye geldikten sonra yaşadığınız yeri sıklıkla değiştirdiniz mi? Burası kaçınıcı eviniz?
- 5.2. Şu anda yaşadığınız yeri neye göre seçtiniz, burayı seçmenizin sebepleri nelerdir?
- 5.3. Yaşadığınız yer size mi ait, kira mı? Yaşadığınız yeri, önceki yaşam alanıyla; ışık alma, yükseklik, büyüklük, ferahlık, merkeze yakınlık vb. açılardan değerlendiriniz.

5.4. Yaşadığınız yerde, komşularla ya da ev sahibi ile (kiracı iseniz) herhangi bir sorun yaşadınız mı? Yaşadıysanız ne gibi sorunlar yaşadığınızı anlatınız.

Katılımınız için teşekkürler...

Geçici Koruma Statüsündeki Suriyelilere Sunulan Refah Hizmetlerinin Türkiye'nin Refah Sistemindeki Dönüştürücü Perspektifi

The Reformer Perspective of Welfare Services for Syrian Being Given Temporary Protection Status on the Welfare System of Turkey

Nergis Dama¹

Öz

Barınma, sağlık, eğitim, sağlık ve sosyal koruma gibi refah hizmetlerinin sunumunda Türkiye'nin benimsediği refah tipolojisi olarak Güney Avrupa refah rejiminin özellikleri öne çıkmaktadır. Muhafazakâr ve sosyal demokrat refah uygulamalarının karma bir şekilde gerçekleşmesi, eğitim ve sağlık hizmetinin devlet tarafından ücretsiz olmasına rağmen bu iki alanda da özel sektöre imkân verilmesi, sosyal güvenliğin bireysel istihdamla birlikte hane bazlı bir koruma sağlaması, vb. faktörler, Türkiye'nin refah rejimi sınıflandırmasını bu kategoriye yerleştirmiştir. Ancak 2011 yılında başlayan ve 2019 yılında 3.5 milyonu aşan Suriyelilere yönelik temel refah hizmetlerinde uygulanan politikalar benimsenen refah tipolojisinde dair yeni bir perspektif oluşturmuştur. Özellikle geçici koruma statüsüne sahip Suriyelilere sunulan barınma, sağlık ve eğitim hizmetleri, Türkiye'nin sosyal devlet anlayışı ve refah rejimini kendine özgü bir sisteme dönüştürmektedir. Bu çalışmada, 2012-2019 döneminde temel refah hizmetlerinden olan barınma, eğitim ve sağlık alanında Suriyelilere yönelik izlenen politika ve uygulamalar, Milli Eğitim Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (GİGM) ve Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verileri kullanılarak refah hizmetlerinden faydalanma durumu incelenmiş, bu uygulamaların Türkiye'nin refah sistemi tipolojisinde yeni bir perspektif oluşturmadığı tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler

Refah tipolojisi, Sosyal politika, Suriyeliler, Refah hizmetleri, Güney Avrupa refah rejimi

Abstract

As welfare typology that has been taken on by Turkey, the features of the South European welfare regime have been distinguished in welfare services such as accommodation, health, education, and, social protection. Education and health services are provided both of public and private sectors as regards South European welfare regime on the condition that the corporatist and social-democratic welfare implementations will

1 Sorumlu Yazar: Nergis Dama (Dr. Öğr. Üyesi), Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, İktisat Bölümü, Ankara, Türkiye. E-posta: ndama@ybu.edu.tr ORCID: 0000-0002-8210-254X

Atf: Dama, N. (2020). Geçici koruma statüsündeki Suriyelilere sunulan refah hizmetlerinin Türkiye'nin refah sistemindeki dönüştürücü perspektifi. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 79, 207-235. <https://doi.org/10.26650/jspc.2020.79.0145>

emerge. Moreover, the social security has ensured the social protection of an individual and the household, and the welfare classification of Turkey is regarded as South European welfare regime. Furthermore, the new perspective for welfare typology that has been adopted by Turkey has occurred because of Syrian migration to begin in 2011 and exceed over 3.5 million in 2019. The services including accommodation, health, and education especially for Syrians to have temporary protection status have changed the social state perception and welfare regime of Turkey about its distinctive system. The policies and implementation in accommodation, education, and health, which are the basic welfare services, have been analyzed in this study using the data obtained by the Ministry of Education, Directorate General of Migration Management, and Turkish Statistical Institute, and whether these implementations cause new perspective of welfare typology system of Turkey or not have been discussed.

Keywords

Typology of welfare, Social policies, Syrians, Welfare services, South European welfare regime

Extended Summary

The actors that provide financing and welfare services, who are the target audience in the classification of the welfare system, are held as the main variables. There can be three main typologies of welfare regimes according to this classification: the corporatist, liberal, and social-democratic welfare system. The implementations are determined by employment connection in terms of the corporatist welfare system, and the main actor is accepted as a family, whereas the basis actor is public institutions concerning the social-democratic welfare regime. As for the liberal welfare regime, the poorest people have been protected by the government. Hence, this classification has been varied as regards economic, social, and political conditions that have been changed. Providing equal and fair services to all individuals in the housing, education, and health sectors is the primary implementation tool that ensures equal opportunities for the participation of individuals with weak and fragile socioeconomic characteristics in economic and social life. Providing access to education and health services by strengthening the socioeconomic characteristics with welfare services means reducing the disadvantageous period of the individual and applying the social state principle. In the disadvantaged group, which includes identity categories such as poor, disabled, old, young, women, and children, migrants stand out as a fragile group to consider. In this period when migration mobility is highly active, welfare services to be applied for immigrants differ according to the welfare typology of the countries.

The poorest segment was chosen as the target audience to be supported by the public in the liberal welfare system. When their encountering problems with the language, education, shelter, income, culture, etc., of immigrants are considered, it is inevitable for migrants to be among the target audience. In this system, where education and health services are paid migrants are economic costs by making the “most fragile” distinction even by their own citizens. In countries that adopt the conservative welfare system, the keyword is the need for labor power. The presence of migrants in the labor market facilitates access to welfare services. The right to equal welfare is advocated for all individuals in the social-democratic welfare regime; however, benefiting from welfare services is realized with the criteria of “full employment” in this system. “Citizenship” is the primary criterion in benefiting from welfare services even in the social-democratic welfare regime, which is accepted as the most ideal

welfare system. The welfare regime that defines the welfare system of Greece, Spain, Italy, and Spain is the Southern European welfare regime. Having common features with conservative and social-democratic welfare leads Turkey to be included in this group.

However, migration mobility caused by the events in Syria that began in 2011 has brought Turkey to the country hosting the most refugees around the world in 2020. It has required the importance of two basic welfare services for Syrians: shelter and health due to the acceptance that they will remain for a temporary period. Training services were managed temporarily, again in temporary accommodation centers and in the Temporary Education Center. However, because the current situation in Syria has not changed post 2014 and the population has exceeded 3 million Syrians in Turkey, it became necessary to institutionalize the welfare services. The intensity of the Syrian population has led to the perception that the welfare services provided to foreigners in Turkey are only for the Syrians. However, Turkey receives very active migration mobility from Afghanistan, Somalia, Pakistan, Iraq, etc. Welfare services for immigrants, even evaluated in Syria in particular, require a new classification of not only Turkey's immigration policy but also welfare typology.

Geçici Koruma Statüsündeki Suriyelilere Sunulan Refah Hizmetlerinin Türkiye'nin Refah Sistemindeki Dönüştürücü Perspektifi

Kamu tarafından bireye sunulan ve bireyin bir başkasına muhtaçlık durumunu ortadan kaldırarak birey ya da hane refahını sağlayan aygıt olarak tanımlanan refah devleti (Gencer, 2009), Türkiye'de Anayasa'da belirtilen sosyal devlet kimliği ile tanımlanmış ve ülkedeki refah politikaları kurumsallaşmıştır. Refah hizmeti sunumunda sosyal güvenliğin öncelenmesinden dolayı, çalışma şartına bağlı olarak vatandaşlar sosyal koruma sistemi kapsamına alınmaktadır. Bu özelliğiyle, muhafazakâr refah tipolojisi şeklinde tanımlanmasına rağmen, eğitim ve sağlık hizmetlerinin kamu tarafından ücretsiz sunumu, sosyal yardım çeşitliliği, gelir testine bağlı olarak her vatandaşın sosyal güvenlik sistemine dahil edilmesi, refah hizmetlerinin kamu bütçesinden finanse edilmesi, refah sistemini sosyal demokrat tipolojisine yakınlaştırmaktadır. Aile kurumunun hem geleneksel hem de sosyal koruma açısından güçlü pozisyonu muhafazakâr refah kimliğini desteklemektedir. Bunun yanı sıra değişen şartlar ve koşullardan dolayı birey odaklı refah hizmetini zorunlu hale getirmiştir. Örneğin 2022 Yaşlılık Aylığı olarak 1976'dan beri uygulanan sosyal yardım programından faydalanma kriterlerinde 2013 yılında değişiklik yapılarak "bakacak kimsesi bulunmayan" ifadesi çıkarılmıştır. Bu durum, refah hizmeti uygulamalarının birey odaklı, yani sosyal demokrat refah tipolojinin özelliğine yakınlaştığını göstermektedir. Dolayısıyla, karma bir sistemin iç içe geçtiği refah uygulamaları Türkiye'nin refah tipolojisinin Güney Avrupa refah rejimi veya karma rejim olarak nitelendirilmesine yol açmıştır.

2012'den sonra ise, Türkiye'nin refah tipolojisinin yeniden değerlendirilmesini gerektiren yeni bir uygulama alanı açılmıştır. Bu alan, Türkiye'de geçici koruma statüsü verilerek ülkeye göç eden ve 3 milyonu aşan Suriyeli nüfus için uygulanan refah hizmetleridir. Suriyelilerin Türkiye'ye sığınma sürecinin uzun sürmesi Suriyelilere yönelik refah hizmetlerinin, uzun dönemli olmasını ve barınma, eğitim, sağlık ve istihdam politikalarının sistemli bir şekilde yönetilmesini gerektirmiştir. Yoğun bir göç dalgasına maruz kalan Türkiye'de Suriyelilere barınma ve gıda desteğinin yanı sıra, sağlık, eğitim, sosyal yardım ve istihdam alanında refah hizmetleri sunulmuştur. Suriyelilerin niceliksel olarak fazla olması, bu refah hizmetlerinin Suriyeliler özelinde olduğu algısına yol açmıştır. Ancak 2012 sonrasındaki süreç Türkiye'nin refah tipolojisinde yeni bir kavramsallaştırma yapılmasını gerektirmektedir veya Güney Avrupa

refah rejimi olarak nitelendirilen refah tipolojisinde yeni bir boyut daha eklenmelidir.

Türkiye’de Suriyelilerin kısa süreli kalacağı varsayımına dayanarak sunulan geçici refah hizmetleri, kalış süresi uzadığı için ulusal düzeyde refah politikalarına geçişle sonuçlanmıştır. Suriyelilere yönelik ilk uygulama, statülerinin belirlenmesi işlemi olmuştur. 1951 yılında Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme kapsamı dışında kalan kitlesel göç hareketinde olan kişilerin korumasını sağlayan geçici koruma statüsüne göre Türkiye’de yerleşimleri sağlanmıştır. Barınma ihtiyacını karşılamak için ise Suriyeliler kamplara yerleştirilmişlerdir. İlk düzeyde yapılması gerekenlerden birisi de sağlık hizmetlerinden faydalanmalarıdır. Özellikle de çocuk ve genç nüfusunun eğitime dahil olmaları ve istihdam edilebilmeleri için uygulamalar geliştirilmiştir.

Bu çalışmada, 2012’den beri Türkiye’de Suriyelilerin barınma, eğitim ve sağlık olmak üzere refah hizmetlerinden faydalanabilmeleri için hayata geçirilen uygulamalar açıklanmıştır. Öncelikle hukuki statüleri belirlenirken izlenen politika, sonrasında ise barınma, sağlık, eğitim, başlıklarında Suriyelilere yönelik uygulamalar açıklanmıştır. Eğitim ve sağlık hizmetlerinin oldukça cömert olarak sunulduğu ve yerli vatandaşın refahını paylaşmak zorunda kaldığı görüşü, Suriyelilere yönelik olumsuz algıya yol açarken (Cengiz, 2015); aynı zamanda Türkiye’de refah tipolojisinde yeni bir perspektif oluşturmaktadır. Özellikle kendi vatandaşına sunduğu eğitim ve sağlık hizmetinden Suriyelilerin de yararlanması, refah devleti boyutunun genişlediğini göstermektedir. Çalışmada Suriyelilerin Türkiye’de faydalandığı hizmetlerin kapsamı, finansmanı ve amacı açıklanarak göç sürecinin sağladığı ve sağlayacağı faydalara odaklanması, yeni bir refah kavramsallaştırmasını gerektirmektedir. Refahın paylaşıldığına dair algıya karşılık, Suriyeliler için devam eden eğitim ve sağlık hizmetleri uzun vadede Türkiye’nin tüm göçmenler için uygulayacağı bir sistem oluşturma fırsatı sunmaktadır. Bu sistemin disiplinli ve kurallı işleyişi, Türkiye’nin sosyal devlet kimliğinde eşitlikçi ve sosyal içermeyi öne çıkaran özellikleri güçlendirecektir. Suriyelilere sunulan refah hizmetleriyle birlikte Türkiye’nin refah tipolojisindeki yeni boyuta vurgu yapılmıştır.

Refah Sistemlerinin Göçmenlere Yönelik Yaklaşımı

Refah devleti uygulamaları, vatandaş ve devlet arasındaki ilişkiyi belirleyen temel politika araçlarından birisidir. Bu sistem, 1945-1970 dönemini kapsayan

çeyrek asırlık zaman aralığında kurumsal yapısının oluşması ve uygulanması adına önemli bir gelişim göstermiştir. Ülkelerin siyasi ve ekonomik yapısına, sosyal yaşamın farklılıklarına göre değişen refah uygulamaları sınıflandırılarak refah tipolojileri oluşturulmuştur. İlk sınıflandırma kalıntı refah devleti ve kurumsal refah devleti şeklinde yapılmıştır (Wilensky ve Lebeaux, 1965). Çalışma hayatında işçilerin yoğunluğu, endüstrileşme süreci, kadınların işgücüne katılımı, değişen ekonomik ve sosyal şartlar, refah devleti uygulamalarını değiştirmiştir. Bu değişim sonucunda, refah devleti tipolojinde sınıflandırma çeşitlenmiştir. Bunlar, kalıntı-refah modeli, endüstriyel başarı modeli ve yeniden bölüşümcü model olarak Titmuss tarafından kategorize edilmiştir (Özdemir, 2007). 1990 yılında ise liberal, muhafazakâr ve sosyal demokrat model şeklinde yeni bir sınıflandırma yapılmıştır (Esping-Andersen, 1990). Liberal refah devletinde en yoksul kesime devletin yardım etmesi önemsenirken, muhafazakâr refah devleti uygulamasında ise aile ve istihdam odaklı sosyal koruma sistemi benimsenmiştir. Sosyal demokrat refah devletinde diğer iki refah tipolojisinden farklı olarak daha cömert ve kapsayıcı uygulamalar bulunmaktadır.

Refah tipolojisini belirleyen temel faktörler ekonomi ve siyasi yapıdır. Liberal ekonomiyi benimseyen ülkelerde sosyal koruma arka plana itilirken, laissez-faire şeklinde kavramsallaşan müdahale etmeme prensibi uygulanmaktadır. Liberalizmin öncülerinden olan John Stuart Mill'in liberalizm tanımlamasında ise refah devleti anlayışına yer verilir. Bu anlayış, dezavantajlı bireylerin barınma, eğitim ve sağlık hizmetlerinden faydalanmasında devletin sorumluluk alması gerekliliğini savunur. Klasik liberalizme eleştirilerinden birisi, klasik liberalizmin temel şartlarından olan serbest ekonominin toplumsal refahı olumlu etkilemediği, aksine sosyoekonomik eşitsizlikleri arttırdığı yönündedir (Aydoğan, 2018). Ekonomik ve siyasi anlayış, vatandaş ve devlet arasındaki ilişkiyi belirlediği ve uygulamalara yön verdiği için, refah sistemleri de ekonomik ve siyasi yaklaşımlardan doğrudan etkilenmektedir. Devlet, özel sektör ve ailenin rolü, sosyal haklar ve sosyal tabakalaşma, refah devletinin kategorize edilmesinde kullanılan 3 temel kriterdir. Politik ekonomi açısından refah devleti sınıflaması, yapısalcı yaklaşım ve kurumsal yaklaşım olmak üzere 2 anlayışa göre yapılmıştır. Buna göre,

- Titmuss sınıflandırmasında, refah hizmetleri yalnızca ihtiyaç duyan veya marjinal olarak isimlendirilen gruplar için değil, tüm toplum için uygulanmalıdır (Özdemir, 2007).

- Refah devletlerinin başarısı ve etkisi karşılaştırma yapılarak refah uygulamaları kriterleri belirlenmelidir (Day, 1978; Myles, 1984).
- Hanehalkının refah ihtiyaçlarına göre devletin refah hizmetleri oluşturulmalıdır (Therborn, 1983).

Refah hizmetlerinde başlıca 3 aktör bulunmaktadır. Bunlar, aile, devlet ve piyasadır. Refah hizmetlerinin sunumunda asıl aktörün kim olduğuna veya üstlenilen sorumluluğun payına göre sınıflandırma yapılmaktadır. Başlıca aktörün devlet olduğu sistem sosyal demokrat refah sistemi, aile olduğunda muhafazakâr refah sistemi, bireysel bir koruma sistemi ön planda ise liberal refah sistemi şeklinde kategorize edilmektedir.

- **Liberal refah sistemi:** En yoksul kesimin devlet tarafından refah hizmetlerinin karşılanması, düşük ücretli kişilere yardım yapılabileceği anlayışı üzerine inşa edilmiştir. İhtiyaç sahibi kişilere belirli bir düzeyde refah hizmeti sunumunun, o kişilerin çalışması karşılığında ortaya çıkacak olan refahtan daha faydalı olacağı varsayımına dayanır.
- **Muhafazakâr refah sistemi:** Sosyal hakları göz ardı etmeden, ancak bu hakların sosyoekonomik statüye göre farklılaştığı, devletin asıl aktör olmakla birlikte ailenin sosyal koruma sistemi işlevini yerine getiremediği zaman bireye yönelik sorumluluk alındığı sistemdir. Aile ve istihdam desteklenerek, sosyal koruma sistemi bu iki yapı üzerinde inşa edilmiştir.
- **Sosyal demokrat refah sistemi:** Evrenselliği ilke edinen bu sistemde, yüksek yaşam standartlarının her birey için sağlanması esastır. Niteliğe göre tam istihdam hedeflenirken, sosyal haklar tüm bireyler için eşittir.

Göçmenlerle ilgili yapılan tartışmalarda refah hizmetleri ve sosyal haklar öncelikli konulardır. Göçmenleri “istenilen” ya da “istenilmeyen” şeklinde ikiye ayırarak süren tartışmalar, yalnızca ülkeye yeni gelenlerin davranışlarını değil, aynı zamanda yeni bireylerle ülke ekonomisinin nasıl etkileneceği ve nüfusun nasıl değişeceği konularını içermektedir (Geddes, 2003). Bu konuda, işgücü açısından dolayı Avrupa ülkelerinin göçmenlere kapıları açması göçün yaygınlaşmasına karşılık gelirken, diğer yandan ulusal kaynakların paylaşılmasına dair endişesi olanlar da Avrupa ülkelerinde refah ve göç konusunu iki farklı bakış açısından yorumlamaktadır (Morris, 2002). Özellikle yerel halk ve göçmenler arasında refah hizmetlerine erişim noktasında öncelik,

nitelik ve nicelik sorunları yaşanmaktadır. Ancak, refah hizmetleri ve göç arasındaki ilişkide temel soru, göçmenlerin refah hizmetlerinden faydalanması sonucunda ulusal kaynaklar için bir tehlike oluşturduğu veya göçmenlerin işgücü piyasasına girerek refah hizmetlerinin sürdürülebilirliğini sağlayan aktör olup olmadığıdır. Vatandaşlık hakkı elde etmemelerine rağmen refah sistemi için göçmenlerin yük olduğu varsayımına karşılık, göçmenlerin ekonomiye katkı yaparak refah hizmetlerinin finanse edilmesinde etkili bir rol üstlendiğine dair da karşıt görüş bulunmaktadır. Ülkeler refah tipolojisine göre liberal, muhafazakâr, sosyal demokrat şeklinde sınıflandırılrsa dahi, her ülkenin kendi ekonomik ve sosyal dinamikleri refah hizmetlerinin sunumunda farklılıklar oluşturmaktadır. Bu farklılığa, farklı göç tipleri ve nedenleri de eklendiğinde, göçmenlere yönelik refah tipolojisi yaklaşımının analiz edilmesi daha da güçleşmektedir.

Refah devleti ve göç arasındaki etkileşimin karşılaşılan göç sonrasında refah hizmetlerinin değişiminden ziyade, refah hizmetlerindeki anlayış değişiminin göçmenlere yaklaşımı belirlediği şeklinde gerçekleştiği öne sürülmektedir. Hatta göçmenlerin refah hizmetlerine erişimindeki kolaylık veya zorluk, idareciler tarafından ülkeye göçmen girişlerini kontrol etmede ya da azaltmada etkili bir araç olarak kullanılmaktadır (Geddes, 2003). Göç ve refah devleti arasındaki ilişkiyi açıklarken kullanılan argümanlardan birisi, göçü destekleyen politikaların refah hizmetlerinden faydalanan kişi sayısını arttırdığı için hizmetlerin kalitesinin azalmasına yol açtığıdır (Freeman, 1986). Çünkü refah devleti tanımlanırken, toplumun sahip olduğu refah düzeyi ve bölüşüm esas alınmaktadır (Atasü Topçuoğlu, 2019). Bu argümana karşılık, göçmenlerin işgücü ihtiyacını karşılayarak ekonomik katkı sağladığı ve bu şekilde refah sisteminin finansmanını desteklediği iddiası ise, göçmen ve refah arasındaki ilişkinin olumlu olduğunu savunmaktadır. Kırsaldan kente göç sonucunda çalışanların hak talepleri ve Avrupa'daki sınıfsal ayrımcılığa karşı işçilerin tepkisi (Koray, 2005), refah devleti ve göç arasındaki ilişkinin kavramsal boyutunu oluşturmaktadır.

Farklı refah tipolojilerinin göçmenlere yaklaşımı değerlendirildiğinde, bu iki temel argümanın yanı sıra tipolojiden kaynaklanan farklılıkların olduğu da görülmektedir. Liberal refah sisteminde en yoksul kesim sosyal politikalarla desteklemektedir. Göçmenlerin genellikle düşük gelir grubunda olmaları, göçmenleri dezavantajlı konumuna taşıdığı gibi refah hizmetlerinden taleplerini

de arttırmaktadır. Toplumun yoksul kesimi için sunulan refah hizmetlerinin hedef kitlesinin büyümesi, finansman ihtiyacını da beraberinde getirmektedir. Dolayısıyla, liberal refah sisteminde refah hizmetlerinden faydalanmak isteyen ancak düşük gelirli işlerde çalışmasından veya işsiz olmasından dolayı işgücü piyasasında yer almayan göçmenlerin refah sistemi için tehlike oluşturduğuna dair algı bulunmaktadır. Yerel halkın Suriyeli göçmenlere yönelik algısının olumsuz olduğu bulgusunu içeren çalışmalara göre (Saçan, Cizdan ve Tabak, 2017; Çömez Polat ve Kaya, 2017; Güney ve Konak, 2016) refah hizmetlerinden faydalanmaları, öteki algısını oluşturan gerekçelerden birisidir.

Muhafazakâr refah tipolojisinde ise göçmenlerin istihdamla kurdukları ilişki üzerinde göç politikaları şekillenmektedir. Mesleki statüsüne göre refah hizmetlerinden faydalanma kriteri, göçmenler için de geçerlidir. Bu refah sisteminin öncü ülkelerinden olan Almanya’da iş piyasasına girme şartıyla göçmenler refah hizmetlerinden faydalanırken, aynı zamanda Almanya’ya diğer Avrupa Birliği ülkelerinden işçi gelmesine yol açmıştır. Bu durum, Almanya’nın ‘göçmen ülkesi’ tanımlamasını desteklerken, vatandaş ve göçmenlerin refah hizmetlerinden faydalanma niteliği arasında anlamlı farklar bulunmaktadır (Morris, 1997). Göçmenlerin oturma izinlerinin kısa süreli olmasından dolayı sosyal hizmet, sosyal güvenlik ve sosyal yardımlardan göçmenlerin faydalanması süreye bağlıdır (Diehl ve Blohm, 2003). Dolayısıyla, göçmen kimliği, refah hizmetlerinden faydalanmada süre sınırına yol açmaktadır.

Sosyal demokrat refah rejiminde ise devlet, aile ve yerel aktörlerden daha fazla ve asıl aktör olarak refah hizmetlerinden sorumludur. Sosyal ve ekonomik hakların her vatandaş için eşit olduğu, yüksek nitelikli refah hizmetinin sunulduğu ve bireyin refahının merkezde olduğu bir sistemdir. Eşitlik ilkesinden dolayı refah hizmetlerinden göçmenler de faydalanmaktadır. Buna rağmen, göçmenlere yönelik refah yaklaşımı ülke için fayda sağlayan seçkin bir anlayıştır. Eşitlik ilkesinin uygulanabilmesi için ülkeye kabul edilecek göçmenlerin niteliği başlıca kriter olarak kabul edilmektedir. Dolayısıyla, bu refah tipolojisinin ideal olarak devamlılığı, kabul edilecek göçmenlerin refah sistemine zarar verme olasılığına karşı nitelikli göçmenleri kabulle sağlanmaktadır (Atasü Topçuoğlu, 2019). Örneğin İsveç’te göçmenlerin emek piyasasına dahil olmasıyla şartıyla refah hizmetlerinden İsveç vatandaşıyla aynı düzeyde faydalanması esas alınmıştır (Borevi, 2014). Dolayısıyla, refah hizmetleri kişilere sosyoekonomik statüden bağımsız eşitlik ilkesine göre değil,

sistemin kabul ettiği bireylere verilmeye çalışılmaktadır. İdeal refah sistemi olarak kabul edilen bu refah tipolojisini uygulayan ülkelerde bile, refahın kaybedilmesi endişesinden dolayı yeni göçmenlere karşı sınırlayıcı bir anlayışla hareket edilmektedir.

Esping-Andersen refah sınıflandırmasında yer almayan, ancak sonrasında İspanya, Portekiz, İtalya ve Yunanistan'daki refah uygulamalarının kategorik hale getirilerek oluşturulan Güney Avrupa refah rejiminde ise göçmenlere karşı diğer refah tipolojisine hâkim olan anlayıştan ortak özellikler bulunmaktadır. İstihdam sayesinde refah hizmetlerine erişim sağlanırken, işsiz olan, çalışamayan veya dezavantaj oluşturan herhangi bir sosyoekonomik özelliğinden dolayı sistem dışında kalan kişiler eşitlik ilkesine uygun olarak refah hizmetlerinden faydalanmaktadır. Ailenin en güçlü refah aktörü olduğu, sorunlu zamanlarda ise devletin sosyal koruma görevini aldığı Güney Avrupa refah rejimi olarak nitelendirilen ülkelerden birisi de Türkiye'dir (Aysan, 2013).

Refah uygulamaları, devletlerin benimsediği refah tipolojisinin somut yansımasıdır. Bu uygulamaların temelindeki yaklaşıma göre, sunulan hizmetler sosyal ilişkileri düzenleme veya düzenlememe olmak üzere iki farklı durum ortaya çıkarabilir. Türkiye'de refah hizmetlerinde, ülkenin toplumsal yapısından dolayı aile merkeze alınmakla birlikte, özellikle 2000'li yıllardan sonra devletin rolünün arttığı bir sistem inşa edilmektedir. Refah hizmetlerinin her bireye eşit ve adil biçimde sunulması ilkesinin yanı sıra, kırılgan gruplara yönelik özel uygulamaların çeşitliliği bu dönemde artmıştır. Hedef kitlesinde yoksul, yaşlı, çocuk, kadın, engelli bireyleri kapsayan bu uygulama kapsamına niceliksel olarak büyük bir kitleye karşılık gelen Suriyeliler de dahil olmuştur. Bu grubun niceliksel fazlalığı ve Türkiye'de kalma süresinin uzaması, barınma, eğitim ve sağlık, vb. refah hizmetleri sunumunu zorunlu hale getirmiştir. Hukuki statülerinin belirlenmesi sonrasında barınma, eğitim, sağlık ve sosyal yardım uygulamaları kapsamına alınan bu kesim için kurumsal yapılanma ve yönetim, Türkiye'nin refah tipolojisine yeni bir boyut kazandırmaktadır. Ülkedeki durumlarının geçici bir süreçten ibaret olmaması, bu refah hizmetlerinin yabancılara yönelik nasıl olması gerektiğine dair kurumsallaşma sürecinin başlamasına dayanak oluşturmuştur. Mevcut durumda, Türkiye'nin refah hizmetlerinin kapsamı yalnızca kendi vatandaşlarına yönelik değil, göçmenlere sunulacak şekilde genişlemektedir.

Türkiye’de Geçici Koruma Statüsündeki Suriyelilere Sunulan Barınma, Eğitim ve Sağlık Hizmetlerinde İzlenen Politika ve Uygulamalar

Hukuki Statü

Geçici koruma, AB ülkelerine yoğunlaşan göçün azaltılması için 1990’lı yıllarda geliştirilen bir statüdür. 1993’te geçici koruma statüsünün oluşturulmasına dair Avrupa Konseyi’nde başlayan çalışmalar, 1995 yılında hukuki boyutuyla ele alınmıştır (Peral, 2012). Suriyelilerin Türkiye’ye göç etme sebepleri ve sayısının büyüklüğü ise, Türkiye’de kalabilmeleri için bu statünün oluşmasını zorunlu hale getirmiştir. Savaştan dolayı Türkiye’ye sığınan Suriyelilerin geldiği ülkenin Avrupa ülkesi olmayışı, bu grubun “mülteci” olarak tanımlanmasını engellemiştir. Kendi iradesiyle başka bir ülkeye giden kişi göçmen olarak tanımlanırken, hayati tehlikesinin olması, güvenlik sorunu yaşaması ve savaş ya da çatışma ortamından dolayı risk altında bulunması durumunda zorunlu durumlarda ülkesinden ayrılmak zorunda kalan kişiler ise mülteci şeklinde nitelendirilmektedir. Mülteci ve göçmen arasındaki başlıca fark, mültecilerin göç etme motivasyonunun ekonomik ve sosyal refah statüsünü yükseltme olmamasıdır. Mültecilerin göç etmelerinin başlıca sebebi çatışma ve savaş ortamında yaşam riski bulunduğu için temel hak olan yaşam hakkını koruma isteğidir. Mülteci olarak tanımlanan kişi, bu statüyü sağlayan ülke tarafından uluslararası koruma kapsamına almaktadır (Akpınar, 2017).

Türkiye’de barınmaları ve temel hizmetlerden faydalanabilmeleri için Suriyelilere uluslararası hukukta tanımlanan geçici koruma statüsü verilmiştir. Bu statü, 11 Nisan 2013 tarihinde Resmi Gazete’de yayımlanan Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK) kapsamında, 91. Maddesiyle düzenlenmiştir. Ülkesinden ayrılmak zorunda kalan, ülkeye geri dönüşü mümkün olmayan, koruma ihtiyacının geçici ama acil olduğu yabancılar bu statü kapsamında tanımlanmaktadır (Poyraz, 2012). Geçici koruma statüsüne başvuran kişilerin, Türkiye’ye kabul edilmesi, kalma süreci, sahip oldukları haklar ve yerine getirmek zorunda olduğu yükümlülükler, çıkış işlemleri, vb göç yönetimindeki tüm idari ve yönetim aşamaları, Cumhurbaşkanlığı tarafından çıkarılacak yönetmelikle düzenlenmektedir.

22 Ekim 2014 tarihinde yürürlüğe giren “Geçici Koruma Yönetmeliği”, açık kapı politikasıyla Suriyelilere kabul sağlamış, isteği dışında Suriye’ye geri gönderilmesini engelleyerek Türkiye’ye gelen Suriyelilerin temel ihtiyaçlarının

karşılanaacağını taahhüt etmiştir. Bu yönetmelik, Türkiye'nin göç politikasında izlediği ve benimsediği anlayış temel alınarak hazırlanmıştır. Türkiye'nin Suriye ile sınırının bulunması, akrabalık ve komşuluk ilişkileri başta olmak üzere kültürel ve sosyal ilişkiler, ticari ağ ve ekonomik faaliyetlerin yanı sıra Avrupa ülkelerinin Suriyeli göçünü kabul etmemesi, Türkiye'yi Suriyeliler için ilk tercih ülke konumuna taşımıştır. Göçün bir güvenlik konusu olarak değerlendirilmesiyle birlikte gelişmiş ekonomilerde göçmenlere karşı mesafeli bir tavır oluşmuştur. Bu algının somut olarak göstergesi göçmen karşıtı söylemleri seçim vaatlerinde kullanan partilerin seçim başarısıdır (Mandacı ve Özerim, 2013).

Türkiye'ye göç eden Suriyeliler, yaş grubu, eğitim durumu, mesleki beceri, vb. özelliklerine göre sınıflandırılarak kabul aşamalarından geçmemektedir. Birincil kriter, göçmenin yaşam tehlikesinin bulunması ve sığınma ihtiyacının olmasıdır. Nitelikli göçmen, vasıflı göçmen, sorun çıkarmayacak göçmen, vb. etiketlemelere göre göçmen kabul eden ülkelerin aksine Türkiye, açık kapı politikasının hem Suriyeliler için hem de Türkiye için bir kazanıma dönüşeceği varsayımıyla, ekonomik ve sosyal politikalar geliştirmiştir. Bu politikaların eğitim ve sağlık alanında yoğunlaşması, Türkiye'nin refah devletinde kendi vatandaşlarının yanı sıra yabancıları da hedef kitlesine alarak kapsayıcılığını genişlettiği şeklinde yorumlanmasına dayanak oluşturmaktadır.

Suriyelilerin refah hizmetlerinden faydalanabilmesi için demografik bilgilerinin yanı sıra fotoğraf ve parmak izi alınarak biyometrik verileri kayıt altına alınmıştır. Yabancı kimlik numarasının olduğu geçici koruma kimlik belgeleri verilerek, barınma, sağlık, eğitim, sosyal yardım vb. hizmetlere erişimleri yasal bir geçerlilik kazanmıştır. Kayıt altına alınırken, yaşanan en büyük sorun verilen bilgilerin doğruluğunun teyit edilmesidir. Pasaport, aile cüzdanı, diploma, kimlik belgesi, vb. herhangi bir dayanak belgesi kayıt işlemlerini kolaylaştırırken, buna benzer belgelerin olmadığı durumlarda beyan esas alınarak kayıt işlemi yapılmaktadır. Kayıt aşamasında verilen bilgilerin doğrulanması zaman gerektirdiği gibi, farklı alanlardan da destek gerekmektedir. Bu sorunun çözümü için eğitim, sağlık, sosyal koruma, istihdam, tapu ile ilgili kamu kurumlarının birbirini görebileceği bir veri tabanına ihtiyaç bulunmaktadır. Mevcut durumda geçici koruma kapsamındaki Suriyelilerin tüm verileri GİGM tarafından kayıt altına alınmaktadır. Diğer kurumlarla veri paylaşımı protokolle gerçekleştirilmektedir. Diploma, mesleki beceri, aile kompozisyonuyla ilgili

verilerin teyit edilmesi, göç yönetiminde refah hizmetlerinin sunumunu kolaylaştıracaktır. Geçici Koruma Yönetmeliğinde “Uygulamaya İlişkin Düzenlemeler” bölümünde, ilgili kamu kurum ve kuruluşlara kendi görev alanlarıyla ilgili yetki verilmiştir. Dolayısıyla, kayıt sürecinde göçmenin özelliklerine göre hangi kurum ve kuruluşla ilişkilendirileceğinin belirlenmesi, refah hizmetlerinde hem hizmet sunan kurum açısından hem de göçmenler açısından yol gösterici olacaktır.

Barınma

28 Nisan 2011’de 252 Suriyeli ile başlayan göç hareketi için ilk olarak kamuoyunda kamp olarak adlandırılan geçici barınma merkezleri hazırlanmıştır. Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) sorumluluğunda olan bu merkezler, 2018 yılında GİGM’ye devredilmiştir. Bu merkezler, kısa bir süre için barınma ihtiyacını karşılamayı amaçlamıştır. Ancak Suriye’de siyasi istikrarın ve toplumsal huzurun sağlanamaması, geçici barınma merkezlerinin kısa süreli olmaktan çıkmasına ve yaşam alanına dönüşmesine yol açmıştır. İlk yerleşimin olduğu 2012 yılından bugüne toplam Suriyeli nüfus içinde düşük bir oran bu merkezlerde kalmıştır. 24 Ocak 2020 tarihli GİGM verilerine göre toplam 3.571.175 Suriyelinin yalnızca 63.452’si geçici barınma merkezlerindedir. Bu sayının toplam Suriyelilere göre düşük bir oran olmasına rağmen, 7 yıl boyunca kamp hayatı yaşandığı dikkate alındığında yüksek bir rakam olduğu açıktır. Mevcut durumda 5 ilde 7 geçici barınma merkezi bulunmaktadır (Tablo 1).

Tablo 1

Türkiye Genelinde Geçici Barınma Merkezleri

İl	Adı	Mevcut
Adana	Sarıçam	20.804
	Altınözü	2.666
Hatay	Apaydın	4.022
	Yayladağı	4.042
Kahramanmaraş	Merkez	10.879
Kilis	Elbeyli	8.522
Osmaniye	Cevdetiye	12.517

Kaynak: GİGM, 2020.

2012-2018 yıllarını kapsayan dönemde, konteyner ve çadır kenti olmak üzere 2 farklı yapıda kurulan geçici barınma merkezlerinde, barınma ihtiyacının yanı sıra gıda ve giyim ihtiyacı da karşılanmaktadır ve sağlık hizmeti verilmektedir.

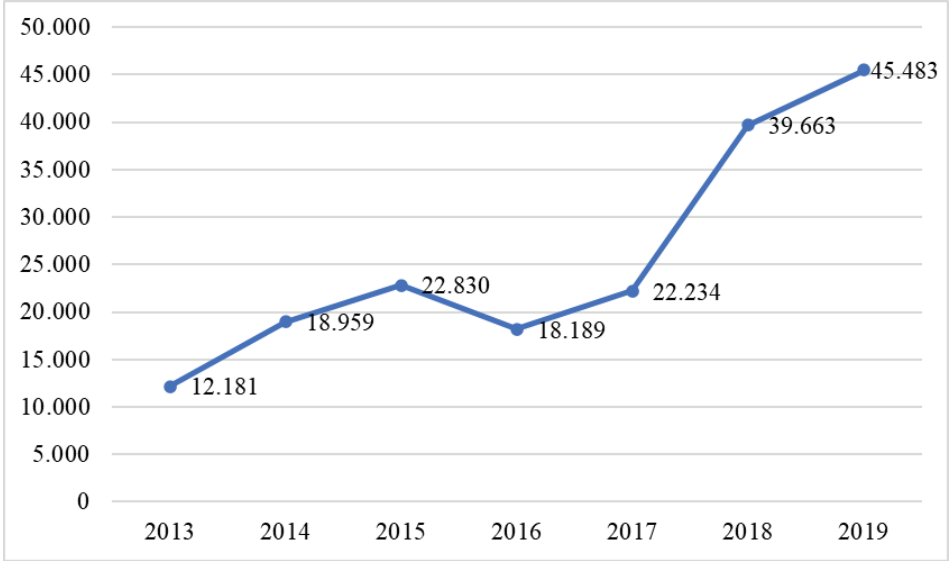
İlk aşamada temel ihtiyaçların sağlandığı merkezlerde, kalış süresinin uzamasıyla birlikte eğitim hizmetinin sunulması gerekliliği doğmuştur. Geçici Eğitim Merkezi (GEM) kurularak kamplardaki çocuk ve gençlere eğitim vermeye başlanmıştır. Ayrıca bu yerler, Suriyelilerin kamp dışına çıktıklarında iş bulabilmeleri için mesleki kursların açıldığı bir sosyal yaşam alanına dönüşmüştür. Ancak burada kalanların 7 yıl boyunca izole bir hayat yaşaması birçok sorunu da beraberinde getirmektedir. Çünkü kamp olarak bilinen bu yapılarda yaşayan Suriyelilerin ülkenin ekonomik ve sosyal yapısına uzak kalmaları, uyumlarını zorlaştırdığı gibi bağımlılık oranlarını da arttırmaktadır. 2013 yılında kamplarda kalan Suriyeliler örneklemleri kullanılarak yapılan bir çalışmada, kamplarda yaşamsal ihtiyaçlar karşılanmasına rağmen, iş bulmaları durumunda çalışmak istedikleri belirtilmiştir. Aynı çalışmada örneklemleri oluşturan görüşmecilerin yüzde 64'ü kamp hizmetlerinden memnun iken, yüzde 15'i memnun değildir (Yıldız, 2013).

Memnuniyet oranı yüksek olmasına rağmen, geçici barınma merkezlerinin kademeli olarak kapanması ve bu merkezlerde kalanların normal yaşam standartlarına uygun bir şekilde geçmelerine öncelik verilmektedir. 18 Mart 2018 tarihine kadar AFAD sorumluluğunda olan kamplar, bu tarihten sonra GİGM'ye devredilerek, geçici barınma merkezlerinin sayısı mevcut durumda 7'ye düşmüştür. Afet ve felâket dönemlerinde kısa süre için planlanan bu merkezlerin konjonktürel şartlardan dolayı kalıcı bir yerleşim yerine dönüşmesi, bu merkezlerde kalanların uyumunu daha da güçleştirmektedir (İnan ve Korgavuş, 2017). Bundan dolayı, geçici barınma merkezlerinin kuruluş amacı ve felsefesine göre, yani geçici bir çözüm olarak hizmet vermesi gerekmektedir.

Kamp dışında kalan Suriyelilere ise barınma konusunda eleştiriler ve önyargılar mevcuttur. Ev kiralarının özellikle Hatay, Kilis ve Şanlıurfa'da Suriyelilerin zorunlu sığınmasından sonra artışı, kira artışının sorumlusu olarak Suriyelilerin işaret edilmesine yol açmıştır. Suriyeliler barınma ihtiyacını karşılamak zorundadır ve artan talep sonucunda kira artışının sorumluluğu Suriyelilere yüklenmektedir (Canyurt, 2015). Bu durum, Suriyelilerin yerleşim yerlerinde mutlaka bir iskân politikasının zorunluluğunu göstermektedir. Böylelikle, bazı şehirlerin kapasitesinden daha fazla ekonomik ve sosyal maliyet yüklenmesinin önüne geçilecektir. Ayrıca, sosyoekonomik özelliklerine göre göçmenlerin şehirlerle eşleştirilmesi, uyum sürecini kolaylaştıracak ve yerel halk ile göçmenler arasında olası gerilimleri azaltacaktır.

8 yılı aşkın bir süredir çadır kent veya konteynir kent yapılarında kalan Suriyelilerin normal yaşama dönmesinin ilk adımı barınma ihtiyacının normalleştirilmesidir. Acil durum ve afet zamanında çözüm olan kamplar, uzun süreli bir yaşam için uygun değildir. Suriye’de oluşturulacak güvenli bölgelerde konut inşa edilerek Suriyelilerin hem ülkesine dönmesi sağlanacak hem de yaşamın normalleştirilmesi için ilk aşama gerçekleştirilecektir. Bu uygulama insani yardım kapsamında değerlendirilebileceği gibi, aynı zamanda bir güvenlik politikasıdır. Diğer yandan, yabancıların Türkiye’de mülk edinebilme kuralları yasalarla belirlenmiştir. Bu kuralların Suriyeli ya da başka bir milliyete göre değişme durumu yoktur. Türkiye’de yabancılar konut, dükkân, arazi, vb. satın alabilmek için 2644 sayılı Tapu Kanunu ile belirlenen şartlara ve sınırlamalara uymak zorundadır. Yabancılar, işyeri veya konut olarak taşınmaz mülk edinebilirler, ancak satın alabilecekleri taşınmazların yüzölçümü en fazla 30 hektar olabilir. 18 Mayıs 2012 tarihinde 2644 sayılı kanunda değişiklik yapılmış ve “karşılıklılık” ilkesi kaldırılmıştır. Buna göre, yabancı birisinin Türkiye’de mal edinebilmesi için vatandaşı olduğu ülkede Türkiye Cumhuriyeti vatandaşının taşınmaz elde edebilmesi karşılığı aranmamaktadır. Askeri alanlar ve özel güvenlik bölgelerinde yabancıların arazi satın almasına izin verilmezken, sınır illerde sınırın olduğu ülke vatandaşlarına da taşınmaz satışı yasaktır.

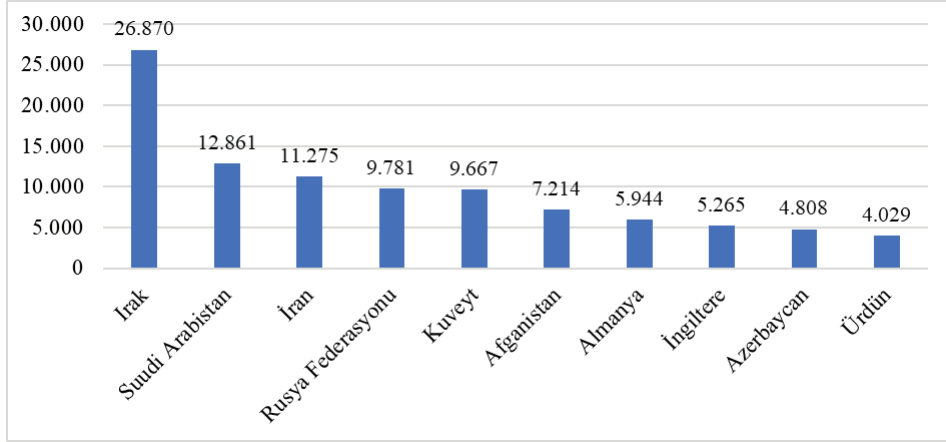
Grafik 1’de 2013-2019 döneminde yabancılarla yapılan toplam konut satış sayısı gösterilmiştir. 2016 yılı dışında diğer yıllarda artış gösteren bu göstergede en yüksek artış 2014 yılında gerçekleşmiştir. Bu durum, 2012 yılında 2644 sayılı kanunda yapılan değişiklikle şartların esnetilmesinin bir sonucu olabilir. Barınma ihtiyacına dair yabancılar için uygulanan şartların esnetilmesi, Türkiye’nin refah hizmetlerinde kapsayıcılığın arttığı şeklinde yorumlanabilir. Çünkü barınma sonrasındaki aşama, eğitim ve sağlık hizmetleri olacaktır. Dolayısıyla mülk edinmeye dair yabancılarla gösterilen kolaylık, Türkiye’nin refah politikalarında kendi vatandaşlarının yanı sıra yabancıları da hedef kitlesi olarak belirlemesinin bir sonucudur. Yabancıların Türkiye’de konut satın almasının ülke için sağlayacağı avantaj ve dezavantajların araştırılarak ortaya konulması ise Türkiye’nin göç politikalarında büyük önem taşımaktadır.

Grafik 1. Yabancılar İçin Satılan Toplam Konut Sayısı, 2013-2019

Kaynak: Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü, 2020.

Göçmenler için güvenilir bir yaşam merkezi olarak her geçen gün artan ilginin doğru yönetilebilmesi için yabancılar için yapılan konut satışının niceliksel özelliğinin yanı sıra, konut almak isteyen yabancıların hangi ülke vatandaşı olduklarının bilinmesi gerekmektedir. Grafik 2’de 2015-2019 döneminde en fazla konut satış alan yabancıların uyruklarına göre dağılımları gösterilmiştir. Buna göre Türkiye’de son 5 yıldır en çok Irak uyruklu yabancılar konut alırken, bu ülkeyi Suudi Arabistan ve İran izlemektedir. Ülkelerin dağılımı incelendiğinde, Ortadoğu ülkelerinin Türkiye’ye ilgisi olduğu, Avrupa ülkelerinden ise Almanya ve İngiltere uyruklu vatandaşlarının konut satın aldığı görülmektedir. Ortadoğu ülkelerindeki siyasi yapının ve sosyal yaşamın istikrarsızlığı dikkate alındığında, Türkiye’ye bu ülke vatandaşlarının ilgisinin artacağı beklenebilir. Bu ilgi sonucunda, yalnız barınma hizmeti değil, refahın diğer boyutları olan eğitim ve sağlık alanlarında da hizmet talebi ve arz gerekliliği ortaya çıkacaktır. Konut edinebilecek düzeyde geliri olan bireyler, Türkiye’de kalma durumunun geçici veya kalıcı olmasından bağımsız, sağlık hizmetlerine ihtiyaç duyacaktır. Kalıcı olma durumunda ise temel eğitim veya yükseköğretimde eğitim talebi görülecektir. 2012 öncesinde yabancıların yükseköğretim kademesindeki eğitim talebi, 2012 sonrasında kitlesel bir göç sonucunda temel eğitim düzeyine de yansımıştır. Dolayısıyla artan talep, Türkiye’de refah hizmetlerinin kapsayıcılığının artması gerekliliğini göstermektedir.

Grafik 2. En Fazla Konut Satın Alan Yabancıların Uyruklarına Göre Dağılımı, 2015-2019

Kaynak: Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü, 2020.

Sağlık

Suriyelilerin Türkiye'ye gelmesiyle birlikte temel ihtiyaçları olan gıda ve barınmanın yanı sıra, sağlık hizmetleri ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Kamplarda yaşayan Suriyelilere, kamp içinde sağlık hizmeti sunulmasının yanında, kamp dışında yaşayan Suriyeliler, Türkiye'nin 81 ilinde herhangi bir ücret alınmaksızın sağlık hizmetinden faydalanmaktadır. Niceliksel büyüklükleri ve göçün ilk döneminde sistemli bir kayıt sisteminin işlememesi, sağlık hizmetlerine erişimde sorunlara yol açmıştır. Suriye'den Türkiye'ye göçün başlamasıyla birlikte sınırda sağlık hizmet, başlamış, sınıra gelebilenlere öncelikle sağlık taraması yapılmıştır. Hastanede tedavi olması gerekenler hastanelere yönlendirilmiş ve bulaşıcı hastalıklara karşı önlem alınmıştır (Önder, 2019). 8 Eylül 2013 tarihinde Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) tarafından çıkarılan genelge ile acil sağlık hizmetleri şeklinde, koruyucu, tedavi edici hizmetleri kapsayacağı ve Sağlık Uygulama Tebliği (SUT) kapsamında ücretsiz bu tedavilerden yararlanacakları ifade edilmiştir (Gültaç ve Balçık, 2018). 22 Ekim 2014 tarihinde ise Sağlık Bakanlığı, "Geçici Koruma Altına Alınanlara Verilecek Sağlık Hizmetlerine Dair Esaslar" yönergesini yayınlamıştır. Bu yönergede, sağlık hizmetinden faydalanacak kişiler, sağlık hizmetini sunacak kuruluşlar, acil sağlık hizmetleri, birinci basamak sağlık hizmetleri, sağlık hizmetlerinin ücretlendirilmesi, gönüllü sağlık hizmeti sunumu, hizmetlerin denetimi ve değerlendirilmesi hüküm ve maddeleriyle açıklanmıştır (Sağlık Bakanlığı, 2014). Yönerge, 2015 yılında

ihtiyaç ve sorunlara göre yenilenmiştir. 25 Ağustos 2016'da ise Türkiye Halk Sağlığı Kurumu'nda Göç Sağlığı Hizmetleri Daire Başkanlığı kurulmuş olup, göçmenlere verilecek sağlık hizmetleri bu daire başkanlığı sorumluluğuna geçmiştir.

Türkiye'de sayısal olarak fazlalığından dolayı yabancılara verilen sağlık hizmetlerinde Suriyelilerin görünürlüğü fazladır. Geçici koruma statüsünde olan yabancıların sağlık hizmetlerinden faydalanmasında, ikamet kaydının olduğu ildeki sağlık kurum ve kuruluşlarından hizmet alması şartı aranmaktadır. 2017 yılında 22 ilde 93 göçmen sağlığı merkezi hizmet vermektedir. İlçedeki toplum sağlığı merkezlerine bağlı olarak çalışan bu merkezlerde, Suriyelilerin sağlık hizmetlerine erişiminin kolaylaşması ve bu hizmetin nitelikli olması hedeflenmiştir. Aile hekimliği uygulamasının bir benzeri olan bu hizmet, Türkiye'de refah hizmetlerinin yalnızca kendi vatandaşlarını değil aynı zamanda yabancıları da hedefleme mekanizmasında içerdiğini göstermektedir. Suriyeli nüfusun 20 bin üzerinde olması durumunda ise, birinci basamak sağlık hizmetleriyle birlikte dahiliye, çocuk, kadın-doğum, ağız ve diş sağlığı ile psikososyal sağlık hizmetlerinin de verildiği güçlendirilmiş göçmen sağlığı merkezleri kurulmuştur. Sağlık hizmetlerinin yanı sıra, bu hizmetleri sunacak personeller arasında Suriyeli sağlık çalışanlarının da olması ve hasta yönlendirme de Arapça-Türkçe bilen destek hizmet personelinin çalıştırılması, bu hizmet anlayışında eşitlik ve kapsayıcılık prensibinin benimsendiğini göstermektedir (Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü, 2020). Göçmen sağlığı merkezlerinin finansmanı "Geçici Koruma Altındaki Suriyelilerin Sağlık Statüsünün ve Türkiye Cumhuriyeti Tarafından Sunulan İlgili Hizmetlerin Geliştirilmesi" adını taşıyan projeden karşılanmaktadır. 2016 yılı Aralık ayında başlayan projede hedef, 28 ilde toplam 178 Göçmen Sağlığı Merkezi kurulmasıdır (Sağlık Bakanlığı 2017 Faaliyet Raporu, 2018). Göçmen Sağlığı Merkezlerinin yanı sıra, Yabancı Uyruklular Polikliniği açılması kararı, yalnızca Suriyeliler için değil diğer yabancı uyruklu kişilerin sağlık hizmetlerinden faydalanması için de kurumsal bir uygulamadır.

2011 yılında kamplara ilk yerleştirilmeleriyle birlikte sağlık hizmetlerinden da yararlanan Suriyelilerin sağlık hizmetlerine dair süreç, mevzuat ve yönergelerle sürekli bir değişim içinde olmuştur. 2011-2013 yıllarında sağlık hizmetlerinden yararlanıcı olanlar, yalnızca Geçici Barınma Merkezi'nde kalanlar iken (Erdoğan, 2018) Türkiye'de geçici olarak kalacakları planlanmasına

rağmen kalış süresinin uzaması, sayısal olarak büyüklükleri, talepler ve ihtiyaçları sağlık hizmetlerinin kapsamını genişletmiştir. Geçici barınma merkezlerine ek olarak Adana, Adıyaman, Gaziantep, Hatay, Kahramanmaraş, Kilis, Malatya, Mardin, Osmaniye ve Şanlıurfa’da Suriyelilere sağlık hizmeti verilmiştir (Erdoğan, 2018). Diğer illerde ücret vererek sağlık hizmetinden faydalanma, geçici koruma statüsünde olanlar arasında da yeni bir eşitsizlik üretmiştir. Bu eşitsizliği ortadan kaldırmak için AFAD tarafından 8 Eylül 2013 tarihinde yayınlanan genelgeyle 81 ilde Suriyelilerin sağlık hizmetlerine ücretsiz erişimi sağlanmıştır (Erdoğan, 2018). Temel bir refah hizmeti olan sağlık hizmetine erişimde geçici koruma statüsü belirleyici olmaktadır. Sağlık hizmeti eğer acil ise kişinin kayıtlı olup olmamasına bakılmaksızın sağlık hizmeti sunulur. Acil sağlık hizmeti için herhangi bir ayırım söz konusu değil iken, sağlık hizmeti için başvurularda sağlık hizmetinden faydalanma hakkı bulunmamaktadır. Kaydının yapılabilmesi ve kimlik edinmesi için GİGM’ye kişi yönlendirilir (Sosyal ve Yağar, 2016).

Türkiye’nin Güney Avrupa refah rejimi şeklinde nitelendirilmesinin başlıca sebebi, muhafazakâr ve sosyal demokrat refah tipolojisinden farklı özellikler taşımasıdır. Ancak, bu süreç refah hizmetlerindeki değişim açısından değerlendirildiğinde, istihdam şartı aranmaksızın sağlık hizmetinin sunumunun, iki refah rejiminin de kapsayıcılığını aştığı görülmektedir. Bu hizmetin 8 yıllık bir döneme yayılarak göçmen sağlığı birimlerinin kurulması, yaklaşımı kurumsal düzeye taşımıştır. Diğer yandan, bu kapsayıcılık finansman ihtiyacını da beraberinde getirmektedir. Refah hizmetlerinin kapsayıcılığı ve hedef kitlesinin artması, hizmetlerin piyasa odaklı veya yalnızca ülke vatandaşlarına özel olmaktan çıkararak tam eşitlik ilkesinin uygulandığını göstermektedir. Ancak kapsayıcılığın genişlemesi, sağlık hizmetlerinin niteliğini zayıflattığı takdirde finansman sorunundan dolayı refah hizmetlerinin sınırlandırılma riskini de beraberinde getirmektedir. Buna rağmen, temel refah hizmeti olan sağlık hizmeti sunumunda yeni bir grubun olduğu ve bu gruba dair devlet tarafından sağlık hizmeti sunulması gerekliliğinin uygulamalara yansıdığı görülmektedir. Aralık 2016 – 1 Aralık 2019 tarihleri için geçerli olan, kısa adı SIHHAT Projesi kapsamında ise AB, Türkiye’nin vermiş olduğu sağlık hizmetinin kalitesini arttırmak için finansman desteği sağlamaktadır. “Geçici Koruma Altındaki Suriyelilerin Sağlık Statüsünün ve Türkiye Cumhuriyeti Tarafından Sunulan İlgili Hizmetlerin Geliştirilmesi” başlıklı projede planlanmış faaliyet başlıkları Şekil 1’de gösterilmiştir.

Şekil 1. SIHHAT Projesi Kapsamında Planlanan Hizmetler

Kaynak: http://www.sihhatproject.org/proje-faaliyetleri_0-657

Sağlık hizmetlerinden kapsamlı bir şekilde yararlanan Suriyelilerin dil sorunu, bu alanda da hizmet alımını ve sunumunu zorlaştırmıştır. Sağlık görevlileri ve hasta arasındaki iletişim sorununa, SIHHAT Projesi tarafından finanse edilen Hasta Yönlendirme Personeli istihdam edilerek çözüm geliştirilmiştir. Hem yabancıların hem de Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının başvurabildiği bu iş kolu için adaylar 2 aşamalı bir süreçten geçmektedir. İlk aşama eğitim durumu, iş tecrübesi ve sınavdaki başarı puanına göre yapılan değerlendirmeden oluşmaktadır. İlk aşamayı başarıyla geçen aday, ikinci aşamada dil sınavını da geçtiği durumda istihdam hakkına sahip olmaktadır. İstihdam edilen personelin başta maaşları olmak üzere tüm giderlerini SIHHAT Projesi karşılamaktadır. Ancak geçici olarak istihdam edildikleri için, proje süresi bittiğinde yeni bir planlama zorunluluğu ortaya çıkmaktadır.

Suriyelilerin niceliksel olarak fazla olmalarından dolayı istihdam edilecek personelde Arapça dil becerisini ön plana çıkarmıştır. Ancak Ortadoğu, Orta Asya, Asya ve Afrika coğrafyalarından Türkiye'ye olan ilgi, göç politikasının uzun vadeli ve çeşitliliğe göre belirlenmesini gerektirmektedir. Dolayısıyla yabancılara sunulacak sağlık hizmetlerinde statülere göre şartlar belirlenmiş olsa dahi, Suriyeliler tecrübesinde olduğu gibi, istisnai durumlar da göz önünde bulundurularak ve finansmanın mutlaka şimdiden planlanarak bir sistem geliştirilmelidir. Çünkü SIHHAT Projesi'nin bitmesinden sonra, bu projeye bağlı olarak geliştirilen hizmetlerin devamlılığı beklenecektir. Sağlık hizmetlerinin kapsamı ve finansmanına dair veriler elde edilebilirken, bu hizmetlerden faydalanan Suriyelilerin özellikleri paylaşılmamaktadır. Suriyelilerin Türkiye'de hangi hastalıklara yakalandığının, bu hastalıkların Türkiye'de görülme sıklığı, yaş ve cinsiyete göre hastalıkların dağılımı, kız çocukların ve kadınların sağlık kurumlarına başvurma gerekçeleri, vb. birçok göstergenin bilinmesi ve incelenmesi, orta ve uzun vadede karşılaşılabilecek sorunların önlenmesi için oldukça önemlidir. Örneğin 18 yaş altındaki kız çocuklarının sağlık durumlarının izlenmesi, erken yaşta evliliklere dair bir veri sağlayabilir.

Eğitim

2011-2014 yıllarını kapsayan dönemde geçici önlemlerle okul çağındaki Suriyeli çocukların ve gençlerin eğitim alması sağlanırken, kamplarda ve kamp dışında GEM kurum yapılanmasıyla başlayan süreç kısa vadeli çözümler üretmiştir. Ancak 2014 yılından sonra Suriyeli çocukların eğitim alması için kapsamlı bir yol haritası belirlenmiştir. Bu amaçla, "Suriyeli Çocukların Türk Eğitim Sistemine Entegrasyonunun Desteklenmesi" başlıklı PICTES Projesi, 3 Ekim 2016 tarihinde başlamıştır. Proje MEB ve AB Türkiye Delegasyonu arasında imzalanan sözleşmeye dayanmaktadır. Suriyeli çocukların Türkiye eğitim sistemine uyumu için, Suriyeli öğretmenlerin istihdamı, Türkçe dersleri, materyal yardımı, okulların fiziki altyapısının geliştirilmesi, vb. konularda finansman sağlayan PICTES, sağlık hizmetinde olduğu gibi Türkiye'nin vermiş olduğu eğitim hizmetinin niteliğinin artması ve yük paylaşımı için destek sağlamaktadır. Eğitimin hem sosyoekonomik özelliklerin güçlendirilmesinde hem de göçmenlerin uyumunda en etkili araç olduğu dikkate alındığında, eğitim diğer refah hizmetlerinden ayrılmaktadır.

2016-2017 eğitim ve öğretim döneminde 1, 5 ve 9'uncu sınıfa başlayacak olan Suriyeli çocukların resmi okullara kaydolması zorunluluğu getirilmiştir. Bu zorunlulukla birlikte, okula erişimi sağlanan Suriyeli çocukların sayısında bir artış yaşanmıştır. Böylelikle, kademeli olarak geçici eğitim merkezlerindeki öğrenci sayısı azaltılacak ve okul çağındaki Suriyeli öğrenciler resmi okullarda eğitim görecektir. Bu karar, Suriyelilere verilen tüm hizmetlerin kalıcı olmalarına göre planlanma yaklaşımının benimsendiğini göstermektedir. Şehirlerde yaşayan Suriyeli çocukların yalnızca yüzde 10'unun okula gittiği bulgusu (Karaca ve Dinçer, 2013), eğitimin kapsayıcılığının artırılması zorunluluğunu göstermektedir. Tablo 2, 2014 yılından itibaren ilk, orta ve ortaöğretim kademesinde eğitime erişimi sağlanan Suriyeli öğrencilere dair verileri içermektedir. Buna göre, 2014-2015 eğitim ve öğretim yılında yalnızca yüzde 30 olan Suriyelilerin okullaşma oranı, 2018-2019 eğitim ve öğretim döneminde yaklaşık yüzde 63,23 olarak gerçekleşmiştir. GEM'lerin aşamalı olarak kapatılma kararının etkisi ise yıl bazlı olarak görülmüş ve GEM'lerdeki kayıtlı öğrenci oranı 5 yıl içerisinde yüzde 82'den yüzde 14'e düşmüştür.

Tablo 2

Türkiye'de Yıllara Göre Eğitime Erişimi Sağlanan Suriyeli Öğrencilerin Sayısı

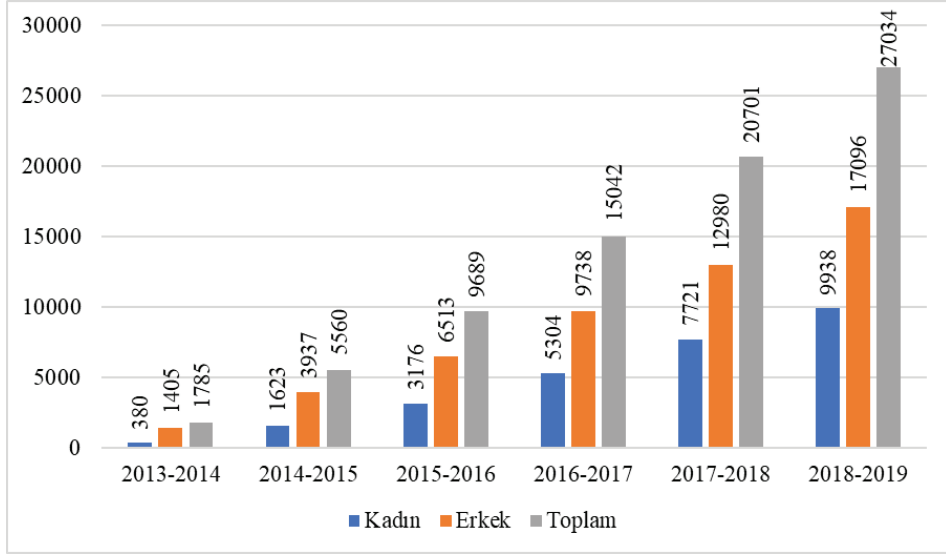
Eğitim- Öğretim Yılı	Resmi Okul	Resmi Okula Kayıtlı Toplam Öğrenci Oranı (%)	Geçici Eğitim Merkezi	Geçici Eğitim Merkezi Toplam Öğrenci Oranı (%)	Kayıtlı Toplam Öğrenci Sayısı	Okullaşma Oranı (%)
2014-2015	40.000	17,39	190.000	82,61	230.000	30
2015-2016	62.357	20,03	248.902	79,97	311.259	37
2016-2017	201.505	40,91	291.039	59,09	492.544	59
2017-2018	382.343	63,31	221.586	36,69	603.929	61,87
2018-2019*	552.546	85,92	90.512	14,07	643.058	63,23

Kaynak: MEB, Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü, Göç ve Acil Durum Eğitim Daire Başkanlığı, 2020.

* MEB ve açık lisedeki öğrencilerin toplam sayısıdır.

Yükseköğretimdeki Suriyeli gençlerin sayısının da temel eğitimde olduğu gibi her yıl arttığı görülmektedir. 2013-2014 akademik döneminde, yükseköğretimde Suriye Arap Cumhuriyeti uyruklu öğrenci sayısı 1.785 iken, 2018-2019 akademik yılında yükseköğretimin tüm kademelerinde bu sayı 27.034'e yükselmiştir. Grafik 3'te yükseköğretimde eğitim alan Suriyeli öğrencilerin toplam sayısı ve cinsiyete göre dağılımı gösterilmiştir. Kadın ve erkek öğrenci sayısı arasında ciddi bir fark bulunmasına rağmen, yükseköğretime katılan erkek ve kadınların her ikisinde de artış gerçekleşmiştir. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi'nde Suriyeli öğrenciler örnekleminde yapılan çalışmada, yaş

ortalamasının 20'nin üzerinde olması yükseköğretime geç başlamalarının sonucu olarak verilmiş, barınma ve burs desteğinin eğitimlerinde kolaylaştırıcı etkisi ifade edilmiştir (Yaralı Akkaya, Azimli Çilingir ve Tuğ Levent, 2018).

Grafik 3. Yükseköğretimde Olan Suriyeli Öğrencilerin Cinsiyete Göre Dağılımı

Kaynak: YÖK Öğrenci İstatistikleri, 2020.

Suriyelilerin Türkiye'den beklentilerinin başında eğitim hizmetinin gelmesi (Erdoğan, 2014), toplumun Suriyeli çocukların eğitim kapsamına alınmasına olumlu yaklaşımı (Tunç, 2015) ve araştırmaların eğitim boyutunda yoğunlaşması (Seydi, 2014; Paksoy ve Karadeniz, 2016; Yavuz ve Mızrak, 2016) eğitimin sosyal ve ekonomik yaşamda hem Suriyelilerin uyumu hem de Türkiye'nin refahı açısından diğer refah hizmetlerine göre ayrı bir önemi olduğunu göstermektedir. Temel eğitimde Türk öğrencilerle aynı okulda eğitim almaya başlayan Suriyeli çocuklarla birlikte yükseköğretimde de sayıları giderek artan Suriyeli gençler, refah hizmetlerinde Türkiye'de ücretsiz olarak sunulan eğitim hizmetinden faydalanmaktadır. Ancak refahın paylaşımına dair yerel halkın şikâyetlerini gösteren çalışmalar (Boyraz, 2015; Saçan, vd., 2017; Karasu, 2018), refah hizmetlerinin kapsadığı kitlenin niceliksel artışının yanı sıra bu hizmet sunumunda farklı gruplar arasında oluşabilecek olumsuz algının yönetilmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Sonuç

Suriye'den Türkiye'ye 2011 yılında başlayan göç sonrasında, niceliksel büyüklük ve geçici koruma statüsünün gerekliliklerinden dolayı Türkiye'nin barınma, sağlık ve eğitim refah hizmetlerinin hedef kitlesi genişlemiştir. Geçici Barınma Merkezi ile başlayan barınma, Sosyal Uyum Yardımı aracılığıyla il ve ilçe merkezlerine doğru genişlemiştir. Sağlık hizmeti ise önce Geçici Barınma Merkezi, sonrasında 10 il ve son aşamada 81 ile yaygınlaştırılarak kapsayıcılık artırılmıştır. Acil sağlık hizmetlerinden faydalanmada kayıt ya da kimlik şartı aranmaması, temel refah hizmetinde sosyoekonomik özelliklerden bağımsız olarak bireyin merkeze alındığını göstermektedir. Suriyeliler için Türkiye'de sunulan eğitim hizmeti ise, Türkiye'nin refah tipolojisini muhafazakâr, sosyal demokrat ve Güney Avrupa refah rejimi sınıflandırmasından çıkararak kendine özgü bir kategori olarak değerlendirilmesinde önemli bir faktördür. GEM'lerde başlayan eğitim, 2016-2017 yılında GEM'lere yeni kayıt yapılmayarak okul çağındaki Suriyelilerin MEB eğitim sistemine entegre edilmesiyle devam etmiştir. Türkiye'de ücretsiz verilen eğitim hizmeti kapsamına Suriyelilerin alınması, Türkiye'nin refah hizmetlerinde kendi vatandaşının yanı sıra vatandaş olmayanları da hedef kitlesi olarak gördüğünü ortaya koymaktadır.

Türkiye'nin eğitim ve sağlık alanında kendi vatandaşına sunduğu hizmetin içeriği ve niteliğinin Suriyeliler için de geçerli olması, Türkiye'ye özgü bir refah sınıflandırması gerekliliğini göstermektedir. Türkiye'nin refah tipolojisi, toplumun tüm bireylerinin barınma, sağlık ve eğitim hizmetlerinden faydalanan, farklı sosyoekonomik özelliklere göre şekillenen sosyal politikalarla sosyoekonomik haklara erişimde eşitliği sağlayan, vergi yoluyla finanse edilen sosyal demokrat bir refah sistemiyle benzerlik gösterirken, ailenin refah sağlayıcı aktör olarak konumunun güçlü olması ve istihdamla kurulan bağ, muhafazakâr refah sisteminin özelliklerini taşımaktadır. Yoksul, engelli, yaşlı, kadın, çocuk, işsiz, vb. farklı grupların refah hizmetlerine erişiminde sorun yaşamaması için spesifik sosyal politikalar geliştirilmiştir. Dezavantajlı gruba eklenen Suriyelilere sunulan refah hizmetlerinin niceliği ve niteliği ise, Türkiye'nin refah tipolojisini sosyal demokrat refah sistemine yakınlaştırmasına rağmen, bu sistemdeki refah ve istihdam bağlantısı Türkiye'de mevcut değildir. Suriyelilere sunulan sağlık hizmetleri karşılığında bir katkı alınmaması, yabancılar için Türkiye'ye özgü bir refah sisteminin kavramsallaştırılmasını zorunlu hale getirmektedir. Her bireyin faydalanacağı, fakat karşılıksız olmaktan

ziyade şartları ve kriterleri belirlenmiş refah hizmeti sunumuna ihtiyaç vardır.

Refah hizmetlerinden faydalanmak için ülke vatandaşı olmak eşik değer olarak kabul edilmiştir. Türkiye Güney Avrupa refah rejimi sınıflandırmasında olmasına rağmen, bu eşik değere göre refah sunumunu benimsememektedir. Suriyelilerin Türkiye’de kalış süresinin uzamasıyla birlikte refah hizmetlerinin kapsayıcılığında zorunlu bir dönüşüm gerçekleşirken, bu dönüşümde kendi vatandaşlarına sunulan hizmetin verilmesi ise, vatandaşlıktan bağımsız olarak yeni bir refah sisteminin tanımlamasını ortaya çıkarmaktadır. Suriyeliler için gerçekleşen kurumsal dönüşüm ve oluşturulan yapı, bundan sonra diğer yabancıların refah hizmetlerinden nasıl ve hangi şartlarda yararlanacağına dair de birikim oluşturmuştur. Türkiye’nin aile odaklı, istihdamı önemseyen ancak çalışmama durumunda refah hizmetlerinden dışlanmayı kabul etmeyen, sosyal hizmet ve sosyal yardımlarla desteklenen refah hizmet sunumuna yabancıların eklenmesi, kapsayıcılıkta vatandaşlık kriterine göre değil, eşitlik ilkesine göre hareket edildiğini işaret etmektedir. Dolayısıyla, Türkiye’nin refah tipolojisinde temsil ettiği farklılık, refah hizmetlerinin vatandaşlık ya da işgücüne göre değil, ihtiyaca göre verilmesi anlayışıdır. Buna göre, temel refah hizmetleri olan barınma, sağlık ve eğitim hizmetlerine erişim, temel insan hakkı olarak değerlendirilerek refah politikalarında yer almıştır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynakça/References

- Akpınar, T. (2017). Türkiye'deki Suriyeli mülteci çocukların ve kadınların sosyal politika bağlamında yaşadıkları sorunlar. *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi*, 03(03), 16-29.
- Atasü Topçuoğlu, R. (2019). Avrupa'da refah devleti çözünürken uluslararası göç ve yeni sağın yükselişi: İsveç ve Almanya örnekleri. *Çalışma ve Toplum*, 2, 941-974.
- Aysan, M. F. (2013). Reforms and challenges: the Turkish pension regime revisited. *Emerging Markets Finance and Trade*, 49(sup5), 148-162.
- Aydoğan, E. (2018). Hoşgörünün liberal yorumu: John Stuart Mill. *Kaygı*, 83-91, 10.20981/kaygi.412223 83-91.
- Borevi, K. (2014). Multiculturalism and welfare state integration: Swedish model path dependency. *Identities*, 21(6),708-723.
- Boyras, Z. (2015). Türkiye'de göçmen sorununa örnek Suriyeli mülteciler. *Zeitschrift für die Welt der Türken Journal of World of Turks*, 7(2), 35-58.
- Day, L. (1978). *Government pensions for the aged in 19 industrialized countries*. İçinde R. Tomasson (Ed.), *Comparative Studies in Sociology*. Greenwich, Conn.: JAI Press.
- Diehl, C. ve Blohm, M. (2003). Rights or identity? Naturalization processes among "Labor migrants" in Germany. *International Migration Review*, 37(1), 133-62.
- Canyurt, D. (2015). Suriye gelişmeleri sonrası Suriyeli mülteciler: Türkiye'de riskler. *Akademik Bakış Dergisi*, 48, 127-146.
- Cengiz, D. (2015). Zorunlu göçün mekânsal etkileri ve yerel halkın algısı: Kilis örneği. *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*. 10(2), 101-122.
- Erdoğan, M. M. (2014). Türkiye'deki Suriyeliler: Toplumsal kabul ve uyum araştırması. Hacettepe Üniversitesi Göç ve Siyaset Araştırmaları Merkezi, Ankara.
- Erdoğan, M. M. (2018). *Türkiye'deki Suriyeliler Toplumsal Kabul ve Uyum*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Ergüven, N.S., ve Özturanlı, B. (2013). Uluslararası mülteci hukuku ve Türkiye. *AÜHFD*, 62(4), 1007-1061.
- Esping -Andersen, G. (1990). *The three worlds of welfare capitalism*. Princeton, N.J.: Princeton University Press.
- Freeman,G. (1986). Migration and the political economy of welfare, *Annals of the American Academy of Social and Political Sciences*, 485, 51-63.
- Geddes, A. (2003). Migration and the welfare state in Europe. *The Political Quarterly*, 74(1), 150-162.
- Gencer, Bedri (2009). Sosyal devletten kerim devlete. *Bilgi Dergisi*, 2, 1-18.
- Gültaç, A. S., Balçık, P. Y. (2018). Suriyeli sığınmacılara yönelik sağlık politikaları. *Sakarya Tıp Dergisi*, 8(2), 193-204.

- Güney, Ü., Konak, N. (2016). Bolu’da Suriyeli ve Iraklı sığınmacılar: Milliyetçilik, erillik ve vatandaşlık temelinde öteki algısı. *Alternatif Politika*, 8(3), 505-535.
- İnan, Z., Korgavuş, B. (2017) Mülteci kampları ve yerleşim alanlarında sürdürülebilir tasarım. *Contemporary Reserach in Economics and Social Science*, 1(2), 103-122.
- Karaca, S., Dinçer, O. B. (2013). Genişleyen ve derinleşen kriz Suriyeli mülteciler. *Analist Dergisi*, 34, İstanbul.
- Karasu, M. A. (2018). Suç korkusu, göç ve Suriyeli sığınmacılar: Şanlıurfa örneği. *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 1(3), 332-347.
- Koray, M. (2005). *Sosyal politika*. İmge Yayınevi: Ankara.
- Mandacı, N., Özerim, G. (2013). Uluslararası göçlerin bir güvenlik konusuna dönüşümü: Avrupa’da radikal sağ partiler ve göçün güvenlikleştirilmesi. *Uluslararası İlişkiler*, 10(39), 105-130.
- Morris, L. (1997). A cluster of contradictions: the politics of migration in the EU. *Sociology*, 31(2), 241-259.
- Morris, L. (2002). Britain’s asylum and immigration regime: The shifting contours of rights. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 28(3), 409-25.
- Myles, J. (1984). *Old age in the welfare state*. Boston: Little, Brown.
- Önder, N. (2019). Türkiye’de geçici koruma altındaki Suriyelilere yönelik sağlık politikalarının analizi. *Göç Araştırmaları Dergisi*, 5(1), 110-165.
- Özdemir, S. (2007). *Küreselleşme sürecinde refah devleti*. İstanbul Ticaret Odası Yayınları: İstanbul.
- Peral, L. (2012). EU protection scheme for refugees in the region of origin: Problems of conditionality and coherence. *European Society of International Law*. <http://www.esil.sedi.org/english/pdf/Peral.PDF>.
- Çömez Polat, F., Kaya, E. (2018). Bir ötekileştirme pratiği: Türkiye’de yaşayan Suriyelilere yönelik tutumlar. *Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü e-Dergi*, 1(1), 38-48.
- Paksoy, S., Karadeniz, M. (2016). Kilis’te çalışan Suriyeli sığınmacıların sosyo-ekonomik yapısı üzerine bir araştırma. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(58).
- Poyraz, Y. (2012). Suriye vatandaşlarının geçici korunması ve uluslararası mülteci hukuku. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 20(2), 53-69.
- Saçan, S., Cizdan, G., Tabak, H. D. (2017). Aydın halkının Suriyeli göçmenlere yönelik bakış açısının incelenmesi. *Adnan Menderes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 1(1), 28-38.
- Seydi, A.R. (2014). Türkiye’nin Suriyeli sığınmacıların eğitim sorununun çözümüne yönelik izlediği politikalar. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 31, 267-305.
- Soysal, A., Yağar, F. (2016, Nisan). Suriyeli sığınmacılar konusunda Türkiye’nin sağlık hizmetleri yönetimindeki etkinliğinin değerlendirilmesi. *II. Ortadoğu Konferansları: Ortadoğu’daki Çatışmalar Bağlamında Göç Sorunu*.

- Therborn, G. (1984). Classes and states welfare state developments, 1881–1981. *Studies in Political Economy*, 14(1), 7–41.
- Tunç, A. Ş. (2015). Mülteci davranışı ve toplumsal etkileri: Türkiye'deki Suriyelilere ilişkin bir değerlendirme. *Tesam Akademi Dergisi*, 2(2), 29-63.
- Yaralı Akkaya, A., Azimli Çilingir, G., Tuğ Levent, G. (2018). Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi'ndeki Suriyeli öğrencilerin akademik sorunları üzerine bir çalışma. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 40(2), 413-448.
- Yavuz, Ö., Mızrak, S. (2016). Acil durumlarda okul çağındaki çocukların eğitimi: Türkiye'deki Suriyeli mülteciler örneği. *Göç Dergisi*, 3(2), 175-199.
- Yıldız, Ö. (2013). Türkiye kamplarında Suriyeli sığınmacılar: Sorunlar, beklentiler, Türkiye ve gelecek kaygısı. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 16(1), 140-169.
- Wilensky, H., Lebeaux, C. (1965). *Industrial society and social welfare*. New York: The Free Press.
- T. C. Sağlık Bakanlığı, Acil Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü, (2014). *Geçici koruma altına alınanlara verilecek sağlık hizmetlerine dair esaslar*.
<https://dosyasb.saglik.gov.tr/Eklenti/1376,saglik-bakanligi-gecici-koruma-yonergesi-25032015pdf.pdf?0>. adresinden edinilmiştir.
- T. C. Sağlık Bakanlığı, Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü, (2020).
<https://hs.gm.saglik.gov.tr/tr/g%C3%B6%C3%A7men-sa%C4%9Fl%C4%B1%C4%9F%C4%B1-merkezleri.html> adresinden edinilmiştir.
- T. C. Sağlık Bakanlığı, (2018). *2017 Faaliyet raporu*.
https://dosyamerkez.saglik.gov.tr/Eklenti/34224,tc-saglik-bakanligi-faaliyet-raporu-2017pdf.pdf?0&_tag1=74EE31ED7661C2397D9E758F51661198C7D24AF8 adresinden edinilmiştir.

Kapitalizm - Mekân İlişkisi: Fordist ‘Sanayi/İşçi’ Kenti İle Post-Fordist ‘Küresel/Hizmet’ Kenti Karşılaştırması Üzerinden Bir Değerlendirme

Capitalism-Space Relationship: An Evaluation of the Comparison of the Fordist ‘Industrial/Worker’ City with the Post-Fordist ‘Global/Service’ City

Çiğdem Şahin¹

Öz

Sermaye birikim sürecinde ‘kent’, hem üretim ilişkilerinin içinde gerçekleştiği yer olma özelliğine sahip olması bakımından hem de zamanla sermaye tarafından metalaştırılarak kullanılan bir birikim kaynağına dönüşmesi nedeniyle oldukça önemli bir işleve sahiptir. Kapitalizmin her safhasında gerek fiziki gerek sosyo-ekonomik koşullarıyla önemli ölçüde farklılaşan ‘kent’, her yeni dönemde işlevsel ve yapısal olarak farklı form ve rollerle karşımıza çıkmaktadır. Bu makalenin başlıca amacı öncelikle kapitalizm ve mekan ilişkisini sorgulamak ve sonra kapitalizmin farklı dönemlerinde kentte gerçekleşen değişim ve dönüşüm süreçleri ile kapitalist üretim ilişkilerinin bağlantısını kurmaktır. Bunu da özellikle iki farklı kapitalist dönemi baz alarak, Fordist ve Post Fordist safhada, bir dönemden diğer döneme geçişte değişen dinamikler üzerinden gerçekleştirmektedir.

Anahtar Kelimeler

Fordizm, Kapitalizmin misafirhaneleri, Küresel kent, Neo-liberalizm, Sanayi/İşçi kenti, Post-fordizm

Abstract

In the capital accumulation process, the ‘city’ has a rather important function both from the perspective that it is the place where production relations take place and as it has, in time, been transformed into a tool of accumulation, commodified and used by capital. The “City”, which has changed significantly with both its physical and socio-economic conditions at every stage of capitalism, presents itself with different functional and structural forms and roles in every new phase. The main purpose of this article is to connect the processes of change and transformation that have taken place in the city in different periods of capitalism with the relations of capitalist production. It does this by focusing particularly on two different capitalist periods, the Fordist and Post-Fordist stages, and examining, in this context, the dynamics that emerged during the transition from one period to the next.

Keywords

Fordism, The guesthouses of Capitalism, Global city, Neo-liberalism, Industry / Workers city, Post-Fordism

1 Sorumlu Yazar: Çiğdem Şahin (Dr. Öğr. Üyesi), İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi, İktisat Bölümü, İstanbul, Türkiye.
E-posta: csahin@istanbul.edu.tr ORCID: 0000-0002-5922-5875

Atf: Sahin, C. (2020). Kapitalizm-Mekân ilişkisi: Fordist ‘Sanayi/İşçi’ Kenti İle Post-Fordist ‘Küresel/Hizmet’ Kenti Karşılaştırması Üzerinden Bir Değerlendirme. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 79, 237-275.
<https://doi.org/10.26650/jspc.2020.79.0048>

Extended Summary

Robert Park states that “People are reproducing themselves as they produce their city”. It is possible to partly agree with this view. However, according to the opinion defended in this article, individuals are not completely free in the process of ‘designing’ and ‘creating’ the city. Capital’s reproduction conditions determine the city, just as it determines the region and the place. In this respect, it is not possible to establish and construct a city independent of capitalist production relations. The ‘City’, as in utopian views, is not an independent, imaginary design produced by architects. At least, such freedom does not exist in the capitalist system. In the capitalist system, the same capitalist dynamics and capital accumulation laws are valid in the formation and transformation processes of the city as well as all other superstructure institutions and formations. Capital needs favorable geographical, physical conditions and places in order to reproduce itself. It can be a region or a city; what is important is that Capital has the power to change and transform every object, natural life, environment, geography and space in line with its needs in the process of reproducing itself. As well as having this power, it also has the power to change, transform and reconstruct ‘Rural’ and ‘Urban’ in the same way. Given this decisive feature of capitalism, which population will periodically concentrate in which region of the city in each capitalist phase; how to share urban areas between different classes and what kinds of ‘Class’ and ‘Spatial’ separations will be experienced as a result. It should not be considered independent of capitalist relations of production and sovereign power relations. In the sample analysis section of the article, two different Capitalist periods are discussed: the Fordist and Post Fordist Capitalist period. Two different ‘City’ structures emerging in these two periods are discussed and first of all, the connection of the two City formation processes with ‘Capitalist production relations and capital accumulation conditions’ is examined. Then it is concluded that the dynamics that transformed the Fordist Worker / Industrial city and the dynamics that transformed the Global / Service City of the Post-Fordist Neo liberal process are based on the same basis. That is, the dynamics that transform both cities are considered to be subject to the same unchanging capitalist capital accumulation laws and relations of production. As a result, ‘Capitalist production relations’ and ‘Capital accumulation conditions’ are the main determinants in the transformation and restructuring process of the city. This does not change even though there are two different forms and features of the City that have

occurred in two different capitalist periods. The basic determinants and dynamics of the formation process and structuring of both cities are also subject to the same 'Capital accumulation law' and 'Capitalist production relations'.

Kapitalizm - Mekân İlişkisi: Fordist ‘Sanayi/İşçi’ Kenti İle Post-Fordist ‘Küresel/Hizmet’ Kenti Karşılaştırması Üzerinden Bir Değerlendirme

Bilindiği gibi akademik çalışmalarda kuram, yöntem, teorik referanslar, iç ve dış dinamiklerin birlikte ele alınıp alınmadığı, eleştirel bir yaklaşımın olup olmadığı gibi etmenler çalışmanın bilimsel niteliğini ve güvenilirliğini etkilemektedir. Konu, ‘kapitalizm ve mekân’ ilişkisi, daha dar kapsamda da ‘kapitalizm ve kent’ ilişkisi olduğunda, bu yöntem ve yaklaşım sorunu daha da önem kazanmaktadır. Özellikle alt-yapı ve üst-yapı ilişkisinde belirleyicilik yaklaşımının nasıl oluşturulduğu; kent veya mekânın tarihsel bir süreç içinde ortaya çıkan bir olgu olarak mı yoksa sadece kendi dönemine ait bağımsız bir yapı olarak mı ele alındığı; süreç boyunca süreklilik arz eden etmenlerle geçici, her safhada değişiklik gösteren dinamikler ayrımının yapıp yapılmadığı; nihayetinde bütün bu olgu ve kavramların birbirleriyle nedensellik ilişkisinin kurulup kurulmadığı gibi faktörler araştırma bulgularını ve sonucu ciddi ölçüde değiştirebilmektedir. Örneğin, “kapitalizm mekân tamamıyla belirler mi yoksa kapitalizmden bağımsız bir ‘mekân’ tasarımı ya da ‘kent’ oluşumunun gerçekleşmesi mümkün müdür?” sorunsalını ele alırsak, yukarıda altı çizilen kriter ve kuramsal yaklaşım tercihinin nasıl yapıldığına göre çalışmanın çıkarımlarının ve verilerinin farklılaşacağı görülecektir. Makalede bu bağlamda öncelikle teorik yaklaşım ve yöntem ortaya konularak çalışmanın kuramsal çerçevesi çizilmektedir. Sonra ‘kapitalizm ve mekân ilişkisi yukarıda da belirtilen kuramsal çerçevede, öncelikle kapitalizmden bağımsız bir mekan tasarımının veya üretiminin mümkün olup olmadığı sorusuna yanıt aranarak irdelenmektedir. Daha sonra da kentin kapitalist sistemde bir mekân olduğu varsayımı altında, ‘sermaye birikim’ sürecinde farklı kapitalist safhalarda farklı kent formlarının üretimi konusu açıklığa kavuşturularak kentin her dönem bu farklı form ve işlevle karşımıza çıkmasının üretim ilişkileri ve kapitalist sermaye birikim yasaları ile nedensellik bağları sorgulanmaktadır. Konunun somut örnek analizinde ise Fordizmin ‘sanayi/işçi kenti’ ile Post-Fordizmin soylulaştırılmış ‘küresel kenti’ temel nitelikleri ve dönüştürücü dinamikleriyle karşılaştırmalı olarak çözümlenmektedir. Her iki döneme ait kent yapılanmasının farklı özellikler taşımasına ve farklı karakterlerinin olmasına rağmen son kertede kentin bu dönemsel süreçlerini belirleyen asıl dinamiğin ‘kapitalist üretim ilişkileri’ ve ‘sermayenin kendini yeniden üretme koşulları’ olduğu saptamasıyla çalışma son bulmaktadır.

Çalışmanın Teorik Çerçevesi ve Temel Referanslara Vurgu

'Kapitalizm ve mekân' konusu Marksist yaklaşımlarca özellikle 1960'lardan sonra yoğun olarak tartışılmaya başlanan bir konu olmakla beraber, 'kent' teması çok eski yıllardan beri ele alınan ve bu konuda çok farklı ekoller bulunan bir meseledir. Bu yaklaşım zenginliği ve teorik tartışmaların çeşitliliğini gösterebilmek açısından konuyu araştıran Trut ve Özgür'ün çalışmasında ortaya konduğu üzere 'kent' konusunda klasik yaklaşımlardan radikal ve alternatif yaklaşımlara kadar bir çok ekol ve anlayış bulunmaktadır. Bunları başlıklar halinde belirtmek gerekirse çalışmada şöyle bir sınıflandırma yapılmaktadır:

1. Klasik Kent Kuramları/Kavramsallaştırmaları, 1.1. Ekonomi-Politik Yaklaşımı 1.2. Weber ve İdeal Kent 1.3. Simmel, Kent ve Yabancılaşma
2. Chicago Ekolü Kent Kuramları (Ekolojik Kent Kuramları) 2.1. R. Park ve Kentsel Ekoloji Kuramı 2.2. Burgess ve Tek Merkezli Daireler Kuramı 2.3. McKenzie ve Kentsel Ekolojik Büyüm 2.4. Wirth ve Yaşam Biçimi Olarak Kentlileşme 2.5. Harris ve Ullman'ın Kentin Doğası
3. Çağdaş (Radikal) Kent Kuramları 3.1. Lefebvre ve Toplumsal Ürün Olarak Mekân 3.2. Manuel Castells, Kolektif Tüketim ve Kentsel Hareketler 3.3. Harvey ve Sermaye Birikimi Olarak Kent 3.4. Brenner (ve Yeni Nesil Kent Teorisyenleri) ve Neo-liberalizmin Kentleşmesi (Trut ve Özgür, 2018).

Bu çalışmada genel olarak 'Ekonomi-politik yaklaşımı' ve daha dar çerçevede de yine Marksist ama çağdaş ekolü temsil eden 'Harvey'in Sermaye Birikimi' yaklaşımı referans alınmaktadır. Fazlasıyla çeşitlilik arz eden ve yer yer karmaşık hale de gelen diğer yaklaşımlara tek tek değinmek ve karşılaştırmalar yapmak çalışmayı ana ekseninden uzaklaştıracağı için, makalede teorik yaklaşım olarak sadece Marksist çerçeve ayrıntılı olarak ele alınmış, 'kapitalizm ve mekân' konusu bu temelde özellikle Harvey ve Sermaye Birikimi ekolü referans alınarak işlenmiştir. Yeri geldikçe, Marksist kuramcılarının kendi aralarındaki nüansları ortaya koymak amacıyla Marksist ekolden diğer kuramcılarının görüşlerine de yer verilmiştir. Marksizmin 'mekan ve kentler' konusundaki sessizliğini oldukça ironik bulan Ira Katznelson, 'Marxizm ve Kent' kitabında, kentsel mekân konusu önemli mi, önemsiz mi ya da ne zaman önemli olduğu konusunda Marxizmin çok az şey söylediğini, Engels'in 1845 yılında İngiliz işçi sınıfının oluşumunun ilk dönemlerinde kentleri değerlendirdiği yayınından 100 yıl sonraya kadar bu konunun Marksist kuram içinde adeta

görmezden gelindiğini belirtmektedir. Ona göre 1960'lara kadar bunun tek önemli istisnası II. ve III. Enternasyonal'de yer alan sosyalizme geçerken kent ve kırsal arasındaki ilişki tartışmalarıdır (Katznelson, 2019: 47-48). Bununla birlikte Katznelson, Marx ve Engels'in kenti açıkça kuramsal olarak temel bir analiz nesnesi yapmış olmasa da, üretim biçimlerindeki dönüşümler hakkındaki değerlendirmelerinde, işbölümü sorunsalı içinde, kentleşme ve kent konularına oldukça fazla önem verdiğini, özellikle Marx'ın, Kapital'in ilk cildindeki 'İş ve İmalat Ayrımı' bölümünde kullandığı "her iyi geliştirilmiş ve mal mübadelesinden doğan işbölümünün temelinde kent ve kırsal ayırım yatar" ifadesinin buna somut bir örnek olduğunu belirtmektedir. Yine kendi dönemlerindeki diğer yaklaşımların aksine, Marx ve Engels'in, kentsel ve mekânsal güçlerin bağımsız bir duruşları olduğu konusunda da net olduğunu, bu konuda "kent ve kırsal arasındaki ayırımın, işbölümünün gerekliliklerinin üretim biçiminin seviyesinden anlaşılabilir, direkt ve araçsız bir sonucu olduğu" vurgularının olmasının bunu desteklediğine dikkat çekmektedir (Katznelson, 2019: 50). Sadece bir çeyrek yüzyıl önce hakim olan durumun tersine Marksist geleneğin içinde kent hakkında büyük bir çalışma dağarcığının oluştuğuna da vurgu yapan Katznelson, Marksizm içinde kentsel bir tartışmanın yeniden canlanmasında ise, 1960'ların sonu, 1970'lerin başında Henri Lefebvre'nin 'Marksist Düşünce ve Kent' (Lefebvre, 1968) adlı kitabı başta olmak üzere, Manuel Castells'in 1972'de yayınlanan 'Kent Sorunu' (Castells, 1972) ve David Harvey'nin 'Sosyal Adalet ve Şehir' adlı çalışmalarının çok etkili olduğunu belirtmektedir (Katznelson, 2019: 54, 55).

"Kapitalizm ve Kent: Bir Tarihselleştirme Denemesi" makalesinin giriş bölümünde "Kente dair girişilecek tüm tarih yazımı denemeleri, doğal olarak, bir tanımlama çabasını da beraberinde getirecektir. Bu tanım, tarih boyunca kente atfedilen işlevler tarafından belirlendiği için sürekli değişmek durumundadır" ifadesini kullanan Güven ise açıklamasında kentsel yerleşimlerin insanlık tarihi boyunca tanımlaması yapılırken, kente dair bu tanımlamaların aynı zamanda içinde yaşanan dönemin ifadesi olarak da görülmesi gerektiğini; sadece dönemin kente atfettiği işlevlerle kenti açıklamanın mümkün ve uygun olmadığını, içinde bulunulan dönemin hakim yazını ya da insanlığın gelişim sürecine dair daha üst soyutlama düzeylerindeki bazı kavramlaştırmaların da içine alındığı bir kent tanımının yapılmasının daha doğru olacağını savunmaktadır (Güven, 2014: Giriş). Güven'in bu altını çizdiği ; "kentten içerdiği yoğunlaşma ve tarihsel olarak ileri atılımlara olanak sağlayan yapısından dolayı, kent

çözümlemesini sınıf mücadelesi ile ilişkilendirilme” anlayışı ve yukarıdaki ‘tarihsel süreç içinde olguların değerlendirilmesi’ olarak sunulan Marksist perspektif, 1960 sonrası ‘kapitalizm ve mekân’ bağlamında gerçekleştirilen yeni Marksist kent çalışmalarının da belirgin özelliğini oluşturmaktadır. Güven bu anlayışın avantajlarını değerlendirirken, Lefebvre’in ‘Babil Kulesi Karmaşıklığı’ dediği durumu aşmanın bir aracı olarak, klasik felsefeden farklı bir praksis felsefesi olması ve dar bilimsel metodolojilerden ayrı bir bütünlük anlayışına sahip olması sayesinde Marksizmin kenti anlamak açısından çok önemli bir araç setine ve yönteme sahip olduğunu, bunu diğer tüm bilimleri ikame ederek yapmamakla birlikte avantajının diğer yaklaşımlar arasındaki eklemlenmeyi sağlayarak ve farklı soyutlama düzlemlerindeki bulguları birleştirerek bütünlük sağlamak olduğunu, bu bağlamda diyalektik yöntemin halen elimizdeki en gelişkin ve güçlü araç olarak kabul edilebileceğini ileri sürmektedir(Güven, 2014: Giriş).

Sınıf çatışmasına dayalı dinamik yaklaşımın kaynağına gidilirse, Marx ve Engels’in bu konuda özellikle Komünist Manifesto’da kullandığı şu ifadeleri oldukça önemlidir: “Üretimin sürekli devrimci dönüşümlere uğratılması, tüm toplumsal koşulların kesintisiz şekilde sarsılması, sonu gelmez belirsizlik ve hareket, burjuva çağını diğer tüm çağlardan ayırır. Tüm sabit, küflü ilişkiler, beraberindeki eskiden saygıdeğer bulunan düşünceler ve görüşlerle birlikte çözülüyor; yeni oluşmuş olan tüm ilişkiler daha kemikleşmeden eskiyor. Sabit ve durağan olan her şey buharlaşıyor, kutsal olan her şey ayaklar altına alınıyor ve insanlar sonunda yaşam koşullarına ve karşılıklı ilişkilerine ayık kafayla bakmak zorunda kalıyor”(Marx ve Engel, 2011: 14). Burada kapitalizmin yıkıcı etkisine olumlu bir vurgu yapan Marx ve Engels bir yandan da kapitalizmin asıl dinamiğinin çatışmalardan beslendiğine, özellikle de sınıf çatışmasının tüm tarihsel değişim ve dönüşümleri belirlediğine dikkat çekmektedir. Bunun bir örneği de Marksizmin bu konudaki “tüm toplumların tarihinin sınıf çatışmalarının tarihi olduğu” konusundaki öngörüsüdür. Güven’e göre ‘çözülme’ ve ‘yeniden kurulma’ zorunda kalan yapılardan birisi de kenttir ve 1850’ler, burjuvazinin bunu keşfettiği yıllardır. Bu yıllar bir yanıyla yenilenme, yeni ilişki biçimleri kurma anlamına gelirken bir diğer yanıyla da belirsizlik, düzensizlik anlamına gelmektedir. Sermayenin çevrim hızının görece daha düşük olduğu 1850’lerde bu durum bir yenilenme olarak değerlendirilebilirken sermaye çevrim hızının daha çok arttığı dönemde ise düzensizlik olarak ortaya çıkmaktadır (Güven, 1914).

Kapitalizmle kent arasında ilişkiyi, keskin bir dönemleştirmeden ziyade belli momentlere odaklanılarak incelenmek ve her biri belli özel dönemlere denk düşen momentlerin, kapitalizmin kentle nasıl bir ilişki kurduğunu ve bu ilişkinin nasıl dönüştüğünü anlamak açısından ele almak Güven'in de altını çizdiği şekilde 'kent' çalışmalarında önemli bir noktadır. Özellikle 'kapitalizm ve mekân' ilişkisi bağlamında 'kent' üzerine yapılan birçok Marksist çalışmada, kapitalizmin kendisinden önceki üretim biçiminden kenti nasıl devraldığı, bu kentin içine nasıl yerleştiği ve başat bir unsur haline dönüştüğü, ardından kapitalizmin devraldığı yapıyı nasıl dönüştürdüğü, kente yerleştikten ve ev sahibi olduktan sonra kapitalizmin dönemin ihtiyaçlarına göre aldığı konumlar, kentle girdiği ilişki biçimleri, temel olarak da 20. yy'ın ilk yarısı incelenerek kapitalizmin kendi yarattığı kent kurgusunun siyasal ve iktisadi gereklilikleriyle nasıl yeniden yapılandırıldığı şeklindeki bütünlüklü bir yaklaşım, esas olarak Marksizmin yapısalcı ve diyalektik anlayışının bir sonucu olarak görülmelidir. Bu makalede de kapitalizmin farklı dönemlerinde, üretim ilişkileri çerçevesinde ortaya çıkan farklı kent oluşumları ve dinamiklerine önem verilmekle beraber esas olarak kapitalizmin başlıca iki dönemine ait 'kent' olgusunun, Fordist dönemin sanayi kapitalizmine ait 'işçi kenti' ile günümüz küresel kapitalizmin asli unsuru olan 'küresel kent' olgusunun karşılaştırması yapılmaktadır. Esas olarak odaklanılan konu ise, Fordizmin 'sanayi/işçi kenti' ve neo-liberalizmin soylulaştırılmış 'küresel kenti' gibi iki çok farklı 'kent yapısının ortaya çıkma sürecinin ve bunu belirleyen temel dinamiklerin kapitalist üretim ilişkileri ve sermaye birikim koşulları ile bağlantısının kurulmasıdır. Özellikle 'sanayileşmiş, kamusal yarar odaklı planlamaya ağırlık verilmiş Fordizmin sanayi/işçi kentinden, neo-liberalizmin küreselleşmiş, sınıfsal ve mekansal ayrışmalarla sanayiden ve yoksullardan arındırılmış 'soylulaşmış' küresel/hizmet kentine geçişin, 'Kapitalist Sermaye Birikim' koşulları açısından temel dinamiklerinin ele alınması ve Fordizmin 'sosyal devlet' krizine karşı Post Fordist yanıt olarak inşa edilen neo-liberal 'küresel kent' oluşum sürecinin irdelenmesidir.

Kapitalizm ve Mekân İlişkisi

'Mekân' kapitalizmin hem kendini var etmek hem de farklı dönemler ve süreçlerde kendi çıkarına bir dünya yaratmak için 'yeniden ve yeniden' yapılandırabildiği, şekillendirilebildiği bir olgudur. Sermaye her zaman ucuz emeğe ve ham maddeye yakın olmak ister; çünkü emeğin ve ham maddenin

ucuz olduğu, ulaşımı ve erişimi kolay yerlerde yatırım yapmak sermayenin maliyetini azaltmakta ve kârını

arttırmaktadır. Tek güdüsü 'kâr' olan sermaye bu yüzden emeğin ve ham maddenin bol ve ucuz olduğu yerleri keşfetmek, kontrolünü ele geçirmek ve ihtiyacına uygun düzenlemeler yapmak eğilimindedir. Geçmişte bu ele geçirme kolonileştirme yoluyla sömürgeleştirilen ülkelerin doğal zenginliklerine ve emeğine 'doğrudan el koyma' şeklinde gerçekleşmekteydi. Günümüzde ise, 'gelişmekte olan' ya da 'geleneksel' yapılarını hala koruyan toplumsal formasyonların, diğer bir deyişle az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerin ticaret yoluyla veya borçlandırılarak 'global pazara eklemelenmesi' ve bu şekilde doğal zenginliklerinin ve emeğinin sömürülmesi şeklinde gerçekleşmektedir. Kapitalizm bu anlamda sömürgeci ve yayılcı özellikler taşıyan bir sistemdir. Sermaye kendini yeniden üretmek ve büyümek için kullandığı diğer her şey gibi coğrafya, bölge, mekânı da kullanmakta ve dönüştürmektedir. Ülkelerin, coğrafyaların, bölgelerin kontrolünü ele geçirmekte, onları kendi çıkar ve ihtiyaçları doğrultusunda yeniden şekillendirmektedir. Bu uğurda siyasi sistemlere müdahale etmekte, iktidarları devirmekte, rejimleri yeniden yapılandırmakta, gerekirse devletler yıkıp, yeni devletler kurdurtmaktadır. David Harvey kapitalizmin 'uzam ve mekân' ile arasındaki bu dinamik ilişkiyi şöyle açıklamaktadır: "Kapitalizm 'uzamsal çözümler' bulmadan yapamaz. Krizlerine, çıkmazlarına kısmi çözüm babında ara ara yeni coğrafi düzenlemelere gitmiştir. Hem genişlemiş hem faaliyetlerini yoğunlaştırmıştır. O halde kapitalizm, kendi imajına uygun bir coğrafyayı sürekli olarak yeniden inşa eder. Tarihin belli bir aşamasında sermaye birikimini kolaylaştırmak için belli coğrafi profiller, ulaşım ve iletişim için üretilmiş alanlar, alt yapısal ve uzamsal örgütler üretir. Sonra bunları alaşağı eder; daha ileri bir safhadaki birikime yol açmak için yeniden düzenler" (Harvey, 2008a:75). Harvey de Castell gibi mekânı bir araştırma nesnesi olarak ele alan ilk kuramcılar arasında yer almaktadır. Harvey mekânın toplumsal niteliğini öne çıkarırken onun ontolojik bir kategori olmayıp, hem insanı biçimlendiren hem de insan tarafından biçimlendirilen bir toplumsal boyutunun olduğunu vurgulamakta, bu bağlamda mekânsal biçimlerin toplumsal süreçleri içerdiğini ve toplumsal süreçlerin de mekânsal olduğunu belirtmektedir (Katznelson, 2003: 10,11). Daha önceki mekân anlayışından farklı olarak kuramsal yaklaşımında 'ilişkisel mekân' anlayışını benimseyen Harvey, bu yaklaşımın bir sonucu olarak kentsel mekânı asıl olarak sermaye dolaşım sürecinde oynadığı işlevle ele almakta ve bir

toplumsal ilişki olarak sermayenin kentsel mekânın üretimi, dönüşümü ve yeniden-üretiminde oynadığı rolün, kentsel mekânın sermaye birikim süreçlerinde oynadığı rolle karşılıklılık özelliğinin olduğunu belirtmektedir. Harvey'nin “kentlerimizi üretirken kendimizi de üretiriz” ifadesi bu ilişki boyuta belirleyici olmasa da vurgulayıcı bir niteliğe sahiptir (Harvey, 2008a: 196). Sonuç olarak Harvey Marksist yaklaşımın “kent mekânının kapitalist üretim ilişkileri ve sermaye birikim sürecince belirlendiği” anlayışını kabul etmektedir. Yani “coğrafi mekânların kapitalist üretim ilişkileri ve sermaye birikim sürecinin tarihsel, somut ve yerel bir yansıması mı yoksa kendine özgü dinamikleri olan bir süreç veya alanlar mı olduğu” çerçevesine ele aldığı ‘kent’ sorunsalına yaklaşımı “somut coğrafi mekânların kendine özgü toplumsal ve politik dinamikleri olmakla beraber esas olarak kent mekânlarının dönüşümünde evrensel kapitalist sermaye birikim süreçlerinin belirleyici olduğu” yönündedir (Harvey, 1994:78).

Castells'e göre ‘mekân’ etrafındaki diğer maddi unsurlarla ilişkisi bulunan ‘maddi bir üretim’ olup, bu üretim sürecinde insan ise, diğer her şeyle birlikte mekâna form, şekil, nitelik ve anlam veren belli başlı sosyal ilişkiler içerisinde yer alan bir konumda bulunmaktadır. Bu anlamda mekân salt toplumsal yapıların açıklanmasına bir olanak yaratmamakta, aynı zamanda belirli bir toplumun tarihsel birliğinin somut ifadesi de olmaktadır (Castells, 1977:115). Lefebvre ve diğer yapısalcılardan farklı olarak, kendi kent kuramında esas olarak ‘emek gücünün yeniden üretimi’ üzerinde yoğunlaşan Castells, bu noktada Gottdiener'in de eleştirilerine maruz kalmıştır: “Gottdiener, Lefebvre’de mekânın kapitalist toplumsal ilişkilerin hem sonucu hem de yaratıcısı olduğunu belirtir ve Castells’te mekân yalnızca emek-gücünün yeniden üretildiği alandır (Castells, 2001:254). Yani Castells’a göre ‘kent’ kapitalist ilişkilerin sürekliliğinin sağlanması için yeniden üretilen bir mekân değil, işgücünün yeniden üretildiği ‘kılıf’ olarak mekândır(Gottdiener’den aktaran Sönmez, 2012: 40). Castells’e yönelik asıl eleştiri, devletin kapitalist bir mekân örgütlenmesinde oynadığı rolü ihmal etmesi üzerinedir. Çünkü Gottdiener Castells’in aksine Lefebvre’de, toplumsal mekânın ve derli toplu bir kent biçiminin yıkılmasından sorumlu olanın bizzat devlet olduğu görüşünü ön plânda tutmaktadır. Castells ve Harvey'nin kent kuramlarını ayrıntılı olarak irdeleyen Sönmez ise iki kuramcı arasındaki karşılaştırmayı şöyle yapmaktadır:“Öncelikle ikisinin de odağında kentin ekonomik süreçlerle olan ilişkisi vardır. Harvey kapitalist sistemde kentsel mekânın organizasyonu sürecini sermaye boyutunu ön plâna çıkartarak

ele alırken, Castells emek-gücünün yeniden-üretimi üzerinde durmaktadır. Kentsel mekânın kapitalist üretim ilişkileri içerisinde belirli toplumsal, ekonomik ve siyasal süreçler çerçevesinde nasıl organize olduğu, bu süreçte sermaye birikim koşullarının ve emeğin yeniden-üretimine yönelik ekonomik ve siyasal projelerin hangi mantığı içerdiği sorgulanan temel konulardır (Sönmez, 2012: 41). Bu durumda Sönmez'e göre Harvey sermaye dolaşım sürecinin kentsel mekânla ilişkisini kurarken, Castells kolektif tüketimin ve dolayısıyla emek-gücünün yeniden-üretimini uğrağı olarak kentsel mekânı görmektedir. Lefebvre ile Castell ve Harvey karşılaştırması bu şekilde yapıldıktan sonra, Lefebvre'nin kendi görüşleri üzerinde biraz daha detaylı durulursa, Simonsen, Lefebvre'de mekânın hem üreten hem üretilen olmak üzere iki farklı işlevinin olduğunu belirtmektedir. Ürün olan mekânın esasen 'birincil doğa' üzerindeki toplumsal pratikler tarafından belirlenen 'ikincil bir doğa' olarak ele alınması gerekmektedir. Burada 'birincil doğa' bizzat üretim süreci ve ilişkileri ile bütünleşen mekân olarak kenti, 'ikinci doğa' ise bir şey ya da basit bir nesne olmaktan öte bu üretim ilişkilerinin bir ürünü olan kenti ifade etmektedir (Simonsen, 1992: 81). 'Kent' olgusunu kapitalist üretim ilişkileri ile etkileşim içinde sürekli değişiklikler gösteren, kapitalizmin farklı dönemlerinde, dönemin üretim koşullarına ve sermayenin ihtiyaçlarına göre sürekli farklılaşan, dönüşen dinamik bir süreç olarak değerlendiren Lefebvre özellikle endüstriyel kentin inşasından bahsederken 'kentin yeniden inşası' söz konusu olduğunda eski kentin yıkılması gereği üzerinde durarak, bunu aynen Marx ve Engels'te olduğu gibi kapitalizmin yıkıcılığının yapıcı etkisi olarak ifade etmektedir. Bu arada Lefebvre'nin kentin yıkılması ile kentselliğin artması arasındaki çelişki üzerine inşa ettiği görüşünde bahsettiği 'kentsel etkinlik' konusu Harvey'de ise 'yaratıcı yıkıcılık' şeklinde yorumlanmaktadır. Buna göre kent, mekânda bulunan objelerin bir düzenlemesi, kentsellik ise, bir yaşam biçimidir (Aktaran: Özdemir, 2010: 62). Nihayetinde Harvey (2003: 187), Lefebvre'in de etkisinde kalarak şu çözümlenmeyi yapmaktadır: "Kent kısmen, önceki üretimde biriktirilmiş sabit varlıkların bir deposudur. Belli bir teknoloji kullanılarak inşa edilmiş ve belli bir üretim tarzı bağlamında yapılandırılmıştır. Kentsellik bir toplumsal biçim, diğer başka şeylerin yanında belli bir işbölümüne ve egemen üretim tarzıyla genelde tutarlı, belli bir hiyerarşik faaliyet düzenine dayandırılmış bir yaşam tarzıdır" (Harvey, 2003: 18). Kentsellik ve kentin, belli bir üretim tarzını dengede tutma işlevi bulunmakla birlikte aynı zamanda kent biriken çelişkilerin de odağı durumundadır. Ayrıca yeni bir üretim tarzının

da muhtemel doğum yerini oluşturmaktadır. Tarihsel olarak kent, etrafında belli bir üretim tarzının örgütlendiği bir eksen, kurulu düzene karşı bir devrim merkezi ve (kendisine karşı isyan edilen) bir güç ve ayrıcalıklar merkezi olarak görülmektedir. Kent ve kırsal kesim arasındaki antitez ise etrafında toplumun tüm iktisadi tarihinin geliştiği bir hareket ve çatışma eksenidir(Aktaran: Özdemir, 2010: 59,60).

Kapitalizmde mekân ilişkisi, öncelikle feodal sistemden kapitalizme geçişte burjuva devriminin kentlerde gerçekleşme süreciyle başlamaktadır. Bu arada ‘kent’ olgusu, yukarıdaki ifadelerde de açıklandığı üzere, özellikle yeni marksist yaklaşımlarda, gerek içerik gerekse işlevsel olarak kapitalizmin farklı dönemlerinde farklı özellikler gösteren, sermaye ve kapitalist üretim ilişkileri açısından her zaman önemini koruyan dinamik bir süreç olarak ele alınmaktadır. Kapitalizmin bugünkü aşamasında mekânın -her ne kadar yerel, bölgesel, küresel ve kentsel olarak bir ayrıştırmaya tabi tutuluyor olsa dahi- bütün olarak ifade edildiği anlamıyla ‘yaşam alanlarının’ kapitalist sermaye birikimi açısından oldukça farklı, yaşamsal bir işlevi bulunmaktadır. Özellikle de neo-liberal dönemde içeriği önemli ölçüde değişen ‘kent’ olgusu ve ‘küresel kent’ kavramıyla oldukça esnek ve karmaşık bir süreçten söz edilmektedir. Bugün artık ‘kent’ kapitalist üretim sürecinin sadece gerçekleştiği ‘fiziki çevre’ olmaktan dolayı müdahaleye uğrayan, değişen, dönüşen bir olgu olmaktan çıkmış, bizzat sermaye birikimini sağlamanın bir aracı, ‘kaynağı’ haline gelmiştir. Günümüzde artık zenginliğin, ‘zenginleşmenin yolu’ kent ve doğanın büyük bir hızla metalaştırılarak, ‘ticari amaçla’ yeniden yapılandırılması ve ustaca pazarlanmasından geçmektedir. Dolayısıyla ‘sermaye birikimi’ bizzat kent ve doğa üzerinden elde edilen artı-değer ve yine kent ve doğada (kırsal kesimde) üretilen hizmetlerden sağlanmaktadır. Sermaye birikiminin temel kaynağı ‘doğa’ ve ‘kent’ olunca, başlıca işlevi mevcut sermaye birikimin önündeki engelleri kaldırmak ve gerekli yasal alt yapıyı oluşturmak olan neo-liberal kır-kent politikaların işlevi de günümüz sermaye birikiminin başat aktörü olan inşaat sermayesinin ve faaliyetlerinin önünü açmak; doğa ve kenti savunmasız hale getirecek uygulamaların, müdahalelerin önündeki yasal engelleri kaldırmak; daha önce denetleme yetkisi olan kurum ve kurulları etkisiz hale getirmek ve hızla gerekli görülen imar değişikliklerinin önünü açan yasal alt yapıyı hazırlamak olmaktadır. Örneğin Türkiye’de son 10 yıllık dönemde, bu konuda sadece inşaat firmaları ve müteahhitlerin ihtiyaçlarını karşılayan ‘özel bir hukuk alanı’ oluşturulmuştur. Başta tarihi sit alanları olmak üzere

(Anayasanın 5366 nolu maddesi ile) kentsel ve kırsal alanların, tarihi ve arkeolojik alanların, ormanların, yeşil alanların, tarla ve su havzalarının, sahillerin, parkların, yaylaların imar ve inşaaata açılması; bu konudaki denetim mekanizmalarının esnekleştirilmesi; kurum ve uzman kuruluşların, üniversitelerin, meslek odalarının etkisiz hale getirilmesi, bütün bu yasal düzenlemeler ve yeniden yapılandırma süreçleri günümüze ait neo-liberal kır-kent politikalarının bir sonucudur. Yine 6306 nolu 'Afet yası' ile inşaat sermayesini işini kolaylaştırmak amacıyla bireylerin mülkiyet ve tapu hakkını kısıtlamak pahasına 'acele kamulaştırma' yapmanın önünün açılması, ayrıca normalde savaş halinde işgalci ülkenin işgal ettiği yerin elektrik ve suyunu kesme yoluyla yaşamın sürdürülebilirliğini kısıtlaması uluslararası yasalarca 'savaş suçu' sayılırken, Türkiye'de bu madde Afet yasının içine sokularak yasallaştırılmıştır. Amaç yukarıda da vurgulandığı üzere, kır, kent, bölge olarak tüm yaşam alanlarının 'özelleştirme' ve 'ticarileştirilme' yoluyla sermaye birikimine katkı sağlamak üzere sermayenin kontrolüne geçmesidir. Bugün artık 'mekân' odaklı bu politikalar tüm kapitalist ülkelerde uygulanmakta olup 'kentsel dönüşüme dayalı sermaye birikim modeli' diğer bir deyişle 'inşaat ve hizmet odaklı büyüme modeli' küresel ölçekte yaygınlaşmaktadır.

Kapitalizmden Tamamen Bağımsız Bir mekân Üretimi Mümkün Müdür?

Robert Park'ın deyişimiyle 'insanlar kentlerini üretirken kendilerini de yeniden üretmektedirler: "Kent aynı zamanda "insanın içinde yaşadığı dünyayı daha çok gönlüne göre yeniden yapmada en başarılı girişimidir. Ama eğer kent insanın yarattığı dünyaysa bundan böyle orada yaşamaya mahkûm olduğu dünyadır da. Öyleyse insan kenti inşa ederken, dolaylı olarak kendini de yeniden inşa etmektedir(Park, 1967: 3). Kent ve kentli arasındaki ilişkiyi karşılıklı etkileşim içinde bulunan dinamik bir süreç olarak değerlendiren ve bu konuda Marx'ın diyalektik yöntemini referans alan Harvey, yukarıda Park'ın da değindiği 'kendimizi yeniden inşa etme sürecini' 'kent hakkı' kapsamında en kıymetli insan haklarından biri olarak değerlendirmektedir (Harvey, 2004: 236-239). Harvey'e göre tüm insan emeğinin kökeninde bir diyalektik bulunmaktadır. Diyalektiğin bir tarafında tahayyül ve irademizi kullanarak bireysel ve kolektif olarak günlük eylemlerimiz, politik, entelektüel, ekonomik aidiyetlerimiz aracılığıyla kenti inşa ederiz. Ama karşılık olarak, kent de bizi inşa eder. Böylece alternatif kentsel dünyalar hayal etmek olanağımız doğar.

Ancak bu bütün hayallerimizi gerçekleştirebileceğimiz anlamına gelmemektedir. Bunun sınırını çizen yine ‘üretim ilişkileri’ ve ‘birikim’ koşullarıdır. Yani alt-yapıdır. Burada gözden kaçırılmaması gereken nokta, ne kadar yaşadığımız ‘kent’ ve sunduğu imkanlar bizim nasıl bir insan olacağımız konusunda önemli etkiye sahip olup, ‘bizi inşa etme potansiyeli’ taşısa da, son kertede dolaylı yoldan da olsa kenti de asıl belirleyenin yine ‘üretim ilişkileri’ ve sermaye birikim koşullarının olmasıdır.

Aslında geçmişten günümüze ‘insanların kendi kentlerini kendilerinin oluşturabileceği’ görüşünden yola çıkılarak üretilen birçok ‘Kent ütopyası’ bulunmaktadır ve bunların bir bölümü hayata geçirilmeye de çalışılmıştır. Kapitalizmin sınıfsal ve mekânsal ayrışma yaratan, ülke, bölge ve kent kaynaklarını belli bir ayrıcalıklı sınıfın lehine eşitsiz şekilde paylaştıran yapısı yüzünden bu uygulamalar istenilen başarıya ulaşmamıştır. Örneğin Fishman’ın ‘Burjuva Ütopyalari’ eseri (Fishman, 1987); Gans’ın ‘Levitowners’i (Gans, 1996); Howard’ın ‘Geleceğin Bahçe Şehirleri’ (Howard, 1996) bu tür ‘ütöpik kent’ tasarımlarına örnek teşkil edecek önemli çalışmalardır. Bu çalışmalar aynı zamanda kentin ‘mekansal ayrışma’ ve ‘alt-kentler’ olgusunun tartışılmasında önemli referans kaynaklarını oluşturmaktadır. Özellikle Gans’ın burjuva ütopyasından sonra Amerikan rüyasının savaş sonrası versiyonu olarak sunulan alt-kentlerin aslında orta sınıflar için bir ‘rüya’ olmadığı ve ütopyacı kent tasarımlarının uygulamada beklenildiği gibi başarıyla sonuçlanmadığı şeklindeki değerlendirmeleri de buna örnek verilebilir. Dolayısıyla Park’ın “kentini yaparak insan kendini yeniden yapmaktadır” görüşü kısmen kabul edilebilir olmakla birlikte, yukarıda da altı çizildiği üzere ‘kenti tasarlama’ konusunda nispeten daha özgür olan bireyin, ‘kenti inşa etme’ konusunda aynı derecede özgür ve başarılı olmadığı, bu konuda kapitalizmin değişmez yasalarına ve temel dinamiklerine tabii olduğu görülmektedir. Özellikle yukarıda ‘kapitalizm’ ve ‘mekân’ ilişkisinde açıklandığı üzere, üretim ilişkileri ve sermayenin kendini yeniden üretme koşulları bütün coğrafya, bölge ve mekânı, Harvey’in deyimiyle de uzamı belirleme gücüne sahiptir. Diğer bir deyişle kapitalist üretim ilişkilerinden bağımsız bir kent üretimi veya yapılanması bu durumda bu yaklaşımda mümkün değildir. Kent gerçekten de ütopyacı görüşlerde olduğu gibi mimarların kafalarında ürettikleri bağımsız bir tasarım değildir; en azından böyle bir özgürlük kapitalist sistemde yoktur. Kapitalist sistemde diğer bütün ‘üst-yapı’ kurumları ve oluşumlarının olduğu gibi kentin oluşum ve dönüşüm

süreçleri de aynı sermaye birikim yasalarına ve 'üretim koşullarına' tabidir. Söz konusu olan 'bölge' olabilir, 'kır-kent' olabilir; önemli olan sermayenin kendini yeniden üretme sürecinde ihtiyaç duyduğu her şeyi, doğal yaşamı, çevreyi, coğrafyayı, mekânı, bütün yaşam alanlarını çıkarlarına göre değiştirme/dönüştürme gücüne sahip olmasıdır. Kapitalizmin bu belirleyici özelliği göz önünde bulundurulduğunda, dönemsel olarak her kapitalist safhada kentin hangi kısmında hangi nüfusun yoğunlaşacağı; kentsel alanların farklı sınıflar ve iş yerleri arasında nasıl paylaşılacağı; kentin kamusal ve özel alanlar olarak nasıl inşa edileceği, bunun sonucunda ne tür 'sınıfsal ve mekânsal' ayrışmalar yaşanacağı konuları, kapitalist üretim ilişkileri ve egemen güç ilişkilerinden bağımsız düşünülmemelidir. Harvey sermayenin bu dönüştürücü gücünü şöyle vurgulamaktadır: "Sermaye bir süreçtir, bir şey değil. Toplumsal hayatın meta üretimi aracılığıyla yeniden üretim sürecidir. Gelişmiş kapitalist ülkelerde yaşayanlar olarak hepimiz bu sürecin bir parçasıyız. Sermayenin içselleşmiş işleyiş kuralları, içinde kökleştiği toplumu hiç durmaksızın, sürekli olarak dönüştüren dinamik ve devrimci bir toplumsal organizasyon tarzı olmasını sağlayacak bir yapıya sahiptir. Süreç perdeler ve fetişleştirir, büyümeyi yaratıcı yok etme aracılığıyla sağlar, yeni ihtiyaç ve istekler yaratır, insanın emek kapasitesini ve arzuyu sömürür, mekânları dönüştürür" (Harvey, 1997: 376).

Kapitalizm mekân Artı-Değer ve Sermaye Birikim Sürecinde Kentler

Kapitalizm sermaye birikimine ve kâra (artı-değere) dayalı bir sistemdir. Bu bağlamda kâr(artı-değer) elde etmek sistemin olmazsa olmaz koşuludur. Bunun dışında diğer her şey değişebilmekte, dönüştürülebilmekte, ikame edilebilmektedir. Kârın (artı-değerin) elde ediliş koşulları, yöntemleri bir kapitalist safhadan diğerine değişebilmektedir. Farklı kapitalist sermaye birikim rejimlerinde farklı uygulamalar, yöntemler kullanılmaktadır. Bu yüzden kapitalizmde her krizden sonra farklı bir 'sermaye birikim rejimi' ve farklı bir kapitalist dönemden bahsetmek mümkündür. Kapitalizminin 'doğa', 'insan', 'kent' ve 'yaşam' ilişkisine bakıldığında bugün dünden çok daha tahrip edici bir yaklaşım sergilendiği görülmektedir. Kapitalizm her zaman başta insan olmak üzere, doğaya, çevreye, kente, yaşama müdahale etmiş, çıkarları doğrultusunda düzenlemeler yapmış gerektiğinde zarar vermektense, yok etmektense, kaçınmamıştır. 'Küresel kapitalizm', ülke veya bölge üzerinde bulunan 'küresel kentler' l 'küresel pazar'a eklenme yoluyla sermaye birikiminin sağlandığı

yeni bir kapitalist birikim rejimidir. ‘Sermaye birikimi’ emek üzerinden ‘artı-değer’ elde etme yoluyla sağlanabilmektedir. Bu anlamda kapitalizmin varlığını sürdürebilmesi ve sermaye birikiminin kesintisiz sürmesi için sistemin sürekli olarak artı-değer üretmesi (Kâr etmesi) gerekmektedir. Eğer artı-değer kesintiye uğrarsa, yani sermaye kâr edemez hale gelirse, sistem krize girecektir. Bu nedenle kriz genellikle, kapitalizmin yapısal özelliklerinden biri olan ‘kâr haddinde düşme eğilimi’ ya da ‘eksik talep’ krizi olarak kendini göstermektedir. Kâr haddinde düşüşle birlikte sermaye birikimi yavaşlar, üretim döngüsü tamamlanamadığı için sermaye birikimi kesintiye uğrar ve ‘kriz’ gerçekleşir. Eğer yapılan müdahale ve düzenlemeler sonucu sistem tekrar kâra geçmezse bu kapitalizmin sonu olur.

Kapitalizmde ‘kâr’ olgusu değişirse de, kârın elde edilme yöntemleri, koşulları, diğer bir deyişle ‘sermaye birikim rejimi’ ve ‘düzenleme tarzı’ her yeni kapitalist safhaya geçerken krizin etkisiyle değişebilir, dönüşebilir. Örneğin Fordizmin ulusal pazarlara yönelik büyük fabrika sistemi ve özel amaçlı tek tip mal üreten makineleri; vasıfsız emek kullanılarak gerçekleştirdiği seri üretimi ve buna göre gerçekleşen hiyerarşik örgütlenme biçimi Post Fordist süreçte küreselleşme olgusuyla birlikte tamamen değişmektedir. Bu süreçte daha küçük ve esnek üretim birimleri; esnek teknolojiler, zevk ve tercihlerin değişmesiyle ortaya çıkan talep çeşitliliğine uyum sağlayacak şekilde çok işlevli esnek makineler; vasıflı, vasıfsız ve yarı vasıflı olarak parçalanmış emek; mekân olarak da Fordizmin ‘ulusal’ pazarlarının yerini ‘küresel kentler’in aldığı ve piyasaların ‘küresel pazar’a ‘küresel kentler’ aracılığıyla eklemlendiği yerel/ bölgesel yeni bir ‘üretim biçimi’ söz konusudur. Bu arada Fordizmin ‘kitlesel pazar’lar için ‘kitlesel Üretim’ şeklinde gerçekleşen ‘üretim döngüsü’ Post Fordist süreçte zevk ve tercihlerin sürekli değiştiği talep çeşitlenmesine göre farklı ürünlerin farklı parçalarının farklı yerlerde üretildiği ‘parçalanmış’ bir üretim döngüsüne dönüşmektedir. Sermaye artık ‘ulusal’ pazarlardan çıkarak uluslararası alanda ‘küresel’ düzeyde serbestçe hareket edebilen bir nitelik kazanmıştır. Ulusal pazarlara dayalı üretimin tıkanıdığı yerde küresel/bölgesel ölçekli yeni bir ‘sermaye birikim rejimi’ne geçilmiştir. Buna göre günümüzdeki ‘neo-liberal kent politikaları’ ve stratejilerinin öncelikli amacı, kentin küresel sermayenin ihtiyaç ve beklentilerine göre ‘yeniden yapılandırılması’, bu konuda gerekli yasal değişikliklerin ve düzenlemelerin yapılması ve uygulamada ortaya çıkacak mağduriyet ve hak ihlallerini gizleyecek ‘meşrulaştırıcı’ bir neo-liberal bir söylemin oluşturulmasıdır. Türkiye’de daha önce yukarıda da değindiğimiz

5366 ve 6306 gibi inşaat ve imara dayalı bazı düzenlemeler bu amaca hizmet etmektedirler.

Kapitalizmde Fordist Dönem ve Fordizmin Sanayi/İşçi Kentinin Oluşumunu Belirleyen Temel Yasalar

Çalışmanın başında da belirtildiği üzere, kapitalizm, kendini yeniden üretme sürecinde, başta 'doğa' ve 'toplumsal yaşam' olmak üzere etkileşimde bulunduğu her şeyi, çevreyi, nesnelere, insan ilişkilerini değiştirmekte, dönüştürmektedir. Bu dönüşüme üretim ilişkilerinin gerçekleştiği 'coğrafya', 'bölge', 'mekân' da dahildir. Sermaye birikim sürecinde, özellikle de günümüzde 'kent', hem üretim ilişkilerinin içinde gerçekleştiği yer olma özelliğine sahip olması bakımından hem de kapitalizmin metalaştırarak kullandığı bir birikim kaynağına dönüşmesi açısından oldukça önemli bir yere sahiptir. Kent, kapitalizmin her safhasında fiziki ve sosyo-ekonomik koşullarıyla dönemden döneme farklılaşmakta, kapitalizmin her yeni safhasında gerek işlevsel gerekse yapısal olarak farklı bir formda, farklı bir toplumsal işbölümü ve örgütlenme, sınıfsal ve mekansal ayrışma ile karşımıza çıkmaktadır. Giriş bölümünde de ifade edildiği üzere bu çalışmanın amacı kapitalizmin farklı dönemlerinde kentte gerçekleşen değişim ve dönüşüm süreçleri ile kapitalist üretim ilişkilerinin bağlantısını kurmak, bunu da özellikle iki farklı kapitalist dönemi baz alarak, Fordist ve Post Fordist safhada, bir dönemden diğer döneme geçişte ortaya çıkan temel dinamikleri irdeleyerek yapmaktır. İlgili bölümde belirtildiği üzere kapitalizm kâra dayalı bir 'sermaye birikim sistemine sahiptir. Sermaye birikiminin kaynağını oluşturan kâr (artı-değer), esas olarak iki şekilde, 'mutlak artı-değer' ve 'nispi artı-değer' yoluyla elde edilmektedir. Mutlak artı-değer çıplak emek sömürüsüne, yani doğrudan ücretlerin düşürülmesiyle sağlanan emek sömürüsüne, nispi artı değer ise teknolojik gelişme ve verimlilik artışı sayesinde gerçekleşen dolaylı yoldan emek sömürüsüne dayanmaktadır. Kapitalizm Fordizm öncesi dönemde teknolojik gelişme ve verimlilik artışına dayalı bir birikim sistemi henüz gerçekleşmediği için, direk canlı emek sömürüsüne (mutlak artı-değere) dayalı bir sermaye birikim rejimine sahipti. 'Kâr uzun çalışma saatlerine ve işçilerin ücretlerinin baskılanarak düşük tutulmasına bağlıydı. Süreç içinde bu yoğun emek sömürüsü sayesinde çok önemli oranda sermaye birikimine ulaşıldı ve teknolojinin de gelişmesiyle üretim verimliliğinde yüksek artışlar kaydedildi. Bununla birlikte işçi ücretlerinde hiçbir düzenleme yapılmadan mutlak artı-değere dayalı birikim rejiminin 'rekabetçi' düzenlemeleri aynen devam ettiği

için, işçilerin alım gücünde çok önemli düşüşler oldu. Bu, sermaye birikimindeki aşırı artışla ters orantılı bir düşüştü. Sonunda sistem aşırı ‘sermaye birikimine karşı ‘sermayenin değersizleşmesi’ yetersiz’ kalan ‘eksik talep krizi’ ile tıkanı ve ‘1929 dünya krizi’ gerçekleşti. Fordist birikim rejimi bu açıdan, önceki dönem hakim olan mutlak artı-değere dayalı yaygın sermaye birikim rejiminin karşı karşıya olduğu 1929 dünya krizine kapitalizmin bulduğu ‘çözüm’ veya ‘yanıt’ olarak da düşünülebilir. Bu süreçte ağırlıklı olarak istihdam ve talep yönetimine dayalı Keynesyen politikaların hakim olduğu yeni bir kapitalist safhaya geçilmiştir. Aşırı sermaye birikimine karşı eksik kalan talep koşullarına, çalışma hayatında gerçekleşen pozitif düzenlemeler, toplumun geneline iş ve gelir sağlamayı amaçlayan tam istihdam politikaları ve işçilerin yaşam koşulları ve ücretlerinde gerçekleşen iyileştirmelerle yanıt verilmek istenmiştir. Bu dönemde işçilerin çalışma koşulları ve yaşam düzeylerinde daha önce görülmemiş düzeyde iyileşmeler kaydedilmiştir. İşçilerin sendikalaşmaları desteklenmiş; emekçi kesime birçok ekonomik ve sosyal haklar verilmiş; toplumsal yaşamda ve özellikle kent yaşamında ‘kamusal alan’ ve ‘kamusal hizmetlere erişimde’ daha adaletli, daha eşitlikçi bir yaklaşım benimsenmiştir. Krizin dayatması sonucu ‘sermaye’ elde ettiği pastadan emekçi kesime önemli oranda pay verme konusunda işçi sınıfı ile uzlaşmak zorunda kalmış, bu sayede hem sermaye birikiminin önünü tıkayan ‘kriz’ engeli aşılmış hem de tüm sınıflar açısından dünya çapında yüksek düzeyde bir toplumsal refahın gerçekleştiği görülmüştür. Bu uzlaşmadan iki taraf da kazançlı çıkmıştır. Bu dönem literatürde ‘kapitalizmin altın çağı’ ya da , ‘refah dönemi’ olarak anılmaktadır.

Fordist birikim rejiminin başlıca özellikleri şöyledir: Kitlesele üretime karşılık gelen kitlesele talep yönetimi; Taylorist sanayi örgütlenmesinin hakim olduğu, otomasyona bağlı büyük fabrika sistemi; standart ürünlerin üretildiği, üretimin ulusal pazarlar için yapıldığı ve emek gücünün daha çok yarı vasıflı işçilerden oluştuğu tekelci bir devlet kapitalizmi. Bu özellikler Allen tarafından maddeler halinde biraz daha detaylı olarak şöyle ifade edilmektedir: “ 1) standartlaşmış parçaların birleşimi, özel amaçlı makineler ve hareketli kayan montaj bandı üzerinde üretim, üretimde genel olarak standartlaşma; 2) ölçek ekonomisi ile büyük ölçekte kitlesele üretim; ulusal pazarların korunduğu sisteme bağlı standartlaşmış uzun ömürlü mallar; 3) Büyük fabrikalarda yüksek ücretle istihdam edilen yarı vasıflı işçi yığınları; 4) Merkezi yönetim tarafından belirlenen hiyerarşik, bürokratik iş organizasyonu; 5) Gelir, talep ve refah düzeyinin Keynesyen politikalarla ayarlandığı ulusal ekonomi politikaları; 6)

Tüm üretim sürecinin kitlesel üretime bağlı kitlesel tüketime dayanması” (Allen, 1993: 185). Fordizm’de devlet her konuda tek karar verici olarak ülkeye, siyasete ve ekonomiye hakimdir. Toplumsal yaşamın planlanması, tüm kurumsal yapıların oluşturulması, iç-dış bütün politikaların belirlenmesi, her türlü üretim ve toplumsal ilişki ağlarının kurulması, yönetilmesi, yönlendirilmesinde başlıca yetkilidir. Bununla birlikte ‘üretim ilişkileri’ alt-yapı olarak ele alınırsa, ‘alt-yapı üst- yapıyı belirler’ yaklaşımı çerçevesinde, bir ‘üst-yapı’ kurumu olarak devlet, bütün bu düzenleyici gücüne rağmen yine de kapitalist üretim ilişkileri tarafından ‘belirlenme’ durumunu korumaktadır; yani hem düzenleyen hem düzenlenen konumundadır. Diğer bir deyişle devlet, kendisi Fordist döneme özgü ‘tekelci’ gücüyle bütün politika ve oluşumların, değişim ve dönüşümlerin karar vericisi, düzenleyicisi konumunda olmasına rağmen, kapitalist üretim ilişkilerine ve sermaye birikim koşullarına tabiiyeti nedeniyle aynı zamanda düzenlenen konumundadır da.

Fordist dönemde, 19.yy Liberalizminin piyasa belirleyiciliğine karşı ‘ikinci endüstri devrimi’nin yeni kapitalizminin piyasalara artık bu otonomiye tanımadığını; politik ekonomistler tarafından kuralları belirlenmiş olan Laissez-faire sisteminin artık sürdürülemez olduğunu; kapitalizmin ölçeği ve menzili gerek yerel gerek uluslararası düzeyde genişledikçe devletin piyasaların işleyiş şartlarını, tarife ve vergi politikalarını artık kendisinin düzenlemeye başladığını belirten Katznelson, devletin bu dönemdeki kentlerle ilgili düzenlemelerini şöyle özetlemektedir: “Devlet ve kapitalizmin ilişkisinin bu değişen örgütün ayrılmaz yönleri olarak kentlerdeki hükümetler, mekanı, birikim ve vatandaşlığın çatışan haklarının tesis ettiği gerilim alanı içinde biçimlendirmeye başladılar. Kentin büyümesi giderek sermaye mantığının direkt bir dayatması sorunu olmaktan çıkıp, daha çok planlanmış devlet müdahalelerinin bir ürünü olmaya başladı. Yol yapımı, varoşların yıkılması, sıhhi tesisatın ve su altyapısının sağlanması ve bunun gibi hizmetler politikleşti ve bütün farklı sosyal sınıfların önem verdiği noktalar haline geldi” (Katznelson, 2019: 307). Katznelson ayrıca bu dönemde İşçi sınıfı ve sermaye sınıfının mekansal olarak farklılaşmaya başladığını, özellikle ev ve iş yeri ayrımının iyice belirginleşmesiyle sermayenin iş yerlerinin yoğunlaştığı işçi bölgelerinden uzakta yaşamayı tercih ettiğini, özellikle endüstri devriminin gerçekleştiği İngiltere’den Lancashire bölgesini örnek olarak anlatmaktadır: “Lanashire’deki el işi sisteminin yok olmasının, endüstriyel devrim içinde ev üretiminin daha genel olarak tasfiyesi gibi, mekansal sonuçları çok sayıda temeldi. Fabrika yöneticilerinin işçi sınıfı

hayatının tamamına hakim olduğu şirket kasabaları dışında kapitalistlerin rolü işyeri ile sınırlıydı ve bu işçilerin konut alanlarında direkt bir denetimden uzak, özgür yaşamalarını sağlıyordu” (Katzelson, 2019:246). Katzelson’un yukarıdaki ifadeleri bu makale kapsamında savunulan iki temel tezi destekler niteliktedir: Hem üretim ilişkileri ve sermaye birikiminin değişen koşullarının mekanı/kenti belirlediğini, dolayısıyla her kapitalist dönemde farklı bir kent formu ve sınıf yapılanmasının söz konusu olduğunu; hem de Fordizmin sanayi kentinin ağırlıklı olarak bir ‘işçi kenti’ olduğu görüşümüzü doğrulamaktadır. Fordizmin işçi sınıfına sağladığı avantajlara devletin bu konudaki belirleyiciliğine gelince, başta ‘sendikalaşma’ ve ‘topluluk sözleşme hakkı’ olmak üzere birçok sosyal hakkın emekçilere en geniş olanaklarla sağlandığı bu dönemde yetki ve sorumluluğu yine devlet üstleniyor, bütün düzenlemeler devlet eliyle yapılıyor, bütün kararlar devlet tarafından veriliyor, siyasi, ekonomik, toplumsal bütün politikaları devlet belirliyordu. Bu nedenle ‘sosyal devlet’ kavramı da literatüre bu dönemde Fordizme özgü bir kavram olarak geçiyordu. İşçilerin yaşam koşullarında çok önemli gelişmeler gerçekleşiyor, emekçi kesim tarihte hiç görülmedik şekilde bir pazarlık gücüne ve yüksek yaşam standardına sahip oluyordu. Devlet, sermaye ve emek arasındaki anlaşmazlıkların çözümünde ara buluculuk görevini üstleniyor, işçilerin çalışma şartları ve hakları, kamusal hizmetlere ve kamusal alanlara erişim olanakları, eğitim, sağlık hizmetleri ve diğer sosyal haklar yine bu dönemde en yaygın biçimde yasal güvenceye kavuşturuluyordu. Devlet her alanda büyük yetkilerle karar verici ve uygulayıcı pozisyonda bulunuyordu. Keynesyen politikaların başarıyla hayata geçirildiği bu dönemde amaç esas olarak işçilerin pazarlık ve alım gücünün artırılması yoluyla iç pazara dayalı, her ulusal devletin kendi talebini kendisinin yarattığı, başka bir deyişle ‘ulusal pazarlara dayalı’ kapalı ekonomi modelinin tüm dünyada yaygınlaştığı bir süreci başlatmaktı. Berenner ve Keil ise Fordizmin özelliklerini şöyle anlatmaktaydı: “Fordizm, sanayileşmiş batı dünyasında, İkinci Dünya Savaşı’ndan 1970’lerin başlarına kadar egemen olmuş olan birikim rejimidir. Fordist modelde üretim artışı, seri üretim teknolojileri üzerinde oturmuş olup göreceli olarak işbirlikçi çalışma ilişkilerine ve yükselen işçi sınıfı gelirlerine katkı sağlayan, sermaye ve emek arasındaki sınıfsal bir anlaşma ile yakından alakalıdır. Ayrıca, yükselen işçi sınıfı gelirleri de tüketici mallarına yönelik yerli talebi sabitleyen genişlemeci refah devleti aygıtıyla pekiştirilmiştir. Uluslararası da Fordizm, Amerikan kültürel, finansal ve askeri hegemonyasıyla düzenlenmiş ve yeniden üretilmiştir. Ve de eski

sanayileşmiş dünya boyunca uzanan geniş ölçekli sanayi bölgelerinin etkileyici dinamizmiyle kök salmıştır” (Brenner and Keil, 2013). Gramsci’ye göre Fordist birikim rejimi, kapitalist medeniyette yeni bir dönemin başlangıcıdır. Planlı ekonomiye geçişte etkili olan ama yalnızca üretimi planlamayıp aynı zamanda bireyi de planlayan bir üretim rejimidir. Fordizm sadece fabrika kapısı önünde durmamış evi ve işçinin hayatının en özel ve mahrem alanlarını da işgal etmiştir (Gramsci: 1986;302) Fordist dönemde sanayileşme ile birlikte mekân da buna göre şekillenmiş, kent içerisinde yaşayan insanların yaşam tarzları bu süreçten doğrudan veya dolaylı olarak önemli ölçüde etkilenmiştir. Yani Fordist üretimin devlet yapılanması üzerinde gösterdiği etkinin yanı sıra sosyal yapıda da önemli değişikliklere yol açtığı, kendi çıkarları doğrultusunda oluşturduğu kurallara dayalı üretim sistemiyle toplumsal yapıyı da belirlediği görülmüştür. Bu bağlamda Ford’u Taylor’dan farklı kılan özelliği, emek gücünün kullanımı için yeni bir sistem olan kitle üretimine dayalı ‘kitlese tüketim modeli’ni uygulaması yanı sıra, bunun sonucunda gerçekleşen rasyonel, modern, popülist bir ‘demokratik toplum modeli ni de oluşturmasıdır. Buradan hareketle Ford için işçilere yüksek ücret vermek yeterli olmamış onların paralarını uygun şekilde harcayacakları bir ‘tüketici birey’e dönüşmelerine de katkı sağlamıştır (Aktaran: Saklı, 2007:4)

Fordizmde devlet diğer her alanda olduğu gibi, ‘kent’ yapılanmasında ve kente dair verilen kararlarda da belirleyici konumdadır. Devlet planlama yoluyla kente müdahale etmekte, kent yaşamına ve yapılanmasına dair kararları bu konuda uzman kuruluşların ve yetkili kurumların görüşlerine başvurmakla birlikte yine sonuçta kendisi vermektedir. Kent alanlarının sınıflar arasında paylaşılması, kamusal ve özel alanların belirlenmesi, kente üretilen hizmet ve olanaklara erişim hakkının hangi kriterlerle kimin için ne şekilde sağlanacağı, tüm bu kararların sahibi, belirleyicisi hep devlettir. Üretimde çeşitlilik henüz gerçekleşmemiştir. İnsanlar hayatlarında birçok malı ilk kez görmekteyler. Başta otomobil olmak üzere birçok elektronik alet ve makine insan hayatına ilk kez girmiştir. Bu arada otomobil ilk olarak Amerika’da Ford fabrikalarında üretildiği ve dönemin en belirgin özelliği olan Taylorist bant sistemi ve onun da en temel mekanizmasını oluşturan otomasyon uygulaması yine ilk kez Ford fabrikalarında kullanıldığı için, kapitalizminin bu dönemine Fordizm adı verilmiştir. İşçiler bu fabrikalara yakın yerlerde, kent merkezinde inşa edilmiş ucuz konutlarda, ya da yine kentin önemli yerlerinde planlamayla oluşturulmuş sosyal konutlarda yaşamaktadırlar. O dönem sosyal politikalarla işçilerin

ücretleri kadar yaşam koşullarının da iyileştirilmesi amaçlandığı için, barınma, eğitim ve sağlıkta işçilere her türlü olanak bizzat devlet eliyle sağlanmakta, kentin en önemli merkezlerinde, en erişilebilir yerlerinde devlet okulları, kamu hizmet binaları, kreşler, devlet hastaneleri, devlet okulları/üniversiteleri, yeşil alanlar, dinlenme/eğlenme/sosyalleşme yerleri/tesisleri bizzat halk için halk yararına (kamu yararına) devlet tarafından hayata geçirilmekteydi. Bu anlamda Fordizmin sanayi kenti gerçekten de kamu kuruluşlarının ve halka açık kamusal alanların çok sayıda olduğu, yeşil alanlar ve sosyal alanların herkes için eşit mesafede erişilebilir olduğu, kamu yararına (halk için) planlanmış mütevazı bir ‘işçi kenti’ydi. Değişik meslek gruplarının kendi lojmanları, kampları, sosyal alanları, tatil için tesisleri, dinlenme yerleri bulunmaktaydı. Bunların hepsi kentte planlanmış ‘kamusal alanlar’ anlamına gelmekteydi. , Fordizmin toplumsal özelliğinin temelini oluşturan olgulardan biri ‘korporatizm’ di. Bu çerçevede toplum bilimci Jessop, Fordist dönemde daha çok şirket birlikleri ve ticari birlikler çerçevesinde gerçekleşen korporatizmin, 1960 ve 1970 yıllarında yaşanan ekonomik krizlerin çözümünde önemli rol oynadığını, özellikle ‘karma ekonomi’ye dayalı müdahaleci refah devletinin karşılaştığı sorunların çözümünde oldukça etkili olduğunu, ‘dengeli büyüme modeli’ne dayalı bu dönemde oluşturulan gruplar arasında işbirliğinin sistemin gelişimine de önemli katkı sağladığını belirtmektedir (Aktaran: Aydın, 2004: 17,18). İşçi sınıfı adına tüm bu kazanımlar ve olumlu işleyişin Post-Fordist süreçte tamamen değiştiği gözlemlenmektedir. Fordizmin işçi sınıfına sunduğu bütün bu imkanlar, devlet planlamasıyla yapılandırılmış ‘sanayi/işçi’ kentleri neo-liberal kentsel dönüşüm sürecinde yıkıma uğramış; yerine Post-Fordizm’in imtiyazlı sınıfları için ihtişamlı, göz alıcı, soylulaşmış ‘küresel kentler’, ‘marka kentler’ inşa edilmiştir. Bu süreç hala devam etmektedir. Özetle neo-liberalizmle birlikte “kentin sermaye birikiminin içinde gerçekleştiği mekân” olma işlevi değişmiş, bizzat kendisi ticarete konu olan ‘Kent’, soyut/somut, fiziki/ tarihi, kültürel, sosyo-ekonomik bütün varlığıyla, -ki buna, içinde üretilen hizmetleri de dahil etmek gerekir, alınıp satılabilen bir metaya dönüşmüştür.

Fordizmin Sanayi Kentinden Neo-Liberalizmin Hizmet Kentine Geçiş: Küreselleşen Hizmetler ve Yeni Bir Kapitalizm

Kapitalizmin ilk çıkışı ‘kent’de ve ticaret kaynaklı sermaye birikimiyle olmuştur. Kapitalizmin başlangıç yıllarında öncü sınıf ‘burjuva’ feodalizmin malikane sisteminden kopuk, nispeten özerk yapısıyla kentlerde yaşamaktaydı.

O dönemde 'kent' feodal örgütlenmeden uzak, kırsaldan farklı bir yaşam biçimini ve değerleri temsil etmekteydi. Bugün yeniden ticarete dayalı bir sermaye birikim sistemine dönüş olduğu görülmektedir. Ama daha komplike biçimde 'uluslararası akışkanlığı' olan 'hizmet' ve finans' ağlarıyla örülmüş küresel pazarda gerçekleşen küresel bir ticaret şeklinde gerçekleşmektedir bu. Kapitalist rekabetin sermayeyi sürekli yenilik arayışına itmesi sonucu ilerleyen teknoloji, zamanla geçmişin tek tip, basit işlevsel ürünlerle toplumsal ihtiyaçların karşılandığı yaşam biçiminin geride bırakılmasını, tercihlerin, beklentilerin çeşitlendiği, nitelik ve ayrıntının çok daha önem taşıdığı oldukça karmaşık bir toplumsal yaşama geçişi gerektirmiştir. kapitalist 'rekabet' ve 'tüketici tercihleri'nin karşılıklı etkileşimi sonucu, ürün çeşitliliği ve kalitedeki farklılaşmalar, doğal olarak aynı amaca hizmet eden ama farklı şekil, fonksiyon, görünümü olan değişik etiket ve markada ürünün piyasaya sürülmesine yol açmıştır. Ürün çeşitliliği arttıkça tüketici tercihlerini etkilemek ve müşteriyi ikna etmek 'sermaye' açısından önemli bir sorun haline gelmiştir. Tanıtım, reklam, pazarlama vb. gibi faaliyetler bu noktada önem kazanmıştır. Bu da yeni hizmet kolları ve mesleklerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu sürece ivme kazandıran en önemli faktörlerden biri de hizmetlerin ticarileşmesinin önünü açan 'özelleştirme' süreci olmuştur. Örneğin daha önce kamusal bir faaliyet olan 'eğitim' ve 'sağlık' hizmetlerinin özelleştirilme yoluyla ticarileşmesiyle, özel sektör için yeni yeni iş sahaları, sermaye birikimi ve zenginleşme için elverişli yeni fırsatlar doğmuştur. Enerji kaynaklarının, doğal gaz, su ve elektriğin özelleştirilmesi de bu konuda kâr getiren hizmet faaliyetlerinin genişlemesini, sermaye birikimi için yeni birtakım imkanların oluşmasını sağlamıştır. Yine turizm, eğlence, ulaşım, inşaat, barınma/konut üretimi, emlak satışı, tasarım, reklam, halkla ilişkiler, lojistik ve finans sektöründeki muazzam ilerlemeler sürece ivme kazandırmıştır. Bugün çok farklı nitelik ve kalitede her türlü hizmeti sunma imkanına sahip yatırımcılar gerek ulusal gerekse uluslararası müşterilere hitap etmek ve küresel pazarda yer edinmek için kıyasıya rekabet etmektedirler. Özellikle kapitalist yaşam biçiminin ve değerlerinin tüm dünyada yaygınlaşmasıyla, -en başta batı kökenli tüketim malları, sanayi ve kültür ürünleri, filmler, sinemalar, müzik, video ve diğer medya kanalları aracılığıyla pompalanan batı tipi yaşam tarzı, hobileri, alışkanlıkları; yine suni olarak yaratılan ve birtakım yerel, egzotik temalarla cazip hale getirilen geleneksel, inanç odaklı ruhsal arayışlar, paket olarak sunulan kalıplaşmış yaşam biçimleri; moda haline getirilen kıyafet ve saç tipleri

insanları spor, dans, yoga kurslarına, sağlıklı yaşam koçlarına, diyetisyenlere bağımlı kılan, sermaye tarafından bilinçli olarak metalaştırılan bir sürü ticari faaliyet ve hizmet kolunun gelişimiyle aşırı büyüyen ‘hizmet sektörü tüm dünyada ‘yükselen değer’ haline gelmiştir. Artık yeni bir süreç, ‘yeni bir kapitalizm’ söz konusudur.

Sermaye Birikiminde Mekanın Özellikle de Kentlerin Öneminin Artması: Neo-Liberalizmin Misafirhaneleri ‘Küresel Kentler

Yukarıda bahsi geçen tüm o hizmetlerin ve ürünlerin ticarileşerek küreselleşmesi, küresel pazara eklenerek uluslararası düzeyde faaliyetlere dönüşmesi esas olarak küresel ağın ticaret merkezleri olan ‘küresel kentler’ bağlantısıyla gerçekleşmektedir. Diğer bir deyişle ulusal devletler bugünkü küresel pazara ‘küresel kentler’ aracılığı ile bağlanmakta, en gelişmiş küresel kenti olan, küresel kentini en başarılı şekilde pazarlayan ulusal devletler küresel pazarda da en büyük paya sahip olabilmektedirler. Bugün Londra, Paris, New York, Tokyo, Hong Kong, bu tür küresel kentlere örnektir. küresel kentler ayrıca Alfa, Beta, Gama gibi birtakım gruplara ayrılmaktadır. Kentlerin dünya üzerindeki konumlarını ve önemlerini derecelendiren GaWC’ (Globalization and World Cities) Research Network’e göre ‘dünya küresel kentler derecelendirmesi’ aşağıdaki şekilde bir sınıflandırmayla yapılmaktadır:

Genel sınıflama Alfa, Beta ve Gamma şeklinde olup; bunların da kendi içerisinde Alfa++, Alfa+, Alfa, Alfa-; Beta+, Beta, Beta-; Gamma+, Gamma, Gamma- vd.... şeklinde ayrımları bulunmaktadır. 2020 GaWC Research Network derecelendirmesine göre Türkiye’den sadece İstanbul ve Ankara, Bangkok, Boston, Dublin, Lisbon Montreal, Prague, Riyadh, Vienna, Zurich gibi kentlerle birlikte ancak Alfa(-) de yer alabilmeyi başarmıştır. Yine 2020 GaWC Research Network derecelendirmesine göre Londara ve New York Alfa (++) kategorisinde yer almaktadır. Bu arada ‘dünya küresel kentler derecelendirmesinde’ belli kategorilerde yer alabilen ülkelerin aynı zamanda dünya global gelirinden en yüksek payı alabildikleri, küresel pastadan en büyük parçaya sahip olabildikleri gözlemlenmektedir. ‘Küresel kentler’ bir anlamda ülkelerin ‘dünyaya açılan penceresi’, yerel/uluslararası misafirlerini ağırladıkları ‘küresel misafirhaneler’e dönüşmüştür. Bugün devletler Formula 1, Eurovision, Olimpiyatlar, uluslararası turnuvalar, fuarlar, kongreler vs. gibi uluslararası

faaliyetlerin kendi kürese kentlerinde yapılması için kıyasıya rekabet etmektedirler. Bunun sebebi bu yolla ülkelerine kazandıracakları prestij ve saygıdan çok, o küresel faaliyetlerin ülke ekonomilerine sağlayacağı katkı ve gelirdir. Örneğin Türkiye'nin de İstanbul'la katıldığı 2020 Olimpiyatlarının hangi ülkede yapılacağına dair yarışta dünyanın çok önemli 'marka kentleri'/ küresel kentleri birbirleriyle yarışa girmişlerdir. Yarışmayı 'Tokyo' kazanmıştır. Böylece olimpiyatlar kanalıyla Tokyo'ya gelen tüm ziyaretçilerin daha uçakla Tokyo'ya ulaşımından başlayarak, konaklama, yeme, içme, eğlenme vs. için aldıkları bütün hizmetin karşılığı olan para (döviz)'in 2020 olimpiyatları kanalıyla Japonya'ya gitmesi kararlaştırılmıştır. Bu arada 2020 Mart ayında tüm dünyayı etkisi altına alan 'korona pandemisi' dolayısıyla Tokyo Olimpiyatının ertelenmesi söz konusudur. Yukarıdaki örnekte görüldüğü üzere günümüz neo-liberal sisteminde çok 'kent'e özel bir anlam yüklenmektedir. Kent artık kapitalizmin kendini yeniden üretirken ihtiyaçlarına göre şekillendirdiği 'fiziki' bir mekan değildir. Edward Soja'nın da vurguladığı gibi 'kent' günümüz esnek ekonomisinin asıl dinamiğini oluşturan temel bir olgudur. Bu bağlamda 'kent' tarihte daha önce hiç olmadığı kadar önem kazanmakta, sadece ekonomiyi şekillendirmekle kalmayıp aynı zamanda ekonomide ne oluyorsa her şey kentin içinde olmaktadır. Ekonomik gelişme bizzat kentin içinde gerçekleşmekte, davranışlarımız, ekonomik ve ticari faaliyetlerimiz, kültür ve sanat olayları, politika her şey kentte biçimlenmektedir (Soja, 2005: 66, 67). 'Küresel kent' (global city) kavramını ilk kullanan kuramcılardan ünlü sosyolog Saskia Sassen, 'küresel kent' kavramını, küreselleşmeyle ortaya çıkan 'yeni kent olgusunu' diğer dünya kentlerinden ayırmak amacıyla kullandığını belirtmektedir. 1991'de yayımladığı 'The Global City: New York, Londra, Tokyo' adlı kitabında Sassen, küreselleşmeyle birlikte 1980'lerle gelişen ve yeni bir sürece giren dünya ekonomisinin büyük kentler ile olan etkileşimini ve söz konusu kentlerde ortaya çıkan değişimi gözlemleyerek 'yeni bir kent' tipinin oluştuğunu savunmuştu. "Sassen'e göre finansal ekonominin genişlemesi ve uluslararası olması, nispeten küçük olan finansal pazarların da büyümesini ve küresel ekonominin genişlemesini destekleyen bir büyümeyi getiriyordu. Ancak endüstrinin en üst düzeyindeki kontrol ve yönetimi Londra, New York ve Tokyo gibi çok az sayıdaki finansal merkezde toplanıyordu" (Aktaran: Yazman, 2010). Hall'a göre 'dünya kenti' ya da 'küresel kent' finans ve yönetimi de içine alan, gerek önemli ekonomik faaliyetlerin gerekse büyük eğitim ve kültür aktivitelerinin yer aldığı, tıp ve hukuki konular başta olmak üzere değişik

alanlarda uzmanlaşmış insanların yoğunlaştığı yerleşim yeridir (Hall, 1984). Gottman ise ‘küresel kent’ kavramını ilk olarak 1989’da yayınlanan ‘Global Bir Toplumda Kentler’ (Cities in a Global Society) başlıklı derlemede yer alan makalesinde dile getirmiştir. Gottman bu kavramın kendisinden de önce 1915’te de İskoç plancı Giddens tarafından dönemin yeni büyük metropoliten alanlarını tanımlamak için kullanıldığını belirtmektedir. Hall 1966’da yazdığı ‘Dünya Kentleri’ (World Cities) başlıklı kitabında dünya kentlerini dünyanın en önemli belli başlı aktivitelerinin yoğunlaştığı şehirler olarak tanımlamaktadır. Dünya kentleri sanayi kenti özelliklerini hala taşıyan, güçlü ulusal hükümetlerin, yanı sıra bazen uluslararası otoritelerin de yer aldığı kentlerdir. Bu konuda Friedmann küresel kentin özellikle küresel ekonominin kontrol, yönetim ve organizasyon merkezi olma özelliğini öne çıkarırken (Friedman, 1995) Sassen ise küresel kentlerin sadece kontrol ve yönetim merkezi olmadıklarını, aynı zamanda ticaret ve hizmet sektörü ile finansal yeniliklerin üretiminin de gerçekleştiği yaratıcı merkezler olduğunu belirtmektedir (Sassen, 1991). Yine Giddens’in de içinde bulunduğu bazı kuramcılar bugünkü küreselleşmeyi daha önceki küreselleşme olgusundan ayırmakta ve buna ait en önemli özellikler olarak bugün ticareti yapılan mal ve hizmetlerin çeşitliliğinin artmasını ve finansal piyasaların eskisine göre çok daha genişlemiş olmasını göstermektedirler. Burada küreselleşmeyi işaret eden en önemli ip ucunun ise, ticaretin küresel ölçekte yaygınlaşmasının olduğunu söylemektedirler (Giddens, 1999). Bunlara göre, eskiden ticarete konu olan ham madde, tarımsal ürün ve madencilik ürünleri yerine artık finans ve uzmanlaşmış hizmetler gerektiren ürünler ekonomik işlemlerin ana kalemleri haline gelmişlerdir (Sassen, 1994). Friedman bu görüşlere yeni bir katkıda bulunarak, küresel kentlerde asıl belirleyici unsurun, hizmet sektöründeki büyümenin olmadığını, çünkü bu türde bir büyümenin diğer kentlerde de mevcut olduğunu; burada önemli ve diğer kentlerden farklı olanın küresel kentte bu servisleri ve bütün ekonomik faaliyetleri ‘ulusal’ ya da ‘iç’ dinamiklerin değil, ‘küresel’ ekonomik işleyişin belirlemesinin olduğuna dikkat çekmiştir (Friedmann, 1986).

Fordizmin ‘İşçi Kenti’ ile Neo-Liberalizmin ‘Küresel Kent’inin Karşılaştırması

Fordizm öncesi yaygın birikim rejiminin ‘mutlak artı-değer’ krizine (aşırı emek sömürsüne) yanıt olarak sermaye ve emek arasında tarihi bir uzlaşma gerçekleşmiş; bizzat ulusal devletlere bu konuda sorumluluk yüklenerek, sınıflar

arası gelir adaletsizliğinin ortadan kaldırması ve her bireyin mümkün olduğunca milli gelirden yüksek pay almasını hedefleyen düzenlemeler yapılmıştır. Bu arada Fordizm'de üretim ve sermaye birikimi kentlerde ve büyük fabrika sistemi içinde gerçekleştiği için, üretimin zaruri bir ayağı olan işçiler (üretici sınıf) kentin önemli bir bileşeni haline gelmiş, kent işçilerin ihtiyaç ve beklentileri gözetilerek yeniden planlanarak düzenlenmiştir. Fordizmin kenti ağırlıklı olarak işçi kenti niteliğindedir. Kentin nüfusunun sınıflara göre dağılımı, kent mekanlarının yoğun işçi nüfusuna göre yeniden tasarlanması bütün bunlar devlet eliyle ve planlama yoluyla gerçekleştirilmiştir. Temel ihtiyaç ve hizmetlerin devlet tarafından daha ucuza karşılanması amacıyla kent merkezinde ve kentin önemli yerlerinde kamu iktisadi teşebbüsleri, halka açık sosyalleşme alanları, çocuklar için oyun parkları vb açılmıştır. İşçilere ait lojman veya ekonomik konutlardan oluşan mütevazı sentler; işçilerin alım gücünün düşmemesi amacıyla sağlanan parasız okullar ve ucuz sağlık hizmetleri, kentin en gözde alanlarında yer alan kamu kurumları, devlet okulları, devlet hastaneleri vb. bulunmaktadır. Herkesin ülke kaynak ve olanaklarına eşit mesafede erişimini sağlayan kamusal alanlar, hizmetler Fordist kentin, dolayısıyla refah devletinin başlıca özellikleridir. Bu anlamda bugünkü küresel kapitalizmin 'soylulaşmış' lüks içindeki imtiyazlı kentlerine kıyasla Fordizm'in işçi kentleri daha mütevazı, planlı, kamusal yararın ön planda tutulduğu, kent olanak ve hizmetlerine erişimde fırsat eşitliği açısından daha demokratik kentlerdir.

Dünya'da özellikle 1980'lerde yaygınlık kazanan, neo-liberal kent politikaları çerçevesinde inşa edilmeye başlayan bugünün neo-liberal 'soylulaşmış' kentlerinde ise durum bunun tersidir. Fordizm'in mütevazı, işçi kentlerinin aksine neo-liberalizmin aristokrat küresel kentlerinin sakinleri kapitalizmin beyin takımıdır; üst düzey yöneticiler, tasarımcılar, modacılar, finansçılar, müteahhitler, mimarlar, mühendisler, yani yaratıcı sınıftır. Eski kent yıkılarak ve sakinleri bu yaşam alanlarından kentin çeperlerine gönderilerek, 'kent' kapitalizmin üst gelir grupları için yeniden inşa edilmiştir. Bunların talep ettiği her türlü lükse, konfora, imtiyaza sahiptir; her türlü ihtiyacın en kaliteli ve en üst düzeyde karşılanabildiği kaynak ve olanaklara sahiptir. Küresel kent esas olarak müşteri odaklıdır ve kendisi de ticari bir nesne olup değişim değerine sahiptir. Diğer bir deyişle küresel kent rekabet gücü yüksek, soyut-somut bütün varlıklarıyla metalaşmış, pazarlanabilir bir kenttir. Yüksek standartta ulaşım yolları, havaalanları, otobanları, otelleri, restoranları, eğlence ve rekreasyon merkezleri, lüks ve ihtişamlı güvenlikli siteleri, dev AVM'leri, görkemli iş ve

kongre merkezleri bulunmaktadır. Fordizm’in mütevazı kentine ait kamusal alanların, yeşil alanların, orta sınıfa hitap eden ucuz kamu binaları ve konut alanlarının, devlet okulu ve devlet hastanelerinin yerini bu göz alıcı, tasarımı ve mimarisıyla dikkat çeken gösterişli post modern binalar almıştır. Fordizm’in halka acık kamusal alanları daralmış; özel sektöre ait işletme ve kurumlar, lüks oteller, özel okullar, özel hastaneler, çeşitli özel mülkiyet alanlarına dönüşmüştür. ‘Küresel Kent’ ayrıcalıklıların kentidir ve pahalıdır; kente erişimin, hizmet ve olanaklardan faydalanmanın bedeli yüksektir. Fordizmin işçi kentinin aksine kent hizmet ve olanakları, kente ait alanlar herkese açık değildir ve erişimde adalet ve fırsat eşitliği yoktur; herkes maddi imkanları ölçüsünde bunlardan faydalanabilmektedir. Kentte sınıfsal ve mekansal ayrışma belirgin şekilde bir toplumsal eşitsizliğe işaret etmektedir. Toplumsal iş bölümü ve örgütlenme de aynı şekilde eşitsiz bir şekilde gerçekleşmektedir. Toplumun üst gelir grubu kentin bütün imkan ve olanaklarını kullanarak en pahalı semtlerde refah içinde yaşamlarını sürdürürlerken, alt gelir grupları ise yüksek kiralardan dolayı bu bölgeleri terk etmek zorunda kalmış, ancak oradaki varlıklı ailelerin evlerini temizlemek, işlerini görmek, çocuklarına bakmak amacıyla bu pahalı yerlere gelebilmektedirler. Burada astronomik fiyatlarla sunulan hizmetlerden ve ancak parası olanların faydalanabildiği imkanlardan ise yoksun durumdadırlar. Diğer bir deyişle neo-liberalizmin ‘soylulaştırılmış’ kentleri, kent olanaklarına ve hizmetlerine erişim konusunda Fordizmin işçi kentlerine göre daha anti-demokratik ve imtiyazlılar kentidir.

Önemli bir diğer farklılık da Fordizmin ve neo-liberalizmin kendini yeniden üretme mekanlarıyla ilgilidir. Fordizmde ‘Sermaye’ kendini yeniden üretmekte olduğu ulusal sınırlar içinde hareket alanını kısıtlamış, ‘kendisini yeniden üretmenin mekanı’ olarak ‘ulusal pazar’ını belirlemiştir. Neo-liberalizmin kendini üretme mekanı ise tüm dünya yani ‘küresel pazar’dır. Bu açıdan iki farklı kapitalist döneme ait kent yapılanmasının, hakim kapitalist üretim ilişkileri ve birikim rejiminin gereklerine göre şekillenmiş birbirlerinden farklı işlev ve özellikleri vardır. Neo-liberal dönemin aksine Fordizmin kentlerinde kamu yararı her şeyin üstündedir. Emekçi kesimin talepleri gözetilerek planlanan Fordizmin sanayi/işçi kentleri yukarıda da vurgulandığı üzere daha demokratik özelliklere sahiptir. Bunun sebebi: işçilerin birbirleriyle etkileşebileceği, sosyalleşebileceği, erişimi herkese açık kamusal alanların yaygınlaştırılmasına önem verilmiştir; okul, hastane gibi kamu hizmeti veren kurumların kentin merkezi ve ulaşımı kolay yerlerinde inşa edilmesine özen gösterilmiştir; hatta

kent kaynakları ve olanaklarının toplumsal sınıflar arasında eşit ve adaletli paylaşımının sağlanması için 'kamusal yarar' her şeyin üstünde tutulmuş, adeta kutsallaştırılmıştır. Kamu Yararının söz konusu olduğu durumlarda bireysel hak ve özgürlükler ikinci plana atılmıştır”(Şahin, 2015: 62). Sonuç olarak Fordizmde kentler esasen işçi sınıfının ihtiyaç ve beklentilerini karşılayacak, hayatını kolaylaştıracak şekilde düzenlenmiş ve planlanmıştır. 'küresel kent' ise tamamen 'elitlerin kenti' olarak tasarlanmıştır. Hizmet sektöründe çalışan üst düzey meslek grubu ve yöneticilerden, küresel sermaye patronlarından, yaratıcı özelliği olan tasarımcılardan ve sanatçılardan oluşan küresel kentin sakinleri kent merkezinde emekçi kesimle çok yakın mekanlarda, ortak bir yaşamı paylaşarak yaşamayı tercih etmemektedirler. Onlar için 'eski kent' yıkılarak daha konforlu, ihtişam içinde olanaklarla 'soylulaştırılmış' küresel kentler inşa edilmek istenmektedir. Bu arada 'eski kentin yıkılıp yeniden inşa edilmesi sürecinde özellikle inşaat sermayesi için birçok zenginleşme fırsatı ve 'sermaye birikim olanağı ortaya çıkmıştır.

Post-Fordist Sermaye Birikim Sürecinin Temel Dinamikleri: Hizmet ve Finans Kapitalin Yükselişi, Özelleştirmeler, 'Küresel Kent' ve 'Marka Kent'ler inşa eden İnşaat Sektörü ve Neo Liberal Kentsel Dönüşüm Projeleri

Yerli-yabancı çok sayıda ziyaretçisi bulunan ve bunlardan gelir sağlanan küresel kentlerde, ihtiyaçların en üst düzeyde ve en yüksek standartlarda karşılanması çok önemlidir. Mekanlar, yeme, içme, konaklama, ulaşım, eğlence ve sosyalleşme alanları, kentte üretilen hizmet ve faaliyetler, tarihi, kültürel etkinlikler bütün her şey kent sakinlerinden ziyade 'ziyaretçiler' ve /veya 'konuklar' içindir. Çünkü onlar kentin gelir getiren müşterileridir aynı zamanda. Gelir akışının sürekliliği için müşteri memnuniyeti her şeyin üstündedir. Konuklarını en iyi ağırlayan, en kaliteli en konforlu hizmeti sunan, alt yapı imkanları en gelişmiş, zengin tarihi ve kültürel mirası olan, ziyaretçilere en fazla seçenek ve çeşitlilik sunan, yaratıcı etkinlik ve faaliyetler üretebilen markalaşmış, vizyon sahibi 'küresel kentleri' bulunan ülkelerin dünya küresel gelirinden de en yüksek payı aldıkları görülmektedir. Bu süreçte sermaye birikiminin önemli bir bölümü 'küresel kentler' aracılığı ile bu şekilde küresel ölçekte üretilen ulusal ve uluslararası mal ve hizmetler üzerinden sağlanmaktadır.

Sermaye birikiminin diğere bir kaynağını ise ‘özelleştirmeler’ oluşturmaktadır. Bu sayede, daha önce halka açık olan kamusal alanlar, birtakım stratejik önemi olan devlet arazileri, devlet okulları, devlet hastaneleri, üniversiteler, parklar, plajlar, sahiller, yaylalar, ormanlar vb. gibi kamu arazileri/kurumları, lüks otel , AVM ya da diğere tür ticari amaçlı tesis/bina, konut yapılmak üzere belli bir ‘birey’ ya da ‘sermaye grubunun’ tasarrufuna bırakılmak suretiyle özelleştirilmekte, böylece kamu kesiminden sermayeye önemli bir gelir transferi gerçekleştirilmektedir. Buna ek olarak daha önce kamu tarafından halka parasız ya da ucuza sunulan bazı hizmetlerin özel sektöre devredilerek ve birtakım kar getirici ticari faaliyetlere dönüştürülmesi suretiyle de yine ‘sermaye sınıfı’ lehine bir gelir aktarımı yapılmakta ve sermaye birikimine katkı sağlanmaktadır. Bu süreçte kapitalist devlet de halkın/kamunun hakkı olan ülke kaynak ve olanaklarının sermaye lehine yeniden dağılımını sağlayacak düzenlemeleri yaparak ve gerekli yasal alt yapıyı hazırlayarak, neo-liberal sermaye birikim sürecinin güvenceye alınmasındaki kendi rolünü yerine getirmektedir.

Neo-liberal süreçte bir diğere ‘sermaye birikimi’ sağlayan kaynak da ‘kentsel dönüşüm’ projelerinden sağlanan gelirlerdir. Diğere bir deyişle ‘inşaat odaklı kentsel dönüşüm modeli’ ile elde edilen sermaye birikimidir. Bu sürecin özellikle Türkiye’de şu şekilde gerçekleştiğı gözlemlenmektedir. Öncelikle yüksek arsa rantı nedeniyle, tarihi ve turistik alanlar, devlet okulları, devlet hastaneleri, parklar, ormanlar, tarım ve su havzaları, yeri değere lenmiş halka ait konut alanları, sanayinin getirdiğı kirlilik yüzünden tercih edilmeyen ama dönüştürüldüğünde getirisi yüksek olabilecek gecekondu bölgeleri, kent dışında, kırsalda yaylalar, ormanlar, plajlar, arsa değere i yüksek tüm bu alanlar ‘yenileme alanı’ ilan edilerek ‘kentsel dönüşüme’ tabi tutulmakta; ihtiyaca yönelik değı l ‘mübadele odaklı’ bir konut ve yapı üretimi gerçekleştirilerek ve bunlar sonradan astronomik fiyatlarla satılarak ülke ortalamasının üstünde bir gelir ve sermaye birikimi’ sağlanmaktadır. Süreçle ilgili ilk adım evlerin ve/veya kentsel dönüşüme girecek bölgenin boşaltılmasıdır. Bu orman arazisi ise ağaçların kesilmesidir; konut alanı ise evlerin boşaltılmasıdır. Evler, ‘acele kamulaştırma’ ile inşaat firmalarına sağlanan avantaj sayesinde en ucuz maliyetle, adeta el konularak sahiplerinin elinden alınmakta; süreç içinde alt-gelir grubuna ait bu yoksul bölgeler yerel halktan arındırılarak ‘soylulaştırılmak’ üzere inşaat firmalarına teslim edilmektedir. Bu konuda devletin yaptırım gücü ve neo-liberal politikalar kapsamında çıkarılan imar/inşaat yasa ve düzenlemeleri sayesinde ortaya çıkabilecek pürüz ve engeller zaman içinde giderilmekte,

inşaat firmalarının işlerinin kolaylaştıracak önlemler adım adım gerçekleştirilmektedir. Çalışmanın başlarında da belirtilen 5366, 6306 nolu 'afet yasası' gibi yasalar bu kapsamda çıkarılan yasalardır. Bu yasaların hepsine, sermaye için en zor iş olan inşaat alanlarının yerel halktan arındırılarak 'arsalaştırılması' sürecine hizmet etmek üzere, evlere, mülklere müteahhit lehine el koymanın önünü açan 'acele kamulaştırma' maddesi eklenmiştir. 'Acele kamulaştırma' aslında mülkiyet hakkını ihlal eden, tapu tasarruf hakkını mülk sahibi aleyhine kısıtlayan bir düzenlemedir. Asli görevi mevcut sermaye birikiminin sorunsuz, kesintisiz sürmesini sağlamak olan neo-liberal politikaların bu süreçteki misyonu da, esas olarak, dönemin hakim sınıfı olan inşaat sermayesinin imar ve inşaata yönelik ihtiyacı olan düzenlemelerin yapıldığı, gerekli yasal altyapının hazırlandığı bu aşamada gerçekleşmektedir. Bu yasal düzenlemelerle sürecin önemli bir parçası olan 'kentsel dönüşüm' projelerinin uygulanmasının önündeki engeller de kaldırılmış olmaktadır. Türkiye'de doğayı, çevreyi, yaşamın sürdürülebilirliğini tehdit etmek pahasına sermaye lehine çıkarılan yasaların sayısı son dönemde o kadar artmıştır ki, 'kamu yararı' bir yana bırakılarak doğrudan sermayenin çıkarları için gerçekleştirilmiş bu taraflı 'hukuk düzeni' ve 'adalet sistemi' bugün artık 'kamu vicdanını' rahatsız edecek düzeye ulaşmıştır. Örneğin kısa bir zaman önce Şehir Plancıları Odası (ŞPO) nun 'doğanın tahribatına yönelik' açıkladığı birtakım imar ve inşaata yönelik 'korumacılığa aykırı düzenlemeler, Türkiye'de doğaya ve çevreye duyarlı birçok insanın endişelerini de arttırmıştır. 5 Nisan 2020 tarihinde Ekoloji Birliği internet sitesinde de yayınlanan (hala yayında olan) ŞPO'nun raporuna göre "sit alanlarının koruma statülerinin parça parça değiştirildiği, sit alanlarının daraltıldığı ve koruma statülerinin düşürülmesi sonrasında, yapılan bu değişikliklerle bir de kullanma koşullarındaki kapsamın genişletildiği; Bu yönetmelik değişikliği ile İzmir'de de korunması gerekli birçok doğal alanın tehdit altına girdiği; Foça, Urla ilçeleri ile Karaburun, Çeşme Yarımadalari ve ülkemizin en önemli sulak alanlarından biri olan Gediz Deltası başta olmak üzere korunması gerekli doğal sit statüsündeki alanların, doğal niteliklerinin bozulmasının önünün açıldığı ve söz konusu nitelikli alanların yapılaşma tehdidine açık hale getirildiği" ifade edilmektedir. Raporda ayrıca Ayrıca son dönemde kamuoyu gündeminde olan "Çeşme Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgesi" ilanı ve bu bölge için alınmış 'acele kamulaştırma' kararlarının da bu sürecin parçası olduğu hatırlatılmaktadır. Bu konuda 'Egeli Gazete' sinde yer alan açıklamada da bu yönetmelik değişikliği ile Nitelikli Doğal Koruma

Alanlarında, entegre nitelikte olmayan tarım ve hayvancılık tesisleri ile balıkçı barınağı, iskele, kültür balıkçılığı ve doğal kaynak suyu kullanımına yönelik uygulama ve yapılaşmalara izin verildiği vurgulanmakta, Sürdürülebilir Koruma ve Kontrollü Kullanım Alanları'nda da, diğer koruma statülerinde yapılabilecek yapı ve faaliyetlerin yanı sıra sanayi tesislerini de içerecek biçimde entegre üretim ve depolama tesisleri ile madencilik faaliyetlerinin yapılmasına olanak sağlandığına dikkat çekilmektedir.

Devletten ve yasalardan güç alınarak 'acele kamulaştırma' yoluyla el konulmuş, boşaltılmış, arsaya dönüştürülmüş yerleşim alanlarında, orman arazilerinde, tarım ve su havzaları ve hatta 'sit alanlarında'; genel olarak da 'korunması gerekli' ama sonradan üzerindeki korumanın kaldırdığı 'dönüşüm' alanlarında bu şekilde üst gelir grubuna hitaben lüks konutlar, oteller, AVM'ler, ihtişamlı, görkemli lüks binalar inşa edilerek ve bunlardan maliyetinin çok üstünde astronomik kazançlar sağlanarak ülkede belli bir azınlığın imtiyazlı gelir elde etmesinin yolu açılmaktadır. İnşaata dayalı bu büyüme modelinde sadece kentler hedef alınmamaktadır; yukarıda da vurgulandığı üzere hizmet sektörünün işine yarayacak her türlü arazi, bina, okul, hastane, park, koru, yayla, bostan, tarihi sit alanları, tarım alanları, su havzaları vb. bu sürecin bir parçası haline getirilip dönüştürülmektedir. Türkiye'de günümüzde bu politikalar yüzünden doğa talanın, ağaç katliamının ve betonlaşmanın son derece arttığı görülmektedir. Ayrıca bir de büyük ölçekli inşaat projeleri vardır. Örneğin, baraj, maden, enerji santralleri, köprüler, metro ve yol inşaatları vs... Tüm bu projeler ve neo-liberal kentsel dönüşümün sürecinin sağladığı avantajlarla bugün Türkiye'de inşaat sermayesinin ciddi bir servet birikimine ulaştığı gözlemlenmektedir... Bu anlamda yukarıda bahsedilen üç 'sermaye birikim' yönteminden en önemlisi olmasa da 'en stratejik' olanı, kendisine bağlı bir sürü iş kolunun olması ve bunların kazanç sağlamalarının da dolaylı yoldan kendisine bağlı olması nedeniyle, inşaat sektörüdür. 'İnşaata dayalı sermaye birikim modeli' bu yönüyle neo-liberal sürecin motor gücünü oluşturmaktadır. Çünkü hizmet sektöründeki bir çok iş sahası, ancak inşaat sektörü ayakta kalırsa faaliyetini sürdürüp kazanç sağlayabilmektedir. Örneğin peyzaj ve mimarlık hizmetleri, emlakçılık ve reklamcılık; inşaat sektörüne mal temin eden demir, çelik, kum, cam, çimento, boya, ahşap, parke vs. satışına dayalı iş kolları; binaların içindeki bütün dekor tasarım işleri; inşaatlar bittikten sonra evlerin döşenmesi için alınan eşyalar, başta beyaz eşya olmak üzere bütün eşyaların satışı; inşaat sektörünün iş yapmasından doğrudan ya da dolaylı olarak etkilenen

ticari faaliyetlerdir. Özellikle Türkiye gibi sanayileşme düzeyi düşük, üretim ekonomisi zayıf, tüketim ekonomisine ve ticarete dayalı ülkelerde durum ağırlıklı olarak böyledir.

Son olarak ‘Finans’ sektörünün bu süreçteki rolünü açıklamak gerekirse; finans sektörünün neo-liberal süreçte, sistemin hem yatırım/üretim hem de tüketim/talep ayağı ile kesintisiz sürmesini sağlayacak ‘nakit döngüsünü güvence altına almak’ bakımından ‘hayati’ bir önemi bulunmaktadır. Bankalar hem yatırımcılara hem tüketicilere aynı anda kredi sağlayarak sistemin nakit akışında sıkıntıya girmesinin önüne geçmektedirler. Örneğin ‘talep’ yetersiz kaldığında tüketici kredilerine ağırlık vererek bu konudaki eksikliği gidermeye çalışmakta; ‘sermaye’ ve ‘yatırımlar’ yetersiz kaldığında ise yatırımcıları destekleyecek düşük faizli avantajlı yatırım imkanları sunarak sistemin ‘arz’ ve ‘talep’ dengesini sürekli koruyacak tedbirleri almaktadırlar. Sonuçta Fordizmde bankalar daha çok ‘yatırım’ ağırlıklı krediler verirken ve istihdam yaratıcı politikalarla geliri arttırma yoluyla talep kontrol edilirken, -çünkü soyal devletin görevidir bunlar: talebi desteklemek, iş yaratmak, gelir yaratmak-; neo-liberal süreçte ise bankalar her iki rolü de birlikte üstlenerek, hem yatırımların kesintisiz sürmesini sağlamak için ‘yatırım kredileri’ vermekte; hem üretilen mal ve hizmetlerin tüketimini güvence altına alacak şekilde halka ‘tüketici kredileri’ sağlamaktadırlar. Bunun yanı sıra finans sektörü aynı zamanda spekülâtif kazançların, parayla para kazanmanın da bir aracı haline gelmiştir. Bu açıdan finans sektörü inşaat ve turizm sektörü yanında neo-liberal sürecin en önemli kilit sektöründen birini oluşturmaktadır. Hatta sistemin nakit akışını sağlayarak adeta sistemin can damarlarını oluşturmaktadır.

Sonuç

Robert Park’ın “*insanlar kentlerini üretirken kendilerini de yeniden üretmektedirler*” görüşüne kısmen katılmak mümkün olsa da, bu çalışmada savunulan görüş, kenti ‘tasarlama’ ve ‘oluşturma’ sürecinde bireylerin tamamen özgür olmadıkları, sermayenin kendini yeniden üretme koşullarının uzam, bölge ve mekânı belirlediği gibi kenti de belirlediği ve sonuçta kapitalist üretim ilişkilerinden bağımsız bir kent oluşum ve yapılanmasının mümkün olmadığıdır. Kapitalist sistemde diğer bütün üst-yapı kurumları ve oluşumlarının olduğu gibi kentin oluşum ve dönüşüm süreçlerinde de aynı kapitalist dinamikler ve sermaye birikim yasaları geçerlidir. Çalışma boyunca sıkça vurguladığı üzere sermayenin

kendini yeniden üretebilmesi için elverişli coğrafi, fiziki koşullara, mekânlara ihtiyacı bulunmaktadır. Bu bölge olabilir, kent olabilir; önemli olan sermayenin kendini yeniden üretme sürecinde ihtiyaç duyduğu her nesneyi, doğal yaşamı, çevreyi, coğrafyayı, mekânı kendi ihtiyaçları doğrultusunda değiştirme, dönüştürme gücüne sahip olduğu gibi, ‘kır’ ve/veya ‘kent’i de aynı şekilde değiştirip, dönüştürüp yeniden yapılandırma gücüne sahip olmasıdır. Kapitalizmin bu belirleyici özelliği göz önünde bulundurulduğunda, dönemsel olarak her kapitalist safhada hangi nüfusun kentin hangi bölgesinde yoğunlaşacağı, kentsel alanların farklı sınıflar arasında nasıl paylaşılacağı ve bunun sonucunda ne tür ‘sınıfsal’ ve ‘mekânsal’ ayrışmalar yaşanacağı konuları, kapitalist üretim ilişkileri ve egemen güç ilişkilerinden bağımsız düşünülmemelidir.

Günümüz küresel sisteminde ‘kent’e çok özel bir rol biçilmiştir. ‘Kent’ artık sadece kapitalizmin kendini yeniden üretirken ihtiyaçlarına göre dönüştürdüğü, biçimlendirdiği fiziki bir yapı olarak değil, bizzat küresel birikimin içinde gerçekleştiği, bütün dünya ekonomilerinin küresel kapitalizme onun aracılığı ile eklemlendiği ve kendisinin de alınır satılır meta haline geldiği, ticarileştiği oldukça karmaşık, dinamik bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Daha önceki bölümlerde Soja tarafından vurgulandığı üzere, günümüzde bölgeler ve her bölgede yer alan ‘küresel kentler’ esnek ekonominin temel dinamiğini oluşturmaktadır. Bu bağlamda ‘kentler’ bugün tarihte daha önce hiç olmadığı kadar önem kazanmaktadırlar. Öyle ki sadece ekonomiyi şekillendirmekle kalmayıp aynı zamanda ekonomide ne oluyorsa kentin içinde olmakta; ekonomik gelişme bizzat kentten sağlanan kazançla, yani kentin kendisi de metalaşarak gerçekleşmektedir. Kentte üretilen her artı-değer, yani kültür, sanat, tarih, politika vb.gibi değerler arttıkça kentin değişim değeri de artmaktadır (Soja, 2005, s.66, 67).

Post Fordist neo-liberal sermaye birikim sürecinde, zenginliğin, yani sermaye birikiminin başlıca üç yolu/yöntemi bulunmaktadır. Bunlardan birincisi metalaşmış/markalaşmış kentler/şehirler, hatta kır/köy ve burada üretilen hizmetlerdir. İkincisi bu hizmetlerin içinde gerçekleştiği kentlerin, özellikle de küresel kentlerin yeniden inşası ve diğer yapılaşmaya yönelik inşaat süreçlerinin sağladığı zenginleşme ve sermaye birikimidir. Bu bağlamda inşaat faaliyetlerinin kendisi yanı sıra arsa rantlarının da emek aleyhine sermaye lehine önemli bir gelir aktarım mekanizmasına dönüştüğü görülmektedir. Son olarak da kamusal alanların ve birçok kamu hizmetinin özelleştirilmesi sonucu ülke veya dünya

kaynak ve gelirlerinin yine emek aleyhine sermaye lehine yeniden paylaşılması ve kamudan (halktan) sermayeye doğru yeniden bir gelir aktarımının gerçekleştirilmesiyle de sermaye birikimi sağlanabilmektedir. Son yıllarda Türkiye’de bu yolla çok ciddi servet birikimi edinen sermaye gruplarının olduğu bilinmektedir.

Bu süreçte neo-liberal politikaların görevi, mevcut sermaye birikiminin önünü açmak, özellikle de ekonominin itici gücü olan inşaat sektörünün faaliyetlerini kısıtlayan yasal ve kurumsal engelleri ortadan kaldıracak düzenlemeleri yapmaktır. Günümüzde devletlerin talep arttırıcı, gelir ve istihdam yaratmaya yönelik ‘sosyal devlet’ misyonu -sözde hala varmış gibi ifade edilse bile- ortadan kalkmıştır. Bu konuda ihtiyaç duyulan açığı giderme görevini ‘yardımlar’ konusunda ‘sivil toplum’, nakit ihtiyacını giderme konusunda da ‘finans’ sektörü’ üstlenmiştir. Sivil toplum oluşumları halkın ihtiyaç ve taleplerine göre yardım ve bağışlarda bulunarak yoksullaşmanın toplumda yaratabileceği sorunlara kısmi çözümler üretirken ve bu şekilde ortaya çıkabilecek toplumsal tepkileri azaltırken, “*üretim ve tüketimin döngüsünün kesintisiz sürdürülmesi*” gibi kapitalizmin en temel sorununun çözümü ise ‘finans’ sektörü’ne bırakılmıştır. Finans sektörü bugün ‘kapitalizmin krize girmemesini güvenceye almak’ gibi çok önemli bir rolü üstlenmiştir. Finans sistemi hem ‘yatırım’ krizine hem de ‘tüketim/talep’ krizine yol açabilecek her türlü riske karşı gerekli önlemleri almalı, yatırımlar eksildiğinde yatırım teşvik ve kredileri ile yatırımcıları, tüketimde/talepte bir sorun olduğunda da tüketiciye sağlayacağı düşük faizli kredilerle tüketiciyi desteklemelidir. Böylece sistemin ihtiyaç duyduğu ‘yatırımlar’ yanı sıra üretim sürecinde üretilen her türlü mal ve hizmetin tüketimini sağlayacak nakit akışının güvencesini sağlamak da yine finans sektörüne düşmektedir. İnşaat sektörü battığında nasıl bütün ekonominin durma riski varsa, Finans sektörü battığında da sistemin çökme riski bulunmaktadır. Yani Finans sektörü kapitalizmin can damarını, kalbini oluşturmaktadır. Kalbin durması demek üretim döngüsü ve nakit akışının durması; satışların gerçekleşmemesi; bölüşülecek gelirin ortaya çıkmaması; yarınki yatırımların yapılamaması; ertesi gün üretime devam edilememesi demektir. Yani kapitalizmin iflası demektir...

Bu arada makalenin dayandığı, kapitalist üretim ilişkilerinin mekânı/kenti belirleme, dönüştürme gücüne sahip olduğu ‘temel tezi’ yanı sıra çalışmada ayrıca ikinci bir görüşe daha yer verilmektedir; bu da hangi kapitalist safhada hangi tür

bir kent yapılanması ve sınıfsal ayrışmanın, mekân tasarımı ve iş gücü örgütlenmesinin oluşacağına yine o dönemin ‘üretim ilişkileri’ ve ‘sermaye birikim’ koşullarınca belirleneceği anlayışıdır. Diğer bir deyişle dönemsel olarak kentler farklı yapı ve özellikler ortaya koysa da, her kapitalist dönemde kentlerin bu değişen formlarını ve işleyişlerini belirleyen aynı sermaye birikimine özgü değişmez yasaların olduğudur. En önemlisi kapitalizmin bir ‘kâr’ sistemi olmasıdır. Bu kapitalizmin değişmez yasasıdır. Sermaye birikiminin kesintisiz sürmesi için kârın kesintisiz sürmesi gerekmektedir. Sistem kâr ettiği sürece, sermaye birikimini sağlayan diğer bütün koşullar değişebilmektedir. Kâr hadleri düştüğünde ya da sermaye birikimi kesintiye uğradığında ise, bu ‘kriz’ anlamına geleceği için, sistemi yeniden ‘kâr’ eder hale getirecek düzenlemelerin derhal hayata geçirilmesi gerekmektedir.

Makalenin örnek çözümleme bölümünde bu çerçevede iki farklı kapitalist dönem üzerinden, Fordist ve Post Fordist süreçte ortaya çıkan iki farklı ‘kent’ yapılanması ele alınmaktadır. Başlangıç olarak bu iki kent oluşum sürecinin ‘kapitalist üretim ilişkileri ve sermaye birikim koşulları’ ile bağlantısı irdelenmektedir. Sonra Fordist işçi/sanayi kentini dönüştüren temel yasalarla Post-Fordist neo liberal sürecin küresel/hizmet kentini dönüştüren yasaların her ikisinin de aynı kapitalist sermaye birikim yasaları olduğu; diğer bir deyişle aynı sistemin ‘kâr’ ını güvence altına alan yasalar olduğu saptaması yapılmaktadır. Diğer her şey ve koşullar bu yasalara tabii olarak değiştirilebilir, sisteminin sürdürülebilirliği için bunlara müdahale edilebilir, dönüştürülebilir. Bu değişen dönüşen şeylerden biri de ‘kent’ tir. Bu yüzden Fordizmin sanayi/işçi kenti ve Post Fordizmin küresel/hizmet kenti aynı özelliklere sahip değildir; çünkü farklı iki kapitalist dönemin koşullarına tabii olarak oluşmuş, iki farklı kent yapılanmasıdır bunlar. Bu arada Fordizm’in sanayi ağırlıklı mütevazı ‘işçi kenti’nden neo-liberalizmin hizmet ağırlıklı soylulaşmış ‘küresel kent’ine geçişte, araştırma açısından önemli şu çıkarımlar elde edilmektedir: Fordizmin emekçilere hitap eden ucuz mekânlar ve mütevazı yaşam standardından oluşan sanayi/işçi kentinin yerini neo-liberal dönemde soylulaşmış/elitist, mekansal ve sınıfsal ayrışmaların dikkat çektiği ‘küresel kent’ almıştır. Yoksullaşan alt gelir grubundaki emekçiler bu süreçte kent çeperlerine sürülmüş, pahalı mekanları ve binalarıyla astronomik fiyatlara ulaşan kent merkezlerine üst gelir gruplarının yerleşimi sağlanmıştır. Fordizmin sanayi kentinin, işçi sınıfının kendini yeniden üretiminde iş gücü maliyetini düşürerek fiyatları düşük tutmak, aynı zamanda da ücretli kesimin alım gücünü koruyarak tüketim alışkanlıklarının,

dolayısıyla da talebin korunmasına hizmet etmek gibi bir işlevi bulunmaktadır. Bu yolla kapitalizm, 1929 eksik talep krizine, yeni bir birikim rejimi ve Fordizmin tekelci düzenlemeleriyle yanıt vermiş olmaktadır; neo-liberal süreçte mütevazı sanayi/işçi kenti yıkılarak yerine ihtişamlı, gösterişli, vizyon kentlerin, marka kentlerin, yani küresel kentlerin inşa sürecinin başlaması ise kentin ticarileşmesinin, soyut, somut bütün değerleriyle alınır satılır bir meta haline gelmesinin bir sonucudur. Kent bundan böyle maddi/manevi (somut/soyut), bütün değerleriyle bir sermaye birikim kaynağı, zenginleşme aracına dönüşmüştür. Kentte üretilen hizmet ve faaliyetler de aynı şekilde servet edinmenin ve sermaye biriktirmenin önemli bir aracı durumundadır. Artık bütün alt-yapı olanakları ve hizmet çeşitliliği ile; yerli/yabancı müşterilerine en iyi hizmeti sunacak donanım ve kabiliyete sahip küresel kentlerin baş rolde olduğu ve küresel pastadan en yüksek payı almak için birbiriyle kıyasıya rekabet ettiği ‘yeni bir kapitalizm’ söz konusudur.

Fordizmin krizinin aşılması uğruna tercih edilen bu ‘Küresel hizmet kentlerinin inşa edilme sürecinin doğaya ve insanlığa maliyeti çok yüksek olmuştur. Doğaya, çevreye, topluma ödettiği bedeller ağırdır ve hala devam etmektedir. Başta betonlaşma, doğanın tahribatı olmak üzere, kentin değeri artan bölgelerinden alt gelir gruplarının yerinden edilerek ‘kent çeperlerine’ sürülmeleri; insanların evlerini kaybetmeleri, mahallelerin, geleneksel yaşam alanlarının yıkılması; mahalle kültürünün yok edilmesi; tarihi-kültürel-sit alanların, hafıza mekanlarının tahrip edilmesi, soylulaşma ile yoksul kesimlerin dışlanması, sınıfsal, mekansal olarak ayrıştırılması; gelir adaletsizliğinin artması, ülke kaynak ve olanaklarının eşitsiz bir şekilde kamuyararı gözetilmeden sermaye lehine yeniden dağılımının sağlanması bunlar sürecin olumsuz etkileridir.

Sonuç olarak çalışmanın başlangıcından sonuna kadar savunulan ve sadık kalınan görüş, kentin dönüşüm ve yeniden yapılanma sürecinde başka etken ve koşulların da söz konusu olmasıyla birlikte asıl belirleyici olanın kapitalist ‘üretim ilişkileri’ ve ‘sermaye birikim’ yasalarının olduğudur.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynakça/References

- Allen, J. (1993) "Post İndustrializm and Fordizm", Modernity and its Futures, (Ed.) S. Hall, D. Held, and T. Mc Grew içinde, England: Cambridge, 170-204.
- Aydınlı, H. İ. (2004) Sosyo-Ekonomik Dönüşüm Sürecinde Belediyeler, Ankara: Nobel Yayınları.
- Brenner and Keil (2013) "Küresel Kentlerden Kentselliğin Küreselleşmesine", (Çev.) M. Üçoğlu, Birikim Dergisi, İstanbul <http://www.birikimdergisi.com/kisi/5979/neil-brenner>.
- Castells, M. (1977) The Urban Question: A Marxist Approach, Edward Arnold, London.
- Castells, M. (1997) Kent, Sınıf, İktidar (Çev.) Asuman Erendil, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınevi.
- Çağlar, K. (1993), Ulusal Kalkınmacılığın İflası, İstanbul: Metis Yayınları.
- Çınar, T. (1998). "Dünya Kenti ve Toplumsal Kutuplaşma (İstanbul Dünya Kenti Olmalı mı?)", Tartışma Metinleri, No:12, AÜSBF, Aralık 1998, 73-98.
- Friedman, J. (1995). "Where We Stand: A Decade of World City Research", World Cities in a World System içinde, (Der.) Paul, L. Knox and Peter, J. Taylor, London: Cambridge University Press.
- Ghai, D. (1995). "Yapısal Uyum Küresel Bütünleşme ve Sosyal Demokrasi", Piyasa Güçleri ve Küresel Kalkınma içinde, (Ed.) Renee Prendergast, Frances Stewart, (Çev) İdil Eser İstanbul: Yapı Kredi, 39-72.
- Gottman, J. (1989) "What are Cities Becoming the Centre of?", Sorting out the Possibilities, Cities in a Global Society içinde, (Der.) R. G. Knight, London: Sage Publications.
- Gramsci, A. (1986). Hapishane Defterleri: Seçmeler (Çev.) Kenan Somer, İstanbul: Onur Yayınları.
- Gottdiener, M. (2001). "Mekân Kuramı Üzerine Tartışma: Kentsel Praksise Doğru", (Çev) H. Çağatay Keskinok, Praksis (2), Ankara: Dipnot Yayınları, 248-269.
- Güven, O. (1914). "Kapitalizm ve Kent: Bir Tarihselleştirme Denemesi", Gelenek Dergisi:124, <https://gelenek.org/sayi/124/>
- Helvacıoğlu, B. (1994). "Evvel Mekân İçinde Kalbur Zamanlar İçinde: Tarihi Coğrafi Materyalizm", Toplum ve Bilim, No:64-65, 77-89.
- Hall, P. (1984). The World Cities, London: Weidenfield & Nicolson.
- Harvey, D. (2008a). Umut Mekanları, (Çev.) Zeynep Gambeti, İstanbul: Metis Yayınları
- Harvey, D. (2008b). "The Right to the City", New Left Review, No: 53, 23-40.
- Harvey D. (2004). "The Right to the City", Emancipatory City? Paradoxes and Possibilities içinde, (Ed.) L. Lees, London: Sage Publications, 236-239.
- Harvey, D. (2003). Sosyal Adalet ve Şehir, (Çev.) M. Morali, İstanbul: Metis Yayınları.
- Harvey, D. (1997). Post Modernliğin Durumu, İstanbul: Metis Yayınları.
- INTES (2014) Mart 2014 İnşaat Sektörü Raporu, Türkiye İnşaat Sanayicileri İşveren Sendikası.

- Katznelson, I. (2019). Marksizm ve Kent, (Çev.) Ceren Göğüş, İstanbul: Ayrıntı Yayınları
- Keyder, Ç. (1993). Ulusal Kalkınmacılığın İflası, İstanbul: Metis Yayınları.
- Lefebvre, H. (2016). Şehir Hakkı, (Çev.) Işık Ergüden, Sel Yayınları.
- Lefebvre, H.(2015). Kentsel Devrim, (Çev.)Selim Sezer, Sel Yayınları.
- Mumford, L. (2013). Tarih Boyunca Kent, (Çev.) Gürol Koca, Tamer Tosun, İstanbul: Ayrıntı Yayınları
- Marx ve Engels, (2011). Komünist Manifesto, (Çev.) Erkin Özalp, İstanbul: Yazılama Yayınlar
- Park, R.(1967). On Social Control and Collective Behavior,Chicago: University of Chicago Press.
- Özdemir, E. (2019) “Kentin Tanımlanmasında Sosyolojik Yaklaşımlar: Toplumsal Süreç ve/veya Mekânın Çözümlemesi “, İdeal Kent, Sayı 1, 44-77 ,www.idealkentdergisi.com
- Saklı, A. R. (2007). Kapitalist Gelişim Sürecinde Fordizm ve Post-Fordizm, Ankara.
- Sassen, S. (1991). The Global City: New York, London, Tokyo, Princeton University Press
- Simonsen, K. (2005). “Bodies, Sensations, Space and Time: The Contribution From Henri Lefebvre”, Geografiska Annaler. Series B. Human Geography, No: 87(1), 1–14.
- Soja, E. (2005). “Global City-Regions: İmplicationsfor Planning Theory and Practice”, 8 Kasım Dünya Şehircilik Günü 28. Kolokyum, Prof.Dr.İlhan Tekeli Oturumu, Değişen Dönüşen Kent ve Bölge içinde , Cilt I, Ankara: OTDÜ Mimarlık Fak. Ve TMMOB Şehir Planlamacıları Odası Ortak Yayını
- Sönmez, F. (2012). Kapitalist Devlet ve Kentsel Mekanın Dönüşümü, Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın.
- Şahin, Ç. (2015). “ Türkiye’de Kentsel Dönüşüme Dayalı İnşaat Odaklı Ekonomi Modeli Ve Toplumsal Maliyeti: En Temel İnsan Haklar, Sosyal Haklar, Çevre Hakkı ve Kent Hakkı Açısından Eleştirel Bir Değerlendirme”, Sosyoloji Konferansları, No:51, 51-81.
- Tallon, R. A. (2010). “İngiltere’de Kentsel Rönesans: Kentlerdeki Yansımaları ve Eleştirel Değerlendirmeler”,Kentsel Dönüşümde Politika Mevzuat Uygulama içinde, (Der.) Dilek Özdemir, İstanbul: Nobel Yayınları, 79-98.
- Trut, H. ve Özgür E. M. (2018). “Klasik Kent Kuramlarından Eleştirel Kent Kuramlarına Geçiş Bağlamında Kentleri Yeniden Okumak”, Ege Coğrafya Dergisi (27) 1, İZMİR, 1-19.
- Yazman, D. (2010). “Kürsel Kentler”, Arkitera, 6 Nisan 2010, <https://v3.arkitera.com/h52012-kuresel-kentler.html>
- Yılmaz, O. K. (2019). “Küresel Kentler ve Türkiye Kentlerinin Küresel Kentler Arasındaki Konumları”, SUTAD, Aralık, No:47, 465-483.

Kültür Endüstrisinden Dijital Kapitalizme

From Culture Industry to Digital Capitalism

Tuğba Aydın Öztürk¹

Öz

Bu çalışma içinde bulunduğumuz dijital çağda medya ve müzik endüstrisi arasındaki ilişkileri yorumlamayı amaçlar. Müzisyenler, dinleyiciler ve müzik/ eğlence sektörü çalışanları kültür dünyasının önemli bir parçasını oluştururlar. Kayıtlı müzik endüstrisi her zaman ana akım medya ve popülerlik faktörü ile ilişkili olmuştur. Ayrıca bu çalışma, yeni medyanın önemini üretici ve tüketici açısından incelemektedir. Dijital teknolojiler medya ve müzik dünyasını nasıl etkilemiştir? Müzik endüstrisi ve sosyolojisi bağlamında geleneksel ve yeni medya arasındaki farklar nelerdir?

Bu araştırma için müzisyen, dinleyici, müzik, medya ve organizasyon şirketleri çalışanları ile birebir görüşmeler yapılmıştır. Önceden belirlenmiş sosyal medya web siteleri gözlemlenerek sonuçlar analiz edilmiştir. Dijital medya her geçen gün daha fazla ticarileşmekte ve yeni teknolojiler yoluyla kapitalizme hizmet etmektedir. Araştırma dijital kapitalizm ilkeleri göz önüne alınarak, küresel müzik endüstrisinde demokrasi ve fırsat eşitliğinin varlığını sorgulamaktadır.

Anahtar Kelimeler

Dijital kapitalizm, Müzik endüstrisi, Kültür endüstrisi, Yeni medya

Abstract

This study investigates the relationships between media and music industry in the digital age. The musicians, listeners, and employees that are a part of the musical entertainment industry at present are an essential part of the cultural world. Recorded music production in particular has always been associated with mainstream media and has always taken popularity into account. This study also examines the importance of new media with regard to the producer and consumer of music. How have digital technologies affected the worlds of media and music? What differences can be found between traditional and new media in the context of the music industry and sociology?

1 Sorumlu Yazar: Tuğba Aydın Öztürk (Dr. Öğr. Üyesi), Üsküdar Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, İstanbul, Türkiye. E-posta: tugba.aydinozturk@uskudar.edu.tr ORCID:0000-0002-9979-3770

Atf: Aydın-Ozturk, T. (2020). Kültür endüstrisinden dijital kapitalizme. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 79, 277-298. <https://doi.org/10.26650/jspc.2020.79.0003>

In this study, face-to-face interviews were conducted with musicians, listeners, employees of music companies, the media, and representatives of music companies. Pre-determined social media websites were observed, and the results were analyzed. Digital media is more commercialized and is serving capitalism to a greater extent through new technology. This study investigates democracy and equal opportunity in the global music industry, taking the principles of digital capitalism into account.

Keywords

Digital capitalism, Music industry, Culture industry, New media

Extended Summary

This study compares the culture industry and digital capitalism in relation to the world of music. A branch of the entertainment economy, the music world has always been closely interested in technological developments, cultural features, and ideologies. The establishment of an official music industry can be dated to the early 20th century. This sector has always required the support and cooperation of the media. Advertising and marketing are conducted through newspapers, television, radio, and magazines, all of which are traditional media tools. The media that a music product and musician or group appear in the media, the more attention they attract, the more sales they will have, and the more attention their concerts will attract. Large global companies size do not only target markets in economically developed countries but seek entry to all local markets. This indicates the relevance of digital capitalism for the music business.

Musicians who seek exposure must appear regularly on television shows, have their songs played on the radio, and be broadcast on music video channels to make their audience more familiar with them. As the audience becomes used to this music and their appearance becomes familiar to them, their audiences will start to admire them as icons. The global music industry, especially in North America, has created a large economic base on the systems of fandom and stardom. Popularity has become the most important fact in the culture industry. The concept of the culture industry, as developed by Adorno and Horkheimer, criticizes the production of art products for consumption. One of the main criticisms of the culture industry from a political economy standpoint is the standardization it produces.

This paper reconstructs the concept of the culture industry within the present world of music. Popular music culture in Turkey uses similar practices and approaches for the global market and the local Turkish market. Traditional media channels are widely used in the music world, and the industry has been shaped from the beginning by the discourse of popularity. In this study, structured and semi-structured interviews were conducted with 15 people working in the music industry or media.

In the first decade of the 2000s, especially in North America and Western and Northern Europe, the music industry encountered digital media and experienced revolutionary change. It is possible to interpret these years as

indicating the interaction of new sources of media with the music world, including illegal free downloading, and consequently, as demonstrating a global economic recession for the music business. American-based music professional associations and major music companies worked on the legal aspects of these disputes for nearly ten years to regain their rights. At present, the global music world has accepted the inevitable rise of digital technologies and new media, and it has adapted to this world as part of this new system.

Technology is now being used by music and media companies to create new income streams using all of the novel economic opportunities afforded by new media. Releases on digital music platforms have replaced artists' album sales. For example, iTunes, released by the technology company Apple in 2003, is primarily used to download songs. Now, however, the downloading model is being replaced by a streaming model, which provides the audience with an infinitely extensive music archive. Relatedly, the idea of possession has become a property-related issue and actions taken to enforce it seem incompatible with the transience and high speed of development of the new media age.

This work focuses on the effects that capitalism has had the digital world. Digital discourse and social media claim to offer fair and equal conditions to all users. At present, musicians can upload a music video to a website like YouTube or make an account on any social media provider to reach new followers. Some well-known artists whose songs you may know by heart have reached your ear using these means, becoming known on social media. Even musicians who cannot reach traditional media can use new media tools in their favor and become a true phenomenon if they are lucky. This fairy tale promise is an innocent flower that opens within the world of the capitalist media and entertainment industry and enchants us with its fragrance. Is there a democratic environment that can suit everyone in a world where companies are using new media so effectively? This study investigates these questions.

Kültür Endüstrisinden Dijital Kapitalizme

Dijital çağın araçları üretim ve tüketimin nasıl olacağını belirlemede önemli bir rol oynar. Kişiler birbirleriyle iletişime geçmek için eskisine nazaran çok daha fazla seçeneğe sahiptir ve bu durum ekonomik ve kültürel dünyada her gün daha fazla küreselleşen bir pazar bilinci ile karşılaşmaya olanak tanır. Bu araştırma temel olarak medyadaki teknolojik gelişmelerin müzik dünyasına ve özellikle müzisyene etkisine odaklanır. Müzik endüstrisi küresel bir pazar olarak, kültür dünyasında daha demokratik şartların oluşması adına bir potansiyel taşıyor mu ve dahası dijital kapitalizmin bir parçası olarak müzisyen ve dinleyicinin nasıl değerlendirilmesi gerekir?

Dijital dünyanın etkisindeki yeni kapitalizm küresel ekonomiyi yönlendirir ve teknolojinin tüm araçlarını kullanır. “Yeni kapitalizm, özü itibarıyla eski kapitalizmden farklı olmamasına karşın, kapitalizmin yeni bir aşamasını temsil etmektedir, çünkü yeni üretken kaynakları ve yeni örgütsel biçimleri yaratan ve küresel iktisadi yapının kökeninde bulunan yeni bilgi ve iletişim teknolojileri kapitalizmin bu yeni aşamasını biçimlendirmektedir” (Akçaroğlu, 2019: 527). Shiller (1999) ekonomik ölçekli ağlara odaklanarak 1950’lerin Amerika’ında başlayan küresel pazarlama ve iş birliği konusuna değinir. McChesney (2013) ise dijital devrim ile kapitalizm arasındaki ilişkiyi demokrasi ve eşitlik faktörlerini göz önünde bulundurarak açıklar. Akademik bir çalışma alanı olarak dijital kapitalizm konusu, medya ve kültür çalışmalarının önemli bir alt başlığıdır. Horkheimer ve Adorno (2002), Wiggins (2014) ve Wasko (2011) konuyu kültür endüstrisini domine eden ekonomi politikası perspektifi üzerinden ele alırlar.

Bu çalışma dijital teknoloji döneminde müzik endüstrisi ile yeni kapitalist yaklaşımlar arasındaki ilişkiye odaklanmaktadır. Kayıtlı müzik endüstrisi, 1990’lı yıllardan itibaren yaşanan teknolojik gelişmeler ile birlikte büyük bir değişim dönemine girer. Öte yandan, müzik ve medya sektörlerinin araçları çeşitlenip değişse bile, bu iş kolları hala ekonomisi güçlü şirketler ile popüler ve ana akım sanatçılar/prodüksörler/medya kanalı sahipleri gibi kurum ve kişiler aracılığıyla varlığını sürdürür¹.

Müzik ve kültür dünyasındaki dijitalleşme; sanatçıyı, izleyici/dinleyiciyi, medya ve teknoloji şirketlerinin üretim ve tüketim biçimlerini etkiler, beğeni ve zevklerini dönüştürür. İnternet kullanımının kitlesel anlamda yaygınlaşması ile birlikte müzik parçalarının dosyalar aracılığıyla bedava bir şekilde

1 Bkz. konu hakkında Attali (2009) ve Taylor (2015)

bilgisayarlara indirilebilmesi ve çoğaltılmasının ardından müzik ürünleri, dijital dünya içinde değiş tokuş edilebilen bedava ürünler haline gelmiştir. Kültür dünyasının içinde bedavanın sorunsallığı, onu daha en baştan değersiz kılmasıyla ilişkilidir. Bu durumu sinema, televizyon, yazılı basın ve edebiyat örnekleri için de düşünmek mümkündür. Bedava olmanın ve her yerdeliğın getirdiğı sınırsız tüketim anlayışı içinde bu yasadışı paylaşımlar hem küresel hem de yerel pazarlarda ekonomik krize yol açmıştır. Öte yandan müzik endüstrisi son 10 yıllık süreçte dijital telif haklarının hukuki boyutunun gelişme göstermesi ve dağıtım kanallarının yasal süreçlere tabi kılınması ile birlikte getirilen yeni düzenlemeler ile birlikte yeni gelir yolları yaratma imkânı bulmuştur. Ancak yine de özellikle yerel müzik piyasalarında kuralları tam olarak oturmuş bir hukuki düzen ve dijital ağdan söz etmek bir hayli zordur.

Araştırma sonucunda, medya ve yeni teknolojilerin sanatçı, dinleyici ve genel anlamda endüstri üzerindeki etkisi çözümlenebilir. Güçlü plak şirketleri, medya kanalları ve popüler müzik türlerinin popüler temsilcileri toplum ve tüketici alışkanlıkları üzerinde büyük bir etkiye sahiptir. Ayrıca alternatif bir medya olarak sosyal medya, yaratıcı endüstrilerde çalışan hemen herkese ürünlerini bedava bir şekilde tanıtmaya ve bu şekilde küresel pazarlarda yer alabilme şansı tanır. Bu çalışma temel olarak kültür dünyası temsilcileri olan sanatçıların, yeni medyada eşit fırsatlara sahip olup olmadığını sorgular. Yeni medya çağında demokrasi söyleminden söz edilebilir mi? Yeni medyanın araçları, amatör, bağımsız, yerel ya da profesyonel sanatçılara eşit ekonomik şartlar, kendini tanıtmaya fırsatı ve daha da önemlisi var olabilme şansı verir mi?

Araştırma Yöntemi

Literatür araştırması sonrasında, dijital teknoloji ve müzik endüstrisi ile ilgili raporlar detaylı bir biçimde incelenmiş ve analiz edilmiştir. Bu raporlar dijital müzik ekonomisinin küresel ve yerel pazardaki satış rakamlarını vermesi ve dijital müzik platformlarının son 15 yıl içerisinde gelişen gelişmelerini göstermesi açısından önem taşır. Bir araştırma alanı olarak dijital medya üzerinde çalışmak sayısız web site, sosyal medya ve uygulama arasında örnekler seçmeyi zorunlu kılar. Bu sebeple netnografik alan araştırması sistemli bir biçimde sınırlandırılmıştır. Dünya genelinde çok sayıda kullanıcıya sahip olan Facebook, YouTube, Twitter ve Instagram siteleri ile müzik dünyası için ayrı bir önem taşıyan MySpace web sitesi araştırma için seçilmiştir.

Yaklaşık 3000 takipçiye sahip olan resmi bir Facebook sanatçı hayran sayfasının istatistik verileri incelenmiştir. Medya ve müzik endüstrisinde çalışan 15 kişi ile görüşmeler yapılmıştır ve bu görüşmelerin 5'i derinlemesine yapılan yapılandırılmamış görüşmelerdir. Diğer görüşmeler yapılandırılmış ya da yarı yapılandırılmış görüşmeler olup, sorular görüşmecilere elektronik posta, sosyal medya anlık mesajı ya da telefon görüşmesi yolu ile ulaştırılmıştır. Çalışma içinde bir plak şirketi ile çalışan ve müzik albümü olan müzisyenler “profesyonel” ve diğerleri “bağımsız” müzisyen olarak isimlendirilmiştir. Metin içinde katılımcıların isim ve soy isimlerinin baş harfleri kullanılmıştır. Bazı görüşmecilerin isim bilgileri tamamen değiştirilmiştir. Tablo 1’de 15 görüşmecinin mesleki bilgileri yer almaktadır.

Tablo 1
Katılımcıların Bilgileri

Katılımcı	Mesleki Bilgi
1	Müzik Organizasyonu Şirket Sahibi
2	Profesyonel Müzisyen
3	Profesyonel Müzisyen
4	Bağımsız Müzisyen
5	Dijital Müzik Platformu Kurucusu
6	Sosyal Medya Uzmanı
7	Radyo Programcısı
8	Bağımsız Müzisyen
9	Radyo Programcısı ve Müzik Direktörü
10	Radyo Programcısı ve Müzik Direktörü
11	Müzik Direktörü
12	Plak Şirketi Sahibi
13	Plak Şirketi Sahibi
14	Bağımsız Müzisyen
15	Profesyonel Müzisyen

Dijital Kapitalizm Eşitlikçi Bir Demokrasi Ortamı Yaratır mı?

Müzik dünyasında müzisyen, şarkı sözü yazarı veya bestecilerin yanı sıra plak şirketleri, prodüktör, sponsorlar, pazarlama şirketleri gibi pek çok işbirlikçi kişi ve kurum da yer alır. Yaratıcı endüstrilerin farklı alanları medyayı etkin bir biçimde kullanarak, tüketicinin zevk ve alışkanlıklarını yönlendirebilme yeteneğine sahiptir. Müzik ve eğlence dünyası geleneksel ve yeni medyanın araçlarını kullanarak çok sayıda dinleyiciye ulaşmayı amaçlamaktadır. Fuchs’a (2016) göre Marksist teorisyenler kapitalist toplumlarda internet ve dijital medyanın oynadığı rolü analiz eder. Öyle ki yakın zamanda yapılan akademik

çalışmalar bir iş kolu olarak bilişsel teknolojinin güçlü şirketler tarafından yönetildiğini ve günden güne daha fazla ticarileştiğini dile getirir.

Dijital medyanın anlamı internet kullanıcılarının içerik ürettiği ve etkileşimli bir şekilde kaynak alışverişinde bulunarak sosyal bir ağın parçası olabildikleri web 2.0'dan web 4.0'a geçen süreçte çok yol kat etmiştir ve bununla birlikte dijitalleşmenin anlam dünyası da bir hayli değişikliğe uğramıştır. Teknoloji dünyasının kullanıcıları bir yana, bugünün yeni kapitalizm anlayışı, girişimciler için daha kârlı, rekabetçi, hızlı ve esnek bir hal almaktadır. Şirketler pazarlama ve reklam bütçelerini ve genel anlamda yatırımlarını büyük ölçüde dijital araçlara yönlendirmektedir. Bu da akıllara McChesney'nin sorusunu getirir: "kapitalizm eşit demokrasi sunar mı?".

Teorik manada şayet demokratik bir dünyadan söz ediliyorsa, kişiler fırsatlara ulaşabilmede eşit şartlara sahip olmalı, piyasa için sundukları emeklerinin karşılığını eşit ölçüde alabilmeli ve sosyal sorunlarla karşılaştıkları zaman, onları çözüme ulaştıracak yetkililerle muhatap olabilmelidirler. Yüksek kârlılık arayışı karşısında belirli meslek grubu çalışanlarının yaşadığı emek istismarı ve sömürüsü, şekil değiştirmekte ancak içerik olarak büyük bir değişikliğe uğramamaktadır. Yaratıcı endüstrilerin bir alt dalı olarak müzisyenlik mesleği, dijitalleşen dünyanın yeni kapitalizm kültürü ile karşılaşır ve hali hazırda var olan sosyal sorunlarla mücadele eden müzik dünyası çalışanları seslerini yeterince duyuramazlar.

1990'lı yıllardan itibaren dijital müzik teknolojisinde çok sayıda yenilik olmuştur. Özellikle dinleyiciler için müziğin internet ortamında bedava olarak ulaşılabilir olması oldukça caziptir. Ayrıca müzisyenlerin yaptıkları işleri tanıtması ve dünyanın farklı bölgelerindeki potansiyel dinleyicilere ulaşması için, internet, alternatif bir medya olarak kullanılabilir. Bu fırsatlar dijital medyanın müzik endüstrisinin tarafları için kimi zaman daha demokratik bir ortam sunduğu fikrini yaratır. Diğer yandan dünyanın büyük bir bölümü aynı hız, eş zaman ve yoğunlukta olmasa bile küresel pazarın aktörleri olarak dijital ekonomiye eklenmiştir. Yeni medya araçları fiziksel sınırları ortadan kaldırarak kısa zamanda çok sayıda tüketiciye ulaşma imkânı sağlamaktadır. Dijital teknolojiler yeni kapitalizmin en önemli bileşenlerinden biri olarak ilk sıralardaki yerini alır.

Müzik endüstrisi geçen yüzyılın başından bu yana, yerel ve küresel pazarlarda az sayıda güçlü satıcının çok sayıda tüketiciye ulaştığı oligopolistik ekonomik

sisteme tabidir. Müzik dünyasında küçük, orta ve büyük ölçekli şirketler bulunmasına rağmen, ancak ki büyük ölçekli ve ekonomik açıdan daha çok imkâna sahip şirketlerin medya ve teknolojinin araçlarına daha hızlı ve kolay ulaşabildiği bilinen bir gerçektir. Bu durumda, kültür dünyasındaki aktörler dijital medya ve yeni teknolojileri kullanarak kendilerine eşit ekonomik fırsatlar yaratabilme imkânına sahip olabilir mi?

Yaratıcı endüstrilerde çalışan kişilerin sosyal güvenceleri ve emeklerinin ölçülebilmesi genelde karmaşık bir konudur ve bu karmaşanın ilk sebebi, sanatçılığın bir meslek olarak tanımlanmasının zorluğuyla doğrudan ilişkilidir. Genel izleyici/ dinleyici kitlenin ön kabulündeki sanatçı kavramı ile ülkelerin sosyal politika uygulamaları bağlamında hukuki açıdan bu iş kolunu tanımlama biçimleri her zaman örtüşmeyebilir. Popüler kültür manasında sanatçı, tanınan popüler bir sembol ve sanat dallarından birini düzenli ya da düzensiz bir biçimde icra etmek gibi iki sınırlı kriterle açıklanabilir. Peksan ve Tosun (2014) sanatçıların sosyal haklara ulaşmada karşılaştıkları güçlükleri ele aldıkları çalışmada, farklı ülkelerde uygulanan yasal pratiklerden söz ederken, mesleğin en sorunlu konusu olan gelir güvencesizliğine vurgu yaparlar: “Sanatçıların çalışma hayatına ilişkin araştırmalar, sanatçıların çoğunun sanatsal faaliyetlerinde tam zamanlı olarak çalışmadıklarını ve değişken, parçalanmış zamanlarda ve genellikle ne zaman başlayacağı belli olmayan işlerde çalıştıklarını göstermektedir. Bu durum esnekliği mümkün kılarken, gelir güvencesinin düşük olması gibi çeşitli dezavantajları beraberinde getirir.” (Peksan ve Tosun, 2014: 211). Record Union tarafından 2019 yılında 1500 bağımsız müzisyen ile gerçekleştirilen çalışmaya göre bu müzisyenlerin %73’ü mental rahatsızlıklara sahip olduklarını belirtmişlerdir. Müzisyenlerin yaşadığı stres ve ansiyetenin başlıca sebepleri arasında finansal istikrarsızlık, yalnızlık ve başarısızlık korkusu yer almaktadır. Burada ayrıca bağımsız müzik türünü ve bağımsız müzisyenin kim olduğunu tanımlamanın da zorluğuna değinmek gerekir. Asıl olarak İngilizce’deki independent kelimesinden gelen indie (bağımsız) müzisyen kavramı, bir duruş ve icra biçimi olarak bir alternatifte işaret eder. “Indie olmak, kendilerini ana akımın dışında tutan, ortak estetik değerlere ve ortak söylemlere sahip bireylerin oluşturduğu, “popüler” ve “moda” olandan yalıtık bir izole dünyanın, kendi estetik kurallarına dayalı bir beğeni grubunun seçkinciliğinde işler” (Çerezcioglu, 2014: 100).

Sanatçılık mesleği, standart işlerden farklı olarak zaman ve mekânın esnek olduğu, gelirlerin düzensiz olduğu, yaratıcı bir uğraş alanı olmasının yanı sıra

bir sonraki işinizi bulmanın ağ kurma becerileriyle yakından ilişkili olduğu bir iş koludur ve diğer tüm iş kolları gibi ekonomik, kültürel, politik, sosyolojik ya da teknolojik gelişmelerden mutlaka etkilenir.

Yeni kapitalizmin sunduğu dijitalleşme çağında amatör, bağımsız ya da profesyonel sanatçılar yeni medya araçlarını ve teknolojik yenilikleri kullanarak içerik üretebilmeye ve bu işleri dinleyicileri ile paylaşabilme şansına sahip olur. Dijital dünyada bir içeriğin kendiliğinden yayılması ve büyük kitlelere ulaşması anlamına gelen viral olma hali ya da yüksek kullanıcı sayısına sahip popüler sosyal medya hesabına sahip olma isteği, internet çağında eşit fırsatlara ulaşabilme fikrinin her zaman taze kalmasına sebep olur. Bu olasılık, demokrasi söyleminin en güçlü olduğu noktadır.

Müzik dünyasının aktörleri, sanat dünyasının geri kalanı gibi dinleyicilere ulaşmak için geleneksel ve yeni medyanın tüm araçlarını kullanır. Öte yandan müzik endüstrisi ile medyanın iş birliği yeni değildir. Kayıtlı müzik endüstrisinin ilk günlerinden itibaren üretilen müzik ürünleri ve haberlerine görsel, işitsel ve yazılı basında yer verilir. Ayrıca medya ve eğlence sektörleri arasındaki bu ikili iş birliği oldukça kârlıdır. Müzik video kanalları ve radyo istasyonları popüler müzisyenlerin yaptığı işler ve standartlaşmış Top 40 listeleri dinleyicilerin müzik zevki üzerinde önemli bir etki yaratmaktadır.

“Müzik endüstrisi, birkaç plak şirketi tarafından domine edilen bir alan. Az sayıda ünlü star kendine TV ve radyolarda yer buluyor ve böylece iş fırsatları yakalıyorlar” (E.T, Bağımsız Müzisyen)

Geleneksel medya izleyici ve dinleyiciye içerikleri önceden hazırlanmış ve kurgulanmış hazır içerikler sunar. Her ne kadar farklı tüketici kitleleri için farklı içerikler söz konusu olsa da izleyicinin tam bir özgür iradesi olduğunu düşünmek zordur. Adorno (2012) kültür endüstrisindeki tüketicilerin sahte-bireyselliğinden söz eder. Öyle ki özgür iradesi ile seçimini yaptığını düşünen birey aslında sahte bir özgürlük yanılgısına düşer ve bu durum toplumlara yanlış bir bireysellik bilinci aşılar. Kültür endüstrisi, tüketicilerin kendi sosyo-ekonomik, kültürel, toplumsal, ideolojik vb. durumlarına uygun olanı tüketmesini bekler. Böylece medya, tüketicileri daha kolay sınıflandırıp etiketlendirebilir ve bu durum da beraberinde standartlaşmış bir üretim ve tüketim anlayışını doğurmuş olur. “Kültür endüstrisi bildik şeyleri yeni bir nitelikte birleştirir. Tüm dallarda, kitleler tarafından tüketilmeye uygun olan

ve bu tüketimi büyük ölçüde belirleyen ürünler, az çok planlı bir biçimde üretilir” (Adorno, 2012: 109)

“Radyoların dinleyicileri yönlendirme etkisi vardır. Tüketicilerin müzik beğenilerini ve trendleri belirleyebilirler”. (A.S, Müzik Direktörü)

Müzik endüstrisi ana akım müzik şirketleri tarafından yönetilse de yeni medya özellikle bağımsız müzisyen ve müzik şirketlerine kendilerini gösterebilmesi için bir şans vermiştir. Müzisyenler sosyal medya hesapları üzerinden işlerinin tanıtımını yapabilir ve sosyal medya hesaplarını aktif bir biçimde kullandıkları takdirde diğer kullanıcılar ile iletişim kurabilirler. Ancak iletişim kanallarını aktif ve düzenli kullanmanın bir zaman ve emek maliyeti vardır ve çoğu kez işin kendisini yapmaktan daha fazla vakit alabilir. Bağımsızların kendi zaman ve emeklerini kullanarak ulaşmaya çalıştıkları yeni medyanın fırsatlar dünyasında, profesyonel şirketlerin tam zamanlı ve hem yerel hem küresel pazarlardan sorumlu çalışanları mevcuttur. Dijital ekonominin sunduğu sayısız pazarlama ve reklam fırsatı finansal sermaye üstünlüğüne sahip küresel plak şirketlerinin en önemli araçları haline gelmiştir.

Yeni medya çağında ev stüdyolarının artması ve maliyetlerin azalması ile birlikte bağımsız plak şirketi ve müzisyenlerin sayısı artmıştır. Ancak, bu artışla ters orantılı olarak bağımsızların müzik endüstrisindeki ekonomik varlığı günden güne azalmaktadır ve güçlü şirketlerle rekabet edemez duruma gelirler. 2016 yılı itibariyle küresel müzik ekonomisinin gelirlerinin %80’inden fazlası yalnızca üç büyük plak şirketi tarafından paylaşılmaktadır. Bunlar Sony BMG, Universal Music Group ve Warner Music Group’tur (Heather, 2019).

“Dijital dünyada fiyatlar azalınca, yapılan işlerin sayısı da arttı. Artık müzisyenler kolayca kendi müziklerini kaydedip dinleyiciye ulaştırabiliyor. Ama çok fazla işin olması, kalitenin düşmesine sebep oldu” (E.Z, Dijital Müzik platform kurucusu)

Küresel müzik endüstrisi yeni medyanın reklam ve pazarlama yöntemlerini kullanır. Markalama, pazarlama ve tüketici ürünleri reklamları her zaman ekonominin ayrılmaz parçaları olmuştur. Son 20 yıldan bu yana müzik dünyası dijital devrimi deneyimlemiş ve hatta uyum sağlamaya başlamıştır. Bu süreçte kullanıcılar Mp3 müzik dosyalarını yasal olmayan şekillerde bilgisayarlarına indirmiştir ve böylece kaset ve CD gibi fiziksel müzik formatları satışı büyük oranda

azalmıştır. 2000’li yılların başından itibaren yeni medya yatırımları, yasal düzenlemeler ve teknolojik iş birlikleri sayesinde müzik endüstrisi yeniden gelir yaratmayı başarmaya başlar. Müzik şirketleri, medya, teknoloji ve telekomünikasyon şirketleri ile ortaklıklar geliştirir ve bu iş birlikleri yeni iş fırsatları yaratır.

Bu çalışma için bağımsız ve profesyonel müzisyenlerle görüşmeler yapılmıştır. Görüşmeciler medya kanallarında yer alabilmek için finansal ve sosyal sermaye ile popülerlik faktörlerinin önemine değinmişlerdir. Bu durumda bağımsız müzisyenler yeni medyanın kaynaklarını kullanarak ekonomik fırsatlara erişebilir mi? Şayet bağımsız sanatçı ve şirketler, geleneksel medyada ana akım plak şirketleri ve popüler müzisyenler ile rekabet edemiyorsa, yeni medya bu kişi ve kurumlar için demokratik ve eşitlikçi bir ortam sağlamada nasıl bir rol oynar?

“Sosyal medya reklam harcaması genelde müzik türüne ve dinleyici kitlesine göre değişir. Ama tabi ki para harcamanın üst limiti yok. Facebook ve Youtube için bir aylık reklam gideri 7000 ile 10000 dolardan başlar. Sanatçı popüler olsa bile, bu yatırımlara devam edilmelidir.” (A.C, Sosyal Medya Uzmanı)

Sanatçılar hem yaptıkları müziği hem de günlük hayatlarını sosyal medya sitelerinde paylaşabilir ve böylelikle dijital mecradaki hayran ya da takipçileriyle iletişim kurabilirler. Ancak, yeni medyanın sonsuz seçeneği arasında dikkat çekmek ve ilgiyi canlı tutabilmek kolay değildir. Eğer bir sanatçı sosyal medya tanıtımı yapmak istiyorsa, geleneksel medya kanallarında olduğu gibi belirli reklam harcamaları yapmak zorundadır. Böyle bir finansal sermayeye sahip olmayan bağımsız müzisyenler ise sosyal medyanın kaynaklarına ulaşmak için bireysel emeklerini kullanmak durumunda kalırlar. Bu durum kendin yap kültürünün yeni medya çağında yeniden yorumlanmasını gerektirir. İngilizcesi -Do it yourself- (DIY) kendin yap anlamına gelmektedir. Müzisyenlerden müziklerini üretmesi ve böylesine esnek, öngörülemez ve ticarileşmiş bir alan olan yeni medyada yine kendi emekleri ile tanıtımları beklenmektedir.

“Artık çok sayıda sosyal medya platformu var ve her şey çok hızlı değişiyor. Bir sitede profil yaratmak ya da hayran sayfasına sahip olmak yeterli değil. Eğer müzisyen sayfasında düzenli olarak bir şeyler paylaşmazsa, takipçileri çok hızlı unuttur. Hatırlanmak için yeni medyayı çok aktif kullanmak gerekiyor” (Bağımsız Müzisyen)

Bağımsız bir müzisyen sosyal medya hesaplarını çok aktif ve düzenli bir şekilde kullanıp kendisine bir network oluşturabilir. Ancak bu takipçi sayısının ya da daha genel anlamıyla sosyal medya popülaritesinin müzik dünyasında ekonomik bir iş imkânına dönüşüp dönüşmeyeceği hala belli değildir. Dinleyicilere gerek geleneksel gerekse yeni medyadan her gün çok sayıda içerik ulaşır. Herhangi bir şarkı, müzisyen, video içeriği bir süreliğine popüler hale gelebilir. Öte yandan, dijital dünyanın en önemli özelliklerinden biri hızdır ve çok popüler üretimler dahi oldukça kısa bir süre içinde tüketilir. Bu kısa süreli fark edilme hali, dijital dünyada çok sayıda fırsat olduğu ve daha demokratik şartlarda üretim yapılabilirdiği algısını yaratır. Ancak bu inanış dijital kapitalizm ile karşı karşıya gelmekte ve örtüşmemektedir.

Bu araştırma için, Youtube ve Myspace’de yüksek dinlenme rakamlarına ve çok sayıda takipçiye sahip müzisyenler ile görüşmeler yapılmıştır. Bu görüşmecilerin video ya da şarkıların en az 500bin ve üzerinde dinlenme/izlenme oranına sahiptir. Müzisyenlerden ikisi Youtube’da yayınladıkları amatör videolar ile fark edilmiş ve bu sayede müzik dünyasında başarılı olmuşlardır. Videolarının viral olmasının ardından, plak şirketleri ile anlaşma imzalamışlardır. Ancak bu kişiler her ne kadar yeni medyanın araçlarını kullanarak üne kavuşmuş olsalar da öncesinde kendi projelerini finanse etmiş ve müzik albümlerinin prodüktörlüğünü üstlenmişlerdir. Ayrıca, geleneksel medya kanallarında ve müzik dünyasında çalışan tanıklara sahiptirler. Bu durumda bu müzisyenlerin yeni medya başarılarının finansal ve sosyal sermaye ile desteklendiği söylenebilir.

“İnternette başarılı olabilirsiniz. Ama bu başarıyı devam ettirmek için, güçlü ve sizi destekleyecek bir plak şirketine ihtiyacınız var. Bu şirket size yatırım yapmalı, şarkılarınıza klip çekmeli ve işinizle ilgili haberleri basına vermeli. Ancak bu şekilde, müzik piyasasında kendinize bir yer bulabilirsiniz” (Profesyonel Müzisyen)

Dijital dünya küresel bir ekonomik sistem meydana getirir ve uluslararası iş birlikleri doğurur. Örneğin bu durum müzik dünyası için düşünüldüğünde, bir şarkının tek başına dünyanın farklı yerlerinde yaşayan dinleyicilere ulaşma şansı vardır. Ulaşılabilirlik, tüm sektörler için çok büyük bir pazar potansiyeli anlamına gelir. Dolayısıyla bu beklenti yeni medyayı çok daha cazip hale getirir ve DIY kültürü de dijital dünyada günden güne daha önemli hale gelir.

Milyonlarca müzisyen tarafından sürekli olarak milyonlarca şarkı üretilmekte ve müzik dünyasında tanıtılmaktadır. Ancak bu işlerin sadece çok küçük bir kısmı dinleyicinin dikkatini çekmeyi başarır. Öte yandan, dinleyiciye ulaşabilme ihtimali dijital dünyadaki demokrasi ve eşitlik söylemini güçlü tutar. Yapılan görüşmelere göre, yeni medya yoluyla dinleyiciye ulaşmak hem zordur hem de tek başına yeterli değildir. Sosyal medya ya da müzik/ video içerikli sosyal ağlarda yakalanan başarının geleneksel medya araçları ile de desteklenmesi önemlidir. Kullanıcılar herhangi bir sosyal ağda bir müzisyenin işine tesadüfen rastlayabilirler. Ya da zaten bildikleri bir müzisyeni/grubu sosyal medya hesapları aracılığıyla takip edebilirler. Fakat yine de müzisyenler, takipçilerinin ilgisini ayakta tutmak için kişisel emeklerini kullanmalıdır².

DIY (Kendin Yap) Kültürünü Yeniden Tanımlamak

Yeni medya döneminde DIY kültürü, yani bireyselleşen emek gücünün anlamı yeniden değerlendirilmelidir. Bağımsız müzisyenler kendi emeklerini kullanarak dinleyiciye, bir müzik mekân sahibine ya da profesyonel müzik dünyasında çalışan kişilere ulaşabilir mi? Yeni medyanın sanatçıların kendi müziklerinin tanıtımını yapmak için alternatif fırsatlar yarattığı doğrudur. Bu durumda sanatçılar bu potansiyeli müzik endüstrisinde ekonomik avantaj sağlamak ve iş fırsatı yakalamak için değerlendirebilir mi?

Frank (2013) müşteri alışkanlıklarını göz önünde tutarak müzisyenlerin iTunes'u etkili bir biçimde nasıl kullanabileceklerini açıklayarak, öne çıkan listelerde yer almak için bu platformlarda çalışan kişileri tanımanın; yani genel anlamda sosyal sermayenin faydasından söz etmektedir. Bu sebeple, yeni medya çalışma prensibi olarak geleneksel medya ile benzerlik gösterir. Kalabalıklar arasında kaybolmamak için ana akım kanallar, programlar ve Prime time denilen izleyicinin en çok medya başında vakit geçirdiği saatlerde yer almak yani kısaca vitrinde olmak hem geleneksel hem de yeni medyanın en önemli ortak özelliğidir.

Fiziki ve dijital albüm satışlarının azalması ve sektörün dijital teknolojilere adapte olması sürecinde, ekonomik anlamda canlı performansların ve büyük turnelerin önemi artmıştır. Plak şirketleri son yıllarda albüm satışlarından kâr elde edemediği için sanatçılarıyla 360 derece adı verilen anlaşmalar imzalarlar.

2 Burada bağımsız müzisyenlerden söz edilmektedir. Profesyonel ve popüler sanatçıların hesapları genellikle bir ekip tarafından yönetilmektedir.

Canlı performans ya da konser etkinlikleri yerel ve küresel pazarlarda gitgide daha fazla önem kazanır. Ancak, sanatçılara göre bu sistemin sorunlu yanları bulunur. Uzun çalışma saatleri ve müzikaliteden ödün vermek görüşmecilerin başlıca üzerinde durduğu konular olmuştur.

“İnsanların tanıdığı sanatçı olmak çok önemli. Hiçbir resmi kurum sırf bir müzisyen sosyal medyada popüler ya da reklamları var diye onunla çalışmak istemez. Bilinen televizyon showlarına davet ediliyorsanız ve şarkılarınız radyolarda çalıyorsa konser teklifi alırsınız” (Menajer ve Organizasyon Şirketi Sahibi)

Konserler ya da canlı performanslar müzisyenler için en önemli gelir kaynaklarından biri olmaya devam eder. Burada sorulması gereken şudur; bağımsız müzisyenler geleneksel ve sosyal medyayı aktif ve etkili kullanamazsa, müzik endüstrisinde var olma şansları olabilir mi? Ayrıca ekonomik faktörünün yansısı, canlı performans müziğin kendisi için zaten çok değerli bir pratiktir. Bu etkinlikler sanatçı ve dinleyici bir araya getiren toplumsal ve kültürel aktivitelerdir. Resmî kurumlar tarafından düzenlenen daha büyük çaptaki organizasyon ve büyük konser salonları için genellikle o müzik türünün popüler temsilcileri davet edilmektedir. Türkiye’de serbest meslek erbabı olarak kabul edilen sanatçıların istihdam edilmesinde, iş sözleşmelerinin düzenlenmesinde ve sosyal güvenceye sahip olmasında aşılması gereken sorunlar mevcuttur. Bağımsız müzisyenler başta olmak üzere, müzik mesleğini icra eden herkesin meslek birliklerine kayıtlı olması, telif hakları konusunda bilgi sahibi olması gerekir. Ayrıca yetenek ya da başarı ölçütünün muğlaklığı, iş fırsatlarına ulaşmada müzisyenler için oldukça zorlayıcıdır.

Görüşmeciler dinleyici kitle ve medya tarafından keşfedilmenin iki farklı aşaması olduğundan söz etmişlerdir. Buna göre ilk aşamada, dinleyici ve medya yeni çıkan bağımsız birini keşfetme konusunda çok isteklidir ve hatta ilk keşfedenlerden olmak isterler. Ancak devamında, sanatçının profesyonel bir müzik albümü çıkarması, televizyon ve radyo programlarında yer alması beklenir. Aksi takdirde dinleyicinin ilgisi çok hızlı kaybolmaktadır.

“Başlarda amatörken biraz ünlü olmaya başladığımızda, insanlar müziğinizi dinlemeye çok hevesli. Ama sonra single (tekli) çıkardığınızda, işinizle çok az kişi ilgileniyor. Artık keşfedildiniz, bir gizem taşımıyorsunuz. Diğer taraftan henüz bir marka değeriniz de yok.

Şarkınız ya da klibinizin ana akım medya kanallarında çıkması gerek. Dinleyicinin sizden bir sonraki beklentisi bu.” (Bağımsız Müzisyen)

Yeni medya kullanıcıları dijital dünyanın sonsuz seçenekleri arasında ilgi odağını kolaylıkla kaybeder. Herhangi bir içeriğin ilgi çekme ve popüler kalma süresi ise çok kısadır. Kullanıcıların bu içerikleri geleneksel ve yeni medya kanalları aracılığıyla devamlı ve düzenli bir biçimde görmeleri gerekir. Popüler sanatçılar sosyal medya ve geleneksel medya araçlarını daha etkin kullanma şansına sahip oldukları için, bağımsızlar hem daha çabuk unutulma hem de yeterince dikkat çekememe sorunu ile karşı karşıya kalırlar.

Bağımsız bir müzisyenin şarkısı sosyal medyada çok yüksek dinlenme sayılarına ulaşmış olsa bile, bu durum müzisyene geçici bir popülerlik sağlar. Müzisyen bu başarıyı geleneksel ve yeni medya yatırımları ile desteklemelidir. Çünkü dijital çağın dinleyicisi genellikle unutma eğilimindedir. Kapitalizm şartlarında kalabalık şehirlerde yaşayan, uzun çalışma saatleri boyunca mesai yapan kitlenin ilgisi, her yeni gün yeni bir viral içerik tarafından çelir. Dijital çağda üretim ve tüketim artmıştır. Castells (2008) bilgi çağında rekabet avantajı sağlamak için yeni teknolojileri takip etmek ve hatta onlara sahip olmanın önemine değinir.

Müzik dünyasında sanatçı, medya ve endüstri çalışanları arasındaki ilişki, sanatçı ve dinleyici arasındaki kadar önemlidir. Geleneksel medya kanalları için reklamlar en önemli gelir kaynağıdır. Mekân sahipleri ile benzer sebeplerden dolayı, medya kanallarında söz sahibi olan kimseler de popüler müziğin popüler temsilcileri ile çalışmayı tercih ederler. Medyada iyi izlenme/dinlenme ya da reyting oranı almak için popülerlik önemli bir kıstastır. Sanatçılar kendileri popüler olmasalar bile, bilinen prodüktör, plak şirketi, müzisyen kişilerle çalışmak isterler ve bu sayede işlerinin görünürlüğü artar. Sanatçılar sosyal kredilere ihtiyaç duyarlar. Popüler kimseler ya da şirketlerle yapılan iş birlikleri sanat dünyasında her zaman önemli bir unsur olmuştur.

“Hangi şartta olursa olsun, işimin geç çıkacağını bilsem bile ilk altın kuralım marka değeri olan müzisyen, klip yönetmeni, plak şirketi ve başın danışmanı ile çalışmak. Çünkü onların tanınırlığı sizin işiniz için referans oluyor. Medya tanıtımı yapılırken de bu isimler sıkça telaffuz ediliyor ki, yaptığımız iş ciddiye alınsın” (Profesyonel Müzisyen)

Peki Dinleyiciler Özgür müdür?

Sosyolog Baudrillard (1998) çok bilinen çalışması *Tüketim Toplumu*'nda tüketim ve ihtiyaç arasındaki küçük farklara değinir ve tüketimin bireysel olarak zorunlu bir hale dönüştüğünden söz eder. Kişiler tüketim çağında çoğu kez yapay bir bağımsızlık hissine kapılırlar. Neyi tüketeceklerine karar verirken, aslında kendilerine medya tarafından sunulan seçenekler arasından bir tercih yaptıklarının farkında olmazlar.

Dinleyiciler, kayıtlı müzik endüstrisinin ilk günlerinden itibaren endüstrinin kendilerine televizyon ve radyolar aracılığıyla ulaştırdığı albümlerden haberdar olur ve zevklerine uygun olarak tercihte bulunurlar. Bu seçim, kişilerin hayat tarzı, kültürel geçmişi veya ekonomik sınıfı gibi çok sayıda farklı faktöre bağlı olarak şekillenir. Ayrıca, popüler olmayan yeni bir şarkı ya da sanatçıyı keşfetme hissi, dijital çağ dinleyicisine seçim özgürlüğüne sahip olma ve bağımsız olana ulaşabilme şansını verir. Dinleyici böyle bir ortamda dijital dünyanın kendisine demokratik bir müzik dinleme pratiği sağladığını düşünür. Ancak, dijital kapitalizm medyanın kaynaklarını kullanır ve yeni medya güçlü şirketlerle yerel ve küresel pazarlardaki ekonomik fırsatları bir araya getirir. Ayrıca dijital dünyanın kullanıcılarının tüm hareketleri öngörülebilirdir, tüm kullanıcılar yeni bir uygulamaya kayıt olduğumuz andan itibaren kişisel verilerimizi paylaşma iznini zaten en baştan kabul etmiş oluruz. Bu sebeple dinleyici bir müziği dinlerken, o an içinde bulunduğu uygulama zaten bir sonraki dinlemek isteyeceği müziği onun için seçmiştir bile.

Sosyal medya kullanıcıları içerik oluşturarak kültür dünyasına birikimsel bir katkıda bulunurlar. Sanatçılar, yaratıcı endüstriler ve izleyici/dinleyiciler sosyal ağ mecralarını kullanır; etkileşimli olarak üretir ve tüketirler. Yeni medya çağı tüketicisi artık sadece pasif bir biçimde kendisine bir medya aracından ulaşan kaynağı alan kişi değil, aynı zamanda bir katılımcı ve hatta üreticidir.

Yeni medya çağında tüketiciler gündelik hayatı yansıtan fotoğraf ya da video gibi içerikleri beğenmeye eğilimlidir. Sanatçılar tanıtık, bildik arkadaşlar olarak pazarlanmaya başladığında hem daha ulaşılabilir olurlar hem de şöhretin anlamı da değişmiş olur (Lull, 2000). Araştırma sürecinde yaklaşık 3000 takipçi sayısına sahip olan bir Facebook sanatçı hayran sayfası kontrollü olarak incelenmiştir. Buna göre, sayfa yöneticisi sayfaya her hafta 2-3 yeni içerik eklemiştir. Bu içerikler fotoğraf, video ve etkinlik haberleri gibi paylaşımları kapsar. Bu paylaşımlar konser, canlı performans, prova görselleri ve videoları

olabildiği gibi, sanat dünyası ya da toplumsal konularla ilgili yazı ve yorumlar da olabilmektedir. Son kategoride ise sanatçının tamamen gündelik hayatına dair görsellerin yer aldığı paylaşımlar yer alır. Bu içeriklerde sanatçının aile, arkadaş çevresi ya da gündelik yaşantısı diye nitelenebilecek paylaşımlar yer alır ve bunların hemen hiçbirinin müzikal işlerle bir ilgisi bulunmaz. Yapılan incelemeye göre, takipçiler sanatçının gündelik hayatı ile ilgili içeriklere daha fazla olumlu tepki vermektedir.

Sosyal medya döneminde tüketicinin rolü değişmiştir. Bir sosyal ağda yönetici, üretici, yorumcu konumunda olabilir ve aktif olarak bu medyayı kullanabilirler. Örneğin videolar, sosyal ağları kurmak için bir iletişim noktası haline gelmişlerdir. Video etkileşimin bir aracı olarak düşünülebilir ve kullanıcılar arasındaki sosyal ilişkilerin devam etmesini sağlar. Ancak unutulmamalıdır ki son 20 yıllık süreçte müzik dinleme ve arşivleme alışkanlıkları da büyük ölçüde değişmiştir.

International Federation of the Phonographic Industry/ Uluslararası Fonografik Endüstrisi Federasyonu (IFPI) 2019 Raporuna göre dijital müzik pazarı 4 yıl üst üste büyüme sağlamayı başarmış ve dinleyici artık premium yani ücretli üyelik türüne karşı istekli davranmaya başlamıştır. Küresel gelir artışı %9,7 ve streaming (akış ya da dinleme) %46,8 ve ücretli yayın gelirlerinde ise %32,9 oranında büyüme yaşanırken; fiziki gelirler %10,1 ve indirme geliri %21,2 oranında azalmıştır. Yeni ekonominin dinleyicileri müziğe sahip olmaktan ziyade dinlemeyi tercih etmektedirler. Ayrıca dinleyiciler artık kendi sevdikleri şarkılardan meydana gelen listeleri oluşturmak yerine, dijital müzik servisleri kütüphaneleri tarafından hazırlanan hazır listeleri dinleme eğilimindedir. Öte yandan dijital müzik platformları milyonlarca şarkılık arşive sahip olsa da dinleyiciler genelde belli popüler sanatçıların belli sayıdaki şarkısını dinlemektedir³. Dijital müzik servislerinin hazır listelerinde farklı müzik türlerindeki popüler müzisyenlerin şarkılarına daha fazla rastlanır. Bu algoritmalar kullanıcının tanıdığı popüler sanatçıları tavsiye etme eğilimindedir. Dijital kapitalist teori bağlamında düşünüldüğünde, geleneksel medya ile yeni medya, medyanın araçlarını kullanma ve ideolojisini yayma açısından farklı bir söyleme sahip değildir.

3 Türk bir dijital müzik platformu yöneticisi ile yapılan görüşmede, arşivde 3 milyon şarkı bulunmasına rağmen, dinleyicilerin ortalama olarak aynı 1000 şarkıyı dinleme eğiliminde olduğu yönünde veriye dayalı bir ifade bulunmuştur.

Radyo istasyonlarının Top 40 listeleri ya da popüler müzik videolarının yer aldığı programlar ile dijital müzik servislerinin ana sayfalarında yer alan hazır listeler ya da sosyal medyada öne çıkan içerikler arasında herhangi bir fark yoktur. Medyanın araçları değişmiş ve çeşitlenmiş olabilir; ancak eğlence dünyasının ana fikri hala popülerlik söylemi üzerinden yönetilmektedir.

Sonuç

Kayıtlı müzik endüstrisinde ekonomik anlamda güçlü şirketler, küresel ve yerel pazarlarda farklı müzik türlerindeki popüler temsilciler ile çalışır ve bu tür projelere yatırım yaparlar. Müzik üretimi kültür ve eğlence dünyası üzerinde çok önemli bir etkiye sahiptir ve teknolojiyle birlikte araçlarını çeşitlendirir. Medya ve müzik endüstrisi, yüzyılın başından bu yana iş birliği içindedir ve müzik sektörü geleneksel medya araçlarının desteğiyle yıldız fenomenine dayalı bir sistem geliştirmiştir. Ekonomik açıdan ise sektörde az sayıda çok güçlü şirket bulunur ve bu durum müzik dünyasında oligopolistik ekonomik düzenin gelişmesine yol açar.

Yeni medya müzik üreten ve tüketen kimseler için alternatif bir medya anlamına gelir. Dünyanın büyük bir kısmı bu sayede iletişim halindedir. Sanal dünyanın kullanıcıları etkileşime girebilir, içerik üretebilir ve beraber iş yapabilirler. Özellikle sosyal medya, toplulukları bir araya getirir ve dünya üzerindeki milyarlarca kullanıcı bu büyük ağın bir üyesi olur.

Teknoloji çağında kendi müziğini yapma, dağıtma ve dijital mecralar üzerinde paylaşma avantajı sayesinde bağımsız müzisyen ve plak şirketlerinin sayısı artmıştır. Ancak bağımsız işlerin sayısı artarken, müzisyenlerin sektör içindeki ekonomik gelirleri düşmüştür. Yeni medya az sayıdaki güçlü teknoloji şirketi tarafından yönlendirilmektedir. Bu sebeple geleneksel medya dönemindeki oligopolistik ekonomi sisteminin geçerliliğini koruduğu görülür. Diğer yandan, ana akım medya ve eğlence dünyası hem yeni medya hem de geleneksel medyanın araçlarını çok daha etkili kullanabildiği için, yaratıcı endüstriler ve dinleyicinin zevki üzerinde hala büyük bir etkiye sahiptir. Medyanın teknikleri ve araçları değişmiş olsa da endüstrinin iş yapma biçimi görece benzer durumdadır.

Dijital dönemdeki demokrasi iddiası bağımsız sanatçıların üretmesi ve paylaşması için bir fırsat yaratmaktadır. Ancak, çok az sayıdaki bu yolla başarılı olmuş örnek, bu iddiayı desteklemeye yetmez.

Bir referans olarak geleneksel medya hem işveren hem de dinleyici için hala önemli bir kriterdir. Sanatçının sosyal medya tanıtımı mutlaka televizyon ve radyo programları ile desteklenmelidir. Çünkü odağı çok hızlı değişen dijital çağ dinleyicisi, sayısız uyarın ile karşı karşıya kalmaktadır.

Sanatçılar yaratıcı endüstrilerde iş yapabilmek için finansal ve sosyal sermayeye ihtiyaç duyarlar. Görüşme ve gözlemlere göre özellikle bağımsız müzisyenler profesyonel konser organizasyonlarında yer almakta zorlanır ve genel anlamda endüstride ekonomik gelir eşitsizliğine maruz kalırlar. Sermaye eksikliği müzisyenlerin önündeki bir bariyerdir. Sosyal sermaye yani tanıdıklar ve ilişkiler müzik dünyasında oldukça önemlidir. Henüz kitlelerce tanınmayan bir müzisyenin en azından bilinen bir plak şirketi, müzisyen, prodüktör vb. ile çalışmış olması beklenir.

Sosyal medya döneminde dinleyici ile sanatçı arasındaki ilişki de değişmiştir. Bu sebeple, popülerlik faktörü yeni medya döneminin şartlarına göre yeniden düşünülmesi gereken bir konu haline gelir. Tüketici alışkanlıkları değişmiştir ve teknolojinin araçları çeşitlenmiştir. Yeni medyanın kürasyon ve öneri özellikleri gittikçe daha önemli bir hal almaktadır. Tüketicinin demokratikleşmesi ve özgür iradesi konusu, dijital kapitalizmin sorunlu bir alt başlığıdır. Öyle ki dinleyici de artık liberal bir dinleme pratiğine sahip değildir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynakça/References

- Adorno, T. W. (2012). *Kültür Endüstrisi Kültür Yönetimi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Akçoraoğlu, A. (2019). ‘Yeni Kapitalizm’ Teorileri, Dijital Devrim ve Türkiye Kapitalizmi. *Mülkiye Dergisi*, 43(3), 525-575.
- Attali, J. (2009). *Noise: The Political Economy of Music*. Minneapolis/USA: University of Minnosata Press.
- Baudrillard J. (1998). *The Consumer Society: Myths and Structures*. London/ UK: Sage.
- Castells, M. (2008). *Ağ Toplumunun Yükselişi- Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Çerezcioğlu, A. (2014). “İndie Müzikte Tanım ve Sınıflandırma Problemi”, *Folklor Edebiyat*, 20(78), 91- 106.
- Daum, T. “Understanding Dijital Capitalism: The Times We Live in an Introduction”. *Das Filter-Medium für Gegenwart*. Erişim adresi: <http://dasfilter.com/gesellschaft/understanding-digital-capitalism-what-time-are-we-living-in-an-introduction> (10.10.2020)
- Frank, J. (2013). *Hack Your Hit: Free and Cheap Marketing Tips for Musicians*. Nashville: Futurehit.
- Fuchs, C. (2016). “Marx’s Capital in the Information Age”. *Capital and Class*, 41,(1), 51- 67.
- Gilbert, J. (2020). “Capitalism, Creativity and the Crisis in the Music Industry”. Erişim adresi: <https://www.opendemocracy.net/en/opendemocracyuk/capitalism-creativity-and-crisis-in-music-industry/> (07.11.2020)
- Horkheimer, M. ve Theodor W. A. (2002). *Dialectic of Enlightenment*. California: Stanford University Press.
- Heather, M. (2019). “How the Big Four Record Labels Became the Big Three”. Erişim adresi: <https://www.thebalancecareers.com/big-three-record-labels-2460743> (05.05.2020)
- IFPI. “Dijital Music Report: Revolution, Innovation, Responsibility”. Erişim adresi: <https://www.yumpu.com/en/document/read/40049572/revolution-innovation-responsibility-fimi> (01.04.2020)
- IFPI. “Digital Music Report 2019”. Erişim adresi: <https://www.ifpi.org/ifpi-global-music-report-2019/> (10.10.2020)
- Lull, J. (2000). *Popüler Müzik ve İletişim*. İstanbul: Çivi Yazıları.
- McChesney R. W. (2013). *Dijital Disconnect: How Capitalism is Turning the Internet against Democracy*. New York: The New Press.
- Mixmag, “Bağımsız Müzisyenlerin yüzde 73’ü mental hastalıklarla boğuşuyor”, Erişim adresi: <https://mixmag.com.tr/read/bagimsiz-muzisyenler-mental-hastaliklarla-bogusuyor-arastirma-news> (15.10.2020)

- Nielsen Corporate. “Nielsen Entertainment and Billboard’s 2013 Mid- Year Music Industry Report”. Erişim adresi: <https://www.nielsen.com/ssa/en/press-releases/2013/nielsen-entertainment-billboards-2013-mid-year-music-industry/> (01.10.2020)
- Peksan, S. ve Tosun, F. (2014). “Sanatçıların Sosyal Haklara Ulaşımındaki Güçlükler”, *Çalışma ve Toplum*, 42(3), 207- 230.
- Shiller, D. (1999) *Digital Capitalism: Networking the Global Market System*, Cambridge: The MIT Press.
- Taylor, T. D. (2015). *Music and Capitalism: A History of Present*. Chicago: University of Chicago Press.
- Wasko, J. Graham, M. ve Helena, S. (2011). *The Handbook of Political Economy of Communications*. New Jersey: Wiley-Blackwell.
- Wiggins, B. A. (2014). “The Culture Industry, New Media, and the Shift from Creation to Curation; or, Enlightenment as a Kick in the Nuts”. *Television& New Media*, 5(5), 395- 412.

Sendikaların Sosyal Medya Kullanımına İşçilerin Bakışı: Bursa ve Kırklareli Örneği

The Perspectives of Workers on Social Media Use of Trade Unions: The Case of Bursa and Kırklareli

Hüseyin Sevgi¹ , Aysen Tokol²

Öz

Bilgisayar ve internet teknolojilerinde hızla gerçekleşen dönüşüm gerek günlük yaşamı gerekse çalışma yaşamını derinden etkilemektedir. Taşınabilir akıllı cihazların yaygınlaşması ve kablosuz-mobil internet ağlarının genişlemesiyle birlikte, internete erişim daha önce hiç olmadığı kadar kolay ve hızlı gerçekleşmeye başlamıştır. Bu paralelde tüm demografik, siyasi ve sosyo-ekonomik farklılıklarından bağımsız olarak işçiler de hızla birer internet kullanıcılarına dönüşmüştür. Web 2.0 ile birlikte bilgisayar ve internetteki iletişimin doğası farklılaşarak, çift yönlü etkileşimin önemli olduğu bir süreç ortaya çıkmıştır. Bu süreç, sosyal medya platformlarını popülerleştirmiş, internet kullanıcılarını daha önce hiç olmadığı kadar aktif bir duruma getirmiştir. Bireyler sosyal medya sayesinde doğrudan içerik üretebilme ve başka kişilerin ürettiği içeriklerle etkileşime girme şansı yakalamışlardır. Bu bağlamda, sendikaların internet ve sosyal medya teknolojilerine nasıl yaklaşacağı ve bu teknolojilerden nasıl etkileneceği tartışma konusu olmuştur. Bu çalışmada sendikalar ve sosyal medya arasındaki ilişki hem kavramsal olarak hem de güncel örneklerle incelenmiştir. Ayrıca Bursa ve Kırklareli’nde sendikali işçilerle yapılan derinlemesine görüşmelerle sendikaların sosyal medya kullanımına dair işçilerin bakış açısı değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler

Sendika, Sosyal Medya, İnternet, Bursa, Kırklareli

1 Sorumlu Yazar: Hüseyin Sevgi (Dr.), Kırklareli Üniversitesi, İktisat Fakültesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri. İlişkileri Anabilim Dalı, Kırklareli, Türkiye. E-posta: hsevgi@gmail.com Orcid: 0000-0003-0295-0723

2 Aysen Tokol (Prof. Dr.), Uludağ Üniversitesi, İktisat Fakültesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri. İlişkileri Bölümü, Bursa, Türkiye. E-posta: aysentokol@yahoo.com Orcid: 0000-0003-1266-3795

Atf: Sevgi, H. ve Tokol, A. (2020). Sendikaların sosyal medya kullanımına işçilerin bakışı: Bursa ve Kırklareli örneği. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 79, 299-328. <https://doi.org/10.26650/jspc.2020.79.0099>

Abstract

The rapid transformation of computer and internet technologies has affected both daily life and working life profoundly. The widespread use of mobile smart devices and the expansion of mobile networks have made access to the internet easier and faster than ever before. Regardless of demographic, political, and socio-economic differences, workers have promptly transformed into internet users. Owing to Web 2.0, the nature of digital communication has changed. New forms of interaction have emerged in this process, which has popularized social media platforms, allowing internet users to be unprecedentedly active. Users can produce their own content and interact with other people's content on social media. In this context, how unions approach and are affected by the internet and social media technologies has been a research topic. In this study, the relationship between unions and social media was examined both conceptually and with current examples. In addition, in-depth interviews with unionized workers in Bursa and Kırklareli evaluated the workers's perspective regarding the social media use of the unions.

Keywords

Trade Unions, Social Media, Internet, Bursa, Kırklareli

Extended Summary

Social media, one of the new information and communication technologies, has become an indispensable part of our daily life. Social media platforms, used by millions of people every day, are more than just communication tools. In this respect, social media has become a new place where social relations, culture, art, and ideology are reproduced. Accordingly, the internet and social media have led to radical changes in the communication, organization, and forms of action by activists involved in social movements. These changes in social movements caused by social media have inevitably affected labor unions and workers.

First, the idea that the internet and social media affect trade union organizations negatively and create an obstacle to unions has been discussed in the literature. However, the impact of new information and communication technologies in daily life has increased rapidly. Consequently, unions cannot abstain from new communication technologies. Thus, the notion that these technologies will provide renewal to unions and that unions can benefit from new communication technologies is increasingly accepted.

A critical way for unions to benefit from new communication technologies is active user participation on social media. Active user participation, an essential feature of social media with Web 2.0, refers to a double-sided interaction. Owing to Web 2.0, internet users are not only viewers on social media. They are in an active position to produce media content directly, consume it, and interfere with existing content. This active position of internet users is called a “prosumer.” More precisely, the prosumer is a person who consumes and produces media content. The concept of the prosumer has become one of the main features of social media after Web 2.0. At present, almost all social media users have transformed into prosumers by producing and consuming social media content. The role of the prosumers is that they provide unions with a significant opportunity to interact with workers. Labor unions can reach workers faster and easier than ever before using social media. Moreover, several labor union activities can be conducted more easily on social media.

The integration of labor unions on social media has accelerated in recent years. However, many national labor unions are slower in terms of social media integration than international unions. For example, the International Trade

Union Confederation and the European Trade Union Confederation actively use social media in almost all union activities. They use social media platforms particularly for international solidarity, international propaganda, and digital campaigns. Some national labor unions have also started to use social media effectively after understanding its importance. For example, labor unions in countries such as Spain, France, Australia, Germany, England, Netherlands, and Canada use social media more effectively and in more areas than before. Importantly, the use of social media by national unions did not emerge spontaneously. The fact that workers have become active in social media is one of the most important factors that propelled labor unions to use social media. For example, workers have started to carry out some activities by establishing groups on social media.

Because of Web 2.0 it is not only in their own control that unions can be active on social media. Therefore, it is essential to examine the workers' perception of the union on social media. Put differently, the union can define itself as an active organization on social media, but it is critical how workers define the union on social media. Regular sharing on social media does not show that a union actively uses social media. The important thing is not to share too many posts, but to receive as much positive interaction from workers as possible. The success of a union on social media is directly proportional to the extent to which it responds to the workers' expectations. Therefore, workers' perceptions of the use of social media by the unions are critical.

In this context, the concept of social media, emergence of social media, relationship of social media with traditional mass media and its historical development, and how and for what purpose social media is used by national and international unions are examined in this study. Next, the data obtained through in-depth interviews held in Bursa and Kırklareli provinces with workers who are members of different unions and have different demographic features are evaluated. Thus, the aim is to determine how unions perceive social media usage by workers.

Sendikaların Sosyal Medya Kullanımına İşçilerin Bakışı: Bursa ve Kırklareli Örneği

Giriş

Bilgi ve iletişim teknolojileri tüm ekonomik ve endüstriyel alanı yeniden şekillendirmektedir. Bu teknolojilerin birçok alanda geleneksel yapıları dönüştürmesi artık bir tartışma konusu olmaktan çıkmış, çağımızın bir gerçeği haline gelmiştir. Bu bağlamda yeni bilgi ve iletişim teknolojilerinden biri olan sosyal medya, her gün milyonlarca kişi tarafından kullanılan ağ olarak günlük yaşamımızın vazgeçilmez bir parçası olmuştur. Başlangıçta internet ve sosyal medya geleneksel medya araçlarında (televizyon, gazete, radyo vb.) temsil edilmeyen toplumsal hareketlere alternatif bir iletişim kanalı sağlamış ve bu hareketleri görünür kılmıştır. Ayrıca internet ve sosyal medya toplumsal hareketlerde yer alan aktivistlerin iletişiminde, örgütlenmesinde ve eylem biçimlerinde köklü değişikliklere yol açmıştır. Sosyal medyanın toplumsal hareketlerde meydana getirdiği bu değişiklikler, kaçınılmaz olarak sendikalar ve işçiler için de söz konusu olmuştur.

Yeni bilgi ve iletişim teknolojilerinin sendikalara ve işçi sınıfına etkisinin nasıl ve ne derece olacağı tartışmaları görece gecikmeli olmuştur. Başlangıçta internetin sendikal örgütlenmeyi olumsuz etkileyeceği ve sendikalar önünde bir engel yaratacağı düşüncesi ön plana çıkmıştır. Ancak yeni bilgi ve iletişim teknolojilerinin günlük yaşamdaki etkisi arttıkça; bu teknolojilerin sendikalara yenilenme sağlayacağı, dahası ulusal ve uluslararası düzeyde iletişim sistemlerindeki açıkları kapatacağı, işçi sınıfının kendi içindeki diyalogun önünü açacağı ve sonuç olarak sendikalar için bu yeni teknolojilerin faydalı olacağı düşüncesi literatürde kabul görmeye başlamıştır.

Bu doğrultuda yeni bilgi ve iletişim teknolojileri özellikle ABD, İspanya, Fransa, Avustralya, Almanya, İngiltere, Japonya, Hollanda, Kanada gibi gelişmiş ülkelerdeki sendikalar ile uluslararası sendikalar tarafından daha etkin ve daha geniş alanda kullanılmaya başlanmıştır. Buna karşılık özellikle gelişmekte olan ülkelerde halen sendikaların yeni bilgi ve iletişim teknolojileri kullanımı oldukça sınırlı düzeydedir. Türkiye’de de sendikalara göre değişmekle birlikte, sendikaların internet ve sosyal medya kullanımının oldukça sınırlı düzeyde kaldığı görülmektedir. Ancak üye sayıları, ekonomik ve siyasi etkinlikleri tüm dünyada giderek azalan sendikaların geleceği açısından internet ve sosyal medya kullanımı son derece büyük önem taşımaktadır.

Sosyal medyanın temel özelliklerinden olan anlık geribildirim ve karşılıklı etkileşim sayesinde sendikaların birçok faaliyetinde sosyal medyayı kullanması çok daha kolay olmaktadır. Diğer yandan sosyal medyanın maliyet açısından da geleneksel iletişim araçlarına kıyasla daha ucuz olması sendikalar için bir avantaj oluşturmaktadır. Dolayısıyla sosyal medyanın sendikalar tarafından kullanılması hem maliyet açısından hem de sosyal medya kullanan milyonlarca kişiye kolay ulaşabilmesi açısından oldukça önemlidir.

Bu paralelde, çalışmada ilk olarak sosyal medya kavramı, sosyal medyanın ortaya çıkışı, sosyal medyanın geleneksel kitle iletişim araçlarıyla ilişkisi ve tarihsel gelişimi ele alınacak, sosyal medyanın ulusal ve uluslararası sendikal örgütler tarafından nasıl ve hangi amaçla kullanıldığı güncel örneklerle incelenecektir. Daha sonra Bursa ve Kırklareli illerinde farklı demografik özelliklere sahip ve farklı sendikalara üye işçilerle yapılan derinlemesine görüşmeler sonucunda elde edilen veriler değerlendirilerek, sendikaların sosyal medya kullanımının işçiler tarafından nasıl algılandığı tespit edilmeye çalışılacaktır.

Geleneksel Kitle İletişim Araçlarından Sosyal Medyaya Dönüşüm

Geleneksel kitle iletişiminin gelişimi, iletişim teknolojisindeki ilerlemelere paralel biçimde ortaya çıkmıştır. Gazete, dergi, poster, radyo vb. yayın organları ile 1. Dünya Savaşı sırasında ciddi bir manipülasyon aracı haline gelen geleneksel kitle iletişimi, 2. Dünya Savaşı'nda da bu misyonunu sürdürmüştür. Teknolojik gelişmelerle birlikte televizyonun kitleleşmesi, televizyonu da geleneksel kitle iletişiminin bir parçası haline getirmiştir (Lasswell, 1938, s. 215-216).

Geleneksel kitle iletişiminin en önemli ayırt edici özelliği “iletişimin” tek yönlü olmasıdır. İletişim sürecini başlatan mesaj kaynağı ile mesajın ulaştığı kitle arasında karşılıklı bir etkileşim bulunmamaktadır. Bu nedenle geleneksel kitle iletişiminde geribildirim her zaman anlık ve hızlı gerçekleşmemektedir. Bilgi ve iletişim teknolojilerinin hızla gelişmesi, iletişim araçlarını derinden etkileyerek kitle iletişiminin doğasını zamanla değiştirmeye başlamıştır. 1990’ların sonuna doğru bilgisayar ve internet kullanımının yaygınlaşmasıyla birlikte, uzun zamandır kitle iletişimi için kullanılan geleneksel araçlara (gazete, dergi, radyo, televizyon vb.) farklı bir alternatif ortaya çıkmaya başlamıştır. Bilgisayar ve internetin gerek günlük hayata gerekse çalışma yaşamına dâhil olması bilgi ve iletişim teknolojileri sayesinde, tıpkı kitle iletişiminde olduğu gibi, geniş kitlelere ulaşma imkânı

vermiştir. İnternetin yoğun olarak kullanılmaya başlandığı ilk dönemde internetteki iletişimin yapısal gelişimi, geleneksel iletişime benzer şekilde gelişmiştir. Ağ ortamındaki bilgiler geleneksel iletişim araçlarına benzer biçimde bir kişi veya bir merkez tarafından oluşturup internet ağına sunulmuştur. Bu dönemde, günümüzde olduğu gibi internet kullanıcıların ağıdaki enformasyon ve içeriklere müdahalesi mümkün olmamıştır. İnternetteki iletişimin bu aşaması WEB 1.0 olarak kavramsallaştırılmıştır (McQuail, 2009, s. 16).

WEB 1.0’da bilgi oluşturma ve dağıtma, tek bir yerden veya merkezden gerçekleşmektedir. İçerikler genel olarak belirli kişi veya kurumlar aracılığı ile oluşturularak, kitle iletişime benzer biçimde tek yönlü olarak ağ ortamına sunulmaktadır. İnternet kullanıcılarının mevcut içerikle ilgili herhangi bir katkısı veya bu içeriklere bir müdahalesi söz konusu değildir. WEB 1.0 internetteki iletişimin karşılıklı etkileşime izin vermediği bir yapıyı ifade etmektedir (Fuchs, 2016, s. 49-50).

Bilgi ve iletişim teknolojilerinin hızla gelişmesi ve internetin giderek günlük yaşamın bir parçası haline gelmesiyle, WEB 1.0 özelinde bilgisayar ve internetin sendikalara ve işçi sınıfına nasıl bir etkisi olacağı tartışılmaya başlanmıştır. Başlangıçta yeni teknolojilerin sendikal faaliyetleri olumsuz etkileyeceği fikri ortaya atılmış bunun sonucunda sendikalar bilgi ve iletişim teknolojilerine mesafeli yaklaşmışlardır (Lee, 2008). Zamanla internetin yaygın olarak kullanılmaya başlanması ve kullanıcı sayısını hızla artmasıyla, internetin sendikalar için bir fırsat olabileceği düşüncesi ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda, bilgisayar ve internet teknolojilerinin sendikalar için uzun vadede ciddi bir fırsat olduğu ve özellikle iletişim alanında sendikaların birçok açığını kapatarak, sendikal faaliyetlerin önünü açabileceği düşüncesi literatürde daha fazla kabul görmeye başlamıştır (Lucio, 2003, s. 336).

Bilgi ve iletişim teknolojilerinin sendikaların henüz gündemini meşgul etmediği 1990’lardan önce sendikalar geleneksel kitle iletişim araçlarını gerek propaganda ve örgütlenme faaliyetlerinde gerekse diğer birçok sendikal faaliyette kullanmışlardır. Örneğin 1990’lı yıllara kadar sendikalar özellikle çıkardıkları dergi ve gazetelerle geniş kitlelere ulaşmışlardır (Krasenkene, Kazokiene ve Susniene, 2014, s. 3-5).

Sendikalar 2000’li yılların başlarından itibaren WEB 1.0’a ruhuna uygun internet sayfaları ve e-posta listeleri gibi araçlarla internet teknolojilerini

kullanmaya başlamışlardır (Selamoğlu ve Özsoy, 2008, s. 33-34). Bu bağlamda sendikaların yeni teknolojilere uyumu uluslararası sendikalarda daha hızlı gerçekleşmiştir. Örneğin, Avrupa Sendikalar Konfederasyonu (ETUC), resmi internet sayfası olan <https://www.etuc.org/> 'un ilk kaydını 1997 yılında yaparak internet çalışmalarına başlamıştır. Benzer biçimde Uluslararası Sendikalar Konfederasyonu (ITUC) henüz kuruluş kongresini (1-3 Kasım 2006) dahi yapmadan önce 23 Ekim 2006'da resmi internet sayfası olan <https://www.ituc-csi.org/> 'un kaydını yaptırmıştır (ICANN, 2020).

2000'li yıllardan sonra bilgi ve iletişim teknolojilerindeki hızlı değişim, bilgisayar ve internet tabanlı iletişimi de temelden dönüştürerek günümüze kadar gelmiştir. 1990'ların sonuna doğru çoğunlukla geleneksel kitle iletişimin özelliklerini yansıtan ve WEB 1.0 olarak kavramsallaştırılan bilgisayar ve internet üzerinden iletişim 2005 yılında sonra baştan aşağı değişerek yeni bir form kazanmıştır. 2005 yılından sonra internet aracılığı ile gerçekleşen iletişimin geleneksel kitle iletişiminden farklı olması gerektiği düşüncesi yaygınlık kazanmıştır. Bu düşünce zamanla, internet kullanıcıların aktif katılımıyla ağdaki içeriklere müdahale edebilmesinin önünü açmıştır. Böylece bilgi ve iletişim teknolojilerinde WEB 2.0 olarak bilinen yeni bir dönem başlamıştır. WEB 2.0 günümüzde milyonlarca kişinin kullandığı sosyal medya platformlarının temelini oluşturmaktadır (O'Reilly, 2005).

WEB 2.0 ile internetteki iletişimin yapısı değişerek, geleneksel kitle iletişiminden giderek uzaklaşmıştır. Günümüzde sosyal medya olarak adlandırılan platformlarının tamamı WEB 2.0 ile doğan "aktif kullanıcı katılımı" düşüncesinin bir sonucudur. WEB 2.0; internet kullanıcılarının doğrudan içerik üretebildiği veya mevcut içeriklere müdahale edebildiği, karşılıklı etkileşimin üst düzeyde olduğu aktif katılımlı bir ağ ortamı yaratmıştır. Bu bağlamda WEB 2.0'ın en belirleyici özelliği aktif kullanıcıların ağın bir parçası haline gelmesidir. İnternet kullanıcıları pasif tüketici olmaktan ziyade, kendi içeriklerini üreten, bu içerikleri başkalarıyla paylaşan ve mevcut içerikleri tüketen yüksek etkileşimli bir pozisyondadır (Van Dijck, 2013, s. 11; Gauntlett, 2011, s. 4).

Sosyal medya platformları başlarda sadece "eğlence" aracı olarak görülmüş, sendikalar ve birçok örgüt tarafından ciddiye alınmamıştır. Ancak hızla artan kullanıcı sayısı sosyal medyanın geniş kitlelere ulaşmada bir araç olarak kullanılabileceği gerçeğini ortaya çıkarmıştır. Böylece bu platformlar, eğlence ağı olmaktan çıkarak aynı zamanda mikro ve makro iktidar merkezlerine karşı

politik bir zemine kavuşmaya başlamıştır. Bu durumun ortaya çıkmasında; geleneksel kitle iletişim araçlarına ulaşmanın çok daha zor/pahalı olması ve geleneksel kitle iletişim araçlarının göre sosyal medyanın daha az denetime tabi olması önemli rol oynamıştır (Fuchs, 2015, s. 11-12).

Sosyal medyanın politik örgütlenme aracı olarak kullanılmaya başlanması 2011 yılında doruğa ulaşmıştır. Bu bağlamda, önce Arap ülkelerinde daha sonra ise Avrupa’da ve ABD’de toplumsal olaylar sosyal medyanın etkisiyle ulusal ve uluslararası düzeyde daha görünür hale gelmişlerdir. Sosyal medyadan örgütlenen milyonlarca kişi politik temelli taleplerle çok ciddi protestolar başlatmıştır. Bu protestolardan sonra sosyal medyanın sadece bir “eğlence” aracı olmadığı, kitleler tarafından örgütlenme aracı/alanı olarak da kullanılabileceği ortaya çıkmıştır. Toplumsal muhalefetin sosyal medyayı başarılı biçimde kullanması sendikaların da dikkatini çekmiştir. Bu tarihten sonra sendikalar da sosyal medyayı kendileri için bir örgütlenme aracı/alanı kullanabileceklerini fark etmişlerdir. Böylece sendikalar sosyal medyaya olan ilgilerini artırarak bu alanda da çalışmalara başlamışlardır (Gerbaudo, 2012, 6-7; Sevgi, 2019, s. 64).

Sosyal medyanın bir örgütlenme aracı/alanı olarak kullanılabileceğinin anlaşılmasından sonra, birçok örgüt gibi sendikalar da yavaş yavaş sosyal medya kullanmaya, bilgi ve iletişim teknolojilerine karşı olan “mesafeli” tavırları zamanla değiştirmeye başlamışlardır. Kuşkusuz bunun nedenleri arasında, taşınabilir akıllı cihaz kullanımının artması, kablosuz ve mobil internet ağlarının genişlemesiyle birlikte sosyal medyanın işçiler arasında da hızla yaygınlaşmasının payı oldukça fazla olmuştur (Parry, 2013).

Sosyal medya doğası gereği aktif kullanıcı katılımını öngördüğünden, sendikaların kullandığı geleneksel iletişim araçlarından çok farklı olan sosyal medyanın nasıl ve hangi sendikal faaliyetlerde kullanılabileceği tartışılmaya başlanmıştır. Başlangıçta sendikaların sosyal medyayı sadece bir iletişim aracı olarak (işçilere mesaj gönderme, duyuru yayınlama vb.) kullanması söz konusu olmuşsa da zamanla neredeyse tüm sendikal faaliyetlerde sosyal medyanın kullanılabileceği ortaya çıkmıştır (Almagor, 2011, s. 47).

Sendikaların Sosyal Medya Kullanımı

Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki ilerlemeyle birlikte sosyal medya olanakları da hızla artmıştır. Bu bağlamda, günümüzde sosyal medyanın

sunduğu imkânlarla, örgütlenme, iletişim, eğitim, toplu pazarlık, grev ve eylemler gibi temel sendikal faaliyetlerin sosyal medya aracılığı ile yapılabildiği görülmektedir. Bunların yanında sosyal medyanın sendikal katılım, sendikal şeffaflık, sendika içi demokrasinin geliştirilmesi, sendikal dayanışma, kamuoyu oluşturulması ve toplumsal meşruiyetin sağlanması gibi hayati konularda da güçlü bir araç olduğu kabul edilmektedir (Panagiotopoulos ve Barnett, 2015, s. 511-512; Gupta, 2016; Gerbaudo, 2013, s. 6; Yılmaz Sert, 2015: 115; Atabek & Yücesan Özdemir & Yüce, 2006).

Sendikalar açısından çok farklı amaçlarla kullanma potansiyeline sahip olan sosyal medya ve yeni iletişim teknolojileri özellikle sendikaların örgütlenme ve propaganda çalışmalarında önem kazanmaktadır. Sosyal medyanın sunduğu hızlı, anlık ve ucuz iletişim sendikalar için işçilere daha kolay yoldan ulaşma imkânı vermektedir. Sosyal medya sendikalara üyeleriyle iletişim kurma, duyurular yapma ve bilgi vermek için de oldukça uygun bir ortam sunmaktadır. Akıllı cihazlar sayesinde günün her saati sosyal medya ve internete erişim olanağı bulunan işçilere ulaşmak daha önce hiç olmadığı kadar kolay olmaktadır. Sosyal medyanın bu iletişim misyonu, sendika üyesi işçiler arasında da dayanışmayı ve iletişimi artırmaktadır. Ortak ağlar içinde yer alan sendika üyesi işçiler birbirleriyle çok daha rahat iletişim kurabilmektedir (Tokol, 2019, s. 165-166).

Sendika içi demokrasinin geliştirilmesinde de sosyal medya ve yeni iletişim teknolojileri sendikalar tarafından bir araç olarak kullanılabilir. Sosyal medya sayesinde, geleneksel iletişim araçları ile sesini duyurmakta zorlanan dezavantajlı gruplar (kadınlar, engelliler, azınlıklar, eşcinseller vb.) sendikalara daha rahat ulaşabilmekte, toplumsal görünürlüklerini artırabilmektedir. Dolayısıyla sendikaların bu gruplara karşı sessiz kalması da zamanla imkânsız hale gelmektedir (Colgan ve Ledwith, 2003, s. 156).

Toplu pazarlık, grev ve eylemler gibi temel sendikal faaliyetlerde de sosyal medya bir araç olarak kullanılabilir. Gerekli teknik altyapı ve yasal düzenlemeler yapıldıktan sonra internet üzerinden katılımcı e-toplu pazarlık veya grev öncesi e-oylama gibi uygulamalarla temel sendikal faaliyetlerin sosyal medya üzerinden yürütülmesi mümkün olmaktadır. Örneğin Hollanda, İngiltere ve İsveç gibi ülkelerde sendikalar e-oylama yöntemini sıklıkla tercih etmektedir (Regov, Sprenger, Kirov, Thomson ve Nunzio, 2016, s. 219-225).

Sendikalar grev ve eylemlerde de yeni teknolojilerden faydalanmaktadır. Grev ve eylemlerde yeni teknolojilerin kullanılması genellikle üç aşamada gerçekleşmektedir: Bunlar; grev öncesi, grev esnasında ve grev sonrası şeklinde sıralanabilir. Grev öncesinde, greve desteği ve katılımı artırmak amacıyla işçilere yönelik özel propaganda grupları veya tartışma sayfaları kurarak, işçilerin greve zihinsel olarak hazırlanması için çalışmalar yapılmaktadır. Grev öncesinde çoğunlukla haklı olduğu düşünülen talepler ön plana çıkarılmaktadır. Sosyal medyanın en etkin kullanılacağı aşama grev esnasıdır. Grevin yürütüldüğü bu aşamada sosyal medya çoğunlukla güçlü bir propaganda aracı olarak kullanılmaktadır. Fotoğraf ve videolarla desteklenen propaganda faaliyeti ile greve olan desteğin artırılması amaçlanmaktadır. Grev sonrasında ise, grevin nasıl sonuçlandığına bağlı olarak işçilerden alınacak geribildirimlerde sosyal medya aktif olarak kullanılmaktadır (Nicita ve Rizzolli, 2009, s. 143-144).

Sosyal medyanın sendikal faaliyetler açısından bir diğer kullanım alanını sendikal eğitimler oluşturmaktadır. Sosyal medyanın eğitim faaliyetlerinde kullanılması maliyet ve kolaylığın yanında, zaman ve mekân zorluklarını da ortadan kaldırması bakımından önem taşımaktadır. Sosyal medya platformlarının cep telefonu uygulamaları sayesinde sendikal eğitime ulaşmak günümüzde sadece “an” meselesi haline gelmektedir (Hodder ve Houghton, 2015, s. 176).

Birçok sendikal faaliyette kullanılabilen sosyal medyanın uluslararası sendikalar tarafından görece daha etkin kullanıldığı görülmektedir. Bilgi ve iletişim teknolojilerine çok daha hızlı uyum sağlayan uluslararası sendikalar özellikle 2011 yılından sonra sosyal medyaya ayrı bir önem vermeye başlamışlardır. Bu bağlamda uluslararası sendikalar sosyal medya üzerinden kampanyalar, etkinlikler, çevrimiçi eylemler, boykotlar, propaganda ve örgütlenme gibi birçok çalışma yapmaktadırlar.

Bu bağlamda Uluslararası Sendikalar Konfederasyonu (ITUC) ve Avrupa Sendikalar Konfederasyonu (ETUC) sosyal medyayı en etkin kullanan uluslararası sendikalar arasında yer almaktadır. Hem ITUC hem de ETUC; Twitter, Facebook, Instagram ve Youtube gibi tüm popüler sosyal medya platformlarında aktif faaliyet göstermektedir. Sosyal medya hesaplarından her gün binlerce kullanıcıya ulaşan ITUC ve ETUC özellikle Twitter hesaplarını

diğer sosyal medya platformlarına görece daha aktif kullanmaktadır¹. Sosyal medyayı iletişim, örgütlenme, uluslararası dayanışma ve kamuoyu oluşturma faaliyetlerinde yoğun biçimde kullanan ITUC ve ETUC mevcut kampanyaların tümünü aynı zamanda sosyal medya üzerinden desteklemektedir. Her iki örgüt sosyal medya üzerinden birlikte yürüttükleri kampanyalarla da dikkat çekmeye çalışmaktadırlar. Örneğin, ITUC'un mevcut en güncel çevrimiçi kampanyası #Timefor8 etiketiyle başlattığı, Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri içinde 8. Hedef olan “İnsana Yakışır İş” hedefidir. Bu çevrimiçi kampanya ETUC tarafından da sahiplenilerek sosyal medyadan desteklenmektedir. Aynı zamanda ulusal sendikalar da #Timefor8 etiketiyle kampanyaya destek vermektedirler.

Sosyal medyanın etkileşim gücünden yararlanmak isteyen ITUC ve ETUC propaganda ve kamuoyu faaliyetlerini sıklıkla sosyal medya hesapları üzerinden yürütmektedirler. Örneğin, ITUC'un çalışma hayatı ile ilgili sorunların giderilmesi için başlattığı, “Barış ve Demokrasi”, “Ekonomik Denge”, “Adil Geçiş” ve “Eşitlik” başlıklı dört temel talebi içeren #ChangeTheRules kampanyasını sosyal medya üzerinden devam ettirmekte ve ciddi bir propaganda faaliyeti yürütmektedir. Benzer biçimde ETUC da #GenderPayGap etiketiyle başlattığı ve çalışma hayatında cinsiyetler arasındaki eşitsizliğe dikkat çektiği kampanyasını sosyal medya üzerinden yürütmekte, çoğunlukla Youtube'dan dikkat çekici videolar ile propaganda faaliyeti yapmaktadır.

Güncel gelişmeleri de yakından takip eden ITUC ve ETUC Covid-19'un çalışma hayatında yarattığı olumsuz sonuçların giderilmesine yönelik Twitter ve Facebook'tan paylaşımlarını artırmıştır. #COVID19 etiketi altında çalışma hayatında hak kayıpları ile ilgili bulguları ve geleceğe yönelik taleplerini etkileyici görsellerle paylaşarak uluslararası kamuoyunun dikkatini çekmeye çalışmaktadır. Covid-19'un yarattığı olağanüstü koşullarda ITUC ve ETUC sosyal medyayı sadece iletişim ve propaganda amacıyla değil aynı zamanda uluslararası sendikal dayanışma sağlamak ve 1 Mayıs etkinliklerini online ortamda yapmak için çalışmalar başlatmışlardır. Bu amaçla; 1 Mayıs

1 Sosyal medyada aktif olmak ile çok fazla takipçiye sahip olmak aynı şeyler değildir. Taipei sayısının zamanla artması sosyal medyayı etkin ve aktif kullanmanın bir sonucu olabilmektedir. Bununla beraber az takipçiye sahip olmak, bir örgütün sosyal medyada aktif olmasının önünde bir engel değildir. Bu nedenle bir sosyal medya hesabının etkinliğini takipçi sayısına göre kıyaslamak yanıltıcı olabilmektedir. Takipçi sayısı ziyade sosyal medyada oluşturulan ağın yoğunluğu söz konusu hesabın etkinliğini göstermede daha isabetli bir yöntemdir. Bu yoğunluk başta “sosyal ağ analizi” olmak üzere bazı analiz yöntemleriyle tespit edilebilmektedir.

kutlamalarının Covid-19 nedeniyle çevrimiçi yapılması için #1MaySolidarity, #VirtualMayDay etiket kampanyalarına Twitter ve Facebook üzerinden aktif biçimde yürütmüşler ve binlerce kişiye ulaşmayı başarmışlardır.

Sosyal medya ve internet teknolojisine daha yavaş adapte olan ulusal sendikalar, son yıllarda sosyal medya platformlarını daha fazla kullanmaya başlamıştır. Uluslararası sendikalara kıyasla yeterli düzeyde olmasa da ulusal sendikaların hızlı bir gelişim gösterdikleri görülmektedir. Bu konuda ABD, İspanya, Fransa, Avustralya, Almanya, İngiltere, Japonya, Hollanda sendikaları örnek olarak gösterilebilir.

Hollanda Sendikalar Konfederasyonu (FNV) en popüler sosyal medya platformlarının tamamında aktif olarak oldukça başarılı çalışmalar yürütmektedir. FNV; düzenli paylaşımları, hazırladığı etkileyici görsel ve videoları ile sosyal medyadan ciddi bir kitleye ulaşabilmektedir. Örgüt bu sayede kitlesel iletişim, propaganda ve örgütlenme faaliyetlerini sosyal medya üzerinden yürütebilmektedir. Örneğin, ücretlerde alınan vergiler, göçmen işçilerin durumu ve çalışma yaşamında kadın erkek eşitliği için sosyal medyadan propaganda ve örgütlenme faaliyeti yürütmektedir. Son dönemde Covid 19'a karşı işçilerin korunmasına yönelik sosyal medyadan başlatılan #StopthePandemicAtWork kampanyasına destek veren FNV; ITUC gibi #VirtualMayDay etiketiyle 1 Mayıs etkinliklerinin online yapılması için destek vermiştir.

Alman Sendikalar Birliği (DGB) ve Fransa İşçi Sendikaları Konfederasyonu (CGT) de tıpkı FNV gibi sosyal medyayı aktif kullanan ulusal sendikalar arasındadır². Genellikle iletişim ve propaganda faaliyetleri için sosyal medyayı kullanan DGB Twitter'da CGT ise çoğunlukla Facebook'ta aktiftir. Ancak her ii örgütte sosyal medyayı etkin kullanmak için çaba harcamaktadır. Çalışma hayatı ile ilgili hak kayıplarının önlenmesine yönelik kamuoyunun dikkatini çekecek görseller ile kampanyalar yapan bu örgütler, sosyal medya hesaplarını birer propaganda aracı olarak kullanmaktadırlar. CGT ve DGB kendi ülkelerindeki kampanyalara ek olarak son dönemde Covid-19'un yarattığı koşullardan kaynaklı #VirtualMayDay etiketiyle 1 Mayıs etkinliklerinin online yapılması için destek vermiştir.

2 Çalışmanın yapıldığı dönemde Twitter'da DGB'nin Twitter'da 47.700 CGT'nin 23.500 takipçisi, Facebook'ta DGB'nin 30.800 CGT'nin 72.400 takipçisi bulunmaktadır.

Ülkemizde ise en çok üyeye sahip üç konfederasyon, Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu (TÜRK-İŞ), Hak İşçi Sendikaları Konfederasyonu (HAK-İŞ) ve Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu (DİSK) sosyal medyayı görece etkin kullanmaya çalışmaktadırlar. Özellikle son yıllarda sosyal medyaya olan ilgisini artıran bu örgütler, en popüler sosyal medya platformlarında paylaşımlar yapmaktadır.

TÜRK-İŞ sosyal medya kullanımında Twitter ve Facebook'a dengeli bir ağırlık vermektedir. Twitter'da yaklaşık 23 bin, Facebook'ta yaklaşık 40 bin takipçisi bulunmaktadır. Örgüt sosyal medyada çok aktif olmamakla birlikte güncel gelişmelere paralel, işçileri bilgilendirici ve duyuru niteliğinde paylaşım yapmaktadır. Bu bağlamda TÜRK-İŞ sosyal medyayı genellikle iletişim faaliyeti için kullanmaktadır. Paylaşımlarında etiket kullanımına da ağırlık vermeyen TÜRK-İŞ, sosyal medyayı kampanya yürütme, propaganda yapma, kamuoyu oluşturma ve örgütlenme vb. amaçlarla kullanmamaktadır. Sadece bazı önemli günlerde sosyal medya paylaşımlarını değiştiren örgüt, 1 Mayıs etkinlikleriyle ilgili #1MayısEmekveDayanışmaGünü, #1Mayıs2020 etiketlerini kullanarak paylaşımlar yapmıştır. Üye sayısı ile kıyaslandığında bir milyondan fazla üyeye sahip TÜRK-İŞ'in hem Twitter'da hem de Facebook'da oldukça düşük takipçi sayısına sahip olduğu görülmektedir. Bununla beraber TÜRK-İŞ'in Twitter hesabında son 3 ayda yaptığı paylaşımlar dikkate alındığında günlük ortalama Tweet sayısı 0.45 olmaktadır. Örgütün günlük paylaşım ortalaması 1'in altında kalmıştır. Dolayısıyla TÜRK-İŞ'in Twitter'da paylaşım sıklığı da düşüktür.

HAK-İŞ sosyal medyada Twitter ve Facebook hesaplarını tamamen senkronize kullanmaktadır. Twitter'da yaklaşık 16 bin, Facebook'ta ise yaklaşık 32 bin takipçisi bulunan örgütün Facebook ve Twitter'da yaptığı paylaşımlar birbirinin aynısıdır. Ancak farklı sosyal medya platformları, farklı içerik ve dillere ihtiyaç duymaktadır. Bu nedenle, HAK-İŞ'in, tüm platformlarda birebir aynı paylaşımları yapması örgütün sosyal medyada etkin bir profil oluşturmasını engellemektedir. Tüm platformlarda aynı paylaşımlar yapıldığı için Twitter'da günlük ortalama paylaşım sayısı TÜRK-İŞ'e kıyasla yüksektir. Son 3 aylık paylaşımlara göre HAK-İŞ'in günlük ortalama Tweet sayısı 2.46'dır. TÜRK-İŞ ve DİSK ile kıyaslandığında sosyal medyada aktif bir profil sergileyemeyen HAK-İŞ'in sosyal medyayı sendikal faaliyetlerde kullandığını söylemek oldukça güçtür. Sendikanın sosyal medya hesaplarından çoğunlukla sendika ile ilgili haberler paylaşmakta, işçilerle etkileşim düşük düzeyde kalmaktadır.

HAK-İŞ'in sosyal medyayı kısmen de olsa bir kitle iletişim aracı gibi kullandığı söylenebilir. Bu bağlamda örgüt sosyal medyada çoğunlukla haber niteliği taşıyan paylaşımlara yer vermektedir. Bunu dışında herhangi bir sendikal faaliyette sosyal medya etkin olarak kullanılmamaktadır.

DİSK, TÜRK-İŞ ve HAK-İŞ'e kıyasla sosyal medyayı çok daha aktif ve etkin kullanmaktadır. Örgütün son 3 aylık paylaşımları dikkate alındığında Twitter'da günlük ortalama paylaşım miktarı 14.6 olmaktadır. Bu oran TÜRK-İŞ ve HAK-İŞ'e kıyasla oldukça yüksektir. Sosyal medyada ağırlığını Twitter ve Facebook'a veren örgüt hem çalışma hayatı hem de güncel sorunlarla ilgili paylaşımlar yapmaktadır. Twitter'da yaklaşık 100 bin, Facebook'ta ise yaklaşık 29 bin takipçisi olan DİSK, farklı etiketler kullanarak etkileşim düzeyini en üst seviyeye çıkarmaya çalışmaktadır. Sosyal medyayı iletişim, propaganda, örgütlenme ve kamuoyu oluşturma faaliyetleri için bir araç olarak kullanmaktadır. Aynı zamanda DİSK'e bağlı olarak çalışan Disk Araştırma Merkezi (DİSK-AR), çalışma hayatını doğrudan ilgilendiren araştırma sonuçlarını @disk_ araştırma hesabından düzenli olarak paylaşmaktadır. Çoğunlukla yoğun propaganda ve örgütlenme çalışması yapmakta, güncel gelişmelere paralel olacak biçimde kamuoyu oluşturmak için çaba harcamaktadır. Örneğin, her ay meydana gelen iş kazası sayısını düzenli olarak paylaşan DİSK, iş kazalarını ve buna dair çözüm önerilerini sürekli gündemde tutmaktadır. Benzer biçimde açlık ve yoksulluk sınırı hesaplamaları, enflasyon sorunu ve işsizlik gibi paylaşımları sık sık ve güncel olarak yapmaktadır. Son dönemde Covid-19 nedeniyle çalışma hayatında ortaya çıkan hak kayıplarına dikkat çeken örgüt, ITUC ve ETUC'un başlattığı online kampanyaları desteklemektedir. Covid-19 nedeniyle geleneksel biçimde yapılamayan 1 Mayıs etkinliklerini de ilk defa sosyal medya üzerinden yapan DİSK, #VirtualMayDay, #Yaşasın1Mayıs ve #1Mayıs etiketleriyle 1 Mayıs 2020 günü Türkiye'de ilk defa sosyal medya aracılığı ile "online eylem" gerçekleştiren işçi örgütü olmuştur.

Her ne kadar gerek uluslararası sendikalar gerekse ulusal sendikalar son yıllarda sosyal medya kullanıma önem vermeye başlasalar da sendikaların sosyal medya kullanımının işçiler tarafından nasıl algılandığı ile ilgili olarak yapılan çalışma sayısı oldukça sınırlıdır. Literatürde genellikle sosyal medyanın sendikalara etkileri ele alınmakta, olası sonuçları değerlendirilmektedir. Sendika üyesi işçilerin, sendikaların sosyal medya kullanımını nasıl gördüğü, neler beklediği ve işçiler için sendika söz konusu olduğunda sosyal medyanın ne

ifade ettiği literatürde henüz yeni tartışılmaktadır (Panagiotopoulos 2012, s. 179-180). Bu bağlamda çalışma “işçilerin bakış açısından” sendikaların sosyal medya kullanımının hangi aşamada olduğunu ortaya koymasını bakımından literatürde önemli bir boşluğu doldurmaktadır. Bursa ve Kırklareli illerinde sendikalı işçilerle yapılan derinlemesine görüşmeler ışığında, işçilerin sendikaların sosyal medya kullanımını nasıl algıladığı, neler beklediği ve bu çerçevede sosyal medyanın işçiler için ne ifade ettiği tespit edilmeye çalışılmıştır.

Araştırma

Araştırmanın Amacı

Araştırmanın temel amacı sendikalı işçilerin, sendikaların sosyal medya kullanımına bakış açılarını tespit etmektir. Bu temel amaç çerçevesinde işçilerin; sendikaların sosyal medya kullanımına yönelik görüşleri konunun farklı boyutları açısından ele alınmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda elde edilen bulgular, altı temel başlık altında toplanmıştır. Araştırmanın temel amacı doğrultusunda ve bu başlıklar altında elde edilen bulgular değerlendirilmiştir.

Araştırmanın Yöntemi

Çalışma kapsamında, 2019 yılında Bursa ve Kırklareli şehirlerinde farklı demografik özelliklere sahip, farklı sendikalara üye ve farklı sektörlerde (Sanayi, Hizmet, Gıda, Cam) çalışan 20 işçiyle³ (10 Bursa, 10 Kırklareli) yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşme yöntemi kullanılarak görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşme yapılan işçiler aktif olarak sosyal medya kullanmakta ve sosyal medya platformları aracılığıyla en az bir sendikayı takip etmektedirler. Araştırma kapsamında Bursa ve Kırklareli şehirlerinin seçilmesinin temel nedeni bu iki şehrin farklı emek piyasası özellikleri taşımasıdır. Bursa emek piyasasında sanayi sektörünün ağırlığı hissediliyorken, Kırklareli’nde bu ağırlığın tarım ve hizmet sektörüne geçtiği görülmektedir. Görüşmeler iş saatleri dışında işçilerin bulunduğu farklı mekânlarda yapılmıştır. Yapılan görüşmeler çerçevesinde toplam 22,5 saatlik görüşme kaydı, bu kayıtların çözümlenmesiyle yaklaşık 30 sayfalık veri elde edilmiştir. Çalışmada işçilerin talepleri doğrultusunda görüşme yapılan işçilerin isimlerine ve

³ Galvin tarafından yapılan araştırmada görüşme tekniğinde 12 görüşmeci optimum sayıdır. Galvin sayının 12’den sonra artırılmasının sonuçları etkilemeyeceğini matematiksel olarak belirtmiştir (Galvin, 2015). Bu nedenle görüşmeci sayısı iki farklı şehirde eşit olacak biçimde toplam 20 ile sınırlı tutulmuştur.

sendikalarına yer verilmemiştir. Bunun yerine “Bursa, Gıda, Erkek, 34”, “Kırklareli, Hizmet, Kadın, 29” gibi işçilerin yaşadıkları şehirler, çalıştıkları sektörler, cinsiyetleri ve yaşları kullanılmıştır.

Bulgular

Çalışmada, görüşme yapılan işçilerden elde edilen bulgular; “*Sosyal medyanın sendikalar açısından önemi ve gerekliliği, sosyal medya ve sendika güven ilişkisi, sendika ile iletişimde sendika web sayfası- sosyal medya tercihi, sendikaların sosyal medya paylaşımlarının yeterliliği, sosyal medyanın sendikal faaliyetlerde kullanım alanları, sendikal faaliyetlerde sosyal medya veya geleneksel yöntemlerin tek başına yeterliliği*” altı başlıkta toplanmış, her alt başlıktaki bulgular diğer başlıklardaki bulgular ile ilişkili olacak biçimde değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Sosyal Medyanın Sendikalar Açısından Önemi ve Gerekliliği

Görüşme yapılan işçilere: “**Sosyal medya sendikalar açısından önemli midir? Sendikaların sosyal medya kullanmaları gerekli midir? Bu konuda ne düşünüyorsunuz?**” sorusu sorulmuştur. Bu soruda işçilerin sosyal medya ile sendika arasında ilişkiyi nasıl algıladıkları, sendikalar açısından sosyal medyayı önemli ve gerekli görüp görmedikleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu sorulara görüşme yapılan işçilerin tümü sosyal medyanın sendikalar için önemli olduğu şeklinde yanıt vermişlerdir.

Bursa, Hizmet, Erkek, 38: “*Sosyal medya günümüzde genel olarak çok önemli. Tabii sendikalar için de çok önemli. İnsanlar her zaman bir araya gelemezler ama sosyal medya sayesinde kendileri gibi düşünen başka kişilerin de olduğunu görüp cesaretlenirler.*”

Kırklareli, Sanayi, Erkek, 44: “*Haberleşme kaynağı. Sendika toplantılar yapıyor. Yaptıkları herhangi bir şeyi sosyal medya üzerinden paylaşırlarsa biz de üyeler olarak anlık görebiliyoruz. Sendikalar için gereklidir.*”

Kırklareli, Hizmet, Kadın, 29: “*Her şey sosyal medyadan paylaşılıyorken işçilerin hakları da daha detaylı olarak paylaşılabilir. Mesela benim sendikam var. Bir şey hakkında bilgi almak istediğim zaman insanlara her zaman ulaşamıyorum yoğun oluyorlar. Ama sosyal medya üzerinde bilgilendirilse ne zaman ihtiyacım olsa açar bakarım.*”

Bursa, Sanayi, Erkek, 46: “Önemlidir, gereklidir. Sendika sosyal medya sayesinde sendikalı işçi ile sendikasız işçi arasındaki farkı gösterebilir. İşçilere ulaşabileceği ilk adım sosyal medyadır.”

Kırklareli, Gıda, Kadın, 38: “Önemlidir. Mesela bir karar alındığında duyurmak ve bizleri bilgilendirmek açısından önemlidir. Sosyal medya olmasa nerden haber alabiliriz ki?”

Sosyal Medya, Sendika ve Güven İlişkisi

Görüşme yapılan işçilere “Yarın uyandığınızda sendikanızın tüm sosyal medya hesaplarını kapattığını görürseniz, bu durum sendikanız için nasıl bir sonuç doğurur? Kendinizi nasıl hissedersiniz? Sendikaya duyduğunuz güvende değişiklik olur mu?” sorusu sorulmuştur.

Alınan yanıtlar doğrultusunda, görüşme yapılan işçilerin tümünün sosyal medya aracılığı ile sendikaya karşı ciddi bir güven inşa ettikleri görülmüştür. Nitekim görüşülen işçilerden bazıları sendikanın sosyal medya hesaplarını kapatması halinde sendikadan istifa etmeyi dâhi düşünebileceklerini belirtmişlerdir. Bu durum işçilerin sendikanın sosyal medya kullanımına ne kadar önem verdiklerini göstermesi açısından önem taşımaktadır. Bu doğrultuda; günümüzde sendikaya güvenin sağlanmasında sosyal medyanın ciddi bir öneme sahip olduğunu söylemek hatalı olmayacaktır.

Kırklareli, Sanayi, Erkek, 44: “İletişimimiz kopar hiçbir şeyi takip edemeyiz. Sendikamı değiştirmeyi bile düşünürüm çünkü iletişim sosyal medya üzerinden koparsa o iş olmaz. Sendikaya ulaşmaya çalışırız. Ne oluyor diye sorarız. Sendikanın sosyal medya hesaplarının olması bana güven verir.”

Bursa, Sanayi Erkek, 46: “Hüsran olur. Çünkü güvendiğim dağlara kar yağmış öyle diyeyim. Sendikanın sosyal medya hesaplarını olması güven açısından önemli. Benim sendikaya ulaşmam açısından iyi oluyor sosyal medya.”

Kırklareli, Hizmet, Kadın, 34: “Çok çok kötü olur. Sendikayla en büyük bağımız şuan sosyal medya onu da kapatırsa sendikaya üye olduğumuzu bile unuturuz.”

Kırklareli, Cam, Erkek, 29: “Yıkım olur. Berbat bir şey olur. Sendika kapandı mı ne oldu başkan mı kaçtı ne oldu. Sonuçta her şeyi oradan takip ediyoruz. Güven azalması olur tabi ki neyi saklıyorlar ne yapıyorlar. Biz haber alamazsak deriz herkes yoluna yani.”

Bursa, Gıda, Erkek, 29: “Sendikayı kapatmış gibi olurlar. Mesela bizim fabrikada ne kadar sendikaya üye olan kişi varsa hepsi sosyal medyadan takip ediyor sendikayı. Hatta sendikanın adresini bilmezler ama her gün sosyal medyadan takip ediyorlar. Güven sıfıra iner.”

Bursa, Hizmet, Erkek, 39: “Kötü bir durum olmaz olur mu ya! Sudan çıkmış balığa döneriz. Bütün her şeyi oradan takip ediyoruz. Aptal gibi oluruz. Sendikaya olan güvenim tabi ki sarsılır.”

Kırklareli, Hizmet, Kadın, 29: “Biz onlara güveniyoruz oradan (sosyal medya hesaplarından) takip ediyoruz. Sendika bu hesapları kapatırsa güvendiğimiz dağlara kar yağar. Bir güven sorunu oluşur. Sendika bu konuda açıklama yapmazsa ilerde ayrılma kararı da alırım. Benim elimi bırakanın ben de elini bırakırım.”

Sendika ile İletişimde Sendika Web Sayfası - Sosyal Medya Tercihi

Çalışmada, sendika - üye iletişimde sendika web sayfası ile sosyal medyanın nasıl rol oynadığı, işçilerin sendika ile iletişimi sırasında sosyal medyayı ne ölçüde kullandıkları ve ona ne ölçüde önem verdikleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu amaçla; görüşme yapılan işçilere; “**Sendikayla ilgili bir haber almak istediğinizde ilk olarak sendikanın web sayfasına mı? Yoksa sosyal medya hesaplarına mı bakmayı tercih edersiniz?**” şeklinde soru yöneltilmiştir.

İşçiler çoğunlukla sendika ile ilgili herhangi bir haber almak istediklerinde sosyal medyayı tercih ettiklerini dile getirmişlerdir. İşçilerin bir bölümü ise; her ne kadar ilk olarak sosyal medyayı tercih etseler de sosyal medyadaki bilgiyi sendikanın resmi web sayfasında teyit etme ihtiyacı duyduklarını belirtmişlerdir. Bunun temel nedeni sosyal medyadaki bilgi kirliliği olmuştur.

Kırklareli, Hizmet, Kadın, 31: “Facebook sayfasına girer bakarım. Her şey daha güncel ve bulması kolay oluyor. Telefondan hemen girebiliyorum.”

Bursa, Hizmet, Erkek, 32: “Sosyal medya hesabına bakarım. Web sitesinde aradığım bir şeyi bulmak daha zor olur. Sosyal medyadan daha kısa sürede özet bilgiye ulaşabilirim.”

Bursa, Sanayi, Erkek, 30: “İlk olarak sosyal medya hesaplarını incelemeyi tercih ederim. Çünkü sosyal medyada daha kısa, net ve açıklayıcı bilgiler, görseller var. Sosyal medyadan öğrendiğim bilgi önemliyse sendikanın web sayfasına da teyit etmek için bakarım. Bilgi kirliliği de olabilir sosyal medyada.”

Kırklareli, Cam, Erkek, 29: “İkisine de giriyorum. Sosyal medyadan hep paylaşım yapılıyor. Daha çok sosyal medyayı takip ediyorum. Web sayfasına da giriyorum. Sosyal medyadan anlayamazsam web sayfasından girip teyit ediyorum.”

Kırklareli, Hizmet, Kadın, 29: “Web sayfasına bakarım çünkü Facebook’ta genelde çok yorum oluyor. Herkes farklı bir şeyler söylüyor. Maalesef Facebook’taki her şey doğru olmuyor.”

Bursa, Sanayi, Erkek, 34: “Sendika Facebook’tan paylaşım yapıyor. Faydalı oluyor. Her zaman temsilcilere ulaşamıyoruz ama orayı takip ettiğimiz zaman sürekli bilgi alabiliyoruz.”

Bursa, Hizmet, Erkek, 38: “Paylaşımları sosyal medyadan temsilci arkadaşlar yapıyor. Bu paylaşımlar faydalı oluyor. Mesela bayramlarda verilecek olan yardımlar ayakkabı, kıyafet vs. ne zaman nerde verilecek oradan (sosyal medyadan) yayınlanıyor herkesin haberi oluyor. Etkinlik olacaksa onun da duyurusu yapılıyor.”

Sendikaların Sosyal Medya Paylaşımlarının Yeterliliği

İşçilerin sendikaların sosyal medya paylaşımlarının yeterliliği konusundaki düşüncelerini belirlemek amacıyla: “**Sendikanız üyelerine (size) haber ulaştırmak veya sizi bilgilendirmek için sosyal medyayı yeterli şekilde kullanıyor mu?** Sorusu sorulmuştur.

Bu soruya görüşme yapılan işçiler farklı yanıtlar vermişlerdir. Bunun temel nedeni görüşme yapılan işçilerin farklı sektörlerde çalışmaları ve farklı sendikalara üye olmalarıdır. Bu çerçevede işçilerin bir kısmı sendikaların sosyal medya kullanımını yeterli bulmazken, bazı işçiler ise sendikaları bu konuda

çok başarılı gördüklerini belirtmişlerdir. Bu durum Türkiye’de sendikaların sosyal medya kullanımını konusunda henüz belirli bir standarda sahip olmadığını, bazı sendikaların sosyal medyanın önemini henüz kavrayamadığının önemli bir göstergesi olarak kabul edilmiştir.

Kırklareli, Hizmet, Kadın, 29: “*Sendikamız şu anda çok yeterli kullanmıyor sosyal medyayı. Çok paylaşım yapmıyor. Yeterli bilgilendirme yapılmıyor.*”

Bursa, Sanayi, Erkek, 42: “*Paylaşımlar yapılıyor ama çok da yeterli değil bence. Biraz daha fazla paylaşım yapsalar daha faydalı olur.*”

Kırklareli, Cam, Erkek, 39: “*Sendikamız sosyal medyayı aktif olarak kullanıyor. Bu çok faydalı bir şey. Sendika yaptığı her şeyi paylaşıyor. Anında her şeyi yazıyor. Biz de bakıp öğreniyoruz.*”

Sosyal Medyanın Sendikal Faaliyetlerde Kullanım Alanları

Sosyal medyanın sendikalar açısından önemi; sosyal medyayı hangi sendikal faaliyetlerde kullanılabildikleri ile doğru orantılıdır. Bu çerçevede; görüşme yapılan işçilere: “**Sizce sendikalar sosyal medyayı hangi sendikal faaliyette kullansa daha verimli olabilir? Örneğin; toplu pazarlık, grev, sendikal eğitim, örgütlenme vb.?**” sorusu sorulmuştur. Burada temel amaç; sendikalı işçilerin sendikal faaliyetler söz konusu olduğunda sosyal medyaya ne gibi misyonlar yüklediğini tespit etmek ve sendikal faaliyetler söz konusu olduğunda işçilerin sosyal medya ile ilgili olarak ne düşündükleri ortaya çıkarmak olmuştur. Alınan cevaplar doğrultusunda işçiler öncelikle sendikadan bilgi edinme, sendikaya kolay ulaşabilme noktasında sosyal medyanın önemine değinmişler ancak sosyal medyanın imkân dâhilinde tüm sendikal faaliyetlerde kullanılması gerektiğini belirtmişlerdir.

Kırklareli, Sanayi, Erkek, 44: “*.....Haberleşme kaynağı. Sendika toplantılar yapıyor. Yaptıkları herhangi bir şeyi sosyal medya üzerinden paylaşırlarsa biz de üyeler olarak anlık görebiliyoruz.*”

Kırklareli, Hizmet, Kadın, 29: ‘*.....Her şey sosyal medyadan paylaşılıyorken işçilerin hakları da daha detaylı olarak paylaşılabilir. Mesela benim sendikam var bir şey hakkında bilgi almak istediğim zaman insanlara her zaman ulaşamıyorum yoğun oluyorlar tatilde oluyorlar. Ama sosyal medya üzerinde bilgilendirilse ne zaman ihtiyacım olsa açar bakarım.*”

Kırklareli, Gıda, Kadın, 38: “.....*Mesela bir karar alındığında duyurmak ve bizleri bilgilendirmek açısından önemlidir. Sosyal medya olmasa nerden haber alabiliriz ki?*”

Buna karşılık görüşme yapılan işçilerin üyelik süreci, toplu pazarlık, grev gibi sendikal faaliyetlerde sosyal medyanın kullanılması noktasında tereddütlü cevaplar verdikleri görülmüştür.

İşçilere “Sendikaya üye olma sürecinde sendikanın sizinle yüz yüze mi iletişime geçmesini tercih edersiniz, yoksa sosyal medya aracılığı ile mi? Tercihinizin nedenleri nedir?” şeklinde bir soru sorulmuştur.

Bu soruya görüşme yapılan işçilerin tümü örgütlenme ve üyelik çalışmalarında yüz yüze görüşmeyi tercih ettikleri sosyal medyadan kurulacak ilişkinin “samimi” olduğuna inanmadıkları şeklinde yanıt vermişlerdir.

Bursa, Sanayi, Erkek, 25: “*Yüz yüze daha iyi olur. En azından sendika görevlisinin gelmesi yüz yüze görüşmek daha iyi. Mesela Facebook üzerinden mesaj attı diyelim Ben şöyle algılarım; Bu insan beni ciddiye almıyor diye düşünebilirim.*”

Bursa, Hizmet, Erkek, 32: “*Ben yüz yüze iletişime geçmesini isterim. Çünkü soracağım sorulara birebir cevap almak isterim. Karşı tarafın hali tavrı da güven vermesi açısından önemli. Burada sosyal medya tamamlayıcı olabilir.*”

Kırklareli, Hizmet, Kadın, 31: “*Gelip yüz yüze konuşmak her zaman daha iyi. Biz sendikaya üye olurken sendikadan gelip kendilerini tanıttılar. Biz de sosyal medyadan baktık hangisi nedir neler yapmış bugüne kadar ne hak almışlar araştırdık ona göre karar verdik. Ama ilk tanışmanın yüz yüze olması her zaman daha önemli.*”

Kırklareli, Sanayi, Erkek, 44: “*Yüz yüze görüşme akılda daha fazla kalıcı olur. Bazı şeyler yüz yüze görüşmek daha faydalıdır. Soru sorabilirsin. Mesajla bir yere kadar. Üyelikte yüz yüze görüşmek daha iyi.*”

Toplu pazarlık sürecinde sendikaların sosyal medyadan yararlanmaları konusunda görüşmeye katılan işçiler farklı görüşlere sahiptir. İşçilere “**Toplu sözleşme taslaklarının hazırlanması, sözleşme maddelerinin tartışılması gibi süreçlerin sosyal medya üzerinden tartışılması size faydalı olur mu?**” sorusu sorulmuştur. Bazı işçiler sosyal medyanın toplu sözleşme sürecinde

faydalı olacağını düşünürken, bazı işçiler bu durumun kötüye kullanılabileceği görüşündedir.

Bursa, Sanayi, Erkek, 46: *“Faydalı olur tabi. Yani toplu sözleşmeyle ilgili taslakları sendika kendi kapalı kutu içinde hazırlaması başka bir şey. Sosyal medyada paylaşılması çok daha iyi olur. Mesela sendikalı olmayan bir kişi bu taslaklara ulaşmış görse onun içinde iyi olur.”*

Bursa, Hizmet, Erkek, 38: *“Faydalı olur tabi ki. Herkese önceden haber verilmiş olur. Sendikanın şeffaf olduğunu gösterir. Şimdi bir sendika başkanının karşısına çıkıp “ya nasıl bir taslak hazırlamışsınız” diyemeyen işçiler sosyal medyadan daha rahat yorum yazabilir. Mesela “şu maddeyi unuttuysunuz, bu maddeyi de eklesen daha iyi olmaz mı” gibi bir yorum yapabilir. Tabi herkesin muhalif olması gibi sorunlar da çıkabilir ortaya.”*

Kırklareli, Hizmet, Kadın, 31: *“Çok iyi olur. Üst kesime mesela sendika başkanına rahat ulaşamıyor. Ama bu şekilde olduğu zaman insanlar hiç olmazsa bir şeyler yazar, yorum yaparlar. Fikirlerini sunabilir.”*

Kırklareli, Hizmet, Erkek, 39: *“Faydalı olur. En azından canlı yayında görürsün ne olur bittiğini. En azından ben de kendi düşüncelerimi yazarım. Beğenmedim veya beğendim.”*

Bursa, Sanayi, Erkek, 34: *“Önceden biz sendikaya gidiyorduk orda bize anlatıyorlardı. Sosyal medyadan paylaşılmasının faydası da olur zararı da olur. Mesela biri yorum yazar daha sonra başka biri farklı bir şey yazar olay büyüyebilir. Amacından çıkabilir.”*

Bursa, Hizmet, Erkek, 32: *“Çok demokratik gibi görünse de kendi içinde bilgi kirliliği barındıracak bir süreç olur. Çok sağlıklı olacağını düşünmüyorum. Gerekli önlemler bu işin uzmanları tarafından alınmadığı sürece gelişimi güzel şekilde yapılması doğru olmaz.”*

Sendikal eğitimlerin sosyal medya üzerinden verilmesi konusunda işçilere yöneltilen **“Sendikal eğitimlerde sosyal medyanın etkin olarak kullanılmasını faydalı buluyor musunuz?”** sorusuna işçilerin yaklaşımı negatif yönlü olmuştur. Eğitim söz konusu olduğunda işçilerin büyük bir çoğunluğu sosyal medya yerine yüz yüze eğitimin daha faydalı olacağını düşünmektedir.

Bursa, Sanayi, Erkek, 46: “...Verilecek eğitim sosyal medyada ikna edici olmaz. Sosyal medyadan faydalı olmaz. Eğitim birebir olmalı.”

Kırklareli, Cam, Erkek, 29: “Sendikal eğitimler yüz yüze olmalı. Sosyal medyadan verilen eğitim sağlıklı olmaz.”

Kırklareli, Gıda, Kadın, 30: “Çok etkili olmaz. Çünkü insanlar vakit ayırmaz öyle olursa. Eğitimler birebir olursa daha iyi olur.”

Bursa, Gıda, Erkek, 26: “Yüz yüze iletişimin daha sağlıklı olacağını düşünüyorum. Çünkü sosyal medya iletişimin kolaylaşması açısından iyi bir alan ama işçinin aklındaki soruyu sorması, derdini daha iyi anlatabilmesi için yüz yüze iletişim gereklidir.”

Sendikal Faaliyetlerde Sosyal Medya veya Geleneksel Yöntemlerin Tek Başına Yeterliliği

Görüşme yapılan işçilere “**Sendikalar faaliyetler sadece sosyal medya veya sadece geleneksel yöntemlerle yürütülebilir mi? Bu konuda ne düşünüyorsunuz?**” şeklinde bir soru yöneltmiştir.

Görüşme yapılan işçiler sendikal faaliyetlerin sadece sosyal medya veya sadece geleneksel yöntemlerle yürütülmesi konusuna olumlu bakmamışlardır. Görüşmeye katılan işçilerin tümü sosyal medyanın sendikal faaliyetlerde “tamamlayıcı” bir rolü olması gerektiğini, günümüzde artık sosyal medyasız sendikal faaliyetlerin yapılamayacağını ancak sadece sosyal medya üzerinden de sendikal faaliyetlerin tek başına yürütülemeyeceğini, sosyal medya ile geleneksel yöntemlerin birbirlerini tamamlaması gerektiğini belirtmişlerdir.

Kırklareli, Sanayi, Erkek, 41: “Sendikalar faaliyetler sosyal medya üzerinde yapılabilir ama sadece sosyal medya üzerinden bir şeyler yapmak yeterli değildir. Eski yöntemleri de biraz beslemek gerekiyor. Davullu zurnalı şeyleri de yapmak lazım (grev ve eylemleri işaret ediyor)”

Bursa, Sanayi, Erkek, 46: “Sadece sosyal medyadan yürütülemez. İkna edici olmaz. Eski yöntemler biraz gerekli. İkisini birlikte götürmek de olur ama eski yöntemler daha ikna edici olur.”

Kırklareli, Hizmet, Kadın, 29: *“Her ikisini de kapsamalı. Sadece sosyal medya olması yeterli olmaz. Önce yüz yüze olur daha sonra bunu yaygınlaştırmak amaçlı sosyal medyayı da kullanabilir.”*

Bursa, Hizmet, Erkek, 38: *“Sosyal medya üzerinden sadece sesini duyurur sendika. Fiili bir eylem olmaz sosyal medya üzerinden. Sahada olmak gerekir. Günümüzde sadece geleneksel yöntemlerle de olmaz. Sosyal medya olmazsa haberimiz olmaz. Beraber olmalılar.”*

Değerlendirme ve Sonuç

Yaşadığımız çağın reddedilemez bir gerçekliği olan internet ve sosyal medya teknolojileri, büyük bir hızla günlük hayatımızın parçası haline gelmektedir. Bu durum gerek çalışma hayatını gerekse bir bütün olarak toplumsal hayatı keskin bir dönüşüme zorlamaktadır. Bugün sosyal medya, milyonlarca insanın her gün kullandığı bir teknoloji olarak sadece iletişim ve eğlence ağı olmanın ötesine çöktan geçmiştir.

Halen sosyal medya sadece bireylerin değil, örgütlerin de çeşitli amaçlarla kullandığı işlevsel bir araç haline gelmiştir. Akıllı cep telefonlarının ve mobil internet ağlarının yaygınlaşmasına paralel olarak sosyal medya platformları toplumun bütününde olduğu gibi işçiler arasında da hızla popülerlik kazanmaktadır. Bu doğrultuda günümüzde sendikalar gerek kendi üyelerine ve tüm işçilere, gerekse toplumun bütününe ulaşabilmek için artık sosyal medya araçlarını etkin biçimde kullanmak durumundadırlar.

Son yıllarda uluslararası sendikalar ve sınırlı sayıda gelişmiş ülkede ulusal sendikaların faaliyetlerinde giderek artan şekilde sosyal medyadan yararlandıkları görülmektedir. Ancak bu konuda henüz büyük bir ilerleme sağlandığını söylemek mümkün değildir. Benzer şekilde Türkiye’de de sendikaların sosyal medya kullanımı konfederasyon ve işkolu sendikaları düzeyinde henüz emekleme aşamasındadır.

Sendikaların faaliyetlerinde sosyal medyadan yararlanmaları tamamen sorunsuz olmasa da sendikalar açısından birçok olumlu sonucu beraberinde getirmektedir. Günümüzde bilimsel çalışmalar büyük ölçüde sendikaların sosyal medya kullanımını sendikaların bakış açısı ile ele almaktadır. Buna karşılık sendikaların sosyal medya kullanımına işçilerin bakış açısı bilimsel düzeyde henüz yeterince ele alınmamıştır.

Bu çalışmada konunun bu boyutu üzerine yoğunlaşılımaya çalışılmış Bursa ve Kırklareli şehirlerinde farklı demografik özelliklere sahip, farklı sendikalara üye 20 işçiyle yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşme yöntemi kullanılarak bir alan araştırması yapılmıştır. Bu alan araştırması sonucunda konu ile ilgili olarak görüşme yapılan işçilerden aşağıda yer alan dört çarpıcı bulgu elde edilmiştir:

- 1) Görüşme yapılan tüm işçiler sosyal medyanın günümüzde sendikalar açısından önemli bir araç olduğu konusunda hemfikirdir. İşçiler bunun nedenin çoğunlukla “sendikayla olan iletişimin” kolaylığı ile açıklamışlardır. Buna ek olarak işçilerin verdiği yanıtlar, sendikanın sosyal medyada var olmasının işçilere bir şekilde güven verdiği yönündedir.
- 2) İşçilerin verdiği cevaplar doğrultusunda sendikaya duyulan güven ile sosyal medya arasında çok güçlü bir ilişki olduğu görülmüştür. Zira görüşmeye katılan işçiler sosyal medyayı etkin kullanan sendikaları işçiler açısından daha şeffaf ve daha güvenilir olarak görmektedirler. Dolayısıyla; sosyal medya, güven tazelemek ve şeffaflığın sağlanması açısından sendikalar için güçlü bir araç olarak görülmelidir. Buna göre; ancak etkin ve aktif bir sosyal medya kullanımı ile sendikalar mevcut konumlarını iyileştirme şansını elde edebileceklerdir.
- 3) Sosyal medya, görüşmeye katılan işçiler tarafından işçilerin sendikaya ulaşabilecekleri en kısa ve en hızlı yol olarak görülmektedir. Bu durum sendikalar için işçilere temas edebilmek açısından bir fırsat oluşturmaktadır. Görüşmeye katılan işçiler üyesi oldukları sendikanın sosyal medya hesaplarını günlük incelediklerini, sendikayla ilgili duyuru, bilgilendirme gibi anlık haberleri sosyal medyadan aldıklarını belirtmişlerdir. Bu noktada sendikanın dikkat etmesi gereken en önemli faktör sosyal medyada hızlı yayılan bilgi kirliliğinden uzak durabilmektir. Dolayısıyla sendikalar sosyal medyadaki paylaşımlarında olabildiğince net ve açık olmalıdırlar.
- 4) Her ne kadar görüşmeye katılan işçiler sosyal medyayı sendikaya ulaşabilecekleri en kolay yol olarak belirtse de birçok sendikal faaliyetler açısından birebir teması hâla en etkin yöntem olarak görmektedirler. Özellikle örgütlenme ve yeni üyelik süreçlerinde yüz yüze iletişimin önemi görüşmeye katılan işçiler tarafından özellikle vurgulanmıştır.

- 5) Görüşmeye katılan işçilere göre; sendikal faaliyetlerde geleneksel yöntemler ile sosyal medya birlikte yürütülmeli, sosyal medya geleneksel faaliyetleri tamamlayıcı bir rol üstlenmelidir.

Farklı şehirlerde yapılan bu çalışmanın il bazında karşılaştırmasına bakıldığında, Bursa ve Kırklareli’nde işçilerin bazı temel noktalarda ortak beklentiler içinde oldukları tespit edilmiştir. Örneğin sendikaların sosyal medya kullanımı ile sendikalara duyulan güven arasındaki ilişki bakımından il fark etmeksizin işçilerin ortak beklentiler içinde olduğu görülmektedir. Benzer biçimde sendikal şeffaflık açısından sosyal medyanın önemi de Bursa ve Kırklareli’ndeki işçilerin ortaklaştığı beklentiler arasındadır. Bununla birlikte sendikayla kurulacak iletişimde sosyal medyanın önemi noktasında iller arasında farklılıklar ortaya çıkmaktadır. Bursa’da görüşme yapılan işçiler, sendikayla kurulacak iletişimde sosyal medyanın güçlü bir araç olarak kullanılabileceğini belirtirken; Kırklareli’nde görüşme yapılan işçiler, sendikayla kurulacak iletişimde ağırlığın geleneksel yollarlar (fabrika ziyaretleri, toplantılar vb.) olması gerektiğini vurgulamışlardır. Bu durumun iller arasındaki ölçek ve sektör farklılığından kaynaklanması muhtemeldir. Bursa’da emek piyasası sanayi ağırlıklı ve çok sayıda farklı işçiden oluşuyorken, Kırklareli emek piyasası nicel bakımdan çok daha küçük, hizmet ve gıda ağırlıklı bir yapıya sahiptir. Bu farklılık, il bazlı bakıldığında işçiler arasında sendikayla kurulacak iletişimin biçimi tercihinde de kendini gösterebilmektedir.

Görüşmelerden elde edilen bulgular göstermektedir ki; sosyal medya birçok açıdan sendikalar için bir fırsattır. Sosyal medya işçiler açısından sendikayı hissedebildikleri bir alandır. Sendika işçilere birebir temas etmese de sosyal medyadan yapacağı paylaşımlarla işçilerle arasındaki bağı güçlendirebilir. Bu nedenle önümüzdeki yıllarda aktif ve etkin biçimde sosyal medya kullanmadan sendikacılık yapmak daha da zorlaşacaktır. Sosyal medyanın hızla önem kazanması, bu alanın giderek karmaşıklaşmasına ve yönetiminin zorlaşmasına neden olmuştur. Bu bağlamda sendikalar sosyal medya kullanımına özen göstererek, daha organize ve profesyonel bir sosyal medya yönetimi gerçekleştirmelidir. Sosyal medya yönetimi, asıl işi bu olmayan kişilerce değil, bu işte uzman profesyoneller tarafından yapılmalıdır. Aksi halde özellikle orta ve uzun vadede sendikaları sosyal medya açısından çok daha büyük sorunlar beklemektedir.

Görüşme yapılan işçiler, il ve sektör farkından bağımsız olarak sendikal şeffaflık, güven, iletişim, sendikal faaliyetler vb. birçok konuda sosyal medyanın önemine vurgu yapmışlardır. Ancak, sosyal medyanın sendikalar için önemi vurgulanırken çok dikkat edilmesi gereken bir “sınır” bulunmaktadır. Bu sınır; sosyal medyanın sendikalar için bir amaç değil, sendikaların temel hedeflerine ulaşmak için kullanacakları bir araç olduğudur. Bir diğer ifadeyle, sosyal medya sendikalar için “sihirli bir değnek” olarak kabul edilememelidir.

Sınıf ve çıkar örgütleri olan sendikalar, işçilerin hak ve çıkarlarını temel sendikal faaliyetlerle savunurken, sosyal medyayı tamamlayıcı ve işlevsel bir araç olarak görmeli ve buna uygun hareket etmelidir. Aksi halde sosyal medyanın araç olmaktan çıkarak bir amaç haline dönüşmesi, sendikanın sınıfsal zemininden kopmasına ve sonuç olarak temel sendikal faaliyetlerini yerine getirememesine neden olacaktır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The authors has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The authors declared that this study has received no financial support.

Kaynakça/References

- Almagor, R. C. (2011). Internet History. *International Journal of Technoethics*, 2(2), 45-64. <https://doi.org/10.4018/jte.2011040104>
- Atabek, Ü. & Yücesan Özdemir, G. & Yüce, E. (2011). Siberuzayda Sendikalar: Yeni Olanaklar, Yeni Sorunlar. XI. Türkiye’de İnternet Konferansı. 21-26 Aralık 2006. TOBB Ekonomik ve Teknoloji Üniversitesi, Ankara. Retrieved From <http://inet-tr.org.tr/inetconf11/>
- Colgan, F. & Ledwith, S. (2003). *Gender, Diversity and Trade Unions International Perspectives*. New York, NY: Routledge.
- Djik, J. V. (2016). *Ağ Toplumı*, (Ö. Sakin, Çev.). İstanbul: Epsilon Yayıncılık.
- Fuchs, C. (2015). *Dijital Emek ve Karl Marx*, (E. Tahir ve S. Oğuz, Çev.). Ankara: Notabene Yayınları.
- Fuchs, C. (2016). *Sosyal Medya Eleştirel Bir Giriş*, (İ. Kalaycı ve D. Saraçoğlu, Çev.). Ankara: Notabene Yayınları.
- Galvin, R. (2015). How many interviews are enough? Do qualitative interviews in building energy consumption research produce reliable knowledge? *Journal of Building Engineering*, 1, 2–12. <https://doi.org/10.1016/j.job.2014.12.001>
- Gauntlett, D. (2011). *Making Is Connecting: The Social Meaning of Creativity, From DIY and Knitting to Youtube and Web 2.0*, Cambridge: Polity Press.
- Gerbaudo, P. (2012). *Tweets and the Streets Social Media and Contemporary Activism*, London, UK: Pluto Press.
- Guppta, K. (2016, 12 Ekim). Will Labor Unions Survive In The Era Of Automation?, *Forbes*. Erişim Adresi: <https://www.Forbes.com>
- Hodder, A. & Houghton, D. (2015). Union Use of Social Media: A Study of the University and College Union on Twitter. *New Technology, Work and Employment*, 30(3), 173-189. <http://dx.doi.org/10.1111/ntwe.12055>
- ICANN (2020, 12 Haziran). Domain Name Registration Data Lookup. Retrieved from <https://lookup.icann.org/>
- Krasenkienė, A., Kazokiene, L. & Susniene D. (2014), Relationships of the Trade Unions with the Media: The Lithuanian Case. *Administrative Sciences - Open Access Journal*, 4(1), 1-14. <https://doi:10.3390/admsci4010001>
- Lasswell, H. (1938). *Techniques in the World War*, New York, NY: Peter Smith.
- Lee, E. (2008, 12 Şubat). How The Internet Makes Union Organizing Harder [Web log post]. Retrieved from http://www.ericlee.info/2008/02/how_the_internet_makes_union_o.html
- Lucio, M. M. (2003). New Communication Systems And Trade Union Politics: A Case Study of Spanish Trade Unions and The Role of The Internet. *Industrial Relations Journal*, 34(4), 334-346. <https://DOI:10.1111/1468-2338.00279>
- McQuail, D. (2009). *Mass Communication Theory*, London, UK: SAGE Publications.

- Nicita, A. & Rizzolli, M. (2009). The Case For The Vitrual Strike, *Portuguese Economic Journal*, 8(3), 141-160. <https://doi.org/10.1007/s10258-009-0044-x>
- O'Reilly, T. (2005, 30 Eylül). What Is Web 2.0 Design Patterns and Business Models for the Next Generation of Software. Retrieved from <https://www.oreilly.com/pub/a/web2/archive/what-is-web-20.html>
- Panagiotopoulos, P. & Barnett, J. (2015). Social Media in Union Communications: an International Study with UNI Global Union Affiliates. *British Journal of Industrial Relations*, 53(3), 508-532. <https://DOI:10.1111/bjir.12060>
- Panagiotopoulos, P. (2012). Towards Unions 2.0: Rethinking the Audience of Social Media Engagement. *New Technology, Work and Employment*, 27, 178-192. <https://DOI:10.1111/j.1468-005X.2012.00287.x>
- Parry, S. (2013, 13 Mart). Union Apps. Retrieved from <http://www.infobo.com/trade-union-apps/>
- Pearce, K. J. (2009). Encyclopedia of Communication Theory. In: Stephen W. Littlejohn & Karen A. Foss (Eds.), *Media and Mass Communication Theories* (pp. 624-627) Ed, California, CA: SAGE Publications.
- Regov, R., Sprenger, W., Kirov, V., Thomson, G. & Nunzio, D. D. (2016). The Use Of New ICTs in Trade Union Protests – Five European Cases, *Transfer: European Review of Labour and Research*, 22(3), 215-329. <https://doi.org/10.1177/1024258916655761>
- Selamoğlu, A. & Özsoy, A. (2008). Türkiye’de İşçi Sendikalarının ve Konfederasyonların Web Siteleri İçerik Analizi Üzerine Bir Değerlendirme, *Çalışma ve Toplum*, 16(1), 31-60.
- Sevgi, H. (2019). Sosyal Medya ve Sendikalar. *İŞ, GÜÇ Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, 21(1), 57-72. <https://DOI.org/10.4026/iscguc.543452>
- Tokol, A. (2019). *Endüstri İlişkileri ve Yeni Gelişmeler* (8.bs.). Bursa: Dora Yayınevi.
- Yılmaz Sert, N. (2015). Sendikalarda Yeni İletişim Teknolojilerinin Kullanımı ve Örgütsel İletişim Faaliyetlerine Etkisi. *Selçuk İletişim*, 8(4), 104-130. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/josc/issue/19030/201102>

Buyer's Repair and Replacement Rights at the Seller's Liability for Defects

Abdullah Erol¹

Abstract

Trust, one of the most important elements of economic life, also contributes greatly to the stability of social life. In this respect, the degree of trust people feel towards each other deeply affects both economic and social life. The high perception of trust in society improves relations between individuals, thus contributing to the resolution of problems before they reach the legal and judicial level. However, such a high degree of confidence and perception, as in many societies, also not seen in Turkey. Therefore, disputes arising between individuals are mostly resolved in courts. Sales contracts are an important tool in measuring the perception of trust in the society. In a legal system, the more detailed the sales contracts are and the more detailed regulations are made against the negative situations that will arise as a result of the sales contract, it can be easily stated that the sense of trust in the society where that legal system is applied is also weak. Because the weakness of personal relationships between buyer and seller, and the decline in business and professional ethics show that individuals need the law and the protection provided by the laws rather than "promises". Considering the current legal regulations in Turkey, it is seen that sales contracts are arranged in a very detailed way. In this study, in the context of the responsibility arising from defective goods and the defective goods, which are frequently encountered in practice, the buyer's rights to demand repair and replacement are discussed.

Keywords

Sales contract, Defect, Liability for defects, Repair, Replacement

1 Corresponding author: Abdullah Erol (Res. Asst. Dr.), Istanbul University, Faculty of Economics, Istanbul, Turkey.
E-mail: abdullah.erol@istanbul.edu.tr ORCID: 0000-0003-1018-1602

To cite this article: Erol, A. (2020). Buyer's repair and replacement rights at the seller's liability for defects. *Journal of Social Policy Conferences*, 79, 329-360. <https://doi.org/10.26650/jspc.2020.79.0051>

I. Introduction

Today, economic and social life is developing and changing much faster than before. This development and change naturally brings about certain rules and regulations. The structure to provide these rules and regulations is law. Law is binding as long as it meets the needs of its time and serves as a remedy for any troubles. The needs of today are also more flexible, which means legal regulations that take the will of the parties into account more.

In today's world, where production has increased and become widespread considerably, if the problems arising in the manufactured goods are to be evaluated in the context of the code of obligations, it is now much more important to eliminate, remove the defects and according to which rules it will be performed. For, people now know each other little or not at all in the contractual relationships they enter. Hence, they prefer to cling to stronger branches such as written legal rules rather than trust in each other. At this point, it is possible to evaluate the optional rights that the seller has in case of warranty obligation to the defect in this context.

In the period of Law No. 818, the buyer was given the optional rights of avoidance of the contract, demanding abatement of the purchase price and request for a replacement with a defect-free one. The right to request free repair was not covered in the protection of the Law. However, this right was protected by contracts of guarantee etc. between the parties. Yet, this situation provided the buyer with a contractual claim right, but did not provide any legal protection.

The lawmaker must have realized this deficiency and wanted to eliminate it, the buyer has also been given the right to request free repair in conjunction with the New Code of Obligations No. 6098. This regulation has been a positive step in terms of both meeting the needs of the age and preventing a situation that causes loss of rights. This study has been prepared at this point in order to explain this positive step as much as possible and to indicate which rules it is subject to.

Within the scope of this study, first of all, the terms of defect and liability for defects will be explained, and which conditions should be found in order to be able to mention the liability for defects will be specified. Then, it will be explained which rules the scope of repair and replacement rights are subject to.

II. Liability for Defects

A. Liability for Defects Term and its Legal Characteristic

1. In Compliance with Code of Obligations

Article No. 219 of Turkish Code of Obligations No. 6098 says “*The seller is responsible to the buyer for the goods which do not have the indicated qualities. In addition, the seller is liable for any tangible, legal or financial defects that are against the quality or the quantity affecting the quality, and eliminate the value of the good in terms of purpose of use and the benefits expected by the buyer.*”, which defines liability for defects and the defect itself. According to this provision, the defect is that the seller does not provide the qualifications notified or these deficiencies cause a decrease in the value of the sold good or result in its complete disappearance (Akıntürk & Karaman, 2012, p. 244; Ayhan, 2011, p. 4; Aksoy Dursun, 2011, p. 1846), in other words, the “*separation of the sold from its normal qualifications.*”(Yavuz, N., 2012, p.109)

As for the legal characteristic of the term of liability for defects, while there are opinions claiming that the warranty for defects can be put forward in compliance with the provisions of fault (Karaca, 2012, pp.60-70) or culpa in contrahendo, there are also various opinions: claiming it is a warranty-like contract, or bad performance and evaluating warranty for defects as sui generis (Ayhan, 2011, p.6). The prevailing opinion is that the liability for defects is complementary to the property obligation of the seller, which is one of the obligations of the seller, and in this respect, it is a legal obligation (Yavuz, N. 2012, p. 110; Yavuz, C. 1989, p. 29; Yavuz, C., 2012, p. 67; Zevkiler & Gökyayla, 2010, p. 101). Therefore, even if the parties have not made a contractual regulation stating that the seller is liable for the defects of the sold good, the buyer will be able to claim this right based on the Code.

2. In Compliance with Consumer Protection Law

Defective good is defined in accordance with the Article 4/1 of Consumer Protection Law No 4077 saying “*A good which contains material, legal or financial deficiencies influencing the quality, or the quantity affecting the quality specified on the packaging, labelling, presentation or operating instructions, or in the advertisements or notices, or declared by the seller or*

indicated in the standards or technical specifications or decrease or eliminate its value or the expected benefits by the consumer is considered as defective.”.

In addition to that, defective service is also defined in the Article 4/A as *a service which contains, material, legal or financial deficiencies influencing the quality or the quantity affecting the quality specified in the advertisements or announcements made by the supplier; or established in the standards or technical specifications, or decrease or eliminate its value or the expected benefits by the consumer”.*

Since Consumer Protection Law is a special law according to the Code of Obligations, as can be seen in the definitions above, the expressions that highlight consumer are included. However, another feature of the Consumer Protection Law arising from the fact that it is a special law is that the Code of Obligations will be applied in cases where there is no provision in this Law.

B. Requirements of the Liability

1. In General

According to Article 219 of the Code of Obligations, if the seller has defects that reduce the value of the sold good or completely eliminate it, prevent the buyer from obtaining the expected benefits from it, and if the good has defective features, which are normally supposed to be present, even if the seller has committed or has not made a commitment, the seller is liable for these defects (Yarg. 13. HD. 2004/5405 E., 2004/16730 K.; Yarg. 13. HD. E. 2009/7538, K. 2010/2990).

However, there are some requirements of the seller’s liability for these defects. According to this, the defect, benefit and the damage must already exist in the good when it is transferred to the buyer in accordance with the contract, the defect must be significant, the defect must be latent, the liability for the defect must not be eliminated by the contract, and the buyer must have fulfilled the obligations imposed on him within the framework of the provisions of liability for the defect..

2. The Existence of Defect in the Sold Good at the time when Benefit and Damage are Transferred

In order for this requirement to be realized, the defect in the sold goods must exist before the benefit and damage are transferred to the buyer by the sales contract (Zevkliler & Gökyayla, 2010, p. 105; Yarg. 13. HD. E. 2011/3355, K. 2011/6924). The moment when the benefit and damage are transferred by the contract is when it gets into possession of the buyer (Turanboy, 1991, p. 154). In the Code of Obligations, there is no provision stating that the defect must exist when the benefit and damage are transferred to the buyer so that the seller should be liable for the defect. However, considering other national and international practices (For example, Vienna Convention art.36 / 1, BGB 459.p.) (Ayhan, 2011, p. 21; Yavuz, C. 1989, pp. 91-92) and evaluating this situation in terms of fairness, it is seen that it would be more appropriate to seek the existence of the defect when the benefit and damage are transferred - the transfer of actual possession.

Defects that occur after the possession has been transferred to the buyer, which means the benefit and damage have been passed to the buyer, do not incur the responsibility of the seller unless they arise from reasons existing before the delivery of the goods (Yavuz, C. 2009, p. 70). In such case, if the seller knows the existence of this situation that has arisen before and does not notify the buyer of it, or if he has assured the buyer that there is no such situation, which means he has acted fraudulently, then the seller will naturally continue to be liable for the defect of the sold good, but also his liability will be heavier due to his fraudulent behaviour (Zevkliler & Gökyayla, 2010, p. 105).

3. Significance of the Defect of the Sold Good

In Article 219 of Code of Obligations it is stated that the seller will be responsible for the existence of material, legal or economic defects that eliminate or significantly reduce the value of the sold good in terms of the purpose of use and the benefits expected by the buyer. Accordingly, in order for the seller to be held responsible for the defect in the sold good, it is necessary that this defect significantly reduce the benefit which the buyer will obtain from or completely eliminate the expected benefit (Ayhan, 2011, p. 23). To explain what is meant by “significantly reducing”, it is, for example, when a device with this function of recording sound is purchased for this purpose,

it is expected from this device to have the ability to record sound and not to have any malfunction that prevents the recorded sound from being understood while performing this feature. Therefore, if this purchased device does not record the sound at all or even if it does, the record cannot be listened later, it means there is a significant decrease in the value of the sold good. Likewise, if it is not possible to conclude the contract due to the defect, which means there is an impossibility, if a reduction is required from the value determined by the contract, or if the value must be determined less than the normal value from the very beginning, then it will be possible to mention a significant defect without a considerable decrease (Yavuz, N., 2012, p. 80).

Although the establishment of the usage purpose of the goods sold by the parties constitutes a criterion in determining the responsibility and it is useful in terms of ensuring understandability, it cannot be concluded that there is a legal deficiency or deficiency if it is not determined. That is to say, even if the usage purpose of the sold good is not determined in accordance with the contractual sale, if it is understood from common views on which qualifications of the sold good are used for, which means the practical use, then these criteria will be taken into consideration in evaluating whether the defect is important or not. It is naturally concluded that when it is assumed that the parties' purposes do not match each other while concluding the contract of sale, common views (customs) and practices rather than their unilateral purposes will be taken into account (Yavuz, C., 2009, p. 71).

4. Latent Defect of the Sold Good

Latent defects are those in the sold good which are the subject of the contract that the buyer is not aware of and cannot be discovered by a simple examination or adequate attention (Yavuz, N., 2012, p. 82).

Although there is no clear statement in the Code of Obligations that the defect in the sold good must be latent so that the seller should be held responsible for the defect, in Article 222, it has been stated that the seller will not be liable for the defects recognized by the buyer at the time of the sale contract, and the seller will be liable for the defects that may be seen by the buyer after the sold good is sufficiently examined, only if he also undertakes that there is no such defect. Therefore, the seller will not be held liable for defects that are determined or possible to be determined by a simple inspection by the buyer,

since the buyer will be deemed to have accepted to buy the good with the defects (Yavuz, C., 2009, p. 71; Korkmaz etc., 2011, p. 153). In order for the seller to be held liable for the defect, if he has not promised a guarantee, the defect must be of a nature that cannot be detected by a simple examination or noticed through sufficient attention. It is also quite natural that the seller can be held responsible for the defects that can be detected with a simple examination in case he promises a guarantee (Zevkliler & Gökyayla, 2010, p. 105).

Regarding this issue, in Article 4 / V of Consumer Protection Law, it is stated “Except for the provisions regarding liability for damages caused by the defective service, the above provisions are not applied to services purchased knowing that they are defective.”, which means the seller cannot be held responsible for the service or the good purchased by knowing that it is defective, and cannot be claimed to be liable for the purchased goods. However, in order for this issue to arise, there must be a clear statement or notification that will not cause any doubt that the faulty good or service is defective.

For instance, if a product is sold even though it is defective, the seller must put the phrases such as “DEFECTIVE”, “MALFUNCTIONED “, “ FAULTY “ (Yavuz, C., 2009, p. 71; Zevkliler & Gökyayla, 2010, p. 105; Yavuz, N., 2012, p. 82) and anyone who comes to the place where this good is sold should know that the product is sold even if it is defective in order for the buyer to be held liable.

5. Noncancellation of the Liability for Defects by the Contract

It is possible to cancel the liability for defects by the contract (Yavuz, C., 2009, p. 72; Zevkliler & Gökyayla, 2010, p. 105; Yavuz, N., 2012, p. 117); however, the provisions regulating the liability of the seller for the defect are not mandatory (Arbek, 2005, p. 187; Akünal, 2011, pp. 547-548), but substitute rules of law (Yavuz, N., 2012, p. 117).

Even though it is possible to cancel the liability for defects in accordance with the contract, if there is fraudulent behaviour, the agreement or agreement documents that eliminate the liability of the seller for the defect will not be in effect. This issue is stated in Article 221 of Code of Obligations as follows: “*If*

the seller is seriously faulty in transferring the sold as defective, any agreement that eliminates or limits the responsibility for the defect is absolutely null and void.”, which means nonliability agreements will not be effective not only in case of fraudulent behaviour but also of being seriously faulty (Yavuz, N., 2012, p. 118).

Due to the fact that the provisions of the liability of guarantee for defects are not mandatory in the elimination of this liability by contract, the parties can narrow or expand the seller’s liability for defects in the contract as they wish except for the situation and fraudulent behaviours envisaged in Article 221 of Code of Obligations. Starting from this point, it can be said that it is likely to exclude the liability for defects regulated within the seller’s area of responsibility in the legal regulations from the seller’s responsibility area. In addition, it is possible to reach agreements against the requirements that the defect is significant, and it exists when the benefit and damage are transferred (Yavuz, C., 1989, pp. 94-95).

In case provisions that cause hesitation and require interpretation in contracts which eliminate or restrict the seller’s liability of warranty for defects are present, they are interpreted in a limited way and in favor of the buyer (Yavuz, N., 2012, p. 118; Yavuz, C., 1989, p. 98). Regarding this, the provisions stipulated in the contract stating that the liability of warranty for the defect will be eliminated with respect to only certain parts of the sold good, but that the liability for the other parts will continue will also be invalid. For, the seller’s liability for defect is related to the whole of the sold good (Yavuz, C., 1989, p. 103).

6. The Buyer’s Fulfilment of the Liabilities Incurred by the Law

In order for the buyer to make certain claims from the seller within the scope of his liability for the defects in the sold good, the buyer must have fulfilled the obligations of inspection and notice, even when necessary, protection, determination and sale. The buyer is required to report the inspection and notice liabilities within a period that will not impose additional obligations on the seller. This issue is stated in Article 223/I of Code of Obligations as follows: “*The buyer is obliged to review the situation of the sold transferred to him as soon as possible according to the usual flow of business and if he sees a defect requiring the seller’s liability, he must notify him within an appropriate period of time.*”

Although the period in which obligation of notification will be applied is not clearly stated in the article (For the opinion about the fact that the expression “appropriate period” in the article will cause loss of rights; therefore, the “appropriate period” should be changed to “immediately”, see Ceylan, 2012, p. 9-94), the criteria to be used in determining this period are specified. While, there is an opinion in the doctrine which says obliging the fulfilment of obligations of inspection and notice within a certain period of time may have some negative consequences against the buyer and seller, it should therefore be eliminated (Çetiner, 2010, pp. 135-141), there is also another opinion defending that thanks to the determination of these periods, malicious buyers will be prevented from using their rights maliciously, and therefore it is a regulation that must exist (Demir, 2005, p. 33). The following criteria must be followed in determining the inspection and notice periods; “*the first possible moment according to the ordinary flow of the works “and” a period appropriate for the nature of the existing defect*”. However, certain periods have been determined to fulfil the obligation of inspection and notice in two cases. These cases are animal sales and commercial sales between traders.

In Article 224, organizing the sale of animals, it is stated that in case the period for which the seller will be liable is not determined in writing, and the defect is not related to the pregnancy of the animal, the seller will be liable only if he is notified of this situation within nine days starting from the date of the transfer or the date of the buyer's default in the transfer, and also only if it is requested by the experts to examine the animal within the same period.

Likewise, in Article 23 / c of the Commercial Code, it is arranged that if the good is evidently defective at the time of delivery, the buyer must notify the seller of this situation within two days; if it the defect is not apparent, the buyer is liable for examining or getting the good examined in order to discover whether it is defective or not within eight days after receiving it (Ayhan, 2011, p. 27), and in case the good is found to be defective as a result of this examination, then the buyer is obliged to notify the seller of this situation within this period in order to protect his rights.

In case there is an obvious defect in the sold good, the fact that the buyer has not fulfilled his obligation of inspection and notification is concluded as he accepts the sold good, but if there is a defect that cannot be found through an

ordinary examination, the fact that the buyer neglects to fulfil his obligation of inspection and notification is not concluded as he has accepted the sold good, and does not eliminate the seller's warranty liability for the defect. (Article 223/II)

The buyer's obligations to protect, sell and determine the status of the sold is a situation that usually occurs in distance sales. This issue is arranged in Article 226 of the Code of Obligations. Accordingly, in distance sales, if the buyer claims that the seller is faulty, and the seller does not have a representative in the place where the buyer is located, the buyer is obliged to take the necessary measures to prevent damage to and protect the sold good (Art. 226/I). The buyer will pay the costs incurred while fulfilling the obligation of protection on behalf of the seller. Therefore, the buyer will be able to claim these costs from the seller (Yavuz, C, 1989, p. 75).

As for the buyer's obligation to detect the defects in the sold, accordingly, the buyer must have status of the sold duly determined without delay. If he fails to do this, he will be obliged to prove that the defect he alleges existed at the time it reached him (Art. 226/II)

The buyer is not obliged to have the defect of the sold good detected by the official authorities. It is possible to have it detected by any private institution performing such kind of work (Arbek, 2005, p. 191). For, it is sufficient to have the detection performed and documented by any third party. However, the detection should be conducted as soon as possible because it is carried out to determine the status of the sold good at the time of delivery (Yavuz, C, 2009, p. 122).

Finally, it is necessary to mention the buyer's obligation to sell what is sold. As stated in the last provision of Article 226, "*if there is a danger of deterioration of the sold item in a short time, the buyer is authorized to sell it through the court in the place where it is located, and even liable for selling it if it is a benefit to the seller. In case the buyer does not notify the seller of the situation soonest, he will be responsible for the damage caused by it.*" To exemplify, if the sold item is fruit or vegetables that will lose its main quality in a short time, and if the buyer claims that this fruit or vegetable is defective, and if there is a possibility of deterioration within the time period when the sold item is sent back to the seller, then the buyer will be liable to have the item sold. However, he primarily needs to notify the seller of this defect.

Otherwise, if he tries to have the product sold without any notification, it will be considered that he has accepted the product (Yavuz, C. 1989, p. 75).

C. The Buyer's Optional Rights in case of Presence of Defects

1. In General

If the buyer claims that the sold is defective, he will have a number of rights if the above conditions are met. These rights are cancellation of the contract, asking for a price reduction and requesting repair and replacement with a new one in compliance with Article 227 of Code of Obligations.

All of these rights are innovative rights (Başoğlu, 2012, pp. 116-117). Therefore, once used, they cannot be withdrawn again, and when they reach the addressee, they have effect and bear consequence.

In consideration with the subject of this study, the buyer's rights to cancel the contract and demand price reduction among these optional rights will be briefly mentioned, and the right to request repair and replacement with a new one will be essentially emphasized.

2. Cancellation of the Contract

The chance to cancel the contract due to defect is arranged in Art.227 / I b.1, 229 and 230 of the Code of Obligations. The buyer's right to cancel the contract due to defect is a right that results in disruptive innovation. Therefore, its provisions are effective when it reaches the seller, which terminates the contract (Zevkliler & Gökyayla, 2010, p. 110; Yavuz, C., 1989, p. 88; Tunçomağ, 1977, p. 165; Tandoğan, 2008, p. 190).

The buyer may cancel the contract provided that he declares that he is ready to return the sold item. By cancelling the contract, the buyer becomes obliged to return the sold item to the seller together with the benefits obtained from it. On the other hand, the buyer may also request the seller to refund the sales price he has paid including the interest, to pay the expenses incurred for the sale with litigation costs, as in the complete possession of the sold, and to compensate direct damages due to the defective goods. (Art.229).

It seems more appropriate to the purpose of the law to understand buyer's obligation to notify that he is ready to return the sold item in order to cancel

the contract specified in the Code No. 6098 as follows: the Code aims to emphasize the statement of readiness to return the sold item not as a condition of validity, but as buyer's obligation to return it as a result of cancellation of the contract. From this point, it must be accepted that even if the buyer does not have a declaration that he will return the sold item, he can cancel the contract (Çetiner, 2009, pp. 108-109).

The rule says that in case a multi-part good or multiple sold good are present, a defect related to one or a part of their parts cannot be extended to all those sold covered in the contract and thus cancellation of the contract cannot cover the entire subject of the contract (Zevkliler & Gökyayla, 2010, p. 112). However, if the defect affects the whole subject of the contract, then the possibility to cancel the contract will be effective according to the entire subject of the contract.

Cancellation of the contract for the original of the sale includes its additions even if they are sold at a separate sale price, but cancellation of the additions does not include the original sold good (Art. 230/latest).

3. Request for a Price Reduction

The buyer is given the opportunity “*to keep what is sold and to request a price reduction in the sales price at the rate of defects*” in accordance with c.1 s2 of Article 227 of Code of Obligations. Request for a price reduction is an innovative right as other elective rights specified in Article 227. For this reason, it has effect when it reaches its addressee (seller) and so bear consequences.

Price reduction is not a renewal. This is because a new debt is not established instead of the old one, and a reduction is made over the existing debt. Similarly, it is not possible to mention about drawing up a new contract here. A change in the fundamental components of the contract can hereby be mentioned (Yavuz, C., 1989, p. 97).

In order to reduce the price, the decrease in the value of the delivered good must be less than the one agreed in compliance with the contract (Turanboy, 1990, p. 171). However, in Art. 227/V of Code of Obligations, the limitation on the use of optional rights specifies at what rate the decrease in value must be. Accordingly, it is stated that if the deficiency in the value of the sold item

is very close to the sales price, the buyer can only use one of the rights to return from the contract or to request a replacement with a similar one without defects. Accordingly, it is stated that in case the deficiency in the value of the sold item is very close to the sales price, the buyer can only use one of the rights to cancel the contract or to request a replacement with a similar one without defects. An opinion in the doctrine (Çetiner, 2009, p. 109) suggests that this limitation specified by paragraph V is not mandatory but interpretive, and therefore, the right to request price reduction can be granted to the buyer in this context. In our opinion, in an environment where there are more negative rights such as renunciation and replacement without defects for the seller, it should not be possible for the buyer to be exempted from the opportunity to request a reduction in price.

There are three main opinions on which method to use in reducing the sales price in the doctrine and judicial legislation. These are the method of absolute judgment, compensation method and proportional method. In the absolute judgment method, the value of the sold when it is defective and the value without defects are determined separately, and the price to be reduced is calculated by deducting the nondefective value from the defective value. In the compensation method, the defective value of the sold good is deducted from the value agreed in the contract, and the amount of the price reduction is finally found. Finally, according to the proportional method applied by the Supreme Court (Yarg. 13. HD. E. 2007/5987, K. 2007/10970), the ratio between the defective value and the non-defective value of the sold good is applied to the sales price agreed with the contract, and the amount to be deducted from the sales price is found by percentage calculation (Zevkliler & Gökyayla, 2010, p. 113; Bilge, 2009, p. 81).

4. Request for Repair

The right to request repair, more precisely, to ask for free repair, was not regulated in the previous Code of Obligations No. 818. However, it was widely used in practice. This was not only because the fact that the provisions of guarantee against defects are not mandatory, but also this issue was arranged in Article 4/2 of Consumer Protection Law. For this reason, although a legal regulation in the Code of Obligations emerged a deficiency in terms of legislation, it could not be mentioned that there was a problem in

terms of implementation. With the enactment and enforcement of the Code of Obligations No. 6098, the existing deficiencies in terms of legislation have been eliminated, and the right to request free repair has been included in the scope of the law.

At the time of the Code of Obligations No. 818, it was accepted that the buyer would not have the opportunity to request free repair from the seller unless it was specifically specified in the contract (Yavuz, C., 1989, p. 103). With the Code of Obligations No. 6098, this problem has been eliminated and even if it is no longer regulated in the contract, the buyer has been given the opportunity to request free repair as a legal right.

There are two different views in the doctrine regarding the legal nature of the right to demand repair. The first of these views is that the right for repair is an innovative right along with all other optional rights (Yavuz, C., 2009, p. 141). Another opinion is that the right for repair and replacement with a new one is fulfilment-oriented rights (Başoğlu, 2012, p. 117). There is a difference between evaluating the right to request repair as an innovation right and as a fulfilment-oriented right: If the right for repair is an innovation right, it will have the effect and bear consequences when it reaches its addressee, so it will not be possible to take it back and change it, which means it is impossible to use other optional rights. This will create negative consequences against the buyer. However, if it is accepted as a right for performance, even if it is used, if a result cannot be obtained, it will be possible to use the rights to withdraw from the contract and request a price reduction, which are innovative rights. This will result in negative consequences for the buyer. However, in case it is accepted as a fulfilment-oriented right, even if it is used, but a result cannot be obtained, it will be possible to use the rights to cancel the contract and request a price reduction, which are innovative rights (Başoğlu, 2012, p. 116).

In order for the buyer to request a free repair, besides the above-mentioned general conditions regarding the defect, it should be possible to repair the sold part partially or completely, the repair costs of the defective goods should not be excessive and the buyer should be requested to repair the defective product.

In order for the buyer to request a free repair, it should be possible to repair the sold part partially or completely besides complying with the above-mentioned general conditions regarding the defect, the repair costs of the

defective goods should not be excessive and the buyer should make a request for the defective product to be repaired.

More detailed information on the subject will be provided later under the heading “the right to request repair”.

5. Replacement with a New Good

In p.I s.4 Art. 227 of Code of Obligations, buyer's right to request replacement of the defective good with a new one is specified. Accordingly, if possible, the seller is obliged to replace the sold good with a new one upon the buyer's request.

In the interpretation of the article, it is not mentioned that the sold item, the subject of the contract, emerges an obligation of a part or a kind, and the right to request a replacement with a new one (without defects) is granted to the buyer independently. For this reason, although it can be argued that the only limit set here is the fact that it becomes impossible to replace it with a new one (without defects) (Yavuz, C. 1989, p. 101), the view that the possibility of replacing it with a new one cannot be used in the sale of parts and that this possibility is only available in the sales of varieties seems more appropriate (Zevkliler & Gökyayla, 2010, p.114).

III. Rights to Request Repair and Replacement With A New Good

A. Right to Request Repair

1. The Concept of Repair of a Defective Good which is the Subject of the Sale in General

The Lexical meaning of the word “repair” is as follows: “*1st meaning: Repair work, renovation, fixing, 2nd meaning: Reconstructing, restoring the damaged parts of a building, a statue or a painting*”. In our legislation, there is no definition of the concept of repair. However, the term meaning of the concept of repair can be explained as follows; “*repair is the elimination of defects in a sold good in order to prevent the fulfilment of the warranties for the legal defect that the buyer has due to his warranty for the defect.*” (Arbek, 2005, p. 45).

It is seen that in our legislation, the word repair is not used in a uniform way. While the word “repair” is used in p.I s.3 Article 227 of the Code of Obligations, Article 4/II of Consumer Protection Law, and the Regulation on After Sales Services of Industrial Goods (Official Gazette No. 25138 dated 14.06.2003), the concept of repair is used in Article 7 of the Regulation on Warranty Certificate Application Principles (Official Gazette No. 25138 dated 14.06.2003). Furthermore, there are also writers who use the concepts of “elimination of the defects “ (Tandoğan, 2008, p. 187) and “repairing the defects” (Akünal, 2011, pp. 547-548) in the doctrine.

The right to request free repair is a fulfilment-oriented right that allows the buyer to demand the elimination of all defects in the sold good, as an alternative to the buyer’s right to cancel the contract, request reduction in the price and have the good replaced with a new one in case of the seller’s warranty for the defect (Bilge, 2009, p. 82; Başoğlu, 2012, pp. 116-117).

2. The Status of Repair of Defective Goods in the Legal Regulations

Before the adoption of the Code of Obligations No. 6098, the buyer could not request free repairs under the Code of Obligations. In the Old Code of Obligations No. 818, the right to request free repairs was not regulated. However, after the amendment made in the Consumer Protection Law No. 4077 and in compliance with Law No. 4822 (Official Gazette No. 25048 dated 14.03.2003.), the consumer (buyer) was granted the right to request free repair.

Although the Code of Obligations No. 8181 did not recognize the right to request free repairs, in this period, both the possibility provided by the Consumer Protection Law and the fact that the provisions of warranty for defects were not mandatory, gave rise to the opportunity to apply to the right to request free repairs commonly through standard contracts or terms of contracts in practice,

However, it was seen that such applications were performed to eliminate or limit the seller’s liability for the defect. For this reason, it was claimed that the provisions regarding the limitation of the seller’s liability for the defect should be applied here as well (Yavuz, C. 1989, p. 103).

With the adoption and enforcement of the Law No. 6098, the conflict between the application and the legislation has been resolved, and the right to request free repair has been included in the scope of the Code of Obligations.

3. Request for Repair of the Defective Good which is the Subject of the Sale

a. Buyer's Request for Repair of the Sold Good

In the previous chapters, it has been stated that there must first be a defect, then this defect need to meet the requirements specified by the Law and the buyer must make a request in order to be able to use his optional rights granted by the Code of Obligations in case the buyer claims that the sold good is defective, and it has also been mentioned that such request is an innovative right which comes into effect when it reaches the seller.

Likewise, it is justified by some authors in the doctrine that in case of constitution of commercial customs and traditions, the buyer can request free repairs in accordance with them (Arbek, 2005, p. 127-128).

Since Customer Protection Law grants the consumer (buyer) the right to request free repair by law as in the Code of Obligations, it will be possible for the buyer to benefit from the right to request free repair with a declaration of intention directed to the seller.

b. Seller's Request for Repair of the Sold Good from the Buyer

Neither the Code of Obligations, Consumer Protection Law, nor the relevant regulations have granted the seller a right to request for the repair of sold good.

It is seen that such kind of a right is not generally recognized in comparative law. However, in Article 48 of the Vienna Convention, it is accepted that the seller has the right to request a repair provided that it will not cause an unreasonable delay, and a big inconvenience (Tandoğan, 2008, p. 187), create an insecurity in the payment of the expenses incurred and the provisions of Article 49 regarding the cancellation of the contract are to be reserved (Arbek, 2005, p. 150-153).

If this issue was evaluated in terms of the Code of Obligations, it would not seem possible to claim that the right to demand free repair, which was not

granted to the buyer in the period of Law No. 818, was granted to the seller. Although the buyer is given the right to request free repairs in the Code of Obligations No. 6098, the situation that applies to Law No. 818 is also valid for Law No. 6098, which means that the seller does not have the right to request repair.

When an evaluation is made within the framework of freedom of contract, the following result will emerge: If the seller has requested to make a contract in order to deprive the buyer of other rights by obtaining the right of repair and to prevent the buyer from creating a situation that he deems more beneficial for himself (buyer), in short, if he has acted against the provision of “acting honestly”, then it must be deemed invalid due to contradiction to the general provisions of the contract. Moreover, it should be considered that the opportunity to use his optional rights for defects is only granted to the buyer (Arbek, 2005, p. 156).

Taking Consumer Protection Law into consideration, it is possible to mention a similar situation with the one in the Code of Obligations. Accordingly, the seller’s right to request the repair of the sold will not be based on a legal basis, but it will always be possible if the contract is acted in good faith.

4. Conditions for Repair of the Defective Good which is the Subject of the Sale

a. Material Conditions

i. In General

It has been stated in the previous chapters that certain material and formal conditions need to exist in order to use the optional rights granted to the buyer with the claim that a good is defective.

In general, the following material conditions need to exist in order for the buyer to make a claim because the sold good is defective: the presence of the defect in the sold good when the benefit and damage are transferred, significance of the defect in the sold good, latency of the defect in the sold good, non-elimination of the liability for the defect from the contract, buyer’s fulfilment of his obligations imposed by the law.

In addition to the existence of these conditions, it is compulsory that the defect is not able to be repaired objectively partially or completely and the repair costs of the defective goods must not be excessive in order for the buyer to request free repair. Since the necessary information about the general requirements has been given in the previous sections, it will be sufficient to make the essential explanations about these two requirements in this section.

ii. The Possibility of Objective Partial or Complete Repair of the Defect

There should be no impossibility for the defective goods to be repaired by the seller for free repair. This impossibility is objective impossibility. In the presence of objective impossibility, it will not be possible to repair the defective product, so it will not be possible to perform this if free repair is requested. In such a case, it will be considered to replace the sold good with a new one completely or partially without any defects (Arbek, 2005, p. 177). In case the defect spreads to a part of the product, not the whole, the buyer's request for repair will be effective for the defective part, and the non-defective part will not be included in the repair request.

In case of partial defect, a problem arises as to whether other optional rights can be used for the parts excluded from the part which is subject to the repair request. In such a case, it would be appropriate to adopt the view that it is possible to apply to other optional rights (Arbek, 2005, p. 118).

iii. Non Excessive Costs of the Defective Good

In p.I s.3 of Art. 227 of the Code of Obligations, while the buyer's right to request free repair is regulated, it is also stated that this right can be used "*provided that it does not require an excessive cost*". Although there is no explanation on what is meant by an excessive expense in the Code, the following generally accepted criteria are used in determining the excessive expense in the doctrine: the cost of repair is close to the sales price, equivalent to the same amount of or more than the sales price, and there is an explicit imbalance between the benefits of the buyer and the seller as a result of repairing the defective good (Zevkliler & Gökyayla, 2010, p. 115).

In case the repair costs are close to the sales price, the same or more than that, there will occur a clear imbalance between the benefit of the buyer and the loss the seller will have, so the use of other optional rights, not repair, will

become a current issue. For example, if reduction of the price of a teletube would be less harmful for the seller than repairing it, it would be more appropriate to reduce the price.

Claiming that there is an excessive expense is the duty of the seller or those responsible for repairing the defective item (Arbek, 2005, p. 180; Zevkliler & Gökyayla, 2010, p. 115). If the seller has started the repair of the defective good, it will not be possible for him to claim later that the repair costs are excessive (Arbek, 2005, p. 180).

b. Formal Conditions

Since formal conditions that will be related to seller's liability due to the warranty for the defect, ie. the inspection and notification liability; are exactly valid in applying the right to request free repair, it will be sufficient to refer to the relevant parts here.

5. Effects and Consequences of Repair of Defective Good which is the Subject of the Sale

a. The Content of the Liability to Repair the Defective Good

The content of the liability to repair the defective good, which is subject to the sale, consists of the liability to work in order to eliminate the defects and the one to deliver the repaired goods to the buyer (Arbek, 2005, p. 201).

The main factor that distinguishes the repair of defective goods from the elective rights of cancellation of contract and reduction of the price is that some expenses must be made in order for the repair request to be realized (Arbek, 2005, p. 201). It is possible to collect the expenses involved in the repair of defective goods under three main headings; The costs related to the determination of the defect, the costs related to the transportation of the defective goods, material costs and labour costs.

As a rule, the seller must bear all repair costs (Arbek, 2005, p. 201; Zevkliler & Gökyayla, 2010, p. 115; Yavuz, C. 2009, p. 194; Akünal, 2011, p. 560, Çetiner, 2009, p. 110). However, it may be possible to impose this liability on the buyer with the contracts to be made between the parties. Surely, in such case, as stated in the previous sections, a statement proving the seller has a serious fault or misleading behaviour must not exist.

Regarding the repair of defective goods, the essential point is to repair the defective goods; hence, it does not matter who performs the act of repair. However, it is stated in the principle that the repair obligation will be fulfilled by different people depending on the situation due to the fact that the right to demand repair was not regulated in the period of Law No.818 regarding who will bear the repair obligation.

Accordingly, there is no doubt that if the manufacturer is a party to the contract of sale, the repair obligation will belong to the manufacturer (Yavuz, C. 2009, p. 193; Akünal, 2011, p. 559), but if other people other than the manufacturer intervene and the buyer buys the defective goods from these people, there are various possibilities about who this repair obligation would belong to. Regarding this subject in Consumer Protection Law, a solution has been found to the problem by deciding that other persons such as importers, manufacturers (Kapancı, 2012, pp. 86-96), dealers, together with the seller will be jointly responsible for the fulfilment of their optional rights (Kapancı, 2012, p. 50) (Art..4/ III). Furthermore, it is also possible for the parties to provide a more comprehensive protection with contractual warranty commitments in addition to the protection provided by law (Kapancı, 2012, p. 97).

b. The Location of Repair of the Defective Good

Even though there is no provision regarding the location where the defective good that is subject to sale; will be repaired in the Code of Obligations, it is accepted that the general provisions will be enforced in this regard. Thus, if there is a contract between the parties as to where the repair will take place, the repair is carried out at the specified location in accordance with this contract, yet if there is no such an agreement, the location of repair is determined according to the qualities and intended use of the sold good (Arbek, 2005, p. 211; Akünal, 2011, p. 561; Yavuz, C., 2009, p. 194; Yarg. 13. HD. E. 2008/13999, K. 2008/14939; Yarg. 13. HD. E. 2009/14676, K. 2010/4491; Yarg. 13. HD. E. 2010/43, K. 2010/6136).

c. The Duration of Repair of the Defective Good

The right for free repair is regulated in the Code of Obligations No. 6098, but the details of this right such as how long and for whom it will be used

have not been regulated. For this reason, it is necessary to apply the general provisions of the Code of Obligations in these matters.

Repairing a defective good is an obligation that requires a certain amount of time. Therefore, when determining the duration of the repair of the defective goods, a separate evaluation should be made in each case and a time period should be determined within the framework of the nature of the defective good and the defect (Kapancı, 2012, p. 50).

d. Seller's Failure to Duly Perform his Obligation to Repair the Defective Good

The seller will not be able to discharge this obligation unless he performs the repair duly. For, the general rule stipulates that a bad performance is not a performance. To consider a seller's performance as a duly fulfilment of repair, he must completely eliminate the defects in the sold good and not violate his liabilities regarding ancillary action (Arbek, 2005, p. 216).

If the defect of the sold good requires qualified workmanship, in case the seller should not provide this qualified workmanship and as a result it is not possible to eliminate the defect, then it will be considered that the obligation for repair is not fulfilled properly. Likewise, if the same or better quality parts as in the good's nondefective version are not used in the repair of the sold good, then there will be a failure to perform duly. Moreover, the seller's failure to take necessary precautions to protect the defective sold good, its financial value and buyer's personal rights will also be considered as non-performance (Arbek, 2005, p. 219).

As a result of seller's failure to fulfil the repair properly, the buyer will have the right to request the repair again, to cancel the contract or to demand compensation (Kapancı, 2012, p. 50). The following question may hereby arise: In case the right to repair is an optional right, and comes into effect and bear consequences upon reaching the addressee, and if it is not possible to revert from it, how is it possible that the buyer has the right to cancel the contract? Here, according to the German Supreme Court, it is a matter of the resurgence of buyer's optional rights.

In case ancillary obligations are not fulfilled, it will be possible to file a compensation lawsuit, not a performance lawsuit as these are dependent obligations (Arbek, 2005, p. 221).

e. Default in Repairing Defective Goods

The occurrence of a default in repairing the defective goods can be caused by the actions of the buyer or the seller. In case it arises from buyer's actions, there is a state of default due to the fact that the buyer has not fulfilled the active and passive obligations that arise during the delivery and repair process. However, in case of seller's default, it will be considered resulting from failure to start the repair on time, to complete the repair in a reasonable period of time or to repair properly.

If there is an agreement between the parties regarding the period of fulfilment of the obligation for repair, if these periods are exceeded, the seller will go into default with a notice made by the buyer. If there is no agreement between the parties on this matter, the seller will go into default with a notice after the time required for the repair has been exceeded. What should be understood from the "required time", as stated above, is the time needed according to the qualities of the defect and the sold good. In determining whether this period has been exceeded or not, the judge at court should appreciate how much time is required for the repair, taking into account the nature of the work, the defect and the sold good.

If the buyer fails to act in compliance with a number of obligations arising during the repair period, delays or precludes the repair of the defective sold good, the buyer's default will be mentioned (Kahraman, 2010, pp. 4330-4344). In the Code of Obligations, although there is no special regulation regarding the default of the buyer in the realization of the repair obligation, Articles 106-111 of the Code of Obligations regarding the default of the creditor will apply here analogically (Arbek, 2005, p. 231).

f. Durations and Provisions in Effect for Repair of Defective Goods

As stated above, there is no specified exact duration for the repair of the defective good in the Code of Obligations, and it has been considered adequate to determine the criteria for this. In the Consumer Protection Law, it is stated that the duration for repair shall be maximum 30 (thirty) days in paragraph V of Article 6 of the Warranty Regulation regarding the repair period (Tutumlu, 2011, p. 98).

In the Art. 231 of the Code of Obligations regulating the statute of limitations in liability for the defects, it is arranged that unless the seller has made a commitment for a longer period, any lawsuits to be filed regarding the liability for defects will be prescribed by two years starting from the transfer of the sold good to the buyer even if the defect of the sold good is revealed later.

The right of plea arising from the defect that the buyer notifies within two years beginning from the transfer of the sold good will not disappear when this period of two years has passed. (art.231/I p.2)

If the seller is seriously faulty at transferring the sold item as defective, he cannot benefit from the two-year statute of limitations (Art.231 / II). Similarly, if the seller sells the defective goods to the buyer through fraudulent behaviour, the two-year statute of limitations will not be applied (Yarg. 4. HD. E. 2005/10201, K. 2006/9437).

B. The Right to Replace with a New Good

1. The Concept of Replacement of the Defective Good with a New One which is the Subject of the Sale in General

The verb “to replace” is defined in the dictionary as “ the act of replacing, change, alteration”. Based on these meanings, it is revealed that there are two meanings of replacement that can be evaluated as positive and negative. Its positive meaning is “replacement”, that is, to replace something with its equivalent. Its negative meaning is “alteration”, that is, changing something by ruining its original.

What is meant by replacement in Art. 227/ s.4 of Code of Obligations regarding this issue is used positively, which means “replacing”. For, the purpose of allowing the buyer the opportunity to replace the defective good with the same without defects is to ensure that the will of both the buyer and the seller is realized by delivering a similar product to the buyer. Therefore, it is aimed that neither a less qualified good should be subject to change, which causes the buyer to be mistreated (alteration), nor a more qualified good should be subject to change, which makes the seller aggrieved.

2. The Status of the Replacement of Defective Goods with the New in Legal Regulations

The right to replace the defective good granted to the buyer with a new one without any defects due to the seller's liability for defects is arranged in Art. 227 / I s.4 of the Code of Obligations. According to that, if possible, the buyer has the right to request a replacement of the sold good with a similar one without defects.

This right has been arranged in Art. 4/2 of the Consumer Protection Law No. 4077 as follows: “...*In this case, the consumer has the right to cancel the contract including the refund of the price, to request replacement of the good with a similar one without defects, or a price reduction or free repair at the rate of defects.*” It allows the consumer (buyer) to request a replacement of the defective good with a new one or a similar one without any defects in case the requirements specified are realized.

3. Request for Replacement of the Defective Good which is Subject to the Sale

In order for the seller to be able to undertake his liability within the framework of the provisions of warranty for the defect and to replace the defective good with a new one (without defects), there must be a request in addition to the presence of the defect. For, merely notifying the seller of the fact that the sold good is defective does not give a hint about which optional rights granted in the Code of Obligations the buyer will use. It is possible when the buyer or the seller makes the replacement request.

In order for the buyer to request the replacement of the sold one, it must be a good equivalent to the defective one. However, the fact that the defective good is not a similar item, but an item determined by its type will not prevent the use of the right to replace it with a new one (Tandoğan, 2008, p. 198; Yarg. 13. HD. E. 2007/11592, K. 2008/1274). Nevertheless, if there is damage caused by the buyer's fault or the buyer's acts of changing or disposing of the sold good, the buyer will not be able to request a replacement (Tandoğan, 2008, p. 199).

The seller is granted the right to request a replacement of a defective good with a new one in accordance with Art. 227/III of the Code of Obligations as

follows: “*The seller can prevent the buyer from using his optional rights by supplying the buyer a similar product without defects and removing all the damage he has incurred.*”

Even though it is not possible to limit or eliminate the optional rights granted to the buyer by the law with a declaration from the seller as a rule, it is accepted that such declarations from the seller will be in effect and bear consequences in cases which are in good faith and not contrary to the contract. In case of a replacement with a new one, if there is a distance sale, and the second shipment of the sold good without defects creates a great burden for the seller, and if the fact that the seller sends the goods without defects at an early date decreases the burden and results in no delay, then it is possible for the seller to offer replacement of the sold good with a new one without defects (Tandoğan, 2008, p. 199).

In order for the seller to request a replacement with a new one, the following requirements are sought: the sale is made on the condition of delivery at the place of performance, and there is an apparent distance sale, the sold good is a certain item with the same quantity or type, the sold good needs to be replaced immediately and the buyer needs to be paid for his damages (Tandoğan, 2008, p. 199; Zevkliler & Gökyayla, pp. 114-115).

4. Conditions for Replacement of the Defective Good with a New One which is the Subject of Sale

a. Material Conditions

i. In General

Since the right to replace a defective good with a new one is one of the optional rights granted to the buyer in the Code of Obligations, which can be requested from the seller in case of his faulty performance, the general requirements needed for the use of these optional rights must also be present in this case. For this reason, it will be sufficient to refer to the relevant section above in terms of explanations regarding general requirements.

In this section, the material conditions of the right for replacement with a new one, which differ from other optional rights, will be explained. These are as follows: The defective sold good must be an item that is determined with

the same quantity or type, and it is impossible to replace the defective sold good with a new one by an act of the buyer or the seller.

ii. The Good Sold is an Item Determined by its Quantity or Kind

In order to use the right to replace the defective good with a new one, it must be substitutable, which means that there must be other goods that have the same characteristics as those sold ones and are not specifically determined. If there is a product that is distinguished from other goods with its qualities and is unique; that is to say, if there is an obligation for a part, it will not be possible to request a replacement with a new one since in terms of an obligation for a part, there is no new or similar product without defects. The goods subject to the contract are personally exclusive. Therefore, in cases where there is an obligation for a part, the buyer may request to use either compensation right or any other optional rights apart from the right for replacement.

There is a dispute on this issue arising from the expression of the new Law. Accordingly, since there is no statement in the Law that the subject of the contract is an equivalent or non-equivalent good, it must be possible to request for replacement with a new one due to the defects in the contracts whose subject is the obligation for a part (Başoğlu, 2012, p. 28; Çetiner, 2009, p. 110). In our opinion, as stated above, it is not possible to argue that the lack of such a determination in the Law allows for the replacement of parts with new ones.

iii. The Right to Cancel a Contract

It is possible to apply for the opportunity to request replacement of the sold goods only in cases where the right to cancel the contract is also available. For, the right to cancel the contract and the right to request a replacement with a new one are the ones that have similar consequences, and therefore, in cases where the right to cancel the contract is not possible, the right to request replacement with a new one should not be possible (Tunçomağ, 1977, p. 181; Zevkliler & Gökyayla, pp. 114-115).

This issue has been specified in Art. 227/latest in the Code of Obligations as in the following: *“If the deficiency in the value of the sold good is very close to the sales price, the buyer can only use one of the rights to cancel the contract or to request a replacement with a similar one without defects.”* Although it

is not mentioned in the article that there is an obligation to use both optional rights at the same time, considering the purpose of the legislator and the consequences of the two optional rights, this article should be interpreted as in cases where the right to cancel the contract does not exist, the right to replace it with a new one should not be present.

b. Formal Conditions

Since the formal conditions required in order for the seller to be liable due to warranty for defects are exactly valid for the use of this optional right, it will be sufficient to refer to the relevant parts hereby.

5. The Effects and Consequences of Replacement of the Defective Good which is Subject to Sale with a New One

a. The Content of the Liability for Replacement of the Defective Good with a New One

The basic obligation for the optional right to replace the defective good with a new one is the replacement of the defective one with the same without defects. The seller is obliged to replace the defective goods sold and delivered to the buyer with a new one, ie. without defects, at the request of the buyer or with his own offer.

As stated above, the right to cancel the contract should coexist with the right to replace it with a new one. For this reason, the buyer may prefer to cancel the contract instead of requesting a replacement with a new one. Nonetheless, although the right to request for a replacement with the new one can be used by the seller, it is not possible for the seller to use the right to cancel the contract.

In the case of using the right to replace with a new one, the problem arises whether the benefit obtained from the sold good should also be returned. According to the Supreme Court, it is not possible to deduct the benefit fee. While the sold good mentioned is replaced, it is necessary to perform the replacement with the new one without returning the benefits obtained by the buyer to the seller (Yarg. 13. HD. E. 2006/6251, K. 2006/11865).

b. Time Periods to be Followed in the Replacement of Defective Goods with a New One

The buyer's right to request the replacement of the sold good is not subject to a certain period of time. For that reason, the buyer does not have an obligation to immediately report the defects after delivery of the sold item (Kapancı, 2012, p. 47). Therefore, it is likely to request a replacement of the defective sold good till the two-year limitation period specified in Art. 231 of the Code of Obligation has expired (Yavuz, C., 2009, p. 191; Tunçomağ, 1977, p. 181). However, this is not applicable in case of malice. For instance, if the buyer does not notify the seller of the defect he has detected immediately after taking the delivery of the sold good in order to increase the transportation costs and damage the seller, it must be accepted that he can no longer apply to his right to request replacement with a new one and other optional rights.

c. Seller's Failure to Fulfil the Obligation to Replace the Defective Good with a New One

In case the buyer requests a replacement for the sold good with a new one, the seller has to replace it with a similar one without defects. The good without defects to be supplied in place of the defective one must have at least the same qualifications as the one sold. Therefore, providing a poorer quality or less qualified product to the buyer does not result in the fulfilment of the obligation for replacement.

In case the goods with the required qualifications are not delivered, the buyer does not lose the right to request a replacement with a new one; on the contrary, he can request the delivery of another product without defects. The buyer does not lose the right to request for replacement with a new one; in addition, he has the opportunity to use his right to cancel the contract, if he has not waived using this right by the contract.

d. Default in Replacement of Defective Goods

There is no provision in the law about during what periods the seller will fulfil the replacement of the defective good with the new one. For this reason, when the default will come into question will be determined in accordance with the situation, general provisions and, if any, local customs and traditions,

If the seller has the opportunity to deliver the product without defects immediately, but still has not delivered it, the moment of default is the moment when the goods are delivered. However, if the seller does not have the opportunity to deliver the defect-free good immediately, and he has to get it transferred from the warehouse, the place of production, etc., then the time spent for transportation should be a reasonable time that will not be against the conditions and the normal course of life. The obligation to prove that this reasonable period has been exceeded is undertaken by the buyer.

IV. Conclusion

It is certain that the Code No. 6098 has brought many innovations compared to the Code No. 818. In this sense, there have been many steps forward to meet the needs of the period and prevent loss of rights. Among the optional rights considered within the scope of this study, granting buyers the right to request free repair has become one of the further steps.

Although granting buyers the right to request free repair and its inclusion in the scope of Code of Obligations have been a positive development, the lack of explanation of the legal regulation still causes some problems to persist and new ones to emerge. For that reason, the fact that the legislator expresses how these optional rights will be used more clearly will be useful in solving the problems that may arise in practice. It is for sure likely to make a defence that it is not possible for the legislator to regulate every possibility and that the gaps in the law can be filled by judicial opinions and doctrine; still it is not probable to agree with this from the perspective of the legal system we are subject to. For, the code that our country is subject to, which we have collected by translating and making some amendments, is the Swiss Code of Obligations prepared with a casuistic method. Hence, a rule of law appropriate for every predictable situation should be evaluated within the scope of code by the legislator. For this reason, although it is a positive development that granting the buyer the right to request free repair, besides other optional rights, it is not sufficient. The framework under which these rights will be applied should be explained in more details by the legislator.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author have no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

References

- Akıntürk, T. (2012). Borçlar Hukuku- Genel Hükümler, Özel Borç İlişkileri. İstanbul: Beta Basım, 18. Bası.
- Akünel T. (2011). Satıcının <<Onarım Garantisi>>. İÜHFİM, C. XXXVIII, S. 1-4, s.547-570.
- Arbek, Ö. (2005). Satım Konusu Ayıplı Malın Tamir Edilmesi. Ankara: Yetkin Yayınevi.
- Ayhan, H. (2011). Birleşmiş Milletler Viyana Satım Sözleşmesi'ne Göre Uluslararası Satım Sözleşmelerinde Satıcının Ayıba Karşı Tekeffül Borcu. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. XV, S. 2, s. 1-57.
- Başoğlu, B. (2012). Türk Hukukunda ve Mukayeseli Hukukta Aynen İfa Talebi. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık 1. Bası,
- Bilge, K. (2009). İnşaat Sözleşmesinin Sona Ermesinin Sebepleri ve Sonuçları. Y. Lisans Tezi, İstanbul.
- Ceylan, E. (2012). Borçlar Kanunu'na Getirilen Yenilikler Semineri'ne sunulan bildiri, *İzmir Barosu Dergisi*, 2, 9-94.
- Çetiner, B. (2010). Borçlar Kanunu Tasarısında Düzenlenen Muayene ve İhbar Külfetine İlişkin Kısa Değerlendirme. *Legal Hukuk Dergisi*, 85, 135-141.
- Çetiner, B. (2009). Yeni Türk Borçlar Kanunu'nda Yarar ve Hasarın İntikali İle Satıcının Ayıptan Sorumluluğuna İlişkin Hükümlerin Değerlendirilmesi. *İÜHFİM*, C. LXVII, S.1-2, s. 97-114.
- Demir, M. (2005). Tüketim Mallarının Satımındaki Garantilere İlişkin AB Yönergesi ve Ülkemizdeki Yasal Düzenleme. *AÜHFİM*, 54(3), 23-51.
- Dursun, S. A. (2011). Arsa Payı Karşılığı İnşaat Sözleşmelerinde Eksik İş Kavramı ve Kavramın Ayıplı İşten Farkları. *Legal Hukuk Dergisi*, 101, 1845-1861.
- Kahraman, U. H. (2010). Alacaklı Temerrüdü. *Legal Hukuk Dergisi*, 96, 4329-4345.
- Kapancı, K. B. (2012). 6098 Sayılı Türk Borçlar Kanunu Açısından Satış Hukukunda Ayıptan doğan Sorumluluk ve Sözleşmesel Garanti Taahhütleri. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık 1. Bası.
- Karaca, T. (2012). Satılanın Ayıbına Karşı Tekeffül ve Hata Hükümlerinin Yarışması. *Legal Hukuk Dergisi*, 113, 51-73.
- Korkmaz, M., Yahyaoğlu, G. ve Günsel, İ. (2011). Mal ve Hizmet Alımlarında Ayıp. *Uluslararası Hakemli Akademik Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(2), 144-168.
- Tandoğan, H. (2008). Borçlar Hukuku- Özel Borç İlişkileri. İstanbul: Vedat Kitapçılık.
- Tunçomağ, K. (1977). Türk Borçlar Hukuku-Özel Borç İlişkileri. İstanbul: Sermet Matbaası.
- Turanboy, A. (1990). Yargıtay Kararlarına Göre Müteahhidin Teslimden Sonra İnşaattaki Noksan ve Bozukluklardan Doğan Mesuliyeti. *AÜHFİM*, 41(1), 151-189.
- Tutumlu, M. A. (2011). Ayıplı Mal Davasında 30 Günlük Onarım Süresinin Anlamı ve Sonuçları. *Legal Hukuk Dergisi*, 99, 917-927.

- Yavuz, N. (2012). Ayıplı İfa, Ankara: Seçkin Yayınevi, 3. Bası.
- Yavuz, C. (2009). Borçlar Hukuku- Özel Hükümler. İstanbul:Beta Basım, 7. Bası.
- Yavuz, C. (1989). Satıcının Satılanın Ayıplarından Sorumluluğu. İstanbul: Beta Basım.
- Zevkliler, A. ve Gökyayla, K. E. (2010). Borçlar Hukuku- Özel Hükümler, Ankara: Turhan Kitabevi, 11. Bası.

Yaşlanan Nüfusa Çözüm Önerisi Olarak Aktif Yaşlanma Yaklaşımı: Eleştiriler ve Olası Endeks için Türkiye Önerileri*

The Active Aging Approach as a Solution to the Aging Population: Criticisms and Suggestions for a Possible Index for Turkey

Seyran Gürsoy Çuhadar¹

Öz

Yaşlanma olgu olarak insanlık tarihi kadar eski olsa da, toplumların yaşlanmasının tarihi yenidir. Tüm demografik göstergeler, Türkiye'nin demografik dönüşümün son aşamasına geldiğini ve hızla yaşlanan nüfusuyla artık yaşlı ülke sınıflamasına dâhil olduğunu göstermektedir. Kuşkusuz toplumların yaşlanıyor olması Türkiye'ye özgü bir olgu değildir. Türkiye'ye özgü olan, Avrupa'da yüzyılı bulan demografik geçişin, Türkiye'de 27 yıl gibi çok daha kısa sürede gerçekleşecek olması ve bu bağlamda Türkiye'nin yaşlanma kaynaklı sorunlarla yeterince zenginleşmeden yüzleşmek zorunda kalacak olmasıdır. Bu noktada Dünya Sağlık Örgütü ve Birleşmiş Milletler gibi uluslararası kuruluşların, sağlıklı ve aktif yaşlanan bir nüfusu teşvik etmek için çözüm önerileri sundukları bilinmektedir. Aktif yaşlanma yaklaşımı bu önerilerin başında gelmektedir. Aktif yaşlanma, insanların yaşlandıkça hayat kalitelerini iyileştirmek amacıyla bu kişilere yönelik sağlık, katılım ve güvenlik konusundaki fırsatların yükseltilme süreci olarak tanımlanmaktadır. Aktif yaşlanma, toplumlar için hedef olarak gösterilmiş ve bu kapsamda aktif yaşlanma endeksi oluşturulmuştur. Aktif yaşlanma endeksi ile yaşlı bireylerin bağımsız yaşama, ücretli istihdam ve sosyal etkinliklere katılım düzeyleri ile aktif olarak yaşlanma potansiyelleri ölçülmektedir. Endeks aynı zamanda ülke kıyaslamaları yaparak, politika yapıcılara geliştirilebilir öncelikli alanları da göstermektedir. Buradan hareketle çalışma, aktif yaşlanma bağlamında Türkiye için öneriler oluşturmayı hedeflemektedir. Bu çerçevede Türkiye'nin öncelikle yapması gereken, çok hızlı yaşlanan bir ülke olduğu gibi bugün itibarıyla de zaten yaşlı bir ülke olduğu gerçeğini kabul etmesi ve gerekli önlemleri alırken, ülkenin sosyo-ekonomik, kültürel ve toplumsal yapısını da göz önüne alan aktif yaşlanma endeksi benzeri araçlarla elde edilen verilerden hareket etmesidir. Türkiye'nin toplumsal yapısını temel alarak geliştirilen endekslerin, benzer çalışmalar için daha sağlıklı

* Bu makale, yazarın 2019 yılında tamamlamış olduğu "Türkiye'de Demografik Dönüşüm ve Aktif Yaşlanma İlişkisi: Kocaeli Örneği" başlıklı doktora tezinden türetilmiştir.

1 Sorumlu Yazar: Seyran Gürsoy Çuhadar (Arş. Gör. Dr.), Kocaeli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, Kocaeli, Türkiye. E-posta: seyran.gursoy@kocaeli.edu.tr ORCID: 0000-0001-7443-4184

Aktf: Gursöy-Çuhadar, S. (2020). Yaşlanan nüfusa çözüm önerisi olarak aktif yaşlanma yaklaşımı: eleştiriler ve olası endeks için Türkiye önerileri. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 79, 361-397. <https://doi.org/10.26650/jspc.2020.79.0004>

sonuçlar vereceğini söylemek mümkündür. Bununla birlikte yaşlılığın çok boyutlu bir olgu olduğu bilinciyle, yaşlılık çalışmaları artırılmalı ve veriye dayalı bütünlük sosyal politikalar üretilmelidir.

Anahtar Kelimeler

Yaşlanma, Aktif Yaşlanma, Demografik Dönüşüm, Aktif Yaşlanma Endeksi, Yaşlanan Toplamlar

Abstract

Although aging is as old as human history, the aging of whole societies is new. All demographic indicators show that Turkey, with its rapidly aging population, has reached the last stage of demographic transformation and can be classified as an old-age country. Aging issues do not matter only in Turkey; what is distinct in the Turkish context is the fact that it started facing its aging population problem 27 years ago, while Europe has already been experiencing the process of demographic transition for about a century. Thus, Turkey must face the problems resulting from its rapidly aging population without reaching an adequate level of prosperity and wealth. The World Health Organization and the United Nations have offered solutions to encourage and sustain a healthy and active aging population. The active aging approach is one of the leading policy suggestions. Active aging is defined as the process of increasing opportunities for health, participation, and security in order to improve the quality of life as people age. Active aging is an identified target for societies and an Active Ageing Index has been created in this context. Through the Active Ageing Index, elderly individuals can potentially sustain an independent living, engage in paid work, and participate in social activities; and then it is possible to measure the extent of active aging undertaken. By comparing other country's examples, the Active Ageing Index also offers a framework for improving policy spheres noting high priorities for policymakers. Thus, the study aims to offer recommendations for Turkey in the context of active aging. Given Turkey's rapidly aging population, the main priorities should focus on developing policy solutions and initiating measures that take into account the data produced through policy approaches, such as the Active Ageing Index, informed by the socioeconomic, cultural, and social structures of the country. It is possible to suggest that indexes developed by taking into account the social structure of Turkey will produce more viable results for similar studies. In addition, with the awareness that aging is a multi-dimensional phenomenon, more studies on aging are needed and integrated social policies relying on data should be initiated and developed.

Keywords

Aging, Active Aging, Demographic Transformation, Active Ageing Index, Aging Societies

Extended Summary

Demographic transformation theory, which states that the demographics of countries will move from high to low fertility and mortality rates, claims that all societies will inevitably go through these stages. According to this theory, demographic transition will take place first in Europe and North America, then in Asia and Latin America, and most recently, in Sub-Saharan African countries. Indeed, throughout the 20th century, Continental Europe has witnessed the transformation of its aging communities, and today, Turkey is rapidly going through the final stage of its demographic transition. Similar to Europe, the demographic transformation process of Turkey is composed of falling birth rates, a decline in the mortality rate, extended life expectancy, and differing migration processes. According to the most recent data (2019), fertility rates in Turkey (1.99) have fallen below the replacement level of the population (2.1), life expectancy at birth is prolonged (78.3), and especially with the adopted “open door” immigration policy, Turkey has become a migration receiving society. All these factors significantly affect the structure of Turkey’s population. In this sense, with an aging population of more than 7.5 million, Turkey seems to be classified as an elderly country.

If societies are prepared enough for the aging process (for example, having a certain level of wealth directed toward social welfare), social aging may not be a problem. Unfortunately, Turkey is facing an aging population problem without raising its level of social welfare. There are many questions that Turkey needs to answer, such as how individuals stay independent and active as they age, how to strengthen their health and social protection systems, how to improve the quality of life of individuals in prolonged life, and how to maintain a state–family balance in elderly care. This situation is, of course, not only peculiar to. In particular, European countries, which completed this demographic transition earlier than Turkey, can be a role model for Turkey in this process.

However, international organizations such as the World Health Organization) and the United Nations are also developing policy recommendations advocating that societies take precautions for their aging populations. The active aging approach is one such policy recommendation. The most comprehensive and most commonly used definition of active aging by the WHO is the process of increasing the opportunities for health, as well as the participation and safety offered to individuals in order to improve the quality of life as they age. Active

aging adopts a rights-based approach, giving people the right to equal opportunities in all areas as they age. While helping people realize their potential for physical, social and cognitive wellbeing throughout their lives, the active aging approach emphasizes the provision of adequate protection, safety, and care when needed. In order to achieve this goal, an Active Ageing Index was created, in which the current situation for aging individuals is determined, the potential of the elderly to engage in activities of active aging is measured, and social policies are developed within this scope. The Index is defined as a tool for policymakers to develop data-based strategies to produce solutions to problems arising from the aging of the population. The Index aims to reveal the priority areas to a country by making comparisons of its components with other countries. The Active Ageing Index consists of four main parameters and sub-components of these parameters, with categories of Employment, Participation in Society, Independent Healthy and Secure Living, Capacity, and Enabling Environment for Active Ageing. The first three parameters refer to various activities involving older individuals, as well as real experiences that reflect independent, autonomous and safe living experiences; while the last parameter emphasizes the potential for active aging based on the individual's own characteristics, as well as environmental factors that can make active aging easier or more difficult. Hence, the Active Ageing Index is advisable for use to analyze the current situation in Turkey for the elderly. However, at this point in Turkey, specific issues should not be ignored. Some revisions to the parameters of the Active Ageing Index are recommended, which has many features that differ from European countries' experience in a socioeconomic, cultural, and historical sense. As a result, studies that center on aging should be expanded. Longitudinal studies, especially on old age, should be conducted and policies should be created based on the resulting data.

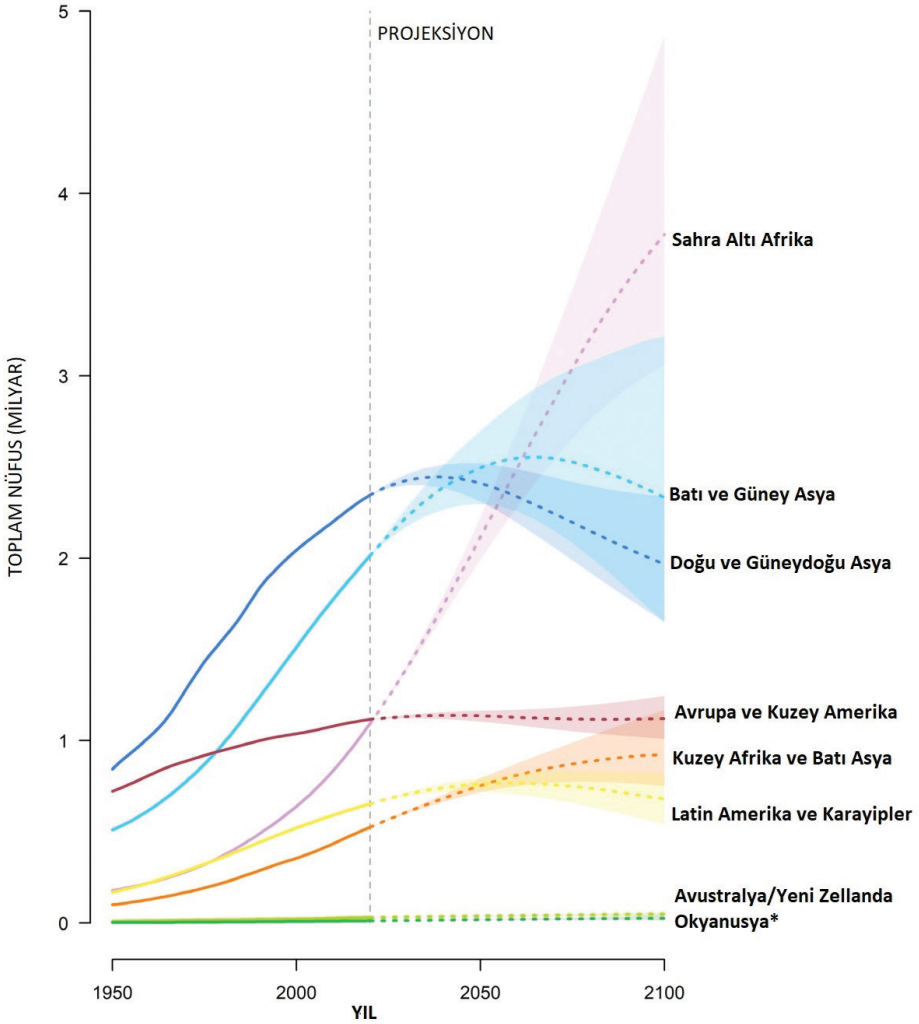
Yaşlanan Nüfusa Çözüm Önerisi Olarak Aktif Yaşlanma Yaklaşımı: Eleştiriler ve Olası Endeks için Türkiye Önerileri

Nüfus ve yaşlanma ilişkisinin tarandığı literatürde, sıklıkla nüfusun yaşlanma oranının iki katına çıkması için (% 7'den % 14'e) gereken süre baz alınarak ülke kıyaslamasının yapıldığı görülür. Başta Fransa olmak üzere gelişmiş ülkelerin nüfuslarının yaşlanması sürecinde yaş yapısındaki değişikliklere uyum sağlamak için yeterince vakitlerinin olduğu (Fransa için bu süre tam 114 yıldır), buna karşılık Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde ise bu sürecin çok hızlı gerçekleştiği ya da gerçekleşeceği ifade edilir. Demografik dönüşüm olarak tanımlanan bu süreçte, Türkiye için bu süre 27 yıl olup, 2030 yılında sürecin tamamlanacağı öngörülmektedir. Avrupa'da genellikle yüzyılı bulan demografik geçişin, Türkiye için bu kadar kısa sürede tamamlanacak olması, Türkiye'nin nüfusun yaşlanmasından kaynaklanan sorunlarla baş etmede yetersiz ve hazırlıksız kalabileceği ihtimalini doğurmaktadır. Nitekim 2019 verileri, Türkiye'de 65 yaş üstü nüfusun toplam nüfusa oranının % 9,1 olduğunu ve dolayısıyla Türkiye'de yaşlı sayısının 7,5 milyonu aştığını göstermektedir. Kimi Avrupa ülkesinin toplam nüfusundan fazla olan bu sayı, üzerinde ciddi anlamda düşünülüp politika geliştirilmesini gerektirmektedir.

Bu bağlamda, Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ)'nün toplumların yaşlanmasıyla birlikte meydana gelecek sorunlara çözüm önerisi olarak aktif yaşlanma yaklaşımını ortaya koydukları bilinmektedir. Yaşlanmaya hem makro hem de mikro bir bakış açısı sunan yaklaşım, aktif yaşlanma endeksi oluşturarak, aktif yaşlanmaya ait ana parametreler ve alt bileşenler üzerinden ülkeleri kıyaslamakta (daha çok AB ülkelerini) ve ülkelere geliştirilebilir yönlerinin neler olduğunu, daha iyi ülke örnekleriyle birlikte sunmaktadır. Kuşkusuz böyle bir endeks çalışması, Türkiye için de politika belirleme konusunda önem arz edecektir. Buradan hareketle çalışma öncelikle, aktif yaşlanma yaklaşımını ve bu bağlamda oluşturulan aktif yaşlanma endeksini ayrıntılarıyla sunarak, Türkiye için olası bir endeks çalışmasında önemli noktaları ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu kapsamda öncelikle, dünyadaki demografik dönüşüm üzerinden Türkiye'ye kapı aralanacak, sonrasında da toplumların yaşlanıyor olmasından kaynaklanan sorunlara çözüm önerisi olarak ortaya konan aktif yaşlanma yaklaşımı tüm ayrıntılarıyla ortaya konmaya çalışılacaktır. Bu noktada çalışmanın odağını, aktif yaşlanma endeksi, endekse ait ana parametreler ve alt bileşenler oluşturacaktır. Çalışmanın son bölümünde yaklaşıma ait eleştirilere ve Türkiye için olası bir endeks çalışması için kimi önerilere yer verilecektir.

Nüfus Piramidinden Nüfus Sütununa

Demografiye ilişkin literatüre bakıldığında, nüfus piramidinin sıklıkla karşılaşılan bir kavram olduğu görülmektedir. Kavram, bir ülke ya da bölgenin yaş gruplarına ve cinsiyete göre dağılımını gösteren şekli ifade etmektedir. Piramit, şeklinden hareketle genç nüfusun şişkinliğini buna karşılık yaşlı nüfusun azlığını göstermektedir. Ancak günümüz istatistikleri ve nüfus projeksiyonları bu seyrin değiştiğini, piramit olan şeklin giderek sütuna evrildiğini göstermektedir. Hızla yaygınlaşan teknolojik gelişmelerle, artan sosyal refahın bir sonucu olarak sağlık ve bakım hizmetlerinin gelişmesi bu durumun en önemli nedenleri olarak gösterilmektedir. Öte yandan modernitenin sosyal yansıması olarak özellikle gelişmiş ülkelerde görülen doğum oranlarındaki düşüş (doğurganlık oranlarındaki azalma) de yaşlı nüfusun artışıdaki bir diğer neden olarak karşımıza çıkmaktadır (UN, 2016: 34; Uyanık, 2017: 73). Bu noktada her ne kadar doğum ve ölüm oranları kadar belirleyici ve ölçülebilir olmasa da göç olgusunun da nüfusun değişmesinde etkili olduğu ifade edilmelidir (UN, 2019: 32). Bununla birlikte yaşlanmanın, her bölgede homojen olarak aynı oranlarla arttığını söylemek doğru değildir. Nitekim Grafik 2’de de görüldüğü üzere Birleşmiş Milletler’in nüfus projeksiyonlarında Sahra-altı Afrika’da nüfus artışının devam edeceği öngörülmektedir.

Grafik 1. 1950-2020 ve yüzde 95 tahmin aralıklı orta değişkenli nüfus projeksiyonu, 2020-2100
Kaynak: (UN, 2019: 7)

Ancak her ne kadar yaşlanma, öncelikle gelişmiş ülkelerin son yüzyılda yüzleştikleri sorun alanı gibi görünse de, gelişmekte olan ülkelerin de son birkaç on yılda yaşlanma sürecine girdiğine tanık olunmaktadır (Kinsella ve Phillips, 2005: 5; Mendes, 2013: 174). Nitekim Kinsella ve He'nin (2009: 2) hazırladıkları Uluslararası Nüfus Raporu dünyada yaşlı nüfusun Avrupa ve Kuzey Amerika'nın endüstrileşmiş bölgelerine yayıldığını, bununla birlikte gelişmekte olan ülkelerin yaşlı nüfus oranının gelişmiş ülkelere göre daha hızlı arttığını göstermektedir. Tablo 1, bu savın desteklenmesi bakımından önemlidir.

Tablo 1

*Bazı Ülkelerde ve Türkiye’de Yaşlanma Hızı**

	Ülkeler	%7 Oranına Ulaşılan Yıl	%14 Oranına Ulaşılan Yıl	Geçiş Süresi (Yıl)
Gelişmiş ülkeler	Fransa	1865	1980	115
	İsveç	1890	1975	85
	ABD	1945	2013	69
	İngiltere	1930	1975	45
	Azerbaycan	2004	2037	33
Gelişmekte olan ülkeler	Brezilya	2011	2032	21
	Güney Kore	2000	2018	19
	Türkiye**	2012	2039	27

*65 yaş ve üstü nüfusun 0-64 yaş arasındaki nüfusa oranının %7’den %14’e geçiş süresi

**Türkiye, TÜİK’in nüfus projeksiyonundan hesaplanmıştır.

Kaynak: (Kinsella and Gist, 1995: 5)

Yukarıdaki tablodan da görüleceği üzere gelişmiş bir ülke olan Fransa’da yaşlı nüfus oranının % 7’den % 14’e yükselmesi 115 yıl gerektirirken, gelişmekte olan ülkelere Azerbaycan’da aynı oranda artış için yalnızca 19 yıl geçmesi yetecektir. Yine benzer şekilde Avrupa’nın neredeyse yüzyılı bulan yaşlanma sürecine Türkiye’nin 27 yılda ulaşacağı öngörülmektedir. Bu durum demografik dönüşüm sürecinin Türkiye gibi ülkelerde ertelenmiş ve daha kısa sürede gerçekleşen/gerçekleşecek bir süreç olduğunu göstermektedir (TÜSİAD, 1999: 6, Koç vd, 2010: 5). Demografik dönüşümün bu denli hızlı gerçekleşmiş/gerçekleşecek olması ise ülkelerin nüfuslarının yaşlanmasının beraberinde getireceği sorunlarla başa çıkmada hazırlıksız olabileceklerini gösterebilmektedir. Nitekim yaşlıların kaç yıl daha sağlıklı yaşayacakları, yüzleşmek zorunda kalacakları kronik rahatsızlıkların neler olacağı, kaçının çalışmaya devam edeceği ya da geri kalan hayatlarını rahatlıkla idame ettirip ettiremeyecek gelirleri olup olmayacağı, sağlık giderlerini karşılayıp karşılayamayacakları ya da kimseye bağımlı olmadan yaşayıp yaşayamayacakları gibi sorular nüfusların yaşlanmasıyla birlikte cevaplanması gereken soruların yalnızca birkaçıdır. Kuşkusuz bu sorulara yanıt bulmak için öncelikle yaşlılığı, hem birey hem de devlet açısından değerlendirmek gerekiyor. Yaşlılığın çok boyutlu olduğunu ve yukarıda sorulan soruların cevapları için hem bireye hem de devlete birtakım yükümlülükler getirdiğini söylemek mümkündür. Aktif yaşlanma yaklaşımı işte tam da bu yükümlülüklerin birleşiminde yer almaktadır.

Aktif Yaşlanma Yaklaşımı

Toplumların yaşlanması ile birlikte, yaşlandıkça bireylerin bağımsız ve aktif nasıl kalacakları, sağlık ve sosyal koruma sistemlerinin nasıl güçlendirileceği, uzayan ömürde bireylerin yaşam kalitelerinin nasıl artırılacağı, yaşlı bakımında devlet-aile dengesinin nasıl korunacağı gibi yasa yapıcıların cevaplamaları gereken pek çok soru meydana gelmiştir. Bu kapsamda Avrupa Komisyonu'nun 1990'ların başlarında, ulusal politikaların yaşlanma üzerindeki etkisini incelemek için bir “gözlemevi” kurmasıyla birlikte, yaşlanma bir Avrupa politikası sorunu olarak kabul edilir. Akabinde 1993 yılının Avrupa Yaşlılar Yılı, 1999 yılının ise BM’ce Yaşlı Yılı olarak kabul edilmesi konunun öneminin altının çizilmesi bakımından önem arz etmektedir. Bu kapsamda Avrupa Komisyonu (1999: 5) tarafından ortaya konan “Towards a Europe for All Ages (Her Yaş İçin Avrupa’ya Doğru)” adlı politika belgesi ile çalışma çağındaki nüfusun azalması, emekli aylıkları sistemleri ve kamu maliyesi harcamaları, artan bakım ihtiyacı ve yaşlı bireylerin kaynakları ve riskleri arasındaki çeşitlilik başlıklı dört zorluk belirlenmiştir. Avrupa’daki istihdam oranını artırmak (yaşam boyu öğrenmeyi teşvik ederek, esnek çalışma düzenlemeleri ve istihdam teşviklerini artırarak), sosyal koruma politikalarını iyileştirmek, erken emeklilik eğilimlerini tersine çevirmek, sağlık politikaları ve yaşlı bakımı ile ilgili araştırmaları desteklemek ve işyerinde ayrımcılığa ve sosyal dışlanmaya karşı politikalar geliştirmek bu zorluklara karşılık oluşturulan çözüm önerileridir (Foster ve Walker, 2015: 86). Benzer şekilde DSÖ (2002), hükümetlere, uluslararası örgütlere ve sivil topluma yaşlı yurttaşların sağlığını, katılımını ve güvenliğini artıran “aktif yaşlanma” politikaları ve programları yürürlüğe koymalarını önerdiği görülmektedir.

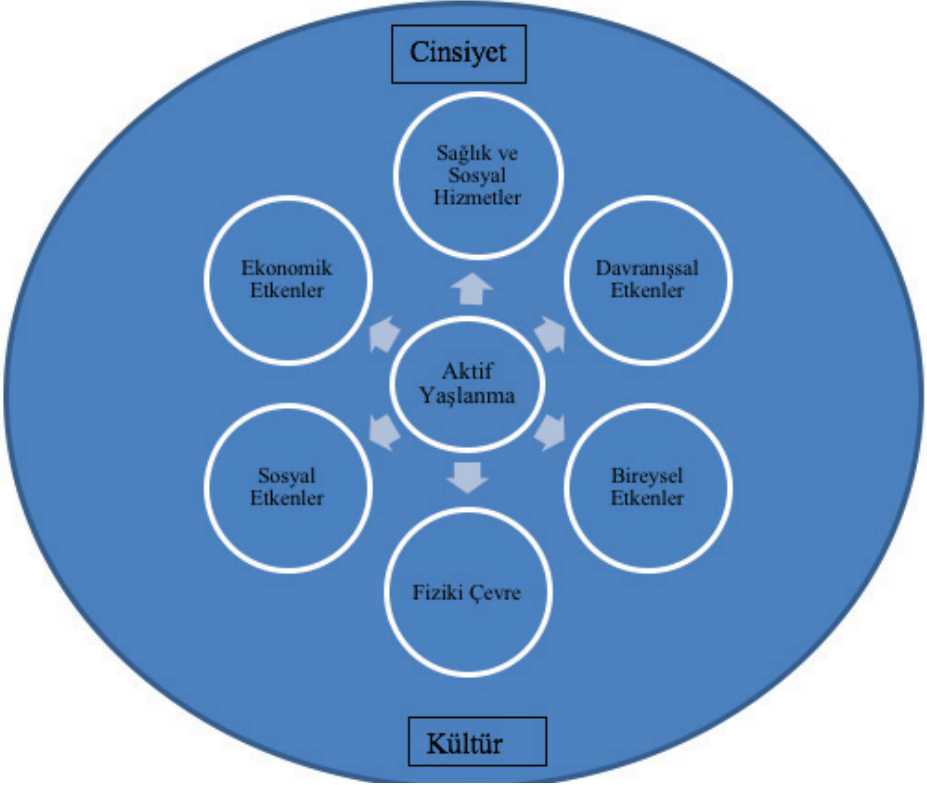
Aktif yaşlanmaya ait hemen hemen bütün çalışmalarda kullanılan en kapsamlı tanım, DSÖ tarafından yapılmıştır. Bu tanıma göre aktif yaşlanma, insanların yaşlandıkça hayat kalitelerini iyileştirmek amacıyla bu kişilere yönelik sağlık, katılım ve güvenlik konusundaki fırsatların yükseltileme sürecidir (WHO, 2002: 12). Yaklaşım, yaşlı bireylerin topluma ve politik yaşama dahil olurken sağlıklı kalmalarına (sağlık ve sosyal giderlerin düşürülmesi) ve istihdam edilebilirliklerinin artırılmasına (emeklilik giderlerinin düşürülmesi) yönelik haklarına ulaşmalarına yardımcı olmaya yöneliktir (Foster ve Walker, 2015: 84). Bu bağlamda yaşlıların sağlıklarını, katılımını ve güvencelerini iyileştirmeye yönelik olarak hükümetlerin, uluslararası örgütlerin ve sivil toplumun “aktif yaşlanma” politika ve programları yaşama geçirildiğinde, yaşlıların yaşamlarını daha iyi sürdürebilecekleri öngörülmektedir (WHO, 2002).

Aktif yaşlanmanın kökenini 1960 başlarında ABD’de bireylerin yaşlandıkça toplumla bağlarının kopmasına yönelik teze karşılık geliştirilen Geri Çekilme/ Aktivite kuramında (Disengagement/Activity Theory) bulmak mümkündür (Foster ve Walker, 2015: 84). 1961 yılında Cumming ve Henry tarafından geliştirilen aktivite kuramına göre bireylerin yaşlandıkça kaçınılmaz olarak aktiviteleri ya da rolleri azalmaktadır (Schroots, 1996: 744; Collins, 2014: 1; Foster ve Walker, 2015: 84; Manuel de Sao Jose vd., 2017: 49). Başarılı yaşlanma modelinde olduğu gibi aktif yaşlanma yaklaşımının da temelinde özellikle emeklilik döneminin başlamasıyla birlikte kişilerin pasifleştiği ve pasifliğin, arzu edilmeyen ve kişileri toplumdan soyutlayan, işe yaramazlık duygusunu körükleyen olumsuz bir gelişme olduğu düşüncesi bulunmaktadır. Aktivite kuramına göre yaşlılık döneminin, en mutsuz yaşam safhasına dönüşmemesi için emeklilik sonrası yaşamda da bireyin aktif kalması gerekmektedir. Çünkü mutlu ve huzurlu yaşlılık döneminin tek koşulu aktif kalmaktan geçmektedir (Tufan, 2016: 147). Bu bağlamda aktif yaşlanma yaklaşımı, stratejik planlamasını, yaşlı insanların pasif hedefler olduğunu varsayan “ihtiyaca dayalı” bir yaklaşımdan, insanların yaşlandıkça hayatın her alanında fırsat eşitliği ve muamele hakkını tanıyan “hak temelli” bir yaklaşıma kaydırmaktadır (WHO, 2002: 13). Bununla birlikte yaşlı insanların potansiyelinden faydalanmaya dayalı bir politika söylemi olarak aktif yaşlanma, sosyal yatırım yaklaşımı ile uyumludur. Bilindiği üzere sosyal yatırım, ileriye yönelik sosyal politikaların etkinleştirilmesinin yüksek ekonomik ve sosyal getirileri doğurabileceği fikrini odağına almaktadır.

Bilimsel açıdan aktif yaşlanma, sağlıklı, başarılı veya üretken yaşlanmanın güçlü bir şekilde ilişkili olduğu şemsiye bir kavram olarak düşünülebilir (Fernandez-Ballesteros vd., 2013: 2). Nitekim Rowe ve Kahn’ın (1997: 433-434) başarılı yaşlanma modelini oluşturan üç bileşene (1-Hastalık ve engellilik durumlarından kaçınma, 2- Hayata bağlanma, 3- Yüksek bilişsel ve fiziksel işlev) ya da benzer şekilde insanların kendi sağlıklarına, ailelerine ve yaşlandıkça topluma katkıda bulunmanın çeşitli yollarını işaret eden üretken yaşlanmaya (Buttler, 2002: 323) bakıldığında, ortak noktanın yaşlılığın kazanımlara ve potansiyellere sahip olabildiği fikrinin olduğunu görmek mümkündür (Foster ve Walker, 2015: 84). Bu ortak nokta üzerinden aktif yaşlanmanın da, yaşlanmaya adaptasyonu teşvik etmek için psikolojik, psiko-sosyal ve sağlık faktörlerin önemini yansıtan bir kavram olarak karşımıza çıktığını söylemek mümkündür. Bu kapsamda aktif kelimesi de yalnızca fiziksel olarak aktif olma ya da

çalışmaya devam etme yeteneği değil, toplumsal, ekonomik, kültürel ve manevi konulara sürekli katılım anlamına gelmektedir (Mendes, 2013: 174).

Öte yandan aktif yaşlanma, insanların yaşam boyunca fiziksel, sosyal ve zihinsel iyi olma potansiyellerini gerçekleştirmelerine ve ihtiyaç, istek ve kapasitelerine göre topluma katılmalarına yardımcı olurken, onlara ihtiyaç duyduklarında yeterli koruma, güvenlik ve bakım sağlamaktadır (WHO, 2002: 12). Bununla birlikte aktif yaşlanma yaklaşımının, yaşlıların insan haklarının tanınmasına ve BM'nin bağımsızlık, katılım, onur, bakım ve kendini gerçekleştirme prensiplerini de baz aldığı ifade edilmelidir. Bir diğer ifadeyle aktif yaşlanma sürecini, toplumdaki ekonomik, sosyal, bireysel, davranışsal, sosyal ve çevresel koşullar belirlemektedir (Grafik 3).

Grafik 2. Aktif Yaşlanma Etkenleri

Kaynak: (WHO, 2002: 19)

Bu etkenler içinde cinsiyet ve kültür, aktif yaşlanmanın anlaşılmasında kesişen etken (cross-cutting) olmaları bakımından çok önemlidir. Tüm bireyleri ve nüfusu çevreleyen kültür, aktif yaşlanmanın tüm belirleyicilerini etkileyerek yaşlanmayı şekillendirmektedir. Bu şekillenme kültürün çift yönlülüğü ile ortaya çıkmaktadır. Her kültürel bağlamdan bireyler, kültürel değerleri yaşla içselleştirirler. Bu içselleştirilmiş kültürel değerler, yetişkin gelişimini yönlendiren hedefler haline gelmektedir (Fung, 2013: 369). Bu özellik, kültürün bireyi nasıl şekillendirdiğini göstermektedir. Kültürün diğer yönü ise bize, meseleyi tersinde ele alma imkanı sunmaktadır. Çünkü kültürel değerler ve gelenekler, toplumun yaşlı insanlara ve yaşlanma sürecine nasıl baktığını büyük ölçüde belirlemektedir. Öte yandan bu durumun (yaşlılara bakış açısının) tarihsel süreçte değişime uğradığını da belirtmekte fayda vardır. Nitekim sosyal yapılar değişirken yaşlanma ve yaşlılık da bu değişimden etkilenmekte, eski çağların görüşleri, toplum yapıları ve geleneklerinden örülü sosyal dünyanın içinde algılanan yaşlı ile modern çağın dünya görüşü, gelenekleri ve koşulları içinde algılanan yaşlı birbirinden farklı olmuştur (Tufan, 2016: 39). Bugün ise kişinin yaşlı oluşunu artık kronolojik yaş değil, fiziksel, psikolojik, sosyal, ekonomik, eğitim durumu gibi pek çok faktör belirlemektedir. Bir diğer ifadeyle yaşlanma süreci toplumsal, sosyo-kültürel ve ekonomik olarak belirlenen çevresel faktörlerin de etkili olduğu çok boyutlu bir süreçtir. Aile, eğitim, kentleşme, kişi başına düşen gelir, işgücü ve gelir yapısında görülen değişimler bu çevresel faktörleri oluşturarak nüfusun, özelde de bireyin yaşlanmasına etki ederler. Toplumsal gelişme ve değişme sürecinde; geniş aileden çekirdek aileye geçiş, kadının işgücü piyasasına dahil olması, geleneksel kültürel değerlerin değişmesi gibi faktörler hem nüfus yapısının değişmesinde etkili olmakta hem de değişen/yaşlanan nüfusta yaşlılığa bakış ve yaşlı bireylerin bakım ihtiyaçlarını karşılanmasına ilişkin yaklaşımların değişmesine de neden olmaktadır (Hablemitoğlu ve Özmete, 2010: 50). Bununla birlikte kültür, genç nesillerle birlikte yaşamın tercih edilen yaşam şekli olup olmadığı konusunda da önemli bir faktördür. Örneğin çoğu Asya ülkesinde birkaç neslin bir arada yaşadığı bilinmektedir. Buradan hareketle, politika oluşturulurken kültür ve gelenekler göz önünde bulundurulmalı ancak etik ve insan hakları gibi kültür üstü değerler göz ardı edilmemelidir (WHO, 2002: 20).

Bir diğer kesişen etken olan cinsiyetin, farklı politika seçeneklerinin uygulanmasında önemli bir rolü bulunmaktadır. Her ne kadar uzun ömürlülük ve cinsiyet arasındaki ilişki için tam kapsamlı araştırmalar mevcut değilse de,

yaşlı kadınların yaşlı erkeklere oranının genelde 1,5:1; 90 yaş ve üzeri bireyler söz konusu olduğunda bu oranın 3:1 olduğu ifade edilebilmektedir (Hablemitoğlu, 2016: 119). Keza DSÖ'nün (2019: 3) Dünya Sağlık İstatistikleri Raporu kadınların erkeklerden daha uzun yaşadıklarını ortaya koymaktadır. Öte yandan kadınların eğitime, gelire, gıdaya, sağlık hizmetlerine, miraslara, sosyal güvenlik önlemlerine ve politik güce erişimde erkeklerle eşit olmadığı, erkeklere kıyasla aile içi şiddet ve ayrımcılığa maruz kalma olasılıklarının daha yüksek olduğu bilindiğinden, buradan hareketle oluşan dezavantajlar, uzun ömürlülük konusunda avantajlı gibi görünen kadınların yaşlılıkta erkeklere oranla daha yoksul olması sonucunu doğurmaktadır (WHO, 2002: 39). Benzer şekilde gerontolojik araştırmalar da yaşlılıkta kadının daha dezavantajlı olduğunu göstermektedir (Tufan, 2016: 92). Örneğin dul yaşlı erkeklerin daha genç kadınlarla evlenmelerine karşılık yalnız yaşayan dul kadınların sayısının hiç de azımsanmayacak boyutta olması, yoksulluk ve sosyal dışlanmaya maruz kalma oranlarının çok yüksek olmasını beraberinde getirdiği görülmektedir (Duben, 2018: 72). Bununla birlikte kadınlara ailede bakıcı olarak örtük bir şekilde tanımlanmış geleneksel rol de, kadınların ücretli bir işte çalışmalarına engel olabilmekte, bu da yaşlılık döneminde artan yoksulluk ve kötü sağlık durumlarına katkıda bulunabilmektedir (WHO, 2008: 33). Buradan hareketle gerek kültürün gerekse cinsiyet faktörünün aktif yaşlanmada çok belirleyici etkenler olduğu bilinerek, bu iki faktörün kişisel etkisi olduğu ifade edilmektedir. Bunun haricinde aktif yaşlanma; sağlık ve sosyal hizmetler, davranışsal etkenler, bireysel etkenler, fiziki çevre, sosyal etkenler ve ekonomik etkenler bileşenlerinden oluşmaktadır.

Sağlık ve sosyal hizmetler bileşeni, aktif yaşlanmayı teşvik etmek için, sağlık sistemlerinin, sağlığı geliştirme, hastalık önleme ve kaliteli birinci basamak sağlık hizmetlerine ve uzun süreli bakım hizmetlerine eşit erişim konularına odaklanan bir yaşam seyri yaklaşımına sahip olması gerektiğini ifade eder. Sağlık ve sosyal hizmetlerin bütünleşik, eşgüdümlü ve uygun maliyetli olması ve bununla birlikte yaş ayrımcılığı yapmaması gerektiğini vurgular. Sağlıklı yaşam tarzlarının benimsenmesi ve kişinin kendi bakımına aktif olarak katılması yaşamın her aşamasında önemlidir. Yaşlandığında kişinin yeni yaşam tarzına uyum sağlamasının çok geç olduğu ise bir mittir, gerçeği yansıtmaz. Aksine, aktif yaşlanmanın davranışsal etkenlere göre; fiziksel aktivite, sağlıklı beslenme, sigara ve alkol kullanmama ve ilaç kullanımı ile hastalığın ve fonksiyonel yoksunluğun önlenmesi ile yaşam süresinin uzatılması ve yaşam kalitesinin artırılması mümkün olabilir.

Aktif yaşlanmayı oluşturan bir diğer etken kişisel faktörlerdir. Yaşlanma, genetik olarak belirlenmiş bir biyolojik süreçtir. Bu yüzden de biyoloji ve genetik kişinin yaşlılığının nasıl olacağını büyük ölçüde etkilemektedir. Bununla birlikte bireyin yaşlandığında sağlıklı ya da hasta olacağını belirleyen faktörler genetik, çevre, yaşam tarzı ve beslenmeden oluşan bir bileşiminin sonucu oluşmaktadır. Bunlara ek olarak, zeka ve bilişsel kapasite gibi psikolojik faktörler de aktif yaşlanma ve uzun ömürlülük için güçlü belirleyicilerdir.

Aktif yaşlanma etkenlerinden bir diğeri olan fiziki çevre, yaşanılan çevrenin yaş/yaşlı dostu olmasının, yaşlandıkça bağımlı ya da bağımsız kalabilmeyi belirlemesi açısından çok önemli olduğuna işaret eder. Yaşanılan çevre yaşlı dostu değilse, kişi daha izole yaşadığı için depresyona daha eğilimli olabilmekte, daha az hareket ettiği için de daha çok sağlık sorunları yaşayabilmektedir. Bununla birlikte fiziki ortamdaki tehlikeler, düşmeler, yangın ve trafik kazaları başta olmak üzere ağırlı yaralanmalara yol açabilir. Bunlara ek olarak, beraberinde sağlık ve sosyal hizmetlere ulaşım engeli de getirdiği için kırsal yaşlanmanın fiziki çevre bileşeni içinde önemli bir yeri vardır. Sonuç olarak aktif yaşlanma yaklaşımına göre; yaralanmaların büyük çoğunluğunun önlenemez olduğu ancak geleneksel olarak “kaza” olarak görülmesi nedeniyle halk sağlığında bu alanın tarihsel olarak ihmal edilmesine neden olduğu düşünülmektedir (WHO, 2002: 28).

Aktif yaşlanmaya ait bir diğer etken ise sosyal çevredir. Yaklaşım, sosyal desteğin, eğitimin ve yaşam boyu öğrenme fırsatlarının yaşlandıkça sağlık, katılım ve güvenliği arttıran temel faktörler olduğunu savunmaktadır. Yetersiz sosyal desteğin sadece ölüm ve hastalık oranlarında ve psikolojik sıkıntıdaki artışla değil, genel sağlık ve esenlikte bir azalma ile de ilişkili olduğunu ifade etmektedir. Bununla birlikte istismar ve yaş ayrımcılığı da bu etkende ele alınmaktadır. Genellikle zayıf olan ya da yalnız yaşayan yaşlı insanlar, hırsızlık ve saldırı gibi suçlara karşı özellikle kendilerini savunmasız hissedebilmektedir. Yaşlıların (özellikle yaşlı kadınların) yaygın bir şekilde karşılaştıkları şiddet biçimi, aile üyeleri ya da bakıcılarının genellikle fail oldukları yaşlı istismarıdır. Yaklaşımına göre, yaşlı istismarı, fiziksel, cinsel, psikolojik ve mali istismarın yanı sıra ihmal de içermektedir. Bununla birlikte düşük eğitim düzeyi ile okur-yazar olmamanın daha yüksek işsizlik oranlarının yanı sıra, yaşlandıkça insanlar arasındaki engellilik ve ölüm riskinin artmasına da etki eden bir diğer faktör olduğu vurgulanmaktadır.

Aktif yaşlanma etkenlerinden sonuncusu ekonomik değişkenlere odaklanmaktadır. Gelir, iş ve sosyal korumadan oluşan ekonomik ortamın üç boyutu, aktif yaşlanma üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Bu bağlamda en dezavantajlı grubu özellikle kırsal alanda ve yalnız yaşayan yaşlı kadınların oluşturdukları bilinmektedir (WHO, 2002: 30). Bununla birlikte emekli maaşı ya da sosyal güvenlik ödemesi olmayan, hiçbir mal varlığı, birikimi bulunmayan, düzenli ve yeterli geliri olmayan ailelerin parçası olan yaşlı kadın ve erkeklerin de bu bağlamda çok savunmasız oldukları görülmektedir. Sosyal koruma açısından bakıldığında da aile kurumunun yaşlıların ihtiyaç duydukları desteği almada başat konumda olduğu görülmektedir. Yaklaşımına göre; gelişen toplum yapısı ve birlikte yaşayan nesiller geleneği azalmaya başladıkça ülkelerin, geçimini sağlayamayan, yalnız ve savunmasız olan yaşlı insanlar için sosyal koruma sağlayan mekanizmalar geliştirme zorunluluğu ortaya çıkar. Öte yandan aktif yaşlanmaya göre iş bağlamında sadece formel işgücü piyasasında çalışmalara yoğunlaşmak, yaşlı insanların kayıt dışı sektörde (örneğin, küçük ölçekli, kendi hesabına çalışan faaliyetler ve ev işleri) ve evde ücretsiz çalışarak yaptıkları değerli katkıların göz ardı edilmesine neden olmaktadır (WHO, 2002: 30). Bununla birlikte gönüllü çalışmanın, toplumlara önemli bir katkı sağlarken, sosyal ilişkileri ve psikolojik iyi oluşu artırarak, yaşlı insanlara da yarar sağladığının altının çizilmesi gerektiğini iddia etmektedir.

Aktif yaşlanma yaklaşımı; yaşlanmanın sağlık ve sosyal hizmetler, davranışsal etkenler, kişisel etkenler, sosyal etkenler, ekonomik etkenler ve fiziki çevre ile ilişkili olduğunu ifade ederken politika önerisini sağlık, katılım ve güvenlikten oluşan üçlü sac ayağına oturtur (WHO, 2008: 34). Sağlık ayağı için yaklaşım; kronik rahatsızlıklar için çevresel ve davranışsal etkenlerin azaltılıp koruyucu faktörlerin artırılması durumunda insanların hem nicelik hem de nitelik yönünden yaşam kalitelerinin artacağını iddia etmektedir. Böylece daha az yaşlı, pahalı tıbbi tedavi ve bakım hizmetlerine ihtiyaç duyacaktır. Bakıma muhtaç olanların ise tüm sağlık ve sosyal hizmetlere erişimlerinin olması gerektiğini savunmaktadır.

Katılım ayağında aktif yaşlanma yaklaşımı, işgücü piyasası, istihdam, eğitim, sağlık ve sosyal politika ve programlarının, yaşlıların temel haklarına, kapasitelerine, ihtiyaçlarına ve tercihlerine göre sosyoekonomik, kültürel ve manevi aktivitelere katılımlarını destekleyecek şekilde yapılması gerektiği üzerinde durmaktadır. Bu sayede insanların, yaşlandıkça ücretli ve ücretsiz aktivitelerle topluma katkı yapmaya devam edebileceklerini iddia edilmektedir.

Güvenlik için ise yaklaşım, politika ve programların, insanların yaşlandıkça sosyal, ekonomik ve fiziksel güvenlik ihtiyaçlarına hitap etmesi gerektiğini ifade etmektedir. Böyle olduğu takdirde, kendilerini destekleyemedikleri ve koruyamadıkları durumlarda kişiler korunmuş, onur ve bakımları garanti altına alınmış olur. Buradan hareketle DSÖ, ülkelerin aktif yaşlanmayı içeren politikalar üretmesi gerektiğinin altını çizmektedir. Sağlık, işgücü piyasası, istihdam ve eğitimi içeren sosyal politikaların, aktif yaşlanmayı desteklediğinde potansiyel olarak erken ölümlerin daha az olacağı, ileri yaşlarda karşılaşılan kronik hastalıklarda azalmanın gerçekleşeceği, daha çok kişinin yaşlandıkça yaşam kalitesinin artacağı, yaşlıların sosyal, kültürel, ekonomik ve politik yaşama daha çok katılım gerçekleştirecekleri ve son olarak da bakım ve sağlık hizmetleri masraflarının azalacağı iddia edilmektedir (WHO, 2002: 16). Öte yandan aktif yaşlanmanın yalnızca yaşlı bireylerin işgücü piyasalarına dahil edilmesi ile ilgili bir kavram olmadığı, gerek gönüllü çalışmalarla gerekse uyarlanmış konut ve altyapı sayesinde bağımsız olarak yaşama olanağıyla topluma aktif olarak katılmalarıyla ilgili bir yaklaşım olduğunun da altı çizilmelidir. Dolayısıyla da Avrupa Komisyonu, her ne kadar aktif yaşlanmaya ait çerçeve oluşturmada önemli bir yere sahipse de istihdam vurgusunu fazla yapması bakımından eleştirilmekte ve aktif yaşlanmayla ilgili olarak daha kapsamlı politika geliştirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır (Foster ve Walker, 2015: 49).

Aktif Yaşlanma Endeksi

Toplumların yaşlanıyor olması yaşlanma kaynaklı sorunlara yönelik politika geliştirmeyi zorunlu kılmıştır. Avrupa 2020 Akıllı, Sürdürülebilir ve Kapsayıcı Büyüme Stratejisinde sosyal uyum ve daha yüksek üretkenlik için sağlıklı ve aktif yaşlanan nüfusu teşvik etmek için yaşanan/yaşanacak zorluk bağlamında aktif yaşlanmaya referans gösterilerek konunun önemi vurgulanmıştır (UNECE, 2013: 2). Bu kapsamda oluşturulacak sosyal politikaların geliştirilebilmesi için, yaşlılığa yönelik mevcut durum analizlerinin yapıldığı, yaşlılığın pek çok farklı boyutunun ortaya konduğu endeksler oluşturulmaktadır.¹ Aktif yaşlanma endeksi ise bu endekslerin başında yer almaktadır. Avrupa Komisyonu, üye devletlerin sosyal yatırım politikalarını uygulamalarına yardımcı olacak bir dizi yol gösterici ilke olan Sosyal Yatırım Paketinin uygulanmasının izlenmesinde Aktif Yaşlanma

1 Hartford Yaşlanma Endeksi (Hartford Aging Index), Küresel Yaş İzleme Endeksi (Global AgeWatch Index), Esenlik Endeksi (Index of Well-Being), Başarılı Yaşlanma Endeksi (Successful Aging Index), İnsan Gelişimi Endeksi (Human Development Index) başta olmak üzere pek çok endeks farklı parametrelerle mevcut durum analizleri yapmaktadır.

Endeksine büyük bir rol atfetmektedir (Manuel de Sao Jose vd., 2017: 50). Endeksin, kimi ülkelerin nasıl daha yüksek puanı olduğu, daha düşük puanlı ülkelerin nasıl motive edilebileceği, bazı ülkelerin aktif yaşlanmanın belirli alanlarında daha iyi neler yapabilecekleri, ülkelerin deneyimlerinin diğer ülkelere nasıl ders verebileceği gibi kimi “kritik politika sorularına” cevap vermede yardımcı olabileceği vurgulanmıştır (UNECE, 2015: 4).

Aktif Yaşlanma Endeksi (Active Ageing Index- AAI), Avrupa Komisyonu’nun İstihdam, Sosyal İşler ve Kaynaştırma Genel Müdürlüğü (DG EMPL) ve Birleşmiş Milletler Avrupa Ekonomik Komisyonu (UNECE) Nüfus Birimi tarafından ortaklaşa yönetilen bir projedir. Buradan hareketle proje kapsamında oluşturulan endeks “ulusal politika yapıcılarının, nüfusun yaşlanmasının önündeki zorluklara başarılı tepkiler tasarlamalarını desteklemek için” oluşturulmuştur (UNECE, 2013: 3). Southampton Üniversitesi’nde Uluslararası Sosyal Politika profesörü Asghar Zaidi ve arkadaşları tarafından geliştirilen endeks, yaşlıların ulusal ve uluslar üstü düzeyde aktif ve sağlıklı yaşlanma için kullanılmayan potansiyelini ölçen bir araç olarak tanımlanmıştır. Geliştiricisi Viyana’daki Avrupa Sosyal Refah Politikası ve Araştırma Merkezi (European Centre for Social Workfare Policy and Research) olan 2012 AAI-I projesinin ilk aşaması, Ocak 2012’den Şubat 2013’e kadar 27 Avrupa Birliği (AB) ülkesine uygulanmıştır.

AAI-II ise Ekim 2013’te başlayıp Nisan 2016’ya kadar devam etmiş ve kapsamına ilk projeden sonra AB ülkesi olan Hırvatistan ve dört AB üyesi olmayan Kanada, İzlanda, Norveç ve İsviçre dahil edilmiştir. Bununla birlikte 2008 ve 2012 verilerine göre hesaplanarak, 2010 ve 2014 AAI değerlerinin kapsamı genişletilmiştir. Mayıs 2016’da başlayan AAI-III ise Nisan 2019’da tamamlanmıştır (UNECE, 2019).

Endeks, yaşlı bireylerin bağımsız yaşama, ücretli istihdam ve sosyal etkinliklere katılma düzeylerini ve aktif olarak yaşlanma kapasitelerini ölçmektedir. Bu kapsamda yaşlı bireylerin, bireysel düzeyde aktif yaşlanma isteklerinin etkili kamu politikaları ve programları ile nasıl geliştirilebileceği önemlidir. Aktif yaşlanma endeksi, yaşlanan bireyin aktivitelerine ve bağımsızlığına karşılaştırmalı bir bakış ortaya koyarak, ülkelere bu bağlamda yardımcı olmaktadır. Buradan hareketle endeksin hedefi, politika yapıcılara öncelikli alanları göstermek olarak belirlenmiştir (UNECE, 2015: 10). Yapılan ülke kıyaslamalarıyla hangi ülkelerin hangi alanlarda daha iyi oldukları

görülebilmekte ve böylece ülkelerin politika belirlemelerine yardımcı olunabilmektedir. Bir diğer ifadeyle Aktif yaşlanma endeksi, politika yapıcılar için, nüfusun yaşlanmasının zorlukları ve toplum üzerindeki etkileri ile ilgili kanıta dayalı stratejiler geliştirmelerini sağlayacak yeni bir araç sağlamaktadır (UNECE, 2014).

Aktif yaşlanma endeksi, (niteliksel) bir bileşik endekstir, diğer bir ifadeyle birkaç gösterge tarafından alındığı ve bu göstergelerin tek bir genel endekte toplanabileceği anlamına gelmektedir (Ravallion, 2010). Temelde dört ana parametre ve bu parametrelere ait alt bileşenlerden oluşmaktadır. İstihdam, Katılım, Bağımsız Sağlıklı ve Güvenli Yaşam ile Aktif Yaşlanma için Kapasite ve Elverişli Ortam bu dört ana parametreyi oluşturur. İlk üç parametre, yaşlı kişilerin dahil olduğu çeşitli aktivitelerin yanı sıra bağımsız, özerk ve güvenli yaşam deneyimlerini yansıtan “gerçek deneyimlere” atıfta bulunmaktadır. Dördüncü parametre, aktif yaşlanmayı kolaylaştıran veya engelleyen çevresel ve yaşlı kişilerin bireysel özelliklerine göre aktif yaşlanma için kapasite ve uygun ortamları vurgular (UNECE, 2014). Alt bileşenler de hesaba katıldığında endeksin hesaplanmasında toplam 22 göstergeye bakıldığı görülür. Her bir göstergenin endeks hesaplamasında farklı bir ağırlığı vardır ve her bir gösterge toplanarak toplamda 0’dan 100’e kadar bir değere ulaşılır (Tablo 2). 100 puanın ulaşılması imkansız bir hedef olduğu bilinmekle birlikte, sonuçlar ne kadar yüksekse yaşlı bireylerin ekonomiye ve topluma katkıda bulunma potansiyellerinin o kadar yüksek olduğu, bununla birlikte yaşadıkları çevrenin aktif yaşlanmalarını mümkün kıldığı varsayılmaktadır (UNECE, 2016., Manuel de Sao Jose vd., 2017: 52).

Tablo 2

Aktif Yaşlanma Bileşenleri ve Ağırlıkları

Bileşenler	Genel endeks içindeki alan ağırlığı	Göstergeler	Alan içindeki gösterge ağırlığı
1.İstihdam	%35	1.1. İstihdam Oranı, 55-59	%25
		1.2. İstihdam Oranı, 60-64	%25
		1.3. İstihdam Oranı, 65-69	%25
		1.4. İstihdam Oranı, 70-74	%25
	%100		

2.Katılım	%35	2.1.Gönüllü Çalışma	%25
		2.2.Çocuk/torun Bakımı	%25
		2.3.Yaşlı Bakımı	%30
		2.4.Politikaya Katılım	%20
%100			
3.Bağımsız, Sağlık ve Güvenli Yaşam	%10	3.1.Fiziksel Egzersiz	%10
		3.2.Sağlık Hizmetlerine Erişim/ Memnuniyet	%20
		3.3.Bağımsız Yaşam Düzenlemeleri	%20
		3.4.Görelî Medyan Gelir	%10
		3.5.Yoksulluk Riskinin Olmaması	%10
		3.6.Şiddetli (?) Maddi Yoksunluğun Olmaması	%10
		3.7.Fiziki Güvenlik	%10
		3.8.Yaşam Boyu Öğrenme	%10
%100			
4.Aktif Yaşlanma için Kapasite ve Elverişli Ortam	%20	4.1. Yaşam Beklentisi	%33
		4.2. Sağlıklı Yaşam Beklentisi	%23
		4.3. Mental İyi Hali/esenlik	%17
		4.4. Bilişim ve İletişim Teknolojilerinin Kullanımı	%7
		4.5. Sosyal Bağlanabilirlik	%13
		4.6. Eğitim Düzeyi	%7
%100			

Kaynak: (UNECE, 2015: 17)

2012 yılının AB tarafından Avrupa Aktif Yaşlanma ve Nesillerarası Dayanışma Yılı olarak belirlenmiş olması da yaşlanmaya ilişkin farkındalığın artırılmasına yönelik bir çaba olarak görülebilir. Bu kapsamda mevcut durum analizini yapmak üzere ilki 2012 yılında sonuçlanan AB üye ülkelerinin aktif yaşlanma endeksleri hesaplanmıştır. Araştırma sonuçları, AB İşgücü Anketi (EU Labour Force Survey), AB Yaşam Kalitesi Anketi (European Quality of Life Survey), AB Gelir ve Yaşam Koşulları Anketi (EU Survey of Income and Living Conditions), Avrupa Sosyal Taraması Anketi (European Social Survey), Avrupa Sağlık ve Yaşam Beklentisi Bilgi Sistemi (JA EHLEIS) ve Avrupa Bilişim ve İletişim Teknolojileri Anketi (European ICT Survey) araştırmalarından elde edilen bulgulardan derlenmiştir. 2014 yılında çalışma tekrarlanmış ve sonuçların 2012 yılında yapılan çalışmayla mukayese edilme fırsatı doğmuş, yapılan kıyaslama sonucunda ülkelere nüfusun yaşlanmasına bağlı olarak oluşacak sorunları ve fırsatları belirlemek için bir çerçeve sunulmuştur (UNECE, 2015: 1).

Tablo 3

Aktif Yaşlanma Endeksine göre Ülke Sıralamaları (2010, 2012, 2014, 2016)

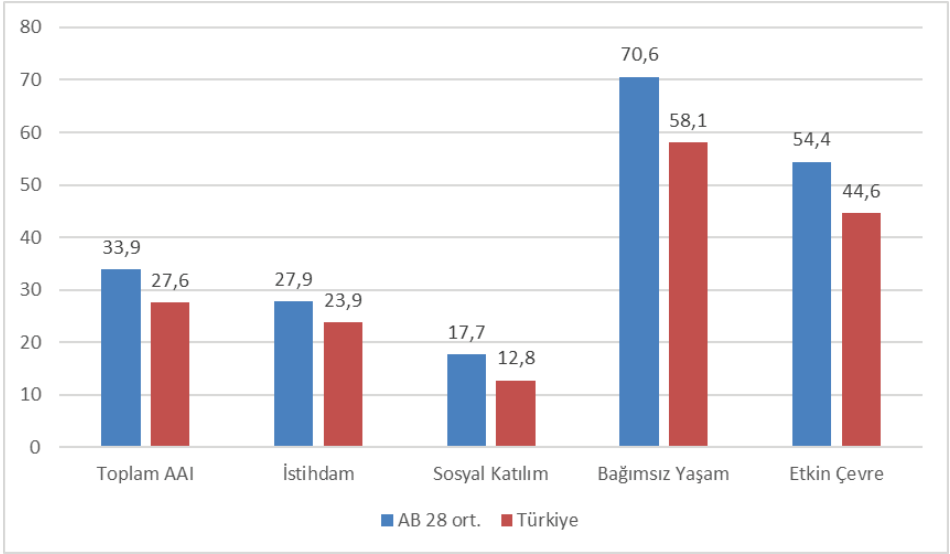
Ülkeler	AAI 2010	Sıralama	AAI 2012	Sıralama	AAI 2014	Sıralama	AAI 2016	Sıralama
İsveç	42,6	1	44,2	1	44,9	1	46,9	1
Danimarka	38,8	2	40	2	40,3	2	42,7	2
Hollanda	38,6	3	38,9	4	40	3	42,4	3
İngiltere	38	4	39,7	3	39,7	4	41,3	4
Finlandiya	36,9	5	38,3	6	39	5	40,6	5
Almanya	34,3	7	34,3	9	35,4	9	39,5	6
İrlanda	35,8	6	38,5	5	38,6	6	39	7
Fransa	33	9	34,3	10	35,8	7	38,4	8
Estonya	33,4	8	32,9	16	34,6	10	38,1	9
Belçika	32,4	10	33,2	15	33,7	15	37,7	10
Çek Cum.	31	16	33,8	12	34,4	11	36,5	11
Avusturya	31,3	15	33,6	14	34,1	13	35,9	12
Kıbrıs	32,4	11	35,7	7	34,2	12	35,8	13
Letonya	32,2	13	29,6	22	31,5	21	35,7	14
AB ortalaması	32		33,4		33,9		35,8	
Malta	28	24	30,6	20	31,5	20	35,5	15
Lüksemburg	31,8	14	35,2	8	35,7	8	35,3	16
İspanya	30,4	17	32,5	17	32,6	17	34,1	17
İtalya	30,1	19	33,8	13	34	14	34	18
Portekiz	32,3	12	34,1	11	33,5	16	33,9	19
Litvanya	30,1	18	30,7	19	31,5	19	33,6	20
Slovakya	26,8	27	27,7	26	28,5	25	32,8	21
Bulgaristan	26,9	26	29,4	24	29,9	22	32	22
Polonya	27	25	27,1	28	28,1	27	31,5	23
Slovenya	30	20	20,5	21	29,8	23	31	24
Macaristan	26,3	28	27,5	27	28,3	26	30,7	25
Romanya	29,4	21	29,4	23	29,6	24	30,4	26
Hırvatistan	28,3	23	30,8	18	31,6	18	29,7	27
Yunanistan	28,7	22	29	25	27,6	28	28,1	28
Türkiye*			-	-	27,6	-		

*2016 yılında yayımlanan AAI'nin Türkiye pilot çalışması sonuçları yazar tarafından listeye dahil edilmiştir.
Kaynak: (UNECE, 2015: 11; UNECE, 2019:19).

2010, 2012, 2014 ve 2016 yıllarında yapılan araştırmalar birbirleriyle kıyaslandığında endeks puanı en yüksek ülkelerle, listede sonlarda yer alan ülkelerin çok fazla değişmediği gözlenmekle birlikte orta sıralarda bazı farklılıklar göze çarpmaktadır (Tablo 3). Bu bağlamda İsveç, Danimarka, Finlandiya, Hollanda ve İngiltere'nin endeks sıralamasında ilk beşte, Slovenya, Macaristan, Yunanistan, Romanya ve Hırvatistan'ın da araştırmalarda sonlarda olduğu görülmektedir. Öte yandan son yapılan araştırma sonucunda hemen hemen her ülke için söylenebilecek olan küçük de olsa endeks puanlarında artış

olduğudur (Hırvatistan hariç). Endeksin cinsiyetler arası farklılıkları da ortaya koyabildiği düşünüldüğünde, toplam endeks puanları açısından erkeklerin hemen hemen bütün ülkelerde (Finlandiya, Fransa ve Estonya hariç), kadınlardan daha yüksek puana sahip oldukları söylenebilir (UNECE, 2019: 26)

AAI her ne kadar AB ülkelerini kapsıyor olsa da 2014 yılında başlayan bir pilot çalışmada Gürcistan, Sırbistan ve Türkiye'ye ait veriler toplanarak belirli bir bölgenin ya da AB üyesi olmayan ülkelerin endeks puanının hesaplanıp hesaplanamayacağı ölçülmüştür. Türkiye verilerinin tamamlanması 2015 yılını bulurken, kimi veriler (Fiziki güvenlik, Sağlıklı Yaşam Beklentisi, Sosyal Bağlanabilirlik) önceki yıllarda yapılan çalışmalardan derlenmiştir (UNECE, 2016).

Grafik 3. 2014 AAI AB ortalaması ve Türkiye Karşılaştırması

Kaynak: (UNECE, 2016: 2)

Yapılan pilot çalışmayla her ne kadar tüm alanlarda AB ortalamasının gerisinde kalsa da Türkiye için yaşlı bireylerin potansiyellerinin kullanılabileceği bir gelişim alanının olduğu ortaya çıkmıştır. Çalışma dikkatli bir şekilde incelendiğinde, Türkiye'nin en önemli potansiyelinin kadın istihdamında ortaya çıkabileceği görülmektedir. Nitekim endeks puanı açısından belirgin farka neden olan durum, Türkiye'deki kadın istihdam oranının, AB ortalamasının

çok gerisinde olmasıdır (UNECE, 2016: 9). Dolayısıyla politika yapımcılar için bu tespit hareket noktası olabilir ve bu kapsamda üretilecek uygulamalarla Türkiye yukarıda ifade edilen potansiyeli geliştirebilir.

AAI, yaşlı bireyleri politika açısından yalnızca emeklilik geliri olarak değil, aynı zamanda sağlığın teşviki, uzun çalışma kariyerleri ve topluma katılımın sürdürülmesi gibi daha geniş yaşam alanlarında da ele almaktadır. Buradan hareketle Aktif yaşlanma endeksinin, daha aktif ve daha sağlıklı yaşlanma potansiyeli hedefine ulaşmak için var olan potansiyeli ölçmeyi hedeflediği ifade edilmelidir. Mevcut durumun sayılarla ifade edilmesi ya da bir başka ifadeyle somut olarak ortaya konması ve uluslararası karşılaştırmalara imkân verdiği için politika yapımcılar açısından iyileştirmeler için hedefler belirlemede yardımcı olacaktır. Bununla birlikte endeksin çok boyutlu analizler açısından katma değer sağladığı, aynı zamanda ülkeye özgü analizler için aktif ve sağlıklı yaşlanmaya dair bireysel perspektifler hakkında da önemli veriler ortaya koyduğu ifade edilmelidir (Zaidi, 2015).

Aşağıda aktif yaşlanma endeksinin oluşturan parametreler ayrıntılı olarak incelenecektir.

İstihdam

Aktif yaşlanma endeksinin oluşturan ana bileşenlerin başında istihdam gelmektedir. Yetişkin yaşamı boyunca belirleyici olan istihdam, bireyin yaşlılığa yönelik mali hazırlığını büyük ölçüde etkilemektedir (WHO, 2002: 20). Bununla birlikte Avrupa genelinde yaşam beklentisi arttıkça, emeklilik yaşları artmakta, ancak yaşlıların bir çoğu mevcut işlerinde kalamayacakları ya da iyi bir emekli maaşı için emekli olana kadar başka bir iş bulmayacaklarından korkmaktadır. Buradan hareketle aktif yaşlanma yaklaşımı yaşlı çalışanlar için işgücü piyasasında daha çok fırsat sunulması gerektiğini iddia etmektedir (UNECE, 2013: 6). Öte yandan yaşlı bireylerin istihdam oranlarını artırmak bütünsel bir aktif yaşlanma ölçütü değildir; işyerinde yaş ayrımcılığına karşı mücadele, daha esnek istihdam biçimleri ve/veya eğitim fırsatlarını teşvik etme gibi önlemlerin istihdam teşviklerine eşlik etmesi gerekmektedir (Foster ve Walker, 2015).

Hem yaşlı yoksulluğunun azaltılması hem de aktif yaşlanma açısından, erken emeklilik istenen bir durum olmadığından endeks hesaplamasında bireyin ücretli bir işte çalışıyor olmasının endeks puanına etkisinin (%35) büyük olduğu

görülmektedir (Tablo 2). Buradan hareketle endeksin ilk ana parametresi olan istihdam her ne kadar kendi içinde dört alt bileşene (55-59, 60-64, 65-69 ve 70-74 yaş istihdam oranları) bölünse de bu alan için ülkelerin yalnızca bu yaş aralıklarındaki istihdam oranları sorulmaktadır. Dolayısıyla istihdam bileşeninden tam puan almak için yalnızca ücretli bir işte çalışıyor olmak yeterlidir.

İstihdam oranları, ülkeler arasında kıyaslama yapmak açısından önemlidir. Nitekim Kuzey ülkeleri ile İngiltere ve Almanya gibi bazı Batı Avrupa ülkelerinin, emeklilik yaşına ulaşan işçilerin istihdam seviyelerini sürdürmede daha başarılı oldukları görülmektedir. Bu başarının en önemli nedeni hiç kuşkusuz kadın istihdam oranlarının erkek istihdam oranlarına yakın oluşundan kaynaklanmaktadır (UNECE, 2015: 8). Bu durum ne yazık ki Türkiye için geçerli değildir. Özellikle cinsiyetler arasındaki fark açısından Türkiye olumsuz örneklerden biri konumundadır. % 34,4 yaşlı erkek istihdam oranına karşı % 13,4 yaşlı kadın istihdam oranı, cinsiyetler arasındaki makasın çok açık olduğunu göstermektedir. Toplam değer üzerinden değerlendirilme yapıldığında da Türkiye'nin % 23,9 istihdam oranıyla AB ülkeleri arasında 18. sırada yer aldığı görülmektedir (UNECE, 2016).

Bir ülkenin istihdam alanı endeksi, en iyi performans gösteren ülkeye göre daha yaşlı çalışanların istihdam edilmesine ek olarak ne gibi potansiyellerin gerçekleştirilebileceğinin niceliksel değerlendirmesini sağlaması bakımından önemlidir. Öte yandan bu ülkelerdeki yüksek istihdam puanlarının bir kısmı, istihdamda daha uzun süre kalmak için insanların emekli olmalarını zorlaştıran sorunlarını yansıtıyor olabilmektedir. Bir diğer saptama da özellikle endüstrileşmiş ülkelerde erken emekliliğe yönelik mevcut eğilimin büyük ölçüde işgücünün işgücü piyasasından erken çekilmesini teşvik eden kamu politikalarının sonucu olduğu şeklindedir (WHO, 2002: 16). Bir diğer önemli nokta ise işgücü piyasalarında sıklıkla yaşanan yaş ayrımcılığı konusudur. İş ilanlarındaki yaş sınırlamalarından, işverenlerin genellikle eğitim programlarına girişi 50 yaş altı çalışanlarla sınırlamalarına, yaşlıların eğitilmelerinin zor olduğu, fazla ihtiyatlı davrandıkları, yeni teknolojilere uyum sağlayamadıkları ve esnek olmadıkları önyargılarına kadar pek çok konuda ayrımcılık yapıldığı görülmektedir (Alcock, May ve Rowlingson, 2011: 515). Buradan hareketle hem Avrupa ülkelerinde hem de Türkiye'de bireylerin büyük bir kısmının 65 yaşına kadar çalışmayı tercih etmedikleri bilindiğinden, bireylerin uzun süre çalışma yaşamında kalmalarını sağlayacak donanıma sahip olmaları için eğitim

programlarına ve emekliliğe kademeli geçişe ihtiyaç duyulmaktadır (Kalkınma Bakanlığı, 2014: 29). Ancak bu noktada az gelişmiş ülkelerde yaşlı nüfusun işgücü piyasasının içinde olmasının, hayatlarını idame ettirme zorunluluğundan kaynaklandığı (WHO, 2002: 31), dolayısıyla da ücretli çalışmanın bu yaşlı nüfus için bir tercih değil zorunluluk olduğu da göz ardı edilmemelidir. Benzer şekilde AB ülkesi olan Estonya'daki yüksek istihdamın düşük emeklilik gelirlerini yansıttığı iddia edilebilir. Nitekim AB ortalamasıyla karşılaştırıldığında Estonya, % 86'ya karşılık % 72 gibi bir oranla, görece medyan gelir açısından en düşük AB ülkelerinden biridir ve bu durum Estonya'da yaşlı bireylerin işgücü piyasası içinde kalmalarını görece bir zorunluluğa dönüştürebilmektedir (UNECE, 2015: 23). Ya da benzer bakış açısından hareketle yüksek emeklilik gelirlerinin Lüksemburg'da düşük istihdam oranına etkide bulunduğu söylenebilir (UNECE, 2014: 7).

Sosyal Katılım

Aktif yaşlanma endeksini oluşturan ana parametrelerden ikincisi sosyal katılımdır. Sosyal katılım parametresi kendi içinde dört bileşenden oluşur. Bu bileşenler, gönüllü çalışmayı, çocuk/torun ve yaşlı bakımı ile politikaya katılımı içermektedir. Her bir bileşenin sosyal katılım parametresine etkisi farklı ağırlıklardadır. Bununla birlikte toplam endeks hesaplamasında sosyal katılım parametresinin etkisi ile ilk parametre olan istihdam etkisinin aynı ve en yüksek değerde olduğu ifade edilmelidir. Burada anlatılmak istenen, yaşlı bireyin ücretli bir çalışma gerçekleştirmesiyle ücretsiz olarak gönüllü aktivitelerde bulunması, çocuğuna, torununa, yaşlıya bakması ya da politikayla ilgilenmesi gibi topluma katılım göstermesi aynı oranla değerli ve etkili olduğudur.

Endeks, yaşlı bireyin çocuk, torun veya yaşlı bakıcılığı yapmasının topluma katılımında çok önemli bir faktör olduğunu iddia eder. Bu durumun bir çeşit gönüllülük olduğunu ve yaşlı bireylerin bu katkıları sayesinde istihdama katkıda bulduklarını varsayar. Nitekim İtalya örneğinde ve diğer AB ülkelerinde olduğu gibi, özellikle artan emeklilik yaşı nedeniyle kadınların daha uzun sürelerde işgücü piyasasında yer alıyor/alacak olmaları nedeniyle çocuk, torun ve yaşlı bakımı konularında iş-yaşam dengesi açısından baskı yaşayacakları düşünülmektedir (Zaidi vd., 2013: 6; UNECE, 2015: 23). Örneğin, Fransa ve İtalya'nın sosyal katılım parametresine göre üst sıralarda yer alması, diğer AB ülkelerine kıyasla görece daha erken işgücü piyasasından ayrılmalarıyla

ilişkilendirilebilmektedir. Cinsiyetler açısından değerlendirme yapıldığında genel olarak kadınların gönüllü aktivitelere ve politikaya katılımlarının erkeklere göre daha düşük, çocuk, torun ve yaşlı bakımlarında erkeklerden daha yüksek değerlere sahip oldukları görülür (UNECE, 2014: 7).

2016 yılında yayımlanan pilot çalışma sonucuna göre Türkiye, 12,8 puanla AB ülkeleri sıralamasında 25. sırada yer almaktadır. Türkiye'nin bu sıralamada yer alması çocuk/torun² ve yaşlı bakımındaki görece yüksek orandan kaynaklanmaktadır. Örneğin Türkiye'de % 14,3 gibi bir oranla yaşlılar, yaşlı bakımını gerçekleştirmektedir ki bu oran AB ortalamasının üstündedir. Buna karşılık gerek politik katılım gerekse gönüllü çalışma konusunda Türkiye'nin değerleri çok düşüktür. Gönüllü çalışmalara dahil olan yaşlılar neredeyse yokken (% 0,5), politik katılım yalnızca % 4 civarındadır (UNECE; 2016). Buna karşılık cinsiyet özelinde değerlendirme yapıldığında sosyal katılım parametresine göre Türkiye'de kadınların erkeklere göre daha yüksek puan aldıkları görülmektedir. Kuşkusuz bu durum kadının toplumsal cinsiyet rollerine işaret eden çocuk, torun ve yaşlı bakımını içeren parametreden kaynaklanmaktadır. Nitekim Türkiye'de kadınların vermiş oldukları bakım hizmeti AB ortalamasının çok üstünde seyretmektedir (UNECE, 2016).

Bağımsız, Sağlıklı ve Güvenli Yaşam

Aktif yaşlanma endeksinin üçüncü ana parametresi bağımsız, sağlıklı ve güvenli yaşamın farklı yönlerini kapsamaktadır. Parametre kendi içinde sekiz bileşenden ve farklı ağırlıklardan oluşur. Bağımsız, Sağlıklı ve Güvenli Yaşam parametresi aktif yaşlanma endeksi içinde endekse %10 gibi küçük bir oranla etki etse de içinde, fiziksel egzersiz, sağlık hizmetlerine erişim, fiziki güvenlik ya da yoksulluk riskinin olmaması gibi önemli bileşenleri barındırmaktadır. Aktif yaşlanma yaklaşımı, yaşlandıkça sağlıkla ilgili sorunların arttığını kabul etmekle birlikte, yaşlı bireyin çevresinde yapılacak küçük değişikliklerle çeşitli sağlık sorunlarının ve engellerin ortadan kalkabileceğini bu durumun bu tarz engellere maruz bireylerin hayatında büyük farklar yaratacağını iddia eder (UNECE, 2013: 7). Bu bağlamda aktif yaşlanma, yaşlandıkça güçlenmek ve böylece mümkün olduğu kadar uzun süre yaşlıların kendi hayatlarından sorumlu olmaları anlamına gelir (Zaidi vd., 2013: 6).

2 Anne olan kadınların istihdamda kalmasını sağlamak amacıyla Büyükanne Projesi adıyla 2017 Ocak ayında başlayıp bir yıl süre süren proje kapsamında torununa bakan büyükanneye (6 bin 500 kişi) 12 ay boyunca karşılıksız olarak 425 TL destek verilmiştir.

Fiziksel egzersiz bileşeni, kişinin düzenli fiziksel aktivitelerde bulunmasını aktif yaşlanmanın önemli bir bileşeni sayar. Örneğin, düzenli fiziksel aktiviteyi teşvik eden önlemler için 1 \$'lık yatırımın tıbbi maliyetlerde 3.2 \$'lık bir maliyet tasarrufuna yol açtığı tahmin edilmektedir (U.S. Centers for Disease Control, 1999). Bununla birlikte sağlık hizmetlerine ulaşmada sıkıntı yaşanıp yaşanmaması bir diğer önemli faktördür. Bağımsız yaşam düzenlemeleri adını taşıyan bileşen bireyin, yalnız ya da eşiyile yaşayabilme kapasitesini ölçer. Göreli medyan gelir, yoksulluk riskinin olmaması ve maddi yoksunluğun bulunmaması bileşenleri, yaşlı bireyin ekonomik durumunun ölçüldüğü bileşenlerdir. Fiziki güvenlik bileşeni ise yaşlı bireyin yaşadığı çevrede özellikle de hava karardığında kendini güvende hissedip hissetmediğine odaklanır. Son olarak yaşam boyu öğrenme bileşeni yaşlı bireyin kendini geliştirmek adına son zamanlarda katılmış olduğu eğitim programlarının olup olmadığını sorgular. Yukarıda ifade edilen sekiz bileşen farklı ağırlıklara sahip olup toplamda bağımsız, sağlıklı ve güvenli yaşam parametresini oluşturmaktadır. Örneğin Danimarka, Finlandiya ve Hollanda, bu parametre açısından ilk sırada yer alan ülkelerdir. Yıllara göre bakıldığında Bulgaristan haricindeki ülkelerde belirgin farklılaşmanın yaşanmadığı görülmektedir. Bulgaristan'ın yarattığı farklılık ise son yıllarda sağlık hizmetlerine ulaşım ve yoksulluk konusunda göstermiş olduğu gelişmelerden kaynaklanmaktadır (UNECE, 2015: 39).

Üçüncü ana parametre olan Bağımsız, Sağlıklı ve Güvenli Yaşam parametresi cinsiyet bağlamında değerlendirildiğinde, özellikle ekonominin ve fiziksel güvenliğin sorgulandığı bileşenlerde bütün AB ülkelerinde kadınların erkeklerden daha kötü durumda olduğu görülmektedir. Bu noktada Malta'nın istisnai bir durumu vardır. Malta'da kadınlar fiziksel egzersiz konusunda erkeklerden daha yüksek puana sahip olduğundan alan endeks puanları erkeklerden daha yüksektir (UNEC, 2014: 10). Benzer şekilde Türkiye pilot çalışmasında da kadınların erkeklerden daha çok fiziksel aktivite yaptıkları sonucuna ulaşılmıştır. Bütün olarak değerlendirildiğinde ise Bağımsız, Sağlıklı ve Güvenli Yaşam parametresi açısından Türkiye yapılan pilot çalışmayla 58.1 puanla tüm AB ülkeleri arasında en alt sırada yer almaktadır. Yalnızca ortanca gelir ve fiziki güvenlik bileşenlerinde Türkiye değerleri AB ortalamasının üstünde seyretmektedir. Türkiye'de yaşlıların % 72'si yaşadıkları çevrede ve hava karardığında yalnız yürürken kendilerini güvende hissettiklerini belirtmişlerdir. Yine Türkiye'de yaşlıların büyük bir çoğunluğu (% 79), sağlık ihtiyaçlarının karşılandığını ifade etmiştir. Türkiye'de 75 yaş üstü nüfusun

yalnız ya da eşiyile birlikte yaşama oranı ise % 60'tır. Buna karşılık yalnızca % 2 gibi çok küçük oranla yaşlılar, yaşam boyu öğrenme adına etkinliklere katıldıklarını beyan etmişlerdir (UNECE, 2016: 18).

Aktif Yaşlanma için Kapasite ve Elverişli Ortam

Aktif yaşlanma endeksini oluşturan son parametre, diğerlerinden farklı olarak aktif yaşlanmayı kolaylaştıracak faktörler için bir ön koşul olarak değerlendirilebilir. Bir diğer ifadeyle yukarıdaki üç parametreye ek olarak, “aktif yaşlanma için ortam ve olanak sağlayan ortam” ilk üç parametrenin temeli olarak kabul edilir (Zaidi vd., 2013: 6). Aktif yaşlanma potansiyeline işaret eder. Kendi içinde altı bileşenden ve farklı ağırlıklardan oluşan Aktif Yaşlanma için Kapasite ve Elverişli Ortam parametresi için aktif yaşlanmada öncelik uzun ve sağlıklı yaşamı hedeflemektir. Aktif yaşlanma sermayesi açısından diğer önemli göstergeler, yaşlı bireyin internet kullanımı, sosyal ilişkileri ve eğitiminden oluşur.

Bu parametre açısından da öngörülebilecek olan toplam aktif yaşlanma puanları yüksek olan İsviçre, Danimarka, Lüksemburg ve Hollanda gibi ülkelerin burada da ilk sıralara yerleşmiş olmasıdır. Buna karşılık Kıbrıs ve Portekiz'in toplamda görece daha aktif olmasına rağmen düşük bir potansiyeli olduğunu görmek mümkündür. Portekiz ve İspanya'da ise yaşlı bireylerin sosyal bağlanabilirlikleri diğer ülkelerin çok üzerindedir. Buna karşılık Almanya ile Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinde yaşlılar, sosyal olarak daha izoledir. Eğitim düzeyi ile ilgili olarak ise Portekiz, Malta, İspanya, İtalya ve Yunanistan'ın, AB ortalamasının oldukça gerisinde olduğu belirtilmelidir. Cinsiyetler arasındaki farka bakıldığında ise kadın ve erkekler arasında birinci parametredeki kadar belirgin farklar olmadığı görülmektedir. Estonya, Finlandiya, Litvanya ve Slovenya gibi ülkelerde ise kadınların puanları erkeklerden daha yüksektir (UNECE, 2014: 34). Yıllar içindeki dağılıma bakıldığında ise hemen hemen her ülkenin her geçen yılda gelişme gösterdiği görülür. Bileşenler arasında en önemli gelişim ise yaşlıların bilişim teknolojileri kullanımında gerçekleşmiştir (2010'da % 26, 2014 yılında % 41) (UNECE, 2015).

Türkiye özelinde değerlendirme yapıldığında ise Aktif Yaşlanma için Kapasite ve Elverişli Ortam parametresine göre 44.6 puanla Türkiye'nin listenin sonunda yer aldığı görülür. Her ne kadar mental iyilik halinde, eğitim seviyesinde ve bilişim teknolojileri kullanımında yıllar içinde olumlu yönde bir gelişim

olsa da yine de AB ortalamasına ulaşamamaktadır. Türkiye’de yaşlıların %48’i duygusal olarak kendilerini iyi hissettiklerini beyan ederken yalnızca %8’i her hafta internet kullandıklarını ifade etmişlerdir. Buna karşılık yaşlıların yalnızca %14’ü lise ve üzeri bir eğitime sahiptir. Yaşam beklentisi açısından da Türkiye’de kadınlar ve erkekler arasında belirgin farklar bulunmaktadır. Türkiye’de erkekler AB ortalamasının da üzerinde sağlıklı yaşam beklentisine sahiptir. Bu durum, kadınlarda sağlık sorunları nedeniyle günlük aktivitelerde erkeklere göre daha yüksek sınırlamalara işaret etmektedir. Kadınların erkeklere kıyasla çok geride oldukları bir diğer bileşen de bilişim teknolojilerinin kullanımı bileşenidir. Türkiye’de yaşlı erkeklerin %13’ü interneti en az hafta bir kez kullanırken bu oran kadınlar söz konusu olduğunda %3’e düşmektedir. Benzer durum kadınların eğitim seviyesi için de geçerlidir. Türkiye’de yaşlı erkeklerin lise ve üzerinde mezun olma oranı % 20 iken kadınlarda bu oran sadece %8,5’tir (UNECE, 2016: 20).

Aktif Yaşlanmaya Yönelik Eleştiriler ve Türkiye için Endeks Önerileri

Nüfusun yaşlanması karşısında oluşturulan politikalar genelde yaşlanmaya yönelik iki bakış açısı üzerine inşa edilir. Bu bakış açılarının ilki yaşlıların pasif ve bağımlı, ikincisi ise hem sosyal hem de ekonomik anlamda kaynak olduğu düşüncesinden hareket eder (Foster ve Walker, 2015: 83; Manuel de Sao Jose, 2017: 49). Örneğin Dünya Bankası’nın 1994 yılında yayınlamış olduğu *Averting the Old Age Crisis (Yaşlı Nüfusun Krizinden Kaçınma)* başlıklı rapor, nüfusların yaşlanmasını bir kriz olarak göstererek birinci bakış açısını seçmiş ve ülkelerin sosyal güvenlik sistemlerini gözden geçirmelerine neden olmuştur (World Bank, 1994). Rapor, yaşam süresinin tüm dünyada artmasından ve gelecekte nüfusun yaşlanmasından dolayı sağlık ve emeklilik sistemlerinin giderlerinin artmasını önlemek için öncelikle bireysel çabaların teşvik edildiğini göstermektedir. Bu bağlamda bireyin ömrü içinde sağlıklı geçirdiği yılları artırması ve bireyin çalışma hayatından erken ayrılmaması düşüncesi üzerine inşa edilen yeni yaklaşımlarının bu bakış açısının ürünü olduğu ifade edilebilir (Tunçkanat, 2011). Ancak bu noktada, Dünya Bankası’nın kriz olarak değerlendirdiği duruma çözüm olarak ikinci bakış açısını seçtiğini belirtmek gerekir. İyi yaşlanmayı odak noktasına alan bu yeni yaklaşımlar için pek çok farklı terimin kullanıldığı bilinmektedir. Başarılı yaşlanma, aktif yaşlanma, sağlıklı yaşlanma, pozitif yaşlanma, üretken yaşlanma ve yetkin yaşlanma bu yaklaşımların başında gelmektedir. Bununla birlikte pratikte, aktif yaşlanma

politikaları, çalışma hayatının genişlemesini önceleyen üretkenci dar bir ekonomik bakış açısıyla hareket ederek ücretli istihdamda yer almayanları göz ardı etmiştir. (Foster ve Walker, 2015: 83).

Aktif yaşlanma yaklaşımına yönelik eleştiriler, aktif yaşlanmanın hareket noktası olan aktivite kuramına yönelik eleştirilerle paralellik gösterir. Aktivite kuramının en çok eleştirilen tarafı, yaşlı insana devamlı aktif insan tipini dayatmaya çalışmasıdır. Ancak bu dayatma sırasında aktiflik açısından yaşlıların eşit şanslara sahip olmadığı göz ardı edilir. Bununla birlikte kuramın bir diğer varsayımı, genç ve orta yaşlı insanların hep aktif olduğudur. Kuram, orta yaşlı insanları yaşlı insanlardan ayıran özelliklerin aktivite ve yararlılık olduğu tezi üzerine inşa edilir. Bu bakış açısından hareketle pasiflik yararsızlığı, pasif yaşlı da mutsuzluğu ifade etmektedir. Bununla birlikte aktivite kuramı, emeklilik ve yaşlılıkla birlikte ortaya çıkan sorunların kaynağını bireyin kendisinde görür. Buradaki tek istisnai durum, kişinin fiziksel yönden aktif olamayacak durumda olmasıdır. Bu zorunlu “pasiflikten” ötürü de zaten yaşlıyı mutsuz bir yaşlılık durumu bekler. Böyle bir fiziki engeli olmayan yaşlının ise emeklilikle kaybettiği kimi rolleri yeni rollerle telafi etmesi gerekir. Kişinin aktif olmayı isteyip istemediği sorgulanmaz. Kuramın eleştirilen bir diğer tezi de kişiler arasındaki ilişki kalitesinin yaşlılıkta da aynı kalması gerektiğini savunmasıdır. İlişki kalitesinin korunmasıyla kişinin kendisine ihtiyaç duyulduğu hissi korunacaktır. Ancak toplum, yaşlıyı önceki aktivitelerinden dolayı takdir edemez mi sorusu yanıtız kalmaktadır (Tufan, 2016:147-148).

Aktif yaşlanma endeksi, yetenekleri değil de mevcut kazanımları ölçtüğü için politika oluşturma amaçları bağlamında değerli ama eksik bir araç olarak yorumlanmakta ve eleştirilmektedir. Her ne kadar AAI, yaşlı bireylerin potansiyellerini açığa çıkarma hedefini ortaya koymuş olsa da endeks, yetenekleri veya potansiyel başarıları değil, yalnızca başarıları (diğer bir ifadeyle uygulamaları ve faaliyetleri) ölçmektedir (Manuel de Sao Jose vd., 2017). Bu eleştiriye Romanya örneğini vererek açıklık getiren Manuel de Sao Jose ve arkadaşları (2017), AAI sonuçlarına göre Romanya'nın yaşlı istihdam oranının % 51,8 olduğunu ancak bu sonucun, bu kişilerin istihdam edilmeye ne kadar değer verdiğini veya bunun ne kadarının bir zorunluluk değil de bir seçime dayandığını göstermediğini vurgulamaktadırlar. Bu durumun bilinmemesi durumunda da, eğer Romanya'daki yaşlı bireyler düşük emekli gelirleri nedeniyle çalışmak zorunda kalıyor ve aslında çalışmak istemiyorlarsa

politika yapımcılar için istihdamın teşvik edilmesi doğru bir çıkarım olmayacaktır. Bununla birlikte Manuel de Sao Jose ve arkadaşlarına (2017) göre, DSÖ'nün tanımı üzerinden gidildiğinde aktif yaşlanmaya ait temel özelliklerden (1-Aktif yaşlanma, bireysel bir sorumluluktan ziyade toplumsal bir sorumluluk olarak algılanır; 2-Aktif yaşlanma, yaşlıların ihtiyaçlarına, isteklerine ve kapasitelerine saygı duymalıdır; 3-Aktif yaşlanma, zayıf, engelli ve bakıma muhtaç yaşlı insanlar tarafından da ulaşılabilir olmalıdır; 4-Aktif yaşlanma fiziksel ve zihinsel, üretken ve üretken olmayan çoklu aktivitelerden oluşur; 5-Aktif yaşlanma yaşam boyunca gerçekleşen bir süreçtir (yaşam boyu perspektifi); 6-Aktif yaşlanmanın nihai amacı, yaşlıların yaşam kalitesini arttırmaktır; 7-Aktif yaşlanma çeşitli faktörlerle (ekonomik, sosyal, politik vb.) şekillenir) sadece dördüncüsüne (fiziksel ve zihinsel, üretken ve üretken olmayan çoklu aktivitelerden oluşur) yer vermiştir. Bununla birlikte aktif yaşlanma yaklaşımı, bireysel eylemlere (“katılan” ve “meşgul olan” yaşlı insanlara) daha çok vurgu yapmakta ve özellikle sağlıksız, bağımlı ve güvensiz yaşam durumlarını dışlamaktadır. Özetle, nüfusun yaşlanmasına ait sorunlara “one size fits all (tek beden herkese uyar)” çözümünün teşvik edilmesi, “aktif/başarılı yaşlılar” ve “pasif/başarısız yaşlılar” olmak üzere iki yaşlı sınıfın oluşmasını beraberinde getirebilir ki bu durum sosyal eşitsizliklerin daha da artmasının neden olur. Manuel de Sao Jose ve arkadaşları, aktif yaşlanma endeksini eleştirirken hareket noktası olarak Virpi Timonen'nin 2016 yılında aktif yaşlanmaya alternatif olarak yazmış olduğu Başarılı ve Aktif Yaşlanmanın Ötesi: Model Yaşlanma Teorisi (Beyond Successful and Active Ageing: A Theory of Model Ageing) adlı eserini kullanmışlardır. Timonen aktif yaşlanma kuramını bütün yaşlıları homojen bir grup olarak değerlendirmesi bakımından eleştirmektedir. Timonen'e göre yalnızca araştırmacılar değil, politika yapımcılar ve piyasa da yaşlıların cinsiyetini, cinsel yönelimlerini, sosyal sınıflarını ve etnik gruplarını göz ardı etmektedirler. Bu heterojenliği göz ardı ettikleri için de gerek politika yapımcılar gerekse piyasa, herkese uygulanabilecek tek bir model oluşturur ve bunu her yaşlıya dayatırlar. Bu bakış açısından hareketle Timonen yaşlıları başarılı ve aktif yaşlanma konseptine göre yaşayan “model” yaşlılar ve bir şekilde bu konseptten sapan “model olmayan, anti model” yaşlılar olmak üzere ikiye ayırır (Tadic, 2018). Timonen'e göre yaşlılar, potansiyel olarak neden olabilecekleri “sorunlara” bir çözüm olarak algılanırlar. Bu kapsamda yaşlıların, serbest piyasada kalmaya teşvik edilmesi ve diğer yaşlı insanlara ve çocuklara bakmaları, “problemi çözüme dönüştürmek” yaklaşımının örnekleri arasında

sayılabilir. Aktif yaşlanma yaklaşımına göre örneğin yaşlı birey sağlıklı ve işgücü piyasasında kalarak ve toplum yararına gönüllü, ücretsiz aktivitelerde bulunarak kişisel sorumluluklarını üstlenen “aktif yaşlı” olmak durumundadır. Dolayısıyla da nüfusun yaşlanması sorununa yönelik çözümler giderek daha az kolektif olmakta buna karşılık daha çok bireysellik taşımaktadır. Buradan hareketle Timonen’e göre “tek beden herkese uyar” yaklaşımından (örneğin aktif yaşlı) uzaklaşıp, yaşlılığın heterojen yapısını göz önünde bulundurmak gerekir (Manuel de Sao Jose vd., 2017: 50). Bu heterojen yapı yalnızca yaşlı bireyler için değil ülkeler için de söz konusudur. Bu açıdan bakıldığında da niteliksel olarak çok farklı olan ülkelerin eşit özelliklere sahiplermiş gibi sıralanması aktif yaşlanma endeksine yöneltilecek bir diğer eleştiri olarak karşımıza çıkmaktadır (Amado vd., 2016). Ülkelerin kendilerine has özelliklerinin bulunması, ekonomik, kültürel, sosyal ve politik farklılıklarının olması Avrupa’nın heterojen yapısını göstermekte ve bu tarz bir sıralamanın niteliğini zayıflatmaktadır. Bununla birlikte aktif yaşlanmaya ilişkin beklentiler, yaşlıların deneyimlerine uygun olmayan, orta yaşlı ya da genç bakış açısına göre etkinlik tanımlama eğiliminde olan politika yapıcılar ve araştırmacılar tarafından belirlendiği için de eleştirilmekte (Reed vd., 2003), politika oluşturma süreçlerine yaşlıların kendilerinin de dahil edilmesi gerektiği vurgulanmaktadır (Foster ve Walker, 2015).

Aktif yaşlanma modeline alternatif olması bakımından Timonen’in model yaşlanma teorisi tek değildir. Örneğin, Aldwin ve Gilmer (2004) tarafından geliştirilen optimal yaşlanma modeli, kişinin kaynaklarına, sağlık durumuna ve yaptıkları seçimlere bağlı olarak iyi bir şekilde yaşlanmanın farklı yolları olabileceğini savunur. Benzer şekilde, Liang ve Luo (2012) tarafından geliştirilen uyumlu yaşlanma modeli, Yin-Yang felsefesine dayanır ve yaşlanmayı, Timonen’in başarılı yaşlanmanın homojenliği eleştirisine bağlayan, tekdüzelikten ziyade farklılıkları temel alan bir denge olarak değerlendirir. Uyum, denklik yerine farklılıklara dayalı dengeyi ifade eder. Bu yeni söylem, yaşlılığın zorluklarını ve fırsatlarını tanımayı, aktivite ve ayrılma teorileri arasındaki gerilimi azaltmayı, beden ve zihin bütünlüğünü iyileştirmeyi ve insanların birbirine bağlı doğasını vurgulamayı amaçlamaktadır.

Görüldüğü üzere aktif yaşlanma yaklaşımına eleştiriler, temelde yaşlılığın homojen olarak algılanmasına ve aktifliğin istihdam edilebilirlikle eş değermiş gibi görülmesine yöneliktir. Bu noktada da her ne kadar endeks, pek çok farklı

parametrede ülkeleri kıyaslama imkanı sunması bakımından olumlu özellikler barındırsa da ülkelerin kendilerine has özelliklerini yok sayması açısından eksiklikler barındırmaktadır. Özellikle de bir pilot çalışma dahi olsa, toplumsal ve kültürel anlamda çok farklı bir yapıya sahip olan Türkiye'nin bu sıralamaya dahil edilmesi, değerlendirmenin ne kadar doğru yorumlanabileceği sorusunu beraberinde getirmektedir. Kuşkusuz mevcut veriler ve nüfus projeksiyonları, Türkiye'nin çok hızlı yaşlanıyor olduğunu, dolayısıyla da bu konu üzerinde ivedilikle politika üretilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Nitekim Türkiye'de nüfusun yaşlanması sorununa ilişkin kimi araştırmaların yapıldığı ve aynı zamanda kimi sivil toplum kuruluşunun bu konu hakkında çalışmaları bilinmektedir. Emine Özmete (2016) yürütücülüğünde yapılan Türkiye Aktif ve Sağlıklı Yaşlanma Araştırması ve İsmail Tufan'ın 2000 yılında başlatmış olduğu Geroatlas isimli Türkiye'de yaşlılığın ve yaşlanmanın ampirik araştırma serisi bu araştırmalara örnek olarak verilebilir. Bunun yanı sıra son yıllarda Türkiye'de yaşlanma alanında faaliyet gösteren derneklerin, vakıfların, araştırma ve uygulama merkezlerinin sayısının gittikçe arttığı gözlemlenmektedir. Türk Geriatri Vakfı, Yaşlılık Araştırmaları Merkezi, Yaşlı Hakları Derneği, Yaşlılarla Dayanışma Derneği, Yaşlı Sorunları Araştırma Derneği gibi pek çok dernek ve vakfın bu alanda çalıştığı görülmektedir. Bununla birlikte kalkınma planlarında yaşlılara yönelik politikalara yer verildiği, 2007 yılında Başbakanlık Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu'nun koordinatörlüğünde, "Türkiye'de yaşlıların durumu ve yaşlanma ulusal eylem planı" için bir çalıştay gerçekleştirildiği, Sağlık Bakanlığı'nca 2015-2020 yıllarını kapsam üzere Türkiye Sağlıklı Yaşlanma Eylem Planının hazırlandığı ve son olarak da 20-22 Şubat 2019 tarihleri arasında I. Yaşlılık Şurası'nın düzenlendiği bilinmektedir. Ancak yine de Türkiye'deki yaşlılara yönelik politikaların genel özelliğinin yaşlıyı vatandaş olarak ve yaşlılığa bağlı risklerin giderilmesini bir vatandaş hakkı olarak görmediği ifade edilmelidir (Korkmaz, 2014: 210). Çünkü, Türkiye'de halen daha aile, devlet ve vatandaş arasında tampon mekanizma görevi üstlenmektedir (Buğra, 2008). Çalışmanın kapsamını aşması bakımından Türkiye'de yaşlı politikalarına girilmeyecektir. Bu noktada hedeflenen, mevcut durum tespiti yapılabilmesi ve tüm eleştirilebilir yanlarına rağmen kıyaslama fırsatı ve mevcut durum tespiti sunduğu için aktif yaşlanma endeksi benzer endekslerin Türkiye'de de uygulanmasının önerilmesidir. Ancak bu noktada kimi eleştiriler ve öneriler gerekmektedir. Öncelikle aktif yaşlanma endeksinin birebir uygulanması Türkiye'nin Avrupa ülkelerinden farklı olarak kendine

özgü sosyokültürel özelliklerinden dolayı doğru görünmemektedir. Örneğin aktif yaşlanma endeksinin istihdam parametresi için bireye yalnızca ücretli bir işte çalışıp çalışmadığının ötesinde hangi şartlarda ve ne amaçla çalıştığı sorulmalıdır. Bu bağlamda çalışmanın bir zorunluluk olup olmadığı mutlaka ayrı değerlendirilmelidir. Bir diğer ayrıştırılması gereken soru ise çocuk/torun bakımını içeren sorudur. Sosyal katılım parametresinin bir bileşeni olan çocuk/torun bakımı mutlaka ayrı ayrı sorulmalıdır. Bununla birlikte tıpkı istihdam parametresinde olduğu gibi, bu bakım görevinin de yerine getirilmesinin bir zorunluluk olup olmadığı sorulmalıdır. Bir diğer önerisi ise yoksulluğun ölçüldüğü parametrenin ağırlığının artırılması ile ilgilidir. Nitekim sağlık durumunu belirleyen asıl unsur yaş değil yoksulluk ve toplumsal cinsiyettir.

Sonuç

Ülkelerinin demografilerinin yüksek doğurganlık ve ölüm oranlarından, düşük doğurganlık ve ölüm oranlarına doğru bir seyir alacağını ifade eden demografik dönüşüm kuramı, bütün toplumların kaçınılmaz olarak bu aşamalardan geçeceğini iddia eder. Nitekim 20. yüzyıl boyunca Kıta Avrupası, yaşlanan toplumlarının dönüşümüne tanıklık ederken, bugün de Türkiye, demografik dönüşümün son aşamasına gelerek hızla yaşanan nüfusuna tanıklık etmektedir. Toplumun yaşlanması kuşkusuz yalnızca Türkiye'ye özgü bir durum değildir. Özellikle demografik dönüşümünü tamamlamış Avrupa ülkeleri, Türkiye'nin gelecekte yüzleşmek zorunda kalacağı sorunlarla baş etmiş olmaları bakımından önemli rol modeller olabilmektedir. Bununla birlikte DSÖ, BM gibi uluslararası kuruluşların bu sorunların çözümü adına hem mikro hem de makro bir bakış açısından hareketle aktif yaşlanmayı destekledikleri görülmektedir. Aktif yaşlanma yaklaşımı, insanların yaşamları boyunca fiziksel, sosyal ve bilişsel iyi olma potansiyellerini gerçekleştirmelerine (mikro bakış) yardımcı olurken, ihtiyaç duyduklarında yeterli koruma, güvenlik ve bakımın sağlanmasına (makro bakış) işaret eder. Bu noktada yaklaşımın kazan kazan yaklaşımı benimsediği ifade edilmelidir. Yaklaşım, bir yandan sağlık ve sosyal giderlerin düşmesini sağlamaları bakımından yaşlı bireylerin topluma ve politik yaşama dahil olmasını, emeklilik giderlerinin düşmesi için de istihdam edilebilirliklerinin artırılmasını, bununla birlikte bu kriterleri yerine getiren bireyin öznel iyi oluşunu destekleyeceğini savunmaktadır. Daha basit bir ifadeyle aktif yaşlanma ile birey hem kendini daha sağlıklı ve mutlu hissetmekte hem de sosyal güvenlik açısından devletine yük olmamaktadır. Sosyal güvenliğin

bir hak olduğu unutulmadan, aktif yaşlanmanın bir hedef olmasında sakınca yoktur. Buradan hareketle yaşlanmanın neden olacağı toplumsal ve ekonomik sorunlara çözüm önerisi sunması bakımından oluşturulan aktif yaşlanma endeksi, mevcut durumun tespiti açısından önemlidir. Bu bağlamda da dünyanın hızlı yaşlanan ülkelerinden biri olarak Türkiye'nin yaşadığı bu hızlı dönüşüme adapte olması, sosyal ve ekonomi politikalarını gözden geçirmesi ve bir an önce harekete geçmesi gerekmektedir. Bu noktada öncelikli hareket noktası, Türkiye'nin çok hızlı yaşlandığını ve halihazırda da yaşlı bir ülke olduğu gerçeğini kabul etmesi olmalıdır [Birleşmiş Milletler (BM) için yaşlı ülke olma alt sınırı, yaşlı nüfus oranının % 8'in üstü olmasıdır]. Bu kabulün ardından da aktif yaşlanma endeksi benzeri bir endeksin Türkiye'de de düzenli aralıklarla yapılması önerilmektedir. Ancak bu noktada aktif yaşlanma endeksinin birebir aynısının uygulanması Türkiye'nin kendine has koşulları, sosyo-kültürel yapısı bakımından doğru görülmemektedir. Bu bağlamda öncelikle yapılması gereken halihazırda yaşlı bir ülke olduğumuz gerçeğinin kabulüyle, bu ve benzeri yaşlıları merkeze alan çalışmaları artırmaktır. Özellikle yaşlılığa yönelik boylamsal araştırmalar yapmak ve yaşlılara yönelik politikaları bu verilere dayanarak oluşturmaktır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynakça/References

- Alcock, Pete, Marharet May ve Karen Rowlingson, K. (2011). *Sosyal Politika Kuramları ve Uygulamaları*. (Ed. Bülent Özçelik), Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Aldwin, Carolyn M. ve Diana Fox Gilmer (2004). *Health, Illness and Optimal Aging, Biological and Psychosocial Perspective*, Second Edition, Springer Publishing Company, New York.
- Amado, C. A. F., São José, J. M., ve Santos, S. P. (2016). Measuring active ageing: A Data Envelopment Analysis approach. *European Journal of Operational Research*, 000, 1–17.
- Butler RN (2002). The study of productive aging. *Journal of Gerontology, Series B: Psychological Sciences and Social Sciences*. 57B:323. doi: 10.1093/geronb/57.6.S323.
- Buğra, Ayşe (2008). *Kapitalizm, Yoksulluk ve Türkiye’de Sosyal Politika*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Collins, N. (2014). A brief introduction to the Social theory of Ageing and Ageism. *Old Age Psychiatrist*, 59, s.1-3.
- Duben, Alan (2018). “Türkiye ve Avrupa’da Nüfus Yaşlanması, Aile, Piyasa ve Devlet”, *Yaşlanma ve Yaşlılık* içinde (der. Alan Duben), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, s.67-79.
- European Commission (EC). (1999). Towards a Europe for all ages. - *Promoting Prosperity and Intergenerational Solidarity*, Brussels: Author. COM(1999) 221 final
- Fernandez-Ballesteros, R.; Robine, J.M.; Walker, A.; Kalache, (2013). A. Active aging: A global goal. *Curr. Gerontol. Geriatr. Res*. doi:10.1155/2013/298012.
- Foster, L. and Walker, A. (2015). Active and successful aging: a European policy perspective., *Gerontologist*. 2015, 55(1), 83-90. doi: 10.1093/geront/gnu028.
- Fung, Helmr H. (2013). Aging in Culture, *The Gerontologist*, 53(3), 369-377 doi:10.1093/geront/gnt024
- Hablemitoğlu, Şengül ve Özmete, Emine (2010), *Yaşlı Refah*. Kilit Yayınları.
- Hablemitoğlu, Şengül (2016). “Yaşlanmanın “Kadınlaşması”, *Yaşlılık Sosyolojisi* içinde (ed. Harun Ceylan), Nobel, Ankara, s. 119-137.
- Kalkınma Bakanlığı (2014), *Yaşlanma Özel İhtisas Komisyon Raporu*, ISBN 978-605-9041-00-3 Yayın No: KB: 2900 - ÖİK: 740, Ankara
- Kinsella, K. ve Phillips, D. R. (2005), “Global Aging: The Challenge of Success”, *Population Bulletin*, Vol. 60, No.1, Washington D.C.
- Kinsella, K.ve, He, W. (2009). An Aging World: 2008, U.S. CensusBureau, *International Population Reports*, Washington, DC, Government Printing Office, P95/09-1.
- Kinsella, Kevin and Yvonne J. Gist (1995), “Older Workers, Retirement, and Pension”, *A Comparative International Chartbook*, IPC/95-2, U.S. Census Bureau,
- Koç, İ., Eryurt, M. A., Adalı T. ve Seçkiner, P. (2010), *Türkiye’nin Demografik Dönüşümü*, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, Ankara.

- Korkmaz, Nilüfer (2014). Türkiye’de Yaşlılık ve Sosyal Politika -Yaşlılık Politikadan Ayır Düşünülebilir mi?, *Küreselleşme ve Yaşlılık Eleştirel Gerontolojiye Giriş* içinde (der. Nilüfer Korkmaz ve Suzan Yazıcı), Ütopya Yayınevi, Ankara, s 189-215.
- Liang, Jaylene ve Baozhen Luo (2012). “Toward a discourse shift in social gerontology: From successful aging to harmonious aging”, *Journal of Aging Studies* 26(3):327–334
- Manuel de Sao Jose, Jose, Virpi Timonen, Carla Alexandra Filipe Amado ve Sergio Pereira Santos (2017). A Critique of the Active Ageing Index, *Journal of Aging Studies*, Sayı 40, ss 49-56.
- Mendes, Felismina Rosa (2013). Active Ageing: A Right or A Duty?, *Health Sociology Review*, Volume 22, Issue 2, p. 174-185.
- Özmete, Emine (2016). *Türkiye Aktif ve Sağlıklı Yaşlanma Araştırması*. T.C. Sağlık Bakanlığı Sağlık Geliştirilmesi Genel Müdürlüğü. Ankara.
- Reed J., Cook G., Childs S., Hall A. (2003). “*Getting Old is not for Cowards: Comfortable, Healthy Ageing*” York: Joseph Rowntree Foundation.
- Schroots, J. J. (1996). “Theoretical Developments in the Psychology of Aging”, *The Gerontologist*, Vol 36, No 6, s. 742-748.
- Tadic, Dora (2018). Virpi Timonen (2016). Beyond Successful and Active Ageing: A Theory of Model Ageing. Bristol, UK: Policy Press, 119 pp. ISBN 978 1 4473 3017 2 (hardback), *International Journal of Ageing and Later Life*, 11(2), 87-90.
- Tufan, İsmail (2016). *Antik Çağ’dan Günümüze Yaşlılık ve Yaşlanma*, Nobel Yayınları, Ankara.
- Tunçkanat, Figen (2011). “Avrupa Birliği’nin Yaşlı Refahı ve Yaşlılığa İlişkin Politikaları”, *Yaşlılar için Sosyal Politika Gündemi Konferansı Kitabı*, Ankara Üniversitesi Yaşlılık Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi, Ankara.
- TÜSİAD (1999), *Türkiye’nin Fırsat Penceresi Demografik Dönüşüm ve İzdüşümleri*, yayın No: TÜSİAD-T/99-1-251
- UNECE (2014). AAI 2014, *Active Ageing Index for 28 European Union Countries*, November.
- UNECE (2016), *The Active Ageing Index Pilot Studies For Serbia and Turkey*, UNECE Population Unit
- UNECE (2013), *Active Ageing Index 2012 Concept, Methodology and Final Results*, UNECE Grant No: ECE/GC/2012/003
- UNECE/ European Commission (2015). “*Active Ageing Index 2014: Analytical Report*”, Report prepared by Asghar Zaidi of Centre for Research on Ageing, University of Southampton and David Stanton, under contract with United Nations Economic Commission for Europe (Geneva), co-funded by European Commission’s Directorate General for Employment, Social Affairs and Inclusion (Brussels).
- United Nations (2015). Department of Economic and Social Affairs, Population Division *World Population Ageing 2015* (ST/ESA/SER.A/390).
- UNECE / European Commission (2019). “*2018 Active Ageing Index: Analytical*

Report”, Report prepared by Giovanni Lamura and Andrea Principi under contract with the United Nations Economic Commission for Europe (Geneva), co-funded by the European Commission’s Directorate General for Employment, Social Affairs and Inclusion (Brussels).

- United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division (2019). *World Population Prospects 2019: Highlights* (ST/ESA/SER.A/423).
- Uyanık, Y. (2017). “Yaşlılık, Yaşlanan Nüfus ve Sosyal Politika”, *İş ve Hayat Dergisi*, Sayı 5, s. 67-101.
- WHO (2015). *What is “Active Ageing”?*, http://www.who.int/ageing/active_ageing/en/ erişim tarihi: 6/7/2015
- World Bank (1994). *Averting the Old Age Crisis, Policies to Protect the Old and Promote Growth*, *Oxford University Press*, New York.
- WHO (2002). *Active ageing: A policy frame- work* (Report No. WHO/NMH/NPH/02.8). Geneva, Switzerland: Author.
- WHO (2019). *World health statistics 2019: Monitoring health for the SDGs, sustainable development goals*. Geneva:. Licence: CC BY-NC-SA 3.0 IGO.
- Zaidi, A., Gasior, K., Hofmarcher, M. M., Lelkes, O., Marin, B., Rodrigues, R., et al. (2013). *Active ageing index 2012: Concept, methodology and nal results*. European Centre Vienna.
- Zaidi, Asghar (2015). “*Active Ageing Index 2014*”, Active Ageing Index Project Presentation at the Expert Group Meeting on Ageing, New York, 7-9 July.

Giden Arama Yapan Müşteri Temsilcilerinin Sorunlarının Belirlenmesine Yönelik Nitel Bir Araştırma

A Qualitative Research Towards Identifying Problems of Customer Representatives Responsible for Outbound Calls

Ebru Kanyılmaz Polat¹

Öz

Bilişim teknolojisinde yaşanan gelişmeler sonucunda işletme- müşteri iletişimde geleneksel iletişim yerini “çağrı merkezleri” almıştır. Günümüzde çağrı merkezleri uluslararası bir sektör haline gelmiştir. Türkiye’de 2019 yılında bu sektörde çalışanların sayısı 117 bine yükselmiştir. Müşteri temsilcisi olarak anılan bu çalışanların sayıdaki artışa rağmen sektördeki çalışma koşullarının olumsuzluğu dikkat çekmektedir. Bu çalışmada dış hizmet sağlayıcı olarak giden arama yapan bir banka çağrı merkezi ekibinin çalışma koşulları nitel bir araştırma ile incelenmiştir. 10 müşteri temsilcisi ile görüşme gerçekleştirilmiş, sonuçlar MAXQDA Analytics Pro 2020 nitel analiz programı ile analiz edilmiştir. Araştırma sonunda çalışanların uzun çalışma saati, kısa mola süreleri olduğu, yüksek hedef ve satış baskısı altında oldukları, sıkı denetim ve katı performans değerlendirme sistemlerine tabi tutuldukları tespit edilmiştir. Ek olarak çalışanların uzun saatler boyunca telefonla konuşmaktan dolayı çeşitli sağlık sorunları yaşadıkları, kaba müşteri ve yönetici tutumundan dolayı stres altında oldukları belirlenmiştir. Çalışanların sendikası olmadıkları ve sendikalar hakkında yeterli bilgiye sahip olmadıkları görülmüştür. Diğer yandan çoğunluğu genç olan çalışanların bu sektörü geçici bir iş olarak gördükleri, işlerinde bir gelecek düşünmedikleri belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler

Çağrı Merkezi, Müşteri Temsilcisi, Çalışma Koşulları, Giden Çağrı, Denetim

Abstract

As a result of developments in information and communication technology, “call centers” have replaced instead of traditional communication in business-customer communication. Today, call centers have become an international industry. The number of employees in this sector in Turkey increased to 117 thousand in 2019. Despite this increase in the number of these employees, referred to as customer representatives, the unfavorable working conditions in the sector draw attention. In this study, the working conditions of a

1 Sorumlu Yazar: Ebru Kanyılmaz Polat (Dr. Öğr. Üyesi), Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Biga Uygulamalı Bilimler Fakültesi, Uluslararası Ticaret, Lojistik ve İşletmecilik Anabilim Dalı, Çanakkale, Türkiye. E-posta: ekanyilmaz@comu.edu.tr ORCID: 0000-0002-3396-0791

Atf: Kanyılmaz Polat, E. (2020). Giden Arama Yapan Müşteri Temsilcilerinin Sorunlarının Belirlenmesine Yönelik Nitel Bir Araştırma. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 79, 399-439. <https://doi.org/10.26650/jspc.2020.79.0005>

bank call center team performing outbound calls as an external service provider were examined by qualitative research. Interviews were conducted with 10 customer representatives, the results were analyzed by MAXQDA 2020 PRO qualitative analysis program. At the end of the research, it was determined that employees have very long working hours, short break times, they are under high target and sales pressure, they are under constant control, they are subjected to strict performance evaluation systems. Also, employees have various health problems due to talking on the phone for long hours, and they were found to be under stress due to rude customer and manager attitudes. It was observed that the employees were not unionized and did not have sufficient information about the unions. On the other hand, it has been determined that the majority of young employees see this sector as a temporary job and do not think about a future in their work.

Keywords

Call Center, Customer Representative, Working Conditions, Outbound Call, Audit

Extended Summary

With the rise of information and communication technologies, call centers have emerged as a new sector instead of face-to-face communication in companies' relations with customers. Call centers are increasing their number as a new business area that begins to grow rapidly after information society. Although call center employees are white-collar employees of the information society, they look similar to the Fordist production system in terms of working conditions and are exposed to Taylorist principles. These young people mostly graduated from higher education, well-dressed and beautifully speaking Turkish, look like a young plaza employee, are employed like industrial revolution workers in exchange for a full-time and insured job, have taken a current form. Call centers are working areas with unfavorable working conditions where routine and standard jobs are done, workloads, control, and labor turnover rates are very high. The advantages experienced by the information worker are not out of the question for call center employees, and these employees are unable to avoid exposure to bad conditions similar to the industrial revolution. As of these characteristics, some authors (Taylor and Bain, 1999; Başbug et al. 2010: 260; Özkan, 2013: 65; Doğanay, 2016: 53; Bulut ve Ataay, 2017: 4-5; Yücesan-Özdemir, 2019: 199) call centers are depicted as the factories of the modern world "an assembly line in the head".

In this research, it was tried to determine the problems of customer representatives working in call centers in their working life. There is some research on the problems of customer representatives receiving incoming searches in the literature. However, there is no research on the problems of customer representatives who makes an outbound calls. Therefore, outbound call customer representatives were selected as a working group. Phenomenology design was preferred because it was aimed to reveal the problems faced by the participants with their own experiences. In this context, answers for the following questions were sought in the research;

Research Question 1) What are the problems faced by customer relations representatives?

Research Question 2) Do the problems faced by responsible representatives for incoming calls differ from the problems of the responsible persons for outbound calls?

The bank (outbound call) team of a company providing call center services in the finance, public, energy, telecommunications, local government, and e-commerce sectors with 14 branches, more than 12,000 employees in Turkey, Bursa office was selected as a sample. “Convenience Sampling” is used in sample selection. To identify employee problems, customer representatives were included in the research, team leaders and chefs in the managing group were excluded.

Data in the research were obtained by interviewing qualitative research methods. The semi-structured interview form was used in the interview. In total, the meeting with 12 customer representatives was targeted, and the interviews were terminated at 10 upon seeing that the responses were dropped again. Data obtained from the interviews were analyzed through the MAXQDA 2020 PRO qualitative analysis program.

According to the findings, all participants began to experience complaints such as hearing loss, chronic pharyngitis, and vocal cords, headaches after starting to work in the call center.. Working hours are 45 hours a week, but “if necessary” employees are also employed at the weekend, and this work is not considered as overtime work. Employees work with minimum wage plus premium, but the conditions for receiving premium are difficult due to high goals, completing calls in a very short time, and making no mistakes. Participants stated that the fee and premium were too insufficient for their work. Along with prolonged phone calls, the unsympathetic, rude, or even abusive conversations of customers cause great stress on the employees.

Another important point that makes working conditions challenging is the daily call times received and the break times used in return. As a result of the automatic computer distributor of calls, a new call is connected to the customer representative whose phone is turned off at an interval of almost 10 seconds. This suggests that participants spend a significant time in the call, outside their break time. On the other hand, the calls made are recorded and the employees are under strict and constant supervision. Team leaders are also constantly circling and overseeing among employees. Customer representatives who do not receive calls for a few minutes are checked, ensuring that the new call is connected immediately.

Another factor that distracts call centers from being workable places is the

limitation of career opportunities. Within call centers, career opportunities are limited to team leader and chief. Participants talk about merit issues in promotions and express that elevation are often provided from outside the institution. The workloads, lack of high qualifications, standardization, and the limitation of elevation opportunities lead employees to see call centers as a “temporary job”.

In addition to all these problems, the outbound customer representatives are also under sales pressure. The high goals also pose compelling pressure on employees. High targets are set to create sales pressure, and higher targets are given to those who achieve these goals by performing superior performance on the same day.

Although many problems in the sector were revealed in 2013 by a report prepared by the Ministry of Labor and Social Security, no problem could be corrected till this research was conducted in 2020. It is known that the unionization rates of call center employees are very low. In this study, it was found that the participants had incomplete knowledge of trade union rights. Participants, on the other hand, have a positive attitude that their problems can be reduced by trade unions. Improving awareness of the employees’ union rights will increase unionization rates. Among the important steps to improve working conditions in this sector are trade union struggling, putting legal lower limits on break times used in exchange for talk times, health problems correspondingly include the addition of wear share to employee pension calculations.

Giden Arama Yapan Müşteri Temsilcilerinin Sorunlarının Belirlenmesine Yönelik Nitel Bir Araştırma

Yirminci yüzyıl, üretim süreçleri açısından bilginin egemenliğinin başladığı yıllar olarak kabul edilebilir. Amerika, Japonya, Batı Avrupa gibi ülkelerde 1960'lardan sonra her sektörün içinde yoğun olarak bilgi teknolojilerinin kullanımı ile geline aşama bilgi toplumu olarak adlandırılmaktadır. Bilgi toplumu, yeni teknolojilerin üretim sürecine girmesi ile bilgi üretimi ve sermayesinin, nitelikli insan gücünün önem kazandığı ve bilginin bir sektör olarak ortaya çıktığı gelişmeler olarak tanımlanabilir (Selvi, 2012: 196). Bilgi ve teknolojinin üretime katılmasıyla mal üreten ekonomilerden bilgi üreten ekonomilere geçiş yaşanmıştır. Bilgi toplumunda ekonomik büyümenin kaynağı bilginin üretilmesi ve işlenmesi haline gelmiştir. Sanayi toplumundaki maddi sermayenin yerini bilgi toplumunda “insan ve bilgi” sermayesi almıştır. Bilgi toplumunda fabrikalarda gerçekleşen sanayi üretimi yerini bilgisayarlar aracılığıyla yapılan üretime, kol gücü ise yerini beyin gücüne bırakmıştır. Sanayi toplumunda üretimin temel ögesi olan sanayi malları yerine bilgi toplumunda bilgi ve teknoloji üretimi söz konusudur. Bu üretim sürecinin başlıca aktörleri bilgisayarlar, iletişim ve elektronik araçlar, robotlar, elektronik haberleşme ve yeni teknolojilerdir (Aktan ve Tunç, 1998: 125- 127).

Yaşanan değişim yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren işgücünün sektörel dağılımını hızla hizmetler sektörüne kaydırmıştır. Diğer yandan bilgisayar, iletişim gibi teknolojisi yüksek yeni bir sektör de aynı hızla yükselmiştir. Bu toplumda talep edilen işgücünün nitelikleri araştıran, problem çözen, karar verme ve sorumluluk alma yetisine sahip, etkili konuşma, sunma ve raporlama tekniklerine hakim eğitilmiş işgücü olarak kabul edilmektedir (Erdem, 2005: 552- 553). Bilgi üreten çalışanlar bilgi toplumunda önemli kazanımlar elde ederken, bilgiyi kullanan işgücü için süreç aynı avantajları getirememiştir. Bilgi toplumunun rutin ve daha niteliksiz işlerini yapmak durumunda kalan beyaz yakalılar için bu süreç iş güvencesinden yoksun, belirsiz ve esnek bir görünümde (Zaim, 2005: 599- 600).

Bilgi çağının ortaya çıkardığı yeni mesleklerden biri de “çağrı merkezi çalışanlarıdır”. Çağrı merkezleri bilişim teknolojilerin getirdiği olanaklarla işletmelerin çeşitli yerlere şube açmak yerine müşterilerin 7/ 24 işletmeye ulaşmasına olanak tanıyan yeni bir çalışma organı olarak hızla yayınlık kazanmıştır. Bütün sektörlerde yaygın olarak kullanılan bu merkezler müşteri

sorunlarını çözmek ve kusursuz hizmet vermek odaklı çalışmaktadırlar. Bilgi çağının olanak ve nitelikleri ile çalışan bu işçiler beyaz yakalı nitelikleri taşımakla birlikte, beyaz yakalıların işgücü piyasalarında sahip oldukları avantajlara ulaşamamaktadırlar. Yapılan işin çok fazla nitelik gerektirmemesi, müşteriler ile yapılan rutine binmiş görüşmeler, otomatik olarak yönlendirilen çağrılar ve görüşmelerin kayıt altına alınarak kontrol edilmesi ve saniyelerle ifade edilen aralıklarla görüşmeleri bitirme baskısı bu durumun başlıca nedenleridir. Çalışma şartları ve çalışanlardan beklentileri değerlendirildiğinde çağrı merkezleri bazı yazarlarca Taylorizmin yeni biçimi, Fordist üretim bandının şekil değiştirmiş hali olarak ele alınmaktadır (Taylor ve Bain, 1999; Keser, 2002: 102; Man ve Selek Öz, 2009: 81-82). Bu çalışma şartları çalışanlar üzerinde yoğun baskı ve stres oluşturmaktadır. Bilgi toplumundaki bilgiyi üreten kesim dışında kalan ve nispeten esnek ve belirsiz çalışma şartlarına maruz kalan bu işgücünün çalışma koşulları incelenmesi gereken önemli bir konular arasındadır.

Çağrı Merkezi Sektöründe İstihdam

Teknoloji ve bilişim sektöründe yaşanan gelişmeler müşterilerle hem daha hızlı hem de karlı şekilde iletişime geçmenin önünü açmıştır. İletişim teknolojilerinin geldiği nokta her yere şube açmadan müşterilerin her istediklerinde işletmelere ulaşmasını mümkün kılmıştır. Güncel telekomünikasyon araçları ile sağlanan bu olanaklar yeni bir çalışma formu olarak “çağrı merkezi” kavramını doğurmuştur. Çağrı merkezleri hızla tüm dünyada bir sektör olarak oluşmaya başlamıştır.

Çağrı merkezleri şirketlerin telekomünikasyon aracılığı ile müşterileri ile iletişim kurması mantığına dayanmaktadır (Keser, 2006: 102). En genel tanımla çağrı merkezi işletme ile iletişime geçmek isteyen müşteri ya da diğer kişilerin telefon, interneti faks ya da posta ile iletişimine olanak sağlayan, bu iş için profesyonel bir ekibin istihdam edildiği sektörlerdir (Menteşe ve Es, 2017: 25). Diğer bir tanımla çağrı merkezi, işletmelerin temas içinde oldukları kişilerle iletişimlerini yürütmek için kullandıkları yazılım, donanım ve personelden oluşan merkezlerdir (Çelik, 2016: 1446).

Telefon ve bilgisayar teknolojilerinin bir arada kullanıldığı bu yerlerde çalışanlar giden ya da gelen telefonlarla müşterilerle iletişim kurmakta, yapılan görüşmeler otomatik dağıtım sistemi ile işlenip kontrol edilmektedir (Doğanay,

2016: 38). Günümüzde bilgi ve teknolojik gelişmelerin geldiği nokta, ticaretin ulusal sınırları aşması, online alışveriş oranlarının artması ile çağrı merkezleri profesyonel olarak ele alınan bir sektör haline gelmiştir. Çağrı merkezleri aracılığıyla hem müşteri hizmetleri telefon aracılığı ile verilerek maliyetler azalmakta hem de müşteri her istediğinde şirkete ulaşabilmektedir. İnternet üzerinden yapılan işlemler yaygınlaştıkça çağrı merkezlerinin önemi ve çalışan sayısı da aynı oranda artmaktadır.

Çağrı merkezlerinin kuruluş yılları 1960'lara kadar uzanmaktadır. Ford marka otomobiller ile ilgili müşteri şikayetlerinin iletilmesi için devreye sokulan 800 ile başlayan telefon hattı çağrı merkezinin ilk örneği olarak ele alınabilir. Başka markaların da hızla kullanmaya başladığı bu hizmet şirketler açısından bir rekabet unsuru olarak görülmeye başlanmıştır (Keser, 2006: 101). Amerika Birleşik Devletleri'nin ardından diğer ülkelerde de yaygınlaşmaya başlayan bu hizmetlerin ilk örneği 1988 yılında bir bankanın çağrı merkezi kurması ile Türkiye'de de görülmüştür (Menteşe ve Es, 2017: 27). Bankalar ve cep telefonu şirketlerinin ardından diğer sektörlerde de yaygınlaşan çağrı merkezleri 1996 yılı sonrası tüm Türkiye'de yaygınlaşmaya başlamıştır (Çelik, 2016: 1446).

Türkiye'de çağrı merkezlerinin hızlı yayılımı 2011 yılından sonra yaşanmıştır. Çağrı Merkezleri Derneği'nin (ÇMD) raporlarına göre 2011 yılında Türkiye'de 1057 çağrı merkezi bulunmaktayken bu sayı 2015 yılında bu sayı 1214'e ulaşmıştır. O tarihte sektörün pazar büyüklüğü 3.6 milyar TL iken 2019 yılında sektörün pazar payı 2018 yılına göre % 21 oranında büyüme ile 7.5 milyar TL'ye ulaşmıştır (ÇMD, 2019).

Pazar payının büyümesi ile paralel olarak sektörün yarattığı istihdam hacmi de hızla artmaktadır. Türkiye'de çağrı merkezinde istihdam edilenlerin Türkiye'de bu sektörün sağladığı istihdam 2018 yılında % 5,5 artarak 96 bin kişiye, 2019 yılında ise 107 bini müşteri temsilcisi olmak üzere 117 bin kişiye ulaşmıştır. 2020 yılı beklentileri ise çağrı merkezi çalışanlarının sayısının 107 bine, toplam istihdamın 117 bine yükselmesi yönündedir. 2017 yılında 2.5 milyar olan gelen giden arama sayısı 2018 yılında 3.2 milyara yükselmiştir (ÇMD, 2019). Bu rakamlar çağrı merkezi sektöründe yaşanan istihdam artışını gözler önüne sermektedir. Sektör her sene giderek büyümektedir. Böylece hem pazar hem de istihdam payı açısından çağrı merkezlerinin Türkiye ekonomisinde önemli bir yer edindiği söylenebilir.

Çağrı merkezi sektöründe yaşanan istihdam artışı yanında istihdamın genel profili de dikkat çekmektedir. Çağrı merkezi çalışanlarının genel profili incelendiğinde 2018 yıl için çalışanların % 64'ü kadınlardan oluşmaktadır. Çalışanların % 66'sı üniversite mezunu iken yaş ortalaması 26'dır (ÇMD, 2019). Türkiye Bankalar Birliği (TBB) tarafından 25 bankanın çağrı merkezi çalışanlarının ele alındığı çalışmada müşteri temsilcilerinin yaş ortalaması 27, destek hizmetlerinde çalışanlarda 32, yöneticilerde 34 olarak tespit edilmiştir. Raporda çalışanların eğitim düzeyi ise % 12 lise, % 32 ön lisans, % 56'sı lisans mezunu olarak sunulmuştur (TBB, 2019). Bu oranlar günümüz üniversite mezunu gençlerin bu sektörde yoğunlukla istihdam edildiğini göstermektedir. Yükseköğrenim mezunu genç işsizlik oranlarının yüksek olduğu Türkiye'de iş bulamayan mezun gençlerin çağrı merkezlerini eğitimlerinin karşılığı olmasa da bir istihdam kapısı olarak gördüğü düşünülebilir.

Çalışma süreleri açısından incelendiğinde 2019 yılında çağrı merkezlerinde istihdam edilenlerin % 46'sının çalışma süresi 1-2 yıl aralığında yer almıştır. Diğer bir ifade ile sektörde çalışanların yarısına yakını 2 yıl dolmadan bu işten ayrılmışlardır. Üç ve daha fazla yıldır sektörde çalışanların oranları % 32'dir. Çağrı merkezi istihdamının % 65'i telekomünikasyon, finans ve kamu sektöründe istihdam edilmektedir. ÇMD tarafından sunulan araştırmada sektörde genç işgücü, esnek yapılanma, yüksek teknoloji kullanımı ve müşteri deneyimlerinin sektörün gelişmeye açık tarafları olarak ele alınırken, nitelikli işgücü ihtiyacı, markalar ve kamuoyu açısından algı ve konumlandırma, teşvik ihtiyaçları gelişime açık alanlar olarak belirtilmiştir (ÇMD, 2019).

Çağrı merkezi sektörünün tüm dünya gibi Türkiye'de de hızlı gelişen sektörlerden biri olduğu görülmektedir. Sektörün istihdam yaratma kapasitesi ve gelişmeye açık yönleri yanında esnek iş yapılanması, yüksek işgücü devir hızı, kariyer olanaklarının sınırlı olması ve yıpratıcı çalışma koşulları çalışanlar açısından pek çok dezavantajlı durumu da beraberinde getirmektedir. Özellikle eğitim düzeyi yüksek, genç istihdamı yaratması bakımından güçlü bir sektör olarak görünmesi bu sektördeki çalışma koşullarının iyileştirilmesini gerekli kılmaktadır. Aksi halde sektördeki istihdam hacmi yeni mezun gençlerin işsiz kalma alternatifi bir iş olanağı olarak gördüğü, kalıcı olarak çalışmayı düşünmedikleri, mutsuz ve isteksiz çalıştıkları iş alanları olmaktan öteye gidemeyecektir.

Çalışma Merkezlerinde Çalışma Koşulları

Çağrı merkezleri sayısı ve çalışanlarının sayısındaki hızlı yükselişin başlıca üç nedeninden bahsedilebilir. Birincisi; işletmenin satış yaptıktan sonra ürün ile ilişkisinin kesildiği anlayış günümüz ekonomik dünyasında geçerli değildir. Pek çok işletme müşteri odaklı olarak hedef, değer ve misyonlarını yeniden yapılandırmıştır. Özellikle 1980’li yıllardan sonra müşterilerin değerli sayıldığı, satış sonrası desteğin ve ürün garantilerinin devam ettiği yıllar olmuştur. Müşteri ilişkileri işletmelerde rekabet üstünlüğü elde edebilmek için kullanılan önemli araçlardan biri haline gelmiştir (Gümüş, 2002: 134). İkincisi gelişen teknolojik olanaklar ve enformasyon teknolojileri tüm ekonomik alanlarda ve işletmelerde yaygın olarak kullanılmaya başlamıştır. Teknolojik gelişmeler müşteri ile yüzyüze iletişim ihtiyacını ortadan kaldırmıştır. Hızlı iletişim olanaklarının artması işletmelerin telekomünikasyon araçları ile müşteriler ile hızlı ve etkili iletişim kurmasına izin vermektedir. Çağrı merkezleri kuruluşunun da temel mantığını oluşturan bu süreçte müşterilerin işletmelere sınırsız ve kesintisiz ulaşımı amaçlanmaktadır. Üçüncüsü ise; insan kaynakları yönetiminde yaşanan yeni anlayışların değişim mühendisliğine konu olması ve toplam kalite yönetimi, sürekli iyileştirme, performansı yüksek iş sistemleri gibi anlayışların çalışma ilişkilerinde sebep olduğu dönüşümlerdir. Böyle bir ortamda müşterilerle sınırsız ve hızlı iletişimin bir gereği olarak çağrı merkezleri önem kazanmıştır (Man ve Selek Öz, 2009: 82).

Çalışma ilişkilerinde ve bilgi ekonomilerinin gelişiminde geline nokta yüksek nitelikte bilgi işçilerine olan talebi arttırmıştır. Ancak bilgi işçilerinin istihdam durumları da “bilgiyi üreten” bilgiyi kullanan” olarak ikiye ayrılabilir. Bu anlamda bilim adamları, hukukçular ve doktorlar gibi çalışanlar bilgi üreticileri olarak ele alınabilecekken, öğretmenler ve iletişimciler “bilgi iletici ve taşıyıcıları”; idari çalışanlar ve sekreteryaya “bilgi işleyicilerini”; donanım ve bakım onarım elemanları ise “altyapı personelini” oluşturmaktadır (Kandemir ve Karakulle, 2013: 211). İstihdam olanakları incelendiğinde hizmet sektöründe istihdam edilen, veri depolama, veri saklama, sekreteryaya gibi rutin işlerde çalışan yarı vasıflı işgücünün durumu pek parlak görülmemekte hatta bazı yazarlarca bu işgücü “bilgi işçisi” olarak sayılmamaktadır. Bu işçiler geleneksel tam zamanlı, yasalarla güvence altına alınmış çalışma ilişkilerinden farklı olarak daha belirsiz ve esnek bir çalışma biçimi ile karşı karşıyadırlar (Zaim, 2005: 599- 600).

Çağrı merkezi çalışanları bilgi toplumunda bilgiyi kullanan yeniçağın ara elemanı görünümündedirler. Çağrı merkezleri telefon ve bilgisayar destekli olarak gerçekleştirilen, büyük oranda çalışan ile müşterinin diyaloguna dayanan, rutine binmiş, düşük vasıf gerektiren bir iş olarak bilgi çağının bilgi işçisi olmayan çalışanlarıdır. Bu işgücü görünümü yükseköğrenim mezunu işsizliği ile aynı işgücü piyasasında bulunduğu çağrı merkezlerini pazarlık gücü olmayan, kendisine sunulan şartları kabul etmeye mecbur kalmış, dayanabildiği yere kadar dayanan, birkaç sene içerisinde işten ayrılmak zorunda kalan işgücünün çalıştığı mekânlar haline getirmiştir.

Yapılan bazı araştırmalarda çağrı merkezlerinde çalışanların iş tatmininin düşük olduğu (Keser,2006), duygusal tükenmişlik yaşadıkları (Lewig ve Dollard, 2003), çağrı merkezinde çalışmayı geçici bir başlangıç olarak gördükleri ve bir daha çağrı merkezinde çalışmak istemedikleri görülmektedir (Kurt Uğur, 2010, Seçkin ve Ökten, 2016; Yücesan- Özdemir, 2019). Çağrı merkezlerinde işgücü devir hızının yüksek olması, çalışanların çok genç olması ve bu sektördeki ortalama çalışma sürelerinin kısa olması gibi göstergeler de sektördeki olumsuz çalışma koşullarının varlığını gösterir niteliktedir. Çağrı merkezlerindeki çalışma yaşamı sorunları işin beklentilerin kaynaklanan sorunlar, çalışma sürelerinin uzunluğu, mola sürelerinin kısalığı, vardiyalı çalışma, düşük ücretler, kariyer olanaklarının kısıtlılığı, iş sağlığı ve güvenliği ve sendikalaşma oranlarının düşüklüğü olarak sınıflandırılabilir.

İşin Beklentilerinden Kaynaklanan Sorunlar

Bazı işletmeler kendi içinde çağrı merkezi oluştururken, bazı işletmeler bu hizmetleri dışardan satın almaktadır. Görüşmeler müşterilerden gelen çağrılarının kabul edilmesi (gelen çağrı) ya da çalışanların müşterileri araması (giden çağrı) olarak gerçekleşmektedir. Gelen çağrılarda müşteriler bazı sorun, şikâyet ve önerileri için işletmeyi aramaktadır. Giden çağrılarda ise çalışanlar belirli bir sistematığe göre satış, pazarlama ya da geri bildirim için müşterileri aramaktadır (Başbuğ vd., 2010: 260). Her iki durumda da çalışanları zorlayan, baskı altına alan durumlar söz konusudur.

Gelen çağrılar büyük oranda sorun yaşayan, problemi olan müşterilerle yapılan görüşmelerden oluşmaktadır. Sistem müşteri memnuniyeti üzerine kurulu olduğundan müşterinin her istediğinde ulaşabileceği ve yardım alabileceği, bekleme süresinin mümkün olan en kısa sürede tutulduğu,

müşterinin her türlü tepki ve şikâyetini karşılayabilen çalışanlara ihtiyaç duyulmaktadır. Bu sistem müşteri memnuniyeti sağlanırken çalışanların giderek daha zorlu koşullarda çalışma durumunu beraberinde getirmiştir (Çelik, 2016: 1446). Müşteri temsilcileri gün içerisinde pek çok kaba, bağırarak hatta hakaret eden müşterilerin sorunlarını ele almakta, müşteri memnuniyeti gereği hepsine karşı kibar ve sabırlı davranmak zorundadır (Keser, 2006: 103).

Giden çağrılar ise genelde hizmet ya da ürün pazarlamak, veri güncellemek, borç takibi gibi konularda çalışanların müşterileri araması şeklinde gerçekleşmektedir (Bulut ve Ataay, 2017: 3-4). Kredi kartı, sigorta ya da cep telefonu operatörlerinin tarifelerini tanıtmak üzere yaptıkları aramalar giden aramalara örnek olarak verilebilir. Giden aramalar bilgisayar tarafından boşta olan müşteri temsilcisine otomatik olarak atanmaktadır. Çağrılar arasındaki sürenin çok kısa olması ve aylık satış hedefleri çalışanlar üzerinde büyük baskı yaratmaktadır. Diğer yandan aranan müşteriler aramalardan rahatsız oldukları için çalışanlara kaba ve kötü davranabilmektedir.

Her iki arama türünde de çalışanların her durumda müşteriye memnun etmesi, sorununu çözmesi, kendisine ne denilirse denilsin kibar davranma beklentileri çağrı merkezi çalışanlarının en önemli sorunları arasında gösterilebilir. Örgütlerin saygısız hatta küfre varan konuşmaları karşısında bile çalışanlarını korumaması çalışanlarda değersizlik, mutsuzluk ve iş tatminsizliği yaratabilmektedir.

Diğer yandan bilgisayar tarafından otomatik olarak bağlanan çağrılar bir görüşme biter bitmez yenisinin başlaması anlamına gelmektedir. Mola süresi haricinde çalışanın nefes almasına müsaade etmeyen bu sistem pek çok araştırmacı tarafından seri üretim, yürüyen bant sistemine benzetilmektedir (Parlak ve Çetin, 2007: 115; Başbuğ vd., 2010: 261; Doğanay, 2016: 38). Çağrılarının yoğunluğunun yanı sıra çağrı merkezindeki koşullar ve işle ilgili beklenti Taylor'un zaman etüdü, standardizasyon, rutine binmiş işler ve yakın denetim gibi özellikleri ile örtüşmektedir. Çalışanların kendilerinden hiçbir şey katamadıkları, duygularını belli edemedikleri, aynı ses tonu ve standart metinlerle yapılan telefon görüşmeleri çalışanları işe yabancılaştırmakta, iş tatminsizliği yaratmaktadır. Fordist ve Taylorist ilkelere olan bu benzerlikler nedeni ile çağrı merkezleri "zihinlere üretim bandı kuran" modern dünyanın fabrikaları olarak betimlenmektedir (Taylor ve Bain, 1999; Başbuğ vd. 2010: 260; Özkan, 2013: 65; Doğanay, 2016: 53; Bulut ve Ataay, 2017: 4-5).

Çalışanların sürekli hedef tutturma baskısı altında tutulması emek süreci üzerinde yönetsel bir kontrol ve denetim mekanizması olarak kullanılmaktadır. İşlerin yoğun olduğu zamanlarda bu baskılar artmaktadır. Çalışanlardan çağrıları belli dakikalarda sonlandırmaları ve yeni çağrı almaları beklenmektedir. Bütün çağrıların kayıt altına alınarak çalışanların performans değerlemesi için dinlenmesi çalışanlar üzerinde bir baskı ve gözetim unsuru olarak kullanılmaktadır. Daha iyi kontrol sağlanabilmesi için belli bir metne bağlı olarak konuşma zorunluluğu işleri rutin ve standart bir hale getirmektedir. Yapılan çağrıların belirli süreler içerisinde sonlandırılması ve yeni çağrı alınması baskısı, takım liderlerinin çalışanları sürekli denetleyip gözetlenmesi çağrı merkezlerini zamanın modern Fordist- Taylorist fabrikalarına benzetmeleri haklı çıkarır niteliktedir (Taylor ve Bain, 1999: 115; Grebner vd., 2003: 342; Doğanay, 2016: 39).

Çoğunluğu genç, eğitilmiş, güzel Türkçe konuşan, plaza çalışanı olarak görülen bu gençler aslında işsiz kalmanın bir alternatifi, sigortalı ve tam zamanlı bir iş bulmanın hatırına yıkıcı ve yıpratıcı çalışma koşullarına razı olmaktadır (Çelik, 2016: 1449; Yücesan-Özdemir, 2019: 18). Bir bankanın çağrı merkezinde yapılan çalışmada katılımcıların % 71,2'si çağrı merkezinde çalışmayı başka bir işe geçmek için bir başlangıç olarak gördüklerini, % 12,5'i işsiz kaldıkları için bu işi yaptıklarını belirtmişlerdir (Erinç, 2007: 76). Çağrı merkezinden ayrılmış katılımcılarla gerçekleştirilmiş diğer bir çalışmada katılımcıların % 77'si yeniden fırsatları olsa bile tekrar çağrı merkezinde çalışmak istemediklerini ifade etmişlerdir (Kurt Uğur, 2010: 68). Bu sonuçlar çağrı merkezinde çalışmanın gençler için bir ilk adım, işsiz kalmaktansa yapılacak bir iş olarak görüldüğünü ortaya koymaktadır.

Çalışma Süreleri, Boş Zaman Kullanımı, Vardiyalı Çalışma ve Fazla Çalışmaya İlişkin Sorunlar

Çağrı merkezi çalışanları 4857 sayılı İş Kanunu'na tabii olarak çalışan işçilerdir. 4857 sayılı İş Kanunu haftalık çalışma süresini 45 saat olarak belirlemiştir. Kanun haftalık 45 saati aşan çalışma süresini ise "fazla çalışma" olarak tanımlamıştır. Ayrıca kanuna göre fazla çalışma yaptırmak için çalışanın onayını almak zorunludur (Çil, 2007: 58). Çağrı merkezlerinde genel olarak tam zamanlı çalışanlar hafta içi günlük dokuz saat çalışarak mesailerini tamamlamaktadırlar. Ancak işlerin yoğun olduğu zamanlarda çalışanların hafta

sonu mesaiye çağrılmalarına söz konusu olabilmektedir (Parlak ve Çetin, 2007: 118; ÇSGB, 2013: 28- 29; Özkan, 2013: 75; Okur, 2016: 33; Bulut ve Ataay, 2017: 7). Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (ÇSGB) tarafından 2013 yılında gerçekleştirilmiş olan ve daha pek çok araştırmada fazla çalışmalara mesai ücreti ödenmediği ifade edilmiştir (Parlak ve Çetin, 2007: 118; ÇSGB, 2013: 42). Bu durum çağrı merkezlerinin günümüzde yasal olarak işçi çalıştırmakla birlikte karşılığı ödenmeyen fazla çalışmalarla işçinin sömürüldüğünün bir göstergesidir.

Temel özelliği itibari ile bu merkezlerde çalışma haftanın yedi günü yirmi dört saat sürebilmektedir. Müşterilerin her an ulaşabilmesi, sorunlarını ve şikayetlerini hızlı bir biçimde karşılayabilmesi gerekmektedir. Bu durum çağrı merkezlerinde vardiyalı çalışmayı beraberinde getirmektedir. Genel vardiya düzeni gündüz, akşam ve gece şeklindedir. Diğer yandan boş zaman kullanımı çoğunlukla toplam 90 dakikanın kısa sürelerle gün içine paylaştırılması şeklinde gerçekleşmektedir. Çok kısa molalarla gün boyu müşterilerle konuşmak zorunda kalan çalışanların iş yoğunluğuna göre bu sürelerin kısaltılması ya da öğle yemeği süresinin kısa tutulması istenebilmektedir (Parlak ve Çetin, 2007: 126- 127).

Çalışma süresinin artması ile stres ve tükenmişlik düzeyi arasında ilişki olduğu bilinmektedir (Lewig ve Dollard, 2003). Artan çalışma süreleri ve mecburi olarak yaptırılan fazla çalışmalar çalışanları stres ve tükenmişlik duyguları içine sürüklemektedir. Antalya’da 112 çağrı merkezi çalışanları ile gerçekleştirilen çalışmada ortalama çalışma süreleri haftalık 48 saate varan çağrı merkezi çalışanlarının çalışma süreleri ile tükenmişlik düzeyleri arasında ilişki tespit edilmiştir (Turgut, 2014: 69). İstanbul, Bingöl ve Yozgat illerindeki çağrı merkezi çalışanları çalışma yaşamı ile ilgili en önemli sorunlarını “mola sürelerinin yetersiz olması” olarak dile getirmişlerdir (Yücel Tüfekçioğlu, 2015: 76). İngiltere’de çağrı merkezi çalışanları ile gerçekleştirilen diğer bir araştırmada hedeflerin yüksek olması, çağrılar arasında yeterli dinlenme süresi olmaması, zor müşteriler, yönetici baskıları en önemli sorunlar arasında gösterilmiştir (Taylor ve Bain, 2001: 52).

Ücretler, Performans Değerleme ve Kariyer Olanakları

Çağrı merkezlerinde şef, takım lideri ve müşteri temsilcisi olmak üzere üç hiyerarşik basamak olduğu görülmektedir (Menteşe ve Es, 2017: 28). Müşteri temsilcileri çağrılar alan çalışanlar iken takım liderleri ofis içerisinde müşteri

temsilcilerini izleyen ve denetleyen, gerekli durumlarda yol gösteren ve performanslarını değerlendiren kişilerdir (ÇSGB, 2003: 16).

Müşteri temsilcileri genel olarak asgari ücretle çalışmaktadırlar. Prim, yemek ücreti vb. yan haklarla ücretler asgari ücretin biraz üzerine çıkabilmektedir. Ücret üzerine alınan primler çalışanların performanslarına göre belirlenmektedir. Prim alabilmek için çalışanlardan yüksek hedefler tutturmaları yanı sıra yüksek bir performans notu almaları beklenmektedir. Performans değerlendirme ise sıklığı, satış ve pazarlama yapılan durumlarda satış hedeflerinin tutturulması, mola sürelerini aşmamak, çağrılar dinlenmesi ve müşteri değerlendirmeleri ile müşteri memnuniyeti, açılış ve kapanış konuşmaları, hızlı hizmet gibi çok yönlü kriterler baz alınarak gerçekleştirilmektedir (Parlak ve Çetin, 2007: 115).

Görüşme metinleri çalışanların kendilerinden hiçbir şey katamayacakları şekilde aşırı bölünmüş, standartlaştırılmış hale getirilerek hem görüşmelerin belli süreler içerisinde bitirilmesi hedeflenmekte hem de görüşmeler elektronik olarak denetlenmektedir. Böylece çalışanların gözetim altında tutulması daha kolaylaşmıştır. Diğer yandan bu kontrollerle performansların yükselmesi hedeflenmektedir (Keser, 2006: 102- 103). Takım liderleri sürekli çalışanları kontrol etmektedir. Çalışanların mola sürelerini ufak tefek aşmaları, müşteriyle konuşurken standart dışına çıkması, hedefleri tutturamaması yanında nitelik olarak da değerlendirme yapılmakta ve çok ufak hatalardan bile performans notları düşürülerek prim kazanmaları engellenmektedir.

Çağrı merkezlerinde çalışan müşteri temsilcilerinin takım liderliği ya da şefliğe yükselebilmelerinin önü açıktır. Bu terfiler performans değerlendirmelerden elde edilen sonuçlar ile kurum içinden sağlanabileceği gibi kurum dışından da seçilebilmektedir. Kurum içi terfiler birkaç sene çalıştıktan sonra başka departmanlara geçiş şeklinde olabileceği gibi kurum tarafından belirlenmiş sınav ve mülakatları geçmek koşuluyla takım liderliğine dikey bir yükseliş şeklinde de olabilmektedir. Başka departmanlara geçen personelin kurum içi çalışanlardan olması firmanın işleyişi ile ilgili bilgi sahibi olması açısından tercih edilmektedir (Seçkin ve Öktem, 2009: 196). Kurum içi dikey yükselişler ise elektronik denetleme sistemi ve çağrıları otomatik olarak müsait çalışana yönlendiren otomatik çağrı dağıtıcısı mekanizmalarından elde edilen verilere göre gerçekleşmektedir. Bu veriler ile dinlenen görüşmelerde ölçülen hizmet kalitesi, hedefleri tutturma gibi kriterler bir arada değerlendirilerek

çağrı başına performans ölçütlerine göre terfi veya prime hak kazanılmaktadır (Parlak ve Çetin, 2007: 114- 115).

Ancak çağrı merkezlerinde işgücü devrinin çok yüksek olduğu, çalışanların yaş ortalamasının genç olduğu ve çağrı merkezlerinde çalışanların ortalama hizmet yılının 3 yıl olduğu düşünüldüğünde pek çok çalışanın terfi imkanı bulamadığını söylemek mümkündür. Çalışanların pek çoğu çağrı merkezlerinde çalışmayı başka bir işe geçmeden önceki bir basamak olarak görmektedir. Eskiden çağrı merkezinde çalışmış olan katılımcılarla gerçekleştirilmiş bir araştırmada katılımcıların yarısı çağrı merkezinde terfi olanağı bulunmadığını ifade etmişlerdir. Aynı çalışmada katılımcılar bu işte yaratıcılıklarını kullanamadıklarını, ücreti de yeterli bulmadıklarını belirtmişlerdir (Kurt Uğur, 2010: 72- 74). Çeşitli illerdeki çağrı merkezi çalışanlarını kapsayan diğer bir araştırmada Diyarbakır’da çağrı merkezi çalışanları aslında kendi eğitimini aldıkları işlerde çalışmak istediklerini, İstanbul’da çalışanlar ise başka olanakları olsaydı çağrı merkezi dışında bir yerde çalışmak istediklerini ifade etmişlerdir. Ankara’da çalışanlar bu işi kısa süreli bir iş olarak görmektedirler (Seçkin ve Ökten, 2016: 9). Türkiye’de üç farklı bölgeden çağrı merkezi çalışanlarının katıldığı araştırmada da katılımcıların % 90’ı ücreti yeterli bulmadıklarını belirtmişlerdir (Yücel Tüfekçioğlu, 2015: 74).

İş Sağlığı ve Güvenliği

Çağrı merkezleri iş yükünün çok yoğun olduğu çalışma alanlarıdır. Bu yoğunluktan dolayı çalışanların stres, kronik yorgunluk yaşadığı görülmektedir. Kaba, zorbalık derecesinde saldırgan müşteriler çalışanlarda ayrıca mesleki stres oluşturmaktadır. Çağrılarının çok yoğun ve ard arda olması çalışanların uzun süre kulaklık takarak nefes almaksızın konuşmasına neden olmaktadır. Sürekli kulaklıkla konuşmaya bağlı işitme kayıpları, ses teli nodülleri çalışanlarda sık görülen diğer rahatsızlıklardandır. Diğer yandan çalışanların sürekli oturmaya bağlı kas ve iskelet sistemi rahatsızlıkları, mide, bağırsak, dolaşım sistemi hastalıkları yaşadıkları bilinmektedir (Yaşar vd. 2016: 3-4; Törün, 2006: 229- 230). Çağrı merkezlerinde iş sağlığı ve güvenliğini tehdit eden diğer bazı faktörler ofis içindeki gürültü düzeyi, ısı kontrolü, aydınlatma gibi fiziksel etmenler olabilmektedir. Ofis ortamında onlarca çalışanın aynı anda konuşmasına bağlı olarak yaşanan gürültü yorgunluğu mesai sonrası bile çalışanların kulaklarında uğultuya, baş ağrısına neden olmaktadır.

Çağrı merkezi çalışanları ile gerçekleştirilmiş pek çok çalışmada katılımcıların işlerinden dolayı yaşadıkları sağlık sorunlarından bahsedilmiştir (Parlak ve Çetin, 2007; Kurt Uğur, 2010; Yücel Tüfekçioğlu, 2015; Yücel Tüfekçioğlu, 2015; Akal, 2016; Okur, 2018; Yücesan- Özdemir, 2019). 415 çağrı merkezi çalışanı ile gerçekleştirilen çalışmada katılımcıların maruz kaldıkları radyasyon düzeyi ile nefes darlığı, unutkanlık, çarpıntı, sinirlilik gibi yakınmalar arasında ilişkinin varlığı belirtilmiştir. Ayrıca katılımcıların bel, sırt, boyun ağrısı, işitme sorunları ve yoğun strese yönelik yakınmaları mevcuttur (Akal, 2016). Diğer bir çalışma, 245 çağrı merkezi çalışanı ile gerçekleştirilmiş, katılımcıların % 70'i bel ağrısı, % 91'i harcadığı efora göre daha yoğun kronik yorgunluk, % 72'si gözlerde kuruma, % 48'i işitme ile ilgili sorunlar, % 63'ü baş ağrısı, % 85'i öfke kontrol sorunu yaşadığını belirtmiştir. Aynı çalışmada katılımcıların geleceğe yönelik kaygılar duydukları, işlerinde başarılı olamayacaklarına dair inançlar taşıdığı da görülmüştür (Okur, 2018). İstanbul, Bingöl ve Yozgat illerinden çağrı merkezi çalışanları üzerinde gerçekleştirilmiş araştırmada katılımcıların en yoğun olarak belirttikleri şikayetler yorgunluk, baş ağrısı ve boğaz ağrısı iken depresyon risklerinin yüksekliği de dikkat çekmektedir (Yücel Tüfekçioğlu, 2015). Diğer bir çalışmada katılımcıların % 45,7 'si çağrı merkezinde çalışmaktan dolayı sağlık sorunu yaşadıklarını ifade etmişlerdir (Kurt Uğur, 2010: 69).

Yücesan-Özdemir tarafından Ankara, İstanbul gibi büyük iller yanında Erzincan, Malatya, Uşak, Erzurum, Gümüşhane, Samsun gibi bazı Anadolu illerinde geniş kapsamlı bir araştırma gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın sonuçları çağrı merkezlerindeki pek çok sorunu gözler önüne sermektedir. Özellikle katılımcıların iş sağlığı ve güvenliği ile ilgili bazı ifadeleri çağrı merkezlerinde karlılığın işçilerin sağlıklarının önüne geçtiğini gözler önüne sermektedir. Örnekler arasındaki rahatsızlanmasına rağmen çağrılar yoğun gerekçesi ile işyeri hekimi tarafından rapor yazılmayan çalışanın kalp krizi geçirmesi, boğaz konuşamayacak kadar iltihaplı olan çalışana “çağrılar çok yoğun izin veremem” denmesi, kronik kalp hastası olan çalışanın çağrı esnasında fenalaşması üzerine çağrılan takım liderinin gelip ilk iş olarak çalışanın devam eden çağrısını sürdürmesi sektör karlılığın çalışanların sağlığının önünde tutulduğunu gösterir niteliktedir (Yücesan- Özdemir, 2019: 162).

Çağrı merkezlerindeki sağlığı tehdit eden bu ortam, 2012 tarihinde çağrı merkezlerinin “tehlikeli meslekler” kategorisine alınması ile sonuçlanmıştır.

Böylece çağrı merkezlerinde işyeri hekimi, iş güvenliği uzmanı, diğer sağlık personeli bulundurma süreleri arttırılmıştır. Diğer yandan iş sağlığı ve güvenliği eğitimleri arttırılmıştır. İşe başlayan personelin yaptırması gereken sağlık testlerine ek zorunluluklar getirilmiştir (Tartanoğlu, 2014: 114). 2013 yılında ÇSGB tarafından bir komisyon oluşturulmuş ve hazırladıkları raporda çağrı merkezleri iş kazası ve ölüm oranının yüksek olduğu işler kategorisine alınmıştır. Ancak bu düzenleme 2017 yılında sektördeki şirketlerin baskısı ile geri çekilmiştir (Yücesan-Özdemir, 2019: 149).

Sendikalaşma Eğilimleri

Teknolojik gelişmeler, yeni çalışma biçimlerinin ortaya çıkması, beyin gücünün daha ağırlıklı kullanılması gibi nedenler istihdamın sektörel dağılımında hizmet sektörünün ağırlığını arttırmaktadır. Hizmetler sektörü ile birlikte beyaz yakalı işgücünün istihdamı artmakta, esnek çalışma biçimlerinin yaygınlaşması, kadın istihdamındaki artış ile birlikte sendikalaşma oranlarında düşüş yaşanmaktadır. Beyaz yakalı işgücü mavi yakalılara göre daha yüksek pazarlık gücüne sahip olduğundan toplu pazarlık yerine bireysel pazarlık olanaklarını tercih etmektedir (Yorgun, 2005: 144). Çağrı merkezleri esnek çalışma modellerinin uygulandığı bir sektör olarak diğer çalışma alanlarına göre sendikalaşma oranlarının düşük olduğu bir sektördür. Diğer yandan 2000’li yıllara kadar çeşitli işkollarına giren çağrı merkezi çalışanlarının özel bir sendikaları olmaması örgütlenmeleri önünde bir engel teşkil etmekteydi. 2012 yılından sonra “7 No’lu İletişim İşkolu” tanımlanması ile çağrı merkezi çalışanlarının örgütlenebileceği işkolu belirlenmiş ve sendikalaşma önündeki önemli bir engel kaldırılmıştır (Menteşe ve Es, 2017: 31- 32).

Yasal engellerin kaldırılmış olmasına rağmen çağrı merkezi çalışanları arasında sendikalaşma oranlarının düşük seyrettiği görülmektedir. Çağrı merkezi çalışanları eğitilmiş, ofis çalışanı olmaları nedeniyle beyaz yakalı çalışan görünümü taşımakla birlikte çalışma koşulları incelendiğinde beyaz yakalı çalışanların pek çok avantajını yaşayamamaktadır. Yaptıkları işin yüksek nitelik gerektirmemesi pazarlık güçlerini düşürmektedir. Bu durum çağrı merkezi çalışanlarını sendikalaşma eğilimleri düşük, bireysel pazarlık talebinde olan ve sendikalara antipati duyan “beyaz yakalı prototipinden” farklı bir görünüm sergilemektedir (Baştürk vd. 2011: 155). Yapılan çalışmalarda çağrı merkezleri çalışanlarının sendikalara karşı olmadıkları ama işgücü devir oranlarının yüksek

olması, çalışma sürelerinin genel olarak kısa olması, meslektaşlarından tepki görme korkusu gibi sebeplerle sendikalaşmaya soğuk yaklaştıkları görülmektedir (Taylor ve Bain, 2001: 56- 57).

Esasen çağrı merkezlerinde yaşanan sorunların çözümünde sendikalar önemli rol oynayabilecektir. Çağrı merkezlerinde sendikalaşma oranlarının ve Bain tarafından gerçekleştirilen araştırmada 119 çağrı merkezinde sendikalaşma oranlarının yüzde 50'ye yaklaştığı ve ücret, çalışma saatleri, fazla mesailer ve tatiller gibi konuların toplu pazarlığa konu olduğu görülmüştür. Diğer yandan sendikaların çağrı merkezlerinde en önemli sorunları arasında olan boş zaman kullanımı, çalışanların gözetim altında tutulması, kahve molaları ve analık izni gibi bazı konularda haklar elde ettiği belirtilmiştir (Taylor ve Bain, 1999: 113-114). Çalışanların sendikal bilincinin arttırılması, sendikaların da çağrı merkezlerindeki bu hak arama boşluğunu görerek buralarda sendikal oranları arttırmak için özel çaba sarf etmeleri büyük önem taşımaktadır.

Araştırmanın Amacı

İşletmeler kendi çağrı merkezleri ile hizmet vermek yanında kurumsal firmalardan bu konuda hizmet de alabilmektedir. Pek çok sektörde çağrı merkezi hizmetlerinin başka işletmelerden sağlandığı bilinmektedir. Kurumsal olarak çağrı merkezlerinin yoğunlukla kullanıldığı sektörlerden biri bankacılık sektörüdür. Bankalar gelen aramalarla bireysel müşteri işlemleri gerçekleştirip, sorunları çözmeye çalışırken, giden aramalarla da tahsilat, kredi kartı ve sigorta pazarlamaktadır. Literatürde gelen arama alan müşteri temsilcilerinin sorunlarına yönelik araştırmalar mevcuttur. Giden arama yapan müşteri temsilcilerine yönelik özel bir araştırma bulunmamaktadır. Giden arama yapan müşteri temsilcilerinin “beklemedikleri bir anda müşteriyi aramalarından” ve “satış baskısı yaşamalarından” kaynaklanan kendine özgü zorlukları olduğu düşünülmektedir. Bu nedenle bu çalışmanın amacı “giden arama” yapan müşteri temsilcilerinin yaşadıkları sorunların belirlenmesidir.

Araştırmanın Yöntemi

Araştırmanın Evreni ve Çalışma Grubu;

Bu araştırmanın evreni Türkiye’de istihdam halinde olan 107 bin müşteri temsilcisidir. Evreni temsil etmek üzere “kolay ulaşılabilir örneklem” yöntemi

ile çalışma grubu belirlenmiştir. Bu örnekleme yöntemi araştırmalara hız ve pratiklik kazandırmaktadır. Araştırmacı bu yöntemde ulaşılması kolay ve yakın bir durumu seçmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 123).

Bu çerçevede Türkiye’de 14 şube, 12 binden fazla çalışanı ile finans, kamu, enerji, telekomünikasyon, yerel yönetim ve e-ticaret sektörlerinde çağrı merkezi hizmeti veren bir şirketin banka (giden arama) ekibi Bursa ofisi çalışma grubu olarak seçilmiştir. Zaman ve maliyet kısıtları nedeni ile çalışma Bursa ili ve “x bankası” çalışanları ile sınırlandırılmıştır. Araştırmaya müşteri temsilcileri dahil edilmiş, yönetici grubundaki takım lideri ve şefler kapsam dışı bırakılmıştır. Araştırmanın kapsamı giden arama yapan müşteri temsilcileridir. Toplamda 12 müşteri temsilcisi ile görüşme hedeflenmiş, yanıtların tekrara düştüğünün görülmesi üzerine görüşmeler 10’da sonlandırılmıştır.

Araştırmanın Deseni ve Soruları

Çalışmada nitel araştırma desenlerinden olgubilim kullanılmıştır. Olgubilim, bize tam anlamıyla yabancı olmayan, diğer yandan tam anlamıyla kavrayamadığımız, derinlemesine bir anlayışla sahip olmadığımız olguları açıklamak için kullanılır (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 69). Bu çalışmalardaki temel amaç bir olgu (fenomen) ile ilgili bireysel deneyimlerin genelleştirilmesidir. Bu amaçla bireysel algılar ortaya çıkarılarak yorumlamak ve genellemek hedeflenmektedir (Karademir vd., 2017: 56). Bu araştırmada giden arama yapan müşteri temsilcilerinin çalışma yaşamında karşılaştıkları sorunlara yönelik deneyimleri detaylıca incelenmeye çalışılmıştır. Katılımcıların karşılaştıkları sorunlar kendi deneyimleri ile ortaya çıkarılması amaçlandığı için bu desen tercih edilmiştir.

Bu çerçevede araştırmada aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır;

Araştırma Sorusu 1) Müşteri temsilcilerinin karşılaştıkları sorunlar nelerdir?

Araştırma Sorusu 2) Giden arama yapan müşteri temsilcilerinin yaşadıkları sorunlar gelen arama yapan müşteri temsilcilerinden farklılık göstermekte midir?

Veri toplama aracı olarak “görüşme” yöntemi belirlenmiştir. Görüşme 20. yüzyılın son çeyreğinde sosyal bilimlerde sıklıkla kullanılan yöntemlerden biridir. Görüşme yönteminde önceden belirlenmiş ve ciddi bir amaca yönelik hazırlanmış sorular karşılıklı etkileşim ve iletişim sürecinde yanıtlanmaktadır. Böylece

yanıtlayıcının iç dünyasına girerek deneyimleri, tutumları, niyetleri, yorum ve tepkileri belirlenmeye çalışılmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 129- 130).

Görüşmede sorular yarı yapılandırılmış görüşme formu ile katılımcılara sorulmuştur. Soru hazırlama aşamasında önce detaylı bir literatür taraması yapılmıştır. Konuyla ilgili yerli ve yabancı literatür taranarak çağrı merkezinde çalışanların yaşadığı sorunlara yönelik bir soru havuzu oluşturulmuştur. Soru havuzu sosyal politika alanında çalışan iki öğretim üyesi ve çağrı merkezinde çalışan bir yüksek lisans öğrencisine sunulmuş, katkıları ve yorumları alınmıştır. Daha sonra araştırmacı tarafından soru havuzundan sorular seçilerek görüşme formu sadeleştirilmiştir. Görüşme formunun sade hali yeniden öğretim üyelerinin ve çağrı merkezi çalışanı yüksek lisans öğrencisinin görüşüne sunulmuştur. Fikir birliği sağlanması üzerine görüşme formu ile iki çağrı merkezi çalışanı ile pilot görüşme gerçekleştirilmiştir. Pilot görüşmeler sırasında gerekli görülen ufak değişiklikler de yapılarak görüşme formuna son şekli verilmiştir.

Görüşmeler 25 Ekim- 20 Kasım 2019 tarihleri arasında müşteri temsilcileri ile alınan randevular ile hafta sonları ve resmi tatil günlerinde gerçekleştirilmiştir. Görüşmeden önce görüşme formu katılımcılara mail ile gönderilmiş ve incelemelerine fırsat verilmiştir. Görüşmeler esnasında öncelikle çalışmanın amacı hakkında katılımcılara bilgi verilmiş, ses kaydı alınması için izin alınmış ve isimlerinin hiçbir yerde geçmeyeceği bilgisi verilmiştir. Daha sonra görüşmelere başlanmıştır. En uzun görüşme 1 saat 10 dakika, en kısa görüşme 48 dakika sürmüştür.

Görüşmelerden elde edilen verilen MAXQDA Analytics Pro 2020 nitel analiz programı aracılığı ile analize tabi tutulmuştur. Öncelikle görüşmelerin ses kayıtları deşifre edilerek Microsoft Office Word programına aktarılmıştır. Doküman haline getirilen görüşmelerden araştırmacı tarafından tema ve alt kodlar oluşturulmuştur. Uzman iki öğretim üyesi de dokümanlara yönelik tema ve alt kodlar belirlemiştir. Araştırmacının ve öğretim üyelerinin kodları karşılaştırılarak görüş birliği sağlanmıştır.

Araştırmanın Bulguları

Görüşmeye 10 müşteri temsilcisi katılmıştır. 3 erkek, 7 kadın katılımcının yaşları 24 ila 41 arasında değişmektedir. En deneyimli katılımcı 3 yıldır, en deneyimsiz katılımcı 6 aydır çağrı merkezinde çalışmaktadır. Ayrıntılar Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1
Katılımcılara Ait Demografik Bulgular

	Cinsiyet	Yaş	Medeni Durum	Eğitim Durumu	Çalışma Süresi	Önceki İş Deneyimi
1	K	36	Evli	İktisat	2 Yıl	13 Yıl Fabrika
2	K	29	Evli	Çalışma Ekono- misi ve Endüstri İlişkileri	10 Ay	4 Yıl AVM Satış Temsilcisi
3	K	25	Evli	İstatistik	1 Yıl	Yok
4	K	27	Bekar	Lise	2 Yıl	4 Yıl AVM Satış Temsilcisi
5	E	25	Bekar	Radyo ve Tel- evizyon	1.5 Yıl	Yok
6	K	28	Bekar	Gazetecilik	3 Yıl	2 Yıl Çağrı Merkezi
7	K	41	Bekar	İktisat	6 Ay	9 Yıl Otomotiv
8	E	27	Bekar	Arkeoloji	1 Yıl	2 Yıl İnternet Bağlama
9	K	26	Evli	Lise	2 Yıl	1 Yıl Hastane Danışman
10	E	24	Bekar	Lise	2 Yıl	3 Yıl Reklamcılık

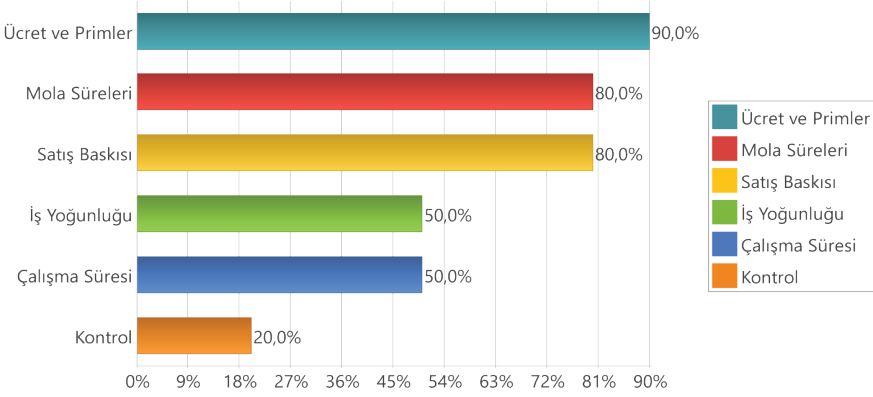
Katılımcıların 8'i 30 yaşın altında olup 7 tanesi lisans mezunudur. Üç katılımcının ilk çalışma yeri çağrı merkezi iken diğerlerinin başka sektörlerde iş deneyimine sahiptir. Araştırmada çağrı merkezinde müşteri temsilcisi olarak çalışanların sorunlarına yönelik 6 tema ve 23 alt kod belirlenmiştir. Temalar Şekil 1'de gösterilmiştir.

Şekil 1. Tema ve Alt Kodlara İlişkin Kod Matrisi

Çalışma Koşulları Temasına İlişkin Bulgular

Temalar ayrı ayrı değerlendirildiğinde çalışma koşulları teması altında 5 alt kod belirlenmiştir. Bu alt kodlar arasında katılımcıların en yoğun olarak değindikleri konu ücret ve prime ilişkin sorunlar olmuştur. Katılımcıların verdikleri yanıtların frekansları Şekil 2'de verilmiştir.

Şekil 2. Çalışma Koşulları Teması Alt Kodlarına İlişkin Frekanslar

Katılımcıların değindikleri konuların başında % 90 ile ücret ve primle ilgili sorunlar gelmiştir. Katılımcıların tamamı asgari ücretle çalışmakta ve yaptıkları iş karşılığında aldıkları ücretin çok düşük kaldığını belirtmektedirler. Ücretler yanında prim sistemi de olmakla birlikte katılımcılar prim almanın güçlüğü, prim verilmemek için çaba gösterildiğini ve prim hesaplama sistemine karşı güvensizliklerini dile getirmişlerdir. Konula ilgili bazı katılımcı ifadeleri şu şekildedir;

“Prim oranı çalışmamıza çok düşük. Bence prim hesaplamalarında bir şey var; yanlış hesaplıyorlar bence...” K1.

“Prim hakedişlerimiz söylenenin altında...” K3.

“Yani 100- 150 TL gibi bir prim düşüyor; çok yetersiz, bu performansa göre çok yetersiz...” K7.

“Prim usulü ile çalışıyoruz ama prim vermemek için her yolu deniyorlar...” K8.

Araştırmada % 80 oranında değinilen sorunlardan biri de yoğun çalışmalara karşılık verilen mola süreleridir. Katılımcıların tamamı saat başına 10’ar dakika, ve yarım saat yemek molasına sahiptir. Elli dakika görüşme döngüsünden sonra 10 dakika mola süresinin çok yetersiz olduğu dile getirilmiştir. Çağrılarının otomatik dağıtım sistemi ile bağlanmasından dolayı çok sık aralıklarla çağrı alınmakta ve çalışanlar molalar dışındaki zamanlarının neredeyse tamamını

müşteri görüşmelerinde geçirmektedirler. Diğer yandan yarım saatlik yemek molalarının yetersizliği de dile getirilmektedir. Konuya ilişkin katılımcı ifadelerinden bazıları şu şekildedir.

“Sürekli konuştuğumuz için konuşmamak dinlenmek istiyoruz, yetmiyor yani 10 dakika...” K1.

“Tuvalet falan mola hakkında gidiyor, o 10 dakikayı aşmayacaksın...” K2.

“Yarım saat yemek, gerisi 10’ar dakika, hızlandırılmış sisteme sokuyor, çok kısa yetmiyor” K4.

“Yemek molasında ancak yukarı çıkıp yiyip inebiliyorsun, başka bir şeye vakit kalmıyor, 10 dakikalarda bir şey yapılmıyor...” K9.

Bu araştırmada elde edilen sonuçlar çağrı merkezindeki ard arda otomatik olarak bağlanan çağrılarının “seri üretim, yürüyen bant”, Fordis- Taylorist- Fordist üretim süreci (Taylor ve Bain, 1999; Parlak ve Çetin, 2007: 115; Başbuğ vd. 2010: 260; Özkan, 2013: 65; Doğanay, 2016: 53; Bulut ve Ataay, 2017: 4-5) ve “üçüncü bin yılın fabrikaları” (Yücesan- Özdemir, 2019: 199) benzetmelerini onaylar biçimindedir. Katılımcı (7) tarafından ifade edilen “robot gibi oluyorsun” ifadesi çalışanların ne kadar tek düze, hızlı, kendinden bir şey katmadan ve düşünmeden iş yapmak durumunda kaldıklarını ifade etmektedir.

Mola süreleri ile aynı oranda vurgulanan diğer bir konu da satış baskısıdır. Müşteri temsilcileri sürekli satış baskısı altında olduklarını, her ay yüksek hedefler verildiği, hedefi tutturduğunda ise takdir edilmedikleri gibi daha yüksek hedefle karşılaştıklarını belirtmektedirler. Konuyla ilgili katılımcıların ifadelerinden bazıları şu şekildedir;

“Yöneticilerimiz, takım liderimiz bize sürekli psikolojik baskı uyguluyorlar. “yap, yapmalısın, daha yüksek, daha çok verimlilik”, insan psikolojik baskı altında hissediyor...” K9.

“Verdiğin hizmetle ilgili sana o kadar çok baskı geliyor ki, yöneticinin sana günde 10 kere aynı konuda mail atıyor, psikolojik baskı... aylık hedefler veriliyor, biz tutturuyoruz zor da olsa başarıyoruz, o gün hemen gün içinde yeni hedef veriliyor “ K10.

Çağrı merkezlerindeki diğer önemli bir çalışma yaşamı sorunu iş yoğunluğudur. Sektörde çalışma prensibi boşa olan müşteri temsilcilerine otomatik bilgisayar sistemi tarafından çağrı bağlandığı için çalışanın telefonu kapanır kapanmaz yeni bir çağrı bağlanmaktadır. Katılımcı 2 tarafından dile getirilen “10 saniye geçmeden yeni bir çağrı alıyorsun” ifadesi müşteri temsilcilerinin mola süreleri dışında hiç dinlenme fırsatı bulamadan yeniden görüşmeye başladıklarını göstermektedir.

Haftalık 45 saat üzerinden sözleşmeleri yapılmış olan çalışanların satış hedeflerini tutturamadıklarında haftasonu da çalıştıkları görülmektedir. Haftasonu çalışmaları fazla çalışmadan sayılmamakta ve mesai ücreti ödenmemektedir. Konuyla ilgili katılımcı ifadeleri şu şekildedir;

“Bizi haftasonu çağırırlarsa, gel satışların düşük derlirse o fazla çalışma sayılmıyor” K2.

“Hedef tutmama nedeni ile haftasonu çağrılabiliriz. Haftasonu için fazla çalışma ücreti yatırılmıyor” K3.

Çağrı merkezlerinde haftasonları fazla çalışma yaptırıldığı ve bu fazla çalışmalara ücret ödenmediği ÇSGB’nin raporu da olmak üzere pek çok çalışmada belirtilmektedir (ÇSGB, 2013: 42; Parlak ve Çetin, 2007: 126- 127). ÇSGB’nin raporu 2013 yılında yayınlanmasına rağmen 2020 yılında gerçekleştirilen bu çalışmada aynı sorunun dile getirilmesi sektörde bu konuda bir düzenleme ve denetleme yapılmadığını düşündürür niteliktedir.

Çalışma koşulları temasının son alt kodu “kontroldür”. Çağrı merkezi ile ilgili yapılan çalışmalarda çalışanların Taylorist ilkelere benzer şekilde sıkı bir denetim ve kontrol altında oldukları belirtilmektedir (Taylor ve Bain, 1999: 115; Grebner vd., 2003: 342; Doğanay, 2016: 39). Bu çalışmada da katılımcıların benzer söylemleri mevcuttur. Katılımcılar görüşmeler arasında birkaç dakikalığına bilgisayarlarını “meşgul” konumuna getirerek çağrı almadıklarında bilgisayarların sinyal verdiğini ve takım liderlerinin gelip kontrol ettiğini belirtmektedirler. Diğer yandan takım liderleri gün içerisinde sürekli olarak müşteri temsilcilerini kontrol etmektedir. Ayrıca çağrılar kayıt altına alınarak dinlenmekte ve bu şekilde de müşteri temsilcilerinin her yaptıkları sıkı bir denetim altında tutulmaktadır. Konuyla ilgili bazı katılımcı ifadeleri şu şekildedir;

“Takım lideri gelip kontrol ediyor ve çağrı gelmiyor mu diye ekrana bakıyor ve hemen düzeltiyor” K2.

“İşyerimiz çok disiplinli, kameralar olduğu için sürekli gözlem altındayız” K9.

Kaydedilen ve belirli dakikada bitirilmesi gereken, rutin metinlere bağlı görüşmeler denetimin kolaylaşmasını sağlamaktadır. Sektördeki çalışma şeklinin Taylorist ilkelere benzetilmesi bu örneklerle de desteklenmektedir. Bu araştırmada da diğer araştırmalara benzer şekilde yoğun bir baskı oluşturan denetimin söz konusu olduğu görülmektedir (Taylor ve Bain, 1999; Doğanay, 2016; Başbuğ vd. 2010; Özkan, 2013; Bulut ve Ataay, 2017; Yücesan- Özdemir, 2019).

Karşılaşılan Sorunlar Temasına İlişkin Sonuçlar

Müşteri temsilcilerinin karşılaştıkları en önemli sorunlar arasında müşteri ve yöneticiler ile ilgili sorunlar yer almaktadır. Katılımcıların alt kodlara ilişkin frekansları Şekil 3’de verilmiştir.

Şekil 3. Karşılaşılan Sorunlar Teması Alt Kodlarına İlişkin Frekanslar

Katılımcıların % 90 oranında yoğunlukla vurguladıkları sorunlar yöneticilerle ilgili sorunlar ve düşük iş tatmini olmuştur. Genel olarak katılımcılar yöneticilerinin yaşanan problemleri çözmedikleri, kendilerine karşı sert oldukları, en ufak bir hatada bile sert ya da yazılı uyarı verdikleri ve genelde kurum dışından geldikleri için bazı işleyiş sorunlarına hakim olmadıklarını belirtmektedirler. Katılımcıların konuya ilişkin bazı ifadeleri şu şekildedir;

“Takım lideri ile sorun yaşıyorum. Bizi sürekli kenara çekiyor, tahsilatın az, satışın az. Bu da bizi olumsuz etkiliyor. Olumlu yönde yaklaşma yok” K1.

“Yöneticiler görmezden geliyor, içinde olduğun sorunları çözmiyorlar. Performansındaki iki aylık başarısızlığı görmezden gelmiyor hemen yasal uyarıyı basıyor. Savunma yazıyorsun” K2.

“Yöneticiyi memnun edemiyorsun, sen emek vermişsin istediği skalaya çok yaklaşmışsın, bunun bir tebriki yok” K4.

“Sana karşı yaklaşımları olumlu olmuyor. Problem yaşıyorsun. Her ne kadar “büyük şirketiz empati yapıyoruz” deseler de seni düşünen kimse yok. Senin tamamen üretimine bakıyorlar” K8.

İş yoğunluğu, müşteri ve yöneticilerle yaşanan sorunlar bireylerde iş tatminini düşürmektedir. Katılımcıların % 90 oranında değindikleri konular arasında yaptıkları işten mutlu olmadıkları ve daha iyi bir iş buldukları anda başka bir işe geçmek istedikleri görülmektedir. Bazı katılımcı ifadeleri şu şekildedir;

“Birçok insanla karşılaşıyorsun. Hepsine anlat anlat artık boğuluyorsun” K4.

“Çok fazla personel dönüşümü olduğu için kendini değerli hissettirmiyorlar”K7.

“Aynı ücrete farklı iş bulsam bir dakika düşünmem” K8.

“Yaşadığımız sorunlardan dolayı işten soğuma olabiliyor” K9.

Günün önemli bir saatinde müşterilerle iletişim kuran çalışanlar iletişim kuramadıkları, kendilerine sert ve kaba davranan, onların ifadesi ile “insan olduklarını unutan” tavırlarla işini yapmaya çalışan müşteri temsilcilerini zor bir duruma sokmaktadır. Bu konuda yoğunlaşan yanıtların oranı % 80’dir. Müşterilerle ilgili yaşanan sorunlar çalışanların stres düzeyini arttırmakla kalmayıp düşük performans notu almasına da neden olmaktadır. performans notlarının düşmesi doğrudan prim oranlarına yansımaktadır. Katılımcıların duruma ilişkin bazı ifadeleri şu şekildedir;

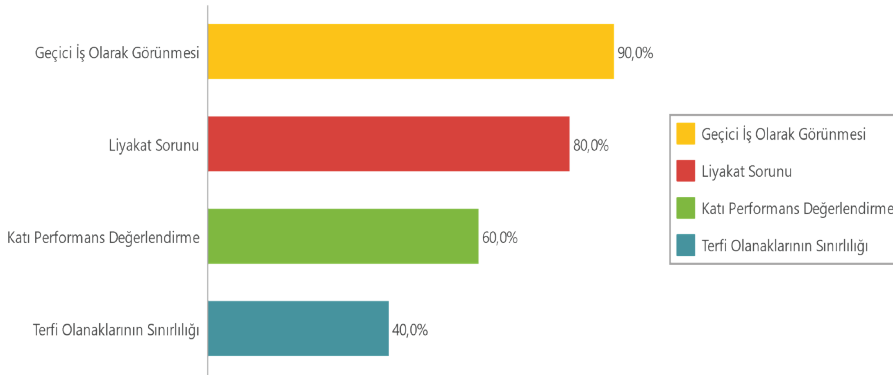
“Müşterilerin bize aşırı tepkili olması en büyük sorun. Müşteri bize küfür ediyor, bağıırıyor biz hiçbirşey diyemiyoruz” K2.

“Görüştüğün müşteriler senin insan olduğunu unutuyorlar” K8.

Çağrı merkezlerinde gelen aramalarda genelde sorun bildirmek üzere arayan müşteriler, giden aramalarda ise aranmaktan şikayet eden müşteriler çalışanlara sert hatta kabalık sınırlarını aşan tavırlarda bulunabilmektedir. Karşılaşılan sorunlar arasında katılımcıların “kriz müşteri” ifadesi ile tanımladığı bu müşteri tipi, çalışanları strese sokmakta, motivasyonlarını düşürmekte hatta iş tatminlerini azaltmaktadır (Keser, 2006; Çelik, 2016).

Kariyer Olanakları Temasına İlişkin Sonuçlar

Çağrı merkezleri ile ilgili olumsuz durumlardan bir diğeri kariyer olanaklarının sınırlılığıdır. Müşteri temsilcisi olarak işe başlayan gençlerin yükselme alternatifleri takım lideri ve şef pozisyonlarıdır. Katılımcılar bu olanakların kendilerine sunulduğunu ancak yükselmenin mümkün olmadığını, kurum içinden yükseltmeler yerine kurum dışından atamaların yapıldığını belirtmektedirler. Yükselme kriterlerinin belirsizliği ve liyakat sorunu vurgulanan diğerk noktalar. Alt kodlara ilişkin frekanslar Şekil 4’de verilmiştir.

Şekil 4. Kariyer Olanakları Teması Alt Kodlarına İlişkin Frekanslar

Çağrı merkezleri yoğunlukla gençlerin çalıştığı bir sektör olarak görülmektedir. Belirli bir nitelik gerektirmediği için günümüzde lise mezunu ya da üniversiteden yeni mezun olmuş gençlerin tercih ettikleri iş olanağı haline gelmiştir. Ancak yapılan görüşmelerde katılımcıların bu zorlu çalışma koşullarında çağrı merkezlerini emekliliğe kadar giden bir kariyer yolu olarak görmedikleri

belirlenmiştir. “Bu işi başkasına tavsiye eder misiniz?” sorusuna katılımcıların 9 tanesi “işsizlerse, başka alternatifleri yoksa ederim, yoksa etmem” şeklinde yanıt vererek müşteri temsilciliğinin geçici bir iş olarak yapılabilecek bir meslek olduğunu belirtmişlerdir. Katılımcıların % 80 yoğunlukla değindikleri diğer bir konu da terfilerde liyakat sorunudur. Çalışanlar kendilerine terfi olanakları olduğu söylendiği ancak belirtilen kriterlere uysalar bile atamaların dışarıdan yapıldığını ifade etmişlerdir. Konuyla ilgili bazı ifadeler şu şekildedir;

“Şeffaf diyorlar ama bence kadro açılınca yeri belli” K2.

“Neye göre alındığını hala anlamadım. Maddeler var ve bu maddelere uyduğunu düşünüyorsun. Ama senin karşına farklı şekillerde geliyorlar ya da aldıkları insanlara baktığında o maddelerle bağdaşmıyor” K4.

“Torpil gerekiyor bana göre, torpil olunca da çok basamak atlamana gerek olduğunu düşünmüyorum ama torpilsiz mümkün değil” K7.

Terfi ile ilgili değinilen diğer bir konu da performans değerlendirme kriterlerinin katılığıdır. Verilen yanıtlar arasında konunun yoğunluğu % 60’dır. Performans değerlendirme hem prim ödemeleri hem de terfiler için belirleyici olmaktadır. Katılımcılar yüksek çaba ve performans gösterdiklerini ancak en küçük hatalarda bile performans notlarının kırıldığını ifade etmekteydiler. Üstün performans gösterip yüksek hedeflere ulaşılsa bile alınan takdir ve prim düşük olmakta ayrıca daha yüksek hedeflerle çalışanların motivasyonu kırılmaktadır. Sektörün kariyer ile ilgili bir sıkıntısı da kariyer yollarının sınırlılığıdır.

“Hedeflere ulaşmak için beklenenler çok fazla. Çağrı süren 3 dakikayı geçmeyecek, molan 10 dakikayı geçmeyecek, aşınca hemen puan kırılıyor. Mola aşımalarında çok ciddi sorunlar olabiliyor. Sinirli müşteri telefonu suratımıza kapatıyor, bazı şeyleri söylemedik diye bizden puan kırıyorlar” K10.

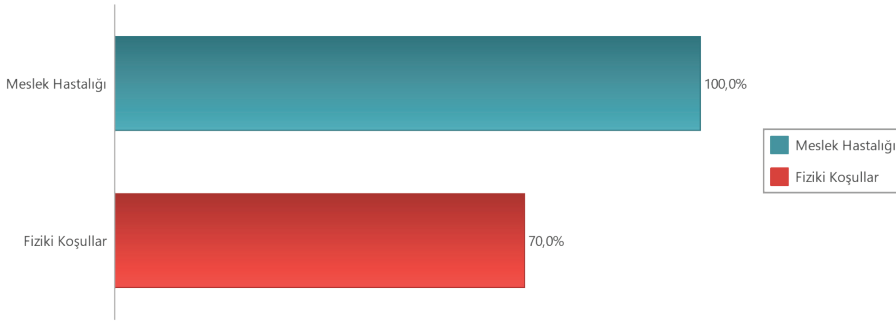
“Çok saçma hedefler veriyorlar. Satışı yapsan bile mersis numarasını en başta söylemedin diye puan kırıyorlar. Performans notun yüksek olacakken yaptığın satıştan sonra bile ortaya düşüyor” K2.

“Her müşterinin konuşması, tavrı farklı oluyor. Ama verdikleri değerlendirme formunda aynı ölçüyü kullanıyorlar. Bazı çağrılarda esneklik olmalı, çok sinirli müşteri olduğu zaman sen ona müşteri

temsilcisi numaranı bile aktaramıyorsun. Aktaramadığın için puan kırılıyor” K4.

İş Sağlığı ve Güvenliği Temasına İlişkin Sonuçlar

Yapılan görüşmelerde katılımcıların çok yoğun olarak vurguladıkları noktalardan bir diğeri de çalışma koşullarına ve çalışma ortamındaki ısı, ışık, koltuklar ve bilgisayar ekranlarına bağlı olarak yaşanan sağlık sorunlarıdır. Katılımcıların tamamı çağrı merkezinde çalışmaya başladıktan sonra meydana gelen sağlık sorunlarından bahsetmiştir. Yanıtlara ilişkin frekanslar Şekil 5’de verilmiştir.

Şekil 5. İş Sağlığı ve Güvenliği Teması Alt Kodlarına İlişkin Frekanslar

Araştırmada katılımcıların tamamı (% 100) çağrı merkezinde çalışmaktan dolayı yaşadıkları sağlık sorunlarından bahsetmiştir. En çok değinilen sağlık sorunu kulakla ilgili sağlık sorunlarıdır. Daha sonra ses ve boğaz sorunları, göz rahatsızlığı ve bel ağrılarına vurgu yapılmıştır. Katılımcılar kulaklık takarak telefonla konuşmakta olduklarından kulaklığın takılı olduğu taraftaki kulaklarında işitme kaybı, kulak ağrısı ve çınlamasından bahsetmişlerdir. Diğer yandan uzun süreli konuşmaktan ses teli iltihabı, boğaz ağrısı yoğunluklu olarak dile getirilen diğer sağlık sorunları arasındadır. Gün boyu ekrana bakmaktan göz yorgunluğu, göz rahatsızlığı yaşadıklarını belirten katılımcıların kronik baş ağrısı şikayetleri de söz konusudur. Bazı katılımcı ifadeleri aşağıdaki gibidir.

“Kulağında biraz sıkıntı var. Sol kulağında çağrı almamdan kaynaklı duyabilme yeteneğimi kaybediyorum” K6.

“Sağ kulağında ciddi duyma kaybı oldu” K3.

“Birgün sesim hiç çıkmadı, meğer ses teli iltihabı olmuşum. 10 gün rapor verdiler” K5.

“Ses tellerimde nodüller oldu, tüm müşteri temsilcilerinde oluyor zaten” K9.

“Sürekli başım ağrıyor” K7.

“Migrene yol açıyor” K9.

“Gözlerimin çok yorulduğunu hissediyorum” K10.

Meslek hastalığı kavramı 5510 Sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu 14. Md. 1. Fıkrasında “sigortalının çalıştığı ve yaptığı işin niteliğinden dolayı tekrarlanan bir sebeple veya işin yürütüm şartları yüzünden uğradığı geçici veya sürekli hastalık, bedensel veya ruhsal engellilik halleri” olarak tanımlanmaktadır. Bu noktadan hareketle katılımcıların bahsettiği sorunlar çağrı merkezlerinde çalışma koşullarının neden olduğu meslek hastalıkları olarak ele alınmalıdır. Ancak çoğunlukla bu hastalıklar meslek hastalığı resmi prosedürü dışında tanı ve tedavi gördüğü için meslek hastalığı olarak raporlanmamaktadır.

Çalışanlar için sağlığı tehdit eden diğer bir faktör de çağrı merkezlerindeki fiziki şartlardır. 8- 10 oda büyüklüğünde ofislerde onlarca kişi gün boyu çağrı almaktadır. Sesin yayılmaması için alınan yerlerin ve masaların halı vb. maddelerle kaplı olması hijyen sorunlarını beraberinde getirmektedir. Ofislerde klimalarla ısınma ve serinletme sağlanması kışın gereğinden sıcak, yazın gereğinden soğuk bir ortam yaratabilmektedir. Yapay ışıklandırmaların şiddeti her zaman sağlık için uygun koşullarda olmamaktadır (Yücesan- Özdemir, 2019: 49). Fiziki koşullara bağlı sorunların dile getirilme yoğunluğu % 70 olarak gerçekleşmiştir. Konuyla ilgili bazı ifadeler şu şekildedir;

“Bizim orda ısınma sorunu var, yazın sıcak, kışın soğuk ayarlayamıyorlar” K1.

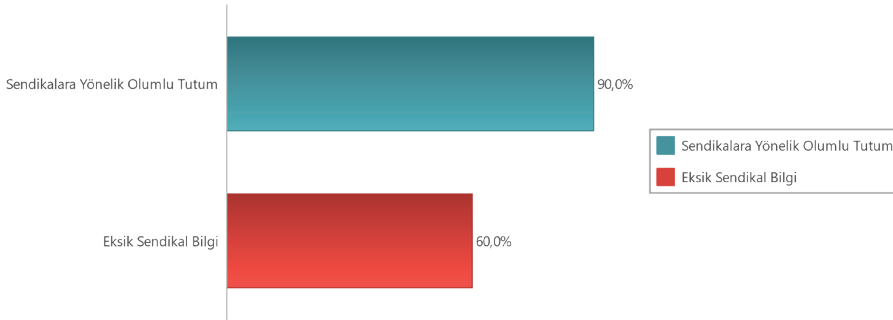
“Kimi fazla üşüyor; kimi fazla sıcaklıyor, klimaların yeri yanlış” K7.

“Sıcaklık ve aşırı gürültü var” K2.

“Herkesin sesi birbirine karışıyor” K9.

Sendikalaşma Temasına İlişkin Sonuçlar

Çağrı merkezleri genç çalışan profili, yüksek işgücü devri, geçici iş olarak görülmesi, çağrı merkezlerinin işkolu belirlenmesinin geç olması gibi nedenlerle sendikalaşma oranlarının yeterli olmadığı görülmektedir. Yapılan araştırmada hiçbir katılımcının sendika üyesi olmadığı görülmüştür. Diğer yandan katılımcılar sendikaların çalışma yaşamındaki sorunları gidermeye yönelik olumlu hamleler yapacağına dair olumlu bir tutum sergilemelerine rağmen sendika üyeliği hakkında yeterli bilgiye sahip değillerdir. Katılımcıların temaya ilişkin verdikleri yanıtların frekansları Şekil 6’da gösterilmektedir.

Şekil 6. Sendikalaşma Teması Alt Kodlarına İlişkin Frekanslar

Katılımcıların sendikalara yönelik olumlu tutumlarına (% 90) rağmen üye olmamalarının önemli bir nedeni sendikal haklara ilişkin eksik bilgilerdir. Katılımcıların bir kısmı sendikalara işyerinin izin vermesi halinde üye olabileceklerini düşünmekte, bir kısmı ise çağrı merkezi çalışanlarının üye olabileceği bir sendika olup olmadığını bilmediklerini ifade etmektedirler. Konuyla ilgili bazı ifadeler aşağıda verilmiştir.

“Dayanamıyor kimse. İşten çıkarıyorlar. O yüzden sendikanın devamlılık sağlayabileceğini sanmıyorum” K2.

“Aslında sendikalı olmak isterdim. Bildiğim kadarı ile hakları koruyabilirdi, sorunlara çözüm bulurdu. Şimdi yalnızız, bir dayanağımız yok” K7.

“Çağrı merkezi ile ilgili sendika var mı bilmiyorum, olsaydı kesin üye olurum” K4.

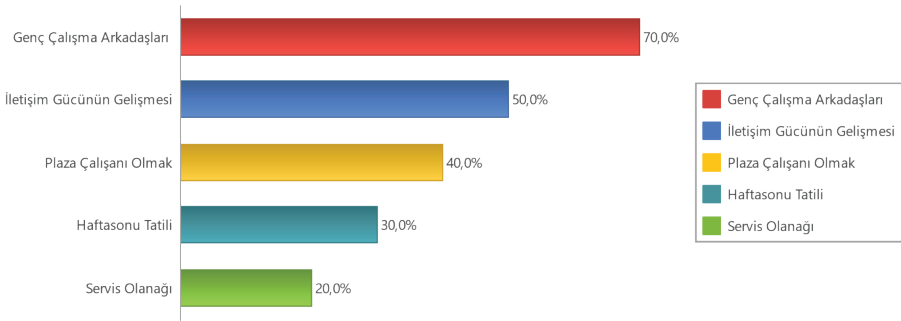
“Özel şirket olduğu için sendika yasak” K8.

“Sendikalı çalışmıyoruz, kadroluyuz biz” K10.

Günümüzde sendikalaşma oranları giderek düşmektedir. Çalışma koşullarının Fordist- Taylorist fabrikalara benzetilmesi açısından da çağrı merkezleri sendikaların örgütlenmesi gereken önemli boş alanlardır. Sektörde sendikalaşma oranlarının artırılması öncelikle çalışanların sendikal hakları konusunda bilgilendirilmesi ile başlayacaktır. Sendikal bilincin artması ve sendikaların çalışan sorunlarını çözmeye yönelik yapabileceklerinin çalışanlara anlatılması bu sektördeki sendikalaşma oranlarını arttıracaktır. Sendikal örgütlenme ve baskının sektördeki bazı yıpratıcı çalışma koşullarını yumuşatması kuvvetle muhtemeldir. Yapılan bazı çalışmalarda (Taylor ve Bain, 1999) sendikaların bu sektörde bir takım kazanımlara yol açtığını göstermektedir.

Memnun Olunan Yönler Temasına İlişkin Sonuçlar

Yaşanan pek çok sıkıntıya rağmen çalışanların neden çağrı merkezinde çalışmayı seçtikleri ve sürdürdüklerini belirleyebilmek için katılımcılara “işinizin memnun edici tarafları nedir?” sorusu yöneltilmiştir. Verilen yanıtlar 5 alt temada yoğunlaşmıştır. Şekil 7’de alt kodlar gösterilmiştir.

Şekil 7. Memnun Olunan Yönler Teması Alt Kodlarına İlişkin Frekanslar

Katılımcılar yaptıkları işin en memnun edici tarafı olarak genç ve kafa dengi çalışma arkadaşlarını görmekte dirler (% 70). “İşi çekilir kılan tek şey arkadaşlık ortamı” K2 ve “Arkadaş ortamı beni burada tutan yegane şey” K5 gibi ifadeler çalışma ortamındaki genç ve dinamik ortamın bir motivasyon ve işe bağlılık unsuru olarak görüldüğünü ortaya koymaktadır. Çağrı merkezlerinde çalışanların işlerinden memnuniyet konusunda % 50 oranında vurguladıkları diğer faktör yapılan işle ilgili verilen eğitimlerin ve çağrılarda karşılaşılan sorunların bireysel iletişim, sorun çözme becerisi ve kriz yönetme gücünü geliştirmesidir.

Katılımcılar gerek düzenli olarak verilen eğitimlerde gerekse günlük deneyimleri sonucunda kişisel gelişim sağladıklarını, deneyim kazandıkları ifade etmişlerdir. Bazı katılımcı ifadeleri şu şekildedir;

“Sosyal hayatımda karşılaştığım sorunları farklı bakış açısından çözebilmemi sağlıyor, aldığım eğitimler kendini geliştirme fırsatı veriyor” K9.

“Yeni bir şeyler kazandırıyor, kendini ifade etme özgürlüğün oluyor” K1.

Çağrı merkezlerinin gençler tarafından tercih edilmesinin diğer bir nedeni de asgari ücret ve sosyal güvence sağlayan masa başı iş ve plaza çalışanı olmaktır. Katılımcılar da % 40 oranında bu sonucu vurgulamışlardır. Günümüz koşullarında genç ve yükseköğretim mezunu işsizlik oranları çok yüksek olduğu için gençler mezuniyet sonrasında uzun süreli işsiz kalmakta ya da işsiz kalmaktansa bazı işleri tercih etmek durumunda kalmaktadırlar. Katılımcılardan bazıları daha önceki işlerinde bedenen çok yoruldukları ve vardiyalı çalıştıklarını, çağrı merkezinde ise “hiç olmazsa masa başında çalıştıklarını ve mesaiye kalmadıklarını” ifade etmişlerdir.

“Fiziki yapı olarak tam bir plaza merkezi” K5.

“Daha sert işlerde çalıştım, daha böyle gecesi gündüzü olmayan... Kışın sıcak, yazın soğuk, masa başı, rahat olacak şekilde bir iş istiyordum, hayalim buydu. İki sene önce tam hayalimdeki gibi girdim, rahatlığından konumundan dolayı. Bir çalışan işin servisi, yemeği var, masa başı işi, bilgisayar başındasın. Başka arkadaşlarımız var, maaşı yatmıyor, SGK sı yatmıyor. Bizim günü gününe yatıyor mesela” K10.

Hafta sonu tatili ve servis olanağı katılımcıların diğer memnuniyet belirttiği alt kodlar olmuştur. Araştırmanın yapıldığı işyerinde “işler yoğun olduğu ve hedefler tutmadığı zaman” hafta sonu çalışması yapılmakta ve fazla çalışma ödemesi yapılmamasına rağmen katılımcılar hafta sonu çalışmamalarını işlerinin avantajı olarak görmekte (% 30). Evlerinden işe servis aracı ile ulaşım da katılımcıların avantaj olarak belirttiği sosyal haklardandır (% 20).

Katılımcıların en çok değindikleri temalar ve alt kodlara ilişkin kod matrisi Şekil 8’de gösterilmiştir. Kod matrisinden görüldüğü üzere katılımcıların en yoğun olarak vurguladıkları alt kodlar; meslek hastalığı, yönetici ve müşterilerle yaşanan sorunlar olmuştur. Yoğun olarak değinilen diğer alt kodlar, sendikalara yönelik olumlu tutum, yaptıkları işin geçici bir iş olarak görülmesi, ücret ve primler, mola süreleri ve satış baskısıdır.

Kod Sistemi	katılımcı 1	katılımcı 2	katılımcı 3	katılımcı 4	katılımcı 5	katılımcı 6	katılımcı 7	katılımcı 8	katılımcı 9	katılımcı 10	TOPLAM
Çalışma Koşulları											0
Çalışma Süresi											5
Ücret ve Primler											9
Mola Süreleri											8
İş Yoğunluğu											5
Kontrol											2
Satış Baskısı											8
Memnun Olunan Yönler											0
Haftasonu Tatili											3
Genç Çalışma Arkadaşları											7
Plaza Çalışmanı Olmak											4
Servis Olanakları											2
İletişim Gücünün Gelişmesi											5
Kariyer Olanakları											0
Terfi Olanaklarının Sınırlılığı											4
Liyakat Sorunu											8
Geçici İş Olarak Görülmesi											9
Katı Performans Değerlendirme											6
Sendikalaşma											0
Sendikalara Yönelik Olumlu Tutum											9
Eksik Sendikal Bilgi											6
Karşılaşılan Sorunlar											0
Müşterilerle İlgili Sorunlar											8
Yöneticilerle İlgili Sorunlar											9
Düşük İş Tatmini											9
İş Sağlığı ve Güvenliği											0
Meslek Hastalığı											23
Fiziki Koşullar											10
TOPLAM	10	21	18	14	14	14	15	15	22	16	159

Şekil 8. Tema ve Alt Kodlara İlişkin Kod Matrisi

Sonuç

Bilgi sektörünün yükselişi ile sanayi toplumundaki üretim sürecinde bazı köklü değişiklikler yaşanmıştır. Bilgi toplumunda ekonomik büyümenin kaynağı bilginin üretilmesi ve işlenmesi haline gelmiştir. Geleneksel sanayi üretimindeki sermayenin yerini “insan ve bilgi” sermayesi almıştır. Üretim sürecinin başlıca aktörleri arasında bilgisayarlar, telekomünikasyon araçları ve yeni teknolojiler sayılmaktadır. Bu dönüşüm bazı meslekleri ortadan kaldırırken iletişim ve teknoloji temelli bazı meslekleri de üretmiştir. Çağrı merkezleri bilgi toplumu sonrası hızla artmaya başlayan yeni bir iş alanı olarak karşımıza çıkmıştır.

Çağrı merkezi çalışanları, bilgi toplumunun beyaz yakalı çalışanları olmasına rağmen çalışma koşulları bakımından Fordist üretim sistemine benzer ve Taylorist ilkelere maruz bir görünüm sergilemektedirler. Geneli yükseköğrenim mezunu, iyi giyimli ve güzel Türkçe konuşan, genç, plaza çalışanı görünümündeki bu gençler aslında tam zamanlı ve sigortalı bir iş bulmaları karşılığında sanayi devrimi işçilerinin güncel bir şekline bürünmüşlerdir. Çağrı merkezleri rutin ve standart işlerin yapıldığı, iş yoğunluğunun, kontrol ve denetimin, işgücü devrinin çok yüksek olduğu olumsuz çalışma koşullarına sahip çalışma alanları olarak karşımıza çıkmaktadır. Bilgi çağının yarattığı işgücü tipi esnek çalışan, bireysel pazarlık gücü ve vasıfları yüksek bir görünümde. Oysaki çağrı merkezleri nitelikli, eğitilmiş, bilgi işçisi vasıflarındaki işgücünden Fordist-Taylorist beklentilerini sürdürmektedir. Bilgi işçisinin yaşadığı avantajlar çağrı merkezi çalışanları için söz konusu olmadığı gibi bu çalışanların sanayi devrimi dönemine benzer kötü koşullara maruz kalmaktan kurtulamamaktadır. Bu özellikleri itibari ile bazı yazarlarca (Taylor ve Bain, 1999; Başbuğ vd. 2010: 260; Özkan, 2013: 65; Doğanay, 2016: 53; Bulut ve Ataay, 2017: 4-5; Yücesan-Özdemir, 2019: 199) çağrı merkezleri “zihinlere üretim bandı kuran” modern dünyanın fabrikaları olarak tasvir edilmektedir.

Bu araştırmada çağrı merkezlerinde çalışan müşteri temsilcilerinin çalışma yaşamındaki sorunları belirlenmeye çalışılmıştır. Literatürde gelen arama alan müşteri temsilcilerinin sorunlarına yönelik araştırmalar mevcuttur. Giden arama yapan müşteri temsilcilerini ayrıca ele alan bir araştırma bulunmamaktadır. Giden arama yapan müşteri temsilcileri müşterilerin müsait olup olmadığını bilmeksizin arama yaptıkları için ve “satış yapma” baskısı altında olmaları nedeni ile ekstra baskı hissedebilmektedirler. Bu nedenle bir bankanın giden arama yapan müşteri temsilcileri çalışma grubu olarak seçilmiştir.

Araştırmada cevabı aranan ilk soru müşteri temsilcilerinin karşılaştıkları sorunlar olmuştur. Müşteri temsilcilerinin karşılaştıkları sorunlar literatürdeki sonuçlara uygun 5 tema ile gruplanmıştır. Araştırma sonucunda katılımcıların tamamının çağrı merkezinde çalışmaya başladıktan sonra duyma kaybı, kronik faranjit ve ses teli iltihabı, baş ağrısı gibi şikayetler yaşamaya başladıkları tespit edilmiştir. Çalışma saatleri haftada 45 saat olmakla birlikte “gerekli görüldüğü takdirde” çalışanlar hafta sonu da çalıştırılmakta ve bu çalışma fazla çalışma olarak sayılmamaktadır. Çalışanlar asgari ücret artışı prim usulü ile çalışmakta ancak prim alma koşulları yüksek hedefleri tutturma, çağrıları çok kısa sürede

tamamlama ve hiç hata yapmama koşullarına bağlı olarak zorlu koşullara bağlanmıştır. Katılımcılar yaptıkları işin karşılığında ücret ve primin çok yetersiz olduğunu ifade etmektedirler.

Çalışma koşullarını zorlu hale getiren diğer önemli bir nokta günlük alınan çağrı süreleri ve karşılığında kullanılan mola süreleridir. Çağrılarının otomatik bilgisayar dağıtıcısı tarafından yönlendirilmesi sonucu telefonu kapanan müşteri temsilcisine neredeyse 10 saniye aralıklarla yeni çağrı bağlanmaktadır. Bu durum katılımcıların mola süreleri dışındaki zamanlarının önemli bir kısmını çağrıda geçirdiklerini göstermektedir. Elli dakikalık çağrı süresi sonunda 10’ar dakikalık molalar çalışanların dinlenmesi, nefes alması, temel ihtiyaçlarını karşılaması için yetersiz kalmaktadır. Katılımcıların tamamı çağrı sürelerinin bu kadar aralıksız olmasının işi “sürekli yapılabilir, emekli olunabilir” bir iş olmaktan çıkardığını belirtmektedirler.

Diğer yandan yapılan çağrılar kayıt altına alınarak çalışanların çok sıkı ve sürekli bir denetim altına alınması sağlanmaktadır. Takım liderleri de sürekli çalışanlar arasında dolaşım gözetim yapmaktadır. Birkaç dakika çağrı almayan müşteri temsilcileri kontrol edilerek hemen yeni çağrı bağlanmasını sağlanmaktadır. Verilen yüksek hedefler de çalışanlar üzerinde zorlayıcı bir baskı oluşturmaktadır. Satış baskısı oluşturmak için yüksek hedefler konulmakta, üstün performans göstererek bu hedeflere ulaşanlara aynı gün daha yüksek hedefler verilmektedir.

Çağrı merkezlerini çalışabilir mekanlar olmaktan uzaklaştıran diğer bir faktör de kariyer olanaklarının sınırlılığı ve yükselme önündeki engellerdir. Çağrı merkezleri içinde terfiler takım lideri ve şeflikle sınırlı bulunmaktadır. Katılımcılar terfilerde liyakat sorunundan bahsetmekte ve yükselmelerin sıklıkla kurum dışından sağlandığını ifade etmektedirler. İş yoğunluğu, işin yüksek nitelik gerektirmemesi, monotonlaşması yanında bir de yükselme olanaklarının sınırlılığı çalışanların çağrı merkezlerini “geçici bir iş” olarak görmelerine neden olmaktadır. Emekliliğe kadar giden bir kariyer yolu olarak görülmediği gibi işsiz kalmanın bir alternatifi olarak değerlendirilmektedir.

İkinci araştırma sorusu giden arama yapan müşteri temsilcilerinin yaşadıkları sorunların farklılaşım farklılaşmadığıdır. Gelen arama yapan müşteri temsilcilerinin görev tanımı arayan müşterilerin sorunlarına çözüm bulmak iken giden arama yapan müşteri temsilcileri bir “pazarlama” görevi

üstlenmektedir. Bu anlamda temel sorunlar benzer olmakla birlikte giden arama ekibi kendilerine satış hedefi konulduğu ve hedefe ulaşılmadığında ayrıca performans ve baskı sorunları yaşadıklarından bahsetmişlerdir. Satış hedefini tutturamayan müşteri temsilcileri hafta sonu fazla çalışma yapmakta ve bunun için ayrıca ücret almamaktadırlar.

Diğer araştırmalardan farklı olarak çalışanların zorlu koşullara rağmen neden çağrı merkezinde çalışmak istedikleri sorgulanmıştır. Bu çerçevede katılımcıların çağrı merkezlerinde çalışmanın avantajı olarak gördükleri noktalar sorgulanmıştır. Katılımcılar genç çalışma arkadaşları ile birlikte olmayı, işsizlik ortamında masa başı ve plaza çalışanı olmayı, hafta sonu tatili ve vardiyasız çalışmayı avantaj olarak görmektedirler. Ancak araştırmanın yapıldığı giden arama ekibi dışındaki çağrı merkezlerinde vardiyalı çalışma ve hafta sonu çalışması olduğu bilinmektedir. Dolayısıyla bu avantaj her çağrı merkezi çalışanını kapsamamaktadır. Katılımcılar “bu işi başkasına önerir misiniz” sorusuna “işsizlerse evet, yoksa etmem” yanıtını vererek avantaj olarak sayılan hallere rağmen tercih edilebilir meslek olmadığını belirtmişlerdir. Elde edilen bu bulgu gençlerin masa başı olması ve sigortalarının zamanında yatması koşuluyla memnun olmadıkları bir işte çalışmaya mecbur kaldıklarını gösterir niteliktedir. İşsizlik oranlarının tüm dünyada arttığı günümüzde bu sektörün genç iş arayanları sömürdüğü düşünülebilir.

Sektörde yaşanan sorunlar 2013 yılında ÇSGB tarafından hazırlanan bir raporla ortaya konmuş olmasına rağmen, 2020 yılında gerçekleştirilen bu araştırmada pek çok sorunun düzeltilemediği görülmektedir. Sendikacılık oranları çağrı merkezi çalışanları arasında çok düşüktür. Sendikalar işgücü devrinin yüksek olmasının da etkisiyle çağrı merkezlerinde örgütlenmekte güçlük yaşamaktadır. Diğer yandan çalışanların bireysel ve kolektif sendikal özgürlükler ve haklar konusunda yeterli bilgiye sahip olmadıkları görülmektedir. Çağrı merkezlerinde yaşanan sorunların çözümünde sendikalar ve toplu iş sözleşmelerinin önemli rol oynayacağı düşünülmektedir. Sendikalar bu çalışanların bilinçlenmesi ve sendikalaşması için özel bir çaba sarf etmelidir. Bu araştırmada katılımcıların sendikal haklarına ilişkin bilgilerinin eksik olmasına karşılık sendikalara yönelik olumlu tutumları olduğu belirlenmiştir. Sendikal bilginin artırılması ile olumlu tutuma sahip çalışanların sendika üyesi olması sağlanabilecektir. Bundan sonraki çalışmalarda çağrı merkezi çalışanlarının sendikalaşması önündeki engeller incelenebilir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynakça/References

- Akal, D. (2016). *Çağrı Merkezi Çalışma Ortamının Elektromanyetik Alan Ölçümü ile İş Sağlığı ve Güvenliği Yönünden Değerlendirilmesi*, Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Kazaların Çevresel ve Teknik Araştırması Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi: Ankara.
- Aktan, C. C. ve Tunç, M. (1998). Bilgi Toplumu ve Türkiye, *Yeni Türkiye*, Ocak- Şubat, ss. 118- 134.
- Baltacı, A. (2018). Nitel Araştırmalarda Örneklem Yöntemleri ve Örnek Hacmi Sorunsalı Üzerine Kavramsal Bir İnceleme, *Bitlis Eren Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 7, Sayı: 1, Haziran, ss. 231- 274.
- Başbuğ, G.; Ballı, E. ve Oktuğ, Z. (2010). Duygusal Emegın İş Memnuniyetine Etkisi: Çağrı Merkezi Çalışanlarına Yönelik Bir Çalışma, *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, Cilt: 58, Sayı: 1, ss: 253- 274.
- Bulut, U. Ve Ataay, A. (2017). Çağrı Merkezlerinde Çalışan Performansını Etkileyen Faktörler: Bir İnceleme, *İşletme Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 4, ss. 1- 16.
- Çağrı Merkezleri Derneği (2019). Türkiye Çağrı Merkezi Pazarı, 2019 Verileri, www.cagrimerkezleriderneği.org/Public/Upload/Catalog/50V8UZISEIAEOGG.pdf (Erişim Tarihi: 04.04.2020)
- Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (2013). Çağrı Merkezlerinde Çalışma Koşullarının İyileştirilmesine ve Sosyal Tarafların Bilinçlendirilmesine Yönelik Teftiş Programı Sonuç Raporu, İş ve Teftiş Kurulu Başkanlığı, Yayın No: 58, Ankara.
- Çelik, N. (2016). Türkiye’de Çağrı Merkezi Sektörü Sorunlarının Çözümüne Yönelik Bir Kara Destek Sistemi Geliştirme, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 42, Şubat, ss. 1445- 1453.
- Çil, Ş. (2007). 4857 Sayılı İş Kanununa Göre Fazla Çalışma ve Fazla Sürelerle Çalışma, *Çalışma ve Toplum*, Sayı: 3, ss.57-79.
- Doğanay, S. (2016). İş Örgütlerinde Kontrol ve Rıza Mekanizmalarının İşleyişi, *Yönetim ve Organizasyon Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 2, Ekim, ss. 31- 58.
- Erdem, Z. (2005). Sanayi İşçisi”nden “Bilgi İşçisi”ne: Yeni Ekonomi’nin Değişen İşçi Tipi, *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, Sayı: 49, ss. 541- 566.

- Erinç, Ç. D. (2007). *Çağrı Merkezlerinde Çalışma Yaşamı*, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İnsan Kaynakları Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya.
- Grebner, S.; Semmer, N.; Faso, L. L.; Gut, S.; Kalin, W. ve Elfering, A. (2003). Working Conditions, Well-Being, and Job Related Attitudes Among Call Centre Agents, *European Journal of Work and Organizational Psychology*, Cilt: 12, Sayı: 4, ss. 341-365.
- Gümüş, M. (2002). Günümüzün Gelişen Sektörü Çağrı Merkezleri, *Sakarya Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 6, sayı: 2, Temmuz, ss. 134- 141.
- Karademir, Ö.; Karakulle, İ. (2013). Bilgi Toplumunda Sekreterlik Mesleğine Genel Bakış, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2013/ 1, ss. 207- 221.
- Karademir, E.; Sarıkahya, E.; Altunsoy, K. (2017). Fen Bilimleri Öğretmenlerinin Beceri Kavramına Yönelik Algıları: bir Olgubilim Çalışması, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 18, Sayı: 1, Haziran, ss. 53- 71.
- Keser, A. (2006). Çağrı Merkezi Çalışanlarında İş Yükü ile İş Doyumu İlişkinin Araştırılması, *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 11, Sayı: 1, ss. 100- 119.
- Kurt Uğur, P. (2010). *Çalışma Hayatının Kalitesi ve Çağrı Merkezi Uygulamaları*, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Lewig, K A; Dollard, M. F. (2003). Emotional Dissonance, Emotional Exhaustion and Job Satisfaction in Call Centre Workers, *European Journal of Work and Organizational Psychology*, Cilt: 12, Sayı: 4, ss. 366- 392.
- Man, F. ve Selek Öz, C. (2009). Görüldüğü Gibi Olmamak Ya Da Olduğu gibi Görünmemek: Çağrı Merkezlerinde Duygusal Emek, *Çalışma ve Toplum*, Cilt: 20, Sayı: 1, ss. 75- 94.
- Menteşe, B. ve Es, M. (2017). Türkiye’de Çağrı Merkezlerinde Çalışma İlişkileri: Yalova, Elazığ ve Şanlıurfa Örneği, *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl: 8, Sayı: 14, Ekim, ss. 23- 50.
- Okur, A. (2018). *Çağrı Merkezi Operatörlerinin Çalışma Şartlarının İş Sağlığı ve Güvenliği Açısından Değerlendirilmesi*, Üsküdar Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İş Sağlığı ve Güvenliği Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Özkan, G. (2013). Çağrı Merkezlerinde Duygusal Emek ve Örgütsel İletişim, *Selçuk İletişim Dergisi*, Cilt: 7, Sayı: 4, ss. 64- 80.
- Parlak, Z. ve Çetin, B. I. (2007). Bilgi Toplumu ve Bilgi İşçisi Bağlamında Çağrı Merkezleri: Emek Süreci, İş ve İstihdam, *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, ss. 107- 134.

- Seçkin, E. ve Ökten, A. N. (2009). Az Gelişmiş Bölgelerin Gelişmesinde Bir Fırsat Olarak Çağrı Merkezleri, *Megaron Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 3, ss. 191- 202.
- Seçkin, E. ve Ökten, A. N. (2016). Emek Piyasasındaki Bölünme: Türkiye’de Çağrı Merkezi Sektörü, *Toplum ve Bilim Dergisi*, Sayı: 135, ss. 74- 91.
- Selvi, Ö. (2012). Bilgi Toplumu, Bilgi Yönetimi ve Halka İlişkiler, *Gümüşhane Üniversitesi, İletişim Fakültesi Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 3, Mart, ss. 191- 214.
- Tartanoğlu, Ş. (2014). *Çağrı Merkezlerinde Denetim-Direnış İlişkileri Bağlamında Enformel Örgütlenmenin Koşulları ve Sonuçları: Çağrı Merkezi Çalışanları Derneği Örneği*, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Bursa.
- Taylor, P. ve Bain, P. (1999). An Assembly Line in the Head: Work and Employee Relations in the Call Centre, *Industrial Relations Journal*, Cilt: 30, Sayı: 2, ss. 101- 117.
- Taylor, P. ve Bain, P. (2001). Trade Unions, Workers’ Risghts and the Fronties of Control in UK Call Centres, *Economic and Industrial Democracy*, Cilt: 22, Sayı: 1, ss. 39- 66.
- Turgut, F. (2014). *Tükenmişlik Sendromuna Etki Eden Faktörler (Antalya 112 Acil Çağrı Merkezi Çalışanları Örneği)*, Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Yönetimi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Türkiye Bankalar Birliği (2019). Çağrı Merkezi İstatistikleri, İstatistiki Raporlar, Rapor kodu: DT23, Temmuz.
- Törün, A. (2006). *Müşteri İlişkileri Yönetiminin Araçlarından Biri Olarak Çağrı Merkezleri, Çağrı Merkezi Bölümü Çalışanları ve Memnuniyet: Bir Araştırma*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Yaşar, A.; Alpsoy, F.; Taçgın, E. (2016). Çağrı Merkezlerinin İş Sağlığı ve Güvenliği Açısından Değerlendirilmesi, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 7, Sayı: 1, ss. 1- 29.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Seçkin Yayınevi, Ankara.
- Yorgun, S. (2005). Türk Sendikacılığında Yeni Yönelişler ve Alternatif Öneriler, *Çalışma ve Toplum Dergisi*, 2005/ 3, ss. 137- 162.
- Yücel Tüfekçioğlu, E. (2015). *3 farklı Bölgedeki Çağrı Merkezi Çalışanlarında Genel Sağlık Durumu ve Tükenmişlik Düzeyi*, İstanbul Üniversitesi, Cerrahpaşa Tıp Fakültesi, Halk Sağlığı Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi, İstanbul.
- Yücesan-Özdemir, G. (2019). *Anlatılan Senin Hikayendir, Çağrı Merkezinde Çalışmak*, Notabene Yayınevi, İstanbul.
- Zaim, H. (2005). Yeni Gelişmeler Işığında Bilgi İşi ve Bilgi İşçisi, *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, Sayı 49, ss. 589- 610.

The Impact of NEET and Labor Market Indicators on Human Development: A Panel Data Analysis for EU-28 Countries

Ufuk Bingöl¹ , Fatih Ayhan²

Abstract

This study aims to investigate the effect of education, unemployment and not-in-education employment or training (NEET) population on human development in the EU-28 countries during the 2004-2018 period by using panel data analysis. According to the panel data analysis results with Common Correlated Effects Mean Group (CCEMG) estimator, the variables unemployment (UNE) and education (EDU) are statistically significant in explaining Human Development Index (HDI) across the panel. In contrast, the variable NEET is found to be not statistically significant, but the obtained coefficient is in the expected direction. In this case, a 1% increase in the UNE variable decreases HDI by 0.01%, and a 1% increase in the EDU variable increases HDI by 0.30%. The model appears to be statistically significant. According to the regression estimation results based on for each country, the coefficients vary quantitatively and statistically. Still, it is noteworthy that the NEET variable, which is statistically insignificant throughout the panel, varies statistically from unit to unit. These results confirm that NEET and HDI are negatively correlated in Czechia, Denmark, Finland, and Germany, while positively correlated in France, Poland, and Portugal.

Keywords

Human Development, Neet, Unemployment, Panel data analysis

JEL Classifications: E24, O15, C23

1 Corresponding author: Ufuk Bingöl (Asst. Prof. Dr.), Bandırma Onyedi Eylül University, Manyas Vocational School, Department of Management and Organization, Balıkesir, Turkey. E-mail: ubingol@bandirma.edu.tr, ORCID: 0000-0003-1834-842X

2 Fatih Ayhan (Assoc. Prof. Dr.), Bandırma Onyedi Eylül University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Economics, Balıkesir, Turkey. E-mail: [HYPERLINK "mailto:fayhan@bandirma.edu.tr" fayhan@bandirma.edu.tr](mailto:fayhan@bandirma.edu.tr) ORCID: 0000-0002-7447-5506

To cite this article: Bingöl, U., & Ayhan, F. (2020). The Impact of NEET and Labor Market Indicators on Human Development: A Panel Data Analysis for EU-28 Countries. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 79, 441-468. <https://doi.org/10.26650/jspc.2020.79.0158>

Introduction

The economic policies of countries differ according to development criteria in line with their growth and development goals. In this sense, the development potentials of countries have been measured with monetary criteria since the mid-twentieth century in determining their economic growth. However, this reliance on monetary criteria for determining economic growth and development neglects the socio-economic parameters of countries, such as capacity utilization, access to education and health services, quality of life, and sustainability. These socio-economic parameters are measured with the “Human Development Index (HDI)” in Human Development Reports created by the United Nations Development Program (UNDP) annually since 1990. Currently, UNDP measures the HDI of 189 countries. (UNDP, 2019). HDI is an index that allows the measurement of essential components of social policy such as education, health, as well as per capita income, which is aimed to increase the welfare level of the society. However, according to the literature, there are some deficiencies in the content of HDI since the employment structure as well as the unemployment issues and parameters should also be considered essential indicators of the countries’ socio-economic development besides the HDI (Taner et al., 2011). In addition to the unemployment problem in the world, especially in developing countries, the impact of the population that is not in education or employment linked to the unemployment problem on economic development emerges as a notable field worth studying. Long-term unemployment and NEET status especially have severe consequences for economic growth and development (Quintano et.al., 2018). The primary motivation of this study is to examine the relationship between unemployment, NEET, and HDI. In this context, it will be useful to examine the relationship between HDI, unemployment, NEET, and education in the EU member countries, which have completed the economic and monetary union process and are the most successful group in terms of economic integration today. The reason for this analysis being based specifically on the EU member countries is that it is a prosperous area on the way to economic integration and because it has a heterogeneous structure of countries from different levels of development, it has the potential to create an infrastructure in order to generalise the analysis results. For this purpose, the HDI, unemployment, and NEET data and the World Bank Education index data of the 28 EU member countries between the years 2004-2018 have been analyzed with the panel data analysis method.

This study consists of three parts. The first part presents a conceptual framework on human development, unemployment, and NEET. The second part examines the literature within the scope of the study. The third part shares the findings of the study conducted with econometric methods. Subsequently, the study will be completed with an evaluation of the findings in the conclusion section.

Conceptual Framework

Human Development Index

Approaches from the past to present that link human development with economic growth has been insufficient in increasing prosperity, solving poverty, and other social problems. From this point onwards, many scientists and international institutions have been trying to create critical indicators of the societies' social development by measuring human welfare since the 1960s (Stanton, 2007). The United Nations (UN) Social Development Research Institute published the "The Level of Living Index," in 1966, which was limited to 20 countries under the categories of basic physical, cultural, and luxury needs, followed by "The Development Index" in 1972, which included nine social and economic indicators. In the same year, OECD developed the "Estimated GNP Per Capita Index" with five social indicators for 82 developing countries. In 1975, the UN Economic and Social Council prepared a report for 140 countries consisting of two social indicators, literacy and expected lifetimes; and five economic indicators, energy, GDP production share, export production share, number of telephones, and non-agricultural employment. In 1976, the International Labour Organization (ILO) started to prepare a report within the scope of the basic needs approach in development. In 1979, the Overseas Development Council developed the "Physical Quality Index of Life" for monitoring progress in health, hygiene, education, and women's status, which included expected life expectancy, infant mortality and literacy rates as well as including GDP, whose output was however not measured (Morris, 1979). To complement the missing points of this index in quality of life measurement, Camp and Speidel (1987) developed and published the Human Suffering Index, which includes social indicators such as access clean drinking water, energy consumption, the number of calories that people need to take daily and so on, in addition to economic growth indicators such as urban population growth, increase in labor force participation rate and so forth (Kelley, 1989).

In addition to the indices mentioned above, the IMF and World Bank's budget management, which has been supporting developing countries to manage the costs of structural arrangements for human development since the 1980s, was influential on growth, but its effect on problems such as the HIV/AIDS epidemic period, the increase of crime rates, environmental pollution etc. was very low (Haq, 1995). With the idea that the increase in income per capita is not enough to measure human development alone, Mahbub ul Haq submitted a proposal to create a human development report to UNDP in Spring 1989. In May 1990, the first human development report was published by the Oxford University Press, which included concept and measurement method and examined the relationship between economic growth and human development. Following this development, The Human Development Report and HDI had been published annually under various themes. Finally, in 2019, the Human Development Report for 189 countries was published with the theme "Beyond income, beyond averages, beyond today: Inequalities in human development in the 21st century" (UNDP, 2019). Various changes have occurred in index calculations since the date of its first publication due to the emergence of new data and methods that can be added to the elements forming the HDI (Uğur, 2017). These changes are shown in Table 1.

Table 1

Calculation Dimensions and Indicators of HDI (Source: UNDP, 2009; 2010; 2019)

1990-2009			
Dimensions	Indices	Min.	Max.
Long and Healthy Life	Life expectancy at birth (Year)	25	85
Knowledge (Education)	Adult Literacy (%)	0	100
	Gross Enrolment Ratio (%)	0	100
A Decent Standard of Living	GDP (PPP, \$)	100	40.000
Combination	ARITHMETIC MEAN		
2010-2019			
Dimensions	Indices	Min.	Max.
Long and Healthy Life	Life expectancy at birth (Year)	20	83,2
Knowledge (Education)	Expected years of schooling	0	20,6
	Mean years of schooling	0	13,2
A Decent Standard of Living	GNI (PPP, \$)	100*	75000*
Combination	GEOMETRIC MEAN		

*Values can vary according to highest countries

There are three criteria in the HDI regarding the current calculation method: long and healthy life, knowledge, and a decent standard of living. Under these three criteria, the sources of the indices are shown in Table 2.

Table 2

HDI Indices' Data Source(s) (Source: UNDP; 2019)

Indices	Source(s)
Life Expectancy at Birth	UNDESA
Expected Years of Schooling	UNESCO ICF Macro Demographic and Health Surveys UNICEF Multiple Indicator Cluster Survey OECD
Mean Years of Schooling	UNESCO Statistic Institute Access to Education Dataset (Barro & Lee (2018)) ICF Macro Demographic and Health Surveys UNICEF Multiple Indicator Cluster Surveys OECD
GNI Per Capita	World Bank IMF United Nations Statistic Division

HDI is calculated in two steps. In the first step, dimension indices are calculated. In the creation of dimension indices, as shown in the formula below, the ratio of the difference between the actual indicator value and the lowest indicator value of the relevant country to the difference between the highest indicator value and the lowest country indicator value is calculated (UNDP, 2019).

$$\text{Dimension Index} = \frac{\text{Actual Value} - \text{Minimum Value}}{\text{Maximum Value} - \text{Minimum Value}}$$

In the second step, the HDI is calculated according to the following formula by taking the geometric mean of the indices of the relevant dimensions (UNDP, 2019):

$$\text{HDI} = (I_{\text{Health}} \cdot I_{\text{Education}} \cdot I_{\text{Income}})^{1/3}$$

The HDI value calculated above is expected to be between 0 and 1. In this context, since 2014, fixed achievement categories have been determined for human development values according to these values (UNDP, 2019). Determined fixed achievement categories are presented in Table 3:

Table 3

Human Development Categories (Source: UNDP; 2019)

Definition	Values
Very high human development	0.800 and above
High human development	0.700–0.799
Medium human development	0.550–0.699
Low human development	Below 0.550

The HDI values of EU 28 countries calculated by UNDP by years are shown in Figure 1 below:

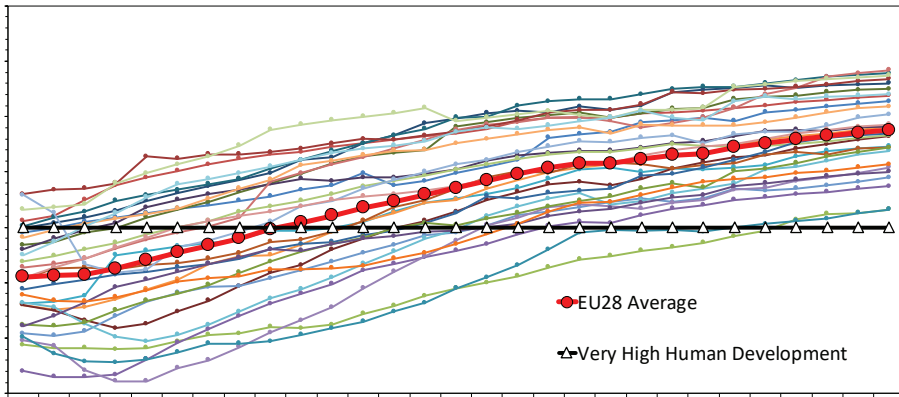

Figure 1. HDI Scores of EU28 Countries according to Years (Source: UNDP; 2019)

As shown in Figure 1, it is noteworthy that the index scores of all 28 EU countries have a rising trend since the year HDI was first published. After 2014, all EU countries are found in the Very High Human Development category. Furthermore, there are thirteen countries (Bulgaria, Croatia, Greek Administration of Southern Cyprus (G.A.S.C.), Estonia, Greece, Hungary, Italy, Latvia, Malta, Poland, Portugal, Romania, and Slovakia) that have not yet reached the EU28 average.

Relationship between HDI, Unemployment, NEET and Education

Various criticism has emerged over the years that the HDI, which had emerged initially as a result of the criticisms directed to the approaches that relate socio-economic development to growth, is insufficient to cover all aspects of development (e.g. Aturupane et al., 1994; Kelley, 1989; Morris, 1979). Taking these critics' points into consideration, new indices were developed with the HDI in the following periods. In this context, the development process started with the Human Poverty Index, and continued on with indices such as Multidimensional Poverty Index: Developing countries, Inequality-adjusted Human Development Index, Gender Development Index, Gender Inequality Indices. In order to understand the impact of poverty on human development, the Human Development Index

(HDI) developed by the UNDP based on the capability approach of Amartya Sen (1999) should be examined in terms of the transformation into income-capability deficiency. As a result of this transformation, the negative effect that the labour income loss the majority of the society experiences has on welfare because of the unemployment problem is taken into consideration at a very limited scale in the above-mentioned indices. At this point, it should be remembered that, depending on the development level of the countries (i.e. developed and developing countries) as well as the education level of the workforce, employment contributes positively to human development with its anti-poverty effect (Karnani, 2011). Proper orientation of the workforce, especially for the youth starting with their education, is significant for the development of the country and the social increase of the human capital. For example, individuals who participate in the workforce can gain new skills by improving their existing qualifications after being included in the work-life. Consequently, from the view of the human capital perspective, a high education level is a tool of human development and the most important goal of the development process as well as the employability benefit (Flores-Crespo, 2007). Education and skills is one of the basic criteria for individuals to obtain better living conditions. The educated workforce concept is important for individuals for better job conditions, higher income, and non-economic social actions. In this sense, education level and welfare are in direct relation. A high level of education leads to increased welfare.

Various suggestions have been presented to this day to improve the accuracy while measuring human development, such as the inclusion of the workforce employment level and the unemployment level as the index's sub-dimensions and indicators (Taner et al., 2011). However, while education indicators are still included in HDI, unemployment, and employment criteria are not yet included in the index. OECD measures human development for member countries with 11 welfare criteria, including employment and unemployment indicators in the content of Better Life Index published since 2011 (OECD, 2014). Another important dimension of human development and its relation to human capital is the position of youth in labour markets. A negative impact of staying away from labour markets and education due to various reasons regarding the individuals' personal capital formation is that it limits the human capital development and employability indirectly (Côté, 1997 in Bynner & Parsons, 2002).

Literature Review

Many studies in the literature examine the relationship between economic growth and human development from various aspects. In these studies, it was observed that the effect of economic growth on human development depends on various factors including labor markets indicator's impact, but it has a predominantly positive effect.

Aturupane et al. (1994) explained the relationship between poverty, human development, and economic growth with cross-country data, the logistic regression method, and examples from the countries Sri Lanka and Pakistan. It was determined that income growth is not the leading parameter when it comes to improvements to human development social indicators.

Ranis et al. (2000) analyzed the relationship between economic growth and human development in developing countries between the years 1960-1992 using the OLS regression method. The analysis results showed that there was a necessary but insufficient and repetitive process between the improvement of human development and economic growth. In light of these findings, they concluded that economic growth would not be sustainable without efforts to increase human development.

Suri et al. (2010) analyzed the relationship between sustainable economic growth and human development using the panel data method. The analysis revealed the necessity of implementing successful policies not only for the impact of human development on economic growth, but also for sustainable growth.

Ulaş and Keskin (2017) analyzed the relationship between human development and economic performance by using AHP and TOPSIS multi-criteria decision-making methods on the data from 20 European countries between the years 2000-2014. The analysis showed a positive effect in line with the current literature.

Aydin (2019) examined the relationship between human development and economic growth in Turkey between the years 1990 to 2017 using ARDL and Panel Bootstrap causality method. According to the results, there is bidirectional causality between human development and economic growth in Turkey and these two variables were observed to move together in the long term.

Balci and Özcan (2019) analyzed the relationship between human development and economic growth by using the panel data analysis method on the OIC countries' data from 2005 to 2017. The results showed a positive relationship between human development and growth in the OIC countries. The same study concluded that there was a significant relationship between the variables in the long run, and both variables were positively related to each other.

Erdem and Çelik (2019) analyzed the relationship between human development and economic growth with the ARDL method, using data from 33 African countries between the years 1995-2014. The results showed a positive effect between the income indices of human development index and economic growth in the short term, but an adverse effect between education and health indices and the economic growth. However, in the long-term overall analysis, a positive effect was observed in general, supporting the current literature.

Another area that has been examined through a variety of methods is the relationship between human development and employment and unemployment. For instance, Feng et al. (2018) analyzed the relationship between unemployment and development using data from household surveys of 84 countries between 1960 and 2015, relying more on the data from 1990-2000, using panel data analysis. The analysis showed that the unemployment rates of people with lower or no education in developed countries have a positive effect on the GDP.

Taner et al. (2011) proposed an alternative HDI as the current HDI indicators do not include the employment and unemployment dimensions of human development. A comparison of the proposed index and the current index was conducted with the data of from OECD countries between the years 1998-2010 and the correlation analysis method. Accordingly, it is stated that the scores of countries such as Australia, Canada, Sweden, Germany, and Ireland were overestimated according to the current HDI. Conversely, it was observed that the scores of Switzerland, Japan, South Korea, and Denmark were underestimated because unemployment indicators were not included.

Zanbak and Kartal (2019) examined human development and female unemployment in BRICS countries between the years 1991-2017 with the panel ARDL method. According to the results of the analysis, a 10% decline in female unemployment rate increased human development by 4%.

Flores-Crespo's (2007) qualitative study examines the situation in Mexico in terms of education, employment, and human development according to Sen's (1999) capability approach in human development. According to the results of the analysis, while the technical higher education institutions in the poorer regions of Mexico have regional human capital and employment-enhancing features, the absence of different social and economic opportunities in the same region negatively affected regional human development.

Utilising descriptive methods, Hull (2009) examines the relationship between economic growth, unemployment, and increasing human development in order to decrease poverty. Hull (2009) proposes to conduct production-intensive or employment-intensive sector analyses by following the sectoral pattern of growth. It is stated that both conditions have an effect on poverty reduction. A quantitative and qualitative analysis that include socioeconomic factors is proposed in order to measure the growth contribution of employees with lower income status, who are in sectoral employment.

The relationship between human capital and human development is also frequently examined in the literature. For instance, Keskin (2011) examined the relationship between the human capital and economic development data from 177 member countries of the UN and using the linear regression method. According to the results of the analysis, the rate of literacy, education level, public health expenditures, and R&D expenditures have a positive effect on economic development.

Quintano et al. (2018) analyzed the impact of the economic crises on the factors affecting the NEET including the human capital elements in Italy, in a bivariate probit model. They concluded that there was a need for redesigning the vocational and non-formal education models according to the needs of the labour markets in the transition from education to work.

When empirical studies on the subject are evaluated in general, it is seen that studies are mainly concentrated on the relationship between HDI and growth. It has been demonstrated that growth and HDI variables are generally positively related. Furthermore, in studies where the relationship between education and HDI is examined, it is seen that the increase in education positively affects the HDI and that the increase in education level will bring increases in employment.

In terms of sustainable growth and human development, unemployment and especially NEET issues that states face should be included to the literature as essential topics to discuss. The fact that human development is mostly associated with economic growth, according to the relevant literature, has led to the ignoring of labor market indicators, which are expected to have a positive effect on both variables. Against this backdrop, the contribution of this study to the literature and its difference from previous studies is that the relationship between HDI, NEET, unemployment, and education was handled for the first time among the studies carried out within literature. Thus, the study aims to determine how the change in education, unemployment, and NEET affect HDI and welfare. The analysis of heterogeneous country groups such as the EU-28 will allow for a better generalization on global scale in the short term and will provide a smooth kick-start in addressing human development-labor market relationships.

Data And Methodology

Data

The education index, NEET (%), unemployment (%) and HDI index data for the current study were retrieved from the UNDP database, and were used for the EU-28 country group in Table 4. The definitions of data are represented in Table 4.

Table 4

EU-28 Countries Included in the Analysis

Austria	Belgium	Bulgaria	Croatia	G.A.S.C.	Czechia	Denmark
Estonia	Finland	France	Germany	Greece	Hungary	Ireland
Italy	Latvia	Lithuania	Luxemburg	Malta	Netherland	Poland
Portugal	Romania	Slovakia	Slovenia	Spain	Sweden	UK

Table 5

Data Definition and Sources

Variable	Abbreviation	Data Source
HDI index	HDI	UNDP
NEET %	NEET	OECD Database
Unemployment %	UNE	OECD Database
Education index	EDU	World Bank

The model examined within the scope of this research is shown in closed form as follows:

$$HDI = f(UNE, NEET, EDU) \quad (1)$$

If the regression model is in open form, it is as follows:

$$\ln HDI_{it} = \alpha_{0i} + \beta_{1i} \ln UNE_{it} + \beta_{2i} \ln NEET_{it} + \beta_{3i} \ln EDU_{it} + \varepsilon_{it} \quad (2)$$

The dependent variable in Equation 2 is the Human Development Index (HDI), and the independent variables are: unemployment rate (UNE), the people who are not in education and non-employment segment (NEET), and the education index (EDU).

Methodology

Panel Data Analysis

In panel data analysis, just like in time series analysis, it is crucial to have information about the stationarity of variables in terms of reliability of the analysis. However, when analyzing panel data, unlike time series, the concepts of correlation / cross-sectional dependency and slope homogeneity/heterogeneity become essential and are investigated with various tests according to the structure of the panel.

The literature divides the panel unit root tests into first and second generation panel unit root tests. The first generation panel unit root tests can be defined as the interaction between the sections that make up the panel and does not take into account the cross-dependency between units. Thus, they are applied when it is observed that there is no cross-dependency between the units. The second generation panel unit root tests take into account the inter-unit correlation. As the first generation tests do not take into account the inter-unit correlation problem, they cannot provide reliable results if this problem exists. Also, Baltagi, Feng, and Kao (2012) state that if there is a correlation between units, traditional t and F tests may become invalid and may even lead to inconsistent estimates. In this context, the first stage in the panel time series starts by testing the correlation between the units and continues with the appropriate panel unit root test selection.

Another concept named slope heterogeneity is specific to panel time series is, which indicates that each section that forms the panel has its own and

statistically significant parameters. Maddala, Trost, Li, and Joutz (1997) state that estimating heterogeneous panels under the homogeneity assumption causes “heterogeneity deviation”. For this reason, correlation and slope homogeneity between units should be tested, and appropriate panel unit root tests and estimators should be selected in accordance with the results obtained.

According to the study’s data structure, since the cross-sectional dimension (N) is larger than the time dimension (T) in the model ($28 > 15$), it shows a balanced and short panel feature. According to Pesaran’s (2004) CD test results, the correlation problem between units was found in all variables firstly. For this reason, Cross-section Im, Pesaran, and Shin (CIPS) tests were preferred among the second generation panel unit root tests that work with the assumption of inter-unit correlation (Pesaran, 2007). Pesaran CIPS test results revealed that all variables are stable at level, in other words, they follow the I (0) process. Since the Swamy test, which tests the slope homogeneity in the model, shows that the slopes / parameters are heterogeneous, an estimator with the assumption of parameter heterogeneity should be selected at the estimator selection stage. Therefore, the appropriate estimator has to assume the inter-unit correlation and slope heterogeneity. Estimator alternatives include Pesaran (2006) Common Correlated Effects (CCE), and Eberhardt and Teal (2010) Augmented Mean Group (AMG) estimators. For this reason, the relationships between variables are revealed using panel regression analysis using CCEMG and AMG estimators.

Cross-Section Dependency(CD) Test

Pesaran (2004) proposes an inter-unit correlation test on the short panels with N (cross-section) large and T (time) small features, which can be used in the analysis of various panels, including heterogeneous parameters (slope) or panels with unit-roots.

The test statistic of Pesaran (2004)’s CD test, where the null hypothesis is $H_0: \rho_{ij} = 0$, is calculated as follows;

$$CD = \sqrt{\frac{2T}{N(N-1)} \left(\sum_{i=1}^{N-1} \sum_{j=i+1}^N \hat{\rho}_{ij} \right)} \quad (3)$$

In equation (3), ρ_{ij} : i, j indicates the correlation coefficient of the residual and estimated as follows;

$$\hat{\rho}_{ij} = \frac{\sum_{t=1}^T e_{it}e_{jt}}{(\sum_{t=1}^T e_{it}^2)^{1/2} \sum_{t=1}^T e_{jt}^2)^{1/2}} \quad (4)$$

In equation (4), denotes the Least Squares (OLS) residuals. Monte Carlo simulations indicated that Pesaran (2004)’s CD test performed quite well in short panels where N is big, and T is small, unlike the Breusch-Pagan (1980)’s LM test (Baltagi, 2008: 284).

Cross-section Im, Pesaran ve Shin (CIPS) Panel Unit Root Test

Cross-section Im, Pesaran, and Shin (CIPS) panel unit root test developed by Pesaran (2007) is based on the modelling logic of inter-unit correlation through factors.

Pesaran (2007) extended the Augmented Dickey-Fuller (ADF) regression with the cross-sectional averages and lagged values of the series, and suggested that inter-unit correlation disappeared by taking the first-degree difference of the related regression.

CIPS statistics are the average of the CADF statistics obtained from extended ADFs and is estimated as follows in equation.5;

$$CIPS(N, T) = N^{-1} \sum_{t=1}^N t_i(N, T) \quad (5)$$

The discrete type of CIPS statistics is shown in equation.6.

$$CIPS^*(N, T) = N^{-1} \sum_{i=1}^N t_i^*(N, T) \quad (6)$$

The strongest aspect of the CIPS test is that it also performs well in small samples (Pesaran, 2007: 277).

Parameter Homogeneity and Swamy Test

Swamy (1970) carried out the first researches for testing slope/parameter homogeneity-heterogeneity in the panel data analysis. To test the random-effects model (RCM), Swamy (1970) ignored the panel-specific structure of a panel dataset, examined each section with OLS, and then observed the difference between the fixed effects estimator. Swamy (1970) revealed that a panel data analysis performed by ignoring the possible heterogeneity of the regression coefficient vector in a model might lead to biased estimates.

The null hypothesis of Swamy’s slope homogeneity test is formed as $H_0: \beta_i = \beta$ and β_i indicates that the coefficient vectors are constant; in other words, they are homogeneous. The test statistics are shown in equation.7.

$$\hat{S} = X'_{k(N-1)} = \sum_{i=1}^N (\hat{\beta}_i - \bar{\beta}^*)' \hat{V}_i^{-1} (\hat{\beta}_i - \bar{\beta}^*) \quad (7)$$

In equation.5, $\hat{\beta}$ indicates the OLS estimators derived from the regressions specific to the cross-sections, $\bar{\beta}^*$ Weigthed fixed effects estimator, and \hat{V}_i indicates the variance difference of these estimators (Pesaran and Yamagata, 2008: 54).

Pesaran (2006) Common Correlated Effects Mean Group (CCEMG) Model

Common Correlated E_ects Mean Group Model (CCEMG) proposed by Pesaran (2006) and assume a simple regressor. For all $i = 1, \dots, N$ and all $t = 1, \dots, T$,

$$y_{i,t} = \beta'_i x_{i,t} + u_{i,t} \quad (8)$$

$$u_{i,t} = \alpha_{1t} + \lambda_i f_t + \varepsilon_{i,t} \quad (9)$$

$$x_{i,t} = \alpha_{2i} + \lambda_i f_t + \gamma_i g_t + v_{i,t} \quad (10)$$

f_t and g_t symbolizes the unobservable time-variant common factors with country-specific factor loadings λ_i , γ_i , α_i and α_{2i} are country-specific fixed effects; and $\varepsilon_{i,t}$ and $v_{i,t}$ iid errors with mean zero and finite variances. f_t and g_t causes the cross-section dependence in errors and regressors.

The CCEMG model assumes that the common factors are like as nuisance parameters. This model finds a solution the cross-section dependence with taking into account the averages of regressors in all cross-section and all dependent variable. Peseran (2006) demonstrated that these means are liable for unobserved common factors. Differentiated impact of common factors are analyzed by calculating individual equations and finding the mean of each factor loadings (Hernandez, 2015:12-13).

Augmented Mean Group (AMG) Model

There are many estimators in the literature to predict panel data models. This estimator, developed by Eberhardt and Teal (2010) and Bond and Eberhardt (2009), is used to predict panel data and is based on the assumption of inter-unit correlation and parameter heterogeneity (Eberhardt and Teal, 2010: 6). AMG estimator develops the CCEMG's complicated estimation about slope parameters of regressors and the averages, and AMG takes into account common dynamic process instead of unobserved common factors as nuisance in CCEMG. The model based on the Average Mean Group estimator is shown in equation. 11.

$$\Delta y_{it} = b' \Delta x_{it} + \sum_{t=2}^T c_t \Delta D_t + e_{it} = \hat{c}_t \equiv \hat{\mu}_t^* \quad (11)$$

Equation 12 is expanded with the first differences in pooled regression (T-1) time dummy variable and coefficients are estimated.

$$y_{it} = a_i + b_i' x_{it} + c_{it} + d_i \hat{\mu}_t^* + e_{it} \quad (12)$$

$\hat{\mu}_t^*$, It takes place in the regression of each unit and models with the following equation. 13 are estimated.

$$\hat{b}_{AMG} = N^{-1} \sum_i \hat{b}_i \quad (13)$$

Finally, the Average Mean Group Estimator has been combined under the Peseran and Smith (1995)'s Average Group (MG) technique. Eberhardt and Bond (2009) found that this estimator works very well, especially in heterogeneous macro panels that correlate between units with their Monte Carlo studies (Eberhardt and Bond, 2009: 3).

Empirical Findings

Table 6 shows the descriptive statistics regarding the variables examined within the scope of the study. According to descriptive statistics, the panel dataset performs as balanced and short panel ($N(28) > T(15)$).

Table 6

Descriptive Statistics

Descriptive Statistics for Variables							
Variables	N	T	Obs.	Mean	St. Dev.	Min.	Max.
HDI	28	15	420	0.8592905	0.0470938	0.685	0.942
UNE	28	15	420	8.750447	4.274902	2.243518	27.46715
NEET	28	15	420	11.46983	4.310643	3.62	25.05
EDU	28	15	420	0.8283071	0.0596472	0.673	0.946

Correlation, stationarity and heterogeneity between units should be tested before the prediction phase of the panel regression model.

Since the panel data set examined within the scope of this study exhibits an $N > T$ feature, the correlation between the units in the variables and the model was evaluated using Pesaran (2004)'s CD test, the unit root presence in the variables using Pesaran (2007)'s CIPS panel unit root test and the slope homogeneity of Swamy (1970)'s test and Pesaran and Yamagata (2008)'s Delta test.

Table 7

Pesaran (2004) CD Test

Pesaran (2004) Cross-sectional Dependence Test (for variables)		
Variables	CD Test Stat.	p-Value
HDI	71.19	0.000*
UNE	26.75	0.000*
NEET	20.09	0.000*
EDU	63.12	0.000*

Note: *, **, *** denote the significance levels of alpha at 0.01, 0.05, and 0.10 respectively.

Table 7 shows the results of Pesaran (2004)'s CD test for testing the correlation between the variables in the units. The results revealed that there is a correlation between the units in all variables. Since the results from Table 7 shows a cross-sectional dependence, we need to apply a second generation panel unit root test. This is due to the fact that second generation panel unit root tests can only be applied where there is a cross-sectional dependence. Among the second generation panel unit root tests, Pesaran (2007)'s Cross-section Im, Pesaran and Shin (CIPS) tests were preferred in the rest of this analysis.

Table 8

*Pesaran (2007) CIPS Panel Unit Root Test***Pesaran CIPS (2007) Panel Unit Root Test**

Variables	Intercept	Intercept and Trend
HDI	-2.673 (0.004)*	-2.173 (0.015)**
UNE	-3.845 (0.000)*	-1.519 (0.064)***
NEET	-2.440 (0.007)*	-3.085 (0.001)*
EDU	-3.048 (0.001)*	-1.595 (0.055)***

Note: *, **, *** denote the significance levels of alpha at 0.01, 0.05, and 0.10 respectively.

Table 8 shows the Pesaran's CIPS test results to investigate the unit root presence in the variables. All variables were stationary at the level; in other words, I (0).

After this stage, the panel regression model, which will be examined within the scope of the research, will be tested to ascertain whether there is slope heterogeneity and cross-section dependency problem between the units, and the estimator will be selected based on the results.

Table 9

*Slope Homogeneity Test***Swamy Slope Homogeneity Test**

χ^2 Stat.	47903.63
p-Value	0.0000*

Note: *, **, *** denote the significance levels of alpha at 0.01, 0.05, and 0.10 respectively.

The results of the Swamy slope homogeneity test in the model are presented in Table 9. According to the results, the null hypothesis, which states that the slopes/parameters are homogeneous, is rejected, and each section has its own statistically significant regression parameters. Thus, it is necessary to choose an estimator with the assumption of parameter heterogeneity in the estimator selection step.

Table 10

*Pesaran CD Test***Pesaran CD (2004) Cross-Sectional Dependence Test (for model)**

χ^2 Stat.	5.33
p-Value	0.000*

Note: *, **, *** denote the significance levels of alpha at 0.01, 0.05, and 0.10 respectively.

Table 10 shows the results of Pesaran (2004)'s CD test to analyze the correlation between units in the model. According to the results, there is a correlation between units in the model.

According to the results obtained from Table 9 and Table 10, there is slope heterogeneity and a correlation between units in the regression model examined. In light of these results, the appropriate estimator should assume a correlation between units and slope heterogeneity. Estimator possibilities include Pesaran (2006)'s Common Correlated Effects (CCE) and Eberhardt and Teal (2010)'s Augmented Mean Group (AMG) estimators. The model estimated with both estimators is presented below.

Table 11

Pesaran (2006) Common Correlated Effects Mean Group (CCEMG) Estimator

Pesaran (2006) Common Correlated Effects Mean Group (CCEMG) Estimator (for panel)				
Dependence Variable HDI				
Regressors	Coefficient	Std. Err.	z Stat.	p-Value
Cons.	0.000674	0.007139	0.09	0.925
UNE	-0.0100931	0.002134	-4.73	0.000*
NEET	-0.0002808	0.001824	-0.15	0.878
EDU	0.3003286	0.016019	18.75	0.000*
Wald χ^2 Stat.	447.50			
p-Value (χ^2)	0.0000*			
RMSE	0.0009			

Note: *, **, *** denote the significance levels of alpha at 0.01, 0.05, and 0.10 respectively.

Table 11 shows the results of the regression estimation on a panel basis with the CCEMG estimator. The results show that UNE and EDU variables are statistically significant in explaining HDI throughout the panel, while the NEET variable is not statistically significant, but it can also be seen that the coefficient trends in the expected direction. In this case, a 1% increase in UNE variable decreases HDI by 0.01%, while a 1% increase in EDU variable increases HDI by 0.30%. The model appears to be statistically significant. It was also noted that the RMSE value is 0.0009.

Table 12

Eberhardt and Teal (2010) Augmented Mean Group (AMG) Estimator

Eberhardt and Teal (2010) Augmented Mean Group (AMG) Estimator (for panel)				
Dependence Variable HDI				
Regressors	Coefficient	Std. Err.	z Stat.	p-Value
Cons.	-0.09333	0.012461	-7.49	0.000*
UNE	-0.00606	0.0020681	-2.93	0.003*
NEET	-0.00282	0.0021628	-1.31	0.192
EDU	0.323225	0.0147615	21.9	0.000*

Note: *, **, *** denote the significance levels of alpha at 0.01, 0.05, and 0.10 respectively.

Table 12 shows the regression estimation results based on a panel using the AMG estimator. The results indicate that UNE and EDU variables are statistically

significant in explaining HDI throughout the panel, while the NEET variable is not statistically significant.

After this step, the regression estimation was made on the basis of units of the model, which was estimated with the CCEMG estimator, where the RMSE value was lower.

Table 13

Pesaran (2006) Common Correlated Effects (CCE) Estimator

Pesaran (2006) Common Correlated Effects (CCE) Estimator (for groups/countries)					
Groups	Variables	Coefficient	Std. Err.	z Stat.	p-Value
Austria	Cons.	0.000107	0.011384	0.01	0.992
	UNE	-0.00961	0.002914	-3.3	0.001*
	NEET	-0.00514	0.003962	-1.3	0.194
	EDU	0.341987	0.014688	23.28	0.000*
Belgium	Cons.	0.009404	0.010823	0.87	0.385
	UNE	-0.00475	0.004955	-0.96	0.337
	NEET	0.002936	0.003027	0.97	0.332
	EDU	0.240642	0.08306	2.9	0.004*
Bulgaria	Cons.	-0.06211	0.020391	-3.05	0.002*
	UNE	-0.0138	0.006102	-2.26	0.024**
	NEET	-0.00293	0.015899	-0.18	0.854
	EDU	0.27539	0.045712	6.02	0.000*
Crotia	Cons.	-0.02093	0.010723	-1.95	0.051**
	UNE	0.001487	0.004232	0.35	0.725
	NEET	-0.00991	0.007164	-1.38	0.166
	EDU	0.312228	0.060859	5.13	0.000*
G.A.S.C.	Cons.	-0.00481	0.025243	-0.19	0.849
	UNE	-0.01283	0.002596	-4.94	0.000*
	NEET	0.005267	0.004862	1.08	0.279
	EDU	0.3882	0.062855	6.18	0.000*
Czech Rep.	Cons.	-0.03197	0.027339	-1.17	0.242
	UNE	-0.00171	0.004321	-0.4	0.691
	NEET	-0.00721	0.003451	-2.09	0.037**
	EDU	0.288999	0.103175	2.8	0.005*
Denmark	Cons.	0.002236	0.007186	0.31	0.756
	UNE	-0.00409	0.002229	-1.83	0.067**
	NEET	-0.00381	0.00197	-1.93	0.053**
	EDU	0.327052	0.016124	20.28	0.000*
Estonia	Cons.	-0.0025	0.011242	-0.22	0.824
	UNE	-0.00825	0.002028	-4.07	0.000*
	NEET	-0.00144	0.003457	-0.42	0.676
	EDU	0.240954	0.090655	2.66	0.008*

Finland	Cons.	0.02834	0.008282	3.42	0.001*
	UNE	-0.00247	0.002862	-0.86	0.387
	NEET	-0.00713	0.002748	-2.59	0.009*
	EDU	0.310798	0.018528	16.77	0.000*
France	Cons.	0.024573	0.013171	1.87	0.062**
	UNE	-0.010162	0.003297	-3.08	0.002*
	NEET	0.001302	0.003432	0.38	0.704
	EDU	0.393137	0.045134	8.71	0.000*
Germany	Cons.	0.019604	0.011807	1.66	0.097***
	UNE	0.007354	0.002697	2.73	0.006*
	NEET	-0.00578	0.003439	-1.68	0.093***
	EDU	0.362379	0.047559	7.62	0.000*
Greece	Cons.	-0.03892	0.024748	-1.57	0.116
	UNE	-0.00619	0.002938	-2.11	0.035**
	NEET	-0.0079	0.004921	-1.61	0.108
	EDU	0.335348	0.035523	9.44	0.000*
Hungary	Cons.	-0.03917	0.023386	-1.68	0.094***
	UNE	-0.00947	0.00228	-4.16	0.000*
	NEET	0.003431	0.006055	0.57	0.571
	EDU	0.375602	0.042696	8.8	0.000*
Ireland	Cons.	0.083408	0.038968	2.14	0.032**
	UNE	-0.01407	0.005037	-2.79	0.005*
	NEET	0.000457	0.009184	0.05	0.960
	EDU	0.360309	0.096249	3.74	0.000*
Italy	Cons.	-0.00564	0.024365	-0.23	0.817
	UNE	-0.00952	0.004383	-2.17	0.030**
	NEET	-0.00726	0.009687	-0.75	0.454
	EDU	0.256885	0.072388	3.55	0.000*
Latvia	Cons.	-0.04937	0.032227	-1.53	0.126
	UNE	-0.00814	0.003437	-2.37	0.018*
	NEET	0.007995	0.005648	1.42	0.157
	EDU	0.199937	0.194898	1.03	0.305
Lithuania	Cons.	0.019212	0.043302	0.44	0.657
	UNE	-0.00363	0.007322	-0.5	0.620
	NEET	-0.01057	0.014897	-0.71	0.478
	EDU	0.214345	0.102923	2.08	0.037**
Luxemburg	Cons.	0.01218	0.027089	0.45	0.653
	UNE	-0.00296	0.006541	-0.45	0.651
	NEET	-0.00013	0.006311	-0.02	0.984
	EDU	0.206943	0.124484	1.66	0.096***
Malta	Cons.	0.032617	0.023723	1.37	0.169
	UNE	-0.03664	0.010089	-3.63	0.000*
	NEET	0.010523	0.005088	2.07	0.039**
	EDU	0.372719	0.056685	6.58	0.000*

Netherlands	Cons.	0.0117	0.016289	0.72	0.473
	UNE	-0.00735	0.002631	-2.79	0.005*
	NEET	0.003021	0.005472	0.55	0.581
	EDU	0.392694	0.055093	7.13	0.000*
Poland	Cons.	-0.0593	0.022779	-2.6	0.009*
	UNE	-0.0164	0.005441	-3.01	0.003*
	NEET	0.016936	0.009782	1.73	0.083***
	EDU	0.374544	0.033433	11.2	0.000*
Portugal	Cons.	-0.02896	0.009457	-3.06	0.002*
	UNE	-0.03013	0.009779	-3.08	0.002*
	NEET	0.034593	0.014457	2.39	0.017**
	EDU	0.240337	0.034222	7.02	0.000*
Romania	Cons.	0.038899	0.021232	1.83	0.067***
	UNE	-0.02472	0.008197	-3.02	0.003*
	NEET	-0.00854	0.007724	-1.11	0.269
	EDU	0.360742	0.0292	12.35	0.000*
Slovak Rep.	Cons.	0.024112	0.018206	1.32	0.185
	UNE	-0.00544	0.007789	-0.7	0.485
	NEET	-0.00761	0.008864	-0.86	0.391
	EDU	0.37437	0.044411	8.43	0.000*
Slovenia	Cons.	0.008667	0.014933	0.58	0.562
	UNE	-0.01273	0.004923	-2.59	0.010*
	NEET	-0.00202	0.005416	-0.37	0.710
	EDU	0.329141	0.068146	4.83	0.000*
Spain	Cons.	-0.01437	0.015418	-0.93	0.351
	UNE	0.003017	0.003978	0.76	0.448
	NEET	-0.00537	0.004218	-1.27	0.203
	EDU	0.190111	0.156861	1.21	0.226
Sweden	Cons.	-0.03414	0.051996	-0.66	0.511
	UNE	0.001589	0.008567	0.19	0.853
	NEET	-0.00858	0.010101	-0.85	0.396
	EDU	0.324394	0.016955	19.13	0.000*
UK	Cons.	0.096015	0.047184	2.03	0.042**
	UNE	-0.041	0.021425	-1.91	0.056***
	NEET	0.007017	0.018102	0.39	0.698
	EDU	0.019017	0.120793	0.16	0.875

Note: *, **, *** denote the significance levels of alpha at 0.01, 0.05, and 0.10 respectively.

Table 13 shows the regression estimation results based on units (according to each country). It should be noted that although the coefficients vary quantitatively and statistically, the NEET variable, which is meaningless throughout the panel, varies statistically from unit to unit. NEET and HDI are negatively related in Czechia (5%), Denmark (5%), Finland (1%), and Germany

(10%), while they are positively correlated in France (1%), Poland (10%) and Portugal (10%).

According to Pesaran (2006) Common Correlated Effects (CCE) Estimator findings in Table 13, a positive relationship was found between HDI and education, and a negative relationship between unemployment and HDI in the majority of EU countries. The findings are as follows;

There is a positive relationship between Education and HDI in 22 EU countries. These countries are Austria, Belgium, Bulgaria, Croatia, GASC, Czech Republic, Denmark, Estonia, Finland, France, Greece, Hungary, Ireland, Italy, Lithuania, Luxembourg, Malta, Netherlands, Poland, Portugal, Slovakia, Slovenia and Sweden.

In 16 EU countries, a negative relationship was found between unemployment and HDI. These countries are; Austria, Bulgaria, Croatia, GASC, Denmark, Estonia, Greece, Hungary, Ireland, Italy, Latvia, Netherlands, Poland, Portugal, Romania, Slovenia, England. Despite these results, it has been revealed that there is a positive relationship between unemployment and HDI in Germany.

Countries with a positive relationship between NEET and HDI are Malta, Poland and Portugal, while countries with a negative relationship are Czech rep. Denmark, Finland, Germany.

Conclusion

When examining the relationship between economic growth and development, monetary criteria such as per capita income as a popular indicator of development, etc. were used until the 1990s. However, it is now understood that financial criteria alone are not sufficient in measuring human development. For this reason, the United Nations Development Program (UNDP) has started to publish human development reports reflecting the socioeconomic projections of the world's countries since 1990. Although the relationship between economic growth and employment-unemployment is frequently studied in the literature, the relationship between human development index components as one of the indicators of socioeconomic development, employment-unemployment and Not in Education, Employment, or Training (NEET) prevalence has not been studied yet. For this purpose, this study plans to present the impact of unemployment, education, and NEET on human development on EU 28 countries empirically.

This study aims to reveal the effect of education, unemployment, and NEET prevalence on human development in the EU-28 countries during the 2000-2018 period by using panel data analysis in order to Show how macroeconomic variables other than economic growth may be correlated with human development in a zone with different kinds of welfare models. According to the results of a regression analysis run on the panel using the CCEMG estimator, UNE and EDU variables are statistically significant in explaining HDI across the panel. In contrast, the NEET variable doesn't appear to be statistically significant, despite the coefficient obtained being in the expected direction. In this case, a 1% increase in the UNE variable causes a 0.01% decrease in HDI, and a 1% increase in the EDU variable causes a 0.30% increase. The model appears to be statistically significant.

In the panel analysis, different country groups show different results: while Mediterranean countries show positive correlation, Scandinavian countries behave differently. In this scenario, NEET problem has a relatively low-profile impact on northern countries with well-established welfare models, whereas in countries with a southern European or mediterranean welfare model, the problem has an adverse impact.

The regression estimation results are based on units (for each country), while the coefficients vary quantitatively and statistically. Still, it is noteworthy that the NEET variable, which is meaningless throughout the panel, varies statistically from unit to unit. NEET and HDI are negatively correlated in Czechia (5%), Denmark (5%), Finland (1%), and Germany (10%), while positively correlated in France (1%), Poland (10%), and Portugal (10%).

It is essential to identify the determinants of HDI, which has become one of the most prominent indicators used in measuring the development of a society. To our knowledge, there are no studies empirically testing the determinants of HDI. Generally, the relationship between HDI and economic growth is discussed in the literature. However, its relationship with variables that affect human capital, such as the unemployment rate, education, etc. has been neglected. Therefore, empirical presentation of the determinants of HDI with this study will contribute to the literature. In addition, the fact that this study was carried out on the EU-28, most successful economic union in the world, will enable inference on a global scale. CCEMG and AMG test results verified that there is a negative relationship between unemployment and HDI, whereas there is a positive relationship between

education index and HDI. These findings suggest that policymakers should take into account unemployment rate and education levels in order to encourage development and raise the living standards of their societies. It is vital to prioritize unemployment-reducing government policies while increasing the level of education for more welfare and more comfortable lives.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

References

- Aturupane, H., Glewwe, P., & Isenman, P. (1994). Poverty, Human Development and Growth: An Emerging Consensus?. *American Economic Review, Papers and Proceedings*, 84(2), pp. 244-249.
- Aydin, M. (2019). İnsani Gelişme ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Üzerine Ampirik Bir Çalışma. *Research Journal of Politics, Economics and Management*, 7, 33-43.
- Baltagi, B. (2008). *Econometric Analysis of Panel Data* (4th ed.). Hoboken, NJ: John Wiley & Sons.
- Baltagi, B. H., Feng, Q. & Kao, C. (2012). A Lagrange Multiplier Test for Cross-Sectional Dependence in a Fixed Effects Panel Data Model. *Journal of Econometrics*, 170(1), 164-177.
- Breusch, T. & Pagan, A. (1980). The Lagrange Multiplier Test and Its Applications to Model Specification in Econometrics. *Review of Economic Studies*, 47, 239-253.
- Bynner, J., & Parsons, S. (2002). Social exclusion and the transition from school to work: The case of young people not in education, employment, or training (NEET). *Journal of Vocational Behavior*, 60(2), 289–309. <https://doi.org/10.1006/jvbe.2001.1868>
- Balcı, E., & Özcan, S. (2019). İnsani Gelişmişlik ve Büyüme Arasındaki İlişki: OIC Ülkeleri Üzerinde Bir Analiz. *Sakarya İktisat Dergisi*, 8(3), 222-235.
- Camp, S. L. & J. J. Speidel (1987). *The International Human Suffering Index*, Washington: Population Crisis Committee.
- Côté, J. E. (1997). An empirical test of the identity capital model. *Journal of Adolescence*, 20(5), 577-597.
- Eberhardt, M., & Bond, S. (2009). *Cross-Section Dependence in Nonstationary Panel Models: A Novel Estimator*. MPRA WP 17870.
- Eberhardt, M., & Teal, F. (2010). Productivity Analysis in Global Manufacturing Production. *Economics Series Working Papers 515*. University of Oxford, Department of Economics.
- Erdem, E., & Çelik, B. (2019). İnsani Gelişme ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Bazı Afrika Ülkeleri Üzerine Bir Uygulama. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(17), pp.13-36
- Feng, Y., Lagakos, D., & Rauch, J. E. (2018). *Unemployment and development* (No. w25171). Working Paper, National Bureau of Economic Research.
- Flores-Crespo, P. (2007). Education, employment and human development: illustrations from Mexico. *Journal of Education and Work*, 20(1), 45-66. DOI: 10.1080/13639080601143120
- Haq, M. (1995). The Advent of the Human Development Report. *Reflections on Human Development*. Oxford University Press. UK.
- Hernández, Marco A. (2015). Estimating Capital Flows to Emerging Market Economies With Heterogeneous Panels, *Working Papers*, No. 2015-03, Banco de México, Ciudad de México.

- Hull, K. (2009). Understanding the Relationship between Economic Growth, Employment and Poverty Reduction. Promoting Pro-Poor Growth: Employment. *OECD Working Paper*. pp. 69-93.
- Im, K., Pesaran, M. H., & Shin, Y. (2003). Testing for Unit Roots in Heterogeneous Panels. *Journal of Econometrics*, 115, 53-74.
- Karnani, A. (2009). Reducing Poverty Through Employment. *Innovations: Technology, Governance, Globalization*, 6(2), 73-97. https://doi.org/10.1162/INOV_a_00071
- Kelley, A. (1989). The “International Human Suffering Index”: Reconsideration of the Evidence. *Population and Development Review*, 15(4), 731-737. doi:10.2307/1972597
- Keskin, A. (2011). Ekonomik Kalkınmada Beşeri Sermayenin Rolü ve Türkiye. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 25(3-4), 125-153.
- Maddala, G. S., Trost, R.P., Li, H., & Joutz, F. (1997). Estimation of Short-Run and Long-Run Elasticities of Energy Demand from Panel Data Using Shrinkage Estimators. *Journal of Business & Economic Statistics*, 15(1), 90-100.
- Morris, M. D. (1979). Measuring the condition of the world's poor: The physical quality-of-life index. New York: Pergamon Press for the Overseas Development Council.
- Quintano, C., Mazzocchi, P. & Rocca, A. (2018). The determinants of Italian NEETs and the Effects Of The Economic Crisis, *Genus*, 74(5). <https://doi.org/10.1186/s41118-018-0031-0>
- OECD (2014). OECD Better Life Index Executive Summary http://www.oecdbetterlifeindex.org/media/bli/documents/BLI_executive_summary_2014.pdf (Date of access: 13/02/2020).
- Pesaran, M. H., & Smith, R. (1995). Estimating Long-run Relationships from Dynamic Heterogeneous Panels. *Journal of Econometrics*, 68(1), 79-113.
- Pesaran, M. H. (2004). General Diagnostic Tests for Cross Section Dependence in Panels. University of Cambridge, Faculty of Economics. Cambridge WP 0435 in Economics.
- Pesaran, M. H. (2006). Estimation and Inference in Large Heterogeneous Panels with Multifactor Error Structure. *Econometrica*, 74, 967-1012.
- Pesaran, M. H. (2007). A Simple Panel Unit Root Test in the Presence of Cross Sectional Dependence. *Journal of Applied Econometrics*, 22(2), 265-312.
- Pesaran, M. H., & Yamagata, T. (2008). Testing Slope Homogeneity in Large Panels. *Journal of Econometrics*, 142(1), 50-93.
- Ranis, G., Stewart, F., & Ramirez, A. (2000). Economic growth and human development. *World development*, 28(2), 197-219.
- Sen, A. (1999). Development as freedom. Oxford: Oxford University Press
- Stanton, E. A. (2007). “The Human Development Index: A History,” Working Papers wp127, Political Economy Research Institute, University of Massachusetts at Amherst.
- Suri, T., Boozer, M. A., Ranis, G., & Stewart, F. (2010). Paths to Success: The Relationship Between Human Development and Economic Growth. *World Development*, 39(4), pp. 506–522.

- Swamy, P. A. (1970). Efficient Inference in a Random Coefficient Regression Model. *Econometrica*, 38(2), 311-323.
- Taner, M., Sezen, B., & Mihci, H. (2011). “An Alternative Human Development Index Considering Unemployment,” *South East European Journal of Economics and Business, Sciendo*, 6(1), 45-60.
- Uğur, M. S. (2017). Amartya Sen’in Kapasite Yaklaşımı ve İnsan Merkezli Bir Kalkınma Anlayışı, *Sosyoekonomi*, 25(31), 91-107.
- Ulas, E., & Keskin, B. (2017). Is There a Relation Between HDI and Economic Performances? New Trends in Finance and Accounting Proceedings of the 17th Annual Conference on Finance and Accounting. Ed. Procházka, D., pp. 61-70.
- UNDP (2009). 2009 Human Development Report http://www.hdr.undp.org/sites/default/files/reports/269/hdr_2009_en_complete.pdf (Date of access: 13/02/2020).
- UNDP (2010). 2010 Human Development Report http://hdr.undp.org/sites/default/files/reports/270/hdr_2010_en_complete_reprint.pdf (Date of access: 13/02/2020).
- UNDP (2019). 2019 Human Development Index Ranking, <http://hdr.undp.org/en/content/2019-human-development-index-ranking> (Date of Access:13/02/2020).
- Zanbak, M., & Kartal, A. (2019). “İnsani Gelişme Endeksi ile Kadın İşsizliği Arasındaki İlişki: BRICS-TM Ülkelerine Yönelik Ekonometrik Bir Analiz”, *INES-2019 Proceedings*, pp. 450-457.

Temel Dinamikleriyle Çin İşçi Hareketleri: 2008 Krizi Sonrası Dönemin Çok Yönlü Kuramsal Analizi

Chinese Labors' Movements with their Basic Dynamics: Multiple Theoretical Analysis of the Post-2008 Period

Ali İhsan Çelen¹

Öz

Kriz sonrası dönemde Çin ekonomisi; artmaya devam eden nüfus, istihdam ve GSYİH, daralan tarım ve sanayi sektörü, genişleyen hizmet sektörü, kademeli azalan büyüme oranları, önemli oranda değişmeyen işsizlik ve işgücüne katılım oranları çerçevesinde şekillenmiştir. Bu kapsamda çalışmanın temel amacını kriz sonrası dönemde artan bir ivme kazanan işçi hareketlerinin belirlenen siyasi, ekonomik, teknolojik, sosyal ve STÖ dinamikleri çerçevesinde analiz etmek oluşturmaktır. Analiz sürecinde Çin İşçi Bülteni (ÇİB) verileri dikkate alınmıştır. Veriler ÇİB internet sitesinden derlenmiş olup muğlak konularda çevrimiçi yazışmalara başvurulmuştur. Sonuç olarak korporatizm ilişkileri sisteminde Parti-Devlet sisteminin nüfuzunu devam ettirmesi, liberal politikalara ağırlık verilmesi, hem üretimde hem de kullanımda robotlaşmanın hızlanması, kırdan kente devam eden işçi göçü ve bu göçün bazı sektörlerde daha fazla yoğunlaşması daha çok bağımsız hareket eden STÖ'lerin işçi hareketlerine öncülük etmesi bu sürecin temel dinamiklerini oluşturmaktadır. İşçi hareketlerinin temel nedenini ise ücret alacakları konusu oluşturmaktadır. Hareketler en fazla inşaat ve imalat sektörlerinde yoğunlaşmıştır. Hareketlerin önemli bir kısmı özel girişimlerde görülürken bunu KİT'ler ya da mülkiyeti bulunamayan şirketler takip etmektedir. Hareketlerin büyük bir kısmı protesto niteliğinde değerlendirilirken bunu oturma eylemleri ve grevler takip etmiştir. Hareketlerin büyük çoğunluğu 1-100 kişiden oluşmuştur. Yapılan eylemlere yanıt ise polis müdahalesi başta olmak üzere devlet müdahalesi ve yönetim müzakereleri şeklinde gerçekleşmiştir.

Anahtar Kelimeler

Çin, İşçi Hareketleri, Protesto-Grev, Endüstri İlişkileri, Sendika

Abstract

The Chinese labor market in the post-crisis period; has been shaped by growing employment and GDP, shrinking agriculture and industrial sector, expanding service sector, gradually decreasing growth rates, unchanged unemployment and labor force participation rates. In this context, the main purpose of the

1 Sorumlu Yazar: Ali İhsan Çelen (Dr), Ordu Üniversitesi, Ünye Meslek Yüksekokulu, Yönetim ve Organizasyon Bölümü, Ordu, Türkiye. E-posta: aliihsancelen@gmail.com, ORCID: 0000-0002-8009-3432

Atf: Çelen, A. I. (2020). Temel Dinamikleriyle Çin İşçi Hareketleri: 2008 Krizi Sonrası Dönemin Çok Yönlü Kuramsal Analizi. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 79, 469-507. <https://doi.org/10.26650/jspc.2020.79.0097>

study is to analyze the labor movements that gained momentum in the post-crisis period within the framework of determining political, economic, technological, social and GO dynamics. In the analysis process, data from the Chinese Labour Bulletin (CLB) were taken into consideration. The data were compiled from the CLB website and online correspondence was used on ambiguous issues. As a result, the basic dynamics of this process in the post-crisis industrial relations system are as follows: Party-State system to continue its influence, focusing liberal policies, acceleration of robotization both in production and use, continuing labor migration from the rural to the city and the more concentration of this migration in some sectors, the more independently acting NGOs lead the labor movement. The main reason for the workers' movements is the issue of wage arrears. Movements are most concentrated in the construction and manufacturing sectors. While a significant part of the movements is seen in private enterprises, this is followed by SEEs or companies without ownership. Most of the movements were considered as protests, followed by sit-ins and strikes. The majority of the movements consisted of 1-100 people. The response to the movements realized, primarily police intervention, state intervention management negotiations.

Keywords

China, Labors' Movements, Protest and Strike, Industrial Relations, Trade Union

Extended Summary

The Chinese labor market in the post-crisis period; has been shaped by the growing population, employment and GDP, shrinking agriculture and industrial sector, expanding service sector, gradually decreasing growth rates, unchanged unemployment and labor force participation rates. The most important effect of the 2008 crisis in the field of industrial relations was seen in the increase of labor movements. As a matter of fact, the strike seen in the Nanhai Honda automobile factory in South China in 2010 spread to other sectors. Foxconn suicides, which were also seen in the same year, were decisive in this context.

Another turning point for the post-crisis labor movements was 2015. Workers' movements, which were realized at rates not seen until that day, are the main determinants of this period. In this context, the acceleration of labor movements, which increased especially since 2010, continued after 2015 in the post-crisis period. The main reasons for the workers' movements are wage arrears and wage increase, basically the issue of wages. Especially, the issue of wage arrears has a dominant weight in reasons of labor movements in the post-crisis period. The size of this reason, defined as the overdue wages to be paid, was around 80% after the crisis but reached 90% as of 2019. Also the dualism problem experienced by the workers emerges as an important factor.

In this context, post-crisis labor movements mostly concentrated on the construction and manufacturing sectors. These sectors were followed by the manufacturing, service, transportation-logistics sector. While a significant part of the labor movements is seen in private initiatives, this is followed by SEEs or companies with no ownership. While most of the workers' movements were seen as protests, this was followed by sit-ins and strikes. The vast majority of the labor movements (around 90%) consisted of 1-100 people. Also there have been movements with the participation of 101-1000 people, and even rarely, movements with the participation of 1001-10,000 people. The response to the actions realized that primarily police intervention, state intervention and management negotiations.

On the other hand, the basic dynamics of labor movements after the crisis can be handled within the scope of political, economic, technological, social developments and NGOs. Accordingly, It can be expressed within the scope of political developments: Party-State system, which continues to dominate

the industrial relations system, flexibility and subcontracting practices within the scope of liberal policies. Due to the slowing growth figures, the Xi government's policies to calm down labor activism are taking place. The slowdown in economic growth and even the gradual decline in growth figures was effective. Policies developed as a result of this have been mostly business oriented. Likewise, liberal policies, privatizations, emphasis on subcontracting policies regarding the protection of employment, the suspension of labor law at the point of continuing and increasing local investments came to the fore during this period.

It can be expressed within the scope of technological developments: It is prominent that China leads the world in both robot production and use. In this context, the increase in the need for a skilled workforce, the goals of increasing the robot density, the vision of MIC 2025, seeing technological developments as the engine of production, experiencing the most comprehensive automation level in the world, and President Xi's call for the Robot Revolution in 2014 are of great importance. The negative effects of these developments on wage and employment conditions and at the same time increasing worker unrest have been determinant at this point.

Likewise, It can be expressed within the scope of sociological developments: Due to inflation and rising living standards, the wage issue is the main factor. Also, wage policies that differ among regions are effective. Although there was an increase in the wage level in the post-crisis period below the level of developed countries. It is stated that the most prominent effect in this process is the China-USA trade wars. On the other hand, wage policies applied reduced the poverty level from 88% in 1981 to 11%. Accordingly, real wages increased by 9.1% between 2008 and 2014. According to this while real wages continue to increase in the post-crisis period, the poverty level continues to decrease. However, the most important reason for the labor movements is the wage issue. At this point, it should be underlined that the problem is wage arrears. Another issue within the context of social developments in the issue of migrant workers. In this context, the accumulation of migrant workers in the construction and manufacturing sectors is again of great importance in terms of the most strikes in these sectors. The fact that immigration, whose number is constantly increasing over time, is experienced from the inner regions to the coastal regions from the central and western regions to the eastern regions affects the number

of strikes in these regions. At the same time, the fact that migrant workers are exposed to marginalized and institutionalized discrimination, the hukou system, the shaping of their working conditions in a relatively unfavorable framework, and they generally work in low-skilled jobs emerge as a distinctive feature at this point.

On the other hand, one of the most important issues affecting labor movements in the post-crisis period is NGO activities. In particular, the control of the ACFTU by the government and the bias of the employer made the activities in this scope valuable. As a matter of fact, NGOs have carried out important activities on how to organize and conduct strikes, as well as to know the rights and freedoms. In other words, NGOs have played a role in undertaking the missions that a union should fulfill.

Temel Dinamikleriyle Çin İşçi Hareketleri: 2008 Krizi Sonrası Dönemin Çok Yönlü Kuramsal Analizi

Küresel ekonomik ve siyasi işleyişte önemli bir aktör olan Çin, her dönem dikkatleri üzerine çeken bir özelliğe sahiptir. Nitekim 2019 yılı itibariyle Çin; 14,140 trilyon USD GSYİH ile ABD'den sonra (21,44 trilyon USD) dünyanın ikinci ekonomisi konumundadır. Aynı şekilde sağladığı 775 milyonu aşan ulusal istihdam boyutu itibariyle de dünyanın en büyük işgücü piyasası olma özelliği taşımaktadır. Bunun yanında dünyanın en fazla üyeye sahip sendikasını bünyesinde barındıran Çin, küresel endüstri ilişkileri alanında da önemli bir yere sahiptir. Bu kapsamda Çin işgücü piyasası; kentli işçilerle kırsal göçmenler, KİT'de çalışanlarla KİT dışı çalışanlar, beyaz yakalılarla mavi yakalılar olmak üzere farklı segmentasyonlardan oluşmaktadır. Endüstri ilişkileri ise; çok farklı segmentasyonlardan oluşan bir işgücü yapısının yanı sıra sosyalist ve liberal politikaların işlediği bir iş piyasası ve Parti-Devlet yapısının önemli bir uzantısı şeklinde işleyen ACFTU (Tüm Çin Sendikalar Federasyonu) çerçevesinde şekillenmektedir.

Birçok ülkede olduğu gibi Çin'de de 2008 krizi, önemli bir dönüm noktası niteliği taşımaktadır. Nitekim kriz arifesinde %14'ü aşan büyüme rakamlarının 2009 itibariyle %9'ları görmesi özellikle 2010 yılından itibaren büyümenin yavaşlaması hatta kademeli olarak büyüme rakamlarının düşmesi kriz sonrası dönemin önemli belirleyicilerinden birini oluşturmaktadır. Çok farklı alanları etkileyen kriz havasının şüphesiz en fazla hissedildiği alan işgücü piyasası olmuştur. Buna göre kriz sonrası dönemde Çin işgücü piyasası; artmaya devam eden nüfus, istihdam ve GSYİH, daralan tarım ve sanayi sektörü, genişleyen hizmet sektörü, kademeli azalan büyüme oranları, önemli oranda değişmeyen işsizlik ve işgücüne katılım oranları çerçevesinde şekillenmiştir. 2008 krizinin endüstri ilişkileri alanındaki en önemli etkisi ise işçi hareketlerini arttırması yönünde görülmüştür. Kriz sonrası dönemde giderek artan bu ivme çok farklı nedenlerle açıklanabileceği gibi bu çalışmada siyasi, ekonomik, teknolojik, sosyal gelişmeler ve Sivil Toplum Örgütleri (STÖ) kapsamında değerlendirilmiştir. Diğer bir ifade ile kriz sonrası endüstri ilişkileri sisteminde Parti-Devlet sisteminin nüfuzunu devam ettirmesi, liberal politikalara ağırlık verilmesi, hem üretimde hem de kullanımda robotlaşmanın hızlanması, kırdan kente devam eden işçi göçü ve bu göçün belirli sektörlerde yoğunlaşması daha çok bağımsız hareket eden STÖ'lerin işçi hareketlerine öncülük etmesi bu sürecin temel dinamiklerini oluşturmaktadır.

Temel Verilerle Çin

2019 yılı itibariyle Çin; 14,140 trilyon USD GSYİH ile ABD'den sonra (21,44 trilyon USD) dünyanın ikinci ekonomisi konumundadır. 1998-1999 yıllarında 1 trilyon USD civarında olan bu rakam sonraki beş yıl içinde 2 trilyon USD'yi aşmış, 2010 yılı itibariyle de 6 trilyon USD'ye ulaşmıştır. Aynı şekilde son on yıllık süre içerisinde %100'ün üzerinde bir büyüme kaydeden Çin ekonomisi, 2019 yılı itibariyle 14 trilyon USD GSYİH bandını aşarak önemli bir ekonomik performans sergilemiştir. Guandong, Jiangsu ve Shandong eyaletleri ise (<https://www.statista.com/>) önde gelen ekonomi merkezleri konumundadır.

Tablo 1
Temel Verilerle Çin

Yıllar	Nüfus (Milyon)	İstihdam (Milyon)	GSYİH (Tri- lyon\$)	GSYİH Sektörel Dağılım (%)			Büyüme (%)	İşsizlik (%)	İşgücüne Katılım (%)
				Tarım	Sanayi	Hizmet			
2008	1.328,02	755,64	4,598	---	---	---	9,65*	4,30	77,37
2009	1.334,50	758,28	5,110	10,33	46,24	43,43	9,40	4,60	77,02
2010	1.340,91	761,05	6,101	10,10	46,72	43,19	10,64	4,70	76,64
2011	1.347,35	764,20	7,573	9,25	44,37	46,38	9,55	4,50	76,57
2012	1.354,04	767,04	8,561	9,40	45,30	45,30	7,86	4,50	76,52
2013	1.360,72	769,77	9,607	9,30	44,00	46,70	7,77	4,60	76,47
2014	1.367,82	772,53	10,480	8,70	43,30	48,00	7,30	4,60	76,43
2015	1.374,62	774,51	11,060	8,40	40,80	50,80	7,91	4,60	76,39
2016	1.382,71	776,03	11,190	8,10	39,60	52,40	6,74	4,50	76,34
2017	1.390,08	776,04	12,240	7,50	39,90	52,70	6,76	4,40	76,34
2018	1.395,38	775,86	13,410	7,00	39,70	53,30	6,57	4,42	76,22
2019	1.400,05	---	14,140	7,10	39,00	53,90	---	4,42	76,04

*Kriz öncesi 2007 yılında %14,23 bir büyüme gerçekleşmiştir.

Kaynak: <https://www.statista.com/> ve <https://data.worldbank.org/> adreslerinden derlenmiştir.

Tabloya göre Çin, 2019 yılı itibariyle 1,4 milyar nüfusu ile dünyanın en kalabalık ve 775 milyonu aşan istihdamı ile dünyanın en büyük işgücü piyasasına sahip ülkesi konumundadır. Kriz sonrası dönemde ekonomisinin sektörel dağılımında tarım ve sanayi sektörü kademeli olarak daralırken hizmet sektörü kademeli olarak genişlemektedir. Ekonomik büyüme ise kriz arifesinde (2007 yılında) %14'leri aşarken 2008-2009 yıllarında %9'u görmüş 2010 yılı itibariyle kısmen bir artış sonrasında kademeli olarak azalarak 2018 yılı itibariyle %6,57'leri görmüştür. İşsizlik rakamları birçok yönüyle eleştirilmesine rağmen oldukça iyi bir seyir izlemiş, işgücüne katılım ise %77-76 bandında kalmıştır. Buna göre kriz sonrası dönemde Çin işgücü piyasası; artmaya devam eden

nüfus, istihdam ve GSYİH daralan tarım ve sanayi sektörü, genişleyen hizmet sektörü, kademeli azalan büyüme oranları, önemli oranda değişmeyen işsizlik ve işgücüne katılım oranları çerçevesinde şekillenmiştir.

Çin Endüstri İlişkileri ve ACFTU'nun Rolü

Çin endüstri ilişkileri sistemi batı endüstri ilişkileri sisteminden oldukça farklı özellikler taşımaktadır. Buna göre devlete bağlı sendikacılık kapsamında endüstri ilişkileri; sosyalist işleyişin yanında liberal politikaların da olduğu bir iş piyasası, çok farklı segmentasyonlardan oluşan bir işgücü yapısı ve Parti-Devlet yapısının önemli bir uzantısı şeklinde işleyen ACFTU çerçevesinde şekillenmektedir.

Endüstri ilişkileri

Çin endüstri ilişkilerinin yapısı çoğulcu demokratik yapıdan iki noktada farklılaşmaktadır. Bunlardan birincisini gücün ana pazarlık grupları arasında dağılmış ancak Parti-Devlet elinde oldukça merkezileşmiş olması oluştururken diğerini tek yasal örgüt olan ACFTU'nun işçileri aşağıdan yukarıya özgürce örgütlemesi yerine yukarıdan aşağıya Parti-Devlet sisteminin bir uzantısı olarak örgütlenmesi oluşturmaktadır. Bu kapsamda Çin'deki sendikaların örgütsel yapısı Sendikalar ve ACFTU tüzüklerinden hareketle beş ilkeye dayandırılmaktadır. Buna göre (Traub-Merz, 2011, s. 16):

- Sistem homojen olmalıdır ve ACFTU tarafından yönetilmelidir.
- CPC (Çin Komünist Partisi) sendikalar üzerinde üstünlüğe sahip olmalıdır ve partinin liderliği kabul edilmelidir.
- Sendikaların örgütsel düzeyleri Lenin'in *demokratik merkezilik* kavramı çerçevesinde gerçekleşmelidir. Diğer bir ifade ile en alt ve en üst düzeyde faaliyet gösteren sendikalar birbiriyle ilişkili olmalıdır.
- Taban sendikaların endüstriyel sendika ve bölgesel sendika olmak üzere iki üyeliği olmalıdır ancak bölgesel sendika baskın olmalıdır.

Bu kapsamda sendikalar temelde işletme sendikacılığı çerçevesinde örgütlenmektedir. Faaliyet gösteren sendikaların bazı özellikleri ise şu şekilde sıralanmaktadır: Bir işletmede yalnızca tek bir sendika bulunabilir, kıdemli yöneticiler de dâhil tüm işçiler ve personel sendika üyesi olabilir, işletme

sendikasının kurulabilmesi genellikle işverenin iznine tabidir ve işçiler genellikle sendikaya üye olup olmama konusunda tercih sahibi değildirler, üyelik ise işletme yönetimiyle üst düzey sendika örgütü arasında gerçekleşen bir anlaşma ile oluşmaktadır. Bu kapsamda işçilerin sendika üyelik statüleri, kendi kişisel özelliklerinden çok işveren/işletme nitelikleriyle yakından ilintilidir. Diğer bir ifade ile işçi kendi sendika statüsü üzerinde söz sahibi değildir. Ayrıca sendikalaşmanın belirlenmesinde; işletmenin boyutu, işletmenin mülkiyeti ve belirlenen yönetim stratejileri önemli rol oynamaktadır. Aynı şekilde işletmelerdeki toplu sözleşmeler ve ücret sözleşmeleri genellikle, sendika üyesi olanlar ile sendika üyesi olmayan işçiler arasında herhangi bir ayırım yapmaksızın çalışan işçi ve personelin tamamını kapsar bir nitelik taşımaktadır (Lee & Liu, 2012, s. 218).

1978-1996 yılları arasında sosyalist piyasa ekonomisine geçen Çin ekonomisi, 1997-2002 yılları arasında kısmi bir durgunluk yaşamış 2003 sonrası dönemde de büyüme sürecine girmiştir. Bu süreçte özellikle 1980'lerin başından itibaren kentsel reformların başlaması ile birlikte ekonomik geçimin işçi sınıfı arasında önemli bir endişe kaynağı haline gelmesi, Pekin'de 1986-88 yılları arasında artan yolsuzluk ve enflasyon nedeniyle yaşam maliyetlerinin artması, kapitalist üretim ilkelerinin yürürlüğe girmesi ile emeğin metalaştırılması, Haziran 1989 Tiananmen meydanındaki hareketlerin kanlı bir şekilde bastırılması ve sonucunda hükümet tarafından yönetilen sendikaların ellerini güçlendirmesi, 1987'de geçici yönetmelik ile üç aşamalı arabuluculuk, tahkim ve dava sürecinin ortaya konulması, 2002'de devlet şirketlerinin özelleştirilmesi ile 60 milyon kentsel işçinin işten çıkarılması vb. gelişmeler Çin endüstri ilişkileri sisteminin önemli dönüm noktalarından bazılarıdır (Ma, 2011, s. 145-146).

Öte yandan Çin, işçilere çeşitli haklar sağlayan ve onları işverenleri tarafından sömürüye karşı koruyan kapsamlı bir yasal çerçeveye sahiptir. Bu yasal çerçevede; resmi bir iş sözleşmesi, sabit mesai oranları ve 40 saatlik haftalık çalışma, emekli maaşlarını kapsayan sosyal sigorta, sağlık, işsizlik, iş kazası, doğum izni, kıdem tazminatı, sözleşmenin feshi, eşit işe eşit ücret, işyeri ayrımcılığına karşı koruma vb. hakları düzenlemektedir. Ayrıca işçiler sendika kurma hakkına sahiptirler. Ancak 2010'ların ortalarında yaşanan ekonomik yavaşlamadan bu yana işçi haklarını güçlendirecek çok az yeni mevzuat düzenlenmiştir. Bu durum özellikle üst düzey hükümet yetkililerinin daha fazla iş yanlısı bir ortam oluşturma çabaları ile açıklanmaktadır. İş ilişkilerini düzenleyen bazı yasalar şu şekildedir (CLB, 2020):

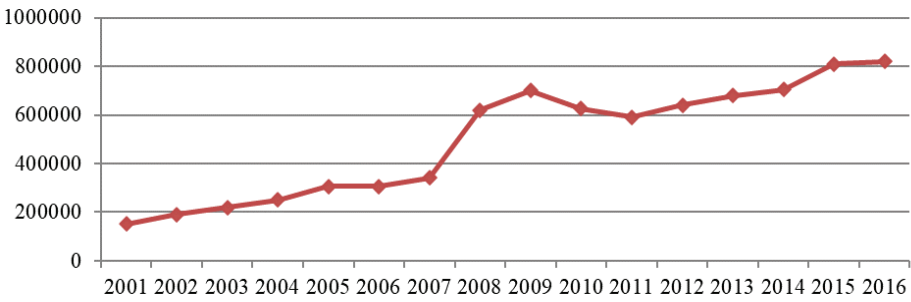
- 1995 yılında düzenlenen İş Hukuku
- 1992 yılında düzenlenen Sendika Hukuku (2001 yılında yeniden düzenlenmiş)
- 2008 yılında düzenlenen İş Sözleşmesi Hukuku (2013 yılında yeniden düzenlenmiş)
- 2008 yılında düzenlenen İş Uyuşmazlığı, Arabuluculuk ve Tahkim Kanunu

Yasaların uygulanması sürecinde yerel yönetimlerin iş kanunu uygulamalarından ve işçi haklarının korunmasından sorumlu tutulması ancak yerel çalışma otoritelerinin bu konuda yeterince finanse edilmemesi ve bu kapsamda görevlendirilen personelin kanunları uygulama konusunda; yetersiz, gerekli kabiliyet ve iradede yoksun olması (CLB, 2020) koruma kapsamında olan yasaları bir noktada yetersiz kılmaktadır. Aynı şekilde 2007 yılında kabul edilen *İstihdam Sözleşmesi Yasası* hükümetin durumu değiştirme girişimi olarak tanımlanmaktadır. Bu kapsamda yasa hükümlerinin özellikle küçük ve orta ölçekli özel işletmelerde işçi haklarını kırma hedefli olduğu belirtilmektedir. Nitekim Ocak 2008 itibariyle yürürlüğe giren yasa ile bazı işletmelerin esnekliği korumak adına kısa vadeli sözleşmeleri gereğinde fazla kullandığı ve çalışanların periyodik olarak işten çıkarıldığı vurgulanmaktadır. Ortaya çıkan sorunlar karşısında 2010 yılında İnsan Kaynakları ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (MHRSS), ACFTU, Çin Kurumsal Konfederasyonu ve Çin İşletme Yöneticileri Derneği (CEC/CEDA) arasında iş sözleşmeleri sistemini teşvik etmek için *özel eylem planı* kabul edilmiştir (Ma, 2011, s. 153-154).

Çıkarılan yasaların uygulama alanı olarak Çin işgücü piyasası farklı segmentasyonlardan oluşmaktadır. Kentli işçilerle kırsal göçmenler, KİT’de çalışanlarla KİT dışı çalışanlar, beyaz yakalılarla mavi yakalı olmak üzere üç ana iklim çerçevesinde ele alınan işgücü piyasası birçok noktada farklılaşmaktadır. Buna göre örneğin planlı ekonominin bir mirası olarak gösterilen kentsel ve kırsal çalışanlar arasındaki boşluk önemli olmaya devam etmektedir. Aynı şekilde KİT çalışanlarının endüstri ilişkilerindeki durumu diğer işletme türlerinde çalışanlardan farklı özellikler taşımaktadır. KİT çalışanları için temel zorluk *pazarlanmış işgücü (marketized laborers)* statüsüne geçiş iken KİT dışı çalışanlar için temel zorluk ciddi işçi hakları ihlallerini azaltmak için

emek-sermaye dengesini sağlamak oluşturmaktadır. Bunun yanında beyaz yakalı çalışanlar tarihi ve ekonomik nedenlerin de etkisiyle mavi yakalı çalışanlara göre çok daha iyi koşullarda istihdam edilmektedir. Özellikle kırsal göçlerin devam etmesi bu etkiyi daha da derinleştirmektedir (Ma, 2011, s. 158).

Öte yandan Çin’de çalışanlar ile işverenleri arasında oluşan uyuşmazlıkları çözmek amacıyla tasarlanmış; istişare, arabuluculuk, tahkim ve dava aşamalarından oluşan dört aşamalı bir süreç bulunmaktadır. Bu sürecin en kilit kurumu ise rutin iş uyuşmazlıklarında hüküm veren Yerel İş Uyuşmazlığı Tahkim Komitesi’dir (YİUTK). Ayrıca işverenlerin ve yerel yönetimlerin iş kanunları ve yönetmeliklerine uymasını sağlamakla görevli bir idari büro şeklinde çalışan Sosyal Güvenlik Müfettişliği de bulunmaktadır. Özellikle tahkim sürecine başvurunun kolay ve ucuz olmasının yanı sıra davaların çok hızlı görülmesi bu süreci daha cazip hale getirmiştir. Ayrıca YİUTK’lar; davacının kayıt dışı ekonomideki işlerini hariç tutmakta, kanıtlanabilen resmi iş ilişkileri kabul etmekte, memurları ve askeri personelleri tahkim sürecinden çıkarmaktadır. Kabul edilen uyuşmazlıklar ise sosyal sigorta ödemeleri ve sözleşmenin feshi konularında yoğunlaşmaktadır (CLB, 2020). Bu kapsamda karara bağlanan dava sayısı 2016 yılı itibariyle 820 bini aşmıştır. 2008 yılında dava sayısının aniden artması; işçilere hak ihlallerine karşı yasal düzeltme talep etme konusunda ek hak ve teşvik sağlayan *İş Sözleşmesi ve İş Uyuşmazlığı, Arabuluculuk ve Tahkim Yasası* ile açıklanmaktadır (Grafik 1).

Grafik 1. Uyuşmazlık Tahkim Komiteleri Tarafından Karara Bağlanan Dava Sayıları
Kaynak: (CLB, 2020)

Öte yandan YİUTK’ler karar verdikten sonra işçiler şikâyetlerini genel olarak sivil mahkemelere götürebilmektedir. Mahkeme iş uyuşmazlığı davasını kabul

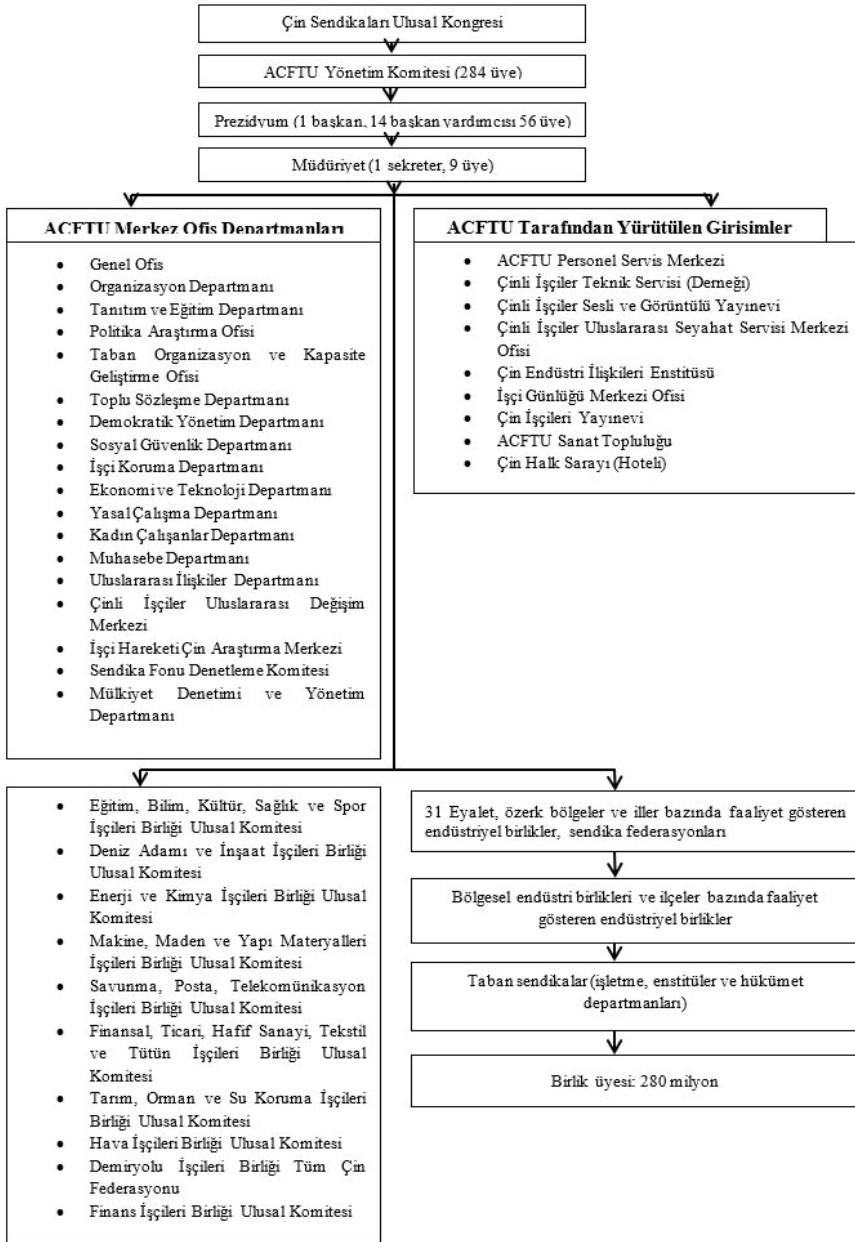
ederse hukuk davası prosedürleri devreye girmekte ve çoğu iş uyuşmazlığı davalarında ispat yükümlülüğü işverende kalmaktadır. İşçi açısından davaların en büyük dezavantajını ise maliyet ve zaman konuları oluşturmaktadır. Örneğin işçiler iş uyuşmazlığı davalarında en açık ve ispatı kolay olsa bile en az 5000 yuan ücret ödemek zorunda kalabilmektedir. Aynı şekilde işveren kararları bir üst mahkemeye itiraz ederek dava açabilmektedir. Sürecin sonunda işçi davayı kazansa bile kararın gerçekten uygulanacağı ile ilgili bir garanti bulunmamaktadır. Ele almaları gereken büyük davalar göz önüne alındığında mahkemeler (YİUTK'ler gibi) genellikle anlaşmazlıkları arabuluculuk yoluyla çözmeye çalışmaktadır ve bu durum işçilerin temel haklarını olumsuz yönde etkilemektedir. Bu kapsamda YİUTK'ler ve mahkemeler toplu davalara katılma konusunda isteksiz davranmakta ve çoğu zaman davaları bölerek bireysel ele almaktadır. Bu durum Çin'de herhangi bir resmi toplu pazarlık mekanizmasının bulunmaması durumu ile birleştiğinde işçilere, sorunlarını çözmek için toplu eylem yapmaktan başka bir seçenek bırakmamaktadır. Greve gidildikten sonra gerçekleşen gayri resmi toplu pazarlıklarda çoğu zaman yönetim, grev eylemlerini iptal etmelerini sağlayacak kadar işçi taleplerine karşılık bazı tavizler vermeyi kabul etmektedir. Ancak toplu pazarlık için yasal bir çerçeve sağlayan az sayıda yerel düzenleme çerçevesinde toplu pazarlık; işçilere gerçek bir fırsat sunmaktan uzak, çoğu zaman işçileri göz ardı eden, keyfi ve gelişigüzel uygulamalardan oluşan bir süreç olarak değerlendirilmektedir (CLB, 2020).

ACFTU

ACFTU'nun tarihi, Parti-Devlet ile yakın bir ilişki içerisinde şekillenmiştir. Buna göre ACFTU'nun başlangıcı CPC'nin Şangay'da "Çin İşçi Birliği" sekreterliğini kurduğu 1921 yılına kadar uzanmaktadır. 1925 yılında ise Guangzhou'da İkinci Ulusal Çalışma Konferansı'nda ACFTU anayasası kabul edilmiş ve Kızıl İşçi Sendikaları Enternasyonal'ine bağlı olarak resmen kurulmuştur (Ma, 2011, s. 149). Aynı şekilde Çin'de tek yasal sendika örgütü olarak faaliyet gösteren ACFTU, 1949 yılından sonra sosyalist bir komuta ekonomisinin ihtiyaçlarına göre yeniden yapılandırılmış ve daha çok partinin işçileri kontrol ettiği bir *transmisyon kemeri (transmission belt)* misyonu üstlenmiştir. 1978 yılında ise Çin ekonomisi liberalleşmeye başlamış ve köylü ekonomisinden çok emekle beslenen bir sanayi sistemi oluşmaya başlamıştır. Ayrıca 1978, işgücü piyasalarının yavaş yavaş yeniden şekillenmeye başladığı yıl olma açısından da önem taşımaktadır. Bu dönüm noktasından beri her

seviyede endüstri ilişkileri sistemi ACFTU'nun geleneksel işlevlerine meydan okuyan bir değişim süreci olarak yorumlanmaktadır. Bu süreçte ACFTU'nun düştüğü ikilem şu şekilde özetlenmektedir: İşçi protestolarının ve daha yüksek ücretlere yönelik grevlerin yoğunlaşması durumunda ortaya çıkan anlaşmazlıklarda parti ile yan yana mı olmalı (ya da kiminle yan yana olmalı) yoksa arabuluculuk misyonu mu üstlenmeli (Traub-Merz, 2011, s. 11-12).

Resmi rakamlara göre 2018'de 140 milyon göçmen işçi de dâhil olmak üzere yaklaşık 303 milyon üyesi ve 2.81 milyon taban sendikası ile ACFTU, dünyanın en büyük sendikası olma özelliği taşımaktadır. Ancak gerçekte Çinli sendika üyelerinin büyük çoğunluğu, ya sendika üyesi olduklarını bilmiyor ya da sendikanın kendi çıkarlarını temsil etme yeteneğine çok az inanıyor şeklinde tasvir edilmektedir. Bu kapsamda Çin'deki kurumsal sendikaların çoğunluğu esasen yönetim tarafından kontrol edilmekte ve yönetim çıkarlarını temsil eder bir nitelik taşımaktadır. Buna göre ACFTU geleneksel olarak kendisini işçilerin sesi şeklinde değil işçilerle yönetim arasında bir köprü ya da bir arabulucu olarak görmektedir. Bunun bir sonucu olarak ACFTU; sadece çıkarlarını savunması gerektiğini ileri süren işçiler ve işçi aktivistleri tarafından baskı altında tutulmaktadır (CLB, 2020).

Şekil 1. ACFTU'nun Kurumsal Yapısı

Kaynak: <http://en.acftu.org/28590/201408/11/140811135244209.shtml>

Komünist rejim bünyesinde faaliyet gösteren ACFTU, genellikle işçileri temsil eden bir örgütten ziyade devletin toplumsal kontrol araçlarından biri olarak görülmektedir. Resmi, tepeden inme, bürokratik bir yapı ile işleyen ACFTU, bir yandan “tüm ulusun” çıkarlarına hizmet etmekte diğer yandan da işçilerin hak ve çıkarlarını koruma rolü üstlenmektedir. *Parti-Devlet yüzü* ve *kollektif ses yüzü* olarak da ifade edilen bu roller açısından incelendiğinde ACFTU’nun, parti-devlet yüzünün daha baskın olduğu ifade dilmektedir. Ayrıca işletme düzeyinde faaliyet gösteren ACFTU genellikle işverenlerin etkisinde veya tamamen kontrolünde faaliyet göstermektedir. Bu kapsamda Çin endüstri ilişkileri sisteminde ACFTU’nun bir sendika niteliği taşımadığı, işe yaramaz olduğu, kâğıttan bir sendika sistemini temsil ettiği yönündeki görüşlerin yanı sıra tamamen geçersiz ya da yararsız olmadığını ileri süren görüşlere de yer verilmektedir (Lee & Liu, 2012).

Öte yandan *taban örgütlenmeler (grass-roots unions)* genel olarak ACFTU’nun *resmi yüzü (official face)* niteliğinde faaliyet göstermektedir. Bu kapsamda özellikle KİT dışı işyerlerinde kurulmuş olan taban örgütlenmeler en fazla Çin politikacılarının tepkilerini depolitize etme yönünde zorluk yaşamaktadır. Ancak yetkililer KİT dışı işyerlerinde faaliyet gösteren sendikalara daha fazla esneklik ve özgürlük tanımamakta ve ACFTU, taban sendikalarına yeterince demokratik yaklaşmamaktadır. Bu kapsamda sendikaların demokratikleşmesinin uzun zaman alacağı belirtilerek en fazla reformun yapıldığı Guandong eyaletinde bile demokratik ve yarı demokratik seçimleri düzenleyen kesimin az olduğu hatta bu sürecin KİT’lerde gündeme bile gelmediği belirtilmektedir (Ma, 2011, s. 155). Bu kapsamda ACFTU’nun yeni dönüşümdeki rolünün; demokratik ilke ve partinin liderliği, endüstriyel sendikacılığı hâkim kılmak için coğrafi sendikacılık, toplu pazarlık yerine üretim büyümesine odaklanma ve demokratik yönetim yoluyla işçilerin katılımı olmak üzere dört temel ilke çerçevesinde şekillendiği ifade edilmektedir (Traub-Merz, 2011, s. 11).

İşçi Hareketlerinin Temel Profili

Grev hakkı, lider Dang Xiaoping tarafından modernizasyon reformlarının bir uzantısı olarak 1982 yılında anayasadan çıkarılmıştır. Ancak grev yapan işçilerin yasal bir yasağı bulunmamaktadır. Bu noktada işçilerin taleplerini dile getirme kapsamında grev yaptıkları ve çoğu zaman başka çarelerinin olmadığı

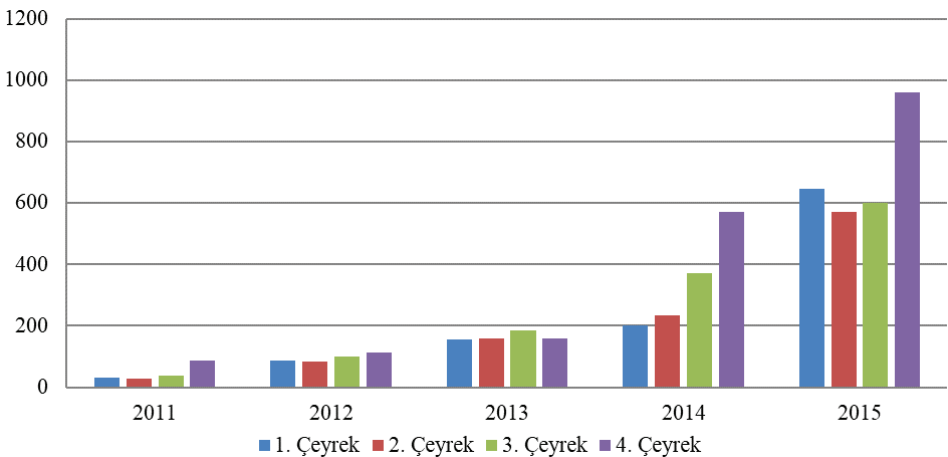
vurgulanmaktadır. Nitekim 2011 yılından bu yana 10 binden fazla olay kaydeden *Çin İşçi Bülteni Haritası (China Labour Bulletin Map)* grevlerin ve diğer toplu protesto biçimlerinin Çin'in tamamında ve tüm sektörlerde yaygın olduğunu göstermektedir (CLB, 2020).

Kriz sonrası dönemde işçi eylemlerinin bu denli artmasında ise 2010 yılı önemli bir dönüm noktası özelliği taşımaktadır. 2010 yılında görülen Güney Çin'deki Nanhai Honda otomobil fabrikası grevi fitili ateşleyen olay olarak görülmektedir. Özellikle bu grevde ilk kez göçmen işgücünün ayağa kalkabileceği ve hakları için başarılı bir şekilde mücadele edebileceğinin anlaşılması önemli bir etki olarak değerlendirilmektedir. “*Bu kadar düşük ücretler için çalışma!*” mottosu ile hareket eden göçmen işçiler fabrikanın avlusunu doldurarak, sloganlar atarak ve vatansever şarkılar söyleyerek eylemler gerçekleştirmişler ve 19 gün süren grev, neredeyse fabrikanın tümünü kapsayacak şekilde genişletilmiştir. Fabrikanın üretim programını önemli derecede aksatan bu gelişme, yönetim ve hükümet yetkililerinin talepleri karşılama açısından nadir bir zaferle sonuçlanmıştır. Bu durum 2010 sonrası dönemde yüksek ücret ve demokratik sendika konularının ağır bastığı birçok greve örneklik etmesi açısından büyük önem taşımaktadır (Griffins, 2016). Aynı şekilde 2010 yılında Çin'in güneyinde yaşanan bir dizi iş uyuşmazlık, grev eylemleri ve protestolar ücret artışlarının sağlanmasında önemli bir etki oluşturmuştur. Nitekim aynı yıl Apple, Hewlett-Packard, Dell gibi devlerin ana tedarikçisi konumunda olan Foxconn Teknoloji üretim tesislerinde şaşırtıcı bir şekilde 18 genç göçmen işçinin intihar girişiminde bulunması olayı olarak bilinen *Foxconn İntiharları (Foxconn Suicides)* dalgasının düşük ücretler ile bağlantılı olduğu belirtilmektedir. İntihar eden şahısların 18-24 yaşlar arasında olması, lise veya meslek yüksekokulu mezunu olmaları, Çin'in büyüme trendine ayak uydurmak zorunda kalmaları, daha fazla para kazanmak istemeleri dolayısıyla ek vardiyalar yapmaları, fabrika yönetiminin baskıları, genç çalışanların duygusal kırılabilirliği, ailelerinden uzak sıkışık yatakhanelerde kalmaları vb. sorunların bu kapsamda etkili olduğu belirtilmektedir (CLB, 2010). Bu noktada özellikle 2010 yılı ilkbahar ve yaz aylarında Honda'da başlayan ve sonrasında diğer otomotiv şirketlerine yayılan grevlerin öncekilere göre çok farklı özellikler taşıdığı vurgulanmaktadır. Buna göre (Traub-Merz, 2011, s. 40-42):

- İşçiler sadece asgari ücretin veya ücret borçlarının ödenmesini talep etmemiş bunun yanında daha yüksek ücretler için kıdemi yansıtan işletme içi bir ücret notu sisteminin geliştirilmesini istemişlerdir.

- Grevler düşük ücretle çalışan, sıkı rekabetin olduğu, emek yoğun ihracat sektörünün ötesinde teknoloji yoğun, daha vasıflı ve daha yüksek geliri olan sektörlerle de yayılmıştır.
- Grevlerden etkilenen şirketlerin çoğu yabancı mülkiyetli özellikle Japon firmalar olması ayrıca medyanın bu sürece sessiz kalması dikkat çekici bir özellik olarak ön plana çıkmıştır.
- Grevler sendikalar tarafından düzenlenmemiş, grev katılan işçiler mevcut sendikaları görmezden gelmiş hatta sendika temsilcilerinin değişmesini talep etmişlerdir.
- Grevler endüstriyel yoğunlaşmanın olduğu, şirketler arası değişimin ve gerçek zamanlı arzın derinleştiği noktalarda yoğunlaşmıştır. Buna göre tedarikçi şirketlerdeki grevler üretim hattının bozulmasına neden olmuştur. Böylece grevlerin çarpan etkisi pazarlık gücünü arttırmıştır.
- Grevler genel olarak başarıya ulaşmıştır. Şirketler ücret artılarını %20 -%50 arasında kabul etmek zorunda kalmışlardır. Oluşan baskı doğrudan etkilenen işletmelerin ötesine yayılmıştır.

2010 yılında otomotiv sektöründe ücret temelli başlayan ve önceki işçi hareketlerine göre farklı özellikler taşıyan grevlerin sonraki yıllarda ivme kazanması kriz sonrası Çin işçi hareketlerinin önemli bir yönünü oluşturmaktadır (Grafik 2).

Grafik 2. İş Uyuşmazlıklarında İşçi Hareketleri (2011-2015)

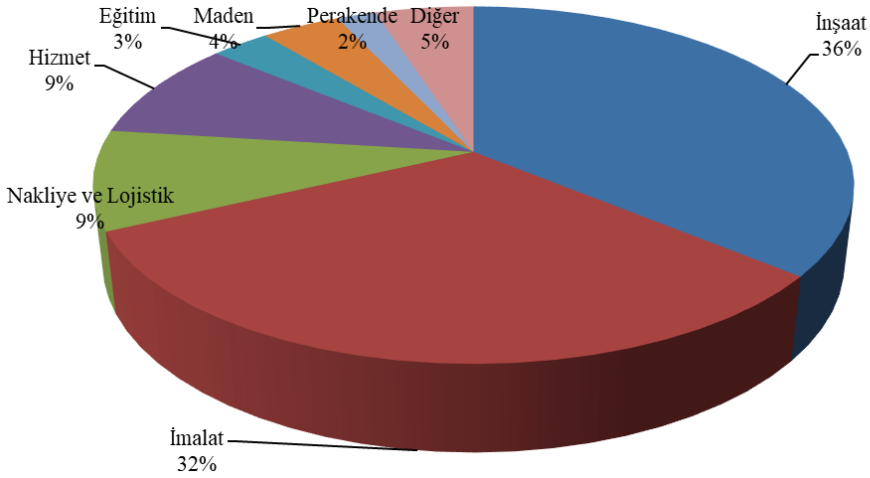
Kaynak: <https://clb.org.hk/> 'den derlenmiştir.

Buna göre 2011 yılında 200 bandını aşamayan işçi hareketlerinin toplam sayısı, 2012 yılı itibariyle 382, 2013 yılında 656, 2014 yılında 1.379 ve 2015 yılında 2.775 olarak gerçekleşmiş. Diğer bir ifade ile bir önceki yıla göre 2012 yılında %106,48 artan işçi hareketleri sayısı, 2013 yılında %71,72 2014 yılında %110,21 ve 2015 yılında %148,80 artış göstermiştir.

Bu kapsamda örneğin 2011’de görülen grevlerin en önemli nedenlerinden biri olarak özellikle taşeron işçilerin daha ağır işleri yapmak durumunda kaldıklarında bile ücretlerinin sadece üçte ikisinin ödenmesi gösterilmektedir. Aynı şekilde 2012 yılından beri birçok fabrika, işçilere çok az ya da hiç tazminat ödemeyerek yeniden yerleşim planlarını açıklamıştır. Bunun bir sonucu olarak da işçiler gittikçe daha fazla eylemlerde bulunmaya başlamışlardır. Özellikle bu dönemde emeklilik sigortası, göçmen işçi grevlerinin ana konusunu oluşturmuştur. Aynı şekilde örneğin Yue-Yuen ayakkabı fabrikasında görülen ve on günden fazla süren grev küresel çapta ilgi görmüş ve grev, şirketin işçilere borçlu olduğu sosyal sigortaları ödemeyi kabul etmesiyle sona ermiştir (King & Chan, 2018).

Öte yandan 2012 yılında ekonominin yavaşlaması ile birlikte sistematik olarak imalat, inşaat ve hizmet sektörlerinde taşeron işçi kullanımının arttığı dikkat çekilmektedir. Özellikle hizmet sektöründe lojistik ve taşımacılık, otelcilik ve yemek yönetimi, posta ve telekomünikasyon, temizlik ve güvenlik gibi alanlar ön plana çıkmaktadır (Chan, 2019). Bu kapsamda 2015 yılında grev ve protesto sayılarının çarpıcı bir şekilde arttığı (%148,80) görülmektedir. İmalat, inşaat ve madencilik sektörlerinde ön plana çıkan grev ve protesto sayılarının 2014 yılına nazaran iki katından daha fazla artmış olması; 2015 yılı 11 Ağustos Yuan devalüasyonu, ardından borsanın çökmesi ve ekonominin çok az iyileşme gösterdiği yılın son çeyreği ile açıklanmaktadır. Yaşanan iş uyuşmazlıklarının ana gerekçesi olarak da ekonomik gerileme sorunu görülmektedir. Buna bağlı olarak işverenlerin ücret ödeme sürecinde çıkarmış oldukları sorunlar ve hükümetin iş hukukunun uygulanması sürecindeki başarısızlıkları grev ve protestoların ana nedeni olarak belirtilmektedir. Öte yandan 2015 yılı iş uyuşmazlıklarının 2/3’ünden fazlasını ücretin ödenmesi ile ilgili konular oluşturmaktadır. En fazla inşaat sektöründe görülen bu sorun imalat, madencilik ve hizmetler sektörlerinde de görülmüştür. 2012 yılında ekonominin daha iyi olduğu bir dönemde ücret artışlarına yönelik talepler tüm uyuşmazlıkların %30’nu oluştururken bu durum 2015 yılında %36’ya yükselmiştir (CLB, 2016).

Bu kapsamda 2012 yılından itibaren yaşanan ekonomik yavaşlama karşısında Parti-Devleti'nin işçi haklarını koruma standardını düşürdüğü de öne sürülmektedir. Örneğin Şubat 2017 Guangdong eyaleti, işletme maliyetlerini düşürmek amacıyla asgari ücretin iki yılda bir değil de üç yılda bir ayarlanacağını duyurmuştur. Aynı zaman diliminde polis müdahaleleri artmış, kamu düzenini etkilediği düşünülen grevler doğrudan durdurulabilir hale getirilmiş ve işçi liderlerinin tutuklanma riski atmıştır. Aynı şekilde STÖ'lerin de bu kapsamda değerlendirilmesi öngörülmüştür. Bunun bir sonucu olarak bazı işçi STÖ'lerinin özellikle çalışma alanında faaliyet gösteren STÖ'lerin siyasi alanları daraltılmış ve dolayısıyla faaliyet kapasiteleri azaltılmıştır (King & Chan, 2018). Bu kapsamda 2015 yılı sektörel bazda grev yüzdeleri şu şekildedir (Grafik 3).

Grafik 3. Sektörel Bazda İşçi Hareketleri (2015 Yılı)
Kaynak: (CLB, 2016)

2015 yılında gerçekleşen işçi hareketleri en fazla inşaat (%36) ve imalat (%32) sektörlerinde yoğunlaşmıştır. Bunu lojistik (%9), hizmet (%9), maden (%4), eğitim (%3), perakende (%2) ve diğer sektörler (%5) takip etmektedir. İşçi hareketlerinin bu artış ivmesi sonraki yıllarda da artmaya devam etmiştir. Nitekim 2016-2017 yıllarında da Çin-Alman otomobil devi FAW-Volkswagen'deki binlerce taşeron işçisi bir dizi protesto düzenlemiştir. Gerekeç olarak da şirkette doğrudan çalışan meslektaşlarına kıyasla ücret açısından eşit olmayan muameleler gösterilmiştir. Eşit olmayan ücret nedeniyle gelişen protesto dalgaları sonucunda üç işçi temsilcisinin *kamu düzenini bozmak için kalabalık toplamaktan* tutuklanması sonrasında işçilere çalışan statüsünün teklif

edilmesi gündeme gelmiştir. Bunun yanında çok geçmeden iş arkadaşlarından 1000 yuan daha az kazandıklarını fark eden aynı gruptaki işçiler Eylül-Ekim 2018 tarihlerinde gerçekleşen yeni işçi eylemleri dalgasını başlatmışlardır. Bu kapsamda en önemli etkinin özellikle ücret konusunda yaşanan düalizm sorunu olduğu da vurgulanmaktadır (Chan, 2019). Aynı şekilde Mayıs-Haziran 2018 tarihlerinde sırasıyla kule-vinç operatörleri ve kamyon şoförleri gibi farklı şehirlerde aynı anda yaşanan grevler görülmektedir. Bu süreçte greve katılan işçiler hakkında eğer bir suçlama var ise kendiliğinden greve katılmak gibi bir neden yerine genelde *kamu düzenini bozmak amacıyla kalabalık toplamak* gibi kamu düzeni ile ilgili işlem yapılmıştır. Ancak genelde grev liderleri için uygulanan bir ceza yöntemi olarak grev sırasında ya da sonrasında *puanlama* uygulanmakta ve genellikle *görevden alma* gerçekleştirilmektedir (CLB, 2020). Bu kapsamda 2015 sonrası dönemde yaşanan işçi hareketleri sayıları şu şekildedir (Tablo 2).

Tablo 2

İşçi Eylem Sayıları (2017-2020)

	2017	2018	2019	2020
Ocak		164	177	57
Şubat		207	94	9
Mart		92	98	52
Nisan	532	138	114	31
Mayıs		161	127	58
Haziran		146	104	20
Temmuz		159	126	---
Ağustos	174	130	115	---
Eylül	164	138	108	---
Ekim	117	112	105	---
Kasım	141	134	104	---
Aralık	130	125	113	---
Toplam	1258	1706	1385	227 (ilk 6 ay)

Kaynak: <https://clb.org.hk/> 'den derlenmiştir.

Tabloya göre 2017 yılında toplamda 1.258 olarak gerçekleşen işçi hareketleri sayısı 2018 yılında 1.706, 2019 yılında 1358 ve 2020 yılının ilk 6 ayında 227 olarak gerçekleşmiştir. Hareketlerin temel nedenini ise ücret konusu oluşturmaktadır. 2015 yılı sonrasında işçi hareketleri yine öncesinde olduğu gibi ücret konusu çerçevesinde şekillenmiştir (Tablo 3).

Tablo 3

İşçi Eylemlerinin Nedenleri (Ağustos 2017-Şubat 2020)

Konu	%
Ücret alacağı	81,69
Sosyal sigorta	2,04
Konut fonu	0,18
Yönetim denetimi	0,46
İşten çıkarmalar	0,36
Ücret artışı	4,33
Tazminat	2,47
Yer değiştirme ya da işyerinin kapanması	0,62
Sendika	0,03
Diğer	7,74

Kaynak: <https://clb.org.hk/> 'den derlenmiştir.

Örneğin tabloya göre Ağustos 2017-Şubat 2020 döneminde işçi hareketlerinin önemli bir nedenini ücret alacakları konusu (%81,69) oluşturmaktadır. *Ödenmesi gereken gecikmiş ücret alacağı (wage arrears)* şeklinde tanımlanan ücret alacakları, işveren tarafından zamanında ödenmeyen veya ödeme zamanı geçmiş ücretleri ifade etmektedir. Ücret alacakları konusunu yine ücret artışı (%4,33) konusu takip etmektedir. Yine bu nedeni tazminat alacakları (%2,47), sosyal sigorta (2,04), yer değiştirme ya da işyerinin kapanması (%0,62), yönetim denetimi (0,46), işten çıkarmalar (0,36), konut fonu (0,18), sendika (%0,03) ve diğer konular (%7,74) takip etmektedir. Yine aynı dönemde işçi hareketleri en fazla inşaat sektöründe (%43,88) yoğunlaşırken bunu hizmet (%19,94) imalat (%15,76) taşımacılık-lojistik (%13,28) eğitim (%3,66) maden (%1,83) diğer sektörler takip etmektedir (Tablo 4).

Tablo 4

Ağustos 2017-Şubat 2020 Dönemi İşçi Eylemleri

Sektör	%	Şirket sahipliği	%	Katılımcı sayısı (kişi)	%
İnşaat	43,88	Özel girişim	71,93	1-100	91,96
Hizmet	19,94	Kamu kurumu	0,02	101-1000	7,62
İmalat	15,76	KİT	12,88	1001-10.000	0,39
Taşımacılık-Lojistik	13,28	Bilinmiyor	12,13	10.001 ve daha fazla	0,03
Maden	1,83	Yabancı	0,98		
Eğitim	3,66	Makao	1,11		
Diğer	1,65	Ortak girişim	1,11		

Kaynak: <https://clb.org.hk/> 'den derlenmiştir.

Aynı şekilde işçi hareketleri en fazla özel girişimlerde yoğunlaşırken (%71,93) bunu KİT'ler (%12,88) ve sahipliği bilinmeyen şirketler (%12,13) takip etmektedir. Ortak girişimler ve makao (%1,11), yabancı girişimler (0,98) ve

kamu kurumlarında (%0,02) gerçekleşen hareketler ise oldukça azdır. Eylemlerin büyük bir kısmı protesto niteliğinde değerlendirilirken (%64,82) bunu oturma eylemleri (%21,55) ve grevler (%11,33) takip etmektedir. Aynı şekilde atlama tehdidi (%1,65) ve yol kapatma da (%0,18) görülmektedir (Tablo 5).

Tablo 5

Ağustos 2017-Şubat 2020 dönemi İşçi eylemleri

Eylem türü	%	Eylemlere yanıt	%
Protesto	64,82	Polis müdahalesi	45,32
Grev	11,33	Yönetim müzakereleri	11,67
Yol kapatma	0,18	Devlet müdahalesi	23,01
Atlama tehdidi	1,65	Sendika sorumluluğu	5,58
Oturma eylemi	21,55	İşçilere karşı şiddet	0,17
Diğer	0,47	Tutuklama	1,37
		Sendika müdahalesi	0,17

Kaynak: <https://clb.org.hk/> 'den derlenmiştir.

Eylemlere yanıt ise en fazla polis müdahalesi (%45,32), devlet müdahalesi (%23,01) ve yönetim müzakereleri (%11,67) şeklinde gerçekleşmiştir. Bunları sendika sorumluluğu (%5,58), tutuklama (%1,37), işçilere şiddet ve sendika müdahalesi (%0,17) takip etmektedir. Aynı şekilde CLB verilerine göre Ağustos 2019-Şubat 2020 döneminde işçi eylemleri yine en fazla inşaat sektöründe yoğunlaşırken (%45) bunu hizmet sektörü (%22), imalat ve taşımacılık-lojistik sektörü (%14) maden, eğitim ve diğer sektörler takip etmektedir (%2). İşçi hareketlerinin temel nedenini ise yine ücret alacakları (%87,58), yönetim denetimi (%2,52), ücret zammı (%2,18), tazminat (%1,17), yer değiştirme ve kapanma (%1,01), sosyal sigorta (%0,84), işten çıkarma (%0,34) ve diğer konular (%4,19) oluşturmaktadır. Ağustos 2019-Ocak 2020 arasında ise toplamda 1.440 vaka kaydedilmiştir. Aynı dönemde işçi hareketlerinin %92,54'ü 1-100 kişi katılımlı gerçekleşirken, 101-1000 kişi katılımlı eylemlerin oranı %6,95 1001-10.000 katılımlı eylemlerin oranı ise sadece %0,51'dir. Gerçekleşen eylem türlerinin %67'si protesto niteliği taşıırken, %25'i oturma eylemi, %5'i grev, %1'i atlama tehdidi, %2'si diğer niteliği taşımaktadır. Eylemlere yanıt ise devlet müdahalesi (%44,14), polis müdahalesi (%31,72), yönetim müzakereleri (%9,66), tutuklama (%2,76) ve diğer (%11,72) şeklinde gerçekleşmiştir.

İşçi Hareketlerinin Temel Dinamikleri

Kriz sonrası dönemde giderek artan bir ivme kazanan işçi hareketleri çok farklı nedenlerle açıklanabileceği gibi bu çalışmada siyasi, ekonomik, teknolojik, sosyal gelişmeler ve STÖ'ler kapsamında değerlendirilmiştir. Diğer bir ifade ile endüstri ilişkileri sisteminde Parti-Devlet sisteminin nüfuzunu devam ettirmesi, liberal politikalara ağırlık verilmesi, robotlaşmaya ağırlık verilmesi robotlaşmanın hızlanması, kırdan kente devam eden işçi göçü ve bu göçün belirli sektörlerde yoğunlaşması daha çok bağımsız hareket eden bir anlamda hareketlerin lokomotifini denilebilecek STÖ faaliyetleri bu sürecin temel dinamiklerini oluşturmaktadır.

Siyasi Gelişmeler

Kriz sonrası dönemde artan işçi hareketlerinin en temel gerekçelerinden birini siyasi gelişmeler oluşturmaktadır. Bu kapsamda siyasi, sosyal ve ekonomik yaşamın her alanına nüfuz eden bir Parti-Devlet sisteminin bu tutumu endüstri ilişkileri alanında da kendini hissettirmiştir. Liberal demokrasilerde devletin endüstri ilişkilerindeki işlevleri; yasa koyucu, iş piyasası düzenleyici, arabulucu, uzlaştırıcı, hakem, kamu hizmetleri sağlayıcı iken Çin'de bunun tam tersine Parti-Devlet yapısı makro endüstri ilişkileri yapısında sadece işverenlerin ve çalışanların *temsilci kuruluşu (representative organizations)* değil aynı zamanda yasama, yürütme ve yargı organlarını da içeren *nerdeyse kendi kendine yeten (self-contained)* bir özellik göstermesi bu noktada belirleyici bir noktayı oluşturmaktadır. Her ne kadar son yıllarda önemli reformların merkezi konumunda olan Parti-Devletin aynı uyum politikalarını endüstri ilişkileri sisteminde gösterememiş olması endüstri ilişkilerinde baskın rolünün devam ettirdiği yönünde değerlendirilmektedir. Ayrıca ekonomik reformlar kapsamında her ne kadar ekonomiden çekilme politikaları uygulasa da pratikte işgücüyle ilgili sosyo-ekonomik sorunların siyasi türbülansa dönüşmesini önlemek adına istihdamı arttırarak dengeleme politikalarına daha fazla ihtiyaç duyduğuna da değinilmektedir (Ma, 2011, s. 149-150).

Öte yandan kriz sonrası dönemde yavaşlayan veya kısmen azalan büyüme trendlerine bağlı olarak ağırlık verilen liberal politikalar *kapitalist üretim faktörü* kapsamında değerlendirilmiştir. Ancak bu durum endüstri ilişkileri adına olumsuz gibi görünse de aslında pozitif etkilerinin olduğu vurgulanmaktadır. Nitekim bu durum teorik anlamda ve tarihi gelişim sürecinde endüstri

ilişkilerinin kapitalist ortamdan beslendiği şeklinde değerlendirilmektedir. Dolayısıyla sanayi ilişkilerinde yaşanan yapısal değişikliklerin grevler ve emek protestolarını ortadan kaldırmayacağı hatta besleyeceği ifade edilmektedir. Bu kapsamda Çin Parti-Devletin son yıllarda yerel sendikalarda reform yapmak, işyerinde yaşanan çatışmalara müdahale etmek ve toplu pazarlığı teşvik etmek amacıyla büyük çaba harcadığının altı çizilmektedir. Örneğin Shenzhen Sendikalar Federasyonu pilot projesi kapsamında toplum temelli işçi hizmet merkezleri ve işçi eğitim programları oluşturulmuştur. Bu durum işçi haklarının artmasının yanı sıra hegemonik bir emek rejimini ortaya çıkardığı yönünde yorumlanmakta ve Çin hizmet sektörünün çarpıcı büyümesi bu anlamda örnek gösterilmektedir (King & Chan, 2018).

Özellikle kriz sonrası dönemde ağırlık verilen liberal politikaların bir uzantısı olarak esnek istihdamın yaygınlaşması sadece taşeron işçileri değil düzenli işçileri de toplu taleplerde bulunma konusunda etkilediği ifade edilmektedir. Bu durum özellikle yavaşlayan bir ekonomide istikrar takıntılı yetkililerin *büyük ölçekli hilelere (large-scale trikes)* başvurarak protesto ve gösterileri kontrol altında tutma yönünde hareket etmeleri şeklinde yorumlanmıştır. Ayrıca yasal hakların çoğu zaman tahkim ve dava konusu yapılması yerine fiyat pazarlığı ile metaya dönüştürülmesi, pek çok işçinin tamamen güvencesiz bırakılması, STÖ'lerin sürekli genişleyen güvenlik organları tarafından daha fazla denetlenmesi ve bir anlamda oluşan kötümser bakış açısının halen devam etmesi (Chan, 2019) bu kapsamda değinilen bazı politiklardır.

Aynı şekilde 2012 yılında başkan Xi Jinping'in iktidara gelmesi çalışma ilişkileri açısından önemli bir dönüm noktası olarak görülmektedir. Uyumlu toplumu vurgulayan ve reformcu sosyal ve çalışma politikaları izleyen Hu-Wen yönetiminin aksine Xi hükümetinin emek aktivizmini yatıştırmak için sert politikalar izlemesi siyasi değişim sürecinin en belirgin özelliklerinden biri olarak belirtilmektedir. Bu sürecin şekillenmesinde ise krizden sonra birçok fabrikanın kapanması ve yer değiştirmesine bağlı olarak gelişen ekonomik yavaşlama büyük rol oynamıştır (King & Chan, 2018). Aynı şekilde Başkan Xi'nin sendika liderleri ile Ekim 2018'de yapmış olduğu bir toplantıda "... sendikalar; çalışan merkezli çalışma biçimine bağlı kalmalıdır, çalışanları en çok ilgilendiren en acil gruplara odaklanma ve işçilerin hak ve çıkarlarını koruma ve içtenlikle işçi hak ve çıkarlarını koruma ve hizmet etme yükümlülüğünü yerine getirmelidirler..." ifadelerine yer verilmektedir. Ancak Xi döneminde

aslında taban örgütlenmelerin, öğrencilerin, akademisyenlerin ve avukatların daha fazla kısıtlandığının altı çizilmektedir. Bu kapsamda Çin devletinin piyasa reformları farklı işçi segmentlerinin haklarını, statüsünü ve faydalarını yeniden sınıflandırırken birbirini izleyen özelleştirme ve işletmelerde yeniden yapılanma dalgalarının iş güvencelerini olumsuz yönde etkilediği belirtilmektedir. Aynı zamanda genç kırsal göçmen grupları ve kentli işçiler de bu etkilenen gruplar arasında gösterilmektedir (Chan, 2019).

Öte yandan Çinli işçiler Çin ekonomisinin patlayıcı büyümesinde yönlendirici bir etki göstermesine rağmen son yıllarda rekor seviyede artan grevlerin hükümet tarafından varoluşsal bir tehdit olarak algılandığı vurgulanmaktadır (Griffins, 2016). Ancak direkt hükümet politikalarını hedef alan işçi hareketlerinin başarıya ulaştığı da görülmektedir. Örneğin Kuzey Xi'an şehrinde 9 Kasım 2018 tarihinde yüzlerce kamyon şoförü hükümetin, dizel kamyonların şehrin 3. Çevre yolundan yasaklanmasına yönelik düzenlemelerini protest etmek için greve gitmiştir. Lojistik istasyonlarının, alışveriş merkezlerinin ve şantiyelerin çoğunun bu yol üzerinde bulunması sebebiyle yasağın onları önemli derecede etkilediği ve emisyon politikasına uygun kamyonların satın almalarının mümkün olmadığı ileri sürülmüştür. Grev; Xi'an kamyon şoförlerinin %85'inin katılması, çevre şehirlerde çalışan şoförlerin de grevi desteklemesi ile gerçekleşmiştir. Aynı zamanda grevin sosyal medyada büyük destek görmesi sonucunda hükümet, düzenlemeyi geri çekmek zorunda kalmış ve şoförler, dizel standartlarına bakılmaksızın 3. Çevre yolunu kullanma hakkı elde etmişlerdir (CLB, 2018)

Ayrıca Çin hükümeti; Çin Komünist Partisi'nin ve Çin Cumhuriyetinin yüzüncü yıllarını kutlayacağı 2021-2049 yıllarını kapsayan iki tane yüzüncü yıl hedefi belirlemiştir. Buna göre 2021 yılına kadar; yoksulluğu azaltma ve hafifletme, her açıdan orta derecede müreffeh bir toplum inşa etme hedefleri belirlenirken 2049 yılına kadar; müreffeh, güçlü, demokratik, kültürel açıdan gelişmiş ve uyumlu modern bir sosyalist ülke inşa etme hedefi belirlenmiştir. Xi yönetiminde Çin'in 2050 yılına kadar *küresel etkiye öncülük eden* bir ulus olma hedefiyle yeni bir dönem müjdelenmiştir. Bu süreç insani kriz, demografik geçiş, siber kırılganlık, iklim değişikliği gibi birçok konuyu kapsayan bir nitelik taşımakta ve çoğunlukla batının risk olarak gördüğü konuları fırsat gören bir yaklaşımla ön plana çıkarılmaktadır (ODI, 2019). Bu konu önümüzdeki yıllarda Çin endüstri ilişkilerinin yeni gelişmelere sahne olmaya devam edeceğinin en önemli göstergelerinden birini oluşturmaktadır.

Ekonomik gelişmeler

2008 küresel krizi Çin ekonomisini derinden etkilemiştir. Bu kapsamda kriz; Çin'in toplam ihracatını 2009 yılında %16 azaltmış özellikle Güney Çin'de birçok fabrika kapanmış ve iflas etmiştir. Ancak Çin hükümetinin alt yapı ve sosyal harcamalara yaptığı büyük teşvik ve yatırım politikalarının bir sonucu olarak 2010 yılında GSYİH büyüme oranları çift haneli rakamlara (%10,3) kadar çıkmış ve ekonomi toparlanma sürecine girmiştir. Yaşanan ekonomik canlanmaya bağlı olarak işgücü kıtlığı sorunu yeniden hissedilmiştir. Özellikle aynı yıl içerisinde Honda çalışanları tarafından yönetilen grevin küresel çapta ilgi görmesi sonucunda ACFTU'da ücret pazarlığı ve sendikalarında doğrudan seçim politikaları önem kazanmıştır (King & Chan, 2018).

Öte yandan yerel yönetimlerin; yerel ekonomiyi kalkındırma ve sermaye dostu bir ortam oluşturma konularına, işçi haklarını koruma konularından daha fazla önem vermesi, reform döneminde hükümetin iş ilişkilerinde işverenlere, ücret ve çalışma koşulları konusunda dikte etme olanağı tanınması önemli birer etken olarak gösterilmektedir. Bu uygulamaların sonucunda ise; ücretlerin ve fazla mesailerin ödenmesini talep etmek ve iş hukukunun uygulamasını sağlamak çoğu zaman işçilerin toplu hareket etmelerine bağlı hale getirilmiş (CLB, 2020) dolayısıyla hakların korunması ve yeni çıkarların elde edilmesinde işçi hareketleri önem kazanmıştır.

2010 yılından itibaren kademeli olarak yavaşlayan bir anlamda daralan ekonomik büyüme kapsamında hükümetin ve bağlı yerel yönetimlerin yatırımları korumaya çalışma politikaları kapsamında yasa uygulamalarını zayıflatması konuyu önemli kılan bir diğer etken olarak görülmektedir. Bu kapsamda örneğin 2008 yılı İş Sözleşmesi Hukuku'nun yürürlüğe girmesinin ardından yerel yönetimlere sendikalar tarafından Çin'in en savunmasız işçileri ve kırsal göçmenleri ile resmi iş sözleşmeleri imzalanması konusunda baskı yapılmış ancak başarı sağlanamamıştır. 2009 yılında göçmen işçilerin %48,8'i işverenleriyle sözleşme imzalarken 2016'da bu oran %35,1'e gerilemiştir (CLB, 2020).

Ekonomik alanda yaşanan bu gelişmeler sonucunda ivme kazanan işçi hareketleri *kapitalist sistem* çerçevesinde de değerlendirilmektedir. Bu kapsamda örneğin 2014 Nisan ayında Nike ve Adidas'ın Poue Chen grubunun parçası olan bir tedarikçide 48 bin işçinin greve gitmesi konusu uluslararası kapitalizm için önemli bir gelişme olarak değerlendirilmektedir. Özellikle yıllarca gasp edilen sigorta ödemelerinin yapılması, ücret artışlarının yapılması ve yasal iş

sözleşmelerinin imzalanması amaçlı gerçekleşen bu grev, uluslararası kapitalist sistem için ayrıca *korkunç* olarak tanımlanmaktadır. Bahsedilen bu grevin korkunç olarak tanımlanmasında: Grevin modern Çin’de görülen en büyük grev olma özelliği taşıması, Çin devlet baskısına karşı duyulan bir öfkeyi temsil etmesi, Poue Chen grubunun yılda 250 milyon çift ayakkabı üreten ve dünyada atletik ve gündelik ayakkabı pazarının %20’sini elinde bulundurması ve bu nedenle *omurga dükkân* özelliği taşıması dolayısıyla büyük ses getirmesi, greve Melbourne, Tayvan, San Francisco, Los Angeles, Chicago, Milwaukee, New York, Manchester, Oxford ve Londra’dan destek gelmesi ve Adidas mağazalarında yapılarak uluslararası desteğin sağlanması, kitlesel grevlerin artmasıyla birlikte işçiler daha fazla haklar elde ettikçe işgücü maliyetlerinin artması, tüketim malları fiyatlarının artması ve bu durumun özellikle 1970 krizinden sonra bu ve benzeri sektörlerden beslenen batı ekonomilerinde fiyat baskısının oluşması vb. konular esas kabul edilmektedir (Kumar, 2014).

Teknolojik Gelişmeler

Çin teknolojik gelişmeler çerçevesinde (yıllık satışlar ve operasyonel stok anlamında) dünyanın en büyük robot pazarı özelliği taşımaktadır. Büyümenin ana itici gücünü ise elektrik ve elektronik endüstrisi oluşturmaktadır. Örneğin 2015’e göre %27 artan satış hacmi 2016’da 90 bin olarak gerçekleşmiştir. 2020 yılı için 150 bin endüstriyel robot ünitesi ve 950 bin endüstriyel robot üretmeyi hedefleyen Çin hükümeti 2025 yılını, robot endüstrisinin stratejik yılı olarak kabul etmiştir. Örneğin MIC (Made In China) 2025 vizyonu ile Çin; robot endüstrisini yapay zeka ve otomasyonla birlikte ileriye taşımak istemekte ve üst düzey bir kalkınma için bu sektörü lokomotif sektör olarak görmektedir (Lin, 2018). Aynı şekilde MIC 2025 vizyonu ile Çin, bir üretim devinden dünya üretim gücüne dönüşmek istenmektedir. Ayrıca çalışma hayatında 10 bin çalışan başına düşen robot sayısını ifade robot yoğunluğunu yükseltmek istemesi (2013’te 25 birim iken 2016’da 68 birime yükselmiş 2020 sonuna kadar 150 birime çıkarılmak istenmektedir) çalışma hayatında önemli değişimleri gündeme getirmektedir. Bu durum yıllık endüstriyel robot montajı konusunda da görülmektedir. Bu kapsamda 2018 yılı itibariyle 154 birim ile lider olan Çin’i 55,2 ile Japonya 40,4 ile ABD takip etmektedir. Benzer şekilde 2018 yılı itibariyle 133,2 bin birim küresel robot arzı ile lider konumda olan Çin’i 52,4 bin ile Japonya, 38,1 bin ile ABD takip etmektedir (IFR, 2019).

Bu kapsamda Çin; örneğin sadece imalat sektöründe değil diğer sektörlerde de robot kullanımında dünyaya liderlik etmektedir. Buna göre Çin'in üretim kuşağındaki binlerce fabrika, öncelikle robotların yönlendirdiği devlet destekli bir sanayi devrimi sayesinde tam otomasyona dönüşmüştür. Bu durum dünyada daha önce bu denli bir otomasyon seviyesinin yaşanmadığı şeklinde değerlendirilmektedir. Örneğin 2013 yılından bu yana Çin, satın alınan robot sayısı bakımından Almanya, Güney Kore, Rusya, Japonya ve diğer devletleri geride bırakarak benzersiz bir özellik ortaya koymuştur. Nitekim bu durum uzmanlarca sürekli genişleyen boşluğu doldurmanın bir yolu şeklinde yorumlanmıştır. Bu noktada 2014 yılında Başkan Xi'nin tüm dünyayı önemli ölçüde değiştirecek büyük bir robot devrimi çağrısında bulunması (Rhodes, 2019) önemli bir dönüm noktası olarak değerlendirilebilir.

Buraya kadar yapılan açıklamalar çerçevesinde yaşanan bu gelişmelerin ücret konusu başta olmak üzere istihdam ilişkileri ve vasıflı işgücüne olan talebin artması yönündeki etkileri kaçınılmazdır. Buna göre 2019 yılında yapılan bir araştırmaya göre üretimde robot kullanımının 1 birim standart sapma artışı, bireyin ortalamaya göre istihdam olasılığını %5 oranında düşürmekte ve saatlik ücretleri %7 oranında azaltmaktadır. Bunun yanında özellikle istihdam üzerindeki olumsuz etkilerin büyük ölçüde devlete ait sektörler tarafından yönlendirildiği sonucu da belirtilmektedir. Ayrıca bu etkilerin düşük vasıflı çalışanlar, erkekler, yetişkin ve yaşlı işçiler üzerinde daha fazla görüldüğü de ifade edilmektedir. Daha da önemlisi üretimde robot kullanımının işçi huzursuzluğuna yol açtığı da belirtilmektedir. Buna göre yeni teknolojiler, yapay zekâ ve otomasyon büyüme ve üretkenlik üzerinde olumlu etkiler oluşturmakta dolayısıyla şirketlerin yüksek vasıflı işçilere olan talepleri artmaktadır (Giuntella & Wang, 2019). Bu kapsamda kriz sonrası dönemde yaşanan teknolojik gelişmeler endüstri ilişkilerini etkileyen faktörlerin önemli bir yönünü oluşturmaktadır.

Sosyal Gelişmeler

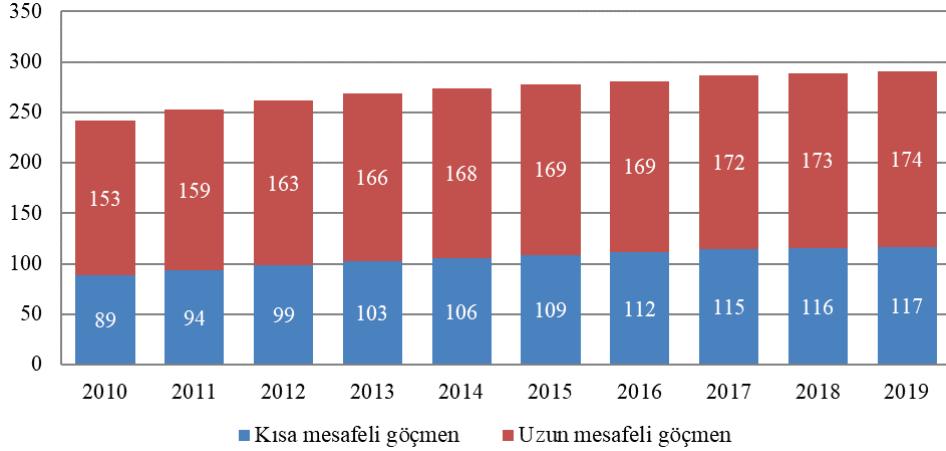
Kriz sonrası dönemde yaşanan işçi hareketlerinin önemli bir nedenini ücret konusu oluşturmaktadır. 2010'larda %80 civarında olan bu ağırlık zaman içerisinde sürekli artarak 2019 yılı itibariyle %90'ları bulmuştur. Yaşam standartları konusu ile direkt bağlantılı olan bu konu özellikle sosyal gelişmeler konusunda etkili olmuştur. Bu kapsamda 2008'de 29.229 yuan olan yıllık

ortalama ücretler 2018 yılı itibarıyla 82.461 yuana yükselmiştir. Diğer bir ifade ile 993 USD'yi görmüştür. Bu artıştaki en önemli etkenlerin artan yaşam standartları ve enflasyon olduğu ifade edilmektedir. Öte yandan Çin'de ücret sistemi sektör, pozisyon, cinsiyet ve bölgelere göre değişiklik göstermektedir. Özellikle bölgeler arasında eşit olmayan ücret uygulamaları çalışanlar arasında önemli sorunlara yol açabilmektedir. Örneğin şehir katmanı dikkate alındığında Şangay ve Pekin'de asgari ücret standartları oldukça yüksek uygulanmaktadır. Genel olarak değerlendirildiğinde her ne kadar asgari ücret standartlarının yükselme eğilimde olduğunu söylemek mümkün olsa da gelişmiş ülkeler seviyesi ile kıyaslandığında oldukça düşük düzeyde kaldığı ifade edilmektedir. Bu noktada özellikle Çin-ABD ticaret savaşlarından etkilenen birçok şirket özellikle imalata sektöründe, işgücü maliyetlerini öne sürerek yatırım hedeflerini başka yerlere aktarma eğilimde davranmaktadır. Buna karşılık yerel yönetimler ise çalışanları korumak ve yaşam maliyetlerini makul bir seviyede tutma yönünde çaba harcamaktadır (Statista, 2019).

Öte yandan sosyal gelişmeler kapsamında bir diğer konu da yoksulluktur. Buna göre 1981 yılında %88 civarında olan yoksulluk oranı 2010'da %11'e düşmüştür. Bu gerilemede ise en önemli etkenin ücret artışları olduğu savunulmaktadır. Diğer bir ifade ile artan ücretler yoksulluğun azalmasında ve orta sınıfın genişlemesine katkıda bulunmuştur. Aynı şekilde 2008-2014 yılları arasında kentsel birimdeki reel ücretler yıllık %9,1 artış göstermiştir. Ortalama asgari ücret 2011-2018 yılları arasında neredeyse iki katına çıkmıştır. Bu yönüyle Çin reel ücretleri, G20 ülke ekonomileri ortalamasından daha hızlı artış göstermiştir. Bunun yanında 2014 yılında Asya-Pasifik'teki diğer gelişmekte olan ekonomilerin ortalama seviyesinden daha yüksek bir seviyeye ulaşmıştır. Bu süreçte toplumsal eşitsizliğin giderilmesi konusunda asgari ücret politikasının toplu pazarlık ile tamamlanmasının da sınırlı bir etkisinin olduğu belirtilmektedir (ILO, 2016).

Kriz sonrası dönemde yaşanan sosyal gelişmeler kapsamında yaşanan bir diğer konuyu ise göçmen işçiler oluşturmaktadır. Zenginlik yaratan, kırsal bölge sakinlerinin gelirlerini arttıran, kırsal ve kentsel gelişime büyük katkı sağlayan bu işçiler, zaman içinde en başta imalat ve inşaat sektörlerinin ayrılmaz birer parçası haline gelmişlerdir. Tarım alanlarını kentsel alanlar ve/veya tarım dışı faaliyetler için terk eden bu kişilerin çoğu zaman iç kesimlerden kıyı kesimlerine ve/veya orta ve batı bölgelerden doğu bölgelere doğru hareket

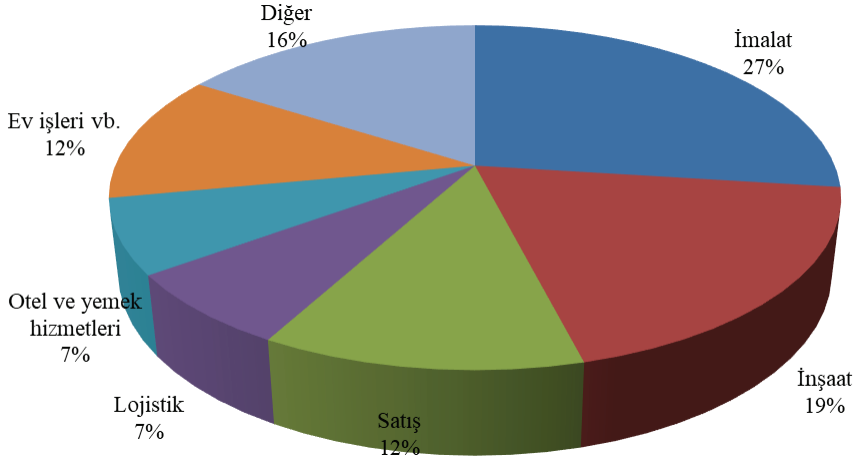
etmektedirler. Bu durum yaşanan makro sosyo-ekonomik değişkenler ile örtüşen bir özellik göstermektedir (ILO, 2020). Özellikle kriz sonrası dönemde göçmen işçi sayısının arttığı gözlemlenmektedir (Grafik 4).

Grafik 4. Göçmen İşçi Nüfusu 2010-2019 (Milyon)
Kaynak: (CLB, 2019)

2019 yılında işgücü piyasasına giren toplam işçi sayısının 1/3'ü göçmen işçilerden oluşmaktadır. Bu rakam olan 291 milyon göçmen işçiye karşılık gelmektedir. Bu kapsamda özellikle son 30 yıldır Çin ekonomisinin olağanüstü büyümesinin lokomotifi olarak gösterilen kırsal göçmen işçilerin marjinalleşmiş ve kurumsallaşmış her türlü ayrımcılığa maruz kalması önemli bir sorun olarak dile getirilmektedir. Aynı şekilde kırsal göçmen işçiler; kentsel bir işyerinde çalışan, kentsel bir alanda ikamet eden ve kırsal hane halkına kayıtlı olarak tanımlanmaktadır. Özellikle 1958 yılında komünist hükümet tarafından tasarlanan *hukou sistemi* (temelde köylü ve kentli vatandaşları birbirinden ayıran sistem); refah ve kaynak dağılımı, iç göç kontrolü ve cezai işlemler için kullanılmaktadır. *Hukou sisteminin* kalıtsal olması diğer bir ifade ile ebeveynleri kırsal bir *hukou* olan çocuğun nerede doğarsa doğsun *hukou* sayılması işgücü piyasasının da şekillenmesinde büyük öneme sahiptir. Nitekim 1980'lerde ekonomik reformların artması ile birlikte ihtiyaç duyulan en önemli faktörün ucuz işgücü olması ve bunun bir sonucu olarak kırsal kesimden yüz milyonlarca genç kadın ve erkeğin fabrikalara ve inşaat alanlarına dökülmesi tüm zamanların en büyük iç göç dalgasını oluşturmuştur. Hatta bu durum Shenzhen ve Dongguan gibi birçok şehirde göçmen işçi sayılarının yerel kentsel nüfusun önüne geçecek boyutlara ulaşmasına yol açmış (CLB, 2019) ve bu durum işgücü piyasalarını ve endüstri ilişkileri sistemini derinden etkileyecek boyutlara ulaşmıştır.

Bu kapsamda örneğin 2008 sonrası dönemde grevlerin yaygınlaşmasında önemli bir dönüm noktasını oluşturan Foxconn Teknoloji Şirketi, özellikle göçmen işçilerin yaşamlarına hükmeden küresel devasa bir fabrika rejimi olarak tanımlanmaktadır. Foxconn Teknoloji'nin pazar payının bu denli artmasında etkili olan temel etkenler arasında ise Çin'in ulusal ekonomik dönüşümünün derinleşmesi ve yine şirketin iş dünyası ve yerel yönetimler ile ittifakını güçlendirmesi gösterilmektedir. Aynı şekilde merkezi hükümet yetkililerin endüstriyel yeniden yapılanma çağrısı ve sonucunda baskılanan haklar ve düşük maliyet politikaları bu noktada etkili olmuştur. Bu kapsamda örneğin yerel yetkililerin yatırım alma konusunda rekabete girmeleri ve çoğu zaman bunu çalışma hukukunu göz ardı ederek gerçekleştirmeye çalışmalarının altı çizilmektedir. Aynı şekilde göçmen işçilerin ve stajyerlerin yaşadığı deneyimler, haklarını korumak ve şikâyetlerini gidermek noktasında çeşitli zorluklarla karşılaşmaları bu noktada belirleyici olmuştur. Bunun yanında Foxconn Teknoloji'nin; klasik küresel bir monopol özelliği göstererek özellikle kırsal göçmen işçilere ağırlık vermesi, onların umutlarını, hayallerini ve geleceklerini baskılayan bir yönetim tarzı benimsemesi, özellikle Çin hükümetinin iş yasasını tam olarak uygulamaması bunun bir sonucu olarak Foxconn Teknoloji gibi şirketlerin küresel tam zamanında üretim ve lojistik zorunluluklarını yerine getirmek amacıyla devletin kısıtlamalarını da göz ardı etmekten çekinmemesi, şirketin bilimsel yönetim yaklaşımı ile insanlık dışı yönetim ilişkileri sergilemesi ve bunun çalışanlar üzerindeki stresi arttırması ve yabancılaştırma sorununa yol açması vb. konulara ayrıca değinilmektedir (Ngai & Chen, 2012, s. 405). Aynı şekilde göçmen işçilerin çalışma koşulları; düşük ücretler, uzun çalışma saatleri, çok az iş güvenliği, refahtan daha az pay şeklinde resmedilmektedir. Bu durum özellikle inşaat, imalat, lojistik sektörlerinde düşük ücretli işçilerin, ücret alacağı olan işçilerin, sosyal sigortasız ve güvencesiz olan işçilerin daha fazla greve gitmelerinin önünü açmaktadır (CLB, 2019). 2019 yılı itibariyle göçmen işçilerin en fazla imalat (%27) ve inşaat (%19) sektörlerinde yoğunlaştığı görülmektedir (Grafik 5).

Grafik 5. Sektörlere Göre Göçmen İşçi İstihdamı (2019)
Kaynak: (CLB, 2019)

İmalat ve inşaat sektörlerini ise satış (%12), ev işleri (%12), lojistik (%7), otel ve yemek hizmetleri (%7) ve diğer (%16) sektörler takip etmektedir. Bu kapsamda kriz sonrası dönemde işçi hareketlerinin inşaat, imalat ve taşımacılık ve lojistik sektörlerinde yoğunlaşması dikkat çekicidir.

Sivil Toplum Örgütleri

STÖ'lerin Çin çalışma ilişkilerinde ayrıca önemli olduğu vurgulanmaktadır. Bu durumun; ülkenin tek yasal sendikası olan ACFTU'nun hükümet tarafından kontrol edilmesinden ve genellikle işveren dostu hareket etmesinden kaynakladığı belirtilmektedir. Özellikle Güney Çin'de faaliyet gösteren yaklaşık 30 işçi grubunun grevlerin, nasıl organize edileceği ve nasıl gerçekleştirileceği aynı zamanda diğer yasal konularda haklarının neler olduğu ile ilgili işçilere sağladıkları yardımlar (Huang, 2015) bu noktada önemli birer örnek olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu noktada STÖ'lerin işçileri destekleme amacından ziyade bir aracı gibi hizmet ettiği öne sürülmektedir. Bu kapsamda özellikle Paerl River Deltasında faaliyet gösteren STÖ'lerin; Hong Kong emek örgütleri, aktivistleri ve akademisyenleri tarafından başlatılmış olmasının önemi ayrıca vurgulanmaktadır. Aynı şekilde 1990'ların sonunda ve 2000'lerin başında parti devletin daha rahat politikalarının etkisi ile aktivistler ve aydınların kendi örgütlerini kurmaya başlamaları (King & Chan, 2018) bu kapsamda pozitif bir etki oluşturmuştur.

Özellikle 2010'ların başından itibaren faaliyetlerini yoğunlaştıran STÖ'ler bunlara bağlı hareket eden *Çin Çalışma Grupları*; temelde işçiler için daha iyi ücret ve çalışma koşulları kapsamında işçileri destekleyerek bir sendikanın yerine getirmesi gereken misyonlar üstlenerek (CLB, 2020):

- Toplu anlaşmazlığa karışan işçilerin talepleri için politikalar üretme,
- Pazarlık temsilcileri seçmelerine yardımcı olma,
- Pazarlık stratejileri geliştirme,
- İşgücü arasındaki dayanışmayı güçlendirmeye yardımcı olma,
- İşçilerin meşru taleplerine yardımcı olmak için yerel sendika yetkililerine baskı yapma,
- İşçilerin sosyal medya araçlarından daha fazla yararlanmalarına yardımcı olma,

faaliyetlerinde bulunmuşlardır.

Değişen ekonomik ve politik bağlamlara uyum sağlayarak işçilerin farklı ihtiyaçlarına hizmet eden birçok STÖ'nün işgücünün etkinliğinin artırılması konusunda özellikle kriz sonrası dönemde önemli bir yere sahip olduğu bilinmektedir. Ancak 1 Ocak 2017'de yabancı STÖ konusu olarak da bilinen *Çin Anakarasındaki Yurtdışı STK'larının Faaliyetlerinin Yönetilmesi Hakkında Kanunun* kabul edilmesiyle Çin makamları tarafından Hong Kong ve uluslararası STÖ'lerin gözetimi güçlendirilmiştir. Bu düzenleme 2015 yılında hükümet yetkililerinin sivil toplum üzerinde çok sayıda etkin iş örgütünün kapanmasına yol açan bir tür baskı politikasının bir uzantısı olarak görülmektedir. Bu noktada temelde iktidar partisinin ve işverenlerin iyi işleyen bir işçi sendikasını ve işçi örgütlenmesi içinde bir sivil toplum büyümesini tehdit olarak algılaması sorunu belirtilmektedir. Bu kapsamda örneğin 2015 yılında Guandong eyaletindeki yasadışı STÖ'lerin kapatılması, son yıllarda artan gözetim ve kitlesel tutuklamalar işçi liderliği ve işçi-öğrenci ağlarının gelişimini yavaşlatan bir etki oluşturmuştur. Baş döndürücü üretim tesisleriyle *dünyanın fabrikası* olarak da nitelendirilen Çin'in güney Guandong eyaletinde Çin hükümetinin işçilerin kilit müttefiki konumunda olan STÖ'lere yönelik yıkıcı tutumu da bu noktada büyük önem taşımaktadır. Bu kapsamda 2015 yılında Guangdong'da ve ülke genelinde iş uyuşmazlıklarına yapılan polis müdahalelerinde artış ön plana

çıkış ve birçok anlaşmazlığın çözümünde etkili olan işçi aktivistleri gözaltına alınmıştır (Huang, 2015). Aynı şekilde Temmuz 2018 ve Ocak 2019 arasında üniversite öğrencilerinin derinleşen bir baskının altında kaldıkları, Marksist öğrenci örgütlerinin yeniden yapılandırıldığı ve sonra da kapatıldığı belirtilmektedir (Chan, 2019).

Bu kapsamda örgütlenme sürecinde genellikle bir sendika gibi işleyen STÖ'lerin özellikle kriz sonrası dönemde ağırlık kazanan önemli faaliyetlerine dikkat çekilmektedir. Bu kapsamda emek yanlısı STÖ aktörleri ile Parti-Devlet arasındaki işçi haklarını mücadelesinin devam ettiği ve edeceği vurgulanmakta ayrıca bu mücadelenin geliştiği ve gelişeceği aynı zamanda değiştiği ve değişeceği de belirtilmektedir. Buna göre STÖ'ler siyasi bağlamda işçileri destekleme ve devletin baskısına direnme kapsamında yeni stratejiler geliştirmektedir. Hükümetin baskıcı tutumu ise yavaşlayan bir ekonominin yanı sıra Çin'de işçilik maliyetlerinin giderek artması ve birçok fabrikanın Vietnam gibi ucuz yerlere kayması (Huang, 2015) gerekçeleriyle açıklanmaktadır.

Tartışma ve Sonuç

Kriz sonrası işçi hareketlerinde 2010 yılı önemli bir dönüm noktasını oluşturmaktadır. Nitekim 2010 yılında Güney Çin'deki Nanhai Honda otomobil fabrikası grevi sonrasında bu grevin diğer sektörlerle sıçraması yine aynı yıl görülen Foxconn intiharları bu kapsamda belirleyici olmuştur. Aynı şekilde 2010 yılının ortalarından itibaren yavaşlayan ve sonrasında azalan büyüme rakamları doğrultusunda hükümet yetkililerinin daha fazla iş odaklı politikaları, esnek çalışmayı yaygınlaştıran bir anlamda taşeronlaşmanın önünü açan 2007 İstihdam Sözleşmesi Yasası, yerel yönetimlerin kanunları uygulama konusunda yeterince finanse edilmemesi ve ilgili kişilerin genelde yeteneksiz ve ilgisiz olmaları nedeniyle koruma kanunlarının bir anlamda yetersiz kalması ve Çin işgücü piyasasının farklı segmentasyonlardan oluşması bu noktada büyük önem taşımaktadır. Aynı şekilde Yerel İş Uyuşmazlığı Tahkim Komitelerinin ve sivil mahkemelerin toplu iş uyuşmazlıklarını kabul etmedeki isteksizliği ve bu durumun resmi bir toplu pazarlık mekanizmasının bulunmaması durumu ile birleşmesi sonucunda işçilerin sorunlarını çözmek için eylem yapmaktan başka bir seçeneğin kalmaması, ACFTU'nun resmi yüzü olarak hareket eden taban örgütlenmelerin faaliyetleri ve ACFTU'nun Parti-Devlet yönünün daha baskın olması da bu noktada etkili olmuştur.

Kriz sonrası işçi hareketlerinin bir diğer dönüm noktasını ise 2015 yılı oluşturmaktadır. O güne kadar görülmeyen oranlarda gerçekleşen işçi hareketleri bu dönemin temel belirleyicisi konumundadır. Buna göre 2015 yılında gerçekleşen işçi hareketlerindeki çarpıcı artış; yuan devalüasyonu ardından borsanın çökmesi ve ekonominin az bir iyileşme gösterdiği 4. Çeyrek ile açıklanmaktadır. Bu kapsamda işverenlerin ücret ödemelerinde çıkarmış oldukları sorunlar ve hükümetin iş hukukunu uygulamadaki başarısızlıkları temel gerekçe olarak gösterilmektedir. Yine bu kapsamda 2014 yılında yavaşlayan bir ekonomiye karşılık olarak istihdamın korunması konusunda imalat, inşaat ve hizmet sektörlerinde yaygınlaşan taşeron kullanımı bu noktada etkili olmuştur. Buna göre 2015 yılında gelişen işçi hareketleri en fazla inşaat (%36) ve imalat (%32) sektörlerinde yoğunlaşmıştır.

Kriz sonrası dönemde özellikle 2010 yılından itibaren artan işçi hareketlerinin ivmesi 2015 yılından sonra da devam etmiştir. İşçi hareketlerinin temel nedenini ise ücret alacağı ve ücret artışı olmak üzere temelde *ücret* konusu oluşturmaktadır. Özellikle ücret alacağı konusunun baskın ağırlığı görülmekte ve bu neden kriz sonrası dönemde görülen işçi hareketlerinin temel faktörü niteliğindedir. Ödenmesi gereken gecikmiş ücret şeklinde tanımlanan bu nedenin boyutu kriz sonrasında %80'lerde iken 2019 yılı itibariyle %90'lara ulaşmıştır. Ayrıca işçilerin yaşamış olduğu düalizm sorunu da önemli bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu kapsamda kriz sonrası işçi hareketleri en fazla inşaat ve imalat sektörlerinde yoğunlaşmıştır. Bu sektörleri ise hizmet, taşımacılık-lojistik sektörü takip etmiştir. İşçi hareketlerinin önemli bir kısmı özel girişimlerde görülürken bunu KİT'ler ya da mülkiyeti bulunamayan şirketler takip etmektedir. İşçi hareketlerinin büyük bir kısmı protesto niteliğinde değerlendirilirken bunu oturma eylemleri ve grevler takip etmiştir. İşçi hareketlerinin büyük çoğunluğu (%90 civarında) 1-100 kişiden oluşmuştur. Bunun yanında 101-1000 kişi katılımlı hareketler hatta nadir de olsa 1001-10.000 kişi katılımlı hareketler de görülmüştür. Yapılan eylemlere yanıt ise polis müdahalesi başta olmak üzere devlet müdahalesi ve yönetim müzakereleri şeklinde gerçekleşmiştir.

Öte yandan kriz sonrası işçi hareketlerinin temel dinamikleri siyasi, ekonomik, teknolojik, sosyal gelişmeler ve STÖ'ler kapsamında ele alınabilir. Buna göre siyasi gelişmeler kapsamında; endüstri ilişkileri sisteminde nüfuzu devam eden Parti-Devlet sistemi, liberal politikalar kapsamında esnekleşme ve taşeronlaşma uygulamaları, yavaşlayan büyüme rakamları nedeniyle Xi hükümetinin emek

aktivizmini yatıştırma politikaları yer alırken ekonomik gelişmeler kapsamında; ekonomik büyümenin yavaşlaması hatta büyüme rakamlarında görülen kademeli düşüş etkili olmuştur (2007 yılında %14,23 iken 2009 yılında %9,40'a düşmüştür, 2010 yılında kısa süreli bir artıştan sonra takip eden yıllarda kademeli olarak düşmüştür). Bunu bir sonucu olarak geliştirilen politikalar çoğunlukla iş odaklı olmuştur. Aynı şekilde bu dönemde devam eden liberal politikalar, özelleştirmeler, istihdamın korunması noktasında taşeronlaşma politikalarına ağırlık verilmesi, yerel yatırımların devam etmesi ve artması noktasında iş hukukunun askıya alınması konuları ön plana çıkmıştır.

Teknolojik gelişmeler kapsamında ise Çin'in hem robot üretiminde hem de kullanımında dünyaya liderlik etmesi ön plana çıkmaktadır. Bu kapsamda vasıflı işgücüne olan ihtiyacın artması, robot yoğunluğunu yükseltme hedefleri, MIC 2025 vizyonu, teknolojik gelişmelerin üretimin lokomotifleri olarak görülmesi, dünyada en kapsamlı otomasyon seviyesinin yaşanması, Başkan Xi'nin 2014 yılı Robot Devrimi çağrısı büyük önem taşımaktadır. Yaşanan bu gelişmelerin ücret ve istihdam koşullarını olumsuz yönde etkilemesi ve aynı zamanda işçi huzursuzluklarını arttırması bu noktada belirleyici olmuştur.

Sosyal gelişmeler kapsamında; enflasyon ve artan yaşam standartlarına bağlı olarak ücret konusu ana faktör konumundadır. Bunun yanında bölgeler arasında farklılaşan ücret politikaları etkili olmaktadır. Kriz sonrası dönemde ücret düzeyinde her ne kadar bir artış yaşansa da reel ücret düzeylerinin gelişmiş ülkeler düzeyinin gerisinde olduğu dikkat çekmektedir. Bu süreçte en belirgin etkinin Çin-ABD ticaret savaşları olduğu dile getirilmektedir. Öte yandan uygulanan ücret politikaları 1981'de %88 olan yoksulluk düzeyini %11'e düşürmüştür. Buna bağlı olarak reel ücretler 2008-2014 yılları arasında %9,1 artmıştır. Buna göre kriz sonrası dönemde reel ücretler artış eğilimini sürdürürken yoksulluk seviyesi azalmaya devam etmektedir. Ancak işçi hareketlerinin en önemli nedenini ücret konusu oluşturmaktadır. Bu noktada yaşanan sorunun ödemesi gecikmiş ücret sorunu olduğunun altı çizilmelidir. Sosyal gelişmeler kapsamında bir diğer konuyu ise göçmen işçiler konusu oluşturmaktadır. Bu kapsamda göçmen işçilerin inşaat ve imalat sektörlerinde birikmesi yine grevlerin en fazla bu sektörlerde yaşanması açısından büyük önem taşımaktadır. Zaman içinde sayıları sürekli artan göçün iç bölgelerden kıyı bölgelere orta ve batı bölgelerinden doğu bölgelerine doğru yaşanması bu bölgelerdeki grev sayılarını etkilemektedir. Aynı zamanda göçmen işçilerin marjinalleşmiş ve

kurumsallaşmış ayrımcılığa maruz kalmaları, hukou sistemi, çalışma koşullarının nispeten olumsuz bir çerçevede şekillenmesi ve genellikle düşük vasıf gerektiren işlerde çalışmaları bu noktada belirgin bir özellik olarak karşımıza çıkmaktadır.

Öte yandan kriz sonrası dönemde işçi hareketlerini etkileyen en önemli konulardan birini de STÖ faaliyetleri oluşturmaktadır. Özellikle ACFTU'nun hükümet tarafından kontrol edilmesi ve işveren yanlı davranması bu kapsamdaki faaliyetleri değerli kılmıştır. Nitekim STÖ'ler grevlerin nasıl organize edileceği ve yapılacak aynı zamanda hak ve özgürlüklerin bilinmesi konusunda önemli faaliyetlerde bulunmuşlardır. Diğer bir ifade ile STÖ'ler bir sendikanın yerine getirmesi gereken misyonları üstlenen bir rol oynamıştır

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynakça/References

- Chan, J. (2019). *State and labor in China 1978-2018*. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/wusa.12408>.
- CLB. (2010). Latest Report on the Foxconn Suicides. <https://clb.org.hk/content/latest-news-reports-foxconn-suicides>.
- CLB. (2016). Strikes and Protests by China's Worker's Soar to Record Heights in 2015. <https://clb.org.hk/en/content/strikes-and-protests-china%E2%80%99s-workers-soar-record-heights-2015>.
- CLB. (2018). China's Truck Drivers on Strike Again in Protest at Government Emission Policy. <https://clb.org.hk/content/china%E2%80%99s-truck-drivers-strike-again-protest-government-emissions-policy>.
- CLB. (2019). Migrant Workers and Their Children . <https://clb.org.hk/content/migrant-workers-and-their-children>.
- CLB. (2020). Workers' Rights and Labour Relations in China. <https://clb.org.hk/content/workers%E2%80%99-rights-and-labour-relations-china>.
- Giuntella, O., & Wang, T. (2019). Is an Army of Robots Marching on Chinese jobs. *IZA Institute of Labor Economics, Discussion Paper Series*. <https://www.iza.org/publications/dp/12281/is-an-army-of-robots-marching-on-chinese-jobs> .
- Griffins, J. (2016). China on Strike. <https://edition.cnn.com/2016/03/28/asia/china-strike-worker-protest-trade-union/index.html>.
- Huang, Z. (2015). China Has Seen a 13-fold Increase in Labor Strikes and Protests Since 2011 and It's Cracking Down . <https://qz.com/580553/china-is-cracking-down-on-labor-rights-ngos-in-its-worlds-factory-with-a-state-media-smear-campaign/>.
- IFR. (2019). World Robotics 2019 Preview. <https://ifr.org/news/summary-outlook-on-world-robotics-report-2019-by-ifr/>.
- ILO. (2016). Wages Productivity and Labour Share in China. https://www.ilo.org/asia/publications/WCMS_475254/lang--en/index.htm .
- ILO. (2020). Labor Migration in China and Mongolia. <https://www.ilo.org/beijing/areas-of-work/labour-migration/lang--en/index.htm>.
- King, C., & Chan, C. (2018). Changes and Continuity: Four Decades of Industrial Relations in China. <https://socialistproject.ca/2018/08/changes-and-continuity-four-decades-of-industrial-relations-in-china/>.
- Kumar, A. (2014). 5 Reasons the Strike in China is Terrifying (to Transnational Capitalism). <https://novaramedia.com/2014/04/25/5-reasons-the-strike-in-china-is-terrifying-to-transnational-capitalism/>.
- Lee, C. H., & Liu, M. (2012). Geçiş Sürecindeki Toplu Pazarlık: Çin'de Kolektif Sesin Etkilerini Ölçmek. Ed: S. Hayter, *Küresel Ekonomide Toplu Pazarlığın Rolü* (ss. 212-235). Ankara: Efil Yayınevi.
- Lin, I.-T. S. (2018). The Robotics Industry in China. <https://www.china-briefing.com/news/chinas-robot-industry/>.

- Ma, Z. (2011). Industrial Relations in China: A Review Based on a Six-Party Model . file:///C:/Users/hp/Downloads/IR%20China.pdf.
- Ngai, P., & Chen, J. (2012). Global Capital, The State and Chinese Workers: The Foxconn Experience. *Modern China*, 4(38), 383-410.
- ODI. (2019). Global China 2049 Initiative. https://www.odi.org/projects/china-2049-initiative?gclid=EAIaIQobChMIkYWFlun-6wIVRNiyCh0RPQE9EAAYASAAEgI7ofD_BwE.
- Rhodes, E. (2019). How Robotics Changed the Business Landscape in China. <https://asiatimes.com/2019/08/how-robotics-changed-the-business-landscape-in-china/>.
- Statista. (2019). Average Annual Wages in China from 2008 to 2018. <https://www.statista.com/statistics/743522/china-average-yearly-wages/>.
- Traub-Merz, R. (2011). The All China Federation of Trade Unions (ACFTU): Structure, Functions and the Challenges from Collective Bargaining. R. Traub-Merz, & K. Ngok içinde, *Industrial Democracy in China* (s. 11-51). Shanghai/Guangzhou: China Social Sciences Press.
- <https://clb.org.hk/> (24.08.2020)
- https://maps.clb.org.hk/?i18n_language=en_US&map=1&startDate=2020-03&endDate=2020-09&eventId=&keyword=&address=&industry=&parentIndustry=&industryName=(24.08.2020)
- <http://www.china.org.cn/english/2002/Nov/48588.htm> (10.09.2020)
- <https://clb.org.hk/print/35> (10.08.2020)

YAZARLARA BİLGİ

TANIM

Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, dar anlamda sosyal politikanın alanına giren emek-sermaye ilişkileri ve bunların sonuçları yanında, geniş anlamda sosyal politikanın konusu olan işsizlik, demografi ve nüfus çalışmaları, yoksulluk, sosyal yardımlar, sosyal hizmetler, sosyal güvenlik, sosyal sigorta vb. ile kadınlar, özürlüler, gençler, yaşlılar ve diğer dezavantajlı gruplara yönelik sosyal politikaları kapsayan hususlarla ilgili teorik ve ampirik çalışmalara yer vermektedir. Dergi 1948 yılında ilk defa İçtimai Siyaset Konferansları şeklinde basılmaya başlanmıştır. 2003 yılındaki 45. sayısından itibaren ise hakemli ve bilimsel bir dergidir.

AMAÇ KAPSAM

Amaç

Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi'nin amacı; başta sosyal siyaset olmak üzere, çalışma ekonomisi, endüstri ilişkileri, iş sağlığı ve güvenliği, sosyal güvenlik, sosyal hizmetler, iş hukuku, çalışma sosyolojisi, örgütsel davranış, çalışma psikolojisi ve insan kaynakları alanlarında ulusal ve uluslararası düzeyde teorik ve ampirik araştırmalarla akademik tartışmalara katkı sunmak ve yön vermek, çözüm bekleyen sosyal sorunlara politika önerileri getirmektir.

Kapsam

Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi'nin kapsamı ise; derginin amacında belirtilen alanlardaki konulardan oluşmaktadır. Bu bağlamda dergiye, aşağıda detaylı bir şekilde sıralanan konularda hazırlanan akademik makaleler kabul edilmektedir:

Sosyal Siyaset alanında; sosyal politika tarihi, ulusal ve uluslararası düzeyde sosyal politika araçları, yoksulluk, gelir dağılımı, istihdam ve işsizlik, ücretler, çalışma koşulları, sosyal güvenlik, iş sağlığı ve güvenliği, göç, ayrımcılık, sosyal dışlanma ile çocuklar, gençler, yaşlılar, özürlüler, eski hükümlüler, göçmenler ve kadınlar gibi dezavantajlı nüfus grupları, yerel yönetimlerin sosyal politika açısından fonksiyonları, uluslararası sosyal politika konuları ve sağlık, eğitim ve çevre politikaları.

Çalışma Ekonomisi alanında; işgücü piyasalarında emek arzı ve talebi, istihdam, işsizlik, ücretler, verimlilik ve işgücü piyasası politikaları.

Endüstri İlişkileri alanında; tarihsel perspektiften işçi hareketleri, işçi sendikaları, memur sendikaları, işveren sendikaları, toplu iş uyuşmazlıkları ve çözüm yolları, toplu pazarlık, devletin endüstri ilişkilerindeki rolleri, karşılaştırmalı endüstri ilişkileri küreselleşmenin endüstri ilişkilerine etkisi ile sosyal diyalog.

Sosyal Güvenlik alanında; sosyal güvenliği tarihsel gelişimi, yönetimi, teknikleri, kurumsal yapısı, finansmanı, iktisadi ve mali boyutu, hukuki boyutu, ülke uygulamaları ile sosyal güvenlik sistemlerindeki yeni sorunlar.

Sosyal Hizmetler alanında; yöntem ve teknikleri, aileye, kadına, çocuklara, gençlere, engelli ve yaşlılara yönelik sosyal hizmetler, sağlık, eğitim ve adalet alanında sosyal hizmet uygulamaları ile sosyal hizmet kuruluşları.

İş Hukuku alanında; iş sözleşmesinden doğan borçlar, iş sözleşmesinin sona ermesi, kıdem tazminatı, çalışma süreleri, dezavantajlı gruplara yönelik uygulamalar gibi bireysel iş hukuku konuları ile sendikalar, toplu sözleşme, grev ve lokavt uygulamaları gibi toplu iş hukuku konuları.

Çalışma Sosyolojisi alanında; klasik ve çağdaş yaklaşımlar, teknolojinin çalışma yaşamına etkisi, toplumsal tabakalaşma ve sınıflar, yabancılaşma, boş zaman endüstrisi, küreselleşme, çalışma yaşamında cinsiyet meseleleri, kuşaklar ve dönüşüm.

Örgütsel Davranış alanında; kurum kültürü, liderlik, motivasyon, örgütsel bağlılık, iş tatmini, iş ahlakı, örgütlerde stres, çatışma, güç ve politika.

Çalışma Psikolojisi alanında; bireyin yaşamında çalışmanın anlamı ve önemi, kariyer gelişimi, ergonomi, iş monotonluğu, tükenmişlik sendromu.

İnsan Kaynakları alanında; yönetim, örgütlenme, planlama, iş analizi, eğitim, performans değerlendirme, kariyer yönetimi, ücret yönetimi, stratejik insan kaynakları yönetimi, uluslararası insan kaynakları yönetimi, bilgi sistemleri.

* Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi'nde akademik makalelerin yanı sıra, ilgili alanlardaki kitap incelemeleri ve iş hukuk alanındaki karar incelemeleri de yer almaktadır.

YAYIN POLİTİKASI

Dergiye yayınlanmak üzere gönderilen makalelerin içeriği derginin amaç ve kapsamı ile uyumlu olmalıdır. Dergi, orijinal araştırma niteliğindeki yazıları yayınlamaya öncelik vermektedir.

GENEL İLKELER

Daha önce yayınlanmamış ya da yayınlanmak üzere başka bir dergide halen değerlendirilmedi olmayan ve her bir yazar tarafından onaylanan makaleler değerlendirilmek üzere kabul edilir.

Ön değerlendirmeyi geçen yazılar iThenticate intihal tarama programından geçirilir. İntihal incelemesinden sonra, uygun makaleler Editör tarafından orijinaliteleri, metodolojileri, makalede ele alınan konunun önemi ve derginin kapsamına uygunluğu açısından değerlendirilir.

Bilimsel toplantılarda sunulan özet bildirimler, makalede belirtilmesi koşulu ile kaynak olarak kabul edilir. Editör, gönderilen makale biçimsel esaslara uygun ise, gelen yazıyı yurtiçinden ve /veya yurtdışından en az iki hakemin değerlendirmesine sunar, hakemler gerek gördüğü takdirde yazıda istenen değişiklikler yazarlar tarafından yapıldıktan sonra yayınlanmasına onay verir.

Makale yayınlanmak üzere Dergiye gönderildikten sonra yazarlardan hiçbirinin ismi, tüm yazarların yazılı izni olmadan yazar listesinden silinemez ve yeni bir isim yazar olarak eklenemez ve yazar sırası değiştirilemez.

İki hakemden ret alarak yayınlanması uygun görülmeyen makaleler değerlendirilmek üzere tekrar işleme alınmaz.

Yayına kabul edilmeyen makale, resim ve fotoğraflar yazarlara geri gönderilmez. Yayınlanan yazı ve resimlerin tüm hakları Dergiye aittir.

Yazarların Sorumluluğu

Makalelerin bilimsel ve etik kurallara uygunluğu yazarların sorumluluğundadır. Yazar makalenin orijinal olduğu, daha önce başka bir yerde yayınlanmadığı ve başka bir yerde, başka bir dilde yayınlanmak üzere değerlendirmede olmadığı konusunda teminat sağlamalıdır. Uygulamadaki telif kanunları ve anlaşmaları gözetilmelidir. Telifte bağlı materyaller (örneğin tablolar, şekiller veya büyük alıntılar) gerekli izin ve teşekkürle kullanılmalıdır. Başka yazarların, katkıda bulunanların çalışmaları ya da yararlanılan kaynaklar uygun biçimde kullanılmalı ve referanslarda belirtilmelidir.

Gönderilen makalede tüm yazarların akademik ve bilimsel olarak doğrudan katkısı olmalıdır, bu bağlamda “yazar” yayınlanan bir araştırmanın kavramsallaştırılmasına ve dizaynına, verilerin elde edilmesine, analizine ya da yorumlanmasına belirgin katkı yapan, yazının yazılması ya da bunun içerik açısından eleştirel biçimde gözden geçirilmesinde görev yapan birisi olarak görülür. Yazar olabilmenin diğer koşulları ise, makaledeki çalışmayı planlamak veya icra etmek ve / veya revize etmektir. Fon sağlanması, veri toplanması ya da araştırma grubunun genel süpervizyonu tek başına yazarlık hakkı kazandırmaz. Yazar olarak gösterilen tüm bireyler sayılan tüm ölçütleri karşılamalıdır ve yukarıdaki ölçütleri karşılayan her birey yazar olarak gösterilebilir. Yazarların isim sıralaması ortak verilen bir karar olmalıdır. Tüm yazarlar yazar sıralamasını Telif Hakkı Anlaşması Formu’nda imzalı olarak belirtmek zorundadırlar.

Yazarlık için yeterli ölçütleri karşılamayan ancak çalışmaya katkısı olan tüm bireyler “teşekkür / bilgiler” kısmında sıralanmalıdır. Bunlara örnek olarak ise sadece teknik destek sağlayan, yazıma yardımcı olan ya da sadece genel bir destek sağlayan, finansal ve materyal desteği sunan kişiler verilebilir.

Bütün yazarlar, araştırmanın sonuçlarını ya da bilimsel değerlendirmeyi etkileyebilme potansiyeli olan finansal ilişkiler, çıkar çatışması ve çıkar rekabetini beyan etmelidirler. Bir yazar kendi yayınlanmış yazısında belirgin bir hata ya da yanlışlık tespit ederse, bu yanlışlıklara ilişkin düzeltme ya da geri çekme için editör ile hemen temasa geçme ve işbirliği yapma sorumluluğunu taşır.

Hakem Süreci

Daha önce yayınlanmamış ya da yayınlanmak üzere başka bir dergide halen değerlendirilmediği olmayan ve her bir yazar tarafından onaylanan makaleler

değerlendirilmek üzere kabul edilir. Gönderilen ve ön kontrolü geçen makaleler iThenticate yazılımı kullanılarak plagiarizm için taranır. Plagiarizm kontrolünden sonra, uygun olan makaleler baş editör tarafından orijinallik, metodoloji, işlenen konunun önemi ve dergi kapsamı ile uyumluluğu açısından değerlendirilir. Editör, makaleleri, yazarların etnik kökeninden, cinsiyetinden, cinsel yöneliminden, uyruğundan, dini inancından ve siyasi felsefesinden bağımsız olarak değerlendirir. Yayına gönderilen makalelerin adil bir şekilde çift taraflı kör hakem değerlendirmesinden geçmelerini sağlar.

Seçilen makaleler en az iki ulusal/uluslararası hakeme değerlendirmeye gönderilir; yayın kararı, hakemlerin talepleri doğrultusunda yazarların gerçekleştirdiği düzenlemelerin ve hakem sürecinin sonrasında baş editör tarafından verilir.

Hakemlerin değerlendirmeleri objektif olmalıdır. Hakem süreci sırasında hakemlerin aşağıdaki hususları dikkate alarak değerlendirmelerini yapmaları beklenir.

- Makale yeni ve önemli bir bilgi içeriyor mu?
- Öz, makalenin içeriğini net ve düzgün bir şekilde tanımlıyor mu?
- Yöntem bütünlüklü ve anlaşılır şekilde tanımlanmış mı?
- Yapılan yorum ve varılan sonuçlar bulgularla kanıtlanıyor mu?
- Alandaki diğer çalışmalara yeterli referans verilmiş mi?
- Dil kalitesi yeterli mi?

Hakemler, gönderilen makalelere ilişkin tüm bilginin, makale yayınlanana kadar gizli kalmasını sağlamalı ve yazar tarafında herhangi bir telif hakkı ihlali ve intihal fark ederlerse editöre raporlamalıdır. Hakem, makale konusu hakkında kendini vasıflı hissetmiyor ya da zamanında geri dönüş sağlaması mümkün görünmüyorsa, editöre bu durumu bildirmeli ve hakem sürecine kendisini dahil etmemesini istemelidir.

Değerlendirme sürecinde editör hakemlere gözden geçirme için gönderilen makalelerin, yazarların özel mülkü olduğunu ve bunun imtiyazlı bir iletişim olduğunu açıkça belirtir. Hakemler ve yayın kurulu üyeleri başka kişilerle makaleleri tartışamazlar. Hakemlerin kimliğinin gizli kalmasına özen gösterilmelidir.

Açık Erişim İlkesi

Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi tüm içeriği okura ya da okurun dahil olduğu kuruma ücretsiz olarak sunulur. Okurlar, ticari amaç haricinde, yayıncı ya da yazardan izin almadan dergi makalelerinin tam metnini okuyabilir, indirebilir, kopyalayabilir, arayabilir ve link sağlayabilir.

Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi makaleleri açık erişimlidir ve Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası (CC BY-NC 4.0) (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.tr>) olarak lisanslıdır.

İşleme Ücreti

Derginin tüm giderleri İstanbul Üniversitesi tarafından karşılanmaktadır. Dergide makale yayını ve makale süreçlerinin yürütülmesi ücrete tabi değildir. Dergiye gönderilen ya da yayın için kabul edilen makaleler için işleme ücreti ya da gönderim ücreti alınmaz.

YAYIN ETİĞİ VE İLKELER

Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, yayın etiğinde en yüksek standartlara bağlıdır ve Committee on Publication Ethics (COPE), Directory of Open Access Journals (DOAJ), Open Access Scholarly Publishers Association (OASPA) ve World Association of Medical Editors (WAME) tarafından yayınlanan etik yayıncılık ilkelerini benimser; Principles of Transparency and Best Practice in Scholarly Publishing başlığı altında ifade edilen ilkeler için adres: <https://publicationethics.org/resources/guidelines-new/principles-transparency-and-best-practice-scholarly-publishing>

Gönderilen tüm makaleler orijinal, yayınlanmamış ve başka bir dergide değerlendirme sürecinde olmamalıdır. Yazar makalenin orijinal olduğu, daha önce başka bir yerde yayınlanmadığı ve başka bir yerde, başka bir dilde yayınlanmak üzere değerlendirmede olmadığını beyan etmelidir. Uygulamadaki telif kanunları ve anlaşmaları gözetilmelidir. Telifle bağlı materyaller (örneğin tablolar, şekiller veya büyük alıntılar) gerekli izin ve teşekkürle kullanılmalıdır. Başka yazarların, katkıda bulunanların çalışmaları ya da yararlanılan kaynaklar uygun biçimde kullanılmalı ve referanslarda belirtilmelidir. Her bir makale editörlerden biri ve en az iki hakem tarafından çift kör değerlendirmeden geçirilir. İntihal, duplikasyon, sahte yazarlık/inkar edilen yazarlık, araştırma/veri fabrikasyonu, makale dilimleme, dilimleyerek yayın, telif hakları ihlali ve çıkar çatışmasının gizlenmesi, etik dışı davranışlar olarak kabul edilir.

Kabul edilen etik standartlara uygun olmayan tüm makaleler yayından çıkarılır. Buna yayından sonra tespit edilen olası kuraldışı, uygunsuzluklar içeren makaleler de dahildir.

Araştırma Etiği

Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi araştırma etiğinde en yüksek standartları gözetir ve aşağıda tanımlanan uluslararası araştırma etiği ilkelerini benimser. Makalelerin etik kurallara uygunluğu yazarların sorumluluğundadır.

- Araştırmanın tasarlanması, tasarımın gözden geçirilmesi ve araştırmanın yürütülmesinde, bütünlük, kalite ve şeffaflık ilkeleri sağlanmalıdır.
- Araştırma ekibi ve katılımcılar, araştırmanın amacı, yöntemleri ve öngörülen olası kullanımları; araştırmaya katılımın gerektirdikleri ve varsa riskleri hakkında tam olarak bilgilendirilmelidir.

- Araştırma katılımcılarının sağladığı bilgilerin gizliliği ve yanıt verenlerin gizliliği sağlanmalıdır. Araştırma katılımcıların özerkliğini ve saygınlığını koruyacak şekilde tasarlanmalıdır.
- Araştırma katılımcıları gönüllü olarak araştırmada yer almalı, herhangi bir zorlama altında olmamalıdır.
- Katılımcıların zarar görmesinden kaçınılmalıdır. Araştırma, katılımcıları riske sokmayacak şekilde planlanmalıdır.
- Araştırma bağımsızlığıyla ilgili açık ve net olunmalı; çıkar çatışması varsa belirtilmelidir.
- İnsan denekler ile yapılan deneysel çalışmalarda, araştırmaya katılmaya karar veren katılımcıların yazılı bilgilendirilmiş onayı alınmalıdır. Çocukların ve vesayet altındakilerin veya tasdiklenmiş akıl hastalığı bulunanların yasal vasisinin onayı alınmalıdır.
- Çalışma herhangi bir kurum ya da kuruluştta gerçekleştirilecekse bu kurum ya da kuruluştan çalışma yapılacağına dair onay alınmalıdır.
- İnsan ögesi bulunan çalışmalarda, “yöntem” bölümünde katılımcılardan “bilgilendirilmiş onam” alındığının ve çalışmanın yapıldığı kurumdan etik kurul onayı alındığı belirtilmesi gerekir.

YAZILARIN HAZIRLANMASI

Dil

Dergide Türkçe ve İngilizce dilinde makaleler yayınlanır. Türkçe makalelerde İngilizce öz, anahtar kelimeler ve genişletilmiş özet olmalıdır. Ancak İngilizce yazılmış makalelerde geniş özet istenmez.

Yazıların Hazırlanması ve Yazım Kuralları

Aksi belirtilmedikçe gönderilen yazılarla ilgili tüm yazışmalar ilk yazarla yapılacaktır. Makale gönderimi online olarak ve <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iusskd> üzerinden yapılmalıdır. Gönderilen yazılar, yazının yayınlanmak üzere gönderildiğini ifade eden, makale türünü belirten ve makaleyle ilgili detayları içeren (bkz: Son Kontrol Listesi) bir mektup; yazının elektronik formunu içeren Microsoft Word 2003 ve üzerindeki versiyonları ile yazılmış elektronik dosya ve tüm yazarların imzaladığı Telif Hakkı Devir Formu eklenerek gönderilmelidir.

1. Çalışmalar, A4 boyutundaki kağıdın bir yüzüne, üst, alt, sağ ve sol taraftan 2,5 cm. boşluk bırakılarak, 12 punto Times New Roman harf karakterleriyle ve 1,5 satır aralık ölçüsü ile ve iki yana yaslı olarak hazırlanmalıdır. Paragraf başlarında

tab tuşu kullanılmalıdır. Metin içinde yer alan tablo ve şemalarda ise tek satır aralığı kullanılmalıdır.

2. Metnin başlığı küçük harf, koyu renk, Times New Roman yazı tipi, 12 punto olarak sayfanın ortasında yer almalıdır.
3. Metin yazarına ait bilgiler başlıktan sonra bir satır atlanarak, Times New Roman yazı tipi, 10 punto ve tek satır aralığı kullanılarak sayfanın soluna yazılacaktır. Yazarın adı küçük harfle, soyadı büyük harfle belirtildikten sonra bir alt satıra unvanı, çalıştığı kurum ve e-posta adresi yazılacaktır.
4. Giriş bölümünden önce 150-200 kelimelik çalışmanın kapsamını, amacını, ulaşılan sonuçları ve kullanılan yöntemi kaydeden makale dilinde ve İngilizce öz ile 700-750 kelimelik İngilizce genişletilmiş özet yer almalıdır. Çalışmanın İngilizce başlığı İngilizce özün üzerinde yer almalıdır. İngilizce ve makale dilinde özlerin altında çalışmanın içeriğini temsil eden, makale dilinde 5 adet, İngilizce 5 adet anahtar kelime yer almalıdır. Makale İngilizce ise İngilizce genişletilmiş özet istenmez.
5. Çalışmaların başlıca şu unsurları içermesi gerekmektedir: Makale dilinde başlık, öz ve anahtar kelimeler; İngilizce başlık öz ve anahtar kelimeler; İngilizce genişletilmiş özet (makale İngilizce ise İngilizce genişletilmiş özet istenmez), ana metin bölümleri, son notlar ve kaynaklar. Tüm bu bölümler dahil çalışmanın 12.000 kelimeyi geçmemesi gerekmektedir.
6. Çalışmalarda tablo, grafik ve şekil gibi göstergeler ancak çalışmanın takip edilebilmesi açısından gereklilik arz ettiği durumlarda, numaralandırılarak, tanımlayıcı bir başlık ile birlikte verilmelidir. Demografik özellikler gibi metin içinde verilebilecek veriler, ayrıca tablolar ile ifade edilmemelidir.
7. Yayınlanmak üzere gönderilen makale ile birlikte yazar bilgilerini içeren kapak sayfası gönderilmelidir. Kapak sayfasında, makalenin başlığı, yazar veya yazarların bağlı oldukları kurum ve unvanları, kendilerine ulaşılacak adresler, cep, iş ve faks numaraları, ORCID ve e-posta adresleri yer almalıdır (bkz. Son Kontrol Listesi).
8. Kurallar dâhilinde dergimize yayınlanmak üzere gönderilen çalışmaların her türlü sorumluluğu yazar/yazarlarına aittir.
9. Yayın kurulu ve hakem raporları doğrultusunda yazarlardan, metin üzerinde bazı düzeltmeler yapmaları istenebilir.
10. Yayınlanmasına karar verilen çalışmaların, yazar/yazarlarının her birine istekleri halinde dergi gönderilir.

11. Dergiye gönderilen çalışmalar yayınlansın veya yayınlansın geri gönderilmez.
12. TR Dizin kriterleri gereği 2020 yılından itibaren anket, mülakat, odak grup çalışması, gözlem, deney, görüşme teknikleri kullanılarak katılımcılardan veri toplanmasını gerektiren nitel ya da nicel yaklaşımlarla yürütülen her türlü araştırma için “Etik Kurul İzni” istenmektedir. Bahsedilen izne ilişkin belgenin makale ile birlikte dergiye gönderilmesi gerekmektedir. Aksi halde izni olmayan çalışmalar değerlendirmeye alınmayacaktır. (2020 yılı öncesi araştırma verileri kullanılmış ise izne gerek yoktur.)

KAYNAKLAR

Derleme yazıları okuyucular için bir konudaki kaynaklara ulaşmayı kolaylaştıran bir araç olsa da, her zaman orijinal çalışmayı doğru olarak yansıtmaz. Bu yüzden mümkün olduğunca yazarlar orijinal çalışmalarını kaynak göstermelidir. Öte yandan, bir konuda çok fazla sayıda orijinal çalışmanın kaynak gösterilmesi yer israfına neden olabilir. Birkaç anahtar orijinal çalışmanın kaynak gösterilmesi genelde uzun listelerle aynı işi görür. Ayrıca günümüzde kaynaklar elektronik versiyonlara eklenebilmekte ve okuyucular elektronik literatür taramalarıyla yayınlara kolaylıkla ulaşabilmektedir. Kabul edilmiş ancak henüz sayıya dahil edilmemiş makaleler Early View olarak yayınlanır ve bu makalelere atıflar “advance online publication” şeklinde verilmelidir. Genel bir kaynaktan elde edilemeyecek temel bir konu olmadıkça “kişisel iletişimlere” atıfta bulunulmamalıdır. Eğer atıfta bulunulursa parantez içinde iletişim kurulan kişinin adı ve iletişimin tarihi belirtilmelidir. Bilimsel makaleler için yazarlar bu kaynaktan yazılı izin ve iletişimin doğruluğunu gösterir belge almalıdır. Kaynakların doğruluğundan yazar(lar) sorumludur. Tüm kaynaklar metinde belirtilmelidir. Kaynaklar alfabetik olarak sıralanmalıdır.

Referans Stili ve Formatı

Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, metin içi alıntılama ve kaynak gösterme için APA (American Psychological Association) kaynak sitilinin 6. edisyonunu benimser. APA 6. Edisyonu hakkında bilgi için:

- American Psychological Association. (2010). Publication manual of the American Psychological Association (6th ed.). Washington, DC: APA.
- <http://www.apastyle.org/>

Metin İçinde Kaynak Gösterme

Kaynaklar metinde parantez içinde yazarların soyadı ve yayın tarihi yazılarak belirtilmelidir. Birden fazla kaynak gösterilecekse kaynaklar arasında (;) işareti kullanılmalıdır. Kaynaklar alfabetik olarak sıralanmalıdır.

Örnekler:

Birden fazla kaynak;

(Esin ve ark., 2002, s. 12; Karasar 1995, s. 20.)

Tek yazarlı kaynak;

(Akyolcu, 2007, s. 52.)

İki yazarlı kaynak;

(Sayiner ve Demirci, 2007, s. 72)

Üç, dört ve beş yazarlı kaynak;

Metin içinde ilk kullanımda: (Ailen, Ciambune ve Welch, 2000, s. 12–13) Metin içinde tekrarlayan kullanımlarda: (Ailen ve ark., 2000, s. 65.)

Altı ve daha çok yazarlı kaynak;

(Çavdar ve ark., 2003, s. 33)

Kaynaklar Bölümünde Kaynak Gösterme

Kullanılan tüm kaynaklar metnin sonunda ayrı bir bölüm halinde yazar soyadlarına göre alfabetik olarak numaralandırılmadan verilmelidir.

Kaynak yazımı ile ilgili örnekler aşağıda verilmiştir.

Kitap

a) Türkçe Kitap

Karasar, N. (1995). *Araştırmalarda rapor hazırlama* (8.bs). Ankara: 3A Eğitim Danışmanlık Ltd.

b) Türkçeye Çevrilmiş Kitap

Mucchielli, A. (1991). *Zihniyetler* (A. Kotil, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.

c) Editörlü Kitap

Ören, T., Üney, T. ve Çölkesen, R. (Ed.). (2006). *Türkiye bilişim ansiklopedisi*. İstanbul: PapatyaYayıncılık.

d) Çok Yazarlı Türkçe Kitap

Tonta, Y., Bitirim, Y. ve Sever, H. (2002). *Türkçe arama motorlarında performans değerlendirme*. Ankara: Total Bilişim.

e) İngilizce Kitap

Kamien R., & Kamien A. (2014). *Music: An appreciation*. New York, NY: McGraw-Hill Education.

f) İngilizce Kitap İçerisinde Bölüm

Bassett, C. (2006). Cultural studies and new media. In G. Hall & C. Birchall (Eds.), *New cultural studies: Adventures in theory* (pp. 220–237). Edinburgh, UK: Edinburgh University Press.

g) Türkçe Kitap İçerisinde Bölüm

Erkmen, T. (2012). Örgüt kültürü: Fonksiyonları, öğeleri, işletme yönetimi ve liderlikteki önemi. M. Zencirkıran (Ed.), *Örgüt sosyolojisi kitabı* içinde (s. 233–263). Bursa: Dora Basım Yayın.

h) Yayıncının ve Yazarın Kurum Olduğu Yayın

Türk Standartları Enstitüsü. (1974). *Adlandırma ilkeleri*. Ankara: Yazar.

Makale

a) Türkçe Makale

Mutlu, B. ve Savaşer, S. (2007). Çocuğu ameliyat sonrası yoğun bakımda olan ebeveynlerde stres nedenleri ve azaltma girişimleri. *İstanbul Üniversitesi Florence Nightingale Hemşirelik Dergisi*, 15(60), 179–182.

b) İngilizce Makale

de Cillia, R., Reisigl, M., & Wodak, R. (1999). The discursive construction of national identity. *Discourse and Society*, 10(2), 149–173. <http://dx.doi.org/10.1177/0957926599010002002>

c) Yediden Fazla Yazarlı Makale

Lal, H., Cunningham, A. L., Godeaux, O., Chlibek, R., Diez-Domingo, J., Hwang, S.-J. ... Heineman, T. C. (2015). Efficacy of an adjuvanted herpes zoster subunit vaccine in older adults. *New England Journal of Medicine*, 372, 2087–2096. <http://dx.doi.org/10.1056/NEJMoa1501184>

d) DOI'si Olmayan Online Edinilmiş Makale

Al, U. ve Doğan, G. (2012). Hacettepe Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü tezlerinin atıf analizi. *Türk Kütüphaneciliği*, 26, 349–369. Erişim adresi: <http://www.tk.org.tr/>

e) DOI'si Olan Makale

Turner, S. J. (2010). Website statistics 2.0: Using Google Analytics to measure library website effectiveness. *Technical Services Quarterly*, 27, 261–278. <http://dx.doi.org/10.1080/07317131003765910>

f) Advance Online Olarak Yayımlanmış Makale

Smith, J. A. (2010). Citing advance online publication: A review. *Journal of Psychology*. Advance online publication. <http://dx.doi.org/10.1037/a45d7867>

g) Popüler Dergi Makalesi

Semercioğlu, C. (2015, Haziran). Sıradanlığın rayihası. *Sabit Fikir*, 52, 38–39.

Tez, Sunum, Bildiri**a) Türkçe Tezler**

Sarı, E. (2008). *Kültür kimlik ve politika: Mardin'de kültürlerarasılık*. (Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

b) Ticari Veritabanında Yer Alan Yüksek Lisans Ya da Doktora Tezi

Van Brunt, D. (1997). *Networked consumer health information systems* (Doctoral dissertation). Available from ProQuest Dissertations and Theses. (UMI No. 9943436)

c) Kurumsal Veritabanında Yer Alan İngilizce Yüksek Lisans/Doktora Tezi

Yaylalı-Yıldız, B. (2014). *University campuses as places of potential publicness: Exploring the political, social and cultural practices in Ege University* (Doctoral dissertation). Retrieved from: [Retrieved from http://library.iyte.edu.tr/tr/hizli-erisim/iyte-tez-portali](http://library.iyte.edu.tr/tr/hizli-erisim/iyte-tez-portali)

d) Web'de Yer Alan İngilizce Yüksek Lisans/Doktora Tezi

Tonta, Y. A. (1992). *An analysis of search failures in online library catalogs* (Doctoral dissertation, University of California, Berkeley). Retrieved from <http://yunus.hacettepe.edu.tr/~tonta/yayinlar/phd/ickapak.html>

e) Dissertations Abstracts International'da Yer Alan Yüksek Lisans/Doktora Tezi

Appelbaum, L. G. (2005). Three studies of human information processing: Texture amplification, motion representation, and figure-ground segregation. *Dissertation Abstracts International: Section B. Sciences and Engineering*, 65(10), 5428.

f) Sempozyum Katkısı

Krinsky-McHale, S. J., Zigman, W. B., & Silverman, W. (2012, August). Are neuropsychiatric symptoms markers of prodromal Alzheimer's disease in adults with

Down syndrome? In W. B. Zigman (Chair), *Predictors of mild cognitive impairment, dementia, and mortality in adults with Down syndrome*. Symposium conducted at American Psychological Association meeting, Orlando, FL.

g) Online Olarak Erişilen Konferans Bildiri Özeti

Çınar, M., Doğan, D. ve Seferoğlu, S. S. (2015, Şubat). *Eğitimde dijital araçlar: Google sınıf uygulaması üzerine bir değerlendirme* [Öz]. Akademik Bilişim Konferansında sunulan bildiri, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir. Erişim adresi: <http://ab2015.anadolu.edu.tr/index.php?menu=5&submenu=27>

h) Düzenli Olarak Online Yayımlanan Bildiriler

Herculano-Houzel, S., Collins, C. E., Wong, P., Kaas, J. H., & Lent, R. (2008). The basic nonuniformity of the cerebral cortex. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 105, 12593–12598. <http://dx.doi.org/10.1073/pnas.0805417105>

i) Kitap Şeklinde Yayımlanan Bildiriler

Schneider, R. (2013). Research data literacy. S. Kurbanoglu ve ark. (Ed.), *Communications in Computer and Information Science: Vol. 397. Worldwide Communalities and Challenges in Information Literacy Research and Practice* içinde (s. 134–140). Cham, İsviçre: Springer. <http://dx.doi.org/10.1007/978-3-319-03919-0>

j) Kongre Bildirisi

Çepni, S., Bacanak A. ve Özsevgeç T. (2001, Haziran). *Fen bilgisi öğretmen adaylarının fen branşlarına karşı tutumları ile fen branşlarındaki başarılarının ilişkisi*. X. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi'nde sunulan bildiri, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu

Diğer Kaynaklar

a) Gazete Yazısı

Toker, Ç. (2015, 26 Haziran). ‘Unutma’ notları. *Cumhuriyet*, s. 13.

b) Online Gazete Yazısı

Tamer, M. (2015, 26 Haziran). E-ticaret hamle yapmak için tüketiciyi bekliyor. *Milliyet*. Erişim adresi: <http://www.milliyet>

c) Web Page/Blog Post

Bordwell, D. (2013, June 18). David Koepp: Making the world movie-sized [Web log post]. Retrieved from <http://www.davidbordwell.net/blog/page/27/>

d) Online Ansiklopedi/Sözlük

Bilgi mimarisi. (2014, 20 Aralık). Vikipedi içinde. Erişim adresi: http://tr.wikipedia.org/wiki/Bilgi_mimarisi

Marcoux, A. (2008). Business ethics. In E. N. Zalta (Ed.), *The Stanford encyclopedia of philosophy*. Retrieved from <http://plato.stanford.edu/entries/ethics-business/>

e) Podcast

Radyo ODTÜ (Yapımcı). (2015, 13 Nisan). *Modern sabahlar* [Podcast]. Erişim adresi: <http://www.radyoodtu.com.tr/>

f) Bir Televizyon Dizisinden Tek Bir Bölüm

Shore, D. (Senarist), Jackson, M. (Senarist) ve Bookstaver, S. (Yönetmen). (2012). Runaways [Televizyon dizisi bölümü]. D. Shore (Baş yapımcı), *House M.D.* içinde. New York, NY: Fox Broadcasting.

g) Müzik Kaydı

Say, F. (2009). Galata Kulesi. *İstanbul senfonisi* [CD] içinde. İstanbul: Ak Müzik.

SON KONTROL LİSTESİ

Aşağıdaki listede eksik olmadığından emin olun:

- Editöre mektup
 - Makalenin türü
 - Başka bir dergiye gönderilmemiş olduğu bilgisi
 - Sponsor veya ticari bir firma ile ilişkisi (varsa belirtiniz)
 - İstatistik kontrolünün yapıldığı (araştırma makaleleri için)
 - İngilizce yönünden kontrolünün yapıldığı
 - Yazarlara Bilgide detaylı olarak anlatılan dergi politikalarının gözden geçirildiği
 - Kaynakların APA6'ya göre belirtildiği
- Telif Hakkı Anlaşması Formu
- Daha önce basılmış ve telifte bağlı materyal (yazı-resim-tablo) kullanılmış ise izin belgesi
- 2020 ve sonrasında yapılan anket, mülakat gibi çalışmalar için Etik Kurul izin belgesi
- Kapak sayfası
 - Makalenin türü
 - Makalenin Türkçe ve İngilizce başlığı
 - Yazarların ismi soyadı, unvanları ve bağlı oldukları kurumlar (üniversite ve fakülte
 - Bilgisinden sonra şehir ve ülke bilgisi de yer almalıdır), e-posta adresleri
 - Sorumlu yazarın e-posta adresi, açık yazışma adresi, iş telefonu, GSM, faks nosu
 - Tüm yazarların ORCID'leri
- Makale ana metni
 - Makalenin Türkçe ve İngilizce başlığı
 - Özetler: 150-200 kelime Türkçe ve 150-200 kelime İngilizce
 - Anahtar Kelimeler: 3-5 adet Türkçe ve 3-5 adet İngilizce
 - Makale Türkçe ise, 700-750 kelime İngilizce genişletilmiş özet (Extended Abstract)
 - Makale ana metin bölümleri
 - Finansal destek (varsa belirtiniz)
 - Çıkar çatışması (varsa belirtiniz)
 - Teşekkür (varsa belirtiniz)
 - Kaynaklar
 - Tablolar-Resimler, Şekiller (başlık, tanım ve alt yazılarıyla)

INFORMATION FOR AUTHORS

DESCRIPTION

Journal of Social Policy Conferences is a peer-reviewed bi-annual journal which is published, in Turkish, by the Department of Labor Economics and Industrial Relations of Istanbul University Faculty of Economics. The journal aims to publish, theoretical and applied studies on labor economics, employee-employers relations, unemployment, poverty, social assistance, social services, social security, social insurance and all studies on the social, legal and economic aspects of working life as well as social policies regarding women, youth, elders and all disadvantaged groups. Contributions are welcome from economics, finance, sociology, social policy, international relations, law and all other fields which have relevant and insightful comments to make about financial science.

AIM AND SCOPE

Aim

Journal of Social Policy Conferences aims to represent an interdisciplinary academic platform for both national and international social policy debates, to construct the links between academic research and social policy regulations in Turkey, to make a contribution to comparative and international studies by publishing both theoretical and empirical research on the field of social policy, labour economics, industrial relations, social security, social services, labour law, sociology of work, organizational behavior, psychology of working and human resources management and by doing so, to reflect a comprehensive approach to solve the social policy issues in the Turkey.

Scope

Journal of Social Policy Conferences is a scientific journal for the publication of research and studies including theoretical, philosophical, historical and political essays, research papers, case reports and reviews, international and comparative papers; encompassing all aspects of social policy, labour relations, labour economics, labour law, sociology of work, work and organizational psychology and human resources management.

Topics of interest may include-but not limited to- social policy studies, such as history of social policy, instruments of social policy, unemployment, poverty, social services, social security, income distribution, working conditions, migration, discrimination, social exclusion and social policies regarding women, youth, the elderly and all disadvantaged groups, education and environmental policies and international social policy debates.

In the field of Labour Economics; labour supply and demand in labour markets, employment, unemployment, wages, productivity and labour market policies.

In the field of Industrial Relations; From the historical perspective, workers 'movements, labour unions, civil servants' unions, employer unions, collective labour

disputes and solutions, collective bargaining, the role of the state in industrial relations, comparative industrial relations, social dialogue with the effect of globalization on industrial relations.

In the field of Social Security; historical development of social security, management, techniques, institutional structure, financing, economic and financial dimension, legal dimension, new applications in social security systems.

Social Services; methods and techniques, social services for the family, women, children, young people, disabled and elderly people, social work practices in the fields of health, education and justice and social services organizations.

In the field of Labour Law; collective labour law issues such as the obligations arising from the employment contract, termination of the employment contract, severance pay, working hours, applications to disadvantaged groups, labour law issues, unions, collective bargaining, strike and lockout practices.

In the field of Sociology of Work; classical and contemporary approaches, the effect of technology on working life, social stratification and classes, alienation, leisure industry, globalization, gender issues in working life, generations and transformation.

In the field of Organizational Behaviour; corporate culture, leadership, motivation, organizational commitment, job satisfaction, work ethic, stress in organizations, conflict, power and politics.

In the field of work psychology; meaning and importance of working in an individual's life, career development, ergonomics, work monotony, burnout syndrome.

EDITORIAL POLICIES AND PEER REVIEW PROCESS

Publication Policy

The subjects covered in the manuscripts submitted to the Journal for publication must be in accordance with the aim and scope of the Journal. The Journal gives priority to original research papers submitted for publication.

General Principles

Only those manuscripts approved by its every individual author and that were not published before in or sent to another journal, are accepted for evaluation.

Submitted manuscripts that pass preliminary control are scanned for plagiarism using iThenticate software. After plagiarism check, the eligible ones are evaluated by editor-in-chief for their originality, methodology, the importance of the subject covered and compliance with the journal scope.

Short presentations that took place in scientific meetings can be referred if indicated in the article. The editor hands over the papers matching the formal rules to at least

two national/international referees for evaluation and gives green light for publication upon modification by the authors in accordance with the referees' claims. Changing the name of an author (omission, addition or order) in papers submitted to the Journal requires written permission of all declared authors. Refused manuscripts and graphics are not returned to the author. The copyright of the published articles and pictures belong to the Journal.

Author Responsibilities

It is authors' responsibility to ensure that the article is in accordance with scientific and ethical standards and rules. And authors must ensure that submitted work is original. They must certify that the manuscript has not previously been published elsewhere or is not currently being considered for publication elsewhere, in any language. Applicable copyright laws and conventions must be followed. Copyright material (e.g. tables, figures or extensive quotations) must be reproduced only with appropriate permission and acknowledgement. Any work or words of other authors, contributors, or sources must be appropriately credited and referenced.

All the authors of a submitted manuscript must have direct scientific and academic contribution to the manuscript. The author(s) of the original research articles is defined as a person who is significantly involved in "conceptualization and design of the study", "collecting the data", "analyzing the data", "writing the manuscript", "reviewing the manuscript with a critical perspective" and "planning/conducting the study of the manuscript and/or revising it". Fund raising, data collection or supervision of the research group are not sufficient roles to be accepted as an author. The author(s) must meet all these criteria described above. The order of names in the author list of an article must be a co-decision and it must be indicated in the Copyright Agreement Form. The individuals who do not meet the authorship criteria but contributed to the study must take place in the acknowledgement section. Individuals providing technical support, assisting writing, providing a general support, providing material or financial support are examples to be indicated in acknowledgement section.

All authors must disclose all issues concerning financial relationship, conflict of interest, and competing interest that may potentially influence the results of the research or scientific judgment.

When an author discovers a significant error or inaccuracy in his/her own published paper, it is the author's obligation to promptly cooperate with the Editor-in-Chief to provide retractions or corrections of mistakes.

Peer Review Process

Only those manuscripts approved by its every individual author and that were not published before in or sent to another journal, are accepted for evaluation.

Submitted manuscripts that pass preliminary control are scanned for plagiarism using iThenticate software. After plagiarism check, the eligible ones are evaluated

by editor-in-chief for their originality, methodology, the importance of the subject covered and compliance with the journal scope. Editor-in-chief evaluates manuscripts for their scientific content without regard to ethnic origin, gender, sexual orientation, citizenship, religious belief or political philosophy of the authors and ensures a fair double-blind peer review of the selected manuscripts.

The selected manuscripts are sent to at least two national/international referees for evaluation and publication decision is given by editor-in-chief upon modification by the authors in accordance with the referees' claims.

Editor in chief does not allow any conflicts of interest between the authors, editors and reviewers and is responsible for final decision for publication of the manuscripts in the Journal.

Reviewers' judgments must be objective. Reviewers' comments on the following aspects are expected while conducting the review.

- Does the manuscript contain new and significant information?
- Does the abstract clearly and accurately describe the content of the manuscript?
- Is the problem significant and concisely stated?
- Are the methods described comprehensively?
- Are the interpretations and conclusions justified by the results?
- Is adequate references made to other Works in the field?
- Is the language acceptable?

Reviewers must ensure that all the information related to submitted manuscripts is kept as confidential and must report to the editor if they are aware of copyright infringement and plagiarism on the author's side.

A reviewer who feels unqualified to review the topic of a manuscript or knows that its prompt review will be impossible should notify the editor and excuse himself from the review process.

The editor informs the reviewers that the manuscripts are confidential information and that this is a privileged interaction. The reviewers and editorial board cannot discuss the manuscripts with other persons. The anonymity of the referees is important.

PUBLICATION ETHICS AND PUBLICATION MALPRACTICE STATEMENT

Journal of Social Policy Conferences is committed to upholding the highest standards of publication ethics and pays regard to Principles of Transparency and Best Practice

in Scholarly Publishing published by the Committee on Publication Ethics (COPE), the Directory of Open Access Journals (DOAJ), the Open Access Scholarly Publishers Association (OASPA), and the World Association of Medical Editors (WAME) on <https://publicationethics.org/resources/guidelines-new/principles-transparency-and-best-practice-scholarly-publishing>

All submissions must be original, unpublished (including as full text in conference proceedings), and not under the review of any other publication synchronously. Authors must ensure that submitted work is original. They must certify that the manuscript has not previously been published elsewhere or is not currently being considered for publication elsewhere, in any language. Applicable copyright laws and conventions must be followed. Copyright material (e.g. tables, figures or extensive quotations) must be reproduced only with appropriate permission and acknowledgement. Any work or words of other authors, contributors, or sources must be appropriately credited and referenced.

Each manuscript is reviewed by one of the editors and at least two referees under double-blind peer review process. Plagiarism, duplication, fraud authorship/denied authorship, research/data fabrication, salami slicing/salami publication, breaching of copyrights, prevailing conflict of interest are unethical behaviors.

All manuscripts not in accordance with the accepted ethical standards will be removed from the publication. This also contains any possible malpractice discovered after the publication. In accordance with the code of conduct we will report any cases of suspected plagiarism or duplicate publishing.

Research Ethics

Journal of Social Policy Conferences adheres to the highest standards in research ethics and follows the principles of international research ethics as defined below. The authors are responsible for the compliance of the manuscripts with the ethical rules.

- Principles of integrity, quality and transparency should be sustained in designing the research, reviewing the design and conducting the research.
- The research team and participants should be fully informed about the aim, methods, possible uses and requirements of the research and risks of participation in research.
- The confidentiality of the information provided by the research participants and the confidentiality of the respondents should be ensured. The research should be

designed to protect the autonomy and dignity of the participants.

- Research participants should participate in the research voluntarily, not under any coercion.

- Any possible harm to participants must be avoided. The research should be planned in such a way that the participants are not at risk.

- The independence of research must be clear; and any conflict of interest or must be disclosed.

- In experimental studies with human subjects, written informed consent of the participants who decide to participate in the research must be obtained. In the case of children and those under wardship or with confirmed insanity, legal custodian's assent must be obtained.

- If the study is to be carried out in any institution or organization, approval must be obtained from this institution or organization.

- In studies with human subject, it must be noted in the method's section of the manuscript that the informed consent of the participants and ethics committee approval from the institution where the study has been conducted have been obtained.

MANUSCRIPT ORGANIZATION

Language

Articles in Turkish and English are published. Submitted Turkish article must include an English abstract, keyword and an extended abstract. Extended abstract in English is not required for articles in English.

Manuscript Organization and Format

All correspondence will be sent to the first-named author unless otherwise specified. Manuscript is to be submitted online via <https://dergipark.org.tr/iusskd> and it must be accompanied by a cover letter indicating that the manuscript is intended for publication, specifying the article category (i.e. research article, review etc.) and including information about the manuscript (see the Submission Checklist). Manuscripts should be prepared in Microsoft Word 2003 and upper versions. In addition, Copyright Transfer Form that has to be signed by all authors must be submitted.

1. The manuscripts should be in A4 paper standards: having 2.5 cm margins from right, left, bottom and top, Times New Roman font style in 12 font size, line spacing of 1.5 and "justify align" format. For indented paragraph, tab key should be used. One line spacing should be used for the tables and figures, which are included in the text.

2. The title of the text should be centered on the page, in lower-case letter, bold, Times New Roman font and 14 font size.
3. Information about the author is to be written on the left part of the page skipping one line space after the title, and it should be in Times New Roman font, 10 font size, with one line spacing. After indicating the name of the author in lower-case letter and surname in capital letter, the title, affiliation, and e-mail address should be included.
4. Before the introduction part, there should be an abstract of 150-200 words both in the language of the article and in English. An extended abstract in English between 700-750 words, summarizing the scope, the purpose, the results of the study and the methodology used is to be included following the abstracts. If the manuscript is in English, extended abstract is not required. Underneath the abstracts, 5 keywords that inform the reader about the content of the study should be specified in the language of the article and in English.
5. The manuscripts should contain mainly these components: title, abstract and keywords; extended abstract (If the manuscript is in English, extended abstract is not required), sections, footnotes and references. The article should not exceed 12.000 words including all these sections.
6. Tables, graphs and figures can be given with a number and a defining title if and only if it is necessary to follow the idea of the article. Otherwise features like demographic characteristics can be given within the text.
7. A title page including author information must be submitted together with the manuscript. The title page is to include fully descriptive title of the manuscript and, affiliation, title, e-mail address, ORCID, postal address, phone and fax number of the author(s) (see The Submission Checklist).
8. The rights of the manuscripts submitted to our journal for publication, belongs to the author(s).
9. The author(s) can be asked to make some changes in their articles due to peer reviews.
10. A copy of the journal will be sent to each author of the accepted articles upon their request.
11. The studies that were sent to the journal will not be returned whether they are published or not.

REFERENCES

Although references to review articles can be an efficient way to guide readers to a body of literature, review articles do not always reflect original work accurately. Readers should therefore be provided with direct references to original research sources whenever possible. On the other hand, extensive lists of references to original work on a topic can use excessive space on the printed page. Small numbers of references to key original papers often serve as well as more exhaustive lists, particularly since references can now be added to the electronic version of published papers, and since electronic literature searching allows readers to retrieve published literature efficiently. Papers accepted but not yet included in the issue are published online in the Early View section and they should be cited as “advance online publication”. Citing a “personal communication” should be avoided unless it provides essential information not available from a public source, in which case the name of the person and date of communication should be cited in parentheses in the text. For scientific articles, written permission and confirmation of accuracy from the source of a personal communication must be obtained.

Reference Style and Format

Journal of Social Policy Conferences complies with APA (American Psychological Association) style 6th Edition for referencing and quoting. For more information:

- American Psychological Association. (2010). Publication manual of the American Psychological Association (6th ed.). Washington, DC: APA.
- <http://www.apastyle.org>

Citations in the Text

Citations must be indicated with the author surname and publication year within the parenthesis.

If more than one citation is made within the same paranthesis, separate them with (;).

Samples:

More than one citation;

(Esin, et al., 2002, p. 12; Karasar, 1995, p. 30)

Citation with one author;

(Akyolcu, 2007, p. 25)

Citation with two authors;

(Sayiner & Demirci, 2007, p. 42)

Citation with three, four, five authors;

First citation in the text: (Ailen, Ciembrune, & Welch, 2000, p. 14) Subsequent citations in the text: (Ailen, et al., 2000, p. 14)

Citations with more than six authors;

(Çavdar, et al., 2003, p. 23)

Citations in the Reference

All the citations done in the text should be listed in the References section in alphabetical order of author surname without numbering. Below given examples should be considered in citing the references.

Basic Reference Types

Book

a) Turkish Book

Karasar, N. (1995). *Araştırmalarda rapor hazırlama* (8th ed.) [Preparing research reports]. Ankara, Turkey: 3A Eğitim Danışmanlık Ltd.

b) Book Translated into Turkish

Mucchielli, A. (1991). *Zihniyetler* [Mindsets] (A. Kotil, Trans.). İstanbul, Turkey: İletişim Yayınları.

c) Edited Book

Ören, T., Üney, T., & Çölkesen, R. (Eds.). (2006). *Türkiye bilişim ansiklopedisi* [Turkish Encyclopedia of Informatics]. İstanbul, Turkey: Papatya Yayıncılık.

d) Turkish Book with Multiple Authors

Tonta, Y., Bitirim, Y., & Sever, H. (2002). *Türkçe arama motorlarında performans değerlendirme* [Performance evaluation in Turkish search engines]. Ankara, Turkey: Total Bilişim.

e) Book in English

Kamien R., & Kamien A. (2014). *Music: An appreciation*. New York, NY: McGraw-Hill Education.

f) Chapter in an Edited Book

Bassett, C. (2006). Cultural studies and new media. In G. Hall & C. Birchall (Eds.), *New cultural studies: Adventures in theory* (pp. 220–237). Edinburgh, UK: Edinburgh University Press.

g) Chapter in an Edited Book in Turkish

Erkmen, T. (2012). Örgüt kültürü: Fonksiyonları, öğeleri, işletme yönetimi ve liderlikteki önemi [Organization culture: Its functions, elements and importance in leadership and business management]. In M. Zencirkıran (Ed.), *Örgüt sosyolojisi* [Organization sociology] (pp. 233–263). Bursa, Turkey: Dora Basım Yayın.

h) Book with the same organization as author and publisher

American Psychological Association. (2009). *Publication manual of the American psychological association* (6th ed.). Washington, DC: Author.

Article**a) Turkish Article**

Mutlu, B., & Savaşer, S. (2007). Çocuğu ameliyat sonrası yoğun bakımda olan ebeveynlerde stres nedenleri ve azaltma girişimleri [Source and intervention reduction of stress for parents whose children are in intensive care unit after surgery]. *Istanbul University Florence Nightingale Journal of Nursing*, 15(60), 179–182.

b) English Article

de Cillia, R., Reisigl, M., & Wodak, R. (1999). The discursive construction of national identity. *Discourse and Society*, 10(2), 149–173. <http://dx.doi.org/10.1177/0957926599010002002>

c) Journal Article with DOI and More Than Seven Authors

Lal, H., Cunningham, A. L., Godeaux, O., Chlibek, R., Diez-Domingo, J., Hwang, S.-J. ... Heineman, T. C. (2015). Efficacy of an adjuvanted herpes zoster subunit vaccine in older adults. *New England Journal of Medicine*, 372, 2087–2096. <http://dx.doi.org/10.1056/NEJMoa1501184>

d) Journal Article from Web, without DOI

Sidani, S. (2003). Enhancing the evaluation of nursing care effectiveness. *Canadian Journal of Nursing Research*, 35(3), 26–38. Retrieved from <http://cjr.mcgill.ca>

e) Journal Article with DOI

Turner, S. J. (2010). Website statistics 2.0: Using Google Analytics to measure library website effectiveness. *Technical Services Quarterly*, 27, 261–278. <http://dx.doi.org/10.1080/07317131003765910>

f) Advance Online Publication

Smith, J. A. (2010). Citing advance online publication: A review. *Journal of Psychology*. Advance online publication. <http://dx.doi.org/10.1037/a45d7867>

g) Article in a Magazine

Henry, W. A., III. (1990, April 9). Making the grade in today's schools. *Time*, 135, 28–31.

Doctoral Dissertation, Master's Thesis, Presentation, Proceeding**a) Dissertation/Thesis from a Commercial Database**

Van Brunt, D. (1997). *Networked consumer health information systems* (Doctoral dissertation). Available from ProQuest Dissertations and Theses database. (UMI No. 9943436)

b) Dissertation/Thesis from an Institutional Database

Yaylalı-Yıldız, B. (2014). *University campuses as places of potential publicness: Exploring the political, social and cultural practices in Ege University* (Doctoral dissertation). Retrieved from Retrieved from: <http://library.iyte.edu.tr/tr/hizli-erisim/iyte-tez-portali>

c) Dissertation/Thesis from Web

Tonta, Y. A. (1992). *An analysis of search failures in online library catalogs* (Doctoral dissertation, University of California, Berkeley). Retrieved from <http://yunus.hacettepe.edu.tr/~tonta/yayinlar /phd/ickapak.html>

d) Dissertation/Thesis abstracted in Dissertations Abstracts International

Appelbaum, L. G. (2005). Three studies of human information processing: Texture amplification, motion representation, and figure-ground segregation. *Dissertation Abstracts International: Section B. Sciences and Engineering*, 65(10), 5428.

e) Symposium Contribution

Krinsky-McHale, S. J., Zigman, W. B., & Silverman, W. (2012, August). Are neuropsychiatric symptoms markers of prodromal Alzheimer's disease in adults with Down syndrome? In W. B. Zigman (Chair), *Predictors of mild cognitive impairment, dementia, and mortality in adults with Down syndrome*. Symposium conducted at the meeting of the American Psychological Association, Orlando, FL.

f) Conference Paper Abstract Retrieved Online

Liu, S. (2005, May). *Defending against business crises with the help of intelligent agent based early warning solutions*. Paper presented at the Seventh International Conference on Enterprise Information Systems, Miami, FL. Abstract retrieved from http://www.iceis.org/iceis2005/abstracts_2005.htm

g) Conference Paper - In Regularly Published Proceedings and Retrieved Online

Herculano-Houzel, S., Collins, C. E., Wong, P., Kaas, J. H., & Lent, R. (2008). The basic nonuniformity of the cerebral cortex. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 105, 12593–12598. <http://dx.doi.org/10.1073/pnas.0805417105>

h) Proceeding in Book Form

Parsons, O. A., Pryzwansky, W. B., Weinstein, D. J., & Wiens, A. N. (1995). Taxonomy for psychology. In J. N. Reich, H. Sands, & A. N. Wiens (Eds.), *Education and training beyond the doctoral degree: Proceedings of the American Psychological Association National Conference on Postdoctoral Education and Training in Psychology* (pp. 45–50). Washington, DC: American Psychological Association.

i) Paper Presentation

Nguyen, C. A. (2012, August). *Humor and deception in advertising: When laughter may not be the best medicine*. Paper presented at the meeting of the American Psychological Association, Orlando, FL.

Other Sources

a) Newspaper Article

Browne, R. (2010, March 21). This brainless patient is no dummy. *Sydney Morning Herald*, 45.

b) Newspaper Article with no Author

New drug appears to sharply cut risk of death from heart failure. (1993, July 15). *The Washington Post*, p. A12.

c) Web Page/Blog Post

Bordwell, D. (2013, June 18). David Koepp: Making the world movie-sized [Web log post]. Retrieved from <http://www.davidbordwell.net/blog/page/27/>

d) Online Encyclopedia/Dictionary

Ignition. (1989). In *Oxford English online dictionary* (2nd ed.). Retrieved from <http://dictionary.oed.com>

Marcoux, A. (2008). Business ethics. In E. N. Zalta (Ed.). *The Stanford encyclopedia of philosophy*. Retrieved from <http://plato.stanford.edu/entries/ethics-business/>

e) Podcast

Dunning, B. (Producer). (2011, January 12). *in Fact: Conspiracy theories* [Video podcast]. Retrieved from <http://itunes.apple.com/>

f) Single Episode in a Television Series

Egan, D. (Writer), & Alexander, J. (Director). (2005). Failure to communicate. [Television series episode]. In D. Shore (Executive producer), *House*; New York, NY: Fox Broadcasting.

g) Music

Fuchs, G. (2004). Light the menorah. On *Eight nights of Hanukkah* [CD]. Brick, NJ: Kid Kosher.

SUBMISSION CHECKLIST

Ensure that the following items are present:

- Cover letter to the editor
 - The category of the manuscript
 - Confirming that “the paper is not under consideration for publication in another journal”.
 - Including disclosure of any commercial or financial involvement.
 - Confirming that the statistical design of the research article is reviewed.
 - Confirming that last control for fluent English was done.
 - Confirming that journal policies detailed in Information for Authors have been reviewed.
 - Confirming that the references cited in the text and listed in the references section are in line with APA 6.
- Copyright Agreement Form
- Permission of previously published copyrighted material if used in the present manuscript
- Title page
 - The category of the manuscript
 - The title of the manuscript
 - All authors’ names and affiliations (institution, faculty/department, city, country), e-mail
 - addresses
 - Corresponding author’s email address, full postal address, telephone and fax number
 - ORCIDs of all authors.
- Main Manuscript Document
 - The title of the manuscript
 - Abstract (150-200 words)
 - Key words: 3 to 5 words
 - Main article sections
 - Grant support (if exists)
 - Conflict of interest (if exists)
 - Acknowledgement (if exists)
 - References
 - All tables, illustrations (figures) (including title, description, footnotes)